

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh national pedagogical university after Abai**

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**Серия «Международная жизнь и политика»,
Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы
A series of «International Affairs and Politics»**

№1-2(56-57), 2019

Алматы

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh national pedagogical university after Abai**

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**Серия «Международная жизнь и политика»,
Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы
A series of «International Affairs and Politics»**

№1-2(56-57)

Алматы, 2019

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ХАБАРШЫ

«Халықаралық өмір және саясат»
сериясы

№1-2(56-57), 2019 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2002 ж. бастап шығады.

Бас редактор:

ҚР ХҒА акад., т.ғ.д., проф.

Е.А. КУЗНЕЦОВ

Бас ред. орынбасары:

з.ғ.д., проф. А.А. Сабитова

Редакция алқасы:

проф. Victor Pou (Испания),

з.ғ.д., проф. Р.Ф. Мамедов

(Әзірбайжан),

з.ғ.д., проф. Л.Д. Тимченко

(Украина),

з.ғ.д., проф. Barbara Janusz-

Pawletta (Германия),

саяси ғ.д., доц. Ж.К. Симтиков,

саяси ғ.д., доц. А.К. Құрманғали,

саяси ғ.к., доц. Т.Н. Чумаченко,

К.И. Исағалиев

(ҚР еңбек сіңірген дипломаты),

з.ғ.д., проф. Р.М. Валеев (Ресей)

Жауапты хатшы:

ф.ғ.д., асоц. проф. Ш.А. Сабитова

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2019

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде

2009 жылы мамырдың

8-де тіркелген №10105 - Ж

Басуға 30.05.2019 қол қойылды.

Пішімі 60x84 1/8.

Көлемі 30,75 е.б.т.

Таралымы 300 дана.

Тапсырыс 686.

050010, Алматы қаласы,

Достық даңғылы, 13.

Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

Исағалиев А.Қ. Қазақстан Республикасымен Египет Араб Республикасы арасындағы ынтымақтастықты нығайту.....	8
Исағалиев А.К. Укрепление сотрудничества между Республикой Казахстан и Арабской Республикой Египет	
Issagaliyev A.K. Strengthen cooperation between the Republic of Kazakhstan and the Arab Republic of Egypt	
Сабитова А.А., Аюпова Р.Р. Международные акты в сфере защиты прав женщин.....	13
Сабитова А.А., Аюпова Р.Р. Әйелдер құқықтарын қорғау саласындағы халықаралық актілер	
Sabitova A.A., Ayupova R. International acts in the field of protection of rights women	
Janabayeva A.N., Sabitova A.A. The legal status of migrant workers and its enshrinement in the international law.....	19
Джанабаяева А.Н., Сабитова А.А. Мигрант жұмысшыларының құқықтық мәртебесі және оның халықаралық заңды нормаларында бектілуі	
Джанабаяева А.Н., Сабитова А.А. Правовой статус трудящихся-мигрантов и его закрепление в нормах международного права	
Серикова А.Н., Сабикенов С.Н. Қазақстан Республикасындағы босқындардың құқықтық жағдайы.....	23
Серикова А.Н., Сабикенов С.Н. Правовой статус беженцев в Республике Казахстан	
Serikova A.N., Sabikenov S.N. The legal status of refugees in the Republic of Kazakhstan	
Ілияс Е.К., Сабикенов С.Н. Қазақстанға шетелдік мамандарды жалдау кезіндегі құқықтық проблемалар және оларды жою жолдары.....	28
Ілияс Е.К., Сабикенов С.Н. Правовые проблемы при найме иностранных специалистов в Казахстане и пути их устранения	
Илияс Е.К., Сабикенов С.Н. Legal problems in hiring foreign specialists in Kazakhstan and ways to eliminate them	
Жамансарин Н.Ш. Современные приоритеты в международной политике.....	35
Жамансарин Н.Ш. Халықаралық саясаттағы заманауи басымдықтар	
Zamansarin N.Sh. Current priorities in international politics	
Baidauletova M., Zhamansarin N. New stage of the rise of India and the development of Kazakhstan-Indian relations.....	38
Байдаулетова М.А., Жамансарин Н.Ш. Новый этап подъема Индии и развитие Казахстано-Индийских отношений	
Кузнецов Е.А. Политические и экономические связи Казахстана и Японии.....	44
Кузнецов Е.А. Қазақстан мен Жапонияның саяси және экономикалық байланыстары	
Kuznetsov Y.A. Political and economic relations of Kazakhstan and Japan	
Қамбар Н.С., Сембинов М.К. Пример Казахстана по разоружению и нераспространению ядерного оружия как решение проблемы века.....	50
Қамбар Н.С., Сембинов М.К. Қарусыздандыру мен ядролық қаруды таратпау жөніндегі ғасыр мәселесін шешудегі Қазақстан үлгісі	
Kambar N.S., Sembynov K.M. The example of Kazakhstan on disarmament and non-proliferation of nuclear weapons as a solution to the problem of the century	
Құрманғали А.К., Байтурбаева А.Т. Сущность понятия «имидж лидера» в политической науке.....	54
Құрманғали А.К., Байтурбаева А.Т. Саяси ғылымдағы "көшбасшы имиджі" ұғымының мәні	
Kurmangali A.K., Baiturbayeva A.T. Essence of the concept "image of the leader" in political science	

<p>Казахский национальный педагогический университет имени Абая</p> <p>ВЕСТНИК</p> <p><i>Серия</i> «Международная жизнь и политика» №1-2(56-57), 2019 г.</p> <p>Периодичность – 4 номера в год. Выходит с 2002 года.</p> <p>Главный редактор: <i>акад. МАН ВШ, д.и.н., проф.</i> Е.А. КУЗНЕЦОВ</p> <p>Зам. гл. редактора: <i>д.ю.н., проф.</i> А.А. Сабитова</p> <p>Члены редколлегии: <i>проф.</i> Victor Pou (Испания), <i>д.ю.н., проф.</i> Р.Ф. Мамедов (Азербайджан), <i>д.ю.н., проф.</i> Л.Д. Тимченко (Украина), <i>д.ю.н., проф.</i> Barbara Janusz-Pawletta (Германия), <i>д.полит.н., доц.</i> Ж.К. Симтиков, <i>д.полит.н., доц.</i> А.К. Курмангали, <i>к.полит.н., доц.</i> Т.Н. Чумаченко, К.И. Исагалиев <i>(заслуженный дипломат РК),</i> <i>д.ю.н., проф.</i> Р.М. Валеев (Россия)</p> <p>Ответственный секретарь: <i>д.ф.н., ассоц. проф.</i> Ш.А. Сабитова</p> <p>© Казахский национальный педагогический университет им. Абая, 2019</p> <p>Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10105-Ж</p> <p>Подписано в печать 30.05.2019. Формат 60x84 1/8. Объем 30,75 уч-изд.л. Тираж 300 экз. Заказ 686.</p> <p>050010, г. Алматы, пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая</p> <p>Издательство «Ұлағат» Казахского национального педагогического университета имени Абая</p>	<p>Меңілібаев Ғ.А. Ислам діні және қазақ халқының дәстүрі, әдет-ғұрыптары..... 58</p> <p>Менілібаев Ғ.А. Ислам и традиции казахского народа Menilbayev G.A. Islam and traditions of the kazakh people</p> <p>Джанегизова У.С., Матакбаева Л.Х. Роль концепции «мягкая сила» в современных международных отношениях..... 62</p> <p>Джанегизова У.С., Матакбаева Л.Х. Қазіргі таңдағы халықаралық қатынастардағы «жұмсақ күш» концепциясының ролі Dzhanegizova U., Matakbaeva L. The role of «soft power» in contemporary international relations</p> <p>Навасардян А., Сембинов М.К. Зеленая энергетика как фактор стабильности в Центральной Азии..... 66</p> <p>Навасардян А., Сембинов М.К. Жаңа энергияның Орталық Азиядағы тұрақтылық факторы Navasardyan A., Sembinov M.K. Green energy as a stability factor in Central Asia</p> <p>Karipbekova Z.A., Sembinov M.K. Bases historiques de la formation du service diplomatique de la Republique du Kazakhstan avant et apres la periode de l'accession a l'indpendance..... 71</p> <p>Карипбекова Ж.А., Сембинов М.К. Исторические основы формирования дипломатической службы Республики Казахстан до и после обретения независимости Карипбекова Ж.А., Сембинов М.К. Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметінің қалыптасуының тәуелсіздікке дейінгі және кейінгі тарихи негіздері</p> <p>Сабитова Ш.А., Кадылбекова З.К. Международные отношения в Древнем Востоке..... 77</p> <p>Сабитова Ш.А., Қадылбекова З.К. Ежелгі Шығыс елдеріндегі халықаралық қатынастар Sabitova Sh.A., Kadylbekova Z.K. International relations in the Ancient East</p> <p>Сабитова Ш.А., Шолтай С.Ш. Студенттердің тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың жолдары..... 81</p> <p>Сабитова Ш.А., Шолтай С.Ш. Пути формирования личностных качеств студентов Sabitova Sh.A., Sholtay S.Sh. Ways of formation of personal qualities of students</p> <p>Хусаинов О.Б. Характеристика основных международно-правовых актов об адвокатуре..... 86</p> <p>Хусаинов О.Б. Адвокатура туралы негізгі халықаралық-құқықтық актілердің сипаттамасы Khussainov O.B. Adjectives of the basic international lagislation on advocacy</p> <p>Чумаченко Т.Н. Отдельные аспекты взаимодействия Китая и Казахстана в сфере безопасности..... 90</p> <p>Чумаченко Т.Н. Қазақстан мен Қытайдың өзара қауіпсіздік бағытындағы ерекше қатынастары Chumachenko T.N. Some aspects of the interaction between China and Kazakhstan in the field of security</p> <p>Навасардян А., Сембинов М.К. Проблемы безопасности в Центральной Азии в период геополитической турбулентности..... 98</p> <p>Навасардян А., Сембинов М.К. Геосаяси тұрақсыздық кезеңіндегі Орта Азиядағы қауіпсіздік мәселелері Navasardyan A., Sembinov M.K. Security issues in Central Asia in the period of geopolitical turbulence</p> <p>Шонай А.А., Жумаш.Г.Т. Правовое регулирование защиты авторских и смежных прав в международном праве..... 103</p> <p>Шонай А.А., Жумаш.Г.Т. Авторлық және сабақтас құқықтарды қорғауды құқықтық реттеу Shonay A.A., Zhumash G.T. Legal regulation of copyright and related rights protection</p> <p>Nurzhauova A.A., Sabitova A.A. Trafficking as a violation of human rights..... 108</p> <p>Нуржауова А.А., Сабитова А.А. Адам саудасы адам құқықтарын бұзу ретінде</p>
--	--

**Kazakh National Pedagogical
National University named after
Abai**

BULLETIN

**«Bulletin KazNPU named after Abai»
(a series of «International Affairs
and Politics»)
№1-2(56-57), 2019**

Periodical 4 No. per year
Published since 2002

Kuznetsov E.A.
*doctor of Historical Sciences,
Professor, Academician of
International Academy of Sciences of
the high school, Chief Editor*

Sabitova A.A. *Doctor of Law,
Professor, Deputy Chief Editor*

Members of the editorial board:

Victor Pou *professor (Spain),*

Mamedov R.F. *Doctor of Law,
Professor (Azerbaijan),*

Timchenko L.D. *Doctor of Law,
Professor (Ukraine),*

Barbara Janusz-Pawletta *Doctor of
Law professor (Germany),*

Simtikov Zh.K. *Doctor of Political
Sciences, Sciences, Associate
Professor,*

Kurmangali A.K. *Doctor of Political
Sciences, Docent,*

Chumachenko T.N. *Candidate of
Political Sciences, Docent,*

Isagaliev K.I. *Honored diplomat of the
RK,*

Valeev R.M. *Doctor of Law, Professor
(Russia)*

Executive Secretary: Sabitova Sh.A.
*Doctor Philological Sciences,
Associate Professor*

© **Kazakh National Pedagogical
University named after Abai, 2019**

Registered in the Ministry of Culture
and Information of the Republic of
Kazakhstan May 8, 2009 №10105-Zh

Signed in print 30.05.2019

Format 60x84 1/8 Volume 30,75 teaching
and publishing lists

Number of copies 300, Order 686.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
KazNPU named after Abai

Publishing House "Ulagat" of the
Kazakh National Pedagogical University
named after Abai

Нуржауова А.А., Сабитова А.А. Торговля людьми как нарушение
прав человека

Zakharova V.V., Sembinov M.K. Aspects of Unesco and Kazakhstan
cooperation in the implementation of cultural programs..... 110

Захарова В.В., Сембинов М.К. Юнеско және Қазақстанның
арасындағы мәдени бағдармаларды іске асыру сұрақтары

Захарова В.В., Сембинов М.К. Вопросы сотрудничества Юнеско и
Казахстана в реализации культурных программ

Нұрғалым К.С. Рухани жаңғыру концепциясының өзекті
мәселелерін талдау..... 115

Нурғалым К.С. Анализ актуальных проблем концепции духовного
возрождения

Nurgalym K.S. Analysis of issues of the day of conception of spiritual
revival

Белялов А.А. Значение вывода советских войск из Афганистана
для региональной безопасности..... 119

Белялов А.А. Аймақтық қауіпсіздік үшін Ауғанстаннан кенес
әскерлерін шығарудың маңызы

Belyalov A.A. The value of the withdrawal of soviet troops from
Afghanistan for regional security

Гончарова А.С., Сабитова Ш.А. Роль Всемирной Торговой
Организации в современном мире..... 126

Гончарова А.С., Сабитова Ш.А. Дүниежүзілік Сауда Ұйымының
қазіргі әлемдегі рөлі

Goncharova A.S., Sabitova Sh.A. The role of the World Trade
Organization in the modern world

Менілбаев Ғ.А. Қазақтың шынайы тарихын жазатын уақыт келді..... 129

Менілбаев Ғ.А. Пришло время писать подлинную историю
казахского народа

Menilbayev G.A. It's time to write the true history of the kazakh peopl
Демеубекова К.К. Актуальные вопросы истории развития
разговорной речи..... 134

Демеубекова К.К. Ауызекі сөйлеуді дамыту тарихының өзекті
мәселелері

Demeubekova K.K. Topical issues of the history of colloquial speech

Есеркемисова Б.А., Оржанова У.К. Динамика национального
состава населения Центральной Азии в современный период..... 138

Есеркемисова Б.А., Оржанова У.К. Қазіргі заманғы Орталық Азия
халқының ұлттық құрамының динамикасы

Eserkemisova B.A., Orzhanova U.K. The dynamics of the national
composition of the population of Central Asia in the modern period

Сабитова Ш.А., Мендулла Д.А. Источники международного права
в СМИ..... 144

Сабитова Ш.А., Мендулла Д.А. БАҚ-ндағы халықаралық құқық
көздері

Sabitova Sh.A., Mendulla D.A. Sources of international law in the
mass media

Талдыбаева А.К. Шетел тілінде сөйлеу жағдаяттарындағы сөз
этикеттерінің рөлі..... 148

Талдыбаева А.К. Роль речевого этикета в речевых ситуациях на
иностранном языке

Taldybaeva A.K. The role of speech etiquette in verbal situations in a
foreign language

Еспенова Т.Т. «Туған жер» - ұлттық патриотизмнің өзегі..... 152

Еспенова Т.Т. «Родная земля» - стержень национального
патриотизма

Espenova T.T. "Native land" - the power of national patriotism

Сабитова Ш.А., Ахметова А. Права человека в отношении
индивида..... 157

Сабитова Ш.А., Ахметова А. Жеке тұлғаға қатысты адамның
құқықтары

Sabitova Sh.A., Akhmetova A. Human rights of the individuals

Менілбаев Ғ.А. Әлемдік діндер және дінаралық қарым-
қатынастар..... 159

Менілбаев Ғ.А. Мировые религии и религиозные отношения

Menilbayev G.A. World religions and religious relations

Канафина Г.Е. Трудовая миграция: перспективы ее расширения в ЕАЭС.....	162
Канафина Г.Е. Еңбек көші-қоны: ЕАЭС-да оны кеңейту перспективалары	
Kanafina G.E. Labor migration: priospects for its expansion in the EAEU	
Даукен Н.А., Матакбаева Л.Х. Еуроодақ жаңа таңдау алдында.....	167
Даукен Н.А., Матакбаева Л.Х. Евросоюз перед новым выбором	
Dauken N.A., Matakbaeva L. The European union before the new selection	
Төлегенов Т.З., Сейсенбек Ы.Е. Сингапурдың қалыптасу кезеңіндегі Қытаймен алғашқы қарым-қатынасы.....	171
Төлегенов Т.З., Сейсенбек Ы.Е. Отношения Сингапура с Китаем во время государственного становления	
Tolegenov T.Z., Seisenbek Y.E. Singapore's relations with China during state formation	
Ашинова Ж.Е., Бекжанова С.Г. Жапон экономикалық дамуындағы географиялық орналасу факторы.....	175
Ашинова Ж.Е., Бекжанова С.Г. Фактор географического расположения в экономическом развитии Японии	
Ashinova Zh.Y., Bekzhanova S.G. The factor of geographical location in the economic development of Japan	
Меңілбаев Г.А. Жаһандану заманындағы әлемдік діндер мен дінаралық қарым-қатынастар.....	181
Меңілбаев Г.А. Мировые религии и межрелигиозные отношения в эпоху глобализации	
Menilbayev G.A. World religions and interreligious relations in the era of globalization	
Сейдуллаева Г.А., Мендулла Д. Юридическая терминология в международном праве.....	185
Сейдуллаева Г.А., Мендулла Д. Халықаралық құқықтағы заң терминологиясы	
Seidullaeva G.A., Mendulla D. Legal terminology in international law	
Талғат А.Т. Шеттілдік білім беруде жазылымға үйретудің тиімді әдістері.....	189
Талғат А.Т. Эффективные методы обучения письму в образовании иностранного языка	
Talgat A.T. Effective methods of teaching writing in foreign language education	
Тауенов К.Е. Street law – құқықты оқып үйренудің белсенді және интербелсенді технологиялары.....	193
Тауенов К.Е. Street law – активная и интерактивная технология изучения права	
Tauenov K.E. Street law – Ctive and interactive technology of law learning	
Хасанай А.М., Сабитова А.А. Институт гражданства в международном и внутригосударственном праве.....	197
Хасанай А.М., Сабитова А.А. Халықаралық және еңбек заңдарындағы азаматтардың институты	
Hasanai A.M., Sabitova A.A. Institute of citizenship in international and domestic law	
Есеркемисова Б.А., Оржанова У.К. Региональные особенности этнической структуры населения РК.....	199
Есеркемисова Б.А., Оржанова У.К. Қазақстан халқының этникалық құрылымының аймақтық ерекшеліктері	
Eserkemisova B.A., Orzhanova U.K. Regional characteristics of the ethnic structure of the population of Kazakhstan	
Шонай А.А., Жумаш Г.Т. Современные пути расследования преступных нарушений авторских прав в международном праве.....	203
Шонай А.А., Жумаш Г.Т. Авторлық құқықтың бұзылуын тергеудің қазіргі заманғы жолдары	
Shonay A.A., Zhumash G.T. Modern ways of investigation of criminal violations of copyright	
Сабитова Ш.А., Нуржау Б., Нурмуханов А. Международное право Древнего мира.....	207

Сабитова Ш.А., Нуржау Б., Нурмуханов А. Ежелгі әлемнің халықаралық құқығы	
Sabitova Sh.A., Nurzhau B., Nurmukhanov A. International law of the ancient world	
Төлегенов Т.З., Базарбаева Ж.Б. Сирия қақтығысына әлемдік көзқарас.....	212
Төлегенов Т.З., Базарбаева Ж.Б. Всемирные взгляды на конфликты в Сирии	
Tulegenov T. Z., Bazarbayeva G.B. World views on conflicts in Syria	
Қамбар Н.С., Сембинов М.К. США и мировой “баланс сил”.....	216
Қамбар Н.С., Сембинов М.К. АҚШ және әлемдік “күштер тепе-теңдігі”	
Kambar N.S., Sembynov K.M. USA and world “balance of power”	
Төлегенов Т.З., Сакенова Ж.М. Үндістанның «қосылмау қозғалысындағы» рөлі. Үнді-Пәкістандық қақтығыс.....	220
Төлегенов Т.З., Сакенова Ж.М. Роль Индии «Движении неприсоединения» Индо-Пакистанский конфликт	
Tulegenov T.Z., Sakenova Zh.M. The role of India in the «non-aligned movement» the Indo-Pakistan conflict	
Дүйсекина А.Б., Ашинова Ж.Е. К вопросу о международной инициативе КНР «Один пояс-один путь».....	225
Дүйсекина А.Б., Ашинова Ж.Е. ҚХР-дың «Бір белдеу-бір жол» халықаралық бастамасы туралы	
Duisekina A.B., Ashinova Zh. Y. To the issue of the PRC belt and road initiative	
Қайратұлы Ж., Хусаинов О.Б. Сравнительно-правовой анализ взаимодействия следственных органов и оперативных подразделений по расследованию преступлений (на примере Республики Казахстан, Российской Федерации и Германии).....	231
Қайратұлы Ж., Хусаинов О.Б. Қылмыстарды тергеу бойынша тергеу органдары мен жедел бөлімшелердің өзара іс-қимылын салыстырмалы-құқықтық талдау (Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы және Германия мысалында)	
Kairatuly Zh., Khusainov O.B. Comparative-legal analysis of the interaction of the investigation authorities and operational units in the investigation of crimes (on the example of Republic of Kazakhstan, Russian Federation and Germany)	
Нұргалым К.С., Сабитова Ш.А. Интерполдың қызметі халықаралық ұйымдармен ынтымақтастығы.....	235
Нұргалым К.С., Сабитова Ш.А. Деятельность Интерпола сотрудничество с международными организациями	
Nurgalym K.S., Sabitova Sh.A. The work of Interpol's cooperation with international organizations	
Төлегенов Т.З., Белялов А.А. Кеңес әскерлерінің Ауғанстаннан шығарулуының 30 жылдығы.....	240
Төлегенов Т.З., Белялов А.А. К юбилею вывода советских войск из Афганистана	
Tolegenov T.Z., Belyalov A.A. To the anniversary of conclusion of soviet troops from Afganistan	

Білім және ғылым саласындағы комитетінің шешімі негізінде (Қосымша 1 Білім және ғылым министрлігінің 2012 жылдың 10 шілдесінің № 1082 бұйрығына сәйкес) Абая атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің хабаршысының “Халықаралық өмір және саясат” сериясы саяси ғылымдар бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялау үшін басылымдар тізіміне ұсынылған.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (Приложение 1 к Приказу МОН РК от 10 июля 2012 года за № 1082) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика» внесен в перечень изданий для публикаций основных научных результатов диссертаций по политическим наукам.

In accordance of the decision of the Committee on the control in the field of Education and Science (Annex 1 to the Order of MES RK from 10 July 2012 Order No. 1082) Bulletin KazNPU named after Abai, a series of "International Affairs and Politics" is included into the list editions for publication main scientific results of dissertations on Political Sciences.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ. БІЛІМ МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ. МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО. ОБРАЗОВАНИЕ INTERNATIONAL RELATIONSHIPS. INTERNATIONALLAW. EDUCATION

УДК 327 (4/9)
МРНТИ 11.25.91

А.Қ. Исағалиев¹

¹Қазақстан Республикасының Мысыр Араб Республикасындағы Төтенше және Өкілетті Елшісі,
issarus30@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ЕГИПЕТ АРАБ РЕСПУБЛИКАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫ НЫҒАЙТУ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасының Мысыр Араб Республикасындағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Арман Исағалиев мырза өзінің ҚазАқпарат тілшісіне, осы жылдың 24-ші қаңтарында, берген сұхбатында Мысыр мен Қазақстан арасындағы тарихи-рухани байланыстардың экономикалық мүддеге жол ашатыны туралы сөз қозғаған. Онда Қазақстан мен араб әлемі арасында тарихы тереңге бойлайтын мәдени қарым-қатынастардың бар екендігі жөнінде айтылған.

Адамзат өркениетінің дамуына қомақты үлес қосқан бабамыз Әбу Насыр әл-Фараби, мұсылман мәдениетін крестжорықтары мен Құлағу шапқыншылығынан сақтап қалған Сұлтан Бейбарыс ұлы даланың ұлы тұлғалары.

Қазіргі таңда, Қазақстан жерінде болып жатқан көптеген әлемдік игі шараларды мысыр халқы мен мемлекеті толығымен қолдауда. «Қазақстан мен Мысыр арасындағы сауда айналымы жыл санап өсуде»- делінген сұхбатта. Мысыр тарапы сатып алатын бидайдың көлемі 2018-ші жылы 10-12 млн. тоннаға жеткен. Осыған орай, мысыр үкіметі өз аумағында астық терминалын ашуды көздеуде. Сондай-ақ Мысырға туристік сапар шегуден Қазақстан екінші орынға ие болған.

Президент Н.Назарбаевтың «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» бағдарламасына сәйкес, жуырда, Каир Университеті жанынан «Әл-Фараби орталығы» ашылғанын, оның екі ел арасында орын алған білім және мәдени байланыстарға жаңа серпін беретіндігі сөзсіз. Сондай-ақ, Елші мырза, «Ұлы даланың ұлы есімдері», «Архив-25» бағдарламалары шеңберінде іске асатын ауқымды шаралардың күтілуде екендігі жөнінде де баяндады.

Түйін сөздер: Қазақстан, Мысыр, тарихи-рухани байланыс, Әбу Насыр әл-Фараби, Сұлтан Бейбарыс, сауда айналымы, астық терминалы, «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры», «Әл-Фараби орталығы», «Архив-25».

Исағалиев А.К.¹

¹Чрезвычайный и Полномочный Посол Республики Казахстан в Арабской Республике Египет,
issarus30@mail.ru

УКРЕПЛЕНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ КАЗАХСТАН И АРАБСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ ЕГИПЕТ

Аннотация

Чрезвычайный и Полномочный Посол РК в Арабской Республике Египет г-н Арман Исағалиев в своем интервью корреспонденту КазАқпарат от 24 января с.г. рассказал об экономическом и культурном сотрудничестве между двумя дружественными странами. Он подробно остановился об исторических корнях этой дружбы и влияние арабской культуры на весь мусульманский мир.

Особо следует отметить величайшее значение трудов Абу Насыр аль-Фараби, внесших существенный вклад в развитие мировой цивилизации, а также роль Султана Бейбарыса, защищавшего Египет от нашествия крестоносцев и вторжения войск Кулагу.

АРЕ полностью поддерживает миролюбивую внешнюю политику Казахстана, направленной на сохранение мира и безопасности на земле.

В настоящее время товарооборот между двумя странами развивается успешно. Только в 2018 году Казахстан поставлял в Египет 10-12 млн. тонн зерна. В этой связи египетская сторона намерена построить в регионе терминал по хранению зернопродуктов.

В соответствии с программами Президента Н.Назарбаева «Рухани жаңғыру» и «Семь граней Великой степи», недавно, при Каирском Университете был открыт «Центр аль-Фараби», который будет способствовать дальнейшему углублению исторического и культурного сотрудничества народов двух стран. А. Исагалиев также подчеркнул, что посольство РК готовит к изданию альбома, под названием «Имена великих людей Великой степи» и «Архив-25».

Ключевые слова: Казахстан, Египет, историческое и культурное сотрудничество, Абу Насыр аль-Фараби, Султан Бейбарыс, товарооборот, терминал зерна, «Рухани жаңғыру», «Семь граней Великой степи», альбом, «Центр аль-Фараби», «Архив-25».

A.K. Issagaliyev¹

¹*the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Kazakhstan in the Arab Republic of Egypt, issarus30@mail.ru*

STRENGTHEN COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE ARAB REPUBLIC OF EGYPT

Abstract

Mr. Arman Issagaliyev, the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Kazakhstan in the Arab Republic of Egypt, in his interview to the KazAkparat correspondent on January 24 of this year spoke about the economic and cultural cooperation between the two friendly countries. He elaborated on the historical roots of this friendship and the influence of Arab culture on the entire Muslim world.

Of particular note is the great importance of the works of Abu Nasyr al-Farabi, who made a significant contribution to the development of world civilization, as well as the role of Sultan Beybarys, protecting Egypt from the invasion of the Crusaders and the invasion of Kulagu troops.

Egypt fully supports the peace-loving foreign policy of Kazakhstan aimed at preserving peace and security on earth. Currently, bilateral trade between the two countries is developing successfully. Only in 2018, Kazakhstan had supplied 10-12 million tons of grain to Egypt. In this regard, the Egyptian side intends to build in the region a terminal for the storage of grain products.

In accordance with the programs of President N.Nazarbayev “Ruhani Zangyru” and “Seven Facets of the Great Steppe”, the “Al-Farabi Center” has recently opened at Cairo University, which will further deepen the historical and cultural cooperation of the peoples of the two countries. A.Issagaliyev has also stressed that the Embassy of Kazakhstan in Egypt is preparing to publish an album entitled “Names of great people of the Great Steppe” and “Archive-25”.

Keywords: Kazakhstan, Egypt, historical and cultural cooperation, Abu Nasyr al-Farabi, Sultan Beybarys, bilateral trade, grain terminal, “Ruhani Zangyru”, “Seven Facets of the Great Steppe”, album, “Center of Al-Farabi”, “Archive” 25

АСТАНА. ҚазАқпарат – Соңғы уақытта Қазақстанның сыртқы саясатындағы негізгі басымдық – сыртқы экономикалық байланысқа ойысып келеді.

Әйтседе елдермен елдердің өзара тығыз араласуымен ықпалдастығы тек экономикалық мүдделер мен шектеліп қалмақ емес. Мәселен, Мысыр елі Қазақстан үшін тарихи байланыстар жағынан ерекше қызық. Ол елдің де Қазақстанға қызығушылығы артпаса кеміген емес. Кешегі тарихи байланыстар мен келешектегі мүмкіндіктер туралы Мысыр Араб Республикасындағы Қазақстанның Төтенше және Өкілетті Елшісі Арман Исағалиев айтып берді.

- Арман Қайратұлы, кәсіби дипломатиялық қызметіңіз араб елдерінде өтуде. Еліміздің Араб мемлекеттері лигасындағы Тұрақты өкілісіз. Тәуелсіз Қазақстанның сыртқы саясатындағы араб мемлекеттерінің рөлі қаншалықты маңызды?

- Қазақстан тәуелсіздік алған кезде еліміздің егемендігін алғашқылардың бірі болып араб мемлекеттері мойындады. Олар мұны ресми жариялап қана қоймай, Алматыда Елшіліктерін ашып, елімізбен екі жақты саяси, сауда-экономикалық, әлеуметтік-гуманитарлық ынтымақтастық орнатты.

Қазақстанмен араб әлемі арасында тарихи тереңге бойлайтын мәдени байланыстар жатыр. Адамзат өркениетінің дамуына үлкен үлес қосқан бабамыз Әбу Насыр әл-Фараби, мұсылман мәдениетін крест жорықтарымен Құлағу шапқыншылығынан сақтап алған Сұлтан Бейбарыс – Ұлы даланың дара тұлғалары Мысыр және Сирия сияқты араб елдерінде өмір сүріп, үлкен жетістіктерге жеткен.

Сыртқы саясат бағытында Қазақстанның араб елдерінің барлығымен ынтымақтастығы жоғары деңгейде қалыптасқан. Халықаралық және аймақтық мәселелер бойынша ұстанымдарымыз үндес немесе жақын болып келеді. Араб мемлекеттері ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың халықаралық бастамаларын толық қолдайды. Мәселен, бірқатар араб елдері Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңеске мүше болса, Астанада 3 жыл сайын өтетін Әлемдік және дәстүрлі діндер Съезіне араб әлеміндегі ірі дін басылары жүйелі түрде қатысып тұрады. Қазақстанда араб мемлекеттері үшін халықаралық және аймақтық үдерістердің белсенді қатысушысы ретінде үлкен маңызға ие. Халықаралық саяси терминологияда «Астана процесі» деп танылған Сириядағы қан төгісті тоқтату мақсатында елорда да өткен келіссөздер ара беліндегі қан төгісті азайтуға септігін тигізді. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне тұрақты емес мүшелігі барысында Қазақстан ұсынған «Терроризмнен аза тәлемге қол жеткізу жөніндегі іс-қимыл Кодексін» деструктивтік құбылыстан зардап шегіп отырған араб елдері бірінші қолдады.

Саяси-экономикалық үдерістермен қайнап жататын араб әлемі экономикалық тұрғыдан Қазақстан үшін маңызды әріптес болып отыр. Мысалы, соңғы жылдары еліміздің сауда айналымы Туниспен 2,9 есе, Мароккомен 2,6 есе, Алжирмен 1,9 есеге өсті. Инвестиция саласында Парсы шығанағындағы араб мемлекеттерімен ынтымақтастық жаман емес. Сондықтан, қазіргі таңда араб әлемі қазақстандық өнімдерге маңызды нарық және сауда-экономикалық, инвестициялық мүмкіндік болып табылады. Сауд Арабиясының, Мысыр және Біріккен Араб Әмірліктерінің азаматтары Қазақстанның туристік орындарына қызығушылығы жоғары. Бұған дәлел – алдағы уақытта Каир сияқты ірі қалалардан Астана, Алматы, Шымкент қалаларынан араб туристерін тасымалдайтын чартерлік рейстер шығатыны жоспарланған.

- Мысырдағы Қазақстанның Елшісі қызметіңізге де екі жылдай уақыт болыпты. Астанамен Каир арасындағы байланыстар қалай дамуда ?

- Қазақстан мен Мысыр арасындағы саяси-экономикалық, мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықтың қазіргі жағдайы жоғары деңгейде де пайта аламын. Қазақстан үшін Таяу Шығыс және Солтүстік Африкадағы маңызды серіктес ел болып табылатын Мысырмен сенімді саяси диалог, халықаралық және аймақтық ұйымдар шеңберінде тығыз ықпалдастық орнатылған.

Екі ел арасындағы маңызды оқиғалардың бірі ретінде 2018 жылғы 10-11 қазанда ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың басшылығымен 6-шы реет өткен Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің Съезіне ислам әлемі делегациясының басшысы ретінде «әл-Азһар» шейхі, Басимам Ахмедәт-Тайебтің қатысқанын атап өткім келеді.

Елбасының тапсырмаларына сәйкес, екі елдің сауда-экономикалық қатынастарына ерекше мән берудеміз. Қазақстанның Африка континентіндегі ең ірі сауда-экономикалық серіктесі Мысырмен бұл саладағы ынтымақтастығы соңғы жылдары даму белесіне түсті. Статистика деректеріне сәйкес, Қазақстанмен Мысыр арасындағы сауда айналымы 2018 жылғы қаңтар және қараша аралығында 79,8 млн АҚШ долларына дейін өсті.

Сауда-экономикалық қатынастардың басты мәселелерінің бірі Мысырға қазақстандық астықты экспорттау. 100 млн-нан астам халқы бар Мысыр жылына 10-12 млн тонна астық импорттайды. Ал, Қазақстан бидай экспорттаушы елдердің алдыңғы қатарында тұр. Осыған орай, қазіргі таңда қазақстандық бидайды Мысырға экспорттаудың тиімді логистикалық жолдары қарастырылуда. Бұл үшін Мысыр өз аумағында астық терминалын ашуды ұсынып отыр. Бұл жоба қазақстандық астықты Мысыр нарығына ғана емес, басқа да Африка елдеріне экспорттауға мүмкіндік береді.

Сосын Мысырдың Еуразиялық экономикалық одақпен еркін сауда аймағын құру бойынша келіссөздер жүруде. Аталған келісім екі ел арасындағы сауда айналымының қарқынды дамуына септігін тигізеді деп ойлаймын.

2017 жылдан бастап Мысырдың демалыс орындарына келетін қазақстандық туристердің саны едәуір артты. Астана, Алматы, Шымкент қалаларынан ұшып келетін чартерлік рейстердің саны аптасына 20 ұшаққа дейін жетуде. Шарм-Эль-Шейх қаласына баратын қазақстандық азаматтарға визасыз режим енгізілген. Қазіргі таңда қазақстандық туристер саны жағынан Украинадан кейін екінші орында тұр. Демалуға келіп келеңсіз жағдайларға түскен қазақстандық азаматтарға Елшілік дер кезінде көмек көрсетуде.

Елшілік өз тарапынан мысырлық саяхатшыларды Қазақстанға тарту үшін қарқынды имидждік іс-шаралар ұйымдастырып, үгіт-насихат жүргізуде. Нәтижесінде Қазақстанға демалуға барғысы келетін

мысырлықтардың саны артуда. Мысалы, мысырлық «Тишури турс» туристік компаниясымен 2019 жылы сәуір айынан бастап Алматы және Шымкент қалаларына, жаз айларында Астана және Өскемен қалаларына чартерлік рейстерді ұшыратын болды. Қазіргі таңда мысырлық саяхатшылар үшін туристік пакеттер, қонақ үй мәселелері пысықталуда.

- Әңгіме ауанын ауыстырсақ. «Қазақта әке көрген оқ жонар» деген сөз бар ғой. Кәсіби дипломат Қайрат Исағалиұлы туралы айта кетсеңіз. Сіздің қыр-сыры көп дипломатия саласына қызығуыңызға әкеңіздің өмір жолы қаншалықты әсер етті?

- Қазақстан дипломатиялық қызметінің еңбек сіңірген қызметкері, мемлекет қайраткері Қайрат Исағалиевтың ізбасары болғанымды мақтан тұтамын. Әкем көп жылдар бойы әлемнің көптеген елдерінде Қазақстанның сыртқы саяси мүдделерін ілгерілету бойынша жұмыс атқарып, Тәуелсіз Қазақстанда Сыртқы істер министрлігінің қалыптасуына үлес қосты.

Жастайымнан маған дипломатияның қыр-сырын үйретіп, бұл маңызды да қызықты мамандыққа мені баулыған әкем болатын. Жалпы айтсам, қазақ дипломатының бойында болуы қажет қасиеттерді отбасы тәрбиесінен алдым десем артық кетпеген болармын.

- Ал дипломатияға келгісі келетін жас үміткерлерге қандай кеңес берер едіңіз. Тіл білу, мінезді жаттықтыру деген қасаң қағидалардан бөлек, өзіңіз байқаған сәттермен бөліссеніз.

- Менің мамандығым арабтанушы. Араб елдеріне мамандандырылған дипломатпын. Білікті дипломат болу үшін барған елдің тілін және мәдениетін, тарихын, экономикасын жетік білу қажет. Әр елдің өзінің ерекшелігі болады, әдет-ғұрыптары әралуан болып келеді. Мемлекеттердің қатынастары адамдар арасында қатынастардан тұрады. Сондықтан болатын, баратын елін толық меңгеру дипломат үшін басты алғышарт.

Қазіргі таңда экономикалық дипломатияның маңыздылығы артып, жыл сайын бұл бағытта Қазақстан дипломаттарына қойылатын талаптар күшеюде. Өйткені әрбір дипломаттың бірінші мақсаты еліміздің тауарларын өзі болатын елдің нарығында көтермелеу және инвестиция мен туристер тарту болып табылады. Бұл талаптарды іске асыру үшін сол елдің мемлекеттік қызметкерлерімен ғана емес, бизнес өкілдерімен тығыз жұмыс жасау керек. Сондықтан дипломатқа мемлекеттік қызметтен басқа, жекеменшік сектордың ұңғыл-шұңғылын, мән-жайын жетік білу қажет.

- Еліміз Тәуелсіздік алысымен араб елдеріне діни білім алуға ұмтылған жастардың қатары күрт көбейді. Қазіргі кезде бұл үрдіс қалай?

- Дін үйренеміз деп шетел асқан қазақ жастарының көбеюі күтілген құбылыс. Алайда, соңғы жылдары жастардың шетелдік жоғары оқу орындарында діни білім алу үдерісі қолға алынып, толық жүйеге салынды. Мәселен, Мысырда діни білім алу үшін қазақстандықтар Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының ұсынысымен ғана келе алады. Өйткені, жастардың жат ағымдар мен деструктивті жамағаттардың жетегіне ілініп кетпеу үшін олардың ресми оқу орындарында ғана білім алуын қадағалау қажет. «Әл-Азһар» университеті мұсылман әлемінің ең ірі білім және ғылым ордасы болып табылады. Онда 120-ға жуық қазақстандық студенттер білім алады.

Сонымен қатар, Қазақстан мен Мысыр арасындағы мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықтың маңызды нысанына айналған Алматы қаласындағы «Нұр-Мұбарак» университеті жылдан жылға дамып, діни білім алам деген жастарға оқу ордасы болып отыр. Алдағы уақытта қазақстандықтар магистратура мен PhD деңгейін «Әл-Азһар» университетінде оқитын болады. Бұл да жастардың шетелдердегі жат ағымдар мен жамағаттардың құрығына ілінбеуін қамтамасыз етеді.

- Мысыр елінің тарихы бізге жақын. Бабамыз Сұлтан Бейбарыс билігінің тұсында Мысыр мен Алтын Орда арасында байланыстар қарқынды дамығаны белгілі. Ендеше Елбасының «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» атты бағдарламалық мақалалары шеңберінде араб әлемінде із қалдырған бабаларымыз Бейбарыс пен әл-Фараби мұраларын сақтау, зерттеу және дәріптеу жұмыстары қалай жүруде?

- Жергілікті халық арасында Қазақстанға деген қызығушылық тудыруға үлкен септігін тигізіп отырған Елбасының «Рухани жаңғыру» бағдарламасының «Жаһандық әлемдегі заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын атап өту қажет. Аталған жобаның шеңберінде қазақ мәдениетін, тарихын таныту үшін бірқатар іс-шаралар атқарылды. Атап айтқанда, Ілияс Есенберлиннің «Көшпенділер» романы араб тіліне аударылды. 2019 жылы Елшіліктің демеуімен қазақ поэзиясы мен прозасының араб тіліндегі антологиясы шығады. Сонымен қатар, 2018 жылғы 11-14 сәуірде Александрия және Каир қалаларында

ҚР Халық әртісі, әлемге әйгілі өнер қайраткері Айман Мұсақожаеваның басшылығымен Қазақ ұлттық өнер университеті студенттері мен оқытушыларының «Kazakh Eli Classic» концерті өтті.

Мысырда бабамыз Бейбарыстың қалдырған мұралары көп. Солардың ең маңыздысы өзінің атын алған Каир қаласының ең ірі мешіттерінің бірі - Бейбарыс мешіті. 2018 жылғы 16 қазанда 2011 жылдан бері тоқтап қалған Каир қаласындағы Сұлтан Бейбарыс мешітін реставрациялау жұмыстары қайта басталды. Жобаның ашылу салтанатына МАР Көне ескерткіштер министрі Халед әл-Анани, жобаның бас мердігері «Араб контракторс» компаниясының Басқарма төрағасы Мухсин Салах, Парламент депутаттары, мемлекеттік мекемелердің басшылары, журналистер, тарихшы ғалымдар, белсенділер және жергілікті халық қатысты.

Іс-шара барысында сөз сөйлеген Халед әл-Анани жобаның құны 100 млн мысыр фунтын құратынын хабарлап, қайта қалпына келтіру жұмыстары 18 ай ішінде бітетінін жеткізді. Бұған дейін жобаның архелогиялық және сәулеттік зерттеулері, сондай-ақ іргетас және жерасты жұмыстары біткенін мәлімдеген мысырлық министр мешіттің шаңырақты бөлмелерін, дәлізін, күмбезді, мұнараларын, орталық алаңын және сыртқы қабырғаларды жөндеу жұмыстары іске асырылатынын хабарлады. Жобаның техникалық бақылауын мысырлық археологтар мен тарихи сәулетшілерден құрылған арнайы комиссия жүргізеді. Аталған комиссия мешіттің ішкі бағаналарына бұған дейін пайдаланылған қызыл қыштарды жарамсыз деп тауып, өзінің түпнұсқасына ұқсас жоғары сапалы граниттік қыштар пайдаланылатын болды. Сонымен қатар, Мысыр министрі Каирде екінші ең ірі мешіт болып саналатын бабамыздың мұрасы Каир үшін тарихи маңызды нысан, ал саяси тұрғыдан Қазақстан мен Мысыр арасындағы қатынастардың рәмізі екенін атап өтті.

ҚР Президенті Н.Назарбаевтың «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» бағдарламалық мақалаларындағы тапсырмалар шеңберінде Каир университетінде «әл-Фараби» орталығы ашылды. 2018-2019 оқу жылынан бастап Каир университетінің Әдебиет факультетінде «қазақ тілі» мамандығы оқытылатын болды.

Сонымен қатар, жылдың бірінші іс-шарасы ретінде 5 қаңтарда «Әл-Фарабидің мұрасы» атты халықаралық ғылыми-практикалық семинар өтті. Іс-шарада ҚазҰУ ректоры Ғ.Мұтанов, Каир университетінің профессорлары, араб зиялы қауым өкілдері, Фарабитанушы философтар бабамыздың баға жетпес мұрасы мен құнды идеяларын өскелең ұрпаққа жеткізудің өзектілігі мен тәсілдері туралы өз ойларымен бөлісті. «Әл-Фараби» орталығы ұлы ғұламаның пікірлерін насихаттап қана қоймай, Қазақстан мен Мысыр арасындағы академиялық, ғылыми зерттеу және мәдени байланыстарды жандандыруға атсалысатын болады.

Бұдан бөлек, Елшілік пен ҚазҰУ Шығыстану факультеті бірлесіп «Таяу Шығыстағы қазақ халқына киелі орындардың атласын» басып шығармақ. Жалпы алғанда, Қазақстан мен Мысыр арасындағы тығыз тарихи байланыстар болғандықтан Елшілік алдында «Ұлы даланың ұлы есімдері» және «Архив-2025» бағдарламалары шеңберінде үлкен жұмыстар тұр.

- Сұхбатыңызға рахмет!

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Мысырмен тарихи-рухани байланыстар экономикалық мүддеге де жол ашады [Электрондық ресурс]. – 2019. – URL: https://www.inform.kz/kz/mysyrmen-tarihi-ruhani-baylanystar-ekonomikalyk-muddege-de-zhol-ashady-elshi_a3491200 (дата обращения: 24.02.19)

УҚД 342.7
МРНТИ 10.15.59

Сабитова А.А.¹, Аюпова Р.Р.²

¹Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор,
директор Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая,
²магистрант 2 курса Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

МЕЖДУНАРОДНЫЕ АКТЫ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЖЕНЩИН

Аннотация

В данной статье рассматриваются международные акты в сфере защиты прав женщин. В современном мире защита прав женщин обеспечивается нормами международного права. Международные документы в данной сфере можно подразделить на 4 группы: 1) основные международные акты в области прав человека; 2) специальные международные акты по защите прав женщин; 3) специальные международные акты по защите прав человека в отдельных сферах или отдельных групп; 4) региональные международные акты в области прав человека и прав женщин.

Ключевые слова: международное право, защита, нормы международного права, акт, права женщин.

А.А. Сабитова¹, Р.Р. Аюпова²

¹Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының директоры,
²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2 курс магистранты

ӘЙЕЛДЕР ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АКТІЛЕР

Аңдатпа

Мақалада әйелдер құқықтарын қорғау саласындағы халықаралық актілер көрсетілген. Қазіргі заманда әйелдер құқықтарын қорғау халықаралық құқықтар нормасымен қамтамасыз етіледі. Осы саладағы халықаралық құжаттарды 4 топқа бөлуге болады: 1) адам құқықтары саласындағы негізгі халықаралық актілер; 2) әйелдер құқығын қорғау жөнінде арнайы халықаралық актілер; 3) жеке салада немесе жеке топта адам құқықтарын қорғау жөнінде арнайы халықаралық актілер; 4) адам құқықтары мен әйелдер құқықтары саласындағы өңірлік халықаралық актілер.

Түйін сөздер: халықаралық құқық, қорғау, акт, әйелдер құқықтары.

А.А. Sabitova¹, R.Ayupova²

¹Scientific supervisor: doctor of law, professor, Director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU,
²Master of 2 year of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

INTERNATIONAL ACTS IN THE FIELD OF PROTECTION OF RIGHTS WOMEN

Abstract

This article discusses international acts in the sphere of protection of the rights of women. In the modern world, the protection of women's rights is ensured by the rules of international law. International documents in this area can be divided into 4 groups: 1) the main international acts in the field of human rights; 2) special international acts for the protection of the rights of women; 3) special international acts for the protection of human rights in certain spheres or individual groups; 4) regional international acts in the field of human rights and women's rights.

Key words: international law, protection, act, women's rights.

Основные международные акты в области прав человека

Международным актом универсального характера является Всеобщая декларация прав человека, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г. [1]. В ней провозглашен круг основных гражданских, политических, социальных, экономических и культурных прав и свобод человека. В

соответствии со ст.1 люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах и не должны подвергаться дискриминации по признаку расы, пола и т.д. Хотя данный акт направлен на охрану прав всех людей, можно отметить в нем отдельные положения, направленные на защиту прав женщин. Например, равное право мужчин и женщин вступать в брак и основывать свою семью, их одинаковые права во время состояния в браке и его расторжения, возможность заключения брака только при свободном и полном согласии обеих сторон, право женщин на равную оплату за равный труд, на социальное обеспечение и особую защиту материнства и детства и др.

Несмотря на то, что положения Всеобщей декларации являются лишь рекомендациями, почти все они нашли отражение в конституциях современных демократических государств, в том числе и Казахстана.

Впоследствии на основе Декларации было принято около 50 многосторонних договоров по правам человека, которые развили и углубили нормы, провозглашенные во Всеобщей декларации прав человека, стали для современных государств основным правовым ориентиром в сфере прав человека.

В Международном пакте о гражданских и политических правах нашли отражение нормы, обеспечивающие защиту гражданских и политических прав женщин. Так, ст.6, устанавливая право на жизнь, как неотъемлемое право каждого человека, и допуская возможность применения смертной казни за самые тяжкие преступления, не позволяет приводить смертные приговоры в исполнение в отношении беременных женщин. Устанавливаются равные права женщин при вступлении в брак и состоянии в нем (ст.23) [2].

Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах, исходя из принципа не дискриминации по любым мотивам, регламентирует широкий круг прав в области труда, социального обеспечения, образования, охраны здоровья, культурной жизни. Имеются положения по обеспечению прав женщин. Ст.7 оговаривает, что женщинам должны гарантироваться условия труда не хуже тех, которыми пользуются мужчины, с равной платой за равный труд. Согласно ст.10 особая охрана должна предоставляться матерям в течение разумного периода до и после родов. В течение этого периода работающим матерям должен предоставляться оплачиваемый отпуск или отпуск с достаточными пособиями по социальному обеспечению [3].

Факультативный протокол к Международному пакту о гражданских и политических правах предоставил Комитету по правам человека право рассматривать жалобы от отдельных лиц – граждан стран - участников договора, о нарушении их прав, изложенных в Пакте [4].

Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах закрепил компетенцию Комитета по экономическим, социальным и культурным правам, предусмотренных данным Пактом [5].

Специальные международные акты по защите прав женщин

Международное сообщество принимает соответствующие меры для защиты прав женщин и детей. Эти категории людей являются наиболее незащищенными, поэтому нуждаются в особой заботе и защите [6, с.356].

Конвенция о политических правах женщин 1953 г. уравнила политические права женщин и мужчин. Так, «женщинам принадлежит право голосовать на всех выборах, на равных с мужчинами условиях, без какой-либо дискриминации»; «женщины могут быть избираемы, на равных с мужчинами условиях, без какой-либо дискриминации, во все установленные национальным законом учреждения, требующие публичных выборов»; «женщинам принадлежит, на равных с мужчинами условиях, право занимать должности на общественно-государственной службе и выполнять все общественно-государственные функции, установленные национальным законом» [7].

В 1957 г. принята Конвенция о гражданстве замужней женщины, в соответствии с которой женщина, выходя замуж, имеет право сама определять свое гражданство, а не следовать гражданству мужа, как было ранее: она может приобрести гражданство своего мужа в специальном упрощенном порядке натурализации либо сохранить свое прежнее гражданство [8].

Конвенция о согласии на вступление в брак, брачном возрасте и регистрации брака закрепляет право женщины самостоятельно решать вопросы брака. Не допускается его заключение без полного и свободного согласия сторон, изъявленного ими лично в присутствии представителя власти, имеющего право на оформление брака, и свидетелей. Государствами издаются законодательные акты, устанавливающие минимальный брачный возраст [9].

В 1979 г. принята Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин [10]. Она стала кульминацией более чем тридцатилетней работы Комиссии ООН по положению женщин и играет важную роль в привлечении внимания к правам женской половины человечества.

Конвенция утверждает принцип равноправия, требуя от государств принять "все соответствующие меры, включая законодательные, для обеспечения всестороннего развития и прогресса женщин с тем, чтобы гарантировать им осуществление и пользование правами человека и основными свободами на основе равенства с мужчинами" (ст.3). Программа достижения равноправия определена в последующих 14 статьях. В своем подходе Конвенция затрагивает 3 измерения положения женщин. Большое внимание уделяется гражданским правам и правовому статусу женщин, репродуктивным вопросам и влиянию культурных факторов на гендерные отношения.

Женщинам гарантировано право участвовать в выборах, занимать государственные должности и выполнять государственные функции, включая равные права представлять свои страны на международном уровне, обеспечивается гражданство независимо от их семейного положения. Тем самым Конвенция обращает внимание на тот факт, что зачастую правовой статус женщин связан с браком, вследствие чего женщина зависит от гражданства своего мужа вместо того, чтобы считаться отдельной личностью со своими собственными правами. Не допускается дискриминация прав женщин в области образования, трудоустройства, экономической и общественной жизни. Ст.15 предусматривает полное равенство женщин в гражданских вопросах и предпринимательстве, требуя, чтобы все документы, направленные на ограничение прав женщин, считались недействительными. В ст.16 закрепляется равенство прав и обязанностей среди женщин и мужчин в отношении выбора супруга, отцовства и материнства, личных прав и управления имуществом. Соответственно, положения об охране материнства и уходе за ребенком объявлены неотъемлемыми правами и внедрены во все сферы, которых касается Конвенция. Обязанности общества включают предоставление социальных услуг, особенно учреждений по уходу за ребенком, которые позволяют совмещать семейную жизнь с работой и участием в общественной жизни. Конвенция предусматривает право женщин на собственный выбор в репродуктивных вопросах. Это единственный правозащитный договор, в котором упоминается вопрос планирования семьи.

Третья задача Конвенции заключается в расширении понимания идеи прав человека в части влияние культуры и традиций на осуществление женщинами своих прав. Государства обязаны работать над изменением социальных и культурных моделей поведения человека «с целью достижения искоренения предрассудков и упразднения обычаев и всей прочей практики, которые основаны на идее неполноценности или превосходства одного из полов или стереотипности роли мужчин и женщин» (ст.5). Ст.10 предусматривает пересмотр учебных пособий и школьных программ и адаптацию методов обучения с целью искоренения стереотипов в области образования.

Для контроля за исполнением Конвенции был создан Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин. Факультативный протокол, закрепил компетенцию данного Комитета по рассмотрению сообщений о нарушении прав, предусмотренных Конвенцией [11].

Еще один международный документ, посвященный защите прав женщин, - Декларация об искоренении насилия в отношении женщин [12]. Насилие в отношении женщин охватывает физическое, половое и психологическое насилие, которое имеет место в семье, включая нанесение побоев, половое принуждение в отношении девочек в семье, насилие, связанное с приданым, изнасилование жены мужем, повреждение женских половых органов и другие традиционные виды практики, наносящие ущерб женщинам, внебрачное насилие и насилие, связанное с эксплуатацией; физическое, половое и психологическое насилие, которое имеет место в обществе в целом, включая изнасилование, половое принуждение, половое домогательство и запугивание на работе, в учебных заведениях и в других местах, торговлю женщинами и принуждение к проституции; физическое, половое и психологическое насилие со стороны или при попустительстве государства.

Декларация призывает государства предпринять следующие меры:

- рассмотреть, если они еще этого не сделали, вопрос о ратификации или присоединении к Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин или о снятии своих оговорок к этой Конвенции;

- уделять надлежащее внимание вопросам предупреждения и расследования актов насилия в отношении женщин и наказания за них в соответствии с национальным законодательством;

- рассмотреть возможность разработки национальных планов действий для обеспечения защиты женщин от любых форм насилия или включить с этой целью соответствующие положения в уже существующие планы, принимая во внимание, по мере необходимости, то содействие, которое могут оказать неправительственные организации, особенно организации, занимающиеся проблемой насилия в отношении женщин и др.

Не менее важное значение для обеспечения прав женщин имеет Декларация о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов 1974 г. [13]. Данный документ призывает государства, участвующие в вооруженных конфликтах, в военных операциях в иностранных территориях или в военных операциях в территориях, еще находящихся под колониальным господством, принимать все усилия для того, чтобы уберечь женщин и детей от разрушительных последствий войны, предпринять все необходимые шаги по запрещению таких мер, как преследование, пытки, карательные меры, унижительное обращение и насилие, против женщин и детей. Отмечается, что женщины и дети, оказавшиеся в условиях чрезвычайных обстоятельств и вооруженных конфликтов, не должны лишаться крова, пищи, медицинской помощи и других прав.

На защиту прав женщин в области труда направлена Конвенция о равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности [14]. Согласно ст.2 каждый член МОТ при помощи средств, соответствующих действующим методам установления ставок вознаграждения, поощряет и обеспечивает применение в отношении всех трудящихся принципа равного вознаграждения мужчин и женщин за труд равной ценности.

Огромное значение для реализации и защиты прав женщин в самых разных сферах имела Пекинская декларация [15]. В Декларации указывается на необходимость разрабатывать и осуществлять при участии женщин действенные, эффективные и взаимодополняющие стратегии и программы, включая политику и программы в области развития, учитывающие гендерные аспекты, и наблюдать за их осуществлением, на всех уровнях, которые будут содействовать расширению прав и улучшению положения женщин.

Принятая на основе Декларации Платформа действий представляет собой повестку дня для расширения возможностей женщин. Она определила важнейшие проблемные области в сфере защиты прав женщин и разработала программу действий по их решению [16, с.17-248].

Специальные международные акты по защите прав человека в отдельных сферах или отдельных групп

Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования возложила на государства ряд обязанностей: отменить законодательные постановления и административные распоряжения и прекратить практику дискриминационного характера в области образования; принять необходимые меры по устранению дискриминации при приеме учащихся в учебные заведения; сделать начальное образование обязательным и бесплатным; сделать среднее образование в различных его формах всеобщим достоянием и обеспечить его общедоступность; сделать высшее образование доступным для всех на основе полного равенства и в зависимости от способностей; обеспечить соблюдение предусмотренной законом обязательности обучения и т.д. [17]. Тем самым, Конвенция направлена на равные права девочек и женщин в данной сфере.

Следующий документ – это Конвенция о борьбе с торговлей людьми и с эксплуатацией проституции третьими лицами [18]. Поскольку преобладающее большинство жертв торговли людьми и проституции – женщины и дети, эта Конвенция имеет важное значение в их защите. Она возложила на государства обязанность подвергать наказанию каждого, кто сводит, склоняет или совращает в целях проституции другое лицо; эксплуатирует проституцию другого лица; содержит дом терпимости, или управляет им, сознательно финансирует или принимает участие в финансировании дома терпимости; принять меры по борьбе с проституцией и по возвращению и приспособлению жертв проституции и преступлений к нормальным социальным условиям, по защите прав женщин-иммигрантов и эмигрантов и оказанию им помощи.

Конвенция о дискриминации в области труда и занятий возложила на участников Конвенции принятие мер, направленных против дискриминации в данной сфере [19]. Она имеет знаковое значение для обеспечения прав женщин в области труда, поскольку находятся в числе уязвимых слоев населения и значительно чаще подвергаются дискриминации в этой сфере.

Региональные международные акты в области прав человека и прав женщин

Наиболее развитая система защиты прав человека сложилась в Европе. Фундаментальным документом в области закрепления и охраны прав человека в рамках СЕ является Конвенция о защите прав человека и основных свобод 1950 г. [20]. Несмотря на то, что Конвенция закрепляет лишь гражданские и политические права, со временем к ним, посредством принятия дополнительных протоколов, «присоединились» социально-экономические и культурные права и свободы. Данные документы, базируясь на Всеобщей декларации и международных пактах о правах человека, содержат также положения, направленные на защиту прав женщин. ЕКПЧ предусматривает контрольный механизм, в центре которого находится Суд по правам человека.

Хартия ЕС о фундаментальных правах [21], подтвердив перечень гражданских, политических, социально-экономических и культурных прав человека, закрепленных в ЕКПЧ и протоколах к ней, дополнила их рядом положений, включая права женщин. Так, ст.23 провозглашает равенство мужчин и женщин, которое «должно быть обеспечено во всех сферах, в том числе, применительно к вопросам трудоустройства, трудовой деятельности и оплаты труда». Оговаривается возможность «принятия новых мер, которыми устанавливаются специальные преимущества для недостаточно представленного пола». Ст.33 гарантирует правовую, экономическую и социальную защиту семьи. В целях обеспечения взаимной совместимости семейной и профессиональной жизни «каждый человек имеет право на защиту против всякого увольнения по мотивам, связанным с беременностью, а также право на оплачиваемый отпуск по беременности и родам и отпуск по уходу за ребенком в связи с рождением или усыновлением (удочерением) ребенка». Признается и уважается право на доступ к системе пособий по социальному обеспечению и к социальным услугам, гарантирующим защиту в случаях беременности и рождения ребенка (ст.34). Правом на пособия по социальному обеспечению и меры социальной поддержки обладают не только граждане ЕС, но и каждый человек, проживающий и перемещающийся на законных основаниях в пределах Союза. Это значит, что женщины-беженцы, трудовые и политические мигранты, не являющиеся гражданами стран ЕС, но находящиеся на его территории, получают надлежащую защиту и помощь.

Ряд документов о правах человека принят и в других регионах мира.

Таким образом, с момента создания и функционирования в рамках ООН универсальной системы сложилась устойчивая практика разрабатывать и принимать международные акты в области защиты прав женщин, в которых государствами-членами на всеобщей основе признавались бы только конкретные права и свободы, но и соответствующие контрольные процедуры. Вместе с тем, с учетом глобализации системы прав человека ООН развивает стратегию в данной области в направлении дальнейшего совершенствования, принимая новые акты и создавая новые органы.

Список использованных источников:

1 *Всеобщая декларация прав человека. Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 г. // WEB-сайт ООН.-[Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml.-*(дата обращения 19.03.2019)

2 *Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 г. //WEB-сайт ООН.-[Электронный ресурс]. – 2019. – URL: - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.-*(дата обращения 19.03.2019)

3 *Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 г. //WEB-сайт ООН.-[Электронный ресурс].–2019.–URL: -http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml.-*(дата обращения 19.03.2019)

4 *Факультативный протокол к Международному пакту о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 г., //WEB-сайт ООН.-[Электронный ресурс]. – 2019. – URL: - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpro1.shtml. –* (дата обращения 19.03.2019).

5 *Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 63/117 Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 2008 г. //WEB-сайт ООН - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/optprotocol.-* (дата обращения 19.03.2019).

6 *Международное публичное право /Отв. ред. К. А. Бекяшев. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Проспект, 2005. – 784 с.*

7 *Конвенция о политических правах женщины. Принята резолюцией 640 VII Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1952 г. //WEB-сайт ООН - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/women_politrights.shtml.-* (дата обращения 19.03.2019).

8 *Конвенция о гражданстве замужней женщины. Принята резолюцией 1040 (XI) Генеральной Ассамблеи от 29 января 1957 г., // WEB-сайт ООН. -[Электронный ресурс]. – 2019. - URL:http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/married_women_nationality.shtml. -* (дата обращения 19.03.2019).

9 *Конвенция о согласии на вступление в брак, брачном возрасте и регистрации браков. Принята*

резолюцией 1763 А (XVII) Генеральной Ассамблеи от 7 ноября 1962 г. // WEB-сайт ООН.- [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/conmarr.shtml. (дата обращения 19.03.2019).

10 Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1979 г., // WEB-сайт ООН. - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml. - (дата обращения 19.03.2019).

11 Факультативный протокол к Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Принят резолюцией 54/4 Генеральной Ассамблеи от 6 октября 1999 г. //WEB-сайт ООН - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/womendiscrim_prot.shtml. - (дата обращения 19.03.2019).

12 Декларация об искоренении насилия в отношении женщин. Принята резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 г. //WEB-сайт ООН - http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/violence.shtml

13 Декларация о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов. Принята резолюцией 3318 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1974 г. //WEB-сайт ООН - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/armed.shtml. (дата обращения 19.03.2019).

14 Конвенция о равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности. Принята 29 июня 1951 года на 34 сессии Генеральной конференции МОТ //WEB-сайт ООН -[Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/remuner.shtml(дата обращения 19.03.2019).

15 Пекинская декларация. Принята четвертой Всемирной конференцией по положению женщин, 4–15 сентября 1995 г. // WEB-сайт ООН. - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml.- (дата обращения 19.03.2019).

16 Пекинская декларация и Платформа действий. Пекин+5. Политическая декларация и решения. ООН.женщины. - United Nations, 1995. 339 с.

17 Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования. Принята 14 декабря 1960 г. Генеральной конференцией ООН по вопросам образования, науки и культуры на ее 11-й сессии //WEB-сайт ООН - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/educat.shtml.- (дата 19.03.2019)

18 Конвенция о борьбе с торговлей людьми и с эксплуатацией проституции третьими лицами. Одобрена резолюцией 317 (IV) Генеральной Ассамблеи от 2 декабря 1949 г. //WEB-сайт ООН - [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/trafficking.suppression.shtml (дата обращения 19.03.2019)

19 Конвенция о дискриминации в области труда и занятий [Конвенция 111]. Принята 25 июня 1958 г. на сорок второй сессии Генеральной Конференции МОТ // WEB-сайт ООН -[Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/labour.shtml (дата обращения 20.03.2019).

20 Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Подписана 4 ноября 1950 г. вступила в силу 3 сентября 1953 г. //Университет Миннесоты. Библиотека по правам человека.- [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rz17euroco.html> (дата обращения 19.03.2019)

21 Хартия Европейского Союза о фундаментальных правах (Ницца, 7 декабря 2000 г. //Право Европейского Союза.- [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <http://eulaw.ru/treaties/charter> (дата обращения 20.03.2019).

УДК 341.2; 341.231.14
МРПТИ 10.87.27

A.N. Janabayeva¹, A.A. Sabitova²

¹The 1st year master's student of International Law of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

²Scientific supervisor: Doctor of Law, professor, director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU

THE LEGAL STATUS OF MIGRANT WORKERS AND ITS ENSHRINEMENT IN THE INTERNATIONAL LAW

Abstract

This article is devoted to the legal status of migrant workers. A huge number of people are moving from one state to another in search of work. This category of persons is defined in international law as "migrant workers". The author of this article reveals the basic concepts, the problems of this issue, defines the basic concepts, paying special attention to the legal basis of this material. The analysis of international conventions related to labour migration issues and its reflection in the National legislation are carried out. Migrating people are influenced by a variety of circumstances and contexts. Factors such as nationality, gender, race, age, have a major impact on the phenomenon of migration.

Keywords: migration, rights, undocumented migrants, labour rights, employment termination

A.N. Джанабаева¹, А.А. Сабитова²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының
1-курс магистранты,

²Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының директоры

МИГРАНТ ЖҰМЫСШЫЛАРЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗАҢДЫ НОРМАЛАРЫНДА БЕКТІЛҮІ

Аңдатпа

Бұл мақалада мигранттардың құқықтық мәртебесіне назар аударылады. Адамдардың үлкен саны жұмыс іздеуге бір мемлекеттен екіншісіне көшіп барады. Бұл адамдардың санаты халықаралық құқықта «еңбекші-мигрант» ретінде анықталады. Мақаланың авторы осы мәселенің негізгі түсініктері мен проблемаларын көрсетеді, осы материалдың құқықтық негізіне ерекше назар аудара отырып, негізгі түсініктерді анықтайды. Еңбек көші-қоны және олардың ұлттық заңнамадағы көрінісі туралы халықаралық конвенция бойынша талдау өткізілген. Мигранттарға түрлі жағдайлар әсер етеді. Ұлт, жыныс, нәсіл, жасы сияқты факторлар көші-қон феноменіне үлкен әсер етеді.

Түйін сөздер: көші-қон, құқықтар, тіркелмеген мигранттар, еңбек құқығы, жұмыстан босату

Джанабаева А.Н., Сабитова А.А. ²

¹магистрант 1-курса кафедрасы международного права Института Сорбонна-Казахстан
КазНПУ им. Абая,

²Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор,
директор Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая

ПРАВОВОЙ СТАТУС ТРУДЯЩИХСЯ-МИГРАНТОВ И ЕГО ЗАКРЕПЛЕНИЕ В НОРМАХ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Аннотация

Эта статья посвящена правовому статусу трудящихся-мигрантов. Огромное количество людей переезжает из одного государства в другой в поисках работы. Эта категория лиц определяется в международном праве как «трудящиеся-мигранты». Автор данной статьи раскрывает основные понятия, проблемы данного вопроса, определяет основные понятия, обращая особое внимание на правовую основу этого материала. Проведен анализ международных конвенций по вопросам трудовой миграции и их

отражение в национальном законодательстве. Мигрирующие люди находятся под влиянием различных обстоятельств и условий. Такие факторы, как национальность, пол, раса, возраст, оказывают большое влияние на феномен миграции.

Ключевые слова: миграция, права, незарегистрированные мигранты, трудовые права, прекращение занятости

Methodology:

This research was primarily structured in the style of a qualitative review and analysis of legal, political, and academic literature. Electronic databases were searched for files related to past, present, and forecasted rules of international law and their conditions. Information on state and international laws concerning immigration were retrieved from governmental and intergovernmental sources [1].

Nowadays there are many reasons why people migrate, these reasons are complex and changeable. Migrating people are influenced by a variety of circumstances and contexts. Factors such as nationality, gender, race, age, have a major impact on the phenomenon of migration [2]. As noted by the UN Special Rapporteur on the rights of migrants, "People whose skin color, physical appearance, dress, accent or religion differ from those of the majority of people in the host country are often subjected to physical violence and other violations of rights, regardless of their legal status. The choice of the victim and the nature of the assault do not depend on whether the individuals concerned are refugees, legal immigrants, members of national minorities or undocumented migrants" [2]. Those migrants who have an entry permit and undocumented migrants often face the problem of diminishing their rights as compared to citizens of the host country. Migrants who come to work legally may face violence in the workplace or their working conditions may be lower than the established norms, they often face a lack of protection of labor rights, which leads to fear of seeking legal protection because of the threat of dismissal and the subsequent loss of a work permit. Undocumented migrants are among the most vulnerable migrants. Such migrants are fictitious in the protection of their fundamental rights, but in fact they don't have opportunities because of fear of identification and deportation. Thus, they are at risk of being subjected to economic as well as physical exploitation, loss and urgent return to the country from which they have come, where some will put their own safety and lives at risk. There are many reasons for migration. Irregular migrants entering the country because of the lack of documents, after the expiry of the relevant document, as well as because of the unwillingness to return to the country of origin, are almost always ready to endure expenses and lawlessness. Those who migrate to save themselves from the difficult economic or political situation in the country, from hunger or war, or to gain opportunities to improve their lives, often prefer deprivation, insecurity to what they had in their country. As a result, they have no choice but to leave the country. Those migrants who had at least some choice were willing to risk losing their rights in order to be able to recover them as a result of a long struggle. Legislation and the migration government are currently struggling with this feature of human nature. In many recipient countries, migration is a controversial political issue. Policies and legislation limit the possibility of legal migration, and this leads to an increase in the number of undocumented migrants at risk of exploitation and abuse, and consequently the legal status of migrants affects the interests of the state and the individual. Given that migration is primarily based on economic motives, and taking into account the risks and discrimination that irregular migrants may face in terms of working conditions, their labour rights, including the right to work, and rights related to treatment in the workplace are of particular importance.

In 1998 the ILO conference adopted the ILO Declaration on fundamental principles and rights at work, proclaiming that under the ILO Constitution, States are obliged to ensure freedom of establishment of trade unions and Freedom of association; the abolition of slavery, subordination and forced labour; the prohibition of child labour; and the principle of equality at work [3]. The Declaration extended the coverage of the relevant obligations to all 183 ILO member States, regardless of whether they are parties to the relevant Conventions, since the legal effect of these obligations is based on the ILO Constitution. However, it should also be noted that ILO conventions do not regard the right to work as a "human right" or part of the human rights protection system [4].

International law protects labour rights in several ways. First of all, everyone who goes to work retains his or her human rights in full. In the case of employment in the private sector, the state is obliged to take positive measures to protect these rights. Employment circumstances, working conditions and day-to-day interaction in the workplace may affect different human rights and, depending on the circumstances, may lead to violations. Secondly, international law provides special protection of human rights in the workplace. Such labour rights or their aspects are widely recognized in international human rights instruments, including, at the world level, ICESCR, ICERD, ICERD AND ICRMW and, in general (with the exception of The provisions of part IV of the ICRMW), apply to all migrants, regardless of whether their stay in the territory of the state is lawful. This is in

contrast to the rights provided for in ILO instruments, which for the most part protect only regular migrant workers.

These rights give rise to a number of obligations for the state in the sphere of labour. So, The ICESCR includes the following rights:

- the right to fair wages and equal remuneration for work of equal value without distinction of any kind, and in particular women should be guaranteed working conditions no worse than those enjoyed by men, with equal pay for equal work (article 7 (a) (i));
- the right to a satisfactory existence for themselves and their families (art. 7(a)(ii));
- the right to working conditions meeting the requirements of safety and hygiene (article 7(b));
- the right to equal opportunity for all to advance to higher levels of employment solely on the basis of seniority and qualifications (art. 7(c));
- the right to rest, leisure and reasonable limitation of working time and periodic paid leave, as well as remuneration for public holidays (article 7(d));
- the right not to be discriminated against in the exercise of all components of the right to work and labour rights (articles 6 and 7 in the light of article 2.2) [5].

The European social Charter (revised version) provides for the right to fair working conditions, the right to safe and hygienic working conditions, the right to fair remuneration, the right to protection in case of dismissal, the right of workers to protection of their claims in case of insolvency of the employer, the right to protection of dignity in the period of work, as well as the right of workers with family responsibilities to equal opportunities and equal treatment [6].

One of the main types of violation of migrants' labour rights is the confiscation of their documents by private actors, whether employers, family members or others, as this makes the migrant dependent on the person holding the documents and prevents his or her access to rights, including labour rights. This practice has been examined by several Treaty bodies [7]. For example, CEDAW called on States to ensure that employers and recruiters do not confiscate or destroy identity documents, and to provide training to law enforcement officials to protect against such violations [8]. This practice is also referred to in article 21 of the ICRMW, which establishes: "No one, except government officials, endowed with appropriate powers law, can legally confiscate, destroy or attempt to destroy identity documents, documents allowing to enter or remain , as well as documents allowing residence authorization or settlement in the national territory or work permits. No authorized confiscation of such documents shall take place without a detailed receipt. In no event shall a passport or similar document of a migrant worker or a member of his or her family be destroyed" [9].

According to the position of CESCR and CERD, the prohibition of discrimination in the exercise of labour rights applies to migrant workers and members of their families, regardless of their legal status and the availability of documents [10].

CESCR made it clear that "the rights enshrined in the Covenant apply to all, including non-citizens such as refugees, asylum-seekers, stateless persons, migrant workers and victims of international trafficking, regardless of legal status and the availability of documents" [11].

ILO Conventions

ILO Convention No. 97 of 1949 on migrant workers provides that States have an obligation to eliminate discrimination on the basis of nationality, race, religion or sex against immigrants who are lawfully present in their territory by providing conditions no less favourable than those enjoyed by their own nationals in respect of such matters as: "wage, including family allowances in cases when these benefits are part of wages; working hours; overtime; paid holiday; limitations of home-based work; age for employment; apprenticeship and training; women's work and the work of adolescents" [12].

In addition, the Committee pointed out that the introduction of a special tax in respect of foreign workers or their employers, which leads to a significant reduction of the salary of a migrant worker in comparison with the citizens of the country, is a breach of an obligation of equal treatment, in terms of remuneration (article 6.1(a)(i) of Convention No. 97) [13].

Article 1 of ILO Convention No. 143 on migrant workers (Supplementary provisions), 1975, provides that States "to respect the basic human rights of all migrant workers" [14]. This provision applies to all migrant workers, regardless of their status [15]. This is the only provision of the two ILO Conventions directly regulating the situation of migrant workers that does not exclude undocumented migrants.

The ICRMW also establishes the obligation of States parties to take positive measures to protect the principle of equal treatment of irregular migrants and provides that "employers shall not be exempt from any legal or contractual obligations and their obligations shall in no way be limited by virtue of any such deviation [16]". In addition, the

Committee noted that "States parties are under an obligation to apply the necessary sanctions on employers who deviate from the principle of equal treatment in private contracts with migrant workers in irregular situations and to ensure that such migrant workers have access to labour courts and other judicial remedies in the event of a violation of their rights, without fear of deportation" [17]. The Committee devoted its first General Comment to this category of migrants such as domestic workers, which faced the particular risk of exploitation [18].

Right to rest and leisure

The right to rest and leisure is recognized by CESCRC and a number of ILO instruments. ILO conventions specify that an employee shall enjoy a continuous weekly rest of at least one day for each seven-day period [19], and that, in principle, the working time may not exceed eight hours per day and forty hours per week [20]. Other conventions establish the requirement for paid vacation [21]. The European social Charter (revised version) provides for a minimum of four weeks of paid annual leave [22]. The HACCP provides for the right to leisure, although it does not establish any specific conditions [23]. A number of ILO Conventions address specific aspects of the right to a safe and hygienic working environment [24].

Termination of employment

ILO Convention No. 158 on termination of employment, 1982, provides for the obligation to terminate an employment relationship on the initiative of an employer. This Convention has not yet become the subject of universal ratification.

The basic principle is that "an employment relationship with a worker shall not be terminated unless there is a legitimate reason for such termination, relating to the ability or conduct of the worker or the production necessity of the enterprise, institution or service" [25]. The Convention lists the grounds on which termination of employment is prohibited: "membership in a trade Union or participation in trade Union activities outside working hours or, with the consent of the employer, during working hours; intention to become a worker's representative, to act now or in the past as a worker's representative; filing a complaint or participating in a case brought against the employer on charges of violation of legislation or regulations or applying to the competent administrative authorities; race, colour, sex, marital status, family obligations, pregnancy, religion, political views, nationality or social origin; absence from work while on maternity leave; absence from work due to illness or injury" [25].

The ILO Convention provides that the employee must be given the opportunity to defend himself in connection with the charges against him upon termination of employment for reasons connected with his conduct or work [25]. Employees have "the right to appeal a dismissal decision to an impartial body such as a court, labour Tribunal, arbitration Committee or arbitrator" [25]. If the dismissal is unjustified, these bodies "if, in accordance with national legislation and practice, they do not have the authority or do not consider it practically feasible to cancel the decision on dismissal and (or) issue an order or offer to reinstate the worker to his previous job, [...] shall have the power to order the payment of appropriate compensation or other benefit as it deems appropriate [25]. "In any case, workers have the right to be notified about the dismissal in advance [25]. The Convention provides "appropriate safeguards against the use of fixed-term employment contracts whose purpose is to evade the protection provided for in this Convention" [25].

The ICRMW contains two important provisions that apply exclusively to migrants who have entered the country on a regular basis: this is article 49.2 and article 51. They provide for the obligation to give a migrant worker who has lost his or her job time to find a new job before he or she is deprived of a residence permit. Article 49.2 provides: "Migrant workers who in the state of employment are allowed to freely choose the type of remunerated activity shall not be deemed to have lost their permanent status or a granted residence permit only because of the termination of their remunerated activity before the expiry of their work permit or similar permits [26]. The second rule, article 51, had been included in the text of the Convention in order to provide similar" protection to migrants who were not allowed to freely choose paid activities, except where the residence permit specifically specified the specific remunerated activities for which they had been admitted.

According to Ainur Sabitova, Doctor of law, "The idea of international protection of women's rights, as well as the idea of overcoming the elimination of discrimination against women, should first of all be based on the gender consciousness of people, which is a form of social consciousness" [27]. A number of international legal norms provide that a woman's employment cannot be terminated because she is pregnant, that women should not be subjected to pregnancy tests prior to migration or employment, and that pregnant women should be provided with paid maternity leave and social protection. The human rights Committee has decided that practices such as employers' demands for pre-employment pregnancy screening violate the principle of gender equality in the light of the right to privacy (articles 3 and 17 of ICCPR) [28].

The human rights Committee has decided that practices such as forced pre-employment pregnancy tests are not permitted under articles 3 and 17 of ICCPR [28]. The ILO maternity protection conventions provide additional protection in this area [29].

Notations and abbreviated terms:

- 1 UN-United Nations.
- 2 ILO- International Labour Organization.
- 3 ICESCR- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.
- 4 ICERD-International Convention on the Elimination of Racial Discrimination (UN).
- 5 ICRMW- International Convention on the Rights of Migrant Workers.
- 6 CEDAW- Convention to Eliminate Discrimination against Women.
- 7 CESC- Convention on Economic, Social and Cultural Rights.
- 8 CERD- Convention on the Elimination of Racial Discrimination (United Nations).
- 9 HACCP- Hazard Analysis and Critical Control Points.
- 10 ICCPR- International Covenant on Civil and Political Rights.

References:

- 1 Palaman Kampan, Adam Richard Tanielian. Thailand's role in updating ASEAN immigration policy// Kasetsart Journal of Social Sciences-2016,- P.1
- 2 Prudnikova Tatiana. International Legal Regulation of Labor Migration [Electronic resource].- 2007.- URL:<http://www.dissercat.com/content/mezhdunarodno-pravovoe-regulirovanie-trudovoi-migratsii> (the date of appeal: 10.11.2018)
- 3 ILO Declaration on fundamental principles and rights at work, adopted on 18 June 1998 ("ILO Declaration 1998") [Electronic source]. - URL: http://www.ilo.org/declaration/info/publications/WCMS_467653/lang--en/index.htm (the date of appeal: 10.11.2018)
- 4 Machteld Inge van Dooren. The right to work: background paper [Electronic source].-2003.- URL:<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slO6QSmlBEDzFEovLCuWIAVC1NkPsgUedPIF1yfPMKpUaiB%2BglnMd5K99DaUkN%2FZlomjO1u1628GU%2BOD%2B3CVGvpAjSe3KKhiRZQCSPOKI0444vTa%2BRaxjJsB408FWJF> (the date of appeal: 12.11.2018)
- 5 San Salvador Protocol, article 7; [Electronic source].-URL:<http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html> (the date of appeal: 12.11.2018)
- 6 European Social Charter [Electronic source].-2015.-URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048b059> (the date of appeal: 12.11.2018)
- 7 Concluding observations on the Republic of Korea; Concluding observations on Japan; Concluding observations on Kuwait, CESC [Electronic source].-2015.-URL:http://www.pwescr.org/PWESCR_Handbook_on_ESCR.pdf (the date of appeal:12.11.2018); Concluding observations on Lebanon, CERD, report of the Committee to the General Assembly on the elimination of racial discrimination [Electronic source].-2004.-URL:<https://www.refworld.org/pdfid/45c30b360.pdf> (the date of appeal: 12.11.2018); Concluding observations on Italy, CERD[Electronic source.-2016.-URL:https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/ITA/CERD_C_ITA_CO_19-20_26015_E.pdf (the date of appeal: 12.11.2018); Concluding observations on Syrian Arab Republic[Electronic source].-2005.-URL:<http://hrlibrary.umn.edu/hrcommittee/syria2005.html> (the date of appeal: 12.11.2018)
- 8 CEDAW, General recommendation No. 26 [Electronic source]. -2008.-URL: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_2009_WP-1_R_7138_E.pdf(the date of appeal: 12.11.2018)
- 9 ICRMW, article 21, adopted on 18 December 1990[Electronic source].-URL:<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx> (the date of appeal: 18.11.2018)
- 10 CESC, General Comment No. 18 [Electronic source]. -2006.-URL: <https://www.refworld.org/docid/4415453b4.html> (the date of appeal: 18.11.2018)
- 11 CESC, General Comment No. 20 [Electronic source].-2009.-URL: <https://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html> (the date of appeal: 18.11.2018)
- 12 Convention No. 97 on migrant workers, adopted on 1949 [Electronic source].-URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::PI2100_INSTRUMENT_ID:312242 (the date of appeal: 21.11.2018)

13 TUCP V. China, ILO, CIT, [Electronic source].-2017.-URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/dgreports/-/exrel/documents/publication/wcms_550919.pdf (the date of appeal: 21.11.2018)

14 Migrant workers Convention No. 143, adopted on 1975 [Electronic source].-URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C143 (the date of appeal: 21.11.2018)

15 General study on migrant workers, ILO Committee of experts on the application of Conventions And Recommendations [Electronic source].-2015.-URL:<https://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/committee-of-experts-on-the-application-of-conventions-and-recommendations/lang--en/index.htm> (the date of appeal: 26.11.2018)

16 ICRMW, article 25.3, adopted on 18 December 1990 [Electronic source].-URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cmaw.aspx> (the date of appeal: 26.11.2018)

17 KTM, General Comment No. 2, CIT, [Electronic source]. -1990.-URL: <https://www.refworld.org/docid/47a7079f0.html> (the date of appeal: 28.11.2018)

18 KTM, General Comment No. 1, CIT, [Electronic source].-2001.-URL:<https://www.refworld.org/docid/4538834d2.html> (the date of appeal: 29.11.2018)

19 Convention No. 14 on weekly rest in industry, ILO// adopted on 17 November 1921 [Electronic source]. -URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C014; (the date of appeal: 29.11.2018); [Electronic source].-URL:Convention No. 106 on weekly rest in Commerce and institutions, ILO, Adopted on 26 June 1957, https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C106 (the date of appeal:30.11.2018); Convention No. 1 on the limitation of working time in industrial enterprises, ILO, Adopted on 28 November 1919, article 2 [Electronic source].-URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C001 (the date of appeal: 30.11.2018)

20 Convention No. 30 on the limitation of working time in trade and institutions, ILO, adopted on 28 June 1930, article 2 [Electronic source].-URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312175 (the date of appeal:02.12.2018)

21 Convention No. 132 on holidays with pay (revised version), adopted on 24 June 1970 [Electronic source].- URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C132 (the date of appeal:03.12.2018); Convention No. 54 on paid leave to seafarers, adopted on 24 October 1936 [Electronic source].- URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C054 (the date of appeal:03.12.2018); Convention No. 101 on holidays with pay in agriculture, adopted June 26, 1952 [Electronic source].- URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C1019 (the date of appeal: 04.12.2018)

22 Carole Benelhocine. European social Charter, article 2.3 [Electronic source].-2012.-URL: <https://rm.coe.int/168048b05a> (the date of appeal: 04.12.2018)

23 Regulation for the Carriage of Dangerous Substances on the Rhine, article XV,[Electronic source].-2017.-URL:https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/danger/publi/adn/ADN2017/ADN_2017_E_Web.pdf(the date of appeal: 07.12.2018)

24 The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, [Electronic source].-2014.-URL: <https://books.google.kz/books?id=J0jbAgAAQBAJ&pg=PR46&lpg=PR46&dq=Convention+No.+136+on+benzene,+ILO,+adopted+on+23+June+1971&source=bl&ots=tC6KBVkdZl&sig=ACfU3U3lbtXbi2He1CoiwMRIU1hQl0wmbA&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewj3wKze7o3gAhUkh6YKHV7RCj8Q6AEwAnoECACQAOQ#v=onepage&q=Convention%20No.%20136%20on%20benzene%2C%20ILO%2C%20adopted%20on%2023%20June%201971&f=false>(the date of appeal: 04.12.2018)

25 ILO Convention No. 158 on termination of employment, adopted on 22 June 1982,[Electronic source].-URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C158 (the date of appeal: 09.12.2018)

26 Convention No. 143 on migrant workers (Supplementary provisions), ILO, article 8,adopted on 1975 [Electronic source]. - URL:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C143 (the date of appeal: 09.12.2018)

27 Sabitova A.A. International legal problems of protecting the rights of women // Bulletin of KazNPU named after Abau, Series "International life and politics". - №4 (31) . - 2012. - P 9-17

28 CCPR, General Comment No. 28, [Electronic source].-2000.-URL:<https://www.refworld.org/docid/45139c9b4.html> (the date of appeal: 12.12.2018)

29 Convention No. 3 on the protection of motherhood, adopted on 28 November 1919, [Electronic source]. - URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C003 (the date of appeal: 15.12.2018); Convention No. 103 on the protection of motherhood (revised version), ILO, adopted on June 1952, [Electronic source].- URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C103 (the date of appeal: 15.12.2018); Convention No. 183 on the protection of motherhood, ILO, Adopted on 15 June 2000 [Electronic resource.-URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C183 (the date of appeal: 15.12.2018)

УДК 340.1
МРНТИ 10.07.01

А.Н. Серикова¹, С.Н. Сабикенов²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институты, халықаралық құқық кафедрасының «Халықаралық құқық» мамандығының 2 курс магистранты,
²ҚР ҰҒА академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
Халықаралық құқық кафедрасының меңгерушісі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БОСҚЫНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы босқындардың құқықтық жағдайы мәселесі қарастырылған. Бұл мәселені халықаралық және ұлттық дәрежеде жою бойынша қабылданған және қолданылатын шаралардың дамуының негізгі үрдістерін саралай келе, қазіргі жаһандану заманында босқындар құқығы өте маңызды мағынаға ие дейді автор. Қазақстанның босқындар мәселесі бойынша халықаралық ынтымақтастық интеграциясының өзекті мәселелері. Автордың ойынша, бұл мәселе босқындар құқығын қамтамасыз ету аясында халықаралық құқық нормаларының нәтижелілігін жоғарылатуға бағытталған әртүрлі халықаралық механизмдерді құру арқылы шешіледі дейді. Алайда босқындар құқығы жөніндегі қабылданған Халықаралық конвенциялар әрдайым қолданылмайды. Босқындар құқығы бойынша бірқатар шараларды нақты ұлттық құқыққа енгізу қажет.

Түйін сөздер: халықаралық құқық, халықаралық конвенция, босқындар құқығы.

Серикова А.Н.¹, Сабикенов С.Н.²

¹магистрант 2 курса специальность «Международное право»,

кафедра международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая,

¹Академик НАН РК, доктор юридических наук, профессор кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая

ПРАВОВОЙ СТАТУС БЕЖЕНЦЕВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация

В этой статье рассматриваются права и защита беженцев в Республике Казахстан. Описываются основные тенденции в разработке и принятии мер по устранению данной проблемы на международном и национальном уровне в современную эпоху, автор статьи говорит о решающем значении прав беженцев. Интеграция международного сотрудничества по вопросам беженцев в Казахстане. По мнению автора, этот вопрос находится в рамках обеспечения прав беженцев, в нем утверждается создание целого ряда международных механизмов для повышения эффективности, норм международного права. Однако международная конвенция о правах беженцев не всегда используется. Ряд мер в отношении прав беженцев должен быть влечен в конкретное национальное законодательство.

Ключевые слова: международное право, международные конвенции, права беженцев.

A.N.Serikova¹, S.N.Sabikenov²

¹Student of 2 course of the master's degree of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU,

²Scientific supervisor: d.l.s., professor, academician of the NAS RK

THE LEGAL STATUS OF REFUGEES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

This article discusses the rights and protection of refugees in the Republic of Kazakhstan. Describing the main trends in the development and adoption of measures to address this problem at the international and national level in the modern era, the author describes the crucial importance of the right of refugees. Integration of international cooperation on refugee issues in Kazakhstan. According to the author, this issue is within the framework of ensuring the rights of refugees, it establishes the creation of a whole kind of international mechanisms for improving efficiency, the norms of international law. However, the international convention on the rights of refugees is not always used. A number of measures regarding refugee rights should be introduced into specific national legislation.

Keywords: international law, international conventions, refugee rights.

Бірнеше ондаған жылдардан бері босқындар проблемасы қазіргі заманның маңызды проблемаларына жатқызады. Босқындардың жер ауыстыруының жағдайларымен себептері әртүрлі. Кейбіреулері адамдардың өзарақатынасының шеңберінде қалыптасатын немесе соның нәтижесі болатын жағдайларға байланысты туындаса, ал кейде адамдарға тәуелсіз жағдайлармен шартталады, мысалы дүлей апаттармен. Қарулы қақтығыстар, нәсілдік және діни тіресулер босқындардың негізгі массасына әкеп соғады. Босқындар біздің қонақ жай жеріміз үнемі қуылған, панасыздарға мекен болып келді. Қазақстан білікті поляктар, орыстар интеллигенттерімен басқада халықтардың сілтемелік орны болды. Босқындар мәселесімен айналысатын мемлекеттік органдар қызметі «Халықтың көші-қон туралы» ҚР Заңы баптарымен, сонымен қатар 1951 жылғы босқындар мәртебесі туралы Женева Конвенциясындағымен 1967 жылғы оның Хаттамасымен негізделеді [1].

Бұл актілердің арасында бірнеше айырмашылықтар бар, жекелеп айтқанда, 1951 жылғы БҰҰ Конвенциясы уақыт бойынша және географиялық шектеулерді қарастырады, яғниол Еуропада орналасқан елдерге қатысты қолданылады және 1951 жылдың 1 қаңтарына дейін өткен оқиғалар нәтижесінде босқынға айналғандарға қатысты болады. Ал, 1967 жылдың Хаттамасына келер болсақ, ол жоғарыда айтылған шектеулерді жояды және онсыз-ақ мемлекеттерге қатысты және нәтижесінде босқындар мәселесі пайда болған не болмаса, пайда болатын кез-келген жағдайға, мейлі ол бұрын болсын не болмаса, келешекте болатын болсада қолданылады.

1951 ж. Босқындардың құқықтық мәртебесі туралы конвенция жасалды және осы жылда БҰҰ Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссар басқармасы құрылды. Бұл ұйымның мандатына жататын босқындарды халықаралық қорғауды қамтамасыз ету және оларға гуманитарлық көмек көрсету.

Конвенция босқындардың нәсіліне, дініне, азаматтығына, белгілі бір әлеуметтік топқа жатуына немесе саяси көзқарастарына қатысты өмірліріне немесе еркіндігіне қатер төнетін елдің шекарасына оларды жіберуге немесе қайтаруға тыйым салады.

Босқындардың міндеттері конвенцияда тұжырымдалған. Онда босқындардың өздері ораналасқан елдің қоғамдық тәртібін сақтау үшін қолданылатын шараларға, заңдармен қаулыларға бағынуы керек екендігі туралы айтылған. Босқындар туралы Конвенция оларды шетелдіктер мәртебесіне бір табан жақындатты деуге болады. Осы конвенция негізінде босқындардың мынадай құқықтары бар:

- қажетті медициналық және әлеуметтік көмекті алуға
- арнайы белгіленген орындарда көмекті уақытша тұруға.
- жұмысқа орналасуға
- тұрақты тұратын жер беру мүмкіндігі

Бастауыш білім, әлеуметтік қамсыздандыру сияқты бірнеше құқықтарымен еңбек құқықтарының кейбірі оларды келген елдердің өз азаматтарымен теңестіріп жіберді.

ҚР босқындар туралы конвенцияға 1998 жылы қосылды. Босқындарды тіркеу халықтың көші-қоны бойынша Департаментінің уәкілетті өкілімен жүргізіледі. Әрбір босқынға тіркеу карточкасы толтырылады. Өтініш берушіні босқын деп таныған жағдайда ІО оған белгіленген үлгідегі уақытша куәлікті береді, бұл куәлігі 3 айға дейінгі мерзімге беріледі, қажет болған жағдайда бұл мерзім ұзартыла алады. Куәлік келесі құқықтарды береді: әрбір еңбекке жарамды отбасы мүшесі мен зейнеткер үшін еспетік

көрсеткіш мөлшерінде бір жолғы көмекті және аталып өткен 1951 ж. Конвенцияда бекітілген құқықтарды көрсетеді.

Қазақстан Республикасының босқындары болып Қазақстан Республикасы алдында оның босқындығын анықтаудан бас тартқан, қудалау құрбаны болып кету қаупі бар, нәсілі мен топтық өзгешелігінен өз елінің азаматтығын пайдалана алмай жүрген немесе қудалау салдарынан азаматтығы жоқ басқа елде жүріп өз еліне қайтқысы келмейтіндер саналады.

Қазақстан Республикасы 1951 жылғы босқындар мәртебесі туралы Конвенция мен 1967 жылғы оның Хаттамасына 1998 жылдың 15 желтоқсанында бірікті және халықаралық қауымдастық алдында белгілі міндеттемелерді өз міндетіне алды. Бірінші кезекте бұл принциптер ақпараттану, шешімге шағымдану мүмкіндігі және істі қайта қарау үшін апелляцияға жіберу мерзіміне тіркеуді жүзеге асырады [2].

1951 жылғы Конвенция босқындармен қатынастың төрт режимін бекітеді:

- 1) ұлттық режим, яғни сәйкес мемлекеттің азаматтарына берілетін режим;
- 2) босқынның кәдімгі тұрған жері елінің азаматтарына берілетін режим;
- 3) барынша қолайлы режим, яғни шетел мемлекеттері азаматтарына берілетін барынша қолайлы режим;
- 4) барынша қолайлы режим, қалай айтқанда да, осы жағдайларда шетелдіктер қолданатын режимнен қолайлылығы кем емес режим.

Қазақстан Республикасының «Халықтың көші-қон туралы» Заңына сәйкес босқындардың мәртебесін алуға байланысты тұлғалармен жұмыстың ресми процедуралары 1998 жылдың 20 сәуірінде басталды [3]. Босқындардың негізгі бөлігі тіркеуден 1998 жылы өтті. Босқын мәртебесі бір жылға беріліп, бір жылдан кейін қайта қаралып, ұзартылады немесе тоқтатылады.

Қазақстан Республикасында Ресей Федерациясындағыдай арнайы арнайы заңның жоқ екенін айта кету керек. Қазақстан Республикасының әрекеттегі заңына сәйкес, босқындар ұғымы мен олардың құқықтық мәртебесі Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 13 желтоқсанындағы «Халықтың көші-қоны туралы» Заңында анықталған. Көрсетілген Заңға сәйкес босқындар – шетелдіктер, бұлар саяси сенімдері, нәсілдік, діни наным, азаматтық, ұлттық белгілері, белгілі бір әлеуметтік топқа жататындығы бойынша қудалау құрбаны болуы мүмкін екендігінің негізделген қаупі салдарынан өз елінің қорғауын пайдалана алмайтын немесе қорғауын пайдаланғысы келмейтін шетелдіктер немесе осындай қауіп салдарынан өзінің бұрынғы кәдімгі тұрғылықты елінен тыс жерде тұрып жатқан, оған қайтып орала алмайтын емес қайтып оралғысы келмейтін тұлға.

Босқын мәртебесі халықаралық құқық тұрғысынан қарағанда, біржағынан мемлекеттер егемендігі қағидасымен және сонымен байланысты аймақтық үстемдік пен дербес сақталу қағидаларымен, ал екінші жағынан – жалпы халықаралық құқықтан (БҰҰ-ның мақсаттар мен қағидаларын қоса) және шарттардан шығатын бәсекелесті ізгілікті қағидалармен сипатталатын құқықтық кеңістікті алады. БҰҰ-ның мақсаттары мен қағидалары БҰҰ Жарғысының Кіріспесінде және 1,2 бабында келтірілген. Негізгі міндеттері – соғысты болдырмау, негізгі құқықтарға сенімді қайта бекіту, әділдік пен міндеттемеге сыйластық сақтала алатындай жағдайлар жасау және әлеуметтік прогресс пен үлкен еркіндіктегі өмір жағдайының жақсаруына ықпал ету.

БҰҰ-ның босқындар ісі бойынша Жоғарғы комиссияның мәліметінше, қазіргі таңда әлемде қуғын-сүргінге ұшырап, өз Отанынан кетуге мәжбүр болған 42-43 млн. босқын бар. Ал Қазақстанда халықаралық көмекке зәру азаматтар мен босқындардың саны – шамамен 4800 адам деп айтылды.

Адам құқықтары әлеуметтік және экономикалық тәуелді болып табылады. Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау тиімділігі, ең алдымен, бұл құрылымдардың дамуына байланысты [4].

Қазақстан Республикасының босқындар туралы 2009 жылғы 4 желтоқсандағы заңына сүйенетін болсақ, осы Заң Қазақстан Республикасының аумағында пана іздеген адамдардың және босқындардың құқықтық жағдайын айқындайды. Бұл Заңда босқын, босқын куәлігі, жол жүру құжаты, пана, пана іздеген адам, пана іздеген адамның куәлігі, уәкілетті орган, шыққан елі ескертілген [5].

Қазақстан Республикасында қылмысты деп ҚР-ның заңнамасымен анықталған, немес БҰҰ мақсаты мен принциптеріне қарсы әрекет еткен тұлғаға:

- ҚР-сы территориясында сот үкімімен қылмысы үшін айыпталса;
- Оны қуғындаудан аршалайтын үшінші бір елде тұрса;
- Қудаламайтын үшінші елді азаматтығы болса
- Өтірік мәліметтер болса осы жағдайларда саяси баспана берілмейді.

Академик С.Н. Сабикенов атап өткендей, «Өзіндік саяси-құқықтары идеясы мен оның дамуын қабылдау ұлттық-құқықтық жүйе мен тиісінше құқықтық идеологиялардың жемісі болып табылады, бірақ сонымен қатар бұл жеке-дара жүйе ретіндегі халықаралық құқықтың да жетістігі» [6]. Жалпыға танылған халықаралық құқық пен халықаралық шарттардың нормалары мен қағидалары Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазіргі таңда босқындардың барлығының өз еліне қайту мүмкіндігі бар деп айта алмаймын. Қазақстанда босқындардың мәселесі әлі күнге дейін «Халықтың көші-қон туралы» заңға сәйкес реттеліп келеді. Бүгінде адам құқықтары – бұл негізгі ғылыми мәселерлердің бірі және көптеген бағытта зерттеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – URL: <http://enbek.gov.kz/> (дата обращения: 28.03.2019)*

2 *Қазақстан Республикасының Босқындардың мәртебесі туралы конвенцияға және Босқындардың мәртебесіне қатысты хаттамаға қосылуы туралы. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 15 желтоқсандағы № 317-І Заңы.*

3 *Қазақстан Республикасының «Халықты көші-қон туралы» 2011 жылғы 22 шілдедегі заңы.*

4 *Sabitova A.A. Women's rights issues in Kazakhstan in its compliance with the modern international law standards// ВестникКазНПУимениАбая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2016. – №1. –С.24*

5 *Босқындар туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы заңы*

6 *Sabikenov N.S. Some international legal issues the theory of human rights// ВестникКазНПУимениАбая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2017. -№2. – С.19.*

УДК 341.2

МРНТИ 10.87.27

Е.К. Ильяс¹, С.Н. Сабикенов²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2-курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

²Ғылыми жетекшісі: з.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі, профессор

ҚАЗАҚСТАНҒА ШЕТЕЛДІК МАМАНДАРДЫ ЖАЛДАУ КЕЗІНДЕГІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ПРОБЛЕМАЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖОЮ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасы көптеген шетелдік инвесторлардың назарын аударады. Қазақстан нарығына шығу оның аумағында шетелдік ұйымдардың еншілес компанияларының құрылуымен және бизнес жүргізу бойынша басшылықты жүзеге асыруға шақырылған шетелдік қызметкерлерді іс жүзінде қалай алып келумен байланысты.

Біздің құқықтық қызметіміздің шеңберінде көші-қон және еңбек заңнамасына байланысты мәселелерді үнемі шешуге тура келеді, сондықтан біз осы саладағы құқықтық проблемалармен жақсы таныспыз. Біз тәжірибелі заңгерлер заңнаманы жетілдіру және онда пайда болған олқылықтар мен қайшылықтарды жою процесінен тыс қалмауға тиіспіз деп сенеміз. Осы мақалада Қазақстанда шетелдік инвесторлар мен еңбек иммигранттары жиі кездесетін бірқатар құқықтық проблемаларға, сондай-ақ оларды шешудің ықтимал тәсілдерін талдау ұсынылады.

Түйін сөздер: шетел азаматтарының келуі, резидент еместі тіркеу, шетелдік жұмыс күшін тарту ережесі, шетел азаматтарының жүріп-тұруы, корпоратившілік ауыстыру, көші-қон заңнамасы, шетел азаматының жауапкершілігі, қабылдаушы компания, қабылдаушы компанияның жауапкершілігі, еңбек ету рұқсаты.

Ильяс Е.К.¹, Сабикенов С.Н.²

*¹магистрант 2-курса Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Республика Казахстан*

²Научный руководитель: д.ю.н., профессор, академик НАН РК

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИ НАЙМЕ ИНОСТРАННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В КАЗАХСТАНЕ И ПУТИ ИХ УСТРАНЕНИЯ

Аннотация

Республика Казахстан привлекает внимание многих иностранных инвесторов. Выход на рынок Казахстана часто сопряжен с созданием на его территории дочерних компаний иностранных организаций и, как следует из практики, ввозом иностранных работников, которые призваны осуществлять руководство по ведению бизнеса.

В рамках нашей правовой деятельности нам регулярно приходится решать вопросы, связанные с миграционным и трудовым законодательством, поэтому мы хорошо знакомы с правовыми проблемами в этой сфере. Мы уверены, что практикующие юристы не должны оставаться в стороне от процесса совершенствования законодательства и устранения образовавшихся в нем пробелов и противоречий. В настоящей статье предлагаются анализ ряда правовых проблем, с которыми, как показывает практика последних нескольких лет, наиболее часто сталкиваются в Казахстане иностранные инвесторы и трудовые иммигранты, а также возможные способы их разрешения.

Ключевые слова: въезд иностранных граждан, регистрация нерезидента, правила привлечения иностранной рабочей силы, передвижение иностранных граждан, внутрикорпоративный перевод, миграционное законодательство, ответственность иностранного гражданина, принимающая компания, ответственность принимающей компании, разрешение на трудовую деятельность.

Y.K.Ilyas¹, S.N.Sabikenov²

*¹Student of 2-course of the master's degree of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan
at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan*

²Scientific supervisor: d.l.s., professor, academician of the NAS RK

LEGAL PROBLEMS IN HIRING FOREIGN SPECIALISTS IN KAZAKHSTAN AND WAYS TO ELIMINATE THEM

Abstract

The Republic of Kazakhstan attracts the attention of many foreign investors. Entering the market of Kazakhstan is often associated with the creation on its territory of subsidiaries of foreign organizations and, as follows from practice, the import of foreign workers, who are called upon to carry out business management.

As part of our legal activities, we regularly have to deal with issues related to migration and labor legislation, so we are familiar with the legal problems in this area. We are sure that practicing lawyers should not stay away from the process of improving the legislation and eliminating the gaps and contradictions. This article provides an analysis of a number of legal problems, which, as the practice of the last few years, are most often faced in Kazakhstan by foreign investors and labor immigrants, as well as possible ways to solve them.

Keywords: entry of foreign citizens, registration of a non-resident, rules of attracting foreign labor force, movement of foreign citizens, intra-corporate transfer, migration legislation, responsibility of a foreign citizen, host company, responsibility of the host company, work permit.

Қазақстан Республикасы көптеген шетелдік инвесторлардың назарын аударады. Қазақстан нарығына шығу оның аумағында шетелдік ұйымдардың еншілес компанияларының құрылуымен және бизнес жүргізу бойынша басшылықты жүзеге асыруға шақырылған шетелдік қызметкерлерді іс жүзінде қалай алып келумен байланысты.

Қазақстан Республикасының еңбекші көшіп келу саласындағы саясаты ішкі еңбек нарығын қорғауға және жергілікті халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуге, республиканың экономикалық қажеттіліктеріне сәйкес кадр әлеуетін дамытуға бағытталған. Алайда, қазақстандық еңбек нарығындағы жағдай бұрынғысынша бірқатар проблемалармен байланысты, олардың арасында жұмыс күшінің төмен сапасы

және өткен ғасырдың 90-шы жылдарындағы демографиялық ахуалға байланысты оның тапшылығын аяқтай отырып, сол себепті шетелдік жұмыс күшіне деген қажеттілік бұрынғысынша сақталып отыр.

Біздің заңгерлік қызметіміздің шеңберінде көші-қон және еңбек заңнамасына байланысты мәселелерді үнемі шешуге тура келеді, сондықтан біз осы саладағы құқықтық проблемалармен жақсы таныспыз. Академик Сабикенов С.Н. атап өткендей «Өзіндік саяси-құқықтық дәстүрлерді есепке ала отырып адам құқықтары идеясы мен оның дамуын қабылдау ұлттық-құқықтық жүйе мен тиісінше құқықтық идеологиялардың жемісі болып табылады, бірақ сонымен қатар бұл жеке-дара жүйе ретіндегі халықаралық құқықтың да жетістігі» [1]. Біз тәжірибелі заңгерлер заңнаманы жетілдіру және онда пайда болған олқылықтар мен қайшылықтарды жою процесінен тыс қалмауға тиіспіз деп сенеміз. Осы мақалада Қазақстанда шетелдік инвесторлар мен еңбек иммигранттары жиі кездесетін бірқатар құқықтық проблемаларға, сондай-ақ оларды шешудің ықтимал тәсілдерін талдау ұсынылады.

«Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңы Қазақстанға білікті жұмыс тарту міндетін шешу күшін сапалы көші-қон бақылауын құрудағы алғашқы элементтердің бірі болды [2]. Ол бойынша біздің елімізге аса қажетті мамандардың ағымына әкімшілік кедергілерді алып тастауға мүмкіндік туындады. Соның арқасында Қазақстанға келген шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ тұлғалардың тұруы жайындағы расталған ақпараттарды мемлекеттік билік органдарының алуына жол ашылды. Нәтижесі көрсеткеніндей көші-қон және демографиялық жағдайдың дүзелуі үшін жаңа мүмкіндіктер пайда болды.

Қол жеткізілген (тұтастай алғанда елеулі) прогреске қарамастан нормативтік құқықтық актілердің қысқа мерзім ішінде олардың көпшілігі бірнеше рет өзгерістерге ұшырауы, Қазақстандағы нормативтік-құқықтық орта әлі де жетілдіруді талап ететіндігін көрсетеді. Өкінішке орай, шетелдік жұмыс күшін тарту саласындағы қолданыстағы құқықтық реттеу жүйесі заңнамада белгіленген шеңберге шетелдік инвесторлар мен олар тартатын шетелдік мамандардың мүдделерін сәтті енгізуге әрдайым мүмкіндік бермейді.

Инвесторларда негізгі алаңдаушылықты заңнаманың дәйекті емес түсіндірілуі және оны іріктеп қолдану туындатады. Құқық қолдану тәжірибесі және түсіндіру заңнама ережелерін әртүрлі уәкілетті мемлекеттік органдар бақылайтындығы (соның ішінде, көші-қон полициясы, ҰҚК шекара қызметі, Қазақстан Республикасы еңбек және халықты әлеуметтік қорғау саласындағы әртүрлі аумақтық департаменттері мен басқармалары) және шетелдіктердің қазақстанға келуінің Республиканың түрлі өңірлерінде жүзеге асатындығы себебінен бірқалыпты емес болып табылады.

Жергілікті заңнама алдындағы халықаралық актілердің басымдығына қарамастан, кейбір шетелдік инвесторлар өз қызметкерлерін елге әкелу кезіндегі қиындықтарға сілтеме жасайды, олар инвестицияларды басқаруға байланысты қажет етеді. Олар шетелдік жұмыс күшін пайдалану жөніндегі қолданыстағы заңнама бұрынғысынша күрделі болып табылатынын, әртүрлі деңгейдегі актілер арасындағы қайшылықтарды, олқылықтарды және дәлсіздіктерді қамтитынын атап өтті, сондықтан аталған актілерді қолдану кезінде даулы жағдайлар туындайды.

Жалпы айтылғандардың барлығы Қазақстанның халықаралық шарттар мен келісімдерден туындайтын өз міндеттемелерін сақтау процесін, сондай-ақ жеке компаниялардың бизнесті жүргізуін де қиындатады.

Қазақстан Республикасының аумағында шетел азаматтарының келуі және болуы мәселелері Резидент еместің келу (алғашқы кіру) пункті.

Қазақстан Республикасының заңнамасында, егер ол Қазақстанға іскерлік мақсатпен немесе еңбек қызметін жүзеге асыру үшін келсе, шетелдік азаматтың келу (бастапқы келу) пункті болуға тиіс екендігі тікелей көзделмеген.

Көші-қон полициясы органдарының пікірі бойынша іскерлік визасы бар шетелдік азаматтың келу пункті оны қабылдаушы компания және/немесе оның құрылымдық бөлімшесі (филиалы/өкілдігі) ресми тіркелген (заңды мекенжайы бар) елді мекен болуға тиіс, ал шетелдік қызметкермен болған жағдайда оның келу пункті шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат немесе өз бетінше жұмысқа орналасуға рұқсат (бұдан әрі-жұмыс рұқсаты) алынған елді мекен болуға тиіс.

Алайда, іс жүзінде кездесетін жағдайларда компания-жұмыс беруші немесе қабылдаушы компания өзінің ресми орналасқан мекен-жайынан тыс (мысалы, Алматы қ.), шетелдік мамандарды (қызметкерлерді) басқа да елді мекенге мәселен, Астана немесе Атырау қаласына өндірістік қажеттілік үшін (компания мүддесі басқа өңірде кеңес беру немесе өзге де қызмет көрсету, компания атынан үшінші тұлғаларға кеңес беру және т.б.) тартады. Шетелдіктің бастапқыда қабылдаушы компанияның негізгі тіркелген қаласына (заңды мекен-жайына) келуі, одан әрі ол іс жүзінде және қандай да бір қызметті жүзеге асыру үшін шақырылған соңғы межелі пунктке көшуі қабылдаушы компания үшін де, сондай-ақ

шетелдік азамат үшін де, оның ішінде қосымша уақытша және материалдық шығындарға байланысты ақталмаған қолайсыздық туғызады.

Заңнамада тұтастай алғанда шетелдік қызметкерге (шақырылған шетелдік маманға) әртүрлі елді мекендерде (облыстарда) болуға тыйым салынбайтындығын атап өтуіміз қажет. Шетел маманының өзінің жұмыс беруші (қабылдаушы) немесе тіркелген мекен-жайында тұруы мәселелері бойынша жұмысты орындау (қызмет көрсету) орнына сәйкес болуына байланысты қандай да бір талаптар ШЖК тарту Ережесінде көрсетіледі [3].

Керісінше, компанияның (жұмыс берушінің) Қазақстандағы құқық қабілеттілігі, егер оның құрылтай құжаттарынан, басқару органдарының қабылдаған шешімдерінен немесе өзге де заңды шектеулерден (мысалы, лицензиялық, рұқсат беру ережелерінен және т.б.) өзгеше туындамаса, аумақтық жағынан шектелмейді. ШЖК тарту Ережесіне сәйкес басқа әкімшілік-аумақтық бірліктер шегінде орналасқан кәсіпорынға, ұйымға шетелдік қызметкерді іссапарға жіберуге жылына 90 күнгі белгілі күнге рұқсат етіледі, немесе алуға шетелдік қызметкер еңбек қызметін жүзеге асыруы үшін екі және одан көп әкімшілік-аумақтық бірлікке еңбек ету рұқсатын алуға жол беріледі. Яғни, ШЖК тарту қағидаларына сай шетелдік қызметкер жұмыс беруші компанияның ресми орналасқан жерінен тыс еңбек қызметін жүзеге асыру мүмкіндігіне жол ашып тұр [3].

Осылайша, біз шетелдік азаматты оның нақты орналасқан жері бойынша тіркеуден бас тартуды негіздейтін қандай да бір заңнамалық талаптарды таба алмадық, тіпті ол қабылдаушы ұйымның ресми орналасқан жерінен өзгеше болса да.

Айтылғандарды ескере отырып, біздің ойымызша, ШЖК тарту Ережесінде, сондай-ақ нормативтік құқықтық актілерде шетел азаматтарының болуының мәселелерін реттейтін (атап айтқанда, Визаларды беру ережелерінде, Тіркеу Стандартында т.б. нормативтік-құқықтық актілерде) шетел азаматтарының болатын пунктін тікелей көрсету орынды болып табылады, егер олар Қазақстанға іскерлік мақсаттармен немесе еңбек қызметін жүзеге асыру үшін келетін болса. Сондай-ақ шетелдік азаматтың нақты болатын жері бойынша (Қазақстанға сапардың нақты мақсатына сәйкес келетін) келу және бастапқы тіркеу мүмкіндігін заңды түрде бекіткен жөн, тіпті егер ол қабылдаушы ұйымның (жұмыс берушінің) өзінің ресми орналасқан жерінен өзгеше болса да.

Резидент еместі бастапқы тіркеуді жүзеге асыратын тұлғалар

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес көшіп келушілердің паспорттарын тіркеу бойынша өкілеттіктер мынадай адамдарға берілді:

* Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметі – мемлекеттік шекара арқылы өткізу пункттерінде;

* ішкі істер органдарына – көшіп келушілердің уақытша немесе тұрақты тұратын жері бойынша, оның ішінде "Бүркіт" бірыңғай ақпараттық жүйесі (бұдан әрі – "Бүркіт" БАЖ) арқылы заңды және жеке тұлғалардан оларда болатын көшіп келушілер туралы ақпарат алу арқылы;

* жеке және заңды тұлғаларға - иммигранттарды қабылдайтын тұлғаларға, иммигранттар тұратын қонақ үйлерге және т.б. ақпаратты "Бүркіт" БАЖ визалық-көші-қон порталына дербес цифрлық электрондық қолтаңба арқылы енгізеді.

Соңғы түзетулерге сәйкес дербес цифрлық электрондық қолтаңба арқылы тіркей алатын жеке тұлғалар арқылы тіркеу мүмкіндігіне келетін болсақ, мұндай адамдардың мәртебесі мен деректерді "Бүркіт" БАЖ визалық-көші-қон порталына енгізу тәртібі заң жүзінде айқын айқындалмағанын атап өткен жөн. Келу ережелерінде тіркеу қабылдаушы заңды тұлғалардан ақпарат алу және "Бүркіт" БАЖ-да шетелдіктердің паспорттарын тіркеу арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. "Бүркіт" БАЖ-ға оларда болатын резидент еместер туралы ақпарат енгізуге құқығы бар заңды тұлғаларды айқындауды Қазақстан ІІМ Қазақстан СІМ-мен және Қазақстан ҰҚК-мен бірлесіп жүргізеді, бұл ретте заңды тұлғалардың "Бүркіт" БАЖ-мен үйлесімді бағдарламалық қамтамасыз етілуі қажет [4].

Алайда, Қазақстан Республикасы ІІМ ресми сайтында "Сұрақ-жауап" бөлімінде мынадай түсінік пайда болды. Мемлекеттік қызметті веб-портал арқылы алу үшін жеке немесе заңды тұлғаның электрондық цифрлық қолтаңбасын пайдалана отырып, веб-порталда электрондық нысанда сауалнама толтырылады. Порталда авторизациядан кейін пайдаланушы өз деректерін, сондай-ақ шетелдік азаматты көрсете отырып, онлайн-өтінішті толтырады. Өтінім ҚР азаматының электрондық цифрлық қолтаңбасымен (заңнамаға сәйкес онлайн-өтінішті толтырған қабылдаушы тараптың өкілі) куәландырылады. Содан кейін пайдаланушының жеке кабинетіне (мәселе оң шешілген немесе дәлелді бас тартылған жағдайда) тіркеу туралы хабарлама келіп түседі, оны қағаз тасығышқа ақпаратты түсіретін кез келген құралда басып шығару қажет. Тіркеу үшін көші-қон полициясына бару қажет емес, тіркеу автоматтандырылған режимде

жүргізіледі. Электрондық форматта тіркелгеннен кейін шетелдікті тіркеу туралы ақпарат онлайн режимде көші-қон полициясы бөлімшелеріне және Қазақстан ҰҚК Шекара қызметіне түседі.

Шетел азаматтарының ҚР аумағы бойынша жүріп-тұруы

Қазақстан Республикасының заңнамасын біркелкі түсіндірілмеуінің тағы бір мысалы ретінде тіркелген шетелдіктердің ел аумағы бойынша жүріп-тұру жағдайы табылады.

Көшіп келуші Қазақстан Республикасында өзінің уақытша тұратын орнын ауыстырған кезде келу қағидаларына және тіркеу қағидаларына сәйкес қабылдаушы заңды немесе жеке тұлға бұл туралы уақытша тұратын жері өзгерген күннен бастап күнтізбелік үш күн ішінде ішкі істер органдарына жазбаша хабарлайды. Тұрақты немесе уақытша тұратын жері ауысқан жағдайда көшіп келушілер бес күн мерзімде қайта тіркеуді жүзеге асырады. Бұл ретте мыналар түсініксіз болып қалады: біріншіден, заңнама қабылдаушы ұйым көші-қон полициясы органдарының көрсетілген хабарламасын нақты қандай нысанда жүзеге асыруға тиіс екенін нақтыламайды (көші-қон полициясы органдарына жеткізу туралы хабарламасы бар тапсырыс хатты жіберу жеткіліктіме немесе қабылдаушы компания өкілінің жеке өтініші талап етіле ме); екіншіден, уақытша тұру орнын өзгерту және тұрақты немесе уақытша тұру орнын ауыстыру деп түсініледі, олардың арасындағы айырмашылық неде, себебі салдарлар әртүрлі – тиісінше хабарламаны немесе қайта тіркеуді жүзеге асыру қажеттілігі [5].

Практикада шетелдік жұмыс күші өндірістік қажеттілік талаптарына сәйкес тіркеу пунктін тастап басқа елді мекендерге кетуіне байланысты жиі жағдайлар туындайды. Мұндай шығу қысқа мерзімді (бір күннен бес күнге дейін), сондай-ақ ұзақ мерзімді болуы мүмкін. Бұдан басқа, іссапар бірнеше елді мекенді (мысалы, Алматы-Ақсай-Астана-Атырау-Алматы) жүйелі ауыстыруды болжауы мүмкін. Бұл жағдайда көші-қон полициясы органдарын хабардар ету барлық пункттерде талап етілетіні анық емес және резидент еместің Қазақстан Республикасының аумағы бойынша кез келген жүріп-тұруы (тіпті ең қысқа емес) кезінде қабылдаушы компанияда және Шетелдіктің өзінде көші-қон полициясы органдарына жүгіну міндеті туындайды деген әсер туындайды.

Келу ережелері мен көші-қон полициясы органдарын хабардар ету және қайта тіркеу туралы ережелерінде оларды анық және егжей-тегжейлі баяндау, атап айтқанда, уақытша тұру орнын өзгерту және тұрақты немесе уақытша тұру орнын ауыстыру деп түсінілетіндігін көрсету арқылы баяндау қажет деп пайымдаймыз. Сондай-ақ осы ұғымдардың саралау белгілері мен басқа тармақтарда болу мерзімдеріне байланысты резидент еместің кету салдарындағы айырмашылықты (мысалы, бұрынғы пунктке қайтып оралумен немесе онсыз жол жүргенде, әрқайсысында және т.б. тоқтай отырып, қатарынан бірнеше пункттен кейін жол жүргенде) айқындау қажет.

Шетелдік жұмыс күшін тарту мәселелері

Корпоративішілік ауыстыру

ШЖК тарту Ережесінде «корпоративті ауыстыру» термині енгізілген, ол бойынша «шетелдікті немесе азаматтығы жоқ тұлғаны шетелдік заңды тұлғадан корпоративті ауыстыру туралы хатқа және/немесе келісімге сәйкес Қазақстан Республикасы аумағында құрылған еншілес ұйымға, филиалға, өкілдікке немесе шетелдік заңды тұлғаның аффилирленген тұлғасына қызмет көрсету, жұмыстар орындау үшін уақытша ауыстыру танылады» [3].

Келтірілген анықтамаға сәйкес шығатыны, корпоративтік ауыстыру кезінде шетелдік компанияның қызметкерлерінің оның филиалы және (немесе) үлестес тұлғаларының пайдасына жұмыстар орындау (қызметтер көрсету) барысында азаматтық-құқықтық қарым-қатынастар орын алады.

Сонымен бірге, ШЖК тарту ережесіне сәйкес егер өз қызметін жүзеге асыратын шетелдік заңды тұлға-жұмыс беруші Қазақстан Республикасында филиал (өкілдік) құрмай өз қызметкерлерін Қазақстанға келісім-шарт бойынша жұмыстарды орындауға (қызметтерді көрсетуге) жіберетін болса, онда құжаттарды рәсімдеу жұмыстар орындалатын (қызметтер көрсетілетін) заңды тұлға пайдасына сәйкес оларға рұқсат алумен байланысты жүзеге асырылады.

Демек, ШЖК тарту Ережесінің ережелері бір-бірін ішінара қайталайды.

Бұдан басқа, Еңбек және Салық кодекстерінді, корпоративішілік ауыстыру мәселелеріне байланысты талаптар табылған жоқ. Аталған нормативтік құқықтық актілер мұндай терминді көздемейді және Қазақстанға корпоративтік ауыстыру шеңберінде келген шетелдік қызметкерлер бөлігінде арнайы реттеуді қамтымайды. Сондықтан, жоғарыда келтірілген корпоративтік аударманы анықтау келесі мәселелерді тудырады:

*Қазақстандық еңбек заңнамасы корпоративтік ауыстыру шеңберінде шетелдік қызметкерлерге қолданылады ма?

* Еңбек қатынастарына, соның ішінде шетел азаматтарымен қатысты "жұмыстарды орындау, қызмет көрсету" азаматтық-құқықтық санаттары нені білдіреді?

* ҚР-да филиалы/өкілдігі жоқ шетелдік компания келісімшарт бойынша қызметтер көрсету (жұмыстарды орындау) үшін өз қызметкерлерін жіберген кезде және корпоративтік аударма шеңберінде "жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету" азаматтық-құқықтық санаттары қалай сәйкес келеді?

* Шетелдік қызметкердің шетелдік заңды тұлғадан қазақстандық заңды тұлғаға корпоративтік ауысуы қалай ресімделуі тиіс, өйткені ҚР Еңбек кодексі мұндай аударымдарға сілтеме жасамайды.

* Қазақстанға ауыстырылған шетелдік қызметкерлермен (филиалға, өкілдікке, заңды тұлғаға) еңбек шарттары жасалуы тиіс пе?

* Корпоративтік ауыстыру шеңберінде келген шетелдік қызметкерлер осыдан туындайтын барлық құқықтық салдармен қазақстандық жұмыс берушінің штатына енгізілуі тиіс пе?

* Қазақстанда мұндай қызметкерлерге жалақы төленуі тиіс пе немесе шетелдік жұмыс беруші тарапынан төлем жасалуы мүмкін бе?

* Корпоративтік аударма және азаматтық-құқықтық қатынастардың пайда болуы шеңберінде Қазақстанда жүрген шетелдіктерге қандай үлгідегі және қандай санаттағы Виза ресімделеді?

Жоғарыда аталған барлық мәселелерді тиісті нормативтік құқықтық актілерде реттеу керек деп есептейміз.

Шетелдік жұмыс күшін тарту және көші-қон көші-қон заңнамасын бұзғаны үшін жауапкершілік туралы мәселелер

Көші-қон заңнамасын және шетелдік жұмыс күшін тарту туралы заңнаманы бұзғаны үшін шетелдік азаматтың өзі, сондай-ақ оны Қазақстанда қабылдайтын компания басшысының әкімшілік жауаптылығы көзделген. Жауапкершілік келесідей бөлінеді.

Шетел азаматының жауапкершілігі

Шетелдік азаматтың көші-қон заңнамасын және шетелдік жұмыс күшін тарту туралы заңнаманы бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілігі әкімшілік айыппұл салу (он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде) немесе әкімшілік қамауға алу (10 тәулікке дейін) түрінде көрсетіледі.

Мұндай шараларды қолдану үшін негіздер:

- тіркеу мерзімдерін, жүріп-тұру немесе тұрғылықты жерді таңдау тәртібін сақтамау;

- Қазақстанда болу ережелерін бұзу, соның ішінде Республикаға заңсыз кіру, белгіленген мерзімде кетуден жалтару, келу мақсатының визада немесе көші-қон карточкасында тіркеу кезінде көрсетілген мақсаттарға сәйкес келмеуі, сондай-ақ нақты тұратын жерінің тіркеу кезінде көрсетілген мекенжайға сәйкес келмеуі, Қазақстан Республикасының аумағы арқылы транзиттік жол жүру ережелерін сақтамау;

- Қазақстанда еңбек ету рұқсатын алмай еңбек қызметін жүзеге асыру.

Егер шетелдік азамат әкімшілік жауапкершілікке тартылса және әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап сол сияқты әкімшілік құқық бұзушылыққа қайтадан жол берсе, онда оған жиырма бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе Қазақстаннан тыс жерлерге шығарып жіберу арқылы 10 тәулікке дейін әкімшілік қамауға алу қолданылуы мүмкін.

Қабылдаушы компания басшысының жауапкершілігі

Қабылдаушы компаниялардың шетелдік жұмыс күшін тартуға қатысты заңнама талаптарын бұзғаны үшін заңнамада үш жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшеріне дейін айыппұл салуға жауапкершілік көзделген:

- шетелдік азаматтарды уақытылы тіркеу, олардың Қазақстанға келу, оның аумағында болу және жүріп-тұру және белгілі бір болу мерзімі өткеннен кейін республикадан кету құқығына құжаттарды ресімдеу бойынша шаралар қолданбау;

- Қазақстанға заңсыз келген, оның аумағы бойынша заңсыз жүріп жатқан, белгіленген мерзімде республикадан кетуден жалтарған шетелдікке немесе азаматтығы жоқ адамға тұрғын үй беру, оның нақты тұратын жері тіркелген кезде көрсетілген мекенжайға сәйкес келмейтін болса;

- лауазымды тұлғаның ҚР аумағына заңсыз келген шетелдікпен немесе азаматтығы жоқ тұлғамен мәміле жасауы;

- шетелдік жұмыс күшін жұмыс рұқсатсыз тарту немесе шетелдік қызметкерді жұмыс еңбек ету рұқсатында көрсетілген лауазымға (кәсіпке немесе мамандыққа) сәйкес келмейтін лауазымға (кәсіпке немесе мамандыққа) тарту.

«Сонымен бірмезгілде заңсыз мигранттарды тартқаны үшін жұмыс берушілер үшін айыппұлдар көбейтілген. Қазақстандағы заңсыз көші-қон мәселесі арқылы заңды көші-қон алаңының қазақстандық заңнамамен жасанды тартылтылғанын да айта кетуіміз қажет. Қазақстан аумағында жүрген мигрантқа

заңнамамен көзделген ерекше жағдайлардан басқа елдің еңбек құқығы нормаларының тұтас көлемі таралуы керек» [6]. Іс жүзінде бұл мәселеде қабылдаушы компаниялардың тиісті тұлғалары шетелдік азаматтар болған жағдайда даулы жағдайлар туындайды. Заңнама тұжырымдамаларының дәл еместігіне байланысты құқық қолдану практикасы қалыптасады және кейіннен Қазақстанға бес жыл ішінде кіру құқығынсыз шығарып жіберу сияқты шараларды қолдана отырып, шетелдік болып табылатын лауазымды адамды әкімшілік жауаптылыққа тарту тәуекелі сақталады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнама нормаларының қатаң талаптарына сәйкес қабылдаушы компанияның бірінші басшысын шығарып жіберуге, егер ол лауазымды тұлға ретінде емес, шетелдік азамат болып табылатын жеке тұлға ретінде жеке өзі бір жыл ішінде қайтадан әкімшілік жауапкершілікке тартылған жағдайда ғана жол беріледі. Бұдан басқа, шығарып жіберу қолдану үшін саралаушы белгі жай ғана қайта Әкімшілік құқық бұзушылық емес, ол 517 баптың 2-бөлігінде көзделген әрекеттерді қайталап жасау болып табылады (Қазақстанға заңсыз кіру, белгіленген мерзімде шығудан жалтару, келу мақсатының визада немесе тіркеу кезінде көші-қон карточкасында көрсетілген мақсаттарға сәйкес келмеуі, нақты тұратын жерінің тіркеу кезінде көрсетілген мекенжайға сәйкес келмеуі, Қазақстан Республикасының аумағы арқылы транзиттік жол жүру ережелерін сақтамау) [7].

Сонымен қатар, "Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы" Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 19 маусымдағы № 2337 Заңына сәйкес, егер біздің мемлекетте алдыңғы болған уақытта оның Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы Заңнаманы бұзу фактілері анықталған болса, резидент емеске Қазақстанға келуге тыйым салынуы мүмкін. Яғни кез келген негіз бойынша жауапкершілікке тарту (құқық бұзушылық құрамы жеке тұлғаға немесе лауазымды адамға қатысты қалай сараланғанына қарамастан) осы нормаға сәйкес шетел азаматының Қазақстан Республикасына келуіне тыйым салуға әкеп соғуы мүмкін [8].

Бұл мысал сондай-ақ Қазақстан Республикасының әртүрлі деңгейдегі нормативтік құқықтық актілерінің ережелері арасындағы қайшылықтарды жою және Қазақстандағы қолданыстағы құқық қолдану практикасын түзету қажеттігін растайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Sabikenov N.S. Some international legal issues the theory of human rights // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика».* – 2017. – №2. – С.19

2 «Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңы (2018.04.07. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

3 «Жұмыс берушілерге шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат беру және (немесе) ұзарту, сондай-ақ корпоратившілік ауыстыруды жүзеге асыру қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің м.а. 2016 жылғы 27 маусымдағы № 559 бұйрығы (2018.04.07. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

4 «Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың Қазақстан Республикасына келуіне шақыруларын ресімдеу, шақыруларын келісу, Қазақстан Республикасының визаларын беру, күшін жою, қалпына келтіру, сондай-ақ олардың қолданылу мерзімдерін ұзарту және қысқарту қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрінің міндетін атқарушысының 2016 жылғы 24 қарашадағы № 11-1-2/555 және Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2016 жылғы 28 қарашадағы № 1100 бірлескен бұйрығы (2018.04.07. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

5 «Көшіп келушілердің паспорттарын тіркеу, қабылдаушы тұлғалардың өздеріне келген көшіп келушілер туралы ақпаратты беру, көші-қон карточкаларын жасау және беру, көшіп келушілердің орын ауыстыру, шетелдіктердің болуы үшін жабық жекелеген жерлерге (аумақтарға) көшіп келушілердің келу, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағы арқылы шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың транзиттік жол жүру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы (2018.04.07. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

6 Ильяс Е.К., Сабикенов С.Н. Қазақстан Республикасындағы шетел азаматтарының еңбегін пайдалануды реттеудің құқықтық мәселелері // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика».* – 2018. – №2. – С.169

7 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ (2018.04.07. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

8 «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 19 маусымдағы N2337 Заңы // <http://online.zakon.kz>. (2018.07.01. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен).

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

Жамансарин Н.Ш.¹

¹к.и.н., доцент, Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

СОВРЕМЕННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ

Аннотация

Новые угрозы и вызовы в современном глобализованном мире, определяют модернизацию внешнеполитических концепций системы международных отношений. Казахстан четко реагирует на сложные процессы, которые происходят в многополярном мире. Верным ориентиром международной обстановки является внешнеполитическая стратегия нашего государства формируемая Елбасы.

Ежегодные Послания Президента народу Казахстана являются постоянно действующим институтом выработки стратегии внутренней и внешней политики нашего государства. Историческое Послание Президента «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» – имеет большое международное значение. Дав глубокий анализ кардинальным достижениям страны за годы независимости, глава государства отметил, что Казахстан добился повышения международного авторитета и усиления его геополитической роли в регионе.

Казахстан за годы независимости, активно продвигает идеи и формулы по улучшению международных отношений, предложил и создал ряд мировых диалоговых площадок.

Ключевые слова: Президент, Послание, народ, политика, ориентир, мир.

Н.Ш. Жамансарин¹

¹т.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САЯСАТТАҒЫ ЗАМАНАУИ БАСЫМДЫҚТАР

Аңдатпа

Қазіргі замандағы жаңа қауіп-қатерлер, халықаралық қатынастар жүйесінде сыртқы саясаттың тұжырымдамасын анықтайды. Қазақстан көпқырлы әлемдегі күрделі процестерге нақты жауап береді. Елбасымыз құрған біздің мемлекетіміздің сыртқы саяси стратегиясы халықаралық жағдайдың нақты бағыты болып табылады.

Қазақстан Республикасы Президентінің жыл сайынғы Жолдауы, біздің мемлекетіміздің ішкі және сыртқы саясатын құрудағы нақты бағдары болып табылады. Президенттің «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» тарихи Жолдауы үлкен халықаралық маңызға ие. Тәуелсіздік жылдарындағы жетістіктерге терең талдау жасай отырып, мемлекет басшысы Қазақстанның халықаралық беделін арттырып, оның аймақтағы геосаяси рөлін күшейте түсті.

Тәуелсіздік жылдары Қазақстан белсенді халықаралық қарым-қатынастарды жақсарту үшін идеялар мен формулаларын насихаттау және ұсынылып отырған жаһандық диалог алаңдары құрылды.

Түйін сөздер: Президент, Жолдау, халық, саясат, бағдар, әлем.

N.Sh. Zamanlarin¹

Ph.D., associate Professor, Institute of Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU Abai's

CURRENT PRIORITIES IN INTERNATIONAL POLITICS

Abstract

New threats and challenges in the modern globalized world determine the modernization of foreign policy concepts of the system of international relations. Kazakhstan clearly responds to complex processes that occur in a multi-polar world. The correct guideline of the international situation is the foreign policy strategy of our state, formed by Elbasy.

The annual Presidential Address to the people of Kazakhstan is a permanent institution for developing a strategy for domestic and foreign policy of our state. The historic Address of the President “Growth of the welfare

of Kazakhstan: raising incomes and quality of life” is of great international importance. After giving a deep analysis of the fundamental achievements of the country over the years of independence, the head of state noted that Kazakhstan has achieved increasing international prestige and strengthening its geopolitical role in the region.

Kazakhstan during the years of independence, actively promotes ideas and formulas to improve international relations, proposed and created a number of global dialogue platforms.

Keywords: President, Address, people, politics, landmark, peace.

Большое методологическое значение имеет характеристика Н.А. Назарбаевым современной международной обстановки. Мир вступает в одну из самых критических эпох истории. Человечество покорило мощные источники энергии, но бессильно перед натиском природных стихий. Целые анклав бедности и нищеты появляются даже в самых богатых и благополучных странах. Сложнее становится сдерживать вспышки межэтнической и межрелигиозной нетерпимости. Причем даже в обществах с прочными традициями толерантности. В мире всеобщей информатизации нет надежных средств защиты от электронного экстремизма.

Историческое Послание Президента «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» – имеет большое международное значение, дав глубокий анализ координальным достижениям страны за годы независимости, Глава государства отметил, что Казахстан добился повышения международного авторитета и усиления его геополитической роли в регионе. «...Мы, - указал он – зарекомендовали себя в качестве ответственного и востребованного международного партнера в решении региональных и глобальных проблем.

Сегодня Казахстан на международной уровне, утвердил государственные границы, создал эффективную систему госуправления, действующую на основе, Конституции».

Казахстан за годы независимости, активно продвигая идеи и формулы по улучшению международных отношений, предложил и создал ряд мировых диалоговых площадок.

Исторический масштабный документ – «Манифест» XXI век: Мир без войны» продиктован, как указывает Президент искренней тревогой за судьбу человечества, новых поколений, которым жить и работать в новом веке. Новое и очень важное для человечества миролюбивое послание нашего президента услышано международным сообществом. Проект Назарбаева Н.А. поддержали все ведущие державы, включая США, транснациональные корпорации. Большое методологическое значение имеет характеристика Н.А. Назарбаевым современной международной обстановки. Мир вступает в одну из самых критических эпох истории. Человечество покорило мощные источники энергии, но бессильно перед натиском природных стихий. Целые анклав бедности и нищеты появляются даже в самых богатых и благополучных странах. Сложнее становится сдерживать вспышки межэтнической и межрелигиозной нетерпимости. Причем даже в обществах с прочными традициями толерантности. В мире всеобщей информатизации нет надежных средств защиты от электронного экстремизма.

В Послании Президент четко указал, что для обеспечения успешной модернизации Казахстану необходимо дальнейшее осуществление позитивной внешней политики. В Послании и в реальной жизни Нурсултан Назарбаев видит дальше и глубже очевидных вещей, выявляя и предьявляет системные связи явлений и процессов. Трудно не согласиться с его выводом, что региональная глобальная безопасность жестко координируется диспропорциями в экономическом развитии. Особенно актуально это звучит сегодня, когда происходят драматические события в Украине, в Сирии и Ираке и в некоторых других регионах.

Он глубоко анализирует интеграционные процессы, прежде всего, подчеркивает важность создания Евразийского Экономического Союза.

Экономические интересы, а не абстрактные геополитические идеи и лозунги - главный двигатель интеграционных процессов.

В Послании Президент четко указал, что для обеспечения успешной модернизации Казахстана необходимо дальнейшее осуществление позитивной внешней политики. В Послании и в реальной жизни наш Президент видит дальше и глубже очевидных вещей, выявляя и предьявляя системные связи явлений и процессов. Трудно не согласиться с выводом Послания, что региональная и глобальная безопасность жестко определяется диспропорциями в экономическом развитии.

Глава государства глубоко анализирует интеграционные процессы, прежде всего, подчеркивая важность создания Евразийского Экономического Союза.

Исторические связи, экономические интересы, а не абстрактные геополитические идеи и лозунги - главный двигатель интеграционных процессов.

Поэтому Евразийский Союз и единое экономическое пространство, как масштабный ареал совместного успешного развития народов, становится еще более актуальным на современном этапе.

Н.А. Назарбаев отмечает, что «Евразийский союз – это мега-проект соизмеримый со сложными вызовами настоящего и будущего. Он имеет все шансы стать органичной частью новой мировой архитектуры, формирование, которое началось под воздействием самого мощного в истории глобального финансово экономического кризиса» [1].

Для специалистов международных отношений, характеристика, данная Главой государства отношения Казахстана с другими странами, является главным ориентиром в теоретической и практической деятельности.

В своем Послании Елбасы подчеркнул, что отношения с Россией являются эталоном честного и добросовестного сотрудничества. Вместе с тем, наша страна выступает за дальнейшее развитие сотрудничества с Китаем, США, ЕС, странами Азии, Африки, Центрально Азиатского региона, на взаимовыгодной основе.

Хочется констатировать, что сформированная казахстанская модель развития, получила международное признание. Казахский опыт экономических реформ перенимается другими странами, в этом плане, новые инициативы Президента Нурсултана Назарбаева, озвученные в Послании, также заслуживают особого внимания.

Глава нашего государства является одним из лидеров мировой политики, для него характерно мудрое руководство страной, доверие народа, которое он оправдывает уже ни одно десятилетие. Председательство Казахстана в ОБСЕ, избрание нашей страны членом Совета безопасности ООН, проведение ЭКСПО–2017, важным успехом Казахской внешней политики, который стал практически единственным эффективно работающим форматом переговоров по мирному урегулированию и выходу этой страны из кризиса. Все эти успехи в мировой дипломатии показывают, что Президент нашей страны Н.А. Назарбаев входит в элиту руководителей мирового масштаба [2].

Мы преподаватели высших учебных заведений, с глубокой благодарностью восприняли заботу главы государства о развитии образовательной системы. Поставлена задача в течение пяти лет довести расходы на образование, науку и здравоохранения из всех источников до 10% от ВВП, разработкой и принятием закона «О Статусе педагога», увеличение количества грантов и меры по обеспечению высокого качества образования. Важное значение имеет указание президента развивать партнерства с ведущими университетами мира.

В заключении, я хотел бы добавить касательно реализации положений Послания, то по существу в нашем университете этот процесс реализации начался пятого октября. Состоялся Казахстанско-Французский форум «Стратегия развития института Сорбонна-Казахстан КазНПУ имени Абая», где был подписан меморандум и 8 договоров с университетами Сорбонна Париж Ситэ, Париж VII имени Дени Дидро, Бордо, Пуатье, Страсбург, Тулуза и торгово-промышленной палатой Франция-Казахстан.

Список использованной литературы:

1. Жамансарин Н.Ш. Глобальный экологический кризис и национальная безопасность Казахстана в XXI веке // *Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Международная жизнь и политика»*. – 2017. – №3-4 (50-51). – С.188-190.
2. Сембинов М.К. Мегапроект «Один пояс – один путь»: риски и преимущества стран Центрально-Азиатского региона // *Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Международная жизнь и политика»*. – 2018. – №1-2(52-53). – С.46.
3. UNESCO and "The Center for the Rapprochement of Cultures" in Kazakhstan have defined an action plan for the intercultural dialogue [Электрон. ресурс] – 2016г. – URL:<http://en.unesco.kz/the-first-scientific-and-methodological-meeting-of-the-council-of-the-state-museum-of-the> (дата обращения: 29.03.2019 г.).

УДК: 327 (091)
МРПТИ 11.25.09

M.Baidaletova¹, N.Zhamansarin²

¹postgraduate of master 1 specialty 6M020200 – International relations, Department of international relations of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai, maiya_79@mail.ru

²chairperson of chair International relations Kazakh National Pedagogical University named after Abai
n.zhamansarin@sorbonne.kz

NEW STAGE OF THE RISE OF INDIA AND THE DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN-INDIAN RELATIONS

Abstract

The article considers India's new rise in terms of its modernization and new political and economic orientation in accordance with the pre-election slogan of Indian Prime Minister Narendra Modi: "nationalism is our inspiration. Development and good governance are our goal." The article also provides a brief overview of interstate and inter-economic relations between our countries in the context of the 25th anniversary (2017) of the establishment of inter-state relations aimed at the development and expansion of mutually beneficial and equal cooperation with India in various fields. Because India is steadily increasing its power in both political and economic spheres, and for this it needs strategic partners in the global and regional arena, such as Kazakhstan, with which it has long-standing friendly, political and economic relations. *Института Сорбонна-Казахстан,*

Keywords: India, Kazakhstan, politics, international cooperation, development of relations, partnership, methods

Байдаулетова М.А.¹, Жамансарин Н.Ш.²

¹магистрантка 1 курса специальности 6M020200–"Международные отношения", кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ имени Абая, maiya_79@mail.ru

²научный руководитель: к.и.н., заведующий кафедрой международных отношений Казахского Национального Педагогического Университета имени Абая, n.zhamansarin@sorbonne.kz

НОВЫЙ ЭТАП ПОДЪЕМА ИНДИИ И РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНО-ИНДИЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

В статье рассматривается новый подъем Индии с точки зрения ее модернизации и новой политической и экономической ориентации в соответствии с предвыборным лозунгом премьер-министра Индии Нарендры Моды: "национализм – наше вдохновение. Развитие и благое управление – это наша цель". Также в статье представлен обзор межгосударственных и межэкономических отношений между нашими странами в контексте 25-летия (2017 г.) установления межгосударственных отношений, направленных на развитие и расширение взаимовыгодного и равноправного сотрудничества с Индией в различных областях. Потому что Индия неуклонно наращивает свою мощь, как в политической, так и в экономической сферах, и для этого ей нужны стратегические партнеры на мировой и региональной арене, такие как Казахстан, с которым ее связывают давние дружеские, политические и экономические отношения.

Ключевые слова: Индия, Казахстан, политика, международное сотрудничество, развитие отношений, партнерство, методы

М.А. Байдаулетова¹, Н.Ш. Жамансарин²

¹6M020200 – «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс магистранты, Халықаралық қатынастар кафедрасы, Сорбонна-Қазақстан Институты, Абай атындағы ҚазҰПУ, maiya_79@mail.ru

²ғылыми жетекшісі: т.ғ.к., доцент Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі, n.zhamansarin@sorbonne.kz

ҮНДІСТАННЫҢ ӨРКЕНДЕУІНІҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН-ҮНДІСТАН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ДАМУЫ

Аңдатпа

Мақалада Үндістан премьер-министр Нарендра Модидің сайлау алды ұранына "ұлтшылдық – біздің шабығымыз. Даму және жақсы басқару – бұл біздің мақсатымыз", осыған сәйкес Үндістанның модернизация, жаңа экономика және саяси бағдар тұрғысынан жаңа өрлеуі қарастырылады. Сондай-ақ мақалада, әр түрлі салаларда Үндістанмен өзара тиімді және тең құқылық ынтымақтастықты дамыту мен кеңейтуге бағатталған, мемлекетаралық қатынастарды орнатудың 25 жылдық контекстінде (2017 ж.), біздің еліміз арасындағы мемлекетаралық және экономикалық қарым-қатынастарға қысқаша шолу ұсынылған. Үндістан саяси және экономикалық салаларда өз қуатын ұдайы арттырып келуде осы мақсатқа жету жолда Үндістанға достық, саяси және экономикалық қарым-қатынас мықты орнатылған Қазақстан секілді халықаралық және аймақтық серіктестер қажет.

Түйін сөздер: Үндістан, Қазақстан, саясат, халықаралық ынтымақтастық, байланысты дамыту, серіптестік.

The Republic of India is one of the largest countries in the world with a population of over 1.4 billion people and continues to grow rapidly. By the territory it occupies the seventh place and by the population the second one. India is a multilingual, multi-faith and multi-ethnic federal state: 22 official languages and 29 states. Located in the South Asia, India is the biggest democracy in the world. India became an Independent country in 1947 after the WW2 and its first prime minister was Jawaharlal Nehru the representative of the Indian National Congress (INC), which ruled India for a long period. But in 2014, Indian government changed rapidly and BJP party (Hindu nationalist) had a majority, so the new Prime Minister is Narendra Modi who was previously Chief Minister of Gujarat for almost 14 years. Thus he became provide a new policy to enter India to the leading positions in the South Asia region and the world. So the Prime Minister and his government started to improve relations with its neighbors in the South Asia, such as China, Bangladesh and others countries of ASEAN [1] "The manifesto support India's tendency to pursue non-alignment and strategic autonomy in international affairs. "Brand India' should also be revived through the five 'Ts': tradition, talent, tourism, trade and technology. India should boost its domestic arms industry and India's defense research and development capabilities should be improved" The rise of India accelerated by the Great Recession, can easily be counted among the most important contemporary structural changes in the global political economy. India by this policy engaged and cooperated to different regional and global forums like SAARC, ASEAN BRICS, G20, IBSA, SCO and ASEM.

India steadily increases its power both in political and economical spheres that motivates many experts to put India along with China in a leading economic position by the middle of the XXI century. [2] The reasons are huge population where more than 70% are younger than 35 years. And though young population doesn't give automatically preferences to the country, it allows to forecast the economic growth with the right strategy and sequence of steps to implement it.

And the new round in strengthening India's position on the regional and global arena leads to the strengthening of Kazakhstan's position as a strategic partner of India.

The type of research that will be used in this study is qualitative research and quantitative research. Qualitative researchers aim to show how two countries established bilateral international relations and agreements between them and what they are leading to in the meaning of global and regional partnership. And to provide this method the data for analysis were found at the following sources: literature study, official internet sources, such as the sites of ministries of foreign affairs of India and Kazakhstan and ICCR program site and others.

For quantitative methods, the researcher will also examine the phenomenon through observations in numerical representations and through statistical analysis, which are provided in the form of figures, data and percentages taken also from official sites and open internet resources, such as the Statistics Committee of the Ministry of National Economy of Kazakhstan, Department of Commerce, Government of India. Statistical data

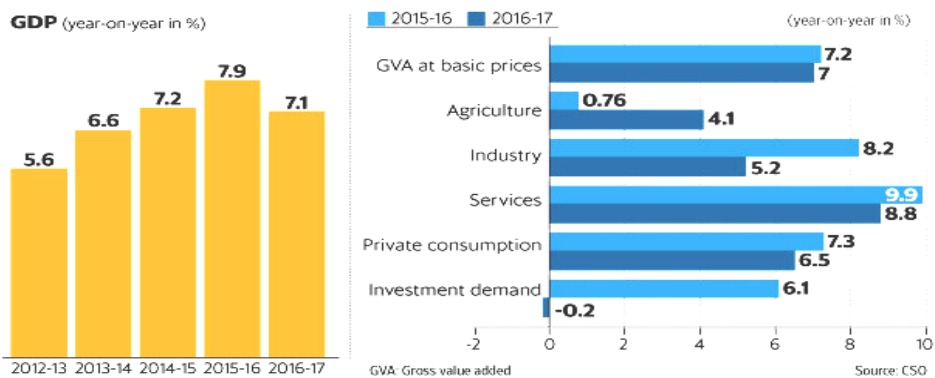
were provided for the period of 20 years approximately (1995 -2017) Thus for the quantitative method of research was used external secondary data research from government statistics, published market research reports and other official sites as it was mentioned above. Taking the data and literature sources for analyzing of rising India and increasing the bilateral cooperation between India and Kazakhstan by using different types of research methods we can observe the situation and make a forecast for the future political, economical and cultural cooperation and development of our countries.

Though there are a lot of poor people in India the situation is changed day to day and the GDP is rising such as other data which is leading to the decreasing the percentage of poverty. Especially we can see this rise after following the new policy which is provided by new government.

Table 1 presents summary statistics GDP

GROWTH PATTERN

While the industrial sector is now estimated to have grown at 8.2% against the earlier estimation of 7.4%, the services sector is estimated to have grown at 9.9% against 8.9% earlier.

[3]

The statistics in Table 1 are important to our analysis because it shows permanent growth of GDP and it influence to the different sectors of economy.

Table 2. Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2007 to 2017[4]

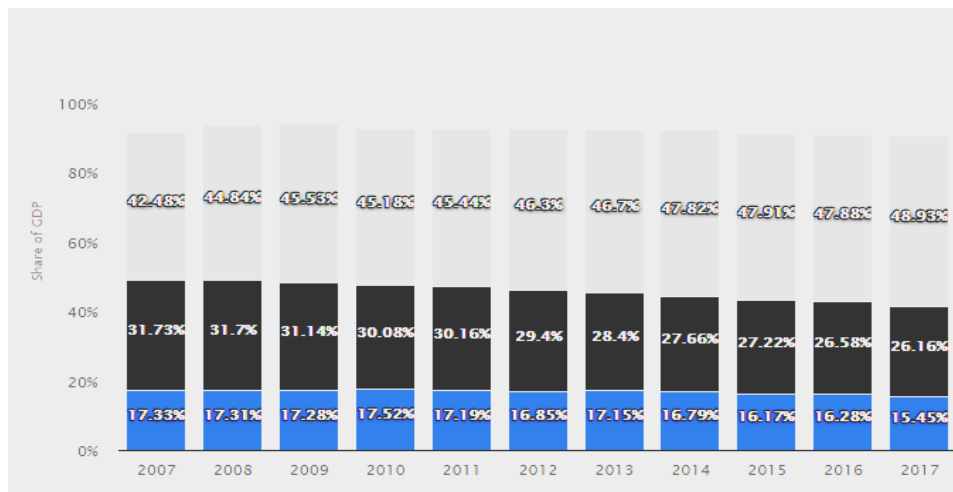
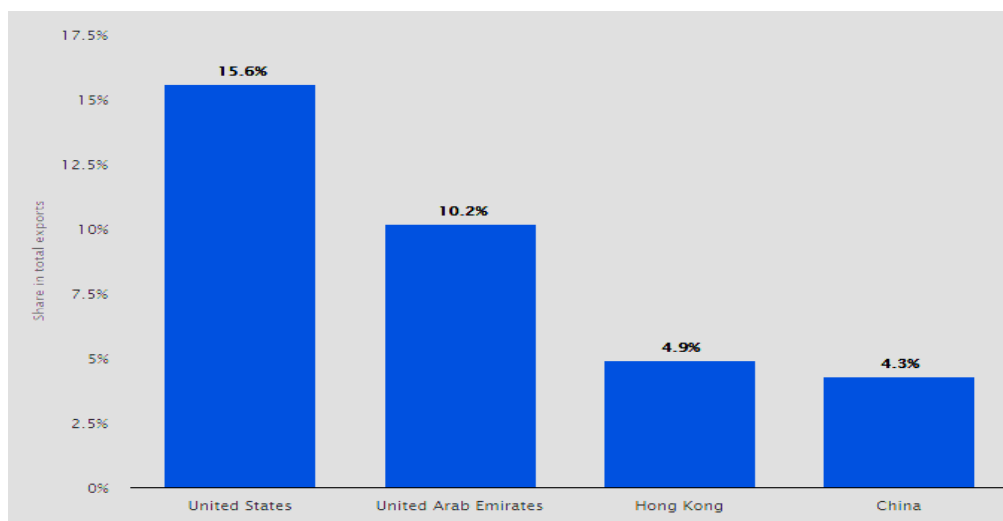

Table 3 Main export partners in 2017 [4]

So by analyzing those three tables mentioned above and according to the data presented in them, we can see that Indian economy continuously grows under the policy providing by new government. And with the rise of economy it exists the rise of geopolitical tendencies, because by strengthening its economy, India strength and its political power providing policy of improving relationships with its neighbors, especial with China and with main political forces in different region of the world. That we can see according to the date of the table 3.

Political modernization of India held a place as the other side of economical development. Due to the economical rise, the quality of life is increases for all the levels and castes. It should be mentioned specially, that caste system is unique and its modernization is one of the main points of new indian policy. Thus changing of court laws, delegating more power to the village panchayats and transferring their functions allowed to diversify ways of resolution some castes problems.

The representatives of low castes in the political life could lead to huge gains both in term of vote share and role in the national politics. We can observe the process of changing castes mentality as well as changing of welfare of low castes population and new relationships between different casts and segments of society brought out by economic growth. [5] And those processes lead to the cohesion of indian community which in its turn leads to increasing influence in the region and in the world.

As it was mentioned above India increases influence in the region, participation in various world-class organization (SCO) and works for the strengthening of the strategic partnership with Kazakhstan in all spheres, which are also noted in the statement on the website of the Embassy of Kazakhstan in India: "currently, relations between India and Kazakhstan develops in the spirit of friendship, partnership and is based on the cultural and historical proximity of the peoples living in these countries. Cooperation between the two countries has acquired a strategic status and now continues to develop steadily at a rapid pace. The main achievement of this cooperation is the absence of any political problems between the two States." [6] And we can see it on the example of support provided by two States to each other in their efforts to reach a new level of international relations. Thus, Kazakhstan supported India's candidacy for the status of a permanent member of the UN Security Council and the Shanghai cooperation organization (SCO). India, in turn, supported Kazakhstan in the voting as a non-permanent member of the UN Security Council for the period 2017-2018. Based on the above, we can assume that the Kazakh-Indian cooperation is one of the important priorities in the diplomatic activity of both States.

It should also be noted that India was one of the countries recognized independence of Kazakhstan and the first foreign trip of Nursultan Nazarbayev, held on February 22, 1992.

Also I would mentioned that as it said in Bilateral Brief of MEA India: "The first PM of India Pandit Jawahar Lal Nehru accompanied by daughter Indira Gandhi visited Almaty in 1955. Dr. Radhakrishnan visited Kazakhstan in 1956 in his capacity as Vice President" and "Relations between India and Kazakhstan are ancient and historical going back to more than 2500 years ago. There has been a constant and regular flow of trade in goods and, more importantly, exchange of ideas and cultural influences. The flow of Buddhism from India to Central Asia and Sufi ideas from Central Asia to India are two such examples. These deep rooted linkages are evident even today in similarities in food, language, dress and culture" [7].

For cultural relations Indian Cultural Centre in Astana is engaged in various cultural activities, including conducting of yoga, dance and music classes. India provides scholarships in various disciplines under the ICCR Scholarship programs for students from Kazakhstan Since 1992, more than 200 students have availed ICCR

scholarships. The author by herself had twice ICCR scholarship in 2004 and 2014 years respectively. Also it exists ITEC program sponsored by the Ministry of External Affairs. Since 1992, more than 1000 specialists have undergone training under ITEC program. "A total of 52 ITEC slots were utilized in 2017-18. At the request of Ministry of Education & Science, a special six-week Teacher Training Course in English for 25 teachers of Kazakhstan was organized under the ITEC Programme at EFLU, Hyderabad from 25 June to 3 August 2018" [7].

India cooperates with Kazakhstan not only in the field of culture, economical and political cooperation, but also in the field of security, in all its manifestations such as nuclear, ecological and energetic securities, contre-terror, international safety and many others. As it is mentioned by researcher N. Zamanlarin in his article: "Problems of national security are of a global systemic, ecological safety is a major component of national security. This topic is particularly relevant for Kazakhstan, a country where the problems of nuclear security and environmental protection are a priority. Concept - green economy and realization of future energy are the main directions in social and economic development" [8] And the almost same point of view has India, which not only protect the forest and wild nature, but also provides policy of renovation and improving the environmental situation in the country by using concept of green economy.

With regard to international security and counter-terrorism issues, India, like Kazakhstan, is in favor of cooperation among all sectors of society and against external attempts to destabilize society. And as it is noted in the article of Sh. Sabitova and R. Zikriyarova: "In the modern world it is not possible to fight terrorism by each country separately. Need cohesion of all countries interested in the destruction of terrorism" [9]. The problem of fighting against terrorism observes in many other articles and the main idea for all of them is cooperation and cohesion among the different countries in different fields.

And the problem of global nuclear security and its decisions were discussed by the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbaev at the nuclear security Summit [10].

Below I would show to observe some economic data for kazakh-indian relations. According to the website of the Ministry of foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, amounted to about 500 million US dollars at the end of 2016. It also mentioned there that: "the Gross inflow of direct Indian investments in Kazakhstan from 2005 to 2017 amounted to 245 million us dollars, Kazakhstan's investments in India – 83 million us dollars. About 400 enterprises with Indian participation are currently registered in Kazakhstan, of which more than 100 Indian companies have opened accounts in the joint Kazakh-Indian "Tengri-Bank" in Almaty" [11].

Table 1 Gross inflow of direct investments from India to Kazakhstan (2005 - 2016) (in million US dollars)

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.1	21.3	1.3	0.5	0.9	25.5	129.8	15.4	2.4	6.4	10.0	30.1

Table 2 Gross outflow of direct investments from Kazakhstan to India (2005 - 2016) (in million US dollars)

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
-	0.1	7.2	-	17.2	0.4	4.8	-	26.8	8.9	15.2	2.5

(according to the National Bank of Kazakhstan) [11]

According to the data presented, we can see that the relations between our countries have constantly developed and increased in volume, with the greatest development of our relations received with the victory in the elections in India in 2014 of the BJP party and the formation of Prime Minister Narendra Modi, in which the political and economic situation has changed both within the country and in relation to other countries.

At its turn, Indian government mentioned that "Kazakhstan is India's largest trade and investment partner in Central Asia". Bilateral trade (in mln US\$) between India and Kazakhstan during the past five years is as under:

Table 3

Year	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17
India's Exports (goods)	286.23	261.51	250.59	151.91	121.12
India's Imports (goods)	139.99	656.33	701.67	352.93	521.29
Total Merchandise Trade	426.22	917.84	952.26	504.84	642.42

Source: Department of Commerce, Government of India [15]

Narendra Modi during the election campaign spoke under the slogan "Nationalism is our inspiration. Development and good governance is our goal". And according to this slogan, he began to strengthen the long-standing cultural, historical and economic and political ties with Kazakhstan, through which India reaches a new level of international relations, which is equivalent to the opposite. Through Kazakhstan's strategic partnership with India in various fields of activity and support on key issues in various international organizations, our state also increases its influence and strengthens its position on the world stage. The joint Declaration on strategic partnership between Kazakhstan and India was signed in 2009, which led to the activation of Kazakh-Indian relations. But, as noted above, the greatest progress in relations between the countries was noted immediately after the formation of Indian Prime Minister Narendra Modi, in 2015, when many agreements were signed and the process of India's accession to the SCO began. Thus, he promotes his campaign slogan and actively participates in the development and management. So Prime Minister Modi personally attended the specialized exhibition "EXPO-2017", which undoubtedly attracted increased attention of the international community to this event.

Thus, we see the revitalization of India, both in the framework of bilateral cooperation, and in the regional and global plan. Diplomatic and other ties between our countries are growing, trade and gross investment flows are increasing, and agreements in other areas are expanding and strengthening. Indian Prime Minister Narendra Modi personally participates in many events and supports Kazakhstan on behalf of India on many important issues for us within the framework of various international organizations.

References:

- 1 [Electronic resource]. – URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/565888/EPRS_IDA%282015%29565888_EN.pdf (дата обращения 12.01.2019)
- 2 Центр Политического Анализа и Прогнозирования, [Электронный ресурс]. – URL: <http://centurion-center.narod.ru/india.html> (дата обращения 12.01.2019)
- 3 India's GDP growth rate for 2015-16 revised to 7.9% from 7.6% [Electronic resource]. – URL: <https://www.livemint.com/Industry/fOtMe4T3PN8CtLaeO3E8M/Indias-GDP-growth-rate-for-201516-revised-to-79-from-76.html> (the date of appeal: 08.01.2019)
- 4 India - main import partners 2017 | Statistic [Electronic resource]. – URL: <https://www.statista.com/statistics/271317/main-import-partners-for-india/> (the date of appeal: 12.01.2019)
- 5 Political modernization in India [Electronic resource]. – URL: <http://www.sociologyguide.com/political-modernization/modernization.php> (the date of appeal: 05.01.2019)
- 6 Двусторонние отношения [Электронный ресурс]. – URL: <http://mfa.gov.kz/ru/delhi/content-view/uroven-dvustoronnih-otnosenij-v-politiceskoj-sfer> (дата обращения: 08.01.2019)
- 7 India -Kazakhstan Relations [Electronic resource]. – URL: https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Bilateral_Brief_India_Kazakhstan_december_2018.pdf (the date of appeal: 18.01.2019)
- 8 Жамансарин Н.Ш. Формирование концепции национальной безопасности в условиях мирового экологического кризиса // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия "Международная жизнь и политика". – 2017. – № 3-4. (50-51) – С.187
- 9 Сабитова Ш.А., Зикриярова Р. Роль Казахстана в борьбе с терроризмом в современных условиях международной политики// Вестник КазНПУ имени Абая. Серия "Международная жизнь и политика". – 2018. – №1-2. (52-53) – С.219
- 10 Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на Саммите по ядерной безопасности — Официальный сайт Президента Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – URL: http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-na-sammite-po-yadernoi-bezopasnosti_1343044906 (дата обращения: 02.02.2019)
- 11 List of Bilateral International Agreements between Kazakhstan and India [Электронный ресурс]. – URL: <http://mfa.gov.kz/en/delhi/content-view/list-of-bilateral-international-agreements-between-kazakhstan-and-india> (дата обращения: 02.02.2019)
- 12 Соглашение между Республикой Казахстан и Республикой Индия о сотрудничестве в области торгово-экономических отношений, науки и технологии. Нью-Дели, 22 февр. 1992 г.// Бюлл. междунар. догов. Республики Казахстан. 2003. № 10. – С.63.
- 13 Сотрудничество Республики Казахстан с Республикой Индия [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/sotrudnichestvo-respubliki-kazakhstan-s-respublikoj-indiya> (дата обращения: 28.12.2018)

14 Политические аспекты сотрудничества и взаимодействие в рамках международных организаций [Электронный ресурс]. – URL: <http://mfa.gov.kz/ru/delhi/content-view/uroven-dvustoronnih-otnosenij-v-politiceskoj-sfere> (дата обращения: 02.02.2019)

15 Двусторонние отношения [Electronic resource]. – URL: <http://mfa.gov.kz/ru/delhi/content-view/uroven-dvustoronnih-otnosenij-v-politiceskoj-sfere> (the date of appeal: 02.02.2019)

16 17 января 2014 г. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана [Электронный ресурс]. – URL: <http://kisi.kz/index.php/ru/prezident-respubliki-kazakhstan/poslaniya-narodu-kazakhstana/280-17-yanvarya-2014-g-poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana> (дата обращения: 02.02.2019)

17 Sengupta J., Neogi C. India's new economy. Industry efficiency and growth. – 2008.

УДК 327.4

МРНТИ 11.25.91

Кузнецов Е.А.¹

¹академик МАН ВШ, доктор исторических наук, профессор кафедры международных отношений в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ КАЗАХСТАНА И ЯПОНИИ

Аннотация

Япония – высокоразвитая страна не только в Азии, но и во всем мире. За годы своей независимости Казахстан достиг немалых успехов в социально-экономическом развитии. Япония – одной из первых стран признала независимость Казахстана и установила с ним дипломатические отношения. Определяющее значение для всесторонних политических и экономических связей послужили визиты Президента Н.А. Назарбаева в Японию в 1994, 1999 и в ноябре 2016 годах. По итогам последнего визита были подписаны ряд важных документов по стратегическому партнерству между двумя государствами. Поэтому анализ, содержащийся в данной статье казахстанско-японского сотрудничества имеет большое теоретическое и практическое значение не только для двух этих стран, но и для всего Центрально-азиатского региона.

Ключевые слова: Президент РК, визиты, инвестиции, парламентская дипломатия, культура, образование, киноискусство.

Е.А. Кузнецов¹

¹ ХҒА ЖМ академигі, тарих ғылымының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институты халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

ҚАЗАҚСТАН МЕН ЖАПОНИЯНЫҢ САЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРЫ

Аңдатпа

Жапония – Азия аймағында ғана емес, бүкіл әлем бойынша жоғары дамыған ел. Тәуелсіздік алған кезеңдерінен бері Қазақстан әлеуметтік-экономикалық дамуда көптеген жетістіктерге жетті. Жапония ең алғашқы Қазақстан тәуелсіздігін мойындаған елдердің бірі ретінде дипломатиялық қатынастарды орнатты. Екі ел арасындағы саяси-экономикалық байланыстарды дамытуда президентіміз Н.Ә. Назарбаевтың Жапонияға 1994 ж., 1999 ж. және 2016 ж. қарашадағы барған сапарлары жоғары әсер етті. Соңғы сапарда жасалған келісімдер екі ел арасындағы стратегиялық ынтымақтастықты арттыра түсті. Сол себепті де мақаладағы қазақ-жапон қатынастары екі ел арасында ғана емес, Орта Азия елдерінің де дамуына әсері мол.

Түйін сөздер: ҚР Президенті, сапарлар, инвестиция, парламенттік дипломатия, мәдениет, білім, киноөнер.

Y.A. Kuznetsov¹

¹academician of the International Academy of Higher Education, doctor of historical sciences, professor of the Department of International Relations at the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS OF KAZAKHSTAN AND JAPAN

Abstract

Japan is a highly developed country not only in Asia, but throughout the world. Over the years of independence, Kazakhstan has achieved considerable success in socio-economic development. Japan – one of the first countries recognized the independence of Kazakhstan and established diplomatic relations with it. Of decisive importance for comprehensive political and economic ties were the visits of President N.A. Nazarbayev to Japan in 1994, 1999 and November 2016. Following the last visit, a number of important documents on strategic partnership between the two states were signed. Therefore, the analysis contained in this article of Kazakh-Japanese cooperation is of great theoretical and practical importance not only for these two countries, but also for the entire Central Asian region.

Keywords: President of the Republic of Kazakhstan, visits, investments, parliamentary diplomacy, culture, education, cinema.

26 декабря 1991 года Япония первая среди мировых стран признала независимость Казахстана, и менее чем через месяц между двумя странами были установлены дипломатические отношения.

Япония – высокоразвитая страна в мире. ВВП Японии примерно составляет 8% мирового уровня.

Страна занимает 1-ое место в мире по производству судов (52% мирового объема), автомобилей (около 30%), тракторов, металлообрабатывающего оборудования, бытовой электроники, роботов. Доля Японии в мировом производстве цветных телевизоров составляет более 60%, выплавляемой стали – 14,3%, искусственных волокон – 12,3%. Финансовая система трансформирована в соответствии с современными реалиями. Этот опыт может быть интересен для Казахстана [1].

Казахстан и Японию связывает давнее партнерство. Двусторонние отношения между нашими странами развиваются в положительном ключе, о чем свидетельствуют взаимные визиты на высшем уровне.

Основополагающим в отношениях двух государств является первый визит Президента Казахстана в Японию 6-9 апреля 1994 года, в ходе которого Н.А. Назарбаев был принят императором Японии и провел плодотворные переговоры с премьер-министром Маруямой.

Большое значение на этапе становления казахстанской внешней политики стало участие нашей страны в работе ООН. Важным событием в новейшей истории Казахстана стала 47-я сессия Генеральной Ассамблеи ООН (1992 год), в ходе которой Президент РК Нурсултан Назарбаев ознакомил мировую общественность с внешней политикой республики, а также выступил с инициативой о созыве Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА). Глава государства заявил о том, что безопасность и стабильность в Азии отрывают широкие перспективы для разностороннего сотрудничества на взаимовыгодной основе. Предложение казахстанского лидера, отражающего стремление Казахстана к укреплению международной и региональной стабильности и безопасности, получив одобрение мирового сообщества, стало лейтмотивом внешнеполитического курса нашего государства. С большим пониманием этот курс был воспринят в Японии.

Успехи в укреплении стратегического партнерства Казахстана и Японии обусловлены рядом факторов. Этот политический диалог для углубления доверия и взаимопонимания, экономическое сотрудничество, а также общность позиций по международным проблемам – нераспространению ядерного оружия, продвижению вопросов демократизации и общественной стабилизации, борьбе с терроризмом. То есть успех сотрудничества наших стран зиждется на обоюдных интересах в самых разных областях.

Япония и Казахстан являются лидерами антиядерного движения. Обе страны на себе ощутили пагубное воздействие ядерного оружия. Оба государства тесно сотрудничают в качестве сопредседателей конференции по содействию вступлению в силу Договора о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний. Япония оказывает большую помощь жителям Семипалатинского региона по ликвидации последствий ядерных испытаний. Япония – стала соавтором резолюции Генассамблеи ООН, провозгласившей 29 августа Международным днем действий против ядерных испытаний.

В 1999 году в ходе второго визита Назарбаева в Токио было подписано совместное заявление Казахстана и Японии о дружбе, партнерстве и сотрудничестве.

В третий раз Президент РК посетил Страну восходящего солнца 19-22 июня 2008 года. Итоги визита способствовали укреплению стратегического партнерства между странами. Во время аудиенции у Императора казахстанский лидер был награжден высшей государственной наградой Японии – орденом Хризантемы на Большой ленте – за личный вклад в укрепление дружбы и взаимопонимания между двумя народами. В свою очередь Император Акихито удостоен высшей государственной наградой Казахстана – ордена «Алтын Қыран».

В 2017-2018 годах, являясь непостоянным членом Совета Безопасности ООН, наша страна проводила большую работу в обучении и принятии решений по вопросам обеспечения безъядерного мира. Казахстану в системе Совбеза ООН удалось «впервые добиться признания нераспространения ключевым элементом всеобъемлющей стратегии предотвращения конфликтов... в результате кропотливой работы казахстанские дипломаты сумели выполнить поставленную задачу и добились учреждения глобальной коалиции за мир без терроризма, который планируется достичь к 2045 году. На сегодня в международную коалицию входят уже порядка 80 государств мира» [2], среди которых активная позиция принадлежит Японии.

С 28 по 31 августа 2006 года состоялся первый в истории визит премьер министра Японии в Казахстан. В ходе визита Н.Назарбаев и Д.Коидзуми подписали Совместное заявление о дальнейшем развитии дружбы, партнерства и сотрудничества между Казахстаном и Японией. Также в присутствии Президента Казахстана и Премьер-Министра Японии был принят Меморандум о продвижении сотрудничества в области мирного использования атомной энергии.

Япония бедна энергоресурсами. Энергетика страны более чем на 80% зависит от импорта энергоносителей (нефть, газ, уголь, уран и т.д.). Более $\frac{1}{2}$ энергобаланса приходится на нефть, но возрастает значение гидро- и атомной энергетики. В стране действуют 43 атомных реактора, поэтому Д. Коидзуми заявил о заинтересованности Японии в энергоресурсах Казахстана и Центральной Азии [3].

29-30 апреля 2007 года состоялся визит в Казахстан многочисленной по составу делегации руководителей и ведущих менеджеров крупнейших национальных корпораций, электроэнергетических, торговых компаний и финансовых институтов Японии во главе с А.Амари. В ходе переговоров с руководством Казахстана были обсуждены вопросы продвижения стратегического партнерства между двумя странами в области атомной энергетики, в частности, рассматривался весь спектр вопросов, связанных с атомной индустрией: поставки природного урана и производства топлива для японского рынка, обмен технологиями в области строительства реакторов, обучение кадров и т.д. По итогам визита сторонами были подписаны Совместное заявление об укреплении стратегического партнерства в области мирного использования атомной энергии; Меморандум о сотрудничестве в подготовке кадров для внедрения легководных ядерных реакторов; а также свыше 20 соглашений с Национальной атомной компанией «Казатомпром» по сотрудничеству в области совместного освоения урановых месторождений; реакторных технологий; изготовление ядерного топлива.

Самое важное достижение в области атомной энергетики – это закрепление казахстанских позиций на японском рынке и доступ отечественных производителей топлива к новейшим технологическим разработкам японских компаний.

Реализация указанных соглашений помогает активизации сотрудничества в индустриальной, энергетической и финансовой сфере, обеспечить передачу Казахстану передовых технологий в сфере атомной промышленности и увеличить долю казахстанской урановой продукции на японском рынке до 40%.

В декабре 2008 года крупнейший японский банк Bank of Tokyo Mitsubishi UFJ открыл представительство в Алматы. В 2009 году для участия в I-м заседании Совместной комиссии правительственного и частного секторов Казахстана и Японии по экономическому сотрудничеству в Астану в составе японской делегации прибыло более 90 руководителей и ведущих менеджеров свыше 25 японских организаций. Результатом успешных переговоров стало подписание ряда межгосударственных и межведомственных соглашений. По данным японской внешнеторговой ассоциации JETRO за 2010 год товарооборот между двумя странами увеличился на 171,7% по сравнению с предыдущим годом и составил 825 млн. долларов, из них казахстанский экспорт – 604 млн. долларов (вырос на 81,9%), импорт из Японии – 221 млн. (рост на 48,8%). Для сравнения – в 1996 году товарооборот между двумя странами составлял 105,29 млн. долларов.

В конце октября 2015 года премьер-министр Японии Синдзо Абэ посетил с дипломатическим визитом Казахстан. Важной целью визита явилось договоренность, зафиксированная в Совместном заявлении Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева и Премьер-министра Японии Синдзо Абэ о

развитии экспертного потенциала нашей страны. Двадцать пять крупнейших компаний Страны восходящего солнца предложили Казахстану свои услуги, технологии и инвестиции.

Было озвучено, что за последние 10 лет приток японских инвестиций в экономику РК превысил 5,5 миллиардов долларов. В РК зарегистрировано около 50 японско-казахстанских предприятий, уже осуществлено 6 совместных проектов на сумму более 700 млн. долларов [4].

6-9 ноября 2016 года Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев совершил новый официальный визит в Японию. Программа его была чрезвычайно насыщенной и разнообразной. Он встретился с Императором Акихито, Премьер-министром Синдзо Абэ, ведущими бизнесменами страны, выступил в парламенте. По итогам переговоров были подписаны следующие документы:

- совместное заявление «Об особом стратегическом партнерстве между Республикой Казахстан и Японией в век процветания Азии»;
- меморандум о взаимопонимании между Министерством по инвестициям и развитию Республики Казахстан и Министерством земли, инфраструктуры, транспорта и туризма Японии;
- договор об участии Японии в ЭКСПО-2017 между НК «Астана ЭКСПО-2017» и Японской организацией по развитию внешней торговли (ДЖЕТРО);
- меморандум о сотрудничестве между Международным финансовым центром «Астана» и Японской ассоциацией дилеров по ценным бумагам [5].

В Казахстане предпринимаются системные меры для улучшения ведения бизнеса и привлечения инвестиций, в рейтинге Всемирного банка «Легкость ведения бизнеса» Казахстан вышел на 35-е место. Совершенствование делового климата в экономике нашей республики продолжается и в настоящее время. В разработанной Президентом РК Н.А. Назарбаевым Программы партии Nur Otan до 2030 «Общество благополучия: 10 целей десятилетия» в цели 5 указывается что, «опыт стран с развитой экономикой показывает, что представители малого бизнеса играют главную роль в становлении и развитии среднего класса. Для развития этой отрасли будут предприняты серьезные меры по снижению прямого присутствия государства в экономике, улучшению принципов государственной поддержки бизнеса и повышению доступности кредитования для предпринимателей» [6, с.2]

В республике реализуется государственная программа индустриально-инновационного развития, в которой определены несколько приоритетных секторов экономики. Это нефтепереработка, нефтегазохимия, автопром и электротехническое машиностроение. Инвесторы в приоритетных отраслях освобождены от уплаты корпоративного подоходного и земельного налогов сроком на 10 лет, налога на имущество – на 8 лет.

За годы независимости общий объем инвестиций из Японии составил порядка 10 млрд. долларов.

В нашей стране либеральный налоговый режим и достаточно простое налоговое администрирование – всего 13 налогов. Гарантируется стабильность законодательства в отношении налоговых ставок и в сфере занятости. В 2015 году был расширен список безвизового режима для граждан 35 стран. В стране действует ряд индустриальных зон, участникам которых государство обеспечивает необходимую инфраструктуру, а японским компаниям – площадку для реализации собственных проектов.

Следует отметить, что в связи с новым этапом приватизации ею будет охвачено более 800 предприятий на общую сумму около 10 млрд. долларов. Японская ассоциация дилеров по ценным бумагам оказывает большую помощь в развитии Международного финансового центра «Астана»

Казахстан активно модернизирует транспортную инфраструктуру, участвует в проекте нового шелкового пути, что позволяет решать вопросы логистики и открывает новые возможности для взаимодействия бизнеса обеих стран.

Япония приняла активное участие в международной специализированной выставке «ЭКСПО-2017». Японский павильон на тему «Смешенные смарт технологии – опыт и вызовы» был одним из самых больших и интересных.

Япония, поддержав предложение Н.А. Назарбаева по созданию Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА), участвует в нем в качестве наблюдателя и вполне вероятно станет в дальнейшем постоянным членом этой организации.

В Концепции внешней политики РК на 2014-2020 годы, утвержденной недавно Указом Главы государства, отмечено, что Казахстан продолжит использовать потенциал парламентской дипломатии в рамках многосторонних межпарламентских структур и в двустороннем формате для развития политических, торгово-экономических и культурно-гуманитарных связей с соответствующими межпарламентскими объединениями стран мира.

В 2015 году была принята Дорожная карта развития парламентской дипломатии Республики Казахстан. Этим документом предусмотрено повышение активности международной деятельности

депутатов, дальнейшее укрепление взаимодействия с МИДом, подготовка и проведение совместных мероприятий.

Плодотворна роль парламентариев в укрепление казахстанско-японского сотрудничества. Так, Председатель Сената Парламента РК Касым-Жомарт Токаев в сентябре 2017 года принял делегацию Специального комитета по оказанию помощи в развитии зарубежным странам Парламента Японии в ходе которой была достигнута договоренность о сотрудничестве по созданию цифровых технологий.

Неоднократно встречался с японскими парламентариями Председатель Мажилиса Парламента РК Нурлан Нигматулин. Например, в сентябре 2017 года он провел обстоятельную беседу с депутатом Парламента Японии Кейдзо Таками в ходе которой обсуждались различные аспекты экономического сотрудничества двух стран [7].

Председатель Комитета по международным делам и безопасности Сената Парламента Дарига Назарбаева провела встречу с Чрезвычайным и Полномочным Послом Японии Итиро Кавабата, во время которой была детально обсуждена программа выполнения совместных договоренностей, достигнутых во время визита Н.А. Назарбаева в Японию в ноябре 2016 г.

Парламентская делегация Мажилиса приняла участие в Глобальной конференции парламентариев по народонаселению и развитию Японии.

Активно работает Японская парламент Лига дружбы с Республикой Казахстана, Председателем которой является известный парламентский деятель Такео Кавамуре.

Значительные успехи достигнуты в развитии культурно-гуманитарного сотрудничества. Посольством РК в Японии периодически в разных городах проводятся фотовыставки на различные темы, в том числе посвященные социально-экономическому развитию Казахстана, его природным богатствам, вкладу республики в укрепление глобальной безопасности, межэтнического согласия. Ежегодно дипмиссия принимает активное участие в крупных культурных фестивалях.

Активно развивается сотрудничество в академической сфере. В целях повышения осведомленности представителей японских академических кругов, а также студенческой молодежи на постоянной основе проводятся специальные лекции посла Казахстана в Японии о социально-экономическом, политическом, культурно-гуманитарном развитии нашей страны в крупнейших университетах. Посольством налажены тесные связи с профессорско-преподавательским составом известных японских вузов, что позволяет привлекать ученых и экспертов для участия в организуемых дипмиссией мероприятия информационно-имиджевого характера.

Государственные деятели двух стран во время своих официальных визитов систематически посещают высшие учебные заведения. Так, премьер-министр Японии Синдзо Абэ в конце октября 2017 года ознакомился с «Назарбаев-университетом» и дал высокую оценку ведущему вузу Казахстана. В ноябре 2016 года Назарбаев выступил перед коллективом японского университета «Токай». У этих университетов сложились тесные партнерские отношения.

Глава нашего государства пригласил университет «Токай» к активному сотрудничеству в рамках научно-ёмкой экономики «Хайтег парк», «Астана бизнес Кампус» при Назарбаев-университете и технопарке «Алатау» в Алматы.

Также во время этого визита Главе нашего государства была присвоена степень почетного доктора инженерных наук университета «Токай», который является ведущим учебным и научно-исследовательским центром Японии.

Ректор вуза Ямада Киеси отметил, что диплом и медаль почетного доктора вручены за вклад Нурсултана Назарбаева в модернизацию Казахстана за период его независимости, а также развитие научно-образовательной сферы в соответствии с международными стандартами. «—Вами была провозглашена важность совершенствования, модернизации и глобализации образования и науки, в особенности естественнонаучных и технических дисциплин, и предпринято большое количество важных политических шагов в этом направлении», - сказал Ямада Киеси [5].

Вместе с тем следует признать, что сотрудничество казахстанских университетов с ведущими японскими вузами оставляет желать лучшего, особенно в области академической мобильности. По нашему мнению, необходимо ориентировать программу «Болашак» не только для направления казахстанской молодежи в западные вузы, но и в университеты Японии, в которых подготовка специалистов поставлена на высокий современный уровень.

Важное значение имеет японский Фонд мира Гои. Н.А. Назарбаев во время визита делегации этой организации в Астану имел обстоятельную беседу с ней, в ходе которой он выразил уверенность в том, что Фонд мира Гои мог бы реализовать ряд проектов в области образования, науки и культуры в нашей стране. Также была подчеркнута готовность развивать совместные проекты в интересах продвижения ценностей гуманизма и мира. Руководитель делегации Хироо Сайонджи поблагодарил за приглашение

посетить Казахстан и возможность наладить взаимодействие с казахстанскими партнерами, особенно с Фондом Первого Президента, в первую очередь в такой важной сфере, как образование.

Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев был удостоен специальной премии Фонда мира Гои за значительный вклад в ядерное разоружение и нераспространение. Вручение ему данной премии демонстрирует солидарность с казахстанским народом, ставшим жертвой ядерных испытаний на Семипалатинском полигоне, а также высокую оценку усилий нашей страны в решении проблем глобальной безопасности и нераспространении ядерного оружия.

Многие ученые Японии с большим вниманием ознакомились с программной статьей Н.А. Назарбаева «Семь граней Великой степи». Ее научная основа – это итог масштабной работы Главы государства, опирающееся на результаты исследований многочисленного отряда ученых, архивистов и археологов, обнаруживших множество артефактов. На основе общего объема наработанного материала сделаны исторические выводы, позволяющие более широко смотреть на нашу историю, закладывающие фундамент государственного патриотизма и уважения к своей стране.

Востоковедов Японии заинтересовало указание автора о необходимости создания «семилетней программы «Архив-2025», в которой вошли бы серьезные фундаментальные исследования отечественных и зарубежных держав, начиная с античности и кончая современностью». Далее. Как известно, японское кино достигло высокого уровня и предложение Н.А. Назарбаева о создании цикла документальных и художественных фильмов, телевизионных сериалов по истории Казахстана и указание Президента «Работа над данным проектом должна осуществляться в рамках широкого международного сотрудничества с привлечением лучших отечественных и зарубежных сценаристов, режиссеров, редакторов, продюсеров и других специалистов современной киноиндустрии» [8], также нашло живой отклик у японских деятелей киноискусства.

С конца прошлого века в Казахстане реализуется японская программа «Корни травы», которая осуществляется правительством Японии в целях предоставления безвозмездной помощи неправительственным организациям, общественным фондам, школам и медицинским учреждениям для реализации различных социальных проектов с целью улучшения жизни людей. Такое необычное название программа получила в связи с тем, что в переводе с японского словосочетание «корни травы» употребляется для обозначения простых людей, представляющих широкие слои населения. За время действия этой программы финансирование получили 79 проектов на общую сумму 5 769 000 долларов [9].

В настоящее время правительство Японии поддерживает 6 казахстанских проектов, касающихся охраны окружающей среды, вопросов начального образования, общественного благосостояния, повышения уровня здравоохранения. Среди них проект по оснащению медицинским оборудованием Кызылординского областного противотуберкулезного санатория для детей и подростков. В целях улучшения материально-технической базы для него будут приобретены: аппарат стимуляции и электро-терапии, кислородный коктейлер, ультрафиолетовый кварцевый облучатель, термостат и микроскоп.

Спортивно-реабилитационный центр инвалидов города Талдыкоргана снабжен устройствами для слинг-терапии (специальный бандаж для выполнения упражнений), ортопедическими опорами-ходунками, а также комплексными силовыми и специальными тренажерами для разработки верхних и нижних конечностей. Приобретение этого оборудования позволяет улучшить состояние здоровья и качество лечения людей с ограниченными возможностями. Также благодаря полученному финансированию отремонтированы три школы Восточно-Казахстанской и Северо-Казахстанской областей, а Центральная районная больница Таласского района Жамбылской области оборудована крупной бытовой техникой.

Развиваются культурные связи двух стран и в других направлениях. Так, в апреле 2016 года в Алматы прошел фестиваль японской культуры. В ноябре 2017 года в Казахстане проходила уникальная выставка японской графики и живописи.

Правительство Японии выделило специальный грант для осуществления проекта поставки оборудования для Алматинского хореографического училища.

Алматинской городской системе здравоохранения оказывается помощь по внедрению электронного паспорта здоровья пациента, децентрализации с использованием не менее 35 передвижных модульных комплексов, а также качественная медицинская помощь с использованием smart-технологий.

В феврале 2018 года во время встречи акима Алматы Бауыржан Байбек с президентом Medical Excellence Japan Шузо Ямамото был обсужден ход реализации совместного проекта, предполагающего строительство первого в Центрально-Азиатском регионе японского медицинского диагностического центра. А в рамках ранее заключенного меморандума о сотрудничестве планируется, что центр будет оснащен самыми передовыми технологиями, а неотъемлемым условием реализации проекта станет повышение квалификации местных специалистов.

Инвестиции и технологии японских компаний передовые во многих сферах и не имеют аналогов в мире. Президент Medical Excellence Japan г-н Шузо Ямамото подчеркнул, что Алматы определен как стартовая и наиболее удобная площадка для экспорта достижений японской медицины в странах Центральной Азии.

В Японии подсчитали, что прохождение ежегодной диагностики для пациентов намного выгоднее, чем лечение болезни. Такое подобное понимание ситуации должно быть и в Казахстане.

В ближайшие 3 года в Алматы с помощью Японии планируется построить ряд крупных медицинских объектов, среди которых значатся новый онкологический центр, родильный дом и международный госпиталь Mount Sinai [10].

Таковые некоторые параметры казахстанско-японского сотрудничества по различным направлениям. Перспективы развития этого процесса высоки и в дальнейшем.

Список использованной литературы:

1 Макашева К.Н., Сатыбекова А.Г. «Дипломатия шелкового пути» – развитие инициативы Японии // Вестник КазНПУ имени Абая Серия «Международная жизнь и политика». – 2018. – №1-2(52-53). – С.55

2 Атамкулов Б. «На олимпе мировой дипломатии – Казахстан в Совете Безопасности ООН» // Казахстанская правда от 4 марта 2019. – С.7

3 Прощальный визит Кондзуми. – Алматы: Сотрудничество и безопасность в Центральной Азии: состояние и перспективы. – 2008. – С.235

4 Казахстан и Япония планируют реализовать 10 совместных проектов // Литер от 28 октября 2015. – С.1

5 Итоги визита Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева в Японию // Казахстанская правда от 9 ноября 2010. – С.1-2

6 Десять целей будущего Казахстана // Литер от 28 февраля 2019. – С.2

7 Встреча с японскими парламентариями // Казахстанская правда от 13 сентября 2017. – С.1

8 Назарбаев Н., Президент Республики Казахстан «Семь граней Великой степи» // Казахстанская правда от 21 ноября 2018. – С.2

9 Японская программа «Корни травы» в Казахстане // Казахстанская правда от 3 марта 2017. – С.2

10 Япония построит диагностический центр // Казахстанская правда от 3 февраля 2018. – С.1

УДК 327.37

МРНТИ 11.25.35

Камбар Н.С.¹, Сембинов М.К.²

¹ магистрант 2 курса, Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,

² Научный руководитель: кандидат исторических наук, доцент ВАК, профессор кафедры международных отношений в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

ПРИМЕР КАЗАХСТАНА ПО РАЗОРУЖЕНИЮ И НЕРАСПРОСТРАНЕНИЮ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ КАК РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕКА

Аннотация

В данной статье рассматривается роль Республики Казахстан по вопросам разоружения и нераспространения ядерного оружия. С исторической точки зрения анализируется процесс отказа Казахстаном от ядерного оружия, а также последующие шаги по призыву к ядерной безопасности. Изучается возможность использования казахстанской модели для предотвращения стремлений стран к получению ядерного потенциала и снижения уровня наращиваний ядерных вооружений у ядерных держав.

Данная статья ставит своей целью: во-первых, выявить преимущества отказа Казахстаном от ядерного оружия. Во-вторых, выяснить перспективу использования казахстанского пути по разоружению и нераспространению развивающимися странами мира как альтернативой решения ядерного вопроса.

Ключевые слова: Республика Казахстан, ядерное оружие, разоружение, баланс сил, ядерная держава, атомная энергия.

Н.С.Қамбар¹, М.К.Сембинов²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2 курс магистранты,

²Ғылыми жетекшісі: тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықарылық қатынастар кафедрасының профессоры

ҚАРУСЫЗДАНДЫРУ МЕН ЯДРОЛЫҚ ҚАРУДЫ ТАРАТПАУ ЖӨНІНДЕГІ ҒАСЫР МӘСЕЛЕСІН ШЕШУДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ҮЛГІСІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының қарусыздандыру мен ядролық қаруды таратпау жөніндегі мәселелер бойынша алатын орны қарастырылады. Тарихи тұрғыдан алғанда, Қазақстанның ядролық қарудан бас тарту кезеңі және ядролық қауіпсіздікке шақыру қадамдарына сараптама жүргізіледі. Сонымен қатар, мемлекеттердің ядролық потенциалды иемденуге деген құлшыныстары мен ядролық қаруы бар елдердің оны көбейтуін алдын-алу жолындағы қазақстандық үлгіні қолдану мүмкіндігі қаралады.

Мақала өзінің алдына келесідей мақсаттарды қояды: біріншіден, Қазақстанның ядролық қарудан бас тартуы арқасында қол жеткізген артықшылықтарын ашып көрсету. Екіншіден, дамушы мемлекеттердің қарусыздандыру мен таратпау мәселесінің баламалы шешімі ретінде қазақстандық үлгіні қолдану мүмкіндіктерін анықтау болып табылады.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, ядролық қару, қарусыздандыру, күштер тепе-теңдігі, ядролық держава, атомдық энергия.

N.S. Kambar¹, K.M. Sembynov²

¹master of 2 year of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU,

²Scientific supervisor, assistant professor of historical sciences, Professor of the Department of International Relations at the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

THE EXAMPLE OF KAZAKHSTAN ON DISARMAMENT AND NON-PROLIFERATION OF NUCLEAR WEAPONS AS A SOLUTION TO THE PROBLEM OF THE CENTURY

Abstract

This article discusses the role of the Republic of Kazakhstan on disarmament and non-proliferation of nuclear weapons. From a historical point of view, the process of Kazakhstan's refusal of nuclear weapons is analyzed, as well as the next steps in calling for nuclear safety. The possibility of using the Kazakhstan model to prevent countries from gaining nuclear potential and reducing the level of nuclear weapon buildup among nuclear powers is being studied.

This article aims: firstly, to identify the benefits of Kazakhstan's refusal of nuclear weapons. Secondly, find out the prospect of using the Kazakhstan's path of disarmament and non-proliferation by the developing countries of the world as an alternative to solving the nuclear issue.

Keywords: the Republic of Kazakhstan, nuclear weapon, disarmament, the balance of powers, nuclear power, atomic energy.

На сегодняшний день проблема разоружения и нераспространения ядерного оружия вышла на новый уровень в приоритетах бурно развивающихся стран. Одной из причин этого стало глобальное изменение структуры мировой политики за последние несколько десятилетий. Изменения коснулись в первую очередь увеличения числа акторов международных отношений и их влияния на мировую систему в целом. В связи с этим намерение этих самых новых участников на обладание ядерным потенциалом, как гарантом их безопасности перед странами-обладателями ядерного оружия все возрастает.

Несмотря на наличие Договора о нераспространении ядерного оружия (ДНЯО), современный мир так и не смог справиться с непрекращающимися попытками ряда государств войти в «ядерный клуб», не остановил совершенствования оружия массового уничтожения обладателями этого смертоносного оружия. Данная тенденция, в свою очередь, может существенно ослабить и без того хрупкий «баланс сил», достигнутый со времен после второй мировой войны, простым увеличением количества ядерных боеголовок и возможности ядерной войны. Угроза неконтролируемого расширения клуба ядерных держав остается одной из наиболее серьезных проблем XXI века. Если в ближайшем будущем мировому сообществу не сможет достичь прорыва в решении этих вопросов, процесс расширения круга государств,

обладающих ядерным оружием, может стать необратимым со всеми вытекающими последствиями. Возникновение такого рода вопросов требуют нового подхода по сохранению мира и баланса. Возможным, а главное результативным вариантом служит политика Республики Казахстан по вопросам ядерного разоружения и нераспространения.

Политика Казахстана по вопросам разоружения и нераспространения оружия массового уничтожения (ОМУ) определяется внешнеполитическим курсом Республики, основой которого является приверженность к укреплению международной безопасности, всесторонне тесное развитие сотрудничества между государствами, повышение роли международных организации в разрешении глобальных проблем и конфликтов.

Политика Президента РК Н.Назарбаева, целью которой является избавление человечества от ядерного оружия и всеобщее укрепление режима нераспространения ОМУ приносит свои плоды и уже заслужила признание международного сообщества, упрочив за собой одну из лидирующих позиции Казахстана в сфере разоружения, нераспространения и ядерной безопасности [1].

Первым шагом на пути фундамента будущей политики нераспространения Казахстана, стало закрытие Семипалатинского ядерного испытательного полигона еще в период существования СССР 29 августа 1991 года. Это был первый и уникальный в мировой истории случай закрытия ядерного полигона по воле народа. А восемнадцать лет спустя Генеральная Ассамблея ООН утвердило эту дату как Международный день действий против ядерных испытаний.

Последующим шагом Казахстана было подписание международных договоренностей о выводе и доставке всего ядерного арсенала с территории страны. Впоследствии Казахстан обрел статус безъядерного государства, что в обратном порядке дали стране прочные международные гарантии безопасности и территориальной целостности от "ядерной пятерки" - США, России, Великобритании, Франции и КНР.

При содействии России и США в Казахстане была ликвидирована вся инфраструктура ядерного оружия. Необходимо отметить, что в 1991 году на территории республики располагался огромный арсенал оружия массового уничтожения: 1040 ядерных боеголовок для межконтинентальных баллистических ракет и 370 боеголовок для крылатых ракет воздушного базирования. Это был четвертый в мире по величине ядерный арсенал, превышающий по мощи ядерные силы Великобритании, Франции и уступающий только России и США. На территории страны имелись также новейшие средства доставки ядерного вооружения, включая межконтинентальные баллистические ракеты СС-18 и стратегические бомбардировщики Ту-95 МС. Кроме того, Казахстан располагал всеми ресурсами для производства активных компонентов ядерного оружия [2].

В 1994-м президент Н.Назарбаев дал указ на вывоз из страны в США около 600 килограммов высокообогащенного урана, которого было достаточно для производства целых 20 атомных бомб. А в 2005-м при содействии той же американской стороны был завершен проект по разбавлению трех тонн высокообогащенного урана до уровня низкообогащенного для последующего его использования в мирной атомной энергетике.

Еще одним немаловажным фактом стало то, что Казахстан одним из первых в СНГ присоединился к ДНЯО и к Договору о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний (ДВЗЯИ). Наша страна сыграла ключевую роль в создании в сентябре 2006-го зоны, свободной от ядерного оружия, в Центральной Азии и активно поддержала создание аналогичных зон в других регионах планеты, прежде всего на Ближнем Востоке.

Но, несмотря на относительно краткий период членства в ДНЯО, тем не менее, являясь активным участником процесса разоружения Казахстан с сожалением отмечает малоэффективность и асимметричность данного договора. Наша страна настаивает на необходимости выработки четких механизмов воздействия на страны-обладателей ядерного оружия, действующие вне рамок ДНЯО, и предотвратить выход государств из договора. Также находит важным достижение безусловного выполнения его участниками своих обязательств, воплощенных в единстве трех фундаментальных составляющих - нераспространения, мирного использования атомной энергии и разоружения.

Президент Нурсултан Назарбаев не раз обращался к ядерным державам предпринять в рамках ООН меры по обеспечению эффективности ДНЯО и приведения его положений к современным реалиям. В частности, укрепление режима нераспространения ядерного оружия, а также призывал усилить ответственность всех государств, прежде всего ядерных, по сокращению ядерного оружия и постепенному уничтожению его арсеналов [3].

Учитывая стагнацию режима нераспространения и в целях укрепления режима ДНЯО, глава нашего государства выступил с инициативой о разработке нового универсального Договора о всеобщем

горизонтальном и вертикальном нераспространении ядерного оружия, который бы полностью отвечал принципу универсальности, учитывал возникновение новой реальности и эволюцию ядерного оружия.

Профессор Кузнецов Е.А. пишет в своей статье что “обладание ядерным оружием не может являться стимулом для развития процесса внешней интеграции. В условиях, когда мы потенциально могли время от времени демонстрировать ядерные мускулы, ни о какой цивилизованной интеграции в мировое сообщество не могло быть и речи. Ибо ядерные амбиции вошли бы в прямое противоречие, как с Уставом ООН, та и с Договором о нераспространении ядерного оружия, который подписали почти все страны мира. Были бы не равные партнерские отношения с ближайшими соседями и другими государствами, а напряженность. Обладание ядерным оружием неизбежно ведет к новому качеству. Само собой разумеется, что Казахстан являлся бы фигурантом и мишенью всех стратегических планов ядерных и неядерных держав в качестве военной угрозы” [3].

Казахстан всегда выражал надежду на то, что пример создания зон, свободных от ядерного оружия, в Центральной Азии, Латинской Америке, Африке и Юго-Восточной Азии найдет продолжения и во многих других регионах мира. Как страна, испытавшая всю мощь и разрушительность ядерного оружия, Казахстан выступает за скорейшее вступление в силу Договора о всеобщем их запрещении.

Важным пунктом по дальнейшему продвижению политики нераспространения видится в развитии сотрудничества с МАГАТЭ, в рамках которого, в частности, в настоящее время рассматривается вопрос размещения на территории Казахстана Международного банка низкообогащенного урана МАГАТЭ (МБНОУ). Данная инициатива – еще одно доказательство огромного вклада Казахстана в укрепление режима нераспространения, устранение тех “белых пятен”, которые имеются в международно-правовом поле относительно реализации рядом стран национальных программ использования мирного атома.

Казахстан заинтересован в обеспечении мира и стабильности в регионе, и в первую очередь - в скорейшем разрешении ситуации вокруг ядерной программы Ирана. Наша страна выступает за исключительно дипломатическое ее урегулирование и надеется на выработку компромиссного решения [4].

Иллюстрацией действительно активной политики страны по ядерному вопросу служит также и его посредничество в такой сложной проблеме как иранская ядерная программа. Прошедшие в Алматы два раунда переговоров в формате “5+1” в феврале и апреле 2013 года внесли свою лепту в продвижение переговорного процесса и дали импульс конкретным усилиям по сближению позиций. Алматинские раунды были заслуженно названы экспертами как наиболее успешные в истории переговорного процесса по иранской ядерной программе.

Активная и сбалансированная внешняя политика, в том числе инициативы по укреплению режима нераспространения ядерного оружия, - это безусловный вклад нашей страны в мировую стабильность, порядок и безопасность. Благодаря такой ответственной политике Казахстан по праву признан лидером режима нераспространения, моделью для других государств. Яркой иллюстрацией этого служит поддержка четыре года назад Генеральной Ассамблеей ООН предложения Н.Назарбаева об объявлении 29 августа Международным днем действий против ядерных испытаний [3].

Эти исторические акты продемонстрировали всему миру о приверженности Казахстана миру, свободному от насилия и военной угрозы, а также придали молодому государству политический вес на мировой арене и уважение со стороны Востока и Запада, желание сотрудничать с нашей страной в самых разных областях.

Большинство мировых экспертов считает, что опыт Казахстана заслуживает дальнейшего продвижения и популяризации, так как история наглядно продемонстрировала: решение отказаться от ядерного оружия было правильным. Статус неядерной региональной державы усилил позиции страны в деле борьбы за ядерное разоружение, стабильность, мир во всем мире и глобальную безопасность. Отказ от ядерного оружия стал важным фактором экономического и политического развития, внутренней стабильности Казахстана [2].

Таким образом, Казахстан, своим историческим опытом по разоружению, а также благодаря особенному стремлению к ядерной безопасности и нераспространению оружия массового поражения, продемонстрировал уникальный пример успеха. Пример этот в первую очередь дает понять странам, стремящимся заполучить ядерный статус, что “ядерное оружие” никак не является гарантом светлого будущего, а как раз-таки наоборот. А вышеприведенные предложения Казахстана по созданию новых договоренностей по ядерному вопросу могут также дать существенный толчок к пересмотру данной проблемы странами, обладающими статусом ядерных держав.

Список использованной литературы:

- 1 Разоружение и ядерное нераспространение [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/razoruzhenie-i-yadernoe-nerasprostranenie> (дата обращения: 13.02.2019)
- 2 О вкладе Казахстана в глобальные усилия в сфере ядерного разоружения и нераспространения [Электронный ресурс]. – 2013. – URL: [https:// camonitor.kz/8809-.html](https://camonitor.kz/8809-.html) (дата обращения: 15.02.2019)
- 3 Кузнецов Е.А. Казахстан-лидер безъядерного мира // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2016 – №2(45) – С.10-12
- 4 Вклад Казахстана в процесс ядерного разоружения и нераспространения огромен [Электронный ресурс]. – 2011. – URL: <https://www.zakon.kz/4463108-vklad-kazakhstan-v-process-jadernogo.html> (дата обращения: 14.02.2019)

МРНТИ 11.15.81

УДК 32.001(574)

Курмангали А.К.¹, Байтурбаева А.Т.²

¹доктор полит. наук, доцент кафедры международных отношений КазНПУ им. Абая

²к.п.н., ст.преподаватель кафедры международных отношений КазНПУ им.Абая

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ИМИДЖ ЛИДЕРА» В ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Аннотация

В политической практике управления, формирование имиджа политика начинается с разработки предварительной программы действий, которая определяется выборами. Для создания такой программы тщательно изучается контингент или (как принято называть в политологической литературе) «целевая аудитория» политического имиджа. Этот процесс происходит с использованием различных социологических и социально–психологических технологий анализа представлений, мнений и других проявлений массового сознания, проведения экспертных опросов, фокус–групп наблюдения и т.п. С помощью этих методов рассчитывается так называемый «идеальный образ» данной аудитории.

Конкретные направления знания изучают соответствующие разновидности политического имиджа. Политический имидж, с одной стороны, имеет много общего с объектами политического познания, с другой – соответствует принципам системной классификации политических знаний. Политический имидж, с одной стороны, имеет много общего с объектами политического познания, с другой – соответствует принципам системной классификации политических знаний.

Ключевые слова: имидж, политическое лидерство, власть, проблема, должность.

Құрманғали А.Қ.¹, Байтурбаева А.Т.²

¹с.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының доценті

²с.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының аға оқытушысы

САЯСИ ҒЫЛЫМДАҒЫ "КӨШБАСШЫ ИМИДЖІ" ҰҒЫМЫНЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Саяси тәжірибеде имиджді қалыптастыру саясатты таңдауды анықтайтын алдын ала жүктелген бағдарламалық жасақтама әзірлеуден басталады. Мұндай бағдарлама үшін бағдарлама контингентті тұрақты түрде анықтайды (саяси әдебиеттегі атауымен), саяси имидждің «бүкіл аудиториясы». Әлеуметтанулық және әлеуметтік-психологиялық сараптаманы зерттеу, эксперименталды сұрақтарды насихаттау, фокус-топтарды бақылау және басқаларын зерттеу. Бұл әдістердің көмегімен бұл аудиторияның «мінсіз бейнесі» деп аталады.

Түсінудің нақты бағыттары саяси имидждің өзектілігін мойындайды. Саяси имидж, біріншіден, әртүрлі саяси нысандарды объектілерді қамтиды, екіншіден, саяси тұжырымдардың жүйелі түрде жіктелуіне сәйкес келеді. Саяси имидж, бір жағынан, саяси білім объектілерімен біршама ортақ, екінші жағынан, ол саяси білімнің жүйелік классификациясының принциптеріне сәйкес келеді.

Түйін сөздер: бейне, саяси көшбасшылық, билік, мәселе, қызмет.

А.К. Kurmangali¹, А.Т. Baiturbayeva²

¹d.p.s., associative professor of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

²c.p.s., senior lecture of chair of International Relations Abai KazNPU

ESSENCE OF THE CONCEPT “IMAGE OF THE LEADER” IN POLITICAL SCIENCE

Abstract

In the political practice of management, forming the image of the policy begins with the development of the preliminary program of action, which is determined by elections. To create such a program, carefully study the contingent or (as called in the political science literature) "target audience" political image. This process takes place with the use of various sociological and socio-psychological analysis technology ideas, opinions and other forms of mass consciousness, conduct expert interviews, focus groups, observation, etc. Using these methods, it calculated the so-called "ideal image" of the audience.

Specific areas of expertise examine the variety of political image. The political image, on the one hand, has much in common with the objects of political knowledge, on the other - with the principles of the system of classification of political knowledge. The political image, on the one hand, has much in common with the objects of political knowledge, on the other - with the principles of the system of classification of political knowledge.

Keywords: image, political leadership, power, problem, position.

Политическое лидерство – актуальная тема современной политологии. В теоретическом плане оно обращено к решению в научной литературе вопроса о роли личности в истории, о границах и возможностях влияния политических деятелей на исторический процесс. На сегодняшний день это одна из составных частей политического процесса, что подтверждается, например, очередной волной актуализации обозначенной проблемы, то есть проблемы выяснения «ситуация определяет политика или он – ситуацию». В исследовательской литературе теоретическая неразрешенность и запутанность оценок данного аспекта оставляют место для дальнейшей его проработки. Так, заметны новые веяния в этом направлении благодаря гипотезе «планируемой истории» А.Зиновьева. Согласно мнению исследователя, «мы живем в эпоху планируемой истории». Это время характеризуется беспрецедентно возросшей ролью политических деятелей в конструировании социальных и политических систем и изменением качества их участия в историческом процессе.

На сегодняшний день существует два основных подхода к определению понятия «имидж». Первое – историческое. Его сторонники склонны считать, что оно существовало всегда. Понятие «имидж» связано с развитием государственности, ведь не случайно оно находило своё отражение даже в прозвищах царей и правителей (например, Ярослав Мудрый, Карл Великий и т.д.). Сторонники второго мнения убеждены, что время появления понятия «имидж» связано с началом XX в. Именно в этот период повсюду появляется и развивается большими темпами массовое производство различного рода средств массовой информации и, в частности, телевидение. XXI век, как и предыдущий, – это время создания политических кумиров. Именно этим можно объяснить потребность в сознательном конструировании того, что нужно окружающим.

С нашей точки зрения, целесообразно говорить о тесной взаимосвязи политического лидерства и имиджа политического лидера. Сначала уточним, что же такое политическое лидерство в целом. Во-первых, везде, где возникают группы, появляется лидерство. Один из исследователей отмечал, что «лидерство так же старо, как и человечество». Оно универсально и неизбежно. Оно существует везде: в больших и малых организациях, в бизнесе и в религии, в профсоюзах и благотворительных организациях, в кампаниях и университетах. «Любое лидерство есть явление групповое. Не может существовать лидера-одиночки, лидера «самого по себе», без связи с последователями».

Во-вторых, лидерство можно рассматривать и с точки зрения управленческого статуса, социальной позиции, связанной с принятием определенных решений. Такое понимание лидерства вытекает из структурно-функционального подхода, который рассматривает общество как сложный, иерархически организованный механизм со своей системой социальных позиций и ролей. Занятие в этой системе определенных ниш зависит от выполнения некоторых управленческих функций, что, в свою очередь, и дает человеку статус лидера. Дж. Даунтон склонен называть лидерством «положение в обществе, которое характеризуется способностью занимающего его лица направлять и организовывать коллективное поведение некоторых или всех его членов». Если принять во внимание и это мнение, то лидер – это

своего рода символ общности и образец политического поведения группы. Как правило, его выдвижение происходит преимущественно стихийно снизу и затем принимается последователями.

В-третьих, политическое лидерство представляет собой постоянное приоритетное и легитимное влияние одного или нескольких лиц, которые занимают властные позиции, на все общество, организацию или группу. Так, по мнению Ж.Блонделя, политическое лидерство – это «власть, потому что оно состоит в способности одного лица (или нескольких лиц), находящегося «на вершине», заставлять других делать то позитивное или негативное, что они не делали бы или в конечном счете могли бы не делать вообще. Но, разумеется, лидерством является не всякий род власти. Лидерством является власть, осуществляемая "сверху вниз"».

Такое определение политического лидерства, разумеется, не единственное. Однако оно представляется нам эвристичным, особенно при анализе лидерства в макросоциальных группах. В данном случае оно представляет собой своего рода интервенцию властных отношений в коммуникативный процесс больших социальных общностей.

Взаимовлияние лидерства как определенного способа поведения (то есть исполнение роли) и лидерства как «вершинного» положения (то есть владение этим статусом) сопровождается появлением двух проблем. Первая из них связана с реальным лидерством, которое должно быть отделено от формального (занимание должности). В теории политического лидерства занятие определенной должности, которую принято называть «позиционным». Само же лидерство становится характеристикой реальной власти и называется «поведенческим». Оно лишь частично является продуктом занимаемой должности.

Второй тип проблем связан с тем, что позиционного лидера достаточно легко обнаружить, а вот выявить поведенческого лидера более сложно. Хотя, несмотря на эти трудности, и в том, и в другом случае лидерство связано с властью, потому как лидер (в поведенческом смысле) – человек, имеющий предельное влияние на изменения хода событий. Кроме того, ещё Макиавелли указывал, что гораздо сложнее уметь удержать, чем завоевать. Для реализации этой цели требуется нечто большее, чем обладание статусом. В действительности формальное положение и настоящая власть, практические всегда взаимодействуют.

Как уже указывалось выше, все современные концепции лидерства имеют общую черту: они признают факт влияния одного или нескольких индивидов на большинство людей. Но что значит «влиять»? Например, Дж.Майнер под «влиятием» понимает «поведение одного индивида, которое вносит изменения в поведение, ощущения и т.п. другого или других индивидов».

Разумеется, что подобное понимание «лидерства» не исчерпывается только интерпретацией понятия «влиять». Данный процесс направлен на совместность действий и означает, что все его участники стремятся к достижению одних общих целей. По мнению С.Джибба, Дж.Джулиана и Е.Холландера, «влиять лидера предполагает его положительное содействие в достижении совместных целей».

Значит, все участники подобного процесса создания «лидерства» (под «актом лидерства» мы понимаем «действие, поступок лидера») предполагают межличностное взаимодействие. Следовательно, лидерство следует определить как один из видов межличностного взаимодействия для претворения в действительность общих целей.

Акт лидерства представляет собой сочетание четырех факторов, которые постоянно находятся во взаимодействии и взаимовлиянии. Во-первых, личность лидера представляет собой сумму присущих только ему характерных способностей и возможностей, относящихся к целевым навыкам. Во-вторых, его соратники (а значит и последователи) также имеют соответствующие способности, личностные характеристики и возможности для достижения целей. В-третьих, ситуация, которая способствует развитию данного процесс взаимодействия. В-четвертых, задача, которую взаимодействующие личности стараются решить. Следовательно, процесс лидерства происходит только в пределах определенной группы людей. Лидером же становится человек, который занимает в ней конкретную позицию и выполняет свою роль для достижения целей группы.

Как показывает исторический опыт развития нашего государства, проблемы лидерства тесно взаимосвязаны с решением вопроса об источнике влияния и власти лидера. Достаточно привести пример из жизни корпоративного сообщества. Вышестоящая организация назначает какого-либо человека главой одного из своих подразделений. Это означает, что такой человек берет в свои руки власть и, безусловно, будет влиять на остальных членов этой группы. Такой вид власти, также, как и причины её появления, природа и отношения между носителем и неносителями власти будут кардинально отличаться от аналогичных, но имеющих место в добровольном союзе или объединении.

Все это, на наш взгляд, означает, что и лидерство, и власть помимо общих черт имеют и определенные различия. Наиболее четко эти различия проявляются в отношении руководимых к власти и человеку, ее воплощающему. М.Шериф считает, что статус лидера не навязывается извне. Он, как правило, определяется самой группой. Роль лидера предоставляется человеку добровольно. Коллеги же, которые отвели ему эту роль, сами при этом становятся последователями.

Выявляя ряд отличительных черт между понятиями «руководство» и «лидерство», необходимо отметить, что первое тесно связано с политической организацией и теми процессами, которые в ней происходят. Второе же может быть, и не связано с деятельностью этой организации, а значит, какие-то процессы могут быть и вне её деятельности. Функцию менеджмента осуществляет официальное начальство. Сами же управляющие координируют выполнение заданий другими работниками, поскольку это положено им делать по должности. Следовательно, коллеги следуют за менеджером в силу формальных причин. Субъективные и неформальные причины (например, личное обаяние) являются движущей силой, толкающей последователей идти вслед за лидером. Р.Стюард эту разницу определил так: «У менеджеров есть подчиненные. А у лидеров – сторонники, люди, признающие целеустремленность лидера, находящие ее привлекательной. Лидер – это тот, кто превращает сослуживцев (независимо оттого, подчиненные они или нет) в людей, сотрудничающих с ним по убеждению. Лидеры могут прививать остальным сознание важности выполняемого дела и тем самым – любовь к деятельности».

А.Файли, Р.Хаус и С.Керр, определяя различие между управлением и лидерством, пишут: «Управление можно определить, как умственный и физический процесс, который приводит к тому, что подчиненные выполняют предписываемые им официальные поручения и решают определенные задачи. Лидерство же, наоборот, является процессом, с помощью которого одно лицо оказывает влияние на членов группы».

Управляющий, руководитель, администратор являются главой организации в результате определенных действий формальной организации – делегирование полномочий. Лидером же становятся либо по воле организации, либо вопреки ей. При этом члены организации знают, к чему они стремятся. Это означает, что действия лидеров выходят за рамки каких-либо полномочий и структур.

На сегодняшний день можно отметить и определенное тождество между понятиями «лидерство» и «администрирование». Так, к примеру, и поступил автор работы «Философия лидерства» К. Ходжкинсон. Исследователь данного феномена определяет эти понятия посредством друг друга. По его мнению, администрирование – это и есть лидерство, а лидерство – это администрирование. Хорошее лидерство – это хорошее администрирование, а плохое руководство – это одновременно и плохое лидерство. Это определяет следующий принцип: лидерство развивается по вертикали – от вершины до основания организационной иерархии, охватывая все ее уровни.

К.Ходжкинсон отмечает, что администрирование – это своего рода «философия в действии». Лидерство, в его понимании, «реализация политики, ценностей, философии через коллективное организационное действие».

Наряду со всем вышеизложенным, существует несколько особенностей, связанных с политическим лидерством. Как полагают многие политологи, каждый раз, когда в жизни общества или государства возникала необходимость в серьезных переменах, на первый план выходила особая когорта людей, которые могли повести за собой окружающих, то есть они имели ярко выраженные лидерские качества. Как правило, такими людьми были прекрасные ораторы, мастера слова и жеста. Эти люди обладали способностью подчинять своей воле других людей и вызывать особые симпатии своих сторонников и сограждан.

Список использованной литературы:

- 1* *Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу. – М.: Лабиринт, 1992. - 320с.*
- 2* *Верка Э. Философия. – М.: Наука, 1999. – 342 с.*
- 3* *Берниз Э. Кристаллизуя общественное мнение. – СПб.: Магнум, 2003. – 230 с.*
- 4* *Карнеги Д. Малоизвестные факты о хорошо известных людях. – М.: ТОО «Ниптур» 1993. – 209 с.*

УДК 945(574)
МРИНТИ 03.09

Ғ.А. Меңілбаев¹

¹ т.ғыл.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Сорбонна-Қазақстан институты, Халықаралық қатынастар кафедрасының доценті

ИСЛАМ ДІНІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДАСТҮРІ, ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада Орта Азия мен қазақ даласына ислам дінінің таралу тарихына сипаттама беріледі. Қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлеріне ғылыми талдау жасалады. Ұзақ дәуірлер бойына қазақ тайпалары арасында әдет-ғұрыптардың нормалары қоғамның бірден-бір заң реттегіші рөлін атқарды. Қазақстан территориясындағы түркі тайпалары арасынан ислам дінін тарату үшін миссионерлер ағылды. Қазақтар былай қарағанда, момақан көрінгенмен, егерде өзінің және семьясының намысына тиетіндей бірдеме істелінсе, онда қазақтар шыдай алмайды, қажет болса, намысқа шыдамай өлуге дейін барады.

Түйін сөздер: Ислам Діні, Орта Азия, әдет-ғұрып, қазақ тайпасы, қазақтар, қоғам, дәстүр, миссионер, отбасы, намыс.

Менілбаев Ғ.А.¹

¹кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений
Института Сорбонна-Кзахстан КазНПУ имени Абая

ИСЛАМ И ТРАДИЦИИ КАЗАХСКОГО НАРОДА

Аннотация

В статье рассматривается история распространения ислама на территориях Средней Азии и Казахстана. Дается научный анализ обычаев и традиций казахского народа. На протяжении долгих лет нормы обычаев среди казахских племен имели важную роль как одного из юридических регуляторов общества. Для распространения ислама среди тюркских племен на казахской территории были распространены миссионерами. Казахи, по сравнению с другими были скромными, но если делалось что-то, чтобы отстоять свою честь и честь своей семьи, то казахи могли при необходимости умереть, защищая честь народа.

Ключевые слова: Ислам, Средняя Азия, обычаи, казахская племена, казахи, общество, традиции, миссионер, семья, честь

Menilbayev G.A.¹

¹C.h.s., assistant professor of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

ISLAM AND TRADITIONS OF THE KAZAKH PEOPLE

Abstract

The article characterizing the history of the spread of Islam in Central Asia and the Kazakh steppe is served. Kazakh customs and traditions of the people of the scientific analysis. For many years, the norms of customs among the Kazakh tribes played the role of one of the legal regulators of the society. For the spread of Islam among the Turkic tribes in the Kazakh territory were spread missionaries. Kazakhs, in comparison with that, saw modesty, but if something was done to defend their honor and the honor of their family, the Kazakhs can die if necessary to protect the honor.

Keywords: Islam, Central Asia, customs, Kazakh tribes, Kazakhs, society, traditions, missionary, family, honor

Араб қолбасшысы Кутейбибн Мүслім әскері Қазақстанның оңтүстігіне 714 ж. ҮІІ ғ. Басып кірді. Қазақстан тұрғындарының исламтануы осы кезден басталады. Осы кезде Мауеренахрдағы бауырлас-тарына үнемі қол ұшын беріп отыратын Түркеш қағанаты Орта Азиядағы арабтардың жаулап алған жерлеріне үлкен қауіп төндірді, себебі олар Шаш (Ташкент) пен Ферғананың, Самарқантпен Бұхараның

автохтонды тұрғындарын қолдап отыру үшін әскер жіберіп отырды. Арабтардың Испиджабқа (Сайрам) жоғарғы түркештердің қолбасшысы Әбу Мырзақым (Сүзеген) қаған араб экспанциясына сәтті тойтарыс берді. Басында арабтар Оңтүстік Қазақстаннан кетуге мәжбүр болды [1]. 737 ж. Қарай түркеш атты әскерінің көмегімен Мауереннахр әскер жерлерін шетелдіктерден тазартты. Бірақ таққа талас барысында Сүзегеннің өлтірілуі түркеш мемлекетін әлсіретті, сол себепті арабтың аймақ бастығы Насрибн Сейяр осы жылдан бастап Орта Азиядағы араб билігін қалпына келтіре бастады.

Б.Ғафуров: «714 ж. Кутейб Шашқа қайтадан шабуыл жасады. Ол Шашты өз ордасына айналдырып, Испиджаб бағытында жорыққа аттанды. Кутейбті бұл қаланың сауда орталығы екендігі емес, оның стратегиялық маңызы қызықтырады: Испиджабты алып, Кутейб Орта Азиялық одақтастарына көмекке ұмтылған түркі әскерінің жолын қиыптастауға талпынды», - деп жазды. Жорыққа сарбаздарымен бірге миссионерлерде қатысты, алайда арабтардың шегінуі дін уағыздаушыларына жаңа дінді таратуға мүмкіндік бермеді. Бұл аймақта көптеген конфессиялардың болғаны белгілі. Әсіресе, зәрдүстілік қомақты орын алды. Бірақ исламның таралуына байланысты зәрдүстілік қудалауға ұшырады. Оның жазба әдебиеттері жойылды. Басқа манихейлік, будда, христиан діндеріде осындай жағдайға душар болды [2].

Ұзақ дәуірлер бойына қазақ тайпалары арасында әдет-ғұрыптардың нормалары қоғамның бірден-бір заң реттегіші рөлін атқарды. Онында себебі бар еді. Әуелі, қазақ қоғамы әлеуметтік-экономикалық жағдайына байланысты басқалардан томаға – тұйық өмір сүрді. Сол себепті де тек қазақи, өзіндік идеологияны өзішіне алды. Екіншіден, әдет-ғұрып заң нормалары тек үстем тапқа ғана емес, жалпы қазақ қоғамына тиістілік сипатына ие болды. Өйткені туыс-туыстарымен ру-ру болып көшіп-қонған қазақтарда «ру намысы» күштірек еді. Бұл төменгі таптың «өз туыстастары» үстем тапқа қарсылығын тежеп отырды.

Арабтар Мауараннахрды Әбдімәлікибн Маруан (685-705) тұсында ғана жаулап алуға қолы жетті. Хорасан билеушісі Кутейбибн Муслим ішкі қырқыстардан әбден әлсіреген Орта Азияға қоныстанған түркі тайпаларын басып алды. Сөйтіп, 705 жылдың өзінде-ақ бүкіл Орта Азияны уысында ұстады. Балхты басып алған Кутейбибн Муслим Бұхарға ұмтылды. Соғдылармен түркі тайпалары арасына от салу нәтижесінде Бұхарды алды. Ауыр шайқастардан соң соғдылықтар астанасы Самарқан қолға түсті.

Наршаһидің жазуынша, Кутейбаның әскері Бұхарды бірнеше қайтара алғанымен, арабтар кете салысымен жергілікті халық ислам дінінен безіп, өз ата-бабасы ұстанған дінге көше берген. Төртінші рет Кутейба эзер дегенде қаланы алып, қалаға сол қаланың тұрғындарының жартысына жуық мөлшердегі арабтарды әкеліп қоныстандырды. Солардың күшімен ислам дінін енгізіп, бұрынғы табынатын пұттарын талқандап, оның орнына мешіттер салдырған. «Кімде-кім мешітке келсе, оларға ол (Кутейба) екі дирхам береді» деп жар шақыртады. Соның өзіндеде жергілікті халықтан қорыққан арабтар мешітке қару-жарағымен келуге мәжбүр болған. Дегенменде, қоқан-лоқы, сатып алу, т.б. жолдармен Орта Азияға арабтар ислам дінін енгізді [3].

Міне, осыдан кейін кең далада емін-еркін көшіп-қонған қазіргі Қазақстан термторриясындағы түркі тайпалары арасынан ислам дінін тарату үшін миссионерлер ағылды. Олар көшпенді халыққа күштемей-ақ ислам дінін енгізу жағын қарастырды. Оларға қазіргі қазақ халқын құраған тайпалар ұстанған дін, исламға көп жағынан кереғар еместей болып көрінді. Мәжауиндік шаман дінін оңай ығыстыруға болады деп санады. Сол себепті де олар бұл тайпаларды «һазахак» - «һазақ» (бұл арабша сөздің мағынасы-«бұлар дұрыс, жолы дұрыс») деп атады [4].

Әйтседе, ұзақ дәуірлер бойы ислам діні қазақтардың ежелгі әдет-ғұрыптарын ығыстыра алмады. Қайта олар мен санасуларына тура келді. Өз ата-баба дәстүрлерін көбірек ұстанған қазақтарды дінсіздер деп атады. Оларға қарсы «ғазуат» соғысын аша қыруларда сондықтан. Бұл қазақи, өзіндік сипатқа ие дәстүрдің ұзақ дәуірді иеленген тарихы бар. Олардың гүлденген, күйзелген дәуірлеріде бар. Мұндай жайт дүниежүзі халықтарының кез-келгендерінің бастарында да бар.

Қазақтардың өзіндік ерекшелікпен сипатқа ие болған елді басқару формалары, экономикалық жүйесі, рухани қажеттілігін қанағаттандыруарлық өнері. Зандарымен мінез-құлықтық кодекстері болған. Ұзақ дәуірлер бойы жазба мәдениеті мардымсыз дамыған қазақтардың (өйткені көшпенді тұрмыс кешу мектептер ұстауға мүмкіндік бермеді) ауызекі шығармашылық дәстүрік үшті дамыған. Әсіресе жас ұрпақты тәрбиелейтін үлгі-насихат жырлары, мақал-мәтелдері қандай мол, әрі қандай терең еді десеңізші! Бұлар тек құрғақ ақыл-кенес емес, нәрліде мазмұнды ғибраттар. Бұлар праволық нормалармен моральдық, саяси, мінез-құлық, т.б. тәртіптердіде өзішіне жан-жақты қамтиды.

Қазақтардың ең бір қадірлеп-құрметтейтін дәстүрі – өлген ата-баба аруақтарына табыну. Өлген ата-баба аруаққа айналып, тірілердің зор құрметіне ие болады. Олар тірі ұрпақтарының әдет-ғұрып заңдарын, кәде-қаумет, салттарын сақтап жүрулерін талап етеді. Ата-баба аруағына асы болғандарға олар әртүрлі арууларды мал-жанына әкеледі, құрғақшылыққа душар етіп, бірде-бір тамшы жаңбыр жаудырмайды,

қажет болса, әйелдерді бала табудан махрұметіп, ұрпағын өсірмейді деп ойлайды. Сол себептіде қазақтар ата-баба аруағын разы етуге тырысады, олар жолына малдарын құрбандыққа шалып, үнемі есте ұстап, оларға жалбарынып отырады [5]. Өлімін күтіп, төрінен көрі жақын қалған қарттарды аса құрмет тұтып, ақсақал, отағасы деп сыйлайды. Оның себебін бұл қарттар өлгендермен тірілер арасындағы байланыстырғыш деп қарағандықтан ғой дейміз. Сондықтанда қазақтар ата-анасын өте құрмет етеді. Өлгендеріне шаң жуытпайды, аруаққа айналдырады. Әрине, мұндай құрметке кез келген қарт ие бола бермейді. Әр рудан оза шауып, ақыл-парасатымен, істеген ісімен ел құрметіне бөленгендер ғана үлкен құрметке ие болады. Мұндай дуалы ауызды адамдар көзі тірісінде-ақ әулиеге, өлгеннен соң аруаққа айналған. Мұндай адамдардың сөзінде жырқылып айтып, қабірінде құрметтеген. Дегенменде, әркімнің өз ата-бабасы өзіне жақын, әрбір отбасы – ошаққасының өзіне қас аруақтары болып, оларға жалбарынған. Әрине, «ата-баба аруағын» құдайға теңеуге болмайды. Оларды Алламен екі ортадағы жебеуші деуге болады. Біреуге наразы болып ашуланғанда «аруақ атсын», «аруақ ұрсын» деп қарғайды.

Қазақтар былай қарағанда, момақан көрінгенмен, егерде өзінің және семьясының намысына тиетіндей бірдеме істелінсе, онда қазақтар шыдай алмайды, қажет болса, намысқа шыдамай өлуге дейін барады.

Ежелден-ақ қазақ халқы үйленуге мән, маңыз берген, «Отбасы - ошаққасы» деп, семьяға ерекше мән бере отырып, сол «отбасы - ошаққасының» беріктігін көздеген. Әрдайым «отбасы» - семья берік әрі тату-тәтті болса, сол семьядан өрбитін ұрпақтарда жақсы болып өсетінін жете білген. О бастан дұрыс тандалған семья бұзылмаған. «Отбасы - ошаққасын» бүлдіргендер, семьяны сақтай алмағандар қоғамдық теріс пікірге ұшыраған. Сол себепті де революцияға дейінгі қазақ семьяларының өте сирек болмаса, бұзылғандары кездеспейді. Оның себеп-салдары өте көп. Мен осы зерттеу жұмысымда шамамның келгенінше сол себеп-салдарын айтып өтейін [6].

Қазақ семьясы тек қана ер, әйел және балаларынан ғана емес, үлкен семьядан (патронимия) тұрған, яғни әкесімен анасы, үйленген ұлдары, қажет болса үйленген немере-шөбересі, былайша айтқанда, «ата-бабалары» бір болып, оларды үлкен әкесі басқарған. Оларды мұндай біргуге мәжбүр еткен жалпы экономикалық мүдделері ғана емес, сол секілді қандастық-туыстық, намыс біршілдігі деп ұғуымыз керек. Мұндай үлкен семья бірге тамақ ішкен, бәрі бірге маңызды үй мәселесін шешкен. Рас, енші алып, бөлек отау еткенімен, енші алып бөлінген ұлдары ата ақылынан тыс кете алмай, әке нұсқауымен жүріп отырған. Барлық тұрмыстық мәселелерді (мысалы, өлім-жітім, көші-қон, қонақ күту, т.б.) әке шешкен. Өйткені үйлену оңай болғанымен, семья болу оңай емес, семья беріктігі, дәулеттілігі, көңіл-күйінің жақсы болуы бәрі сол «отбасы-ошаққасынан». Сол семьяға деген сүйіспеншілік, туысқанға деген мейірбандық туысқандардың өзара мақсат-міндеттерін айқындап, олардың жауапкершілігін, коллектившілдігін арттырған. Мұндай семья оңайлықпен күйремеген, қайта ауыз біршілігі нығайып, біріне-бірі таяныш болып, табалдырықтары мықты болған.

Үлкен семья болғаннан соң, әрине, оның мүшелері арасындағы мақсат-мүдделері бір-біріне қайшы келіп жатуы мүмкін ғой. Бірақ мұндай кереғарлық мақсат мүддесінен асып кете алмаған, әрі ондай таласты мәселелерді бәрі ақылдасып кеңесіп шешіп отырған. Өйткені «ақылдасып пішкен тон ешуақытта да қысқа болмайды». «Алтау ала болса – ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса – төбедегі келеді». Әрине, мұндай нақыл сөздерді әрбір қазақ жете түсініп, сол нұсқамен амал еткен. Бұл бір салдары.

Екінші салдары, рулық қоғамның алғашқы бастамасынан-ақ пайда болып, әрі-қоғамда жиі ұшырасып отырған «қанға - қан, жанға - жан» дәстүрі, яғни «құн» алу. «Бір қарын майды бір құмалақ шірітеді» дегендей, қоғам болғаннан соң «бір биден алада туады, құлада туады», яғни қоғам ішінде жақсыларыда, жамандары да болады. Үлкен семьяға келтірген намыс – сол семьяның кісісін өлтіру, жесірін алу, малын ұрлау, т.б. қылмыстар сол үлкен семья түгіл, бүкіл руына жағылған күйе. Сондықтанда бүкіл ру қажет болса «өз ұраны» шақырылғанда, атқа мінбеу, сойыл ұстамау ездік саналған. Қайсы ру болмасын намысын қолдан бермеген. Заң органдарының күштеу аппараты болмаған заманда қылмыстың жазасын тек қана осындай жолмен қайтару бірден-бір дұрыс жол еді. Қазіргі кезде көптеген зерттеушілеріміз «құн», «қандыкек» қайтару институтына тосырқай қарап, жылы лебізін білдірмеуі өкінішті. Күштеу аппараты жоқ қоғамда бұлай істеу кісіні өлтіру ниеті бар адамды алдымен қылмыс істер алдында мыңда бір рет ойлануды, егер қылмыс істеп, кісі өлтірсе тек өзіне ғана емес, бүкіл туысқандарына келетін кесірін пайымдауды талап етеді [7]. Бұл-қылмыстың алдын алу, оны болдырмаудың жолы. Егер «қандықол» кісі өлтірсе, не өзі өледі, не бүкіл туыстары болып «құн» төлейді, бұл оңай шаруа емес, оның үстіне «бүлінген елден бүлдірген алма» деп, ондай рудан басқалар шеттеп, «қанды қолдарын» беттеріне басқан, қыз беріп, қыз алмауға тырысқан. Дегенмен, қазақ қоғамында кісі өлімі болып тұрған. Ол ру аралық қақтығыстарда, жер дауында, жесір дауында, мал дауында, барымта да кездесіп отырған. Ал жеке адамдардың қылмыстық ниетпен кісі өлтіріп, тонап-талауы кездеспеген. Қазақтар өз қандастарынан, жақын-туыстарынан қыз

алмаған. Әсіресе жеті атаға дейін қыз алуға мүлдем қарсы болған. Олар әрдайым алыстан, қан араласпаған рудан алған. Бұл медициналық, адамгершілік тұрғыдан алып қараған да өте дұрыс жол. Оның үстіне «қара тамырлы қазақ» туыстыруға, біріне-бірін жақын етуді көздеген. Көптеген Шығыс елдері халықтары бұл жөнінен қазақтарға тең есе алмайды. Шығыс халықтарын былай қойғанда, өз туыстарымыз-түркі халықтары арасында немерелес туыстары өзара қыз беріп, қыз алысатын дәстүр бар. Қазақ-қыздың түріне, сұлулығына емес, алдымен ақылына, тәлім-тәрбиесіне қараған. «Шешесін көріп – қызын ал», «Қайын алма, қайын-жұрт ал» деп, көргенді жердің қызын алуға тырысқан. Сол себепті де қазақтар өздері араласып, көріп жүрген жерге құда түсіп, ұлдарын үйлендірген. Ұлдары бұған қарсылық етпеген. Өйткені әке-шешесі, туысқандары кәмелетке енді жеткен жасөспірімнен гөрі көп нәрсені білген, түсінген. Оданұлдарыопықжемеген. Кейбір зерттеушілердің артығырақ айтсада: «Қазақтар үйленбейді, үйлендіреді» деулері, міне, осыдан туындайды. Мұндай ақылдасып, ойланып үйлендірілген ұл семья шырқын бұза алмаған. Бұрын қазақ семьясы түгелге жуық жыраспаған. «Қайта шапқан жау жаман, қайтып келген қыз жаман» деп, ерінен ажырасқан әйелдерге, «қатын қоя бергіш» деп ұлдарға қазақтар жақын қарап, ондай болуға жол бермеген. «Пәленшенің баласы не қызынан үлгі алма!» деген сөзден аулақ болуға тырысқан. Қазақ қыздары керікті, қаракөз, қарашашты, мығым әрі еңбек сүйгіш солып келеді. Оны біз таза ауа, ағарған ішуден, кішкентайынан еңбекке араласуынан деп білеміз. Қазақтар басқа халықтарға, олардың дініне қарамай сиректе болса үйленген. Мұндай жәйттер қалмақтармен екі арадағы жаугершілік кезінде жиі ұшырасты. Кейін шарифат заңы әсерінен қазақтар қыздарын діні басқаға тұрмысқа беруге тиым салған. Рас, шарифат заңында мұсылман адам христиан, еврей, зороастрийлерге үйленуге рұқсат етіп, тек мәжусилік діндегілерге (анимисткаларға) үйленуге рұқсат етпейді [8]. Мұсылманға тұрмысқа шыққан мұсылман емес әйелдер өздінінде қала беруге еркі бар, бірақ онан туған балалар мұсылман болып есептелген. Ал мұсылман әйелдердің кәпірлерге тұрмысқа шығуына рұқсат жоқ. Қазақтарда осы жолды ұстанған. Егер тұрмысқа шықса, онда өлім жазасына кесілгенін біз қазақтардың әдет-ғұрып заңдарынан жақсы білеміз. Қазақтарда қыз 16, ер бала 15 жастан үйленіп, отау құруға рұқсат етілген. Қазақтар ажырасу үшін үйленбеген. Біз жоғарыда айтып өткеніміздей шарифатта мүлдем ажырасудың 17 формуласы бар. Бұлардың ішінен «талақ», яғни «мен сені тастадым» деп тала қайту ең қиыны. Мұндай сөзді айтқаннан соң, ері әйеліне қайта қосыла алмайды. Қайтадан қосылу үшін әйелі басқа біреуге некеге тұрып, сонан кейін онан ажырасып қана өз еріне некеге тұра алады. Бұл шарифат заңының қазақтарға еңбегенін айта кеткеніміз жөн. Болашақ туылатын ұрпағының денсаулығы жайлы, тұқымдарының таза болуы жайлы қазақтар не келеспей тұрып-ақ ойланған. Сол себептіде тым әріден, алыс рулардан қыз алған. Қазақтардан әсілдік-генетикалық сырқаттың болмауы осыдан болса керек. Қазақтарда құда болатын жағының жұқпалы ауру бар-жоғына не ақыл-есі дұрыстығына ерекше мән берген [9].

Аяғы ауыр әйелдерге барлық жағдай жасалған. Жерік асын қайдан болсын тауып берген. Ауыр жүк көтертпеген. Қазақтарда алкоголь ішімдіктер мүлдем пайдаланылмаған. Екі қабат әйелді түнде жалғыз қалдырмаған. Оған барлық уақытта жағдай жасап, тыныштық орнатқан. Бала туылып, жарық дүниеге келуі қазақ семьясына үлкен қуаныш әкелген. Туылған балаға көп жағдай жасалған. Жаңа туған баланың қас жауы-суық тигізіп алу. Әсіресе қыстың күндері киіз үйді барынша жылы ұстаған. Әдетте шала туған 6-7 айлық сәбилер өмір сүрген. Мұндай балаларды қазақтар Шалабай деп атаған. Ал 8 айлығында туғандар өліп қалған. Нәресте туылғаннан соң 1-2 сағаттан соң емізген. Мама аналар баланы қалай емізу жайлы жас босаңғандарға кеңес берген. Баланы бір жарым жасқа дейін, кейде үш жасқа дейін, кейде бес жасқа дейін емізе берген. Емшекпен бірге басқа тамақ пен ауқаттандыру 4-5 ай өткен соң басталған. Құйрық май т.б. тағамдарды таза дәкеге салып, еміздік ретінде аузына салған. Құйрық майдың бактерицидтік қасиеті барын қазіргі кезде зерттеуші ғалымдар дәлел деп отыр. Баланы міндетті түрде тұзды суға шомылдырған. 40 күннен кейін қырқынан шығарып оны атап өткен. Содан соң «бесік той» жасап (әрине, ауыл-аймаққа ғана), бесікке бөлеген. Қазақ бесігі ағаштан жасалған, өте ыңғайлы, көшіп-қонғанда жайлы. Көптеген зерттеушілеріміз бесікке бөлеу зиян деп қате пікір ұстанып келгенін жасыра алмаймыз. Жас бала ыстықтап, көрпесін теуіп тастайтыны белгілі. Бесікте жатқан баланың денесіне суық тимейді, бөленген баланың, аяңғы (сирақ) қисық болмайды, асты былғанбай, таза жатады, аласты былғанған бала төсекте жата алмай, жылауық келеді. Әрине, бесіктің мұндай жақсы қасиеттерін көрмеу әбестік. Ұйқы тәтті деп, дұрыс ұйықтап, баланың дұрыс демалуына ерекше мән берген. Ұйықтап жатқан баланы қорқып, нерв жүйесі зақымданады деп, айқайлап оятпаған. Қатты ұрып-соқпаған. Баласын жиі ұрып-соғушыларды халық сөгіп, ұрысқан. Баланы сүндетке отырғызу мұнан 6 мың жыл алдын Африка халықтарында болған. Баланы сүндетке отырғызу жайлы Құранда да ештеңе айтылмаған. Бұл дәстүр мұсылмандардың дәстүрі болып саналмайды. Кейін бұл дәстүрді ислам қабылдап, өз жорасына

айналдырған. Сүндетке отырғызу тойы біздің қазақтарда көп адамдар қатысуымен атқарылып, оған көп қаржы жұмсалады. Оның үстіне көбіне сүндетке отырғызу ауылшаруашылық науқаны нағыз қызған күз айларында өткізіледі. Мұның өзі көп адамдарды жұмыстан қол үздіретіні сөзсіз. Рас, қазір медициналық мекемелерде балаларды сүндетке отырғызып жүр. Біз бұл істі қолдап-қуаттаймыз. Сүндетке отырғызу медициналық тұрғыдан пайдалы екенінде дау жоқ. Ыстық аймақтарда тұратын адамзат зиялылары мұны ойлап тапқан. Сондықтан сүндетке отырғыздан бас тартпай, қайта оған халықтық сипат беру қажет. Тек қана оның діни бояуын сыдырып, оған мән бермеуіміз керек. [10]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Өсеров Н., Естаев Ж. *Ислам және қазақтардың әдет-ғұрыптары.* – Алматы, 1992. – Б. 47.
- 2 Нұртазина Н.Д. *Қазақ мәдениеті және ислам.* – Алматы, 2002. – Б.26.
- 3 Исабеков Д.И. *Ислам және Қазақ мәдениеті. //Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары.* – Алматы, 2002. – Б. 98
- 4 Өсеров Н. *Ислам және Қазақстан //Руханият.* – Алматы, 2003. – Б. 154.
- 5 Исакова А. *Ислам дінінің жақсылық жамандық және өмірлік мақсат туралы ұғымдарына сын.* – Алматы, 1976. – Б. 164
- 6.Шүлембаева Қ. *Ислам дінінің топтық және әлеуметтік мәні.* – Алматы,1970. – Б.54.
- 7 Доржанов С.Б. *Ислам және қазіргі кезең.* – Алматы, 1985 ж. – Б. 36.
- 8 Телібаев Ф. *Қазақ дүниетанымының негізгі ұғымдары // ҚР ҒА Хабарлары, 1993. №3.* – Б. 201.
- 9 Нурланова К.Ш. *Человек и мир. Казахская национальная идея.* – Алма-Ата 1994. – Б. 50.
- 10 Казыханова А. *Эстетическая культура казахского народа.* – Алматы: Ғылым, 1973. – Б. 74.

УДК 327"71"
МРНТИ 11.25.15

Джанегизова У.С.¹, Матакбаева Л.Х.²

¹*магистрантка 1 курса специальности 6M020200 – "Международные отношения",
КазНПУ имени Абая, ulsaya_95@mail.ru*

²*научный руководитель: доктор политических наук, профессор кафедры международных отношений
КазНПУ имени Абая*

РОЛЬ КОНЦЕПЦИИ «МЯГКАЯ СИЛА» В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация

В данной статье рассматривается история становления концепции «мягкая сила» в контексте современных международных отношений. Во внешней политике большинства стран мира произошли важные изменения, которые привели к корректированию внешней политики. В настоящее время успешность политики государства на международной арене зависит от способности страны привлекать, создавать и мобилизовать других акторов для единой цели. Именно такие страны, которые смогут сделать это, будут в списке лидеров, которые формируют глобальные события в мире. Чтобы быть в числе лидеров, глобальные акторы активным образом применяют на практике концепцию «мягкой силы», так как она занимает одну из определяющих ролей в современных международных отношениях. Сама суть концепции «мягкой силы» подразумевает отказ от применения «жесткой силы», то есть от применения военных или принудительно – силовых методов. Концепцию «мягкая сила» можно ассоциировать со словом «привлекательность», привлекательность политики, религии, культуры, образа жизни людей другой страны, все это приводит к тому, что страны адаптируются под предлагаемую политику противоположной стороны.

Ключевые слова: концепция «мягкая сила», международные отношения, внешняя политика, культура, глобальные события, глобализация.

У.С. Джанегизова¹, Л.Х. Матакбаева²

¹6M020200–«Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс магистранты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, ulsaya_95@mail.ru

²Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
саяси ғылымдарының докторы, Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ «ЖҰМСАҚ КҮШ» КОНЦЕПЦИЯСЫНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі халықаралық қатынастар контекстіндегі «жұмсақ күш» концепциясының қалыптасу тарихы қарастырылады. Әлемнің көптеген елдерінің сыртқы саясатында олардың сыртқы саясатының бағытын түзетуге әкелген маңызды өзгерістер орын алды. Қазіргі таңда халықаралық аренадағы мемлекеттердің сыртқы саясатының табыстылығы, ең алдымен, елдің бірыңғай мақсатқа жету жолында басқа акторларды тарту, құру және жұмылдыру қабілеті мен деңгейіне байланысты. Дәл осындай жағдайды жасай алатын елдер әлемдегі жаһандық оқиғаларды қалыптастыратын көшбасшылар тізімінде болады. Көшбасшылар қатарында болу үшін жаһандық акторлар «жұмсақ күш» концепциясын тәжірибе негізінде белсенді түрде қолданып келеді, себебі осы концепция қазіргі халықаралық қатынастардың даму үдерісінде айқындаушы рөлдегі теориялардың бірі болып табылады. «Жұмсақ күш» концепциясының мәні қатаң күш қолданудан, яғни әскери немесе мәжбүрлеу - күштік әдістерді қолданудан бас тартуды білдіреді. «Жұмсақ күш» концепциясын «тартымдылық» сөзімен байланыстыруға болады. Саясат, дін, мәдениет, адамдардың өмір сүру салтының тартымдылығы, осының барлығы елдерді қарсы тараптың көздеген саясатына бейімделуіне алып келеді.

Түйін сөздер: «жұмсақ күш» концепциясы, халықаралық қатынастар, сыртқы саясат, мәдениет, жаһандық құбылыстар, жаһандану.

U.Dzhanegizova¹, L.Matakbaeva²

¹postgraduate of Master 1 specialty 6M020200 – International relations, Department of international relations of the Institute Sorbonne-Kazakhstan in KazNPU named after Abai, ulsaya_95@mail.ru

²doctor of political sciences, professor of chair International relations

Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Lmatakbaeva@mail.ru

THE ROLE OF «SOFT POWER» IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract

This article discusses the history of the concept of «soft power» in the context of modern international relations. The foreign policy of most countries in the world has undergone important changes that have led to the adjustment of foreign policy. At present, the success of the state's policy in the international arena depends on the country's ability to attract, create and mobilize other actors for a common goal. It is these countries that will be able to do this, will be on the list of leaders who form the global events in the world. To be among the leaders, global actors actively apply the concept of «soft power», as it occupies one of the defining roles in modern international relations. The very essence of the concept of «soft power» implies the rejection of the use of hard power, that is, the use of military or coercive force. The concept of «soft power» can be associated with the word «attractiveness», the attractiveness of politics, religion, culture, lifestyle of people of another country, all this leads to the fact that countries adapt to the proposed policy of the opposite side.

Keywords: the concept of «soft power», international relations, foreign policy, culture, global events, globalization.

В современных международных отношениях ведущие мировые державы исчерпали потенциал глобального военного доминирования. Соотношение сил, их сбалансированность определяют устойчивость международных отношений.

В современных быстро меняющихся международных отношениях, страны мира стремятся соответствующим образом корректировать свои стратегии внешней политики, стремясь влиять на процесс формирования глобальных событий. Основными факторами влияющими на стратегию трансформации являются изменения глобального международно-политического баланса, деградация

международно-правовых режимов, эволюция неправительственного инструментария международного влияния, информационная и технологическая революция, новое качество безопасности международного сообщества [1].

В современном мире словосочетание «мягкая сила» уже не заставляет задуматься о правильности своей формулировки, но ведь так было не всегда. До середины 1980 – х годов это сочетание было не совсем уместным для многих, особенно в международных отношениях. Под термином «сила» ассоциировалось доминирование лишь с военной или физической точки зрения, что довольно очевидно и примитивно, однако, с середины 1980 – х годов двадцатого столетия произошли большие изменения в понимании людей касательно данного термина, тем более что со времён появления человечества одни группы так или иначе «мягким образом» влияли на других. Сегодняшний интерес к нежестким методам международного влияния является оправданным и своевременным, в связи с тем, что в современной мировой политике резко возрастает роль социально-гуманитарного фактора.

Понятие «мягкая сила» имеет множество трактовок и переводов. Так термин, введённый Дж. Наем, переводится на русский язык как мягкая сила, мягкая власть, гибкая власть. Однако главным является не то, как переводится это понятия, хотя это тоже важно, а то, что в него вкладывается. Это представляет не только академический интерес, но и определяет практическую эффективность использования «мягкой силы».

Автором концепции «мягкая сила» считается профессор Гарвардского университета Джозеф Най. В своих трудах, например, в работе «Обязанный лидировать. Изменения природы американской власти» (Bound to Lead: The Changing Nature of American Power), затем в своей статье «Мягкая сила: средства к успеху в мировой политике» (Soft Power: The Meansto Successin World Politics) ученый представляет концепцию основным ключом и примером в процессе эволюции международных отношений [2]. Дж. Най дал такую формулировку: «Сила – это способность изменять поведение других для получения того, чего вы желаете. Основных способов для этого имеется три: принуждение (палка), плата (морковка) и притягательность (мягкая сила)» [3].

Аналитики отмечают, что работа Дж. Ная предвосхитила такую важную веху в трансформации инструментов политического влияния, как война в Персидском заливе и освещение этой войны американским международным телеканалом CNN. Можно считать, что это событие положило начало качественным трансформациям власти и влияния в мировой политике. Уже по названиям работ Д.Ная можно проследить, что теория «мягкой силы» является результатом усилий американской нелиберальной школы для укрепления глобальной роли Соединенных Штатов. Однако анализ показывает, что концепция «мягкой силы», которую выдвинули нелибералы, имеют истоки еще со времен древне-китайских философов, но как таковая, теория «мягкой силы» особую популярность приобретает в международно-политическом дискурсе, и в практике борьбы за власть и влияние на международной арене последних двух десятилетий.

Процесс трансформации международных отношений привел к переосмыслению понятия «жесткой силы», когда глобальное доминирование во многих аспектах невозможно обеспечить только силой, то есть военным или экономическим превосходством, поэтому для укрепления роли и распространения влияния государства в международной политике активно начинает использоваться концепция «мягкой силы».

Суть концепции «мягкой силы» подразумевает отказ от применения «жесткой силы», то есть от применения военных или принудительно - силовых методов. Концепцию «мягкой силы» сам Джозеф Най ассоциировал со словом «привлекательность». Привлекательность политики, религии, культуры, образа жизни людей другой страны, все это приводит к тому, что страны по своей воле принимают решение, в какой - то мере даже неосознанно.

Следовательно, «мягкая сила» является не просто способом влияния на других участников, но и способом привлечения. В свою очередь, разве влечение не приводит к полному повиновению? Как можно влиять на поведение других, чтобы добиться желаемых результатов?

Сам создатель концепции «мягкая сила» Джозеф Най отмечает три основных источника. «Мягкая сила» основывается на таких ресурсах, как культурно-ценностная привлекательность, привлекательность национально-государственной экономической модели развития, привлекательность политической модели [4].

Культурно-ценностная привлекательность как ресурс «мягкой силы» базируется на распространении массовой культуры путем создание торговых сетей с национальной кухней на территории других государств, распространение в мире популярного кино (блокбастеры, боевики, комедии), продвижение на

зарубежные рынки определенных национальных товаров, PR-технологии и рекламные технологии, применяемые в международной сфере. Особое значение имеет создание и продвижение торговых и иных национальных брендов, использование возможностей международного теле- и радиовещания, организация таких крупных спортивных мероприятий, как например, Олимпийские игры, Чемпионат мира по футболу, Универсиада. Еще один инструмент связан с продвижением в сфере национального языка. Одно только неполное перечисление говорит о том, что образование, культура, спорт — это такие области человеческого существования, влияние которых на человека долгосрочно и комплексно. Различить «мягкую» и «жесткую» влияние и силу очень трудно.

На сегодняшний день в мире существуют несколько рейтингов по уровню владения и использования на практике концепции «мягкая сила», самым уважаемым и привлекающим внимание является рейтинг Британского PR-агентства Portland называемый SoftPower. Данный рейтинг публикуется четвертый год подряд, так, к примеру, в 2018 году первую пятерку рейтинга возглавляют Великобритания, Франция, Германия, Соединенные Штаты Америки и Япония. Российская Федерация на 28 месте, нужно отметить, что в рейтинге прошлого года Россия находилась лишь в топ 50, а первую 30-ку в 2018 году замыкает Аргентина [5]. На территории Великобритании хоть и была нестабильная ситуация в связи с выходом из ЕС, по данным рейтинга данные события никак не повлияли на мягкую силу Соединенного Королевства Великобритании. Если рассмотреть в качестве примера еще одного из главных игроков в международных отношениях, Китайская Народная Республика вновь вошла в 30 – ку рейтинга, в 2018 году она заняла 27 – е место в списке. Значимым преимуществом Китая является именно культурная сторона, например то, что страна не имеет конкурентов по количеству объектов Всемирного наследия ЮНЕСКО [6].

Глобальный рейтинг «мягкая сила» от Британского PR-агентства Portland включает в себя данные по шести основным категориям важных для каждой страны в эпоху глобализации, таких как культура, сфера образования, правительство, уровень предпринимательства, глобальное вовлечение страны и цифровое вещание. Все шесть категорий формируют общее видение о состоянии страны в целом. Межэтническое и межконфессиональное согласие, внутринациональное единство, идеология модернизации – основные направления идейной консолидации общества в век глобализации.

Концепция «мягкая сила» применяется не только во внешнеполитических делах государств, но также при работе международных организаций. Ими являются международные организации военно – политического характера, таких как НАТО, международные экономические форумы, таких как НАФТА, во время функционирования различных международных клубов и форумов, таких как Римский, Давос и так далее.

Таким образом, на сегодняшний день значение термина «власть» определяется не только акцентом на военную мощь страны как считалась ранее, сейчас оно включает в себя такие факторы как культура, религия, образование и так далее, которые являются ключевыми элементами концепции «мягкая сила». Ее роль не только возросла, но и в некой степени стала определяющей в международных отношениях. Тем не менее, в эпоху глобализации при ведении внешней политики страны, не стоит полностью погружаться в одну теорию, ведь как отмечал Отто фон Бисмарк: «политика есть искусство приспособиться к обстоятельствам и извлекать пользу из всего, даже из того, что претит» [7]. Политика «мягкой силы» – это один из важнейших факторов современной внешней политики государства в реализации его национальных интересов.

Список использованной литературы:

- 1 Матакбаева Л. *Международные отношения в условиях глобализации // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – № 3-4 (54-55), 2018 г. – С28-33*
- 2 Nye J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: BasicBooks, 1991. – 336 p.*
- 3 Nye J. S. *Soft Power. The Means to Success in World Politics// New York: Public Affairs, 2004. – 192 p.*
- 4 Nye J. S. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Super Power Can't Go it Alone, Oxford University Press, 2002. – 240 p.*
- 5 *The Soft Power by Portland USC Center on Public Diplomacy [Electronic resource]. – URL: <https://softpower30.com/>(the date of appeal: 11.12.2018)*
- 6 *Глобальный рейтинг «мягкой силы» 2018: возросла степень вовлеченности Китая в международные дела [Электронный ресурс]. – URL: http://russian.china.org.cn/exclusive/txt/2018-07/13/content_57815111.htm (дата обращения: 20.12.2018)*
- 7 *40 Famous Quotes By Otto Von Bismarck, The Iron Chancellor Of Germany. [Electronic resource]. – URL: <https://quotes.thefamouspeople.com/otto-von-bismarck-2492.php>(the date of appeal: 28.12.2018)*

УДК 327
МРНТИ 11.25.19

Навасардян А.¹, Сембинов М.К.²

¹магистрант 1 курса специальности «Международные отношения»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая

²к.и.н., профессор кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан

ЗЕЛЕНАЯ ЭНЕРГЕТИКА КАК ФАКТОР СТАБИЛЬНОСТИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация

В этой статье раскрывается очень интересный метод предотвращения геополитических конфликтов в Центрально-Азиатском регионе с использованием новых технологий производства энергии. Раскрыты экологические и экономические причины быстрого перехода к зеленой энергии в регионе. Обозначает риски и возможные решения для внедрения новых систем.

Ключевые слова: зеленая энергетика, солнечные панели, ветровые генераторы, Экспо–2017 в Астане, Центральная Азия, безопасность, экология, новые технологии, отопление, экобаланс, атомная энергетика.

А.Навасардян¹, М.К. Сембинов²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
халықаралық қатынастар мамандығының 1 курс магистранты

²т.ғ.к., Сорбонна-Қазақстан Институтының халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

ЖАҢА ЭНЕРГИЯНЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ТҰРАҚТЫЛЫҚ ФАКТОРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада ашылады өте қызықты әдісі болдырмау геосаяси қақтығыстар орталық азия аймағындағы жаңа технологияларды пайдалана отырып, энергия өндірісі. Ашылған экологиялық және экономикалық себептері жылдам көшу жасыл энергиясы. Білдіреді тәуекелдер мен ықтимал шешімдерді енгізу үшін жаңа жүйелер.

Түйін сөздер: жасыл энергия, күн панельдері, жел генераторлары, ЭКСПО–2017 Астанада, Орталық Азияда, қауіпсіздік техникасы, экология, жаңа технологиялар, жылу, экологиялық баланс, атом энергетикасы.

А.Navasardyan¹, М.К. Sembinov²

¹ 1st course Masters Degree student of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU,
the department of International relations

²assistant professor of historical sciences, Professor of the Department of International Relations at the
Institute Sorbonne-Kazakhstan

GREEN ENERGY AS A STABILITY FACTOR IN CENTRAL ASIA

Abstract

This article reveals a very interesting method for avoiding geopolitical conflicts in the Central Asian region using new energy generation technologies. Ecological and economic reasons for the speedy transition to green energy in the region are disclosed. Denotes risks and possible solutions for the introduction of new systems.

Keywords: green energy, solar panels, wind generators, Expo–2017 in Astana, Central Asia, safety, ecology, new technologies, heating, eco-balance, nuclear energy.

Энергетическая безопасность любой страны играет стратегическую роль в деле интересов национальной безопасности. Мы рассмотрим лишь энергетический фактор как средство для безопасности и стабильности.

На сегодняшний день, богатый полным спектром таблицы Менделеева центральноазиатский регион находится в неуравновешенном состоянии и особо уязвим от колебаний цен на различные виды сырья,

финансовых рынков и геополитических потрясений в мире. Огромные территории региона не освоены в достаточной степени и нуждаются в комплексном и планомерном стратегическом развитии с учетом глобальных тенденций.

Если учесть, что на сегодня цена на нефть нестабильна и не особо привлекательна, учесть фактор загрязнения окружающей среды, вследствие выкачивания углеводородов и их дальнейшую переработку, учесть расходы на добычу сырья на один метр залегания запасов, учесть географическую отдаленность центральноазиатского региона от морей и океанов для дешевой транспортировки сырья и продуктов их переработки, учесть октанность местной нефти, а также десятки других факторов, можно прийти к логическому выводу, что данный регион постепенно должен переходить из сырьевого придатка в высокотехнологичный, с использованием новейших методов получения зеленой (альтернативной) энергетики. Под зеленой энергетикой, в первую очередь, подразумевается открытие и массовое применение солнечных электростанций и батарей в промышленных масштабах и в быту. А также массовое строительство ветровых генераторов по всему региону. Строительство подобного рода объектов инфраструктуры не только поможет в деле оздоровления экосистемы нашей планеты, но и серьезным образом поспособствует для совершения качественного энергетического рывка и энергетической независимости для всех стран на этой обширной по площади территории.

Существует уверенность, что именно данные системы получения энергии являются будущим для всего человечества. Практически все специалисты в области энергетики приводят неутешительные доводы по добыче нефти в мире, поскольку ее наличие под недрами Земли не так уж и велико. По прогнозам исследователей сырьевых отраслей лет, через 40 человечество встанет перед серьезной проблемой нехватки «Черного золота» [1]. Именно к данной рубежной дате нужно всерьез заранее готовиться, уже сегодня быстрыми темпами осваивая новые методы добычи энергии из солнца и ветра. Не стоит ожидать полного окончания ресурсов Земли, поскольку агрессивное вмешательство человека в биобаланс природы не останется без ответа со стороны нашей планеты [2].

С каждым годом прогрессирующими темпами растет число стран, использующих «чистую» энергетику. Лидерами применения возобновляемых источников в мире является Европа, которая не сильно богата полезными ископаемыми и действует на опережение. А еще более примечательной является то, что лидерами по использованию «чистой» энергетики не только в Европе, но и в мире, являются скандинавские страны, среди которых Норвегия, которая, к тому же, богата нефтяными запасами [3].

Огромные пустынные и полупустынные территории Центральной Азии изобилуют ветрами и почти что круглогодичными солнечными днями. Природа щедро одарила данный регион всеми источниками для успешной реализации задач по внедрению и получению альтернативной энергетики.

С каждым годом все больше стран на законодательном уровне отказываются от автомобилей с двигателями внутреннего сгорания, переходя на электрическую тягу [4]. В связи с этим в обозримом будущем человечество будет потреблять больше электричества, чем сегодня. Технологически развитые страны активно работают над вызовами будущего и готовятся к нему уже сегодня.

Нефтяная эра шаг за шагом отступает, уступая свое место новым технологиям, которые при грамотном применении способны качественным образом жизнь простых людей изменить в лучшую сторону. Человечество из-за нефти пролило очень много крови и в условиях заканчивающихся нефтяных ресурсов человечество будет еще больше подвержено риску возобновления военных конфликтов по всему миру. Постепенный переход от «сырья к интеллекту» позволит минимизировать риски по дестабилизации центральноазиатского региона в условиях заканчивающихся ресурсов.

Сегодня, почти все мировые державы заинтересованы в стабильной Центральной Азии. Не случайно в десятку инвесторов Казахстана входят: Нидерланды, США, Швейцария, Россия, Бельгия, Китай, Франция, Великобритания и другие. Мировые центры сил, вкладывая в экономику региона, ожидают стабильности для дивидендов от своих инвестиций [5].

Прогрессирующее человечество XXI века в состоянии обеспечить наше будущее и будущее наших детей дешевыми и надежными источниками энергетики практически без риска для природы. Массовое применение этих технологий постепенно удешевят и сами производства источников генерации электроэнергии, и человечество получит дешевую энергетику. Нужна лишь политическая воля для ее осуществления.

Стоит отдать должное, в Казахстане уже начинают применять в промышленных масштабах возобновляемую энергетику. Например, в карагандинской области в скором времени будет сдана в

эксплуатацию крупная солнечная электростанция мощностью в 100 МВт [6]. Это очень важный шаг для перехода на новый тип энергетической индустрии с учетом отдаленности населенных пунктов друг от друга в бескрайних просторах Казахстана. Но этого недостаточно. Важно, чтобы подобные проекты носили повсеместный характер. К сожалению, такие проекты в странах СНГ осуществляются, в основном, в отдаленных районах страны, где тяжело проводить электричество, газ и прочие блага для современного человека.

Требуются экономические преференции для производителей и импортеров подобных систем обеспечения энергией. Нужна соответствующая законодательная база, где новые экологически чистые методы получения энергии будут иметь преимущество над традиционными монополистами в этой сфере. Нужно поощрять граждан на приобретение подобных установок для применения в быту, используя крыши домов и личные участки.

Одна из причин, по которым не в достаточной степени, медленно развивается зеленая энергетика в странах Центральной Азии – это относительно низкая цена на коммунальные услуги для населения по сравнению со странами Европы. Безусловно, говоря «относительно низкая цена» мы не учитываем уровень занятости и достатка населения и другие факторы, что может вызвать недопонимание, а всего лишь сравниваем с европейскими ценами. Среднестатистический потребитель не заинтересован в их приобретении даже в целях экономии. С применением «зеленых установок» европейский потребитель чувствует реальную экономию средств по сравнению с нашим. Эти услуги с каждым годом и так дорожают. Хочется призвать к разумности людей действовать на опережение, пока цены на коммунальные услуги в регионе не сравнились с общеевропейскими.

Практический каждый месяц в новостях мы читаем об открытиях и планах Илона Маска, который умеет интриговать и пытается везти за собой человечество от одной эпохи в другую. От эпохи сырья к эпохе технологий. Его научные разработки заинтересовывают человечество, а самое главное – он их планомерно выполняет.

Безусловно, есть люди, которые относятся с большим скептицизмом к технологическим новшествам, особенно в сфере зеленой энергетике. Причины заключаются в недостаточной развитости новых технологий, дороговизне применяемых методов добычи энергии, сложности аккумуляции тока в резервных носителях, габаритности установок, в коэффициенте продуктивности в отличие от традиционных методов получения энергии.

Постараемся разобраться! То, что новые методы получения энергии достаточно дорогие, несомненно, так. Нужно понимать, что в рыночной экономике все новое вначале стоит дорого, лишь с появлением конкуренции продукт начинает дешеветь. На тот момент, когда продукт дорог, люди не хотят в достаточной степени изучить, применить, либо же производить данный продукт. Лишь после того как другие начинают создавать конкурентную среду и продукт начинает дешеветь, среднестатистический бизнесмен или потребитель начинает понимать, что рынок заняли крупные игроки и войти в данную нишу будет достаточно сложно. Посмотрите, с какой скоростью развивается рынок смартфонов. Еще каких-то 10 лет назад человек пользовался кнопочными телефонами, а сегодня практически у каждого на руках не телефоны, а портативные компьютеры.

Та же самая конкуренция заставит людей изобрести солнечные панели и прочие генераторы энергии, которые со временем смогут клонить на себя больше солнечного света на квадратный сантиметр. Та же самая «госпожа конкуренция» создаст огромные хранилища энергии с использованием небольшого пространства. Вспомните первый компьютер, первый фотоаппарат, первый телевизор и прочие нововведения техники различных времен. Все окружающие предметы нашего быта прошли трансформацию, улучшили свои те или иные характеристики. Не исключение и солнечные панели, аккумуляторы, ветровые генераторы и прочее.

С другой одной из вредных сторон применения ветровых генераторов приводится то, что сами ветровые станции вокруг себя создают большой вихревой поток, что мешает пернатым летать, и в этих местностях ввиду этого нарушается экобаланс. Не достаточно опыляются растения и т. д. Безусловно, данная система получения энергии не идеальна, но она, по крайней мере, лучше, чем нефть, которая вследствие добычи проливается вокруг и километрами губит землю и океан навеки. Из-за чего гибнут морские обитатели и представители дикой природы.

В защиту к возобновляемой энергетике хочется привести очень важный фактор. Страны Центральной Азии испытывают недостаток, а в дальнейшем еще большей будет расти дефицит водных ресурсов,

соответственно мало где возможно в этих странах строительство ГРЭС для получения энергии для населения.

Что касается того, насколько целесообразно в современном мире строительство АЭС, если учитывать тот факт, что центральноазиатский регион является одним из лидеров в мире по запасам урана, то этот вопрос является животрепещущим и каждое государство принимает решение исходя из своих реалий. С одной стороны АЭС являются одним из дешевых видов получения энергии, но с другой стороны слишком велики риски в случаях аварий. У всех в памяти трагедии в Чернобыле и Фукусиме. Не стоит отдельно останавливаться, какой вред нанесли населению и планете эти катастрофы мирового масштаба. На сегодня политика Евросоюза направлена на запрещение строительства и использование в мире атомных установок, и подобные эксплуатирующиеся сооружения, мягко говоря, осуждаются общественностью, ввиду их опасности. На мой взгляд, безопасное будущее дороже быстрых денег.

Наряду с прочими отрицательными сторонами, противники солнечных батарей приводят аргумент по композитным материалам из которых собираются сами солнечные панели. Приводится в пример их неэкологичный состав и проблемы при их утилизации. Конечно, это очень важно и нужно учитывать. При строительстве установок нужно организовать и точки утилизации по сроку их службы, а также законодательно прописать порядок утилизации.

Многие страны Центральной Азии как некое наследие сохранили и продолжают усовершенствовать систему центрального отопления, которая была внедрена еще со времен СССР. Отопление домов и помещений осуществляется в основном за счет сгорания угля или газа, что в значительной степени ухудшает экологию в городах. В то время как во многих странах мира вовсе подобное не применяется ввиду дороговизны проектов. Например, понятие «Центральное отопление» вовсе отсутствует в Европе, тем более, не стоит упоминать о странах с теплым климатом, либо же страны третьего мира. В основном централизованная система отопления присуща странам с холодным климатом. Опять-таки хочется привести цивилизованный пример Исландии, где централизованная система отопления населения построена не на использовании газа, угля, а за счет геотермального тепла, которая находится в недрах острова [7].

К сожалению, мы только считаем прибыль от источников недр, ископаемых и сиюминутную выгоду легких денег, но еще недостаточно научились считать насколько вредна подобная алчность, которая оборачивается против нас в виде климатических катаклизмов, разрушая годами человеком построенную инфраструктуру. Применение новых методов получения энергии не только может рассматриваться как региональный фактор для предотвращения глобальных интересов крупных держав, но и как серьезный фактор для климатической безопасности региона.

В ряде стран мира с использованием новейших экологических систем фиксируются минусовые ставки на плату по электроэнергии в различные месяцы в году [8]. В некоторых городах Чили и Германии уже подобное случалось [9]. Такое происходит ввиду большей генерации энергии, нежели есть на то спрос. Соответственно, большее предложение над спросом приводит к удешевлению, а то и к нулевым отметкам. Дешевая энергия в свою очередь будет порождать дешевое производство, а тот, в свою очередь, к дешевым конечным продуктам. В итоге выигрывают все.

Конечно, здесь нужно учитывать и то, чтоб инвестор, вкладывая определенные средства, не потерял свои вложения. Инвестировать в проекты с учетом количества солнечных дней в году в регионе, с учетом потребности на душу населения и прочие факторы. Чтобы не инвестировать сверх надобности. А возможно, придет время, когда человек вовсе перестанет заботиться о подобных вещах и вся электроэнергия будет бесплатной. Это возможно с развитием отрасли и науки. Но все это прекрасные мечты, которые имеют место быть для осуществления, если не будут властями ставиться некие искусственные преграды для их массового применения.

В 2017 году в городе [Астана](#) с 10 июня по 10 сентября прошла крупная Экспо-выставка. Тема выставки - «Энергия будущего». В ЭКСПО-2017 приняли участие 115 государств и 22 международных организаций. Выставку посетили порядка 4-х миллионов человек, из которых полмиллиона приехали из других стран мира. Главным объектом выставки стало самое большое сферическое здание в мире – «[Нур Алем](#)» («Сияющий мир») [10]. Хочется надеяться, что Казахстан, организовывая подобную выставку с многомиллиардными вложениями, всерьез намерен развивать данную отрасль на благо его жителей. Хотелось бы, чтобы страны Центральной Азии присоединились к данной инициативе казахстанской стороны, создавали совместные проекты и предприятия во благо своих граждан и в интересах государств. Есть большая надежда на дальнейшую перспективу развития этой отрасли во всем регионе!

На самом деле в статье рассмотрена лишь так называемая «верхушка айсберга». По большому счету «Зеленая энергетика» это не только вопрос рациональности использования средств, экономии доходов, геополитическая минимизация рисков отрицательных сценариев или экологической безопасности. Это целая философия потребления человека. Начиная от сортировки мусора, заканчивая целесообразностью использования тех или иных материалов. Также сюда входит переработка вторичного сырья, умение ставить приоритеты, пропаганда о заботливости к природе, общественное сознание и формирование менталитета. «Зеленую энергетика» никак нельзя отделять от «Зеленых технологий». Все нужно рассматривать вкуче, потому что эти понятия неразрывно взаимосвязаны и экологические проблемы нашей планеты принадлежат всем странам мира, а не только отдельному региону. Все государства вместе сообща должны бороться с экологическими вызовами нашей планеты.

Список использованной литературы:

- 1 Мировые запасы нефти [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D1%81%D1%8B_%D0%BD%D0%B5%D1%84%D1%82%D0%B8 (дата обращения: 20.03.2019)
- 2 Жамансарин Н.Ш. Глобальный экологический кризис и национальная безопасность Казахстана в XXI веке // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2017. – №3-4 (50-51). – С.188-190
- 3 Хмельнов А. Лидеры «чистой энергетике» [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://ru.euronews.com/2018/10/01/renewable-energy-ru> (дата обращения: 24.03.2019)
- 4 Отказ Европы от двигателя внутреннего сгорания [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: <https://inosmi.ru/politic/20170728/239925508.html> (дата обращения: 28.03.2019)
- 5 Названы ТОП-10 стран-инвесторов в Казахстан [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/nazvaniy-top-10-stran-investorov-v-kazakhstan-358484/ (дата обращения: 29.03.2019)
- 6 Строительство солнечной электростанции начато в Карагандинской области [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://24.kz/ru/news/social/item/247338-stroitelstvo-solnechnoj-elektrostantsii-nachato-v-karagandinskoj-oblasti> (дата обращения: 30.03.2019)
- 7 Миронова М. Исландия: вулкан центрального отопления [Электронный ресурс]. – 2015. – URL: <http://www.geo.ru/ekologiya/islandiya-vulkan-tsentralnogo-otopleniya> (дата обращения: 31.03.2019)
- 8 В рождественские выходные в Германии цены на электроэнергию стали отрицательными [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: <https://eenergy.media/2017/12/28/v-rozhdestvenskie-vyhodnye-v-germanii-tseny-na-elektroenergiyu-stali-otritsatelnymi/> (дата обращения: 31.03.2019)
- 9 Цена на электроэнергию в Чили упала до нуля [Электронный ресурс]. – 2014. – URL: <https://econet.ru/articles/118556-tsena-na-elektroenergiyu-v-chili-upala-do-nulya> (дата обращения: 31.03.2019)
- 10 ЭКСПО 2017 [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%9A%D0%A1%D0%9F%D0%9E_2017 (дата обращения: 01.04.2019)

*МРНТИ 11.25.15
УДК 327.71*

Z.A. Karipbekova¹, M.K. Sembinov²

¹Étudiante en Master 2, Université Paul Valéry Montpellier 3, ville Montpellier, France

²Directeur de recherche, Docteur en sciences historiques, Professeur de relations internationales de l'Institut Sorbonne-Kazakhstan à Abaï KazNPU

BASES HISTORIQUES DE LA FORMATION DU SERVICE DIPLOMATIQUE DE LA REPUBLIQUE DU KAZAKHSTAN AVANT ET APRES LA PERIODE DE L'ACCESSION A L'INDEPENDANCE

Cet article aborde la question des spécificités de la formation et de la mise en place du service diplomatique de la République du Kazakhstan avant et après l'indépendance. L'article traite des traditions diplomatiques, de la formation du khanat kazakh, du processus complexe de formation de l'État des Kazakhs, du rôle du diplomate distingué Abylaykhan, de la renaissance de l'État kazakh et de la nouvelle politique économique avant l'indépendance.

Cet article traite des difficultés à établir la politique étrangère de la République du Kazakhstan après son accession à l'indépendance le 16 décembre 1991, alors qu'il était nécessaire de former dans les plus brefs délais un service diplomatique hautement professionnel du jeune État. L'article parle de la formation du ministère des Affaires étrangères (MFA), des diplomates remarquables qui ont été à l'origine des premières années de l'indépendance de la République du Kazakhstan.

Mots-clés: service diplomatique, République du Kazakhstan, diplomatie, politique étrangère, diplomate, Ministère des affaires étrangères, Président, diplomatie kazakhstanaise, État

Карипбекова Ж.А.¹, Сембинов М.К.²

¹магистрант 2 курса, Университет Поль Валери Монпелье 3, г. Монпелье, Франция

*²Научный руководитель: кандидат исторических наук, профессор кафедры
Международных отношений в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им.Абая*

ИСТОРИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ДО И ПОСЛЕ ОБРЕТЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос об особенностях формирования и становления дипломатической службы Республики Казахстан до и после обретения независимости. В статье речь идёт о традициях дипломатии, об образовании Казахского ханства, о сложном процессе становления государственности казахов, о роли выдающегося дипломата Абылай-хана, о возрождении казахской государственности, о новой экономической политике до обретения независимости.

В статье речь идёт о трудностях становления внешней политики Республики Казахстан после обретения независимости 16 декабря 1991 года, когда необходимо было в кратчайшие сроки сформировать высокопрофессиональную дипломатическую службу молодого государства. Статья рассказывает о формировании Министерства иностранных дел (МИД), о выдающихся дипломатах, которые стояли у истоков в первые годы независимости Республики Казахстан.

Ключевые слова: дипломатическая служба, Республика Казахстан, дипломатия, внешняя политика, дипломат, Министерство иностранных дел, Президент, казахстанская дипломатия, государство

Ж.А. Карипбекова¹, М.К. Сембинов²

¹Поль Валери Монпелье 3 Университетінің 2 курс магистрі, Монпелье қ., Франция

²Ғылыми жетекшісі, тарих ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІККЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ KEЙІНГІ ТАРИХИ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада тәуелсіздік алғанға дейін және одан кейінгі Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметінің қалыптасу және қалыптасу ерекшелігі туралы мәселе қарастырылады. Бұл мақалада дипломатияның дәстүрі, қазақ хандығының қалыптасуы, қазақтардың мемлекеттілігін қалыптастырудың күрделі үрдісі, әйгілі дипломат Абылайханның рөлі, қазақ мемлекеттілігінің қайта жаңғыруы және тәуелсіздік алғанға дейінгі жаңа экономикалық саясат туралы айтылады.

1991 жылы 16 желтоқсанда тәуелсіздік алғаннан кейін, жас мемлекеттің жоғары кәсіби дипломатиялық қызметін қалыптастыру қажет болғанда, Қазақстан Республикасының сыртқы саясатын қалыптастырудың қиындықтары қарастырылады. ҚР Сыртқы істер министрлігінің (СІМ) қалыптасуы, Қазақстан Республикасының тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында пайда болған көрнекті дипломаттар туралы баяндалады.

Түйін сөздер: дипломатиялық қызмет, Қазақстан Республикасы, дипломатия, сыртқы саясат, дипломат, Сыртқы Істер Министрлігі, Президент, қазақстандық дипломатия, мемлекет.

Personne honorée du Kazakhstan, écrivain de prose, dramaturge, écrivain célèbre, Akim Tarazi a parlé de diplomatie : "On dit que les peuples primitifs, exprimant leur amitié, ont montré une main ouverte, comme pour dire : "Je ne suis pas armé, il ne devrait y avoir aucune arme et vous, vivons en paix. Depuis lors, chaque guerre a sa propre solution pacifique. La guerre a toujours commencé avec la bêtise humaine et la raison a invariablement conduit à la paix » [1].

Les traditions diplomatiques en Asie Centrale sont liées à l'histoire de la Grande Route de la Soie, qui reliait l'Ouest et l'Est au Moyen Âge. Au cours de cette période dans la région de l'Asie Centrale, des normes de diplomatie telles que l'hospitalité, le respect et l'immunité des ambassadeurs, la conclusion des accords et des traités, les compétences de négociations orales, création d'alliances politico-militaires.

Le khanat kazakh, formé dans la seconde moitié du seizième siècle et relevant essentiellement du droit international, a mené une politique étrangère et intérieure indépendante. La politique étrangère du khanat kazakh était de lutter pour la protection de ses terres, l'expansion de son territoire, la lutte contre l'expansion étrangère. La politique étrangère a été résolue par la conclusion de mariages dynastiques, le règlement pacifique ou militaire des différends internationaux.

Au cours du processus complexe de formation de l'Etat kazakh, qui a été rempli d'événements dramatiques, la formation de la diplomatie kazakhe a effectivement eu lieu. La politique étrangère du khanat kazakh était la responsabilité des khans. Les questions les plus importantes ont été résolues par les anciens et les représentants de la noblesse kazakhe.

Les ambassades et, plus tard, les agences commerciales étaient les principaux instruments de la politique étrangère. Les missions des ambassades incluaient des fonctions telles que : négocier avec les organes de relations étrangères d'autres États, résoudre diverses questions, assurer l'information rapide de leur souverain, établir des relations commerciales avec des États étrangers et régler des problèmes commerciaux.

Dans la seconde moitié des années 1950, le khanat kazakh établit des relations diplomatiques avec la Russie. La Russie était le premier et le seul pays européen à avoir coexisté avec le khanat kazakh, ce qui a permis l'activation de relations diplomatiques et commerciales entre l'Asie Centrale et la Russie.

Depuis 1627, le Turkestan était le centre politique et la résidence permanente du khanat kazakh. Ici, des rituels d'élection des khans ont eu lieu, des ambassadeurs étrangers ont été acceptés, des décisions politiques importantes ont été prises [2].

Rôle de premier plan dans la mise en œuvre d'une politique étrangère équilibrée a joué un diplomate et commandant Abylai-khan (1711-1780), qui dans les moments difficiles a réussi à préserver l'unité nationale et l'indépendance du peuple de la Grande Steppe. Abylai-khan, grâce à sa qualité exceptionnelle a fait la conclusion d'accords avec la Russie et la Chine, qui en fait n'ont pas reconnu la propriété des juzes kazakhs en tant qu'États

indépendants. Ainsi, Abylai-khan a depuis longtemps éliminé la menace d'une attaque extérieure et assuré l'intégrité territoriale des biens des zhuzes kazakhs [3].

Abylai-khan a agi dans des conditions historiques difficiles d'un environnement hostile externe, dans des conditions de lutte constante avec des opposants qui étaient contre au renforcement du pouvoir du Khan. L'absence de sources constantes de revenus de l'Etat, l'armée régulière l'a privé de ses leviers de gouvernement et de pouvoir. Ce que Abylai-khan a pu faire dans de telles conditions est digne de la plus haute reconnaissance.

Aux XVIIe et XIXe siècles dans la région d'Asie Centrale dans le domaine des relations diplomatiques, commerciales et militaires, des traditions telles que l'inviolabilité des ambassadeurs, la fourniture d'ambassadeurs pour le logement pour la nuit, l'alimentation des chevaux dominaient. Le respect de ces règles de conduite des États les a transformées en normes du droit international.

Dans la région de l'Asie Centrale, du XVe siècle au début du XXe siècle, il existait des types de documents tels que: accord, contrat, échange de lettres, protocole, lettres.

Dans la seconde moitié du XIXe siècle, la diplomatie kazakhe ne pouvait résister à la perte progressive de l'indépendance de l'État due aux guerres intestines et à l'absence d'unité nationale. En conséquence, en 1867, le gouvernement tsariste de l'Empire russe adopta le « Règlement provisoire sur la gouvernance dans le Krai des steppes », qui impliquait le processus d'implication des terres kazakhes dans le système de l'État russe.

L'État kazakh a renoué avec l'effondrement du tsarisme, les bolcheviks sont arrivés au pouvoir en 1917 et l'URSS a été créée. En août 1920, la SSR autonome kazakhe est formée dans le cadre de la RSFSR et, en 1936, elle est devenue la RSS de Kazakhstan.

Dans les années 1920, la nouvelle politique économique (NEP) a aidé l'autonomie kazakhe, avec l'aide de la RSFSR et de l'URSS, à établir des relations économiques avec des pays étrangers, mais les fonctions de politique étrangère de la RSS de Kazakhstan ont été sensiblement affaiblies, puisque le système de commandement administratif de l'URSS était concentré à Moscou.

La sphère de la politique étrangère reste la prérogative de Moscou. Seuls quelques représentants du peuple kazakh ont réussi à faire leurs preuves dans le domaine diplomatique, qui représentait les intérêts de l'URSS.

Des diplomates kazakhs exceptionnels, comme Nazir Tyuryakulov, qui a été le premier ambassadeur de l'URSS en Arabie et Turar Ryskulov en 1937, ont été réprimés.

Alors qu'en Arabie Saoudite, ambassadeur de l'Union soviétique, Nazir Tyuryakulov s'est révélé être une personne remarquable, profondément intellectuelle, parlant couramment l'arabe.

Mission "arabe" de Nazir Tyuryakulov - la plus riche propriété de l'histoire de la diplomatie. Il a longtemps travaillé dans les conditions politiques, morales et psychologiques les plus difficiles, représentant de manière adéquate son État, la société soviétique, méritant ainsi le respect et l'admiration.

Au début de 1944, le Soviet Suprême de l'URSS adopte une Loi sur les relations extérieures avec les républiques syndicales, qui aboutit à la création du commissariat aux affaires étrangères de la RSS de Kazakhstan, dirigé par Tolegen Tazhibayev, un diplomate de talent qui a travaillé comme conseiller-envoyé de l'ambassade de l'URSS en République de l'Inde.

En 1946, le Commissariat du peuple aux affaires étrangères de la RSS de Kazakhstan est devenu le Ministère des affaires étrangères. Dans les années d'après-guerre, les ministres des affaires étrangères du Kazakhstan étaient des personnalités kazakhes de la politique et de la culture, à l'instar du scientifique A.Zakarin, le célèbre écrivain A. Sharipov, M.Bultrikova. En 1973, le ministère des Affaires étrangères de la RSS de Kazakhstan était dirigé par M.Fazylov, qui a ensuite représenté les intérêts de l'URSS en qualité d'ambassadeur extraordinaire et plénipotentiaire au Mali et au Maroc. En 1976, il a été remplacé par le savant littéraire Muslim Bazarbayev.

Le 30 juillet 1981, le ministre des Affaires étrangères de la RSS de Kazakhstan est nommé Mikhail Isinaliev (1981-1989), dont le mérite particulier est la formation du personnel diplomatique pour la république.

En 1989-1991, le ministre des Affaires étrangères était Akmaral Arystanbekova. D'avril 1992 à 1999 - Représentant permanent du Kazakhstan auprès de l'Organisation des Nations Unies, depuis octobre 1996 - Ambassadeur extraordinaire et plénipotentiaire de la République du Kazakhstan auprès de la République de Cuba en même temps. D'octobre 1999 à avril 2003 - Ambassadeur extraordinaire et plénipotentiaire du Kazakhstan auprès de la République française, Représentant permanent de la République du Kazakhstan auprès de l'UNESCO en même temps.

Ces personnalités exceptionnelles étaient à la tête de notre ministère à l'époque soviétique. Compte tenu des particularités de cette époque et de la subordination des départements républicains à l'Union, les diplomates n'ont pas eu l'occasion de dévoiler leurs talents diplomatiques et organisationnels dans toute leur ampleur. Pourtant, leur expérience de vie, leur sagesse et leur service désintéressé envers la société et la mère patrie ont constitué la base du développement réussi du service diplomatique moderne du Kazakhstan.

Le 16 décembre 1991, le Conseil Suprême de la République du Kazakhstan a adopté la Loi sur l'indépendance de l'État. Le Kazakhstan était la dernière des anciennes républiques soviétiques à se déclarer indépendante. La République du Kazakhstan était reconnue internationalement comme un membre à part entière des relations internationales et a commencé à mettre en œuvre une politique étrangère indépendante. L'une des tâches prioritaires de la République du Kazakhstan en tant qu'État indépendant consistait à créer un service diplomatique compétent, capable de défendre les intérêts nationaux. La formation du service diplomatique n'a pas été facile.

Le président du Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, a également rappelé les difficultés liées à l'établissement de la politique étrangère de la nouvelle période indépendante : "Nous n'avons pas les traditions de la politique étrangère. Le ministère des Affaires étrangères s'est comporté loin des fonctions diplomatiques. Imaginez un pays confronté à des problèmes difficiles, mais qu'il n'existe pas de représentation diplomatique à l'étranger, il n'y a pas d'évolution la plus élémentaire en matière de politique étrangère, sans parler des traditions de politique étrangère, il n'y a pas de personnel qualifié» [4].

Dans les conditions actuelles, il était nécessaire de former un service diplomatique organisé et hautement professionnel du jeune Etat dans les plus brefs délais.

Les dirigeants ont décidé d'inviter des diplomates kazakhs qui avaient travaillé au ministère des Affaires étrangères de l'URSS et dans ses missions à l'étranger.

L'une des principales tâches organisationnelles du ministère des Affaires étrangères était la création d'un cadre juridique pour ses activités. Le règlement "du Ministère des affaires étrangères de la République du Kazakhstan", approuvé par décret en date du 2 juillet 1992 du Président de la République du Kazakhstan, a été élaboré.

Selon ce document, le Ministère des affaires étrangères est l'organe exécutif central de la République du Kazakhstan, qui exerce des fonctions d'État dans le domaine des relations avec les États étrangers et les organisations internationales. La situation déterminait les fonctions du Ministère des affaires étrangères, sa structure et son personnel, la procédure à suivre pour faire passer le service diplomatique, attribuer des rangs, régler les problèmes de paiement, apporter un soutien financier et logistique.

Le chef du pays était Tuleutai Skakovich Suleimenov, qui travaillait alors au ministère russe des Affaires étrangères, à l'ambassade de Russie à Téhéran, en tant que premier ministre des Affaires étrangères du Kazakhstan. Il était l'un des rares à participer directement à la construction d'un nouvel État démocratique et souverain doté de ses propres politiques internes et externes.

Les premiers voyages à l'étranger de Nursultan Nazarbayev et Tuleutai Suleimenov aux États-Unis, en Russie, en Grande-Bretagne, en France, en Italie, en Allemagne, en Inde, au Pakistan, en Chine, en Turquie et dans d'autres pays ont commencé. L'objectif des voyages était l'établissement de relations amicales, la signature de traités, de déclarations, d'accords dans divers domaines de coopération. L'objectif principal de toutes les négociations visait à attirer les investissements étrangers dans l'économie du Kazakhstan. Ceci, avant tout, attire des capitaux étrangers dans le développement de l'industrie, du secteur pétrolier et gazier, des services et des transports. Comme T.S. Suleimenov dit, étant la première tête de l'AMF de RK: « Ce fut un travail difficile et épuisant - pour convaincre les partenaires d'investir leur capital dans le pays proposé des projets qu'ils connaissaient peu, et ces projets - tous eu bon et grand. Je dirai franchement qu'il a pu faire grâce au travail titanique du Président lui-même, qui incroyablement professionnel et habilement négocié avec les chefs d'Etat, les gouvernements, les gens d'affaires « [5]. Ici, nous devons souligner le fait que des pays étrangers s'intéressent au Kazakhstan et à ses ressources naturelles. Il y a eu une prise de conscience évidente que nous ne pouvons pas faire sans négociations, en particulier dans le domaine économique.

La décision historique de la direction kazakhe d'abandonner les armes nucléaires a valu au Kazakhstan la reconnaissance de la communauté internationale, preuve de l'attachement de la République du Kazakhstan aux objectifs et aux principes de la sécurité internationale. En mai 1992, en tant qu'une des parties égales au Traité sur les armes stratégiques offensives (START I), le Kazakhstan a signé le Protocole de Lisbonne. Le Kazakhstan est devenu le premier des pays participant à ce protocole et a adhéré au Traité sur la non-prolifération des armes nucléaires (TNP) avec le statut d'État non nucléaire. En décembre 1994, lors du Sommet de l'Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe (OSCE), les États-Unis, la Fédération de Russie et la Grande-Bretagne ont signé un mémorandum avec le Kazakhstan sur l'octroi de garanties de sécurité au Kazakhstan en vue de l'adhésion au TNP. Plus tard, ces garanties ont été fournies au Kazakhstan par la Chine et la France.

Un événement important de l'histoire moderne du Kazakhstan a été la 47e session de l'Assemblée générale des Nations Unies en 1992, durant laquelle le président du Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, a informé la communauté internationale de la politique internationale du Kazakhstan et a également lancé la convocation de la

Conférence sur l'interaction et les mesures de confiance en Asie (CICA). La déclaration du Président du Kazakhstan selon laquelle la sécurité et la stabilité en Asie ouvrent de larges perspectives pour la coopération multilatérale sur une base d'intérêt mutuel est la note maîtresse de la politique étrangère du Kazakhstan. Nursultan Nazarbayev a exprimé le désir du Kazakhstan de renforcer la stabilité et la sécurité internationales et régionales, ce qui a été approuvé par la communauté mondiale.

Au cours des premières années d'indépendance, une tâche importante de la diplomatie kazakhe était de créer le périmètre des frontières de l'amitié et la ceinture de bon voisinage du Kazakhstan, qui se fonde sur une base juridique internationale solide. La Déclaration d'Almaty adoptée en décembre 1991, qui a proclamé la création de la CEI, il a été noté que l'interaction des Etats membres de la CEI sera mise en œuvre sur les principes d'égalité, de respect de l'intégrité territoriale de l'autre et l'inviolabilité des frontières existantes, n'a pas non plus exclure la sécurité des nouveaux États indépendants.

A l'initiative du Kazakhstan et de la Russie, le 15 mai 1992 à Tachkent, les chefs des cinq Etats de la CEI ont signé le traité de sécurité collective.

Les relations avec la Russie ont toujours été une priorité dans la politique étrangère du Kazakhstan pour plusieurs raisons. Le Kazakhstan et la Russie ont établi un lien entre les destins historiques des peuples des deux États et leur proximité spirituelle. Le 25 mai 1992 à Moscou, les présidents du Kazakhstan et de la Russie ont signé le traité d'amitié, de coopération et d'assistance mutuelle.

En novembre 1992, le Kazakhstan a rejoint l'Organisation de coopération économique (ECO) pour intensifier ses liens économiques.

Le Kazakhstan est membre de l'OCI (Organisation de la Conférence Islamique) pour promouvoir le processus de la CICA, prévenir les catastrophes environnementales dans la région de la mer d'Aral, le site d'essais de Semipalatinsk. L'adhésion à l'OCI donne l'occasion à la diplomatie kazakhe de concilier des positions sur des questions clés telles que la situation au Moyen-Orient, la situation en Irak, les problèmes de reconstruction après conflit en Afghanistan, le terrorisme, l'extrémisme et le trafic de drogue.

La signature, le 6 juillet 1998, de la Déclaration sur l'amitié et l'alliance éternelles au XXIe siècle a marqué une étape importante dans le renforcement des relations entre le Kazakhstan et la Russie.

En 1994, les présidents du Kazakhstan, du Kirghizistan et de l'Ouzbékistan ont signé le traité sur la création d'un espace économique commun entre les trois États (Union de l'Asie centrale).

Le 20 janvier 1995, les dirigeants des gouvernements du Kazakhstan, de la Russie et de la Biélorussie ont signé l'accord sur l'union douanière des trois États.

En 2000, les chefs d'État du Bélarus, du Kazakhstan, du Kirghizistan, de la Russie et du Tadjikistan ont signé le Traité portant création de la Communauté économique eurasiennne (EurAsEC).

Il convient de souligner que la Communauté économique eurasiennne est l'une des associations les plus avancées dans l'espace de la CEI. C'est l'une des priorités de la politique étrangère de la République du Kazakhstan.

En décembre 2002, lors de la visite du président N. Nazarbayev en Chine, le Traité d'amitié, de coopération et de bon voisinage a été signé dans l'histoire des relations bilatérales. Ce document est extrêmement important pour renforcer la coopération entre le Kazakhstan et la Chine.

En développant la direction asiatique de la politique étrangère, le service diplomatique kazakh a concentré ses efforts sur la promotion de l'initiative du Président de la République du Kazakhstan concernant la convocation d'une conférence sur les interactions et les mesures de confiance en Asie. Le résultat du travail dans ce sens a été l'adoption des documents de base de l'ICCA - le règlement intérieur de l'ICCA, la Déclaration des principes d'interaction des États membres de l'ICCA, la structure et les institutions de l'ICCA.

La mise en œuvre de l'initiative du Président de la République du Kazakhstan, N.Nazarbaïev, de convoquer la CICA a été un succès certain pour la diplomatie kazakhe dans le domaine de la diplomatie multilatérale. L'expérience accumulée au cours des dix années de travail a été utile pour promouvoir les intérêts du Kazakhstan dans une nouvelle organisation internationale régionale, l'OCS.

La création de l'OCS a été précédée par les activités fructueuses des « Shanghai Five » créées par les chefs du Kazakhstan, de la Chine, de la Russie, du Kirghizistan et du Tadjikistan à Shanghai en avril 1996.

En juin 2001, l'Ouzbékistan a adhéré aux « Cinq de Shanghai » et les chefs de six États ont signé la Déclaration portant création de « l'Organisation de coopération de Shanghai ».

Lors de la réunion au sommet de l'OCS à Saint-Petersbourg en 2002, la Charte de l'Organisation, l'Accord sur la structure antiterroriste régionale (RATS) et la Déclaration des chefs des États membres ont été adoptées. Depuis janvier 2004, le secrétariat exécutif de l'OCS, basé à Beijing, commencera ses travaux.

L'OCS n'est pas un instrument pour contrecarrer tel ou tel État, mais un mécanisme de coopération au nom de l'édification d'un avenir meilleur, dans lequel chaque État aurait sa place.

Le Kazakhstan accorde une attention particulière au développement de la coopération multilatérale avec les États-Unis. La diplomatie kazakhe part du fait que des relations stables et amicales avec ce pouvoir sont une sorte de garantie pour la sécurité, la souveraineté et le bien-être économique de l'État du Kazakhstan.

La Charte sur le partenariat démocratique, signée par les Présidents des deux pays en février 1994 à Washington, revêt une importance historique, car elle a déterminé une coopération à long terme à long terme dans presque tous les domaines.

Le service diplomatique du Kazakhstan a également déployé des efforts actifs dans la direction européenne. Des accords ont été signés avec des États tels que la Grande-Bretagne, l'Allemagne, l'Espagne, l'Italie, la France, la Hongrie, la Pologne, la Roumanie, la Suisse et la Finlande.

Le Kazakhstan attache une importance particulière à la coopération avec l'Union européenne. En janvier 1995, le président de la République du Kazakhstan a signé un document historique sur son importance - le traité de coopération et de partenariat avec l'Union Européenne. Cet accord est devenu la base juridique de la coopération active de notre République du Kazakhstan avec l'UE dans divers domaines de la coopération commerciale et économique.

Le Kazakhstan coopère activement avec une organisation faisant autorité comme l'Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe (OSCE).

Le Kazakhstan s'est déclaré fermement attaché aux dispositions de l'Acte final d'Helsinki, à la Charte de Paris pour une nouvelle Europe, aux documents de Vienne et de Budapest.

Le service diplomatique kazakh a contribué à réaliser l'équilibre nécessaire dans les activités de l'OSCE dans la région de l'Asie Centrale, après quoi des problèmes tels que le développement économique, la protection de l'environnement, la lutte contre le terrorisme et le trafic de drogue a commencé à être bien compris par l'Organisation.

Les quatre composantes de la devise du Kazakhstan en tant que président de l'OSCE ne représentent rien de plus que ses avantages géopolitiques.

Le premier est la confiance. Le Kazakhstan est connu, on lui croit, on lui impose l'accomplissement de certaines missions. Le pays remplit fermement ses obligations dans les domaines économique et politique.

Le second est la tradition. Afin d'accélérer la mise en œuvre pratique des questions inscrites à l'ordre du jour de l'OSCE, le Kazakhstan a élaboré un plan de travail et des concepts visant à passer de consultations sur des questions spécifiques à des négociations de fond.

Le troisième - la transparence, signifie une ouverture maximale dans les relations internationales, sans "double standard".

Le quatrième principe est la tolérance. L'harmonie interethnique et la paix interconfessionnelle sont devenues les arguments de base en faveur du Kazakhstan en tant que président de l'OSCE [6].

Le Kazakhstan a établi et renforcé sa coopération avec d'autres structures internationales - PNUD, UNESCO, CESAP, PNUE, OMS, CEE et autres. La participation de représentants du Kazakhstan aux travaux d'organisations internationales est utilisée pour familiariser la communauté internationale aux problèmes économiques, sociaux et environnementaux du Kazakhstan.

Références:

1 *Édition du Ministère des affaires étrangères de la République du Kazakhstan: Courrier diplomatique I-II trimestre, 2004. – P.166*

2 *Priorités de la diplomatie du Kazakhstan/ Ministère des affaires étrangères de la République du Kazakhstan. Moscou : Rousskii Raritet, 2000*

3 *Édition du Ministère des affaires étrangères de RK : Vestnik diplomatii, 2(12)2007. – P.189*

4 *Tokaev K.K., Sur la diplomatie du Kazakhstan : outil de formation/ K.K. Tokaev. – A.: Bureau de presse « Edelveis », 2005. – P.560*

5 *Édition du Ministère des affaires étrangères de la République du Kazakhstan: Courrier diplomatique, 2(4)2005. – P.270*

6 *Kouznetsov E.A., Le rôle du Président de la République du Kazakhstan de N.A. Nazarbayev dans la mise en œuvre des principales priorités de la présidence du Kazakhstan au sein de l'OSCE // Vestnik KazNPU nommé d'après Abaï. Série « Vie et politique internationales». – 2010. – №4 (23). – P.17*

УДК 341
МРНТИ 10.87

Сабитова Ш.А.¹, Кадылбекова З.К.²

¹д.ф.н., профессор кафедры Международного права,
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им.Абая
²студентка 1 курса, специальность «Международные отношения»,
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им.Абая

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ДРЕВНЕМ ВОСТОКЕ

Аннотация

Международные отношения можно определить как совокупность политических, социальных, военных, дипломатических, культурных, научных и иных связей и отношений между основными субъектами человеческого сообщества, например, такими как выступают народы, государства. В процессе своего исторического развития он прошел несколько последовательных стадий. Государствам Древнего Востока приходилось развивать и весьма оживленную дипломатическую деятельность. Дипломатические сношения велись самими царями. Дипломатическая деятельность античных полисов выражалась в оживленных переговорах непрерывном обмене посольствами. Внешняя политика государств Древнего Востока носила достаточно ярко выраженный экспансионистский характер. Международные отношения в Нильской долине в IV тыс. до н.э., цивилизационные международные отношения в Северо-Восточной Африке в период Раннего и Древнего царства у них были понятие «античность». А международные положения Египта при династии. Усиление наемнических элементов в египетской армии, и их войны с Ассирией стали как международно-правовые итоги. Отношения древние цивилизации долины Индостане и в Китае во II-I тыс. до н.э. Межэтнические отношения в период Западного Чжоу и между Восточного Чжань-Го было взаимоотношения покорение Вьетнама, создание единого китайского государства. Таковы основные этапы развития международных отношений в древнем мире. Как в наше время, они часто меняли свой облик, в зависимости от общего состояния мира в ту или другую эпоху. Древность знала свои периоды творчества и переживала периоды застоя и упадка.

Ключевые слова: Международные отношения, дипломатия, возникновение дипломатии, античность, история, древний мир, восток, внешняя политика древней страны.

Ш.А. Сабитова¹, З.К. Кадылбекова²

¹ф.э.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
Халықаралық құқық кафедрасының профессоры

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
Халықаралық қатынастар мамандығының 1 курс студенті

ЕЖЕЛГІ ШЫҒЫС ЕЛДЕРІНДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР

Аңдатпа

Халықаралық қатынастарды жиынтық ретінде саяси, әлеуметтік, әскери, дипломатиялық, мәдени, ғылыми және өзге де байланыстар мен қарым-қатынастар арасындағы негізгі субъектілері ретінде қарастырса болады. Өзінің тарихи даму процесінде ол бірнеше дәйекті кезеңдерден өтті. Ежелгі Шығыс мемлекеттеріне ең алғаш дипломатиялық қызметті дамытуға тура келді. Дипломатиялық қатынастарды патшалардың өздері жүргізді. Антикалық полистердің дипломатиялық қызметі елшіліктерге үздіксіз алмасу түрінде, жанданған келіссөздерде көрініс тапты. Ніл аңғарындағы халықаралық қатынастар б.з.д. IV мыңжылдықта, Солтүстік-Шығыс Африкадағы өркениеттік халықаралық қатынастар ерте және ежелгі патшалық кезеңінде оларда "антикалық" ұғымы пайда болған. Ал Египет әулетіндегі халықаралық жағдай. Египет армиясында жалданбалы элементтердің күшеюі және олардың Ассириямен соғыстары халықаралық-құқықтық қорытындылар ретінде болды. Батыс Чжоу кезеңіндегі және Шығыс Чжань-Гоудың арасындағы этносаралық қатынастар Вьетнамды бағындыру және біртұтас Қытай мемлекетінің құрылуы тұрғысында өзара қарым-қатынастар жүргізді. Ежелгі әлемдегі халықаралық қатынастардың дамуының негізгі кезеңдері осылай жалғасын тапты. Біздің уақытымыздай, олар сол немесе басқа

дәуірдегі әлемнің жалпы жағдайына байланысты өз келбетін жиі өзгерттіп отырды. Ежелгі әлем өз орнын сол заманда таба білді, басынан талай өзгерістерді өткерді.

Түйін сөздер: Халықаралық қатынастар, дипломатия, дипломатияның пайда болуы, антикалық әлем, шығыс дипломатиясы, ежелгі мемлекеттердің сыртқы саясаты.

Sh.A. Sabitova¹, Z.K. Kadylbekova²

¹d.f.s., professor, department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay
²st year student, specialization International relations, Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay

INTERNATIONAL RELATIONS IN THE ANCIENT EAST

Abstract

International relations can be defined as a set of political, social, military, diplomatic, cultural, scientific and other relations and relations between the main subjects of the human community, such as peoples and States. In the process of its historical development, it has gone through several successive stages. The States of the Ancient East had to develop a very lively diplomatic activity. Diplomatic relations were conducted by the kings themselves. The diplomatic activity of the ancient Polis was expressed in lively negotiations and continuous exchange of embassies. International relations in The Nile valley in the IV Millennium BC, civilizational international relations in North-East Africa during the Early and Ancient Kingdom they had the concept of "antiquity". And international position of Egypt under the dynasty. The strengthening of mercenary elements in the Egyptian army, and their war with Assyria became as an international legal outcome. Relations ancient civilizations of the valley of the Indian subcontinent and in China in the II-I Millennium BC inter-Ethnic relations in the period of Western Zhou and the Eastern between the Zhan-Guo relation was the conquest of Vietnam, the creation of a unified Chinese state. These are the main stages in the development of international relations in the ancient world. As in our time, they often changed their appearance, depending on the General state of the world in one or another era. Antiquity knew its periods of creativity and experienced periods of stagnation and decline.

Key words: international relations, diplomacy, emergence of diplomacy, antiquity, history, ancient world, east, foreign policy of the ancient country.

История курса дисциплины международные отношения изучают различные проблемы, например: многовариантность понятия "международные отношения" в современных гуманитарных науках: юридический, социологический, политологический, культурологический подходы и их критерии; дефиниция "история международных отношений" и ее понятийно-категориальный аппарат; возникновение международных отношений в традиционном обществе: проблематика хронологии и формально-контекстуальных аспектов; усложнение форм международных отношений накануне генезиса государственной цивилизации; понятие "история международных отношений в древнем мире": хронологические, географические, этнолингвистические, понятийно-категориальные характеристики и т.д.; соотношение истории международных отношений в древнем мире как науки и учебной дисциплины.

К странам Древнего Востока относятся: Древний Египет, Вавилония, Древняя Индия и Древний Китай, Ассирия, т.е. территория от берегов Средиземного и Эгейского морей до Тихого океана. В этих странах за несколько тысячелетий до н.э. возникли первые очаги культуры. Именно в странах Древнего Востока раньше, чем на других территориях земного шара сказались экономическая прогрессивность рабовладельческих отношений по сравнению с первобытными (общинными) отношениями. Древний Восток стал колыбелью человеческой цивилизации. Здесь появились первые очаги государственности. Следует отметить, что здесь же впервые проявили себя феномены международных отношений и возникли связанные с международными отношениями и внешней политикой организационные механизмы, соответствующие институты и процедуры. Внешняя политика государств Древнего Востока носила достаточно ярко выраженный экспансионистский характер. Завоевание или подчинение тем или иным образом территории противника, перераспределение в свою пользу потоков ресурсов (от драгоценных металлов до воды и продовольствия) являлись целями внешнеполитической активности государственных образований. Собственно дипломатии и специфическим дипломатическим средствам регулирования межгосударственных отношений отводилось сравнительно узкое функциональное поле - организация военно-политической разведки, установление союзнических отношений с партнерами по коалициям и разграничение сфер влияния в случае невозможности добиться силового преобладания над против-

ником. Между тем именно в Древнем Востоке возникает целый ряд процедур, активно применявшихся в практике международных отношений на протяжении последующих нескольких тысячелетий. Древний Восток, например, стал родоначальником международных договоров как особого типа соглашения субъектов политики, заключающего в себе фиксированный набор соответствующих обязательств сторон, несоблюдение которых влечет за собой введение силовых и иных санкций и ограничений в отношении нарушителя договора. Средствами своего рода дополнительной “страховки”, в большей или меньшей степени гарантировавшей соблюдение соответствующих международных договоров, стали династические браки и институт заложничества (сохраняли значимость на протяжении всей истории Древнего мира и Средних веков). В некоторых случаях договорные обязательства одновременно скреплялись и династическим браком, и выдачей заложников. Древний Восток ввел в практику в целом соблюдавшийся на протяжении тысячелетий и закреплённый позднее среди основных норм международного права обычай обеспечения неприкосновенности послов и посольств [5].

Международные отношения Египта этого времени нам довольно хорошо известны благодаря находке в Эль-Амарне большого государственного архива египетских фараонов конца XVIII династии. В этом архиве сохранились дипломатические послания царей Вавилона, Ассирии, Митанни, Хеттского государства и Кипра, а также многих сиро-палестинских князей и правителей к египетскому фараону. Письма Амарнского архива являются ценнейшими историческими документами, ярко характеризующими уровень развития дипломатии того времени. Судя по этим письмам, Египет поддерживал торговые и дипломатические взаимоотношения с целым рядом государств Передней Азии [5].

Переговоры между отдельными государствами велись при помощи специальных послов. Эти переговоры нередко приводили к заключению военно-политических союзов и соглашений, которые облекались большой тайной. Политические союзы, как, например, союз между Египтом и Митанни, часто закреплялись при помощи династических браков. Дипломатические переговоры, которые велись устно через послов или письменно, имели иногда своей целью уладить различные конфликты. Так, вавилонский царь в одном письме просит египетского фараона наказать лиц, виновных в ограблении вавилонского каравана.

В другом письме вавилонский царь протестует против установления Египтом непосредственных дипломатических взаимоотношений с Ассирией, которую вавилонский царь считал себе подвластной. Митаннийский царь в одном письме предлагает египетскому фараону произвести обмен пограничными городами. Все эти письма в большинстве случаев написаны вавилонской клинописью на вавилонском языке, который тогда являлся международным дипломатическим языком. Дипломатические документы позволяют установить факт постепенного падения авторитета Египта в Азии, начиная с царствования Аменхотепа III [8].

В результате захватнических войн, которые Египет в сей интервал успешно вел в Сирии и Нубии, расширились его границы и гораздо укрепилось государство. Обогащается царская «скарбни ця» пополняется многочисленная армия рабов. В столице – Фивах – вторично широко разворачивается строительство дворцов и храмов. Достаточно широкого развития приобрела торговля, и был причиной культуры и прогресса. Китайцы вели резервную торговлю с Индией и странами Средней Азии большим шелковым путем, а также с Кореей Японией, арабскими странами — морским шелковым путем.

Если будем говорить о Ассирии, то в Ассирии царь не считался, как в Египте, богом ни при жизни, ни после смерти. В первую очередь он был военачальником, а затем уже жрецом и судьей. Ассирийские чиновники с большим вниманием следили за всеми событиями, которые происходили не только внутри государства, но и в соседних областях, пограничных с Ассирией. По мере развития ассирийского государства возникла потребность в более оперативном и гибком управлении как собственно ассирийскими областями, так и завоеванными странами. В этих целях была создана центральная администрация для ведения дипломатических отношений между Ассирией и вассальными странами. Римляне считали Ассирийскую державу первой “мировой империей” и отдаленной предшественницей их собственной империи – римской [6].

Первые государственные образования в Восточной Азии, возникшие на среднем течении реки Хуанхэ еще в начале 2 тысячелетия до нашей эры, с течением времени слились в единое большое царство. Вся вторая половина Чжаньго прошла под знаком искусной дипломатии, наивысший расцвет которой пришелся на годы активной деятельности двух известных дипломатов Чжан И и Су Циня, выходцев из одной и той же школы. В период Чжаньго должность «юй ши» обязывала принимать дипломатические послания, направляемые правителю.

Дипломатия древнего Китая была ориентирована на покорение соседних народов, расширение внешних рынков, господство на международных торговых путях. В своем арсенале китайцы имели определенный запас дипломатических приемов и методов для достижения внешнеполитических целей. Особое место в дипломатической практике занимали стратагемы, создававшиеся на протяжении длительного времени. Всего насчитывается 36 основных стратегем, состоящих только из четырех иероглифов, которые представляют собой различные способы выхода из всех мыслимых ситуаций и способы поведения с противником [1].

Энергичную внешнюю политику проводил император У-ди (140-87 гг. до н.э.). В 138 г. до н.э. он отправил посольство во главе с военачальником Чжань Цанем в далекие «западные» земли. В ходе своего путешествия посол собрал сведения об общественном и государственном строе народов Средней Азии и Ирана, об их военных силах, городах и торговых путях. После многолетних приключений Чжань Цань вернулся на родину в 126 г. до н.э. Китайские послы ездили и в южные государства и способствовали их подчинению правителям Китая.

Во многом благодаря деятельности китайских послов в 111 г. до н.э. почти без сопротивления было подчинено государство Нан-Ньюэ в I в. до н.э. Китай неоднократно посещали посольства парфянских царей и происходил обмен с Парфией караванами, передвигавшимися по «великому шелковому пути» [4].

Из исторических сведений известно, что энергичную деятельность в области международных отношений развил китайский военачальник и дипломат Бан Чао, который в конце I в. н.э. сумел нанести жесточайшее поражение гуннам, раз и навсегда отбросив их от границ Китая. В 90-х гг. н.э. Бан Чао подчинил власти китайского императора значительную часть областей Средней Азии и дошел до города Мерва. Бан Чао пытался также установить дипломатические отношения с Западной Римской империей (Та-Цинь - Западная Цинь). Однако из-за препятствования парфян, не желавших заключения союза между римлянами и китайцами, сделать это не удалось.

Итак, таковы основные этапы развития международных отношений в древнем мире. Как в наше время, они часто меняли свой облик, в зависимости от общего состояния мира в ту или другую эпоху. Древность знала свои периоды творчества и переживала периоды застоя и упадка.

Таким образом, дипломатия в Древние времена выполняла внешнеполитические задачи государств. Дипломатические сношение велись самими царями. Дипломатия уже много столетий является и остается одним из самых сложных и ответственных видов человеческой деятельности.

Список использованной литературы:

1. *Мажиденова Д.М. Особенности дипломатической практики древнего Китая. // Вестник КРСУ. –2008. Том 8. № 1. – С. 25-29.*
2. *Ростовцев М. Международные отношения и международное право в древнем мире // журнал «Вестник» Санкт-Петербургского университета. Серия №14. – С. 23*
3. *Охотский Е.В. Международные отношения и дипломатическая служба: ретроспективный анализ прошлого и перспективы нового миропорядка // Вестник МГИМО № 6. – 2014. – С. 185-189.*
4. *Очерки истории международных отношений учебное пособие.- /Под общей редакцией академика О.А. Колобова. - Нижний Новгород, 2001. – С.20-42.*
5. *Заблоцка Ю. История ближнего востока в древности: от первых поселений до персидского завоевания.-/ ред. В.А.Якобсон. – М., 1989 г. – 410 – 415 с.*
6. *Садаев Д.Ч. История древней Ассирии / ред. Г.М. Бауэр. – М., 1979. – С.247.*
7. *Трикоз Е.Н. Формирование древнеегипетского права: у истоков древнейшей правовой традиции // Особенности дипломатической практики древнего Китая» правоведение. - 2005. - № 1. – С.183-193.*
8. *Айсаева Н.Б. Дипломатические связи минского Китая с государствами Центральной Азии // Электронный научный журнал «edu.e-history.kz» № 1 (09)*

УДК 37.014.24
МРНТИ 12.17.06

Ш.А. Сабитова¹, С.Ш. Шолтай²

¹ф.ғыл.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
Халықаралық құқық кафедрасының профессоры
²магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
тәрбие ісі жөніндегі директордың орынбасары
Алматы қ., Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Мақалада еліміздің өсіп-өркендеп, дамыған мемлекеттер қатарынан көрінуі бүгінгі ұрпақтарымызды бәсекелестікке бара алатын, рухани дүниесі бай ізгілікті тұлға етіп тәрбиелеу мен байланысты екендігіне тоқталған. Осыған орай жалпы білім беретін ЖОО-ғы студенттер ұйымына қойылатын басты міндет-ұйымдастыру қабілеті мол, жауапкершілікті сезінетін, өз қабілетін жете меңгерген, мәдениетті, бизнесті сүйетін ұрпақ тәрбиелеу. Ол үшін студенттің өз мүмкіндіктерін игеру, қоғамдық жұмыстар арқылы бойындағы сапалы қасиеттерді дамыту қажеттігі туындап отырғаны туралы айтылған. Сондықтан осы мақсатта мынадай жұмыс ұйымдастыру керектігіне тоқталған. ЖОО-да студенттердің ұйымын құру; оның басты идеясы – жеке тұлғаның өзіндік танымы мен мүмкіндіктерін жүзеге асару арқылы тұлғалық қасиеттерін дамытуға жол ашу; студенттердің өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтап алғаннан кейін студенттер ұйым арқылы тұлғалық қасиеттерін тәрбиелеу жолдарын ұйымдастыру.

Түйін сөздер: ЖОО, студент, қарым-қатынас, ғылым, білім, мәдениет.

Сабитова Ш.А.¹, Шолтай С.Ш.²

¹д.ф.н., профессор кафедрасы Международного права, Институт Сорбонна-Казахстан
при КазНПУ им. Абая

²магистр, преподаватель кафедрасы Международного права, Института Сорбонна-Казахстан
при КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматривается вопрос происхождения казахских родов старшего жуза: Сарьуйсун, Дулат, Албан, Суан, Ысты, Шапырашты, Ошакты, Сиргелы с точки зрения популяционной генетики и данных шежере. В связи с этим главная задача, поставленная студенческой организацией в общеобразовательных вузах – воспитание подрастающего поколения, обладающего организаторскими способностями, чувствующего ответственность, обладающего своими способностями, любящего культуру, бизнес. Для этого было сказано о том, что студент должен освоить свои возможности, развивать качественные качества через общественные работы. Поэтому в этих целях необходимо организовать такую работу. Создание студенческих организаций в вузе; его главная идея – способствовать развитию личностных качеств через реализацию личностных способностей и самобытности личности; после выявления студентами своих возможностей и способностей организовать пути воспитания личностных качеств через студенческую организацию.

Ключевые слова: вуз, студент, общение, наука, образование, культура.

Sh.A. Sabitova¹, S.Sh. Sholtay²

¹D.f.s., professor, department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay

²master, lecturer, Department of International law, of Institute Sorbonne-Kazakhstan, at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

WAYS OF FORMATION OF PERSONAL QUALITIES OF STUDENTS

Abstract

The article discusses the origin of the Kazakh clans of senior Zhuz: suryoyo, Dulat, Alban, Suan, ysty, Shaprashty, Oshakty, Sergeli from the point of view of population genetics and data Shezhire. In this regard, the main task set by the student organization in secondary schools-education of the younger generation with organizational skills, feeling responsible, having their abilities, loving culture, business. To do this, it was said that the student must master their abilities to develop quality through community service. Therefore, to this end, it is necessary to organize such work. Creation of student organizations at the University; its main idea-to promote the development of personal qualities through the implementation of personal abilities and identity of the individual; after identifying students their capabilities and abilities to organize ways of education of personal qualities through the student organization.

Keywords: university, student, communication, science, education, culture.

Адамдар арасындағы қарым-қатынас жасаудың қажеттілігімен маңызын жапондықтардың жеке басын тәрбиелеп жетілдіру әрекетіндегі істерінен айқын көруге болады. Адам өзінің бойындағы қабілеті мен іскерлігін жетілдіруді керек деп атап, өзін-өзі сынап көреді екен. Мұндай сынақ адамның денесімен рухани жағынан дамып жетілу жолындағы күрделі қиындықтарды жеңуге тура келеді.

Қоғам – бұл адамдардың бірігіп тіршілік етуі. Еңбек ету әрекетінде адамдар топтасып бірлесіп атқаратын іс-әрекет ұжымның әрбір мүшесіне белгілі бір істі тұрақты түрде атқарып отыруы жүктеледі. Сөйтіп әрбір ұжым мүшесінің әлеуметтік рөлі, қоғамдық қызметі айқындала түседі. Ал сол қоғам мүшесінің әлеуметтік рөлін көрсететін іс-әрекет түрлері: мұғалім мен шәкірт арасындағы қатынаста, бастық қызметкер мен бағынушылар арасында, отбасындағы ата-аналар мен балалар арасындағы, сатушы мен алушылар арасындағы, көршілер мен туған-туыстар қатынасында, үй иесімен қонақтар арасында күнделікті сан қилы әлеуметтік қарым-қатынаста өрістеп әркімнің өзіндік рөлімен ісін, міндетті қызметімен іс-әрекетін білдіреді. Міне, әлеуметтік өмір тіршілігінде осындай қарым-қатынастарға әрбір қоғам мүшесінің азаматтық өзіндік даралық бейнесімен мінез-құлқының қасиеттері, сапаларымен ерекшеліктері қалыптасады [1].

Қатынас жасау адамның даралық мінез қасиеті. Ол мынадай сатылардан тұрады:

1. Өзгелер мен қарым-қатынас орнатуға ниет білдіруі.

2. Қатынас жасайтын әріптестерінің кімдер екенін танып білуге ықылас білдіріп, олар жайында қажетті мәліметтер алуға ұмтылады. Әрбір әріптесімен өзінің өзара қатынасының нендей рөлдер атқаруы жайлы елестері пайда болады. Әріптестерінің кімдер екенін, танып білуге мән беріп, мен олардың арасында қандай орын аламын деп, өзгелердің пікірімен санасады. Өзін өзгелердің орнына қойып, ішкі жан-дүниесінің сырына барлау жасайды. Мұның бәрін ол өзінің ақыл мөлшерімен таразылап көреді де, ұжым ішінде өзінің атқаратынмен мінез-құлқы қандай болуы керек деген міндетті шешеді.

3. Қатынас жасаушы серіктері жайында өзара тілдесіп, ұғынысудың жолын іздестіреді: егер олар тіл табыса алатын белгілі іс-әрекет болса, атқаруға кіріседі. Іс-әрекет үстінде ұжым ішіндегі әріптестердің кімдер екенін аңғарып, оларды да, өзінде танып білетіндей деңгейге көтеріледі.

4. Қарым-қатынас жасап, тілдескен әріптестер нендей істерді атқара алады және олардың іс-әрекеті мен мінез-құлқында, қабілетінде нендей жағымды ісі бар, ұнамды қасиеттерімен ол қылықтары кездеседі деген жәйттерді анықтап, кімнің кім екенін білетін болады. Егер жалпы тіл табысып кете алмайтындай жәйттер байқалатын болса, онда қатынасқа түскен адамның өзгелермен он әрі қарым-қатынас жасаудың пайдасыз екенін аңғарып, олардан өзін аулақ ұстауға тырысады [2].

Адамның өзгелермен тілдесіп қарым-қатынас жасай білуі жалпыадами қасиеттердің аса қажет түрінің бірі. Күнделікті өмірде кездескен адаммен ашық-жарқын сөйлесіп пікір алысатын болсақ көңілің ашылып, жандүниен сергиді. Ал, өркөкірек, мен мен, тұйық адаммен кездесе қалсаң айтқан сөзіңді түсіну түгіл, оны құлағынада, ілмей қойса, көтеріңкі көңілің судай басылып жігеріңді құм етеді.

Сонымен қарым-қатынас дегеніміз – ғылым әрі өнер. Бұл шығармашылық процесс. Қатынас жасау, өзгелермен тіл табысу – әрбір адамның өмір тәжірибесіне, біліміне, тапқырлығымен ақыл-ойына байланысты жүзеге асып отыратын тіршілік мұқтаждығы. Тіл табысып өзгелермен қатынас орнату әрбір адамның өзіндік талғам-тілегін, ықылас-ынтасын, жалпы адамға деген адами көзқарасын жете түсінуді талап етеді. Қарым-қатынас нәтижесінде адамның кісілік қасиеті, өзгелерге деген қамқорлығымен жанашырлық сезім, гуманитарлық көзқарасы қалыптасады. Тіршілік ортасымен өмір сүрудің сан алуан сырларын біліп, жеке басының қадір-қасиетін арттырады. Адам өзін өзгелердің орнына қойып байқап, оның ішкі дүниесінің сырында барлап біледі.

Қарым-қатынас жасаушылар өзарасында көтерген мәселелерімен хабаралысу кезінде бірінің сөзін ынтақ ойып тыңдап, әңгіменің мән-жайын барынша жете түсінисуді мақсат тұтады. Әріптестердің талап-тілегімен хабары, көңіл-күйі олардың көзқарасынан, дауыс ырғағынан, бет құбылысымен ымишараларынан анық аңғарылады. Айтушыда, тыңдаушыда өзара түсіністік білдіріп, бірінің сөзін екіншісі ықылас-ынта қойып тыңдайды, мұңын тыңдап оған жанашырлық кейіп білдіріп, ал сәтті ісімен игі ісін жүзеге асыруына тілектестігін білдіреді. Халқымызда «жақсы сөз – жарым ырыс» дейтін мәтел осы бір жәйтті білдірсе керек [3].

Көптеген елдерде адамның дамуы, жетілуі, тұлға ретінде қалыптасуы жөніндегі маманданған институттар құрылып, ғалымдар білім берумен тәрбиелеудің жаңа теориясын қалыптастырып, білім беру саласын адамгершілік құндылықтар тұрғысынан оқытуды қолға алуда.

Жеке тұлғаны қалыптастыру дегеніміз – оны мәдениетке үйрету, білім беру, қарым-қатынас ережелерін, әлеуметтік тәжірибені меңгерту.

Жеке тұлғаның белгілі бір мәдени ортада болып, оның тұлғалық және танымдық дамуына ерекше әсерін тигізеді. Қалыптасуына қарай жеке, тұлғаның белгілі бір мәдениетінің субъектісі ретінде екі түрлі фактор бар: біріншісі – сол халықтың мәдени ерекшеліктері, екіншіден – танымдық процестері, темперамент, мінез-құлқын сапалы түрде танып ажырата білу.

Әрбір жеке тұлға қасиеттер жиынтығы арқылы әрбір тұлғаның басқа бір тұлғадан айырмашылығын, оның ешкімге ұқсамайтынын, өзіне тән ерекшелігі бар екенін сипаттайды.

Әдетте, адамның мінезімен темпераментінің ерекше белгілері шығармашылық іс-әрекетімен қабілеттілігінің өзгешелігі арқылы ерекшеленеді. Ұжымдағы студенттердің тұлғалық қасиеттеріне төмендегіше сипаттама беруге болады (Сурет 3).

Тұлғаның даму құрылымы үш бөліктен тұрады. Біріншіден, тұлғаның ақыл-ойын дамыту арқылы санасын жетілдіру; екіншіден, мәдениетті және адамзаттық өркениетті тұлғаның бойына біртіндеп сіңіру; үшіншіден, жеке тұлғаны іс-әрекетке ендіру арқылы өзін-өзі тәрбиелеуге белсене қатыстыру.

Рухани құндылықтар құрамына тұлғалық (жалпы адамзаттық), қоғамдық (әлеуметтік мәнді) және мемлекеттік (ұлттық) құндылықтар алынады. Студенттер мен жастардың рухани-адамгершілік жағынан қалыптасуы, өмірге өздігінен даяр болуы, қоғам мен мемлекеттің дамуын қамтамасыз етеді.

Студенттердің тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың жолдары соңғы жылдары қазақстандық педагог-ғалымдар: С.Қалиев, Ш.Майғанарова, А.А.Бейсенбаева, К.Оразбекова, Р.К. Төлеубекова,

К.Оразбекова т.б. жеке тұлға туралы түсініктер мен адамның тұлғалық ерекшеліктерін айқындаудың методологиялық негіздерін қоғамдық тәрбиенің даму заңдылықтарына, ұлттық мәдениет пен әлемдік мәдениеттің кірігу заңдылықтарына негіздей отырып, бүкіл адамзат баласының қолы жеткен рухани-мәдени байлықтарды ер кін меңгерген азамат тәрбиелеудің жолдарын көрсете отырып, тұлғаның жеке басты қасиетін жетілдіруді психологиялық аспекті де қарастырады.

Еліміздің өсіп-өркендеп, дамыған мемлекеттер қатарынан көрінуі бүгінгі ұрпақтарымызды бәсекелестікке бара алатын, рухани дүниесі бай ізгілікті тұлға етіп тәрбиелеумен байланысты. Осыған орай жалпы білім беретін мектептердегі студенттер ұйымына қойылатын басты міндет – ұйымдастыру қабілеті мол, жауапкершілікті сезінетін, өз қабілетін жете меңгерген, мәдениетті, бизнесті сүйетін ұрпақ тәрбиелеу. Ол үшін студенттің өз мүмкіндіктерін игеру, қоғамдық жұмыстар арқылы бойындағы сапалы қасиеттерді дамыту қажеттігі туындап отыр. Сондықтан осы мақсатта мынадай жұмыс ұйымдастырылды:

- ЖОО-нда студенттердің ұйымын құру; оның басты идеясы - жеке тұлғаның өзіндік танымымен мүмкіндіктерін жүзеге асару арқылы тұлғалық қасиеттерін дамытуға жол ашу;

- студенттердің өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтап алғаннан кейін студент тер ұйым арқылы тұлғалық қасиеттерін тәрбиелеу жолдарын ұйымдастыру.

Нақты іс-әрекетте баланың жеке тұлғалық қасиеттерінің дамуы “өзіне” (субъектіге), табиғатқа (объектіге), “адамдарға” (әлеуметтік ортаға) қатысты үш бағытта дамып, көрініс береді.

Бірінші бағытта баланың дені сау, көңіл-күйі сергек, сүйкімді, өмірге құштарлығы арқылы бейнеленеді. Екінші бағытта білімге және біле түсуге құмарлығы, табиғатты сүюге және қоршаған орта мен үйлесімді өмір сүруге ұмтылысы т.б. арқылы көрінеді. Үшінші бағыт тұлғаның адамдармен тіл табыса білуі, достарының көп болуы, топ жұмысына араласуы және ұжым мүшесі ретіндегі белсенділігі, т.б. арқылы қоғамдық ортадағы іс-әрекет түрінде байқалады.

Студенттердің тұлғалық қасиеттерін студент тер ұйымы арқылы дамытуда педагогикалық тәжірибе жұмысының міндеттері төмендегіше болды:

- ұйым жұмысында студенттердің тұлғалық қасиеттерін дамытуда мақсаттарды белгілеу;

- студенттердің ұйым жұмысын жете ұғынып, жұмысты ұйымдастыруға көмектесу;

- студенттердің мақсат, тілектері мен қабілеттерін айқындау;

- студенттердің тұлғалық қасиеттерін ұйым жұмысы арқылы дамытудың моделі жасау және он жүзеге асару жолдарын анықтау.

Студенттер ұйымында олардың тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған жұмыстарды модельдеу, мектептегі ғылыми-тәжірибелік ізденістік жұмыстар, осы жұмысқа қатынасушы ұжым үшін қажетті жағдайлардың болуы ескерілді. Бұл жұмыстың барысында дәстүрлі, классикалық әдістер (рөлдік ойындар, талдау) пайдаланылды. Интерактивті әдістер пайдалану арқылы басқалар мен ізгілік қарым-қатынас жасауға үйренеді. Ұйымда топпен жұмыс жасау ортаға бейімделіп, өзін ұстай білуге, үйлесімді қарым-қатынаста болуды, достықты қадірлеуді, жолдасына көмек көрсету, өз ара қайырымдылық, адалдықт.с.с. тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу проблемасының жағдайын теориялық талдау мен студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеудің анықталған педагогикалық-психологиялық шарттары мен ұсынылған үлгісін сынақтан өткізуге байланысты жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижелері бойынша төмендегідей қорытынды жасауға болады:

1. Коммуникативтілік ұғымын, проблеманың жағдайын зерттеу нәтижесінде коммуникативтілік ұғымының мәні, коммуникативтілікке тәрбиелеудің маңызы анықталды. Қазіргі таңда әлемде орын алған әлеуметтік, дінаралық, ұлтаралық және т.б. әртүрлі сипаттағы қақтығыстар өршіп тұрған жағдайда, елімізде оны болдырмаудың, қайшылықтардың алдын алу үшін жастарды коммуникативтілікке тәрбиелеу керек.

2. Бүгінгі көптеген ұлт өкілдері мен түрлі діни конфессиялар бейбіт өмір сүріп отырған Қазақ елінің үлгілі рухани қатынасы, тәуелсіздік алған жылдары қол жеткізген табыстары ұлтаралық келсім мен коммуникативтіліктің арқасында болып отыр. Коммуникативтілікке тәрбиелеудің негізінде ұлттық тәрбие беру, Қазақстандағы ұлттардың ұлттық құндылықтары туралы білім беру жатыр. Ұлттық менталитетімізге кейбір жат қылықтардың жастар арасында етек жаюы жас ұрпақты ұлттық рухта толық ақпараттандырмағанның, ұлттық тәрбие беруді әлсіретіп алудың нәтижесінде туындап отыр. Сондықтан да, ұлтаралық келісім мен ұлтаралық бірлікті дамыту үшін де ұлттық тәрбиеге баса көңіл бөлу керек.

3. Қазіргі заманда жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беруге, коммуникативтілікке тәрбиелеуге ықпалын тигізетін кез келген ақпараттың қолжетімді болуы үшін жаңа ақпараттық технологиялардың барлық мүмкіндіктерін, соның ішінде Интернетті де пайдалану қажет. Жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру

мәселелері түрлі факторларға, соның ішінде ақпараттық құралдарға да тікелей байланысты. Ақпараттық технологияларды тиімді қолдану бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға, жастардың танымдық белсенділігін арттыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне және ұлттық тәрбие беруге де жағдай жасайды.

4. Зерттеу нәтижесінде жоғарғы оқу орнында студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеудің педагогикалық-психологиялық шарттары анықталып, теориялық түрде негізделді, үлгісі жасалды.

5. Студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеуге байланысты жұмыстарды ұлттық тәрбие негізінде ұйымдастырудың әдістемесін жасалып, оның жолдары мен әдістемелік құралдары анықталды.

6. Зерттеу нәтижесінде анықталған студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеудің педагогикалық-психологиялық шарттары мен ұсынылған үлгісі ЖОО-ның тәрбие үдерісінде және тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында дәлелденді. Эксперимент нәтижесі ұлттық тәрбие негізінде коммуникативтілікке тәрбиелеуді ұйымдастырудағы ең басты деген факторларды анықтауға мүмкіндік берді, олар: ұлтжанды, толерантты азамат болу дегенді түсінуі; ұлттық құндылықтарды білудің, толерантты болудың ел болашағы үшін маңызын түсінуі; ұлттық құндылықтарды білудің, толерантты болудың ел болашағы үшін маңызын түсінуі; Қазақстандағы ұлттардың ұлттық құндылықтары туралы Интернетті қолданып алған білімі болуы; ұлттық тәрбие негізінде коммуникативтілікке тәрбиелеуге қатысты тәрбие сағаттарына, іс-шараларға белсене қатысуы.

6. Зерттеу барысында жоғары оқу орнында студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеуге байланысты жұмыстарды ұйымдастыруды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету үшін төмендегідей әдістемелік құралдар жасалып, тәрбие үдерісіне ендірілді:

- «Коммуникативтілікке тәрбиелеу: теория және практика» атты әдістемелік құрал енгізілді;
- «Педагогикалық ізденістер» атты оқу-әдістемелік құрал енгізілді;
- аудиториядан тыс тәрбие жұмыстарына қосымшалар (кураторлық сағаттар, тәрбиелік шаралар) енгізілді;
- ЖОО оқытушыларының кураторларының әдістемелік даярлығын жетілдіру үшін «Студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеудің жолдары» атты арнайы семинар енгізілді.

Зерттеу барысында әзірленген әдістемелік еңбектерді жоғары оқу орындарының тәрбие үдерісінде, мамандарды дайындауда пайдалануға болады.

Зерттеу нәтижесі бойынша студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеуге байланысты жұмыстарды тиімді ұйымдастыру үшін төмендегідей ұсыныстар айтуға болады:

- студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеудің ұсынылған үлгісіне сәйкес анықталған педагогикалық-психологиялық шарттар біртұтас жүйе ретінде қарастырылып, кешенді түрде орындалуы тиіс;
- студенттерді коммуникативтілікке тәрбиелеудің тиімді болуы оның педагогика-психология қағидаларына негізделіп, тәрбие жұмыстарының әдістемесі мен құралдарын қолданып оқытушының дұрыс ұйымдастыруына, оның күзиреттілігі мен студенттің мотивациясын қолдайтын шараларға тәуелді
- студенттерге ұлттық тәрбие беру нәтижелі болуы үшін отбасы, ата-ана, оқу-орны бірлесіп тәрбие жұмысын жүргізу керек. Тәрбие сағаттарында жүйелі түрде бір мақсатта ұлттық тәрбие беру, коммуникативтілікке тәрбиелеу жұмыстарын ұйымдастыру керек [3].

Қорыта келгенде, қарым-қатынас орнатудың екі бөлшектен тұратынын ажыратып көрсетуге болады. Оның бірі – адамның ішкі дүниесінің қатысты қасиеттері ойлауы мен саналы әрекеті, ал, келесі бөлшегі адамның мінез-құлқы мен өзгелермен тіл табысып бірлесіп әрекет істейтін қатынас сипаттарын білдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Андреева Т.В., Толстова А.В. *Темперамент супругов и совместимость в браке // Ананьевские чтения. – 2001: Тезисы научно-практической конференции. – СПб., 2001. – Б.57*
- 2 Бодалев А.А. *Психология общения. – М.: Воронеж, 1996. – Б. 68.*
- 3 Бодалев А.А. *О коммуникативном ядре личности // Сов. педагогика – 1990. - №5. – Б. 102.*

УДК 34:001.83(100)
МРНТИ 10.01.17

Хусаинов О.Б.¹

¹заведующий кафедрой правовых дисциплин, Казахской Академии труда и социальных отношений, к.ю.н.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ ОБ АДВОКАТУРЕ

Аннотация

В основе правового регулирования адвокатской деятельности и адвокатуры в Республики Казахстан лежат не только принципы, закрепленные отечественным законодательством, но и общепризнанные стандарты, принятые в международном сообществе. Цель работы – проанализировать особенности международных правовых актов, регулирующих деятельность адвокатуры. Особое место занимает Конвенция о защите прав человека и основных свобод, стандарты и нормы Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия, а также преамбула к Основным положениям о роли адвокатов (приняты VIII Конгрессом ООН по предупреждению преступлений в августе 1990 г. в Нью-Йорке). Методологический потенциал включает: сравнительно-правовой метод, применение которого позволяет сопоставить особенности международных правовых актов, регулирующих деятельность адвокатуры. Исследовано законодательство зарубежных стран, а также отдельные точки зрения ученых-юристов.

Ключевые слова: Республики Казахстан, концепция правовой политики Республики Казахстан, адвокат, адвокатура, адвокатская деятельность, международно-правовые акты, международные стандарты адвокатской деятельности, основные принципы адвокатской деятельности, международный пакт о гражданских и политических правах, международный Союз (Содружество) адвокатов.

О.Б. Хусаинов¹

¹заң ғылымдарының кандидаты, Қазақ еңбек және әлеуметтік қатынастар академиясының
Құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі

АДВОКАТУРА ТУРАЛЫ НЕГІЗГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕРДІҢ СИПАТТАМАСЫ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасында құқықтық реттеудің негізінде тек ішкі заңнамада бекітілген қағидаттар ғана емес, сонымен бірге халықаралық қоғамдастықта танылған жалпы қабылданған стандарттар да кұрайды. Жұмыстың мақсаты – адвокатура қызметін реттейтін халықаралық-құқықтық актілердің ерекшеліктерін талдау. Ерекше орынды адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы конвенция, Біріккен Ұлттар Ұйымының қылмыстың алдын алу және қылмыстық сот төрелігі саласындағы нормалары, сондай-ақ адвокаттардың рөлі туралы негізгі қағидаларға кірісу (1990 жылғы тамызда Нью-Йоркте Біріккен Ұлттар Ұйымының Қылмыстың алдын алу жөніндегі VIII Конгресі) қабылдаған актілер орын алады.

Әдістемелік әлеуетке мыналар жатады: салыстырмалы-құқықтық талдау әдісі, оның қолданылуы адвокаттық қызметті реттейтін халықаралық-құқықтық актілердің ерекшеліктерін салыстыруға мүмкіндік береді. Шет елдердің заңнамасын зерттеу, сондай-ақ заңгер ғалымдардың жекелеген көзқарастарын зерттелген.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, Қазақстан Республикасының құқықтық тұжырымдамасы, адвокат, адвокатура, адвокаттық қызмет, халықаралық-құқықтық актілер, адвокаттық қызметтің халықаралық стандарттары, адвокаттық қызметтің негізгі қағидалары, азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық актілер, адвокаттардың халықаралық Одағы (Қауымдастығы).

O.B. Khussainov¹

¹Cand. Sc. Law, Head of the Legal Disciplines chair, Kazakh Academy of Labor and Social Relations, Almaty, Republic of Kazakhstan

ADJECTIVES OF THE BASIC INTERNATIONAL LEGISLATION ON ADVOCACY

Abstract

The basis of the legal regulation of advocacy and legal services in the Republic of Kazakhstan is not only the principles laid down by the domestic legislation, but also the generally accepted standards adopted by the international community. The aim of the work is to analyze the features of international legal acts regulating the activities of the advocacy. A special place is occupied by the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice, as well as the preamble to the basic provisions on the role of lawyers (made VIII United Nations Congress on the Prevention of Crime in August 1990 in New York NY). Methodological potential includes: a comparative legal method, the use of which makes it possible to compare the features of the international legal acts regulating the activities of the advocacy. Studied laws of foreign countries, as well as individual point of view of legal scholars.

Keywords: Republic of Kazakhstan, concept of the legal policy of the Republic of Kazakhstan, Lawyer, advocacy, international legal acts, international standards of advocacy, basic principles of advocacy, International Covenant on Civil and Political Rights, International Union (Commonwealth) of advocates

Необходимость изучения проблемы совершенствования адвокатуры продиктована объективной реальностью, поскольку адвокатская деятельность направлена на осуществление защиты прав и законных интересов личности от каких бы то ни было посягательств, обеспечение законности и содействие правосудию. Адвокатура является одной из важнейших правовых структур государства, основным назначением которой является оказание юридической помощи. В отличие от государственных и иных органов и организаций адвокатуре присуща специфика, обусловленная не только ее целевыми установками, задачами, основами организации, но и самой деятельностью, правовым статусом адвокатов [1].

Следует отметить, что, согласно Концепции правовой политики Республики Казахстан на период 2010-2020 гг., основным ядром системы оказания гражданам юридической помощи является адвокатура, ему отведена ведущая роль в системе правозащитных институтов [2].

Имплементация норм международного права в сферу национальной компетенции государства детерминирована императивами современного мирового сообщества. Большинство государств признали, что важно не только широкое признание и конституционное закрепление этих прав и свобод, но и фактическая реализация их в различных сферах жизни общества - правовой, политической, экономической, социальной и духовной [3, с.9].

В настоящее время в рамках международных организаций обсуждаются различные проблемы, с которыми сталкиваются при выполнении своих функций. В этих целях изучается информация о различных гарантиях, которые необходимо установить и применять государствами-членами в целях гарантирования независимости адвокатов и профессиональных юристов. Кроме того, решающими факторами являются четкие критерии и транспарентные процедуры получения профессии юриста, а также дисциплинарные процедуры.

В число наиболее опасных факторов, угрожающих независимости юристов, входят притеснения, угрозы и даже физические нападения на них, а 7 Раздел I. Международно-правовые основы адвокатуры та в целях обеспечения юридической помощи населению, т.е. международные стандарты адвокатской деятельности, которые направлены на обеспечение одного из фундаментальных прав человека – права на защиту.

Международные стандарты адвокатской деятельности можно подразделить на три группы.

Первая группа – международные и региональные договора по правам человека, в которых урегулированы вопросы соблюдения и реализации права на защиту, справедливое судопроизводство.

Вторая группа - международные и региональные документы, которые непосредственно касаются правового статуса, вопросов организации деятельности адвокатуры.

Третья группа - документы международных адвокатских объединений, в которых урегулированы вопросы адвокатской этики, правил организации органов адвокатуры [4, с.32].

Адвокаты, наряду с судьями и прокурорами, являются одним из столпов, на которых зиждутся права человека и принцип верховенства права. Адвокаты выполняют важнейшую функцию в защите прав

человека и в обеспечении соблюдения права на справедливое судебное разбирательство посредством предоставления обвиняемым надлежащей защиты в суде.

Все основные универсальные и региональные документы в области прав человека гарантируют право на защиту, на справедливое рассмотрение дел в судебном процессе (по уголовным, гражданским, дисциплинарным и административным вопросам) независимым и беспристрастным судом или другим органом правосудия [5].

Так, на договорном уровне международные стандарты, нормы и руководящие принципы в сфере реализации права на защиту включают в себя:

- a) статью 14 (пункт 3) Международного пакта о гражданских и политических правах;
- b) статью 6 (пункт 3) Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод;
- c) статью 8 (пункт 2) Американской конвенции о правах человека;
- d) статью 7 (пункт 1(c)) Африканской хартии прав человека и народов;
- e) статью 16 Арабской хартии прав человека;
- f) статью 6 (пункт 3) Конвенции Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека.

На недоговорном уровне международные стандарты, нормы и руководящие принципы включают в себя:

1. Основные принципы ООН, касающиеся роли юристов.
2. Принципы и руководящие положения Организации Объединенных Наций, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия.
3. Свод принципов для защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме.
4. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными.
5. Принципы эффективного предупреждения и расследования незаконных, произвольных и суммарных казней [6].
6. Рекомендация Комитета министров Совета Европы от 8 января 1993 г. № R (93) 1 «Об эффективном доступе к праву и правосудию малообеспеченных».
7. Резолюция Комитета министров Совета Европы от 18 февраля 1996 г. № (76) 5 «О юридической помощи по гражданским, торговым и административным делам».
8. Резолюция Комитета министров Совета Европы от 2 марта 1978 г. № (78) 8 «О юридической помощи и консультациях».
9. Рекомендация Комитета министров Совета Европы от 14 мая 1981 г. № R (81) 7 «Комитет министров — государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию».
10. Рекомендация Комитета министров Совета Европы от 25 октября 2000 г. № R (2000) 21 «О свободе осуществления профессии адвоката».
11. Принципы и руководящие положения по вопросу о праве на справедливое судебное разбирательство и правовую помощь в Африке.
12. Стандарты, касающиеся независимости юристов, принятые Международной ассоциацией юристов.
13. Решения договорных органов ООН и региональных судов и комиссий по правам человека.

Международный пакт о гражданских и политических правах оговаривает в статье 14(1): «Все лица равны перед судами и трибуналами» и «каждый имеет право при рассмотрении любого уголовного обвинения, предъявляемого ему, или при определении его прав и обязанностей в каком-либо гражданском процессе, на справедливое и публичное разбирательство дела компетентным, независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона». Комитет по правам человека, орган, отвечающий за мониторинг соблюдения Пакта государствами, однозначно заявил, что право на судебное разбирательство независимым и беспристрастным судом «является абсолютным правом, не подлежащим никаким исключениям».

Комитет также уточнил, что даже в военное время либо во время чрезвычайного положения «только суд может привлечь к ответственности и осудить какое-либо лицо за совершение уголовного правонарушения» [7]. Таким образом, это право применяется во всех обстоятельствах и по отношению ко всем судам, обычным и специальным.

На региональном уровне статья 8(1) Американской конвенции о правах человека устанавливает: «Каждый человек имеет право на слушание его дела с надлежащими гарантиями и в течение разумного периода времени в компетентном, независимом и беспристрастном суде, заранее созданном по закону в

обоснование любого обвинения уголовного характера, выдвинутого против него или 2 Комитет по правам человека, Замечание общего порядка № 29 – Чрезвычайное положение (статья 4), CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31 августа 2001 г., пар. 16. 9 Раздел I. Международно-правовые основы адвокатуры для определения его прав или обязательств гражданского, трудового, финансового или любого иного характера».

Используя схожую формулировку, статья 7(1) Африканской хартии прав человека и народов гласит: «Каждый человек имеет право на рассмотрение его дела», это право включает в себя «право считаться невиновным до тех пор, пока его виновность не будет установлена компетентным судом или трибуналом» и «право на рассмотрение дела в разумный срок беспристрастным судом или трибуналом». Эту статью необходимо читать в сочетании со статьёй 26 Хартии, устанавливающей, что государства-участники «обязаны гарантировать независимость суда». Африканская комиссия по правам человека и народов указала, что статья 7 «должна рассматриваться как не подлежащая отступлениям», поскольку она обеспечивает «минимальную защиту граждан» [8].

На региональном уровне бывших Республик СССР был образован в 1992 году Международный Союз (Содружество) адвокатов (МС(С)А), в результате реорганизации Союза адвокатов СССР.

К основным целям Организации относятся:

- содействие укреплению сотрудничества, солидарности и взаимопомощи адвокатов и адвокатских общественных организаций стран СНГ и других государств;
- расширение их международных, профессиональных и культурных связей;
- пропаганда признанных мировым сообществом принципов и стандартов адвокатского мастерства, нравственных основ адвокатской деятельности и гарантий независимости адвокатов;
- содействие повышению правовой культуры населения;
- защита прав и свобод, чести и достоинства членов организации

В Республике Казахстан членами МС(С)А могут создаваться его региональные отделения, деятельность которых регулируется законодательством РК, соответствующими положениями (в частности, Положением о филиале «Казахский филиал международного союза (содружества) адвокатов» общественного объединения Международный союз (содружество) адвокатов и его Уставом).

Цель деятельности МС(С)А совпадает с целью деятельности Союза адвокатов РК, так как они представляют целостную систему адвокатуры и являются едиными.

МС(С)А для выполнения указанных целей и задач:

- создает научно-исследовательский институт адвокатуры, изучает и распространяет опыт лучших адвокатов;
- организует научно-методическую работу по совершенствованию деятельности адвокатуры; оказывает помощь адвокатским объединениям в проведении профессиональной учебы и научно-практических конференций;
- организует международные семинары, конгрессы и конференции;
- участвует в организации стажировок адвокатов в коллегиях и фирмах иных регионов и государств;
- учреждает печатный орган МС(С)А и распространяет методическую литературу для адвокатов (необходимо отметить, что результатом деятельности МС(С)А явилось издание ежемесячного журнала «Адвокат», который имеет большое значение в плане объединения адвокатов, повышения их профессионального уровня, а также пропаганды и изучения опыта зарубежных адвокатов);
- организует обмен делегациями адвокатов между Союдами (ассоциациями) адвокатов разных государств и регионов;
- разрабатывает проблемы адвокатской этики;
- изучает и обобщает положения адвокатов в правовых системах различных государств и в необходимых случаях направляет органам власти государств и Международным организациям ходатайства об устранении нарушений прав и свобод адвокатов;
- проводит независимую правовую экспертизу нормативных правовых актов по просьбе государственных органов и общественных организаций, содействует разработке законодательства об адвокатской деятельности и иных нормативных правовых актов;
- осуществляет другие полномочия, предусмотренные международным правом и законодательством государств об общественных объединениях.

Исходя из вышеперечисленного, можно сделать вывод, что существующие нормы международного и казахстанского законодательства позволяют эффективно защищать права граждан. Республика Казахстан полностью вошла в международный законодательный процесс по соблюдению прав и свобод человека.

Список использованной литературы:

- 1 Тыныбеков С. Адвокатура и адвокатская деятельность в Республике Казахстан: Учеб. – Алматы: Данекер, 2004. – 343 с.
- 2 О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года. Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858// «Казахстанская правда» от 27.08.2009 г., № 205 (25949).
- 3 Сабитова А.А. Право на мирные собрания: национальный и международно-правовой аспекты. // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», 2017. - №3-4(50-51). – С.9-13.
- 4 Рябцева Е.В. Международно-правовой стандарт адвокатской деятельности// Евразийская адвокатура, 2013. – №4(5). – С.32-35.
- 5 Международные принципы, касающиеся независимости и подотчётности судей, адвокатов и прокуроров – практическое руководство (вторая редакция). – Женева, 2007 г.
- 6 Международные принципы, касающиеся независимости и подотчётности судей, адвокатов и прокуроров – практическое руководство (вторая редакция). – Женева, 2007 г. 8 Раздел I. Международно-правовые основы адвокатуры
- 7 Комитет по правам человека, Замечание общего порядка № 29 - Чрезвычайное положение (статья 4), ССРР/С/21/Rev.1/Add.11, 31 августа 2001 г., пар. 16.
- 8 Африканская Комиссия по правам человека и народов, Организация гражданских свобод, Центр правовой защиты, Проект по правовой защите и помощи против Нигерии, Сообщение № 218/98, решение, принятое в ходе 29 очередной сессии, 23 апреля – 7 мая 2001 г., пар. 7.

УДК 327; 339.9
МРНТИ 11.25.67

Чумаченко Т.Н.¹

¹к.полит.н., старший преподаватель кафедры международных отношений КазНПУ им. Абая

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КИТАЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация

Данная статья посвящена отдельным аспектам взаимодействия Китая и Казахстана на современном этапе. Автор анализирует казахстано-китайские взаимоотношения в сфере безопасности. Исследуется китайская инициатива «Один пояс – один путь» и инициатива совместного формирования «Экономического пояса Шелкового пути» (ЭПШП). В статье автор анализирует возможные риски, относительно продвижения этого проекта особенно в евразийских странах. Автор акцентирует внимание на динамике военно-технического сотрудничества. Анализируются взаимодействие двух стран и общие задачи в рамках международных региональных объединений. Статья рассматривает последние договоренности в этой области на современном этапе.

Ключевые слова: Казахстан, Китай, международные отношения, безопасность, сотрудничество.

Т.Н. Чумаченко¹

¹с.э.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙДЫҢ ӨЗАРА ҚАУІПСІЗДІК БАҒЫТЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕ ҚАТЫНАСТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан-Қытай қатынастарының қазіргі кезеңдері туралы сипатталады. Автор Қазақстан мен Қытай арасындағы қауіпсіздікке байланысты мәселелерді талдайды. Қытай ұсынысындағы «Бір белдеу – бір жол» бағдарламасындағы «Жібек Жолы экономикалық белдеуі» (ЖЖЭБ) өзара бағдарламалары талқыланады. Автор бұл мақалада әсіресе еуразиялық бағыттағы жобалануға назар аударған. Негізгі бағытты автор әскери-техникалық байланыстық даму қарқынына байланысты береді. Өзара байланыстықтың екі жақты дамуына халықаралық аймақтық бірлесудің жолдарына көңіл бөлінген. Мақалада қазіргі кезеңнің екі жақты соңғы келісімдері қаралған.

Түйін сөздер: Қазақстан, Қытай, халықаралық қатынастар, қауіпсіздік, ынтымақтастық.

T.N. Chumachenko¹

¹c.polit.s., senior lecturer of the International Relations chair of KazNPU after Abay

SOME ASPECTS OF THE INTERACTION BETWEEN CHINA AND KAZAKHSTAN IN THE FIELD OF SECURITY

Abstract

This article is devoted to certain aspects of the interaction of China and Kazakhstan at the present stage. The author analyzes the Kazakh-Chinese relations in the field of security. The Chinese initiative “One Belt - One Way” and the initiative to jointly form the “Economic Belt of the Silk Road” (SREB) are being explored. In the article, the author analyzes the possible risks regarding the promotion of this project, especially in Eurasian countries. The author focuses on the dynamics of military-technical cooperation. The interaction of the two countries and common tasks within the framework of international regional associations are analyzed. The article considers the latest agreements in this area at the present stage.

Keywords: China, Kazakhstan, international relations, security and cooperation.

На протяжении многих столетий два соседних государства Казахстан и Китай пережили различные периоды и этапы взаимоотношений. За четверть века китайско-казахстанские отношения выдержали испытание временем и бурей международных ситуаций. От добрососедства и дружбы, затем всестороннего стратегического партнерства, и вплоть до создания сообщества общих интересов и единой судьбы, двусторонние отношения стали развиваться опережающими темпами и вышли на самый высокий уровень за всю историю [1].

Динамика казахстанско-китайских отношений достаточно высока, с 2012 года по 2018 состоялось 18 встреч на высшем уровне, было подписано 127 двусторонних документов на общую сумму около 67 млрд. долларов [2].

Особое место в развитии взаимодействия этих стран занимает Великий Шёлковый путь, соединяющий Казахстан и Центральную Азию с Китаем, в глобальном же плане - Европу и Азию. А выдвинутая Китаем инициатива объединённых проектов «Экономического пояса Шёлкового пути» и «Морского Шёлкового пути XXI века», под названием «Один пояс и один путь», выдвинутая осенью 2013 года, позволяет всем странам еще с большей интенсивностью развивать и укреплять действующие региональные двусторонние и многосторонние механизмы.

Эта китайская инициатива охватывает большую часть Евразии и заключается в поиске, выработке и продвижении новой модели международного сотрудничества и развития, при укреплении действующих региональных двусторонних и многосторонних механизмов для формирования открытой, инклюзивной и сбалансированной архитектуры регионального сотрудничества. «На основе продолжения и развития духа Древнего шёлкового пути «Один пояс и один путь» призывает к выработке новых механизмов регионального экономического партнерства, стимулированию экономического процветания вовлеченных стран, укреплению культурных обменов и связей во всех областях между разными цивилизациями, а также содействию мира и устойчивого развития» [3].

Для Казахстана данный проект является достаточно перспективным, поскольку с одной стороны, главы Казахстана и Китая уже достигли соглашения по стыковке концепции экономического пояса Шелкового пути и новой экономической политики «Нурлы жол».

Китайский политический деятель У Цзяньминь назвал проект своевременной инициативой, отвечающей современным требованиям экономики и геополитики, и что именно этот проект вывел отношения Китая и Казахстана на новый уровень. О чем свидетельствуют следующие цифры: «Внешнеторговый оборот Казахстана и Китая по итогам 9 месяцев 2018 года составил 8,2 млрд. долл. США (годом ранее – 7,4 млрд. долл. США). Китай является сегодня одним из ключевых партнёров Казахстана: доля товарооборота с КНР составляет 12,1% от совокупного объёма (68,2 млрд. долл. США). Экспорт и импорт казахстанских товаров и услуг в Поднебесную находится в паритете: экспорт – 4,2 млрд. долл. (+6,6%), импорт – 4 млрд. долл. (+17,2%). В 2017 году Китай занял второе место среди стран по товарообороту с РК – 10,5 млрд. долл. США.» [4]

Общий объем инвестиций Китая в экономику Казахстана превысил 42,8 млрд. долларов США, а кредитование - в общей сложности больше 50 млрд. долларов [5].

В 2017 году подписан меморандум о сотрудничестве между министерствами иностранных дел Казахстана и Китая на 2017-2019 годы – документ, который стал своего рода "дорожной картой" двустороннего межгосударственного взаимодействия на данный период.

Однако вместе с экономической составляющей встает вопрос обеспечения безопасности этого пути.

Западные аналитики часто пишут в прессе о наличии различных угроз безопасности по протяжению этого пути. Кроме того, китайские исследователи также называют возможные риски, относительно продвижения проекта особенно в евразийских странах. В экономическом плане это то что, строительство инфраструктуры на евразийских пространствах требует больших объемов капиталовложений, отличается долгосрочностью, и соответственно риски для инвестиций будут высоки. В геополитическом плане, в евразийских странах существуют разного рода опасения относительно угрозы «китайской экономической экспансии», что может использоваться различными силами во внутривосточной борьбе. А также существуют такие проблемы, как межгосударственные разногласия, региональные конфликты, терроризм, экстремизм, что создает большую угрозу евразийскому экономическому сотрудничеству. «Наконец, в Евразии для защиты своих капиталовложений у Китая отсутствуют как собственное военное присутствие, так и эффективные механизмы сотрудничества в сфере безопасности с крупными игроками», - подчеркивает политолог Фэн Юйцзюнь [6].

Однако на нынешнем этапе “Один пояс, один путь” продвигается главным образом через отдельные проекты и без единых согласованных правил взаимодействия для его участников, четких торговых, инвестиционных, технологических и экологических стандартов и правил, что предполагает в таком случае согласование возникающих проблем в двустороннем порядке и поиск консенсуса.

Именно поэтому, как отмечал Си Дзиньпин: «Следует углублять сотрудничество по безопасности, претворять в жизнь концепцию неделимой, комплексной, кооперативной и устойчивой безопасности, бороться с тремя силами зла, наркотрафиком и трансграничной организованной преступностью, совместно обеспечивать кибербезопасность. Важно и ускорять работу над созданием двустороннего механизма по обеспечению безопасности строительства «Одного пояса и одного пути», защищать нефтегазопроводы и крупные проекты сотрудничества, отстаивать законные права и интересы граждан и компаний двух стран, безопасность их жизни и имущества» [7].

В этом плане казахстанско-китайское сотрудничество в сфере безопасности играет большую роль. На начальном этапе развитие этих отношений были одной из составляющих для решения двуединой задачи: обеспечение национальной безопасности Казахстана, укрепление его независимости и безопасности границ. Президент Казахстана Н.А. Назарбаев ещё до окончательного развала СССР начал устанавливать отношения с Китаем. В июле 1991 г. он нанес визит в Пекин, в ходе которого продемонстрировал китайским лидерам заинтересованность Казахстана в установлении самостоятельных добрососедских отношений с Китаем, прежде всего в экономической сфере, а также в поддержании политических контактов с китайским руководством. Впервые проблемы безопасности широко обсуждались между двумя странами во время визита Президента Н.А. Назарбаева в КНР в октябре 1993 г. Была подписана декларация об основных дружественных отношениях между Казахстаном и Китаем. В ней заявлено о приверженности двух стран принципам добрососедства, уважения суверенитета, ненападения и невмешательства во внутренние дела друг друга. Для Казахстана, который к тому времени уже объявил о своей согласии стать безъядерной державой, было важно получить согласие Пекина на предоставление гарантий неприменения против него ядерного оружия. В феврале 1995 г. КНР дала Казахстану гарантии [8].

Казахстан и Китай имеют опыт решения сложных вопросов международного сотрудничества в области безопасности. Так, спорные вопросы по делимитации границы были разрешены в духе партнерства и добрососедства, о чем свидетельствуют Соглашение о казахстанско-китайской государственной границе 1994, которое фактически подтвердило незыблемость границы между двумя странами, по которому удалось согласовать 70 ключевых пограничных точек, а также Договор о прохождении границы 1998 года.

Существенный прогресс, достигнут по вопросу совместного использования ресурсов трансграничных рек, где поворотным моментом стал государственный визит Н.А. Назарбаева в КНР в феврале 2011 года и подписание межправительственного Соглашения о контроле качества вод трансграничных рек. Китай на протяжении многих лет сталкивается с подобными спорами с Индией, Бангладеш, Вьетнамом, Таиландом, Камбоджей, Лаосом и Россией, и это был первый случай подписания КНР содержательного документа с приграничным государством, что приблизило стороны к урегулированию проблемы совместного использования ресурсов трансграничных рек.

Одним из важных аспектов национальной безопасности Казахстана состоит в том, что наша Республика граничит с Синьцзян-Уйгурским автономным районом КНР, который является фактически эпицентром сепаратистских движений, в регионе неофициально существуют три уйгурских движения: Объединенная ассоциация Уйгурстана, Объединенный национальный революционный фронт и Уйгурстанская организация свободы. Многочисленная уйгурская диаспора по обе стороны границы вызывает тревогу китайского правительства, так как ее объединенные усилия по реализации идеи автономии вызывают угрозу дестабилизации. Также интересы Китая в Центральной Азии расширились с распространением сил религиозного экстремизма, терроризма и агрессивного национализма. Как пишут аналитики – особенное беспокойство в этом отношении вызывает Афганистан. Падение правительства президента Наджибуллы в 1992 г. и победа моджахедов, сигнализировали о том, что Афганистан превращается в цитадель экстремизма. Упрочение позиций движения «Талибан» в 1996 г. способствовало укреплению сил экстремизма и терроризма, и развернувшаяся в 1992 г. гражданская война в Таджикистане стала этому доказательством. В Ферганской долине стали активны две религиозные группировки: Исламское движение Узбекистана (ИДУ) и партия «Хизб ут-Тахрир». «Хизб ут-Тахрир» ставит своей целью создание Халифата, простирающегося от Монголии до берегов Каспийского моря. По этой схеме Синьцзян-Уйгурский автономный район также входит в Халифат. Довольно часто появляются сообщения о том, что уйгурские сепаратисты проходят подготовку в Афганистане, у которого есть общая граница с Китаем протяженностью 25 км. [9].

Китай в СУАР имеет по периметру границы 7 пропускных пунктов, из которых 4 приходится на Казахстан: Достык-Алашанькоу, Хоргос, Бахты и Майкапчагай-Цзимунай. Если у Китая с Таджикистаном работает только один сезонный (на летний период) КПП, то пограничные пункты на казахстанском направлении работают в круглогодичном режиме. Поэтому в этом вопросе уделяется пристальное внимание расширению сотрудничества Китая с Казахстаном, и последние договоренности между Китаем и Центральноазиатскими государствами закрыли надежду для уйгурской независимости.

Как отмечают казахстанские эксперты, Китай крайне заинтересован, чтобы регион оставался стабильным, так как от этого зависит спокойствие пограничного с нами Синьцзян-Уйгурского автономного района (СУАР). И в этом ключевую роль играет Казахстан, как крупнейший экономический партнер по региону, к тому же с наиболее протяженной границей [10].

Начав с отношений взаимного доверия, на современном этапе наши страны перешли на новый уровень партнерства. В сфере политики продолжается всесторонний диалог, укрепляющий политическое взаимодействие. Глобализация бросает новые вызовы, как Китаю, так и Казахстану и вынуждает укреплять сотрудничество для того, чтобы подобающим образом отвечать на подобные вызовы. Современная действительность требует усиления и активизации взаимодействия между нашими странами. Договор о стратегическом партнерстве между РК и КНР создал основу для дальнейшего укрепления сотрудничества между двумя государствами, которое наряду с широкими перспективами ставит перед нами и новые задачи и требования

Отношения между РК и КНР динамично развиваются в позитивном русле и являются самыми дружественными среди всех соседей Китая. Казахстан и Китай поддерживают самые тесные контакты, которые также выражаются во взаимных визитах и переговорах глав двух государств. Такого интенсивного обмена визитами с другими странами у нас нет. Эти визиты приносят новое содержание в развитие сотрудничества между нашими странами, способствуют его дальнейшему углублению.

Китай поддержал Казахстан, когда Президент РК объявил Казахстан свободным от ядерного оружия. Казахстан и Китай тесно взаимодействуют и поддерживают друг друга в рамках СВМДА и ШОС, согласуют свои позиции по вопросам, относящимся к деятельности ООН, в вопросах обеспечения безопасности, потому что обе страны заинтересованы в сохранении региональной стабильности и безопасности. Что очень важно, Казахстан неизменно поддерживает Китай по тайваньскому вопросу и выступает против, так называемой, независимости Тайваня [11].

Успешное развитие казахстанско-китайских отношений стало важным фактором обеспечения стабильности в регионе. Китай всегда принимает во внимание позицию казахстанской стороны по вопросам обеспечения безопасности и стабильности в Центральной Азии и полагает, что отношения дружбы и добрососедства между РК и КНР оказывают положительное влияние на политико-экономическую ситуацию в регионе.

Каждое государство во внешней политике исходит из собственных интересов, которые у Китая и Казахстана совпадают, когда речь идет о необходимости обеспечения социально-экономического развития, безопасности и стабильности в регионе Центральной Азии. «Быстро растущее в последние годы

сотрудничество Китая с данным регионом все заметнее принимает облик тесной взаимосвязи. Уже инвестировав миллиарды долларов в Центральной Азии, Китай может изменить расклад сил в регионе». [12]

Не секрет, что многие эксперты называют Центральной Азией регионом с большим конфликтным потенциалом. Поэтому в процессе двусторонних и многосторонних отношений важно не только совпадение интересов по взаимовыгодным проектам, но и умение найти точку соприкосновения в случае расхождения мнений по разным вопросам. РК и КНР смогли показать пример решения доставшихся в наследство от истории спорных пограничных вопросов и установления отношений политико-экономического партнерства.

Следует особо подчеркнуть, что казахстанско-китайские связи являются не просто контактами между двумя странами, а отношениями между двумя державами, оказывающими влияние на экономическое развитие континента Евразии и даже на ситуацию в мире.

Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) – это форма сотрудничества Китая с постсоветскими республиками. Она превратилась в авторитетную структуру с известными стратегическими целями развития, представляющую интерес для больших и средних государств. В Декларации Шанхайской организации сотрудничества, подписанной главами государств-участников 7 июня 2002 г., говорилось, что ШОС была создана с целью укрепления взаимного доверия, дружбы и добрососедства.

В задачи ШОС входят борьба с религиозным экстремизмом, сепаратизмом и терроризмом и расширение экономических связей. На саммите, прошедшем в Санкт-Петербурге в июне 2002 г., была принята Хартия ШОС, в которой члены организации еще раз подчеркнули важность укрепления добрососедских связей и дружественной политики и готовность бороться с религиозным экстремизмом, сепаратизмом и терроризмом. Кроме того, были созданы некоторые специальные структуры организации. Была создана Региональная антитеррористическая структура (РАТС), в рамках которой в Пекине были дислоцированы силы быстрого реагирования. С августа 2003 г. проводятся антитеррористические учения в рамках ШОС. Эти мероприятия помогли участникам ШОС отладить навыки проведения совместных антитеррористических операций и определить новые направления сотрудничества [13].

На Шанхайском саммите ШОС в июне 2006 года председатель КНР выдвинул термин «гармонии в регионе и стремления в гармоничном мире в глобальных масштабах». Эта идея является главной задачей внешней политики КНР и заключается в том, что всем странам надо с учетом взаимных интересов прилагать усилия к взаимовыгодному социально-экономическому развитию и построению гармоничного мира, политики открытости, мира и стабильности по периметру границ стран-участниц ШОС.

Таким же образом Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА), созданная по инициативе Президента РК, превратилась в очень влиятельную структуру на пространстве Европы и Азии. Китай активно поддерживает Казахстан в его стремлении расширить сферы деятельности СВМДА.

Эти объединения уже осуществили свое структурное оформление и разработали необходимые регулярные механизмы взаимодействия в своих рамках. В ШОС это Секретариат, а в СВМДА - механизм саммитов и консультаций между главами государств. То есть, обе структуры полностью завершили системное становление. Они ставят перед собой одинаковые задачи обеспечения безопасности, к выполнению которых подходят с разных углов, являются взаимодополняющими и ни в коем случае не конкурируют между собой.

Отношения между Казахстаном и Китаем развиваются в динамичном и продуктивном ключе. Астана и Пекин имеют схожие видения и подходы к решению актуальных проблем мировой и региональной политики. Казахстан продолжает уделять приоритетное внимание обеспечению добрососедских, взаимовыгодных и равных отношений с Китаем. Китай – восточный сосед Казахстана – это не просто ключевой игрок на мировом рынке, определяющий основные тенденции глобального экономического развития, но и формирующаяся супердержава, позиции которой будут во многом определять общий климат международных отношений. Поэтому актуальность укрепления дружбы и равноправного стратегического партнерства возрастает день от дня.

Уже в августе 2015 года в ходе встречи на высшем уровне Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева и Председателя КНР Си Цзиньпин оба лидера отметили динамичность и продуктивность отношений. А Си Цзиньпин подчеркнул, что «Наши страны уже стали важными конструктивными силами в деле обеспечения стабильности и развития региона. Китайская сторона придает большое значение укреплению отношений с Казахстаном. Мы готовы приложить все усилия совместно с казахстанской стороной для увеличения взаимной поддержки по ключевым вопросам, представляющим взаимный интерес. Китай намерен всесторонне углублять взаимовыгодное сотрудничество в области

безопасности, экономической и гуманитарной сферах, а также усиливать координацию и взаимодействие в международных и региональных делах на благо наших народов» [14].

Действительно, только за последние два года между Казахстаном и Китаем подписаны двусторонние документы по реализации инвестиционных проектов на общую сумму 73,5 млрд. долларов, успешно развивается индустриально-инновационное партнерство, отобрано 48 инвестпроектов на общую сумму свыше 30 млрд. долларов, поставлены общие цели по реализации программы «Нұрлы жол» и инициативы совместного формирования «Экономического пояса Шелкового пути» (ЭПШП). Стороны достигли договоренности о создании специальной рабочей группы по продвижению сотрудничества в сопряжении указанных программ. Ключевыми проектами, повышающими транзитно-транспортный потенциал двух стран, являются автомобильная магистраль «Западная Европа – Западный Китай» (ожидаемый объем грузопотока на казахстанском участке – до 30 млн. тонн в год), железнодорожная ветка «Жезказган-Бейнеу» (соединила Китай с каспийскими портами через РК), казахстанский логистический терминал в китайском порту Ляньюньган (прямое сообщение по железной дороге между Европой и Азиатско-Тихоокеанским регионом через Россию и Центральную Азию).

Н.А. Назарбаев в ходе визита отметил, что «Мы сотрудничаем и в сфере безопасности, противодействия любым формам экстремизма, распространения наркотиков» [15].

Чрезвычайный и Полномочный Посол КНР в Казахстане господин Чжан Ханьхуэй в своем интервью отмечает, что в сфере обеспечения безопасности в регионе Казахстан и Китай активно сотрудничают как в двустороннем формате, так и в многостороннем.

В двустороннем формате происходит укрепление охраны общих границ для пресечения не только нелегальных мигрантов, и некоторых радикальных элементов, которые могли бы транзитом проникать, например, в «Исламское государство». Кроме того, эффективно идет сотрудничество в борьбе против трех зол: терроризма, экстремизма и сепаратизма, в борьбе против наркотрафика, который тесно связан с этими явлениями [16].

В Китае отмечают хорошую взаимную работу наших и казахстанских силовых структур и правозащитных органов в борьбе с трансграничной преступностью. Еще одним направлением является сотрудничество с Китаем в области кибербезопасности.

В рамках очень важной для наших обеих стран политической безопасности китайская сторона всегда поддерживает суверенитет и территориальную целостность любой страны, и Казахстана в том числе, и главное – наше сотрудничество важно в борьбе против цветных революций, поддержания мира и стабильности в стране и в регионе.

В многостороннем формате в последние пять лет активно продолжается сотрудничество Казахстан и Китая в рамках ШОС и СВМДА и других организациях, по поддержанию взаимных инициатив.

О продолжающихся стабильных взаимоотношениях двух стран в военной сфере свидетельствуют итоги визита министра обороны РК Серика Ахметова в сентябре 2014 в КНР и его встреча с министром обороны КНР Чан Ваньцюанем, где обе стороны подчеркнули, что отношения между оборонными ведомствами и вооруженными силами РК и КНР являются важной составной частью двусторонних отношений.

В частности, по словам главы китайского оборонного ведомства, Казахстан вносит заметный вклад в укрепление региональной безопасности и он подчеркнул, что РК и КНР должны продолжить дальнейшее расширение военного и военно-технического сотрудничества, что показали учения в рамках ШОС "Мирная миссия-2014", которые прошли в августе на полигоне "Чжужихэ". Китай провел самые масштабные в истории ШОС военные учения, продемонстрировав другим членам организации, в которую входит и Казахстан, что обладает достаточным военным ресурсом, чтобы защитить свои интересы в Центральной Азии. В учениях приняли участие 7 тыс. военных, среди них 900 человек из РФ, 300 казахстанских десантников, 200 военнослужащих из Таджикистана и 500 из Кыргызстана. Больше всего на учениях было как раз представителей из самой КНР – 5000 человек [17].

О постоянных контактах последних двух лет в военной сфере между двумя странами свидетельствует и визит главы оборонного ведомства Казахстана в Китай и визит командующего национальной гвардией Китая в Казахстан, а также совместные мероприятия с нацгвардией Казахстана. Все это говорит об активизации именно военно-технического сотрудничества Казахстана и Китая. Так, в сентябре в Астане состоялась встреча министра обороны – начальника генерального штаба Вооруженных сил Казахстана генерал-лейтенанта Мурата Майкеева с главнокомандующим западным военным округом Народной освободительной армии Китая генерал-полковником Чжао Цзунци, где стороны обсудили вопросы двустороннего военного сотрудничества. И 16 ноября 2018, Министр обороны Казахстана

Нурлан Ермекебаев встретился в Астане с послом Китая Чжан Сяо. В ходе этой встречи стороны обсудили текущие вопросы и перспективы двустороннего сотрудничества в области обороны. [18]

Китай все активнее вовлекаются в процессы торговли оружием странам региона, пытаясь составить конкуренцию России. В министерстве обороны Казахстана состоялась встреча главы ведомства Имангали Тасмагамбетова с министром обороны КНР генерал-полковником Чан Ваньцюанем, по итогам которой было подписано соглашение между РК и Китаем об оказании на безвозмездной основе технической помощи Вооруженным Силам Республики Казахстан. Соглашение предусматривает передачу седельных тягачей с тралами и погрузочно-разгрузочной платформы [19].

Кроме того, интересным аспектом взаимодействия является совместная подготовка и обмен опытом в сфере повышения потенциала по противодействию асимметричным угрозам (подготовка подразделений спецназа). Также отмечалось, что Казахстан заинтересован в организации совместных мероприятий по горной подготовке, подготовке боевых пловцов, действиям в городских условиях специальных подразделений вооруженных сил. Планируются совместные ротно-тактические антитеррористические учения. Также, китайские представители принимали участие в июне 2016 года в международной выставке военной техники и вооружения «КАДЕКС-2016», которая проходила в Астане.

Современный Китай, стремясь представить себя в качестве глобальной «мастерской мира», стремится упрочить свое могущество и играть роль международного «балансира», и в первую очередь в ЦА. В тоже время, современное руководство Китая старается напрямую не вмешиваться в ход развития политических событий в постсоветских республиках ЦА, сосредоточив свое основное внимание на оперативном сборе и последующей информационно-аналитической обработке полученных содействием разного рода разведывательных спецслужб сведений, что содействует реализации тайной геостратегической доктрины «Три севера, четыре моря», принятой Военным Советом ЦК КПК еще в 1993 году [20].

Для Пекина является важным предотвращение появления стратегических угроз и военно-политических блоков в данном регионе, направленных против Китая. Поэтому не одобряет Китай и создание атмосферы конкуренции в сфере военной безопасности, проводимой внешними силами в Евразии. Интересом Китая в Евразии является обеспечение энергетической безопасности путем стабильных и надежных поставок энергоносителей из региона. Бурный экономический рост КНР приводит к колоссальному спросу на углеводороды.

Китай заинтересован в продолжение институционального строительства ШОС, превращении ее в организацию, которая сможет внести еще больший вклад в обеспечение евразийской безопасности и развитие экономики Евразии. Со дня своего создания ШОС играет важную роль в борьбе против «трех зол» (терроризм, сепаратизм, экстремизм) и в сохранении стабильности в Центральной Азии» [21].

Казахстанско - китайское сотрудничество во всех сферах, в том числе и в сфере безопасности активно развиваются благодаря следующим общим интересам: обеспечение приграничной безопасности, развитие конструктивных, добрососедских отношений с соседними странами, гарантии спокойствия на территории государств, борьба с терроризмом и сепаратизмом.

Н.А. Назарбаев отметил, что «с первых дней объявления независимости мы начали работать с Китайской Народной Республикой и с тех пор прошли очень большой путь, стали добрыми соседями, доверительными друзьями и конструктивными экономическими и политическими партнерами. Я уверен, что мы располагаем необходимыми условиями для дальнейшего развития и укрепления интересов наших двух стран. У нас есть планы, намечены конкретные дела, которые совершенно на новый уровень продвинули казахстанско-китайские отношения. И все это происходит благодаря вашей личной поддержке, руководства Китая, за что я вас очень благодарю» [22].

За последние годы казахстанско-китайские отношения как стратегическое партнерство продвигаются ускоренными темпами, и носят конструктивный характер. Казахстан и Китай намерены всесторонне углублять взаимовыгодное сотрудничество в области безопасности, а также усиливать координацию и взаимодействие в международных и региональных делах на благо народов.

Список использованной литературы:

1 Си Цзиньпин: Казахстанско-китайские отношения выдержали испытание временем [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.zakon.kz/4862552-si-czinpin-kazakhstansko-kitajskie.html> (дата обращения: 20.03.2019)

2 Динамика казахстанско-китайских отношений [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.sputniknews.kz/politics/20180607/5942545/chaina-kazakhstan-druzhiba.html> (дата обращения: 20.03.2019)

3 [Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road](http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html) [Electronic resource]. – URL: http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html (дата обращения: 20.03.2019)

4 11 казахстанско-китайских проектов будет реализовано до конца 2019 года [Электронный ресурс]. –

URL: https://bnews.kz/ru/news/kitai_krupneishii_investor_transportnoi_infrastrukturi_kazahstana (дата обращения: 20.03.2019)

5 Си Цзиньпин: Казахстанско-китайские отношения выдержали испытание временем [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.zakon.kz/4862552-si-czinpın-kazakhstansko-kitajskie.html> (дата обращения: 21.03.2019)

6 Кто будет владеть Евразией? Взгляд из Китая [Электронный ресурс]. – URL: <http://365info.kz/2015/11/kto-budet-vladet-evraziej-vzglyad-iz-kitaya/> (дата обращения: 20.03.2019)

7 Си Цзиньпин: Нужно выводить китайско-казахстанское сотрудничество на новую высоту [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.inform.kz/ru/si-czin-pin-nuzhno-vyvodit-kitaysko-kazahstanskoe-sotrudnichestvo-na-novuyu-vysotu> a3033706 (дата обращения: 25.03.2019)

8 Булумбаев О.Р. Казахстанско-китайское сотрудничество в области безопасности и военной сфере // Вестник КазГУ. - Серия Политология. - 2004. - №2. С.32

9 Нирмала Джоши Оценка политики Китая в отношении Центральной Азии [Электронный ресурс]. – URL: <http://kisi.kz/ru/categories/geopolitika-i-mezhdunarodnye-otnosheniya/posts/ocenka-politiki-kitaya-v-otnoshenii-central-noy-azii> (дата обращения: 28.03.2019)

10 Казахстанско-китайские отношения переживают пик добрососедства [Электронный ресурс]. – URL: <http://mk-kz.kz/articles/2015/10/28/kazakhstanskokitayskie-otnosheniya-perezhivayut-pik-dobrososedstva.html> (дата обращения: 28.03.2019)

11 Аралбаев А., Кузнецов Е.А. Развитие казахстанско-китайских отношений как важный фактор обеспечения стабильности в центрально-азиатском регионе // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2013. – №3. – С.5

12 Джелбулдина У.С. 1, Кан Г.В. // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», – №1-2(52-53), 2018 г. – С.63

13 Антитеррористические учения [Электронный ресурс]. – URL: <http://ecrats.org/ru/cooperation/anti-terror-training/6976> (дата обращения: 29.03.2019)

14 Казахстан и Китай: стратегия взаимодоверия и совместного процветания [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.inform.kz/eng/article/2812933> (дата обращения: 28.03.2019)

15 Казахстан и Китай: стратегия взаимодоверия и совместного процветания [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.inform.kz/eng/article/2812933> (дата обращения: 28.03.2019)

16 Казахстанско-китайские отношения переживают пик добрососедства [Электронный ресурс]. – URL: <http://mk-kz.kz/articles/2015/10/28/kazakhstanskokitayskie-otnosheniya-perezhivayut-pik-dobrososedstva.html> (дата обращения: 30.03.2019)

17 Казахстан ищет военный зонтик в лице Китая? [Электронный ресурс]. – URL: http://www.kursiv.kz/news/vlast/kazakhstan_ishchet_voennyy_zontik_v_litse_kitaya/ (дата обращения: 30.03.2019)

18 Казахстан и Китай обсудили сотрудничество в области обороны [Электронный ресурс]. – URL: <https://regnum.ru/news/2520340.html> (дата обращения: 30.03.2019)

19 Электронный ресурс]. – URL: <http://kadex.kz/new/%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9> (дата обращения: 31.03.2019)

20 Тихомиров С. Интересы Китая в Центральной Азии [Электронный ресурс]. – URL: <https://zhanaozen1216.wordpress.com/2015/04/20/20-04-2015-china-and-central-asia/> (дата обращения: 30.03.2019)

21 Зубов А. Кто будет владеть Евразией? Взгляд из Китая [Электронный ресурс]. – URL: <http://365info.kz/2015/11/kto-budet-vladet-evraziej-vzglyad-iz-kitaya/> (дата обращения: 01.04.2019)

22 В атмосфере взаимного доверия // Казахстанская правда. – 2016. – 21 апреля

УДК 327
МРНТИ 11.25.67

Навасардян А.¹, Сембинов М.К.²

¹магистрант 1 курса, специальности «Международных отношений»

²к.и.н., профессор кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ПЕРИОД ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ТУРБУЛЕНТНОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы новых геополитических вызовов в Центральной Азии на современном этапе. Центральнo-азиатский регион продолжительное время занимает особое место в мировой геополитике, что определяется его значимостью для основных геополитических игроков мировой арены. На сегодня остро стоит вопрос о военно-политическом потенциале стран региона. Насколько они готовы к отражению тех угроз, которые могут встать для региона в ближайшем будущем. Особенно это относится к странам постсоветского пространства, так как именно они на сегодня переживают сложный период общественной и социально-экономической трансформации, что само по себе может вызвать процессы, затрагивающие интересы главных геополитических игроков, а также дестабилизировать обстановку всего региона.

Ключевые слова: геополитика, геостратегические интересы, Центральнo-азиатский регион, национальные интересы, вооруженные силы, военный потенциал, современное оружие.

А.Навасардян¹, М.К. Сембинов²

¹«Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс студенті

²т.ғ.к., Сорбонна-Қазақстан Институтының халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

ГЕОСАЯСИ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ КЕЗЕҢІНДЕГІ ОРТА АЗИЯДАҒЫ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі кезде Орталық Азиядағы жана геосаяси проблемалар қарастырылған. Орталық Азия аймағы дүниежүзілік геосаясатта ұзақ уақыт бойы ерекше орынға ие, ол әлемдік аренаның негізгі геосаяси ойыншылары үшін маңызы бар аймақ болып табылады. Бүгінгі таңда бұл аймақ елдерінің әскери-саяси әлеуетінің өткір мәселелері туындап отыр. Олар жақын арада аймақ үшін туындауы мүмкін қатерлерді жою әзірлігі. Бұл, әсіресе, бұрынғы кеңестік кеңістіктегі елдер үшін өте маңызды, себебі қазіргі уақытта олар негізгі геосаяси ойыншылардың мүдделерін қозғайтын процестерді тудыруы мүмкін, әлеуметтік және әлеуметтік-экономикалық трансформацияның күрделі кезеңін бастан өткеруде, сондай-ақ бүкіл аймақтағы жағдайды тұрақсыздандыру мүмкіндігі.

Түйін сөздер: геосаясат, геостратегиялық мүдделер, Орталық Азия аймағы, ұлттық мүдделер, қарулы күштер, әскери әлеует, заманауи қару.

A.Navasardyan¹, M.K. Sembinov²

¹master 1st year of specialty "International Relations"

²assistant professor of historical sciences, Professor of the Department of International Relations at the Institute Sorbonne-Kazakhstan

SECURITY ISSUES IN CENTRAL ASIA IN THE PERIOD OF GEOPOLITICAL TURBULENCE.

Abstract

The article deals with the problems of new geopolitical challenges in Central Asia at the present stage. The Central Asian region has a special place in the world geopolitics for a long time, which is determined by its significance for the main geopolitical players of the world arena. Today, there is an acute issue of the military-political potential of the countries of the region. As far as they are ready to repel the threats that may arise for the region in the near future. This is particularly relevant to the countries of the former Soviet Union, since they are currently experiencing a difficult period of social and socio-economic transformation, which in itself can cause processes affecting the interests of the main geopolitical players, as well as destabilize the situation in the whole region.

Keywords: geopolitics, geostrategic interests, Central Asian region, national interests, armed forces, military potential, modern weapons.

Современная ситуация в мире характеризуется крайней нестабильностью и не предсказуемостью.

В различных регионах мира особенно там, где проходят маргинальные зоны современного миропорядка можно ожидать обострение ситуации со срывами к полной нестабильности и хаосу.

Одной из таких зон можно с полным основанием считать обширный регион Центральной Азии, где на протяжении нескольких веков сталкиваются интересы нескольких главных игроков мировой политики. Именно здесь в свое время с конца 18-по середину 20 века развернулись события так называемой «Большой Игры» между Россией и Великобританией. И именно здесь в наше время сталкиваются интересы как минимум трех постоянных членов Совета безопасности ООН Китая, России и США. Конечно, геополитические интересы всегда бывают мнимыми и не мнимыми и всегда отдают некоторым налетом искусственности и надуманного доктринерства. Но в то же время не считаться с этим в современной мировой политике вряд ли возможно, так как люди, определяющие их, обладают огромным влиянием и ресурсами воздействуя на процесс принятия политических решений. Именно это, а также современная ситуация в самих странах этого обширного региона позволяет предположить, что тот процесс турбулентности охвативший Ближний Восток, может охватить и Центральную Азию. При том нужно учитывать, что ситуация в регионе может измениться молниеносно, так как регион уже имеет очаг напряженности и открытый продолжительный конфликт в Афганистане, погасить который на протяжении долгого времени пытались и канувший в лету Советский Союз, и целая военная коалиция во главе с США оснащенная самым современным оружием.

На сегодня для стран постсоветской Центральной Азии имеется несколько обозначившихся угроз.

Это, во-первых, угроза дестабилизации, спрятанная внутри самих стран, так как политические режимы в этих странах сформированные на волне распада СССР и третьей волны демократизации, за четверть века своего развития так и не вышли на уровень приемлемой динамичной траектории своего социально-экономического и политического развития. У них нет четкой модели экономического развития. Что во многом было связано с процессом распада мирового порядка и отсутствием прецедентов модернизации постсоветских государств и интеграции их в мировой рынок, а также особенностями процессов элитообразования в постсоветских государствах. На сегодня в странах постсоветской Центральной Азии сформировались в основном мпо своей структуре и содержанию режимы, впитавшие в себя весь тот противоречивый опыт политического управления, сохранившийся в менталитете и общественном сознании населения новых независимых государств региона (Вообще система управления присуща всем странам с традиционной структурой общественного устройства, от Западной Сахары до Восточной Азии прошедших сложный период деколонизации в XX веке. И ожидать, что в них в течении ближайшего времени утвердятся демократия западного образца было бы по меньшей мере наивно)/ Г.Киссенджер в своей книге «Дипломатия» практически вывел закономерность относительно конфликтного потенциала ряда регионов и в том числе постсоветского пространства: «...Во многих других частях света государство предшествовало нации; оно было и часто остается главнейшим элементом ее формирования. Политические партии, там, где они существуют, отражают жесткое, как правило, общинное единение; принадлежность к меньшинству или большинству обычно носит постоянный характер. В такого рода обществах политический процесс сводится к вопросу господства, а не к смене пребывания у власти, которая, если вообще имеет место, то скорее посредством неконституционных переворотов. Концепция лояльной оппозиции – сущность современной демократии – редко имеет место. Гораздо чаще оппозиция рассматривается как угроза национальному единству, приравнивается к измене и безжалостно подавляется...» [1]. Это в полной мере относится к странам постсоветской Центральной Азии. И именно это несет в себе главную угрозу стабильности в регионе. К этому необходимо добавить то, что практически все политические лидеры этих стран переживают момент, когда встанет вопрос о легитимации и организации перехода власти к новой формации политиков, что само по себе так же не способствует политической стабильности в регионе.

Во-вторых, реальной угрозой на сегодня, для этих стран региона является дестабилизация обстановки в Афганистане, где практически на протяжении 35 лет так и не был создан устойчивый политический режим способный вывести страну из состояния перманентного хаоса и где экономическое благополучие страны и большинства населения сегодня прочно связано с производством и трафиком наркотиков.

Если добавить к этому то, что за последние десятилетие Афганистан стал практически постоянной дислокации различных радикальных группировок, щедро подпитываемых региональными и мировыми державами, имеющими реальные и мнимые интересы в этом регионе и постоянно конкурирующими между собой за обладание региональной гегемонии. На сегодня нет гарантии того, что после прекращения активной фазы гражданской войны в Сирии именно Афганистан станет той горячей точкой,

которая взорвет весь регион. Если добавить к этому озвученные доктрины мировых геополитических лидеров во главе с США с их стремлением сохранить статус-кво мирового господства, приносящего им колоссальные экономические дивиденды, то можно предположить, что именно Афганистан с его длительным периодом «вакуума власти» и выходом на южные границы постсоветского пространства станет центром геополитической борьбы между США, Россией и Китаем. Уже сегодня известны факты переброски отдельных формирований Игил-Даиш в северный Афганистан и вступлению их в конфронтацию с известным всем Талибаном. Конечно, наивно было бы полагать, что здесь обошлось без деятельности спецслужб заинтересованных государств. Все это говорит о том, что над странами постсоветской Центральной Азии, с их сложными политическими режимами и гражданской радикализацией вызванной ухудшением социально-экономической обстановки, нависла реальная угроза безопасности.

Если говорить о межгосударственном конфликте, то он, скорее всего, возможен только как конфликт между основными игроками внутри самого региона (например, из-за перераспределения водных ресурсов) так как мировые и региональные лидеры в лице Китая и России сегодня в большей степени обеспокоены реальной опасностью в более значимых для них регионах – Украина, Кавказ и Дальний Восток, нежели Центральная Азия, с ее управляемыми политическими режимами и полной экономической зависимостью. Если к этому добавить, что военно-промышленный потенциал стран региона практически не сопоставим с потенциалом главных игроков мировой политики то становится ясным, что военный конфликт между ними практически не возможен. Во всяком случае, в ближайшей перспективе.

В связи с этим, назрела необходимость определить каков же силовой военный потенциал каждой из государств, чтобы определить насколько современные вызовы отразятся как на общей стабильности региона, так и на отдельных его государствах.

Если говорить о численности армий стран региона, то она вряд ли даст представление о военном потенциале отдельных государств региона.

Наиболее многочисленной армией обладает на сегодня Республика Казахстан, численность армии которого, вместе с войсками МВД и Национальной гвардии, составляет - порядка 130-135 тысячам (вообще численность казахстанской армии засекречена, но можно предположить, что эта цифра близка к истине. СМ) казахстанская армия представлена всеми родами войск современной армии включая войска особого назначения и разведки. Казахстанская армия на сегодня является самой оснащенной армией региона, на ее вооружении находятся лучшие образцы военной техники еще советского периода. А также новейшие образцы военной техники России. Это танки т-80 т-90, БТР-82А, противотанковые системы «Штурм», истребители МИГ-31, и штурмовики Су-30, Су-34, поколения 4+, тактические системы ПРО С-300, Точка-1-2. Конечно эти образцы военной техники были разработаны в основном в советское время, но в то же время по функциональным особенностям они до сих пор не уступают, а во многих случаях и превосходят зарубежные аналоги. Основой воинского устава казахстанской армии является устав армии Советского Союза с дополнениями из уставов США и Турции. Согласно данным Global Firepower, в распоряжении у казахстанских военных находятся 300 танков, 1,6 тысячи бронированных машин, 744 артиллерийских орудия и 393 ракетные системы. Отмечается, что за последние полгода в Казахстане увеличилось количество военных летательных аппаратов – до 233 единиц. Среди них почти 100 истребителей и 84 вертолета (в том числе 18 штурмовых) [2].

При численности населения почти в 18 миллионов человек на защиту страны готовы встать 8,3 миллиона граждан. Кроме того, армия Казахстана, согласно рейтингу, располагает бюджетом в 2,4 миллиарда долларов. Кроме того, объем добычи нефти в стране, по данным составителей рейтинга, достигает 1,6 миллиона баррелей в день. За последние годы Армия Казахстана улучшила позиции в обновленном мировом рейтинге, который составила организация Global Firepower. В списке указаны 126 стран, Казахстан поднялся с 80-го на 66-е место.

Второе место в рейтинге стран постсоветской Центральной Азии, занимает армия Республики Узбекистан, чья численность составляет примерно 120 тысяч человек, несмотря на то, что численность населения Узбекистана, превосходит численность Казахстана почти вдвое. Если говорить об оснащенности военной техникой узбекский армии, то она ниже, чем армия Казахстана и представлена в основном образцами военной техники времен СССР конца -70 начала - 80 годов. Среди образцов военной техники можно отметить такие как Танки т-72, БТР-70, самолеты МИГ-23, Су-25. Су-27, вертолеты Ми-8, Ми-24, Войска ПВО представлены различными системами, которые по своим характеристикам способны поражать летательные аппараты устаревших систем. Численность единиц военной техники в разы меньше чем у Казахстана. Военный бюджет Узбекистана значительно ниже, чем у Казахстана, что, скорее всего, определяется местом Узбекистана в общерегиональной структуре (почти полное окружение соседними

государствами постсоветского пространства) кроме границы с Афганистаном для отпора агрессии, с территории которого военный потенциал Узбекистана вполне адекватен, возможностью экономики [3].

Следующей по численности и по техническому оснащению можно считать вооруженные силы Республики Таджикистан, что определяется, прежде всего, тем, что он граничит с Афганистаном, с самым проблемным регионом всей Центральной Азии. В составе вооруженных сил Таджикистана всего около 10 тысяч военнослужащих. Военная техника представлена так же устаревшими образцами времен СССР. Это танки Т-62, Т-72, системами залпового огня Град БМ-21, самолетами МиГ-21, МиГ-23, Су-24, вертолетами Ми-8, Ми-24. Что так же определяется реальностью угрозы прорыва боевиков из Афганистана и экономическими возможностями страны. Огромное значение для безопасности страны играет военная база Российских вооруженных сил, где расквартирована 201 дивизия, имеющая в своем арсенале самое современное оружие для отражения любой агрессии [4].

Если говорить об армии Республики Кыргызстан, то нужно отметить, что она, так же, как и армия соседних Узбекистана и Таджикистана, малочисленна и оснащена в основном военной техникой советского производства. Общая численность военнослужащих, в том числе Национальной гвардии, подразделений МВД, пограничных войск составляет порядка 25 тысяч человек. Военная техника представлена танком Т-72, системами залпового огня Град и Ураган, истребителями МИГ-21, противотанковыми средствами и ПЗРК типа Игла, Арена. Судя по многочисленным спецподразделениям типа «Скорпион», которые представлены в каждом силовом ведомстве основной упор сделан на предотвращение локальных конфликтов и противодействию отдельных отрядов боевиков, которые представляют реальную угрозу дестабилизации обстановки в отдельных районах Кыргызстана. На территории Кыргызстана в г. Кант находится военная база России представленная прежде всего военно-воздушными силами [5].

Несколько выше по техническому оснащению, но также не многочисленную можно считать армию Туркменистана. С точки зрения решения проблемы безопасности имеет как бы двойственный характер. С одной Туркменистан при создании определил свой статус как нейтральное государство, что прописано в его конституции. С другой стороны, Туркменистан граничит с Афганистаном самой горячей точкой всего региона.

По некоторым данным, национальные вооруженные силы страны насчитывают чуть более 50 тыс. человек. В сухопутных войсках (26 тысяч человек) – 4 мотострелковые дивизии (2-я учебная мотострелковая, 3, 11, 22-я мотострелковые дивизии, имеют по три мотострелковых полка, танковый полк, артиллерийский полк, зенитно-артиллерийский полк), артиллерийская бригада и 2 бригады ПВО; на вооружении - около 800 танков Т-72, 27 оперативно-тактических ракет, 1.077 орудий и минометов, 327 противотанковых средств, не менее 1,7 тыс. БМП и БТР. В ВВС (10.000 человек) – 4 авиаполка, по 24 истребителя МиГ-29 и перехватчика МиГ-25, до 300 устаревших бомбардировщиков МиГ-23 и 100 штурмовиков Су-17 и Су-25, 21 вертолет. В ВМС - 400 человек, 4 корабля гидрографической службы и 5 боевых катеров. Около 18 тысяч человек проходят службу в пограничных войсках, внутренних войсках министерства внутренних дел, министерства национальной безопасности и Службе личной охраны президента.

Если говорить о воинском духе, что представляет на сегодня определяющим в боеспособности современной армии, то он достаточно высок для всех армий новых независимых государств региона. Офицерский корпус сформирован на основе национальных кадров советской армии некоторые, из которых имеют опыт участия в афганской войне. Многие из современного генералитета и высших офицеров армий этих стран имеют опыт участия в войне в Афганистане. Глубокий след в общественном сознании народов бывшего СССР оставили события Второй мировой войны, в которой только общие потери СССР составили примерно 27 миллионов человек. Пропорционально численности населения многие народы Центральной Азии понесли большие потери. Так, общие потери Казахстана во Второй мировой войне составили порядка 620 тысяч, при численности населения в 7 млн. человек на начало войны, что больше всех потерь одной из главных стран антигитлеровской коалиции – США, а это в свою очередь, несомненно отражается на восприятии войны и агрессии в общественном сознании населения этих стран. Все страны региона празднование дня Победы считают священным праздником своей истории. В странах региона чтят память своих земляков- ветеранов Второй мировой войны, что отражается на воспитании воинской доблести среди молодежи.

Опыт ведения современных боевых действий так же имеется у отдельных подразделений армий этих стран. Так, военнослужащие Таджикистана, Кыргызстана, Казахстана имеют опыт боевых действий на афганско-таджикской границе в 90-е годы, по ликвидации бандгрупп Исламского движения Узбекистан (ИДУ) вовремя Баткенских событий в Кыргызстане в 1998 году, участия в миротворческой операции в Ираке. После обретения независимости все армии сформированы на основе общей идеи защиты

собственного отечества, обеспечения его безопасности от различных угроз, что вне всяких сомнений, отражается на духовном состоянии военнослужащих армий этих государств.

Если говорить о Военно-промышленном комплексе этих стран, то он практически не представлен какими-либо высокотехнологичными структурами производствами, позволяющими обеспечивать армию современной техникой. Рынок вооружений в регионе практически на 90% обеспечен Российской Федерацией. Чья военная техника в большей степени отражает потребности этих стран по цене и качеству. Отдельные образцы вооружения, при том, не новейшие, закупаются в КНР, Турции и США. В Казахстане ВПК представлен государственным холдингом «Казинжиниринг» на балансе, которого уральский завод «Зенит» по выпуску военных катеров и современный крупнокалиберный пулемет, среди совместных проектов по выпуску военной техники можно отметить совместное предприятие РК и ЮАР по выпуску современных броневедомостей повышенной проходимости в Астане.

Можно отметить и сложившуюся систему подготовки военных кадров в каждой из стран. В каждой из них функционируют отдельные высшие военные училища и академии, которые готовят офицерские кадры для всех родов войск. Существует система получения высшего военного образования в ведущих военных учебных центрах за рубежом. Многие из представителей офицерского корпуса этих стран прошли обучения в военных ВУЗах США, России, Германии и Великобритании. Особые отношения в подготовке военных кадров сложились у этих стран с Российской Федерацией, что связано с их взаимодействием в составе единой армии еще со времен СССР.

Таким образом, можно сделать выводы о том, что военный потенциал всех армий новых независимых государств Центральной Азии, достаточно высок и соответствует тем угрозам как внутренним, так и внешним, которые образовались в регионе за последние четверть века.

Вооруженные силы постсоветской Центральной Азии прошли период становления и за двадцать пять лет независимого развития создали всю необходимую инфраструктуру для процесса модернизации, развития собственной функциональности.

При всей сложности и реальности внешних угроз для дестабилизации обстановки в странах постсоветской Центральной Азии, наиболее вероятной остается угроза внутренней дестабилизации обстановки, связанной с противоречиями общественной и социально-экономической модернизацией.

Все армии стран постсоветского пространства в той или иной мере сохранили свою зависимость от Российской Федерации, как правопреемницы Советского Союза, и главного геополитического игрока на международной арене, что выражается, прежде всего, в обеспечении военной техникой и общими геополитическими задачами.

В вооруженных силах новых независимых государствах Центральной Азии сохранены военные традиции общей истории Советского Союза, что является частью идеологической основы военной доктрины этих стран. Российская Федерация в военной сфере рассматривает регион постсоветской Центральной Азии как важнейший регион геополитической периферии и сохранит и, скорее всего, усилит свое военное присутствие продолжительное время.

Список использованной литературы:

1 Г. Киссинджер Дипломатия. – М., 1997. – ISBN 5-86218-260-8 – С. 739

2 Машинный парк казахстанской армии пополнился новой техникой [Электронный ресурс]. – 2013. – URL: <http://www.trend.az/casia/kazakhstan/1919146.html> (дата обращения: 23.03.2019)

3. Вооруженные силы Узбекистана [Электронный ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D1%91%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8B_%D0%A3%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0 (дата обращения: 25.03.2019)

4. Время Востока [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.easttime.ru/news/tadzhikistan/rossiiskaya-baza-v-tadzhikistane-budet-polnostyu-ukomplektovana-v-2014-godu/5087https://ru.wikipedia.org/wiki/201http://lenta.ru/news/2012/10/05/base/> (дата обращения: 28.03.2019)

5. Вооруженные силы Киргизии [Электронный ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D1%91%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8B_%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%B8 (дата обращения: 29.03.2019)

6. Вооруженные силы Туркмении [Электронный ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D1%91%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8B_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B8 (дата обращения: 30.03.2019)

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

Шонай А.А.¹, Жумаиш Г.Т.²

¹преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан
КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

²преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан
КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗАЩИТЫ АВТОРСКИХ И СМЕЖНЫХ ПРАВ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Аннотация

В данной статье рассматриваются способы, формы защиты авторских и смежных прав. Эффективность защиты прав интеллектуальной собственности, в том числе авторских и смежных прав во многом зависит от активности самих правообладателей.

Законодательство РК предоставляет авторам и иным правообладателям достаточно широкий спектр способов защиты их прав. Под способами защиты обычно понимают предусмотренные законодательством средства, с помощью которых могут быть достигнуты: пресечение, предотвращение, устранение нарушений права, его восстановление и (или) возмещение потерь, вызванных нарушением права. Способы защиты авторских прав в зависимости от того, к области каких правовых отношений они относятся, могут быть разделены на гражданско-правовые, административно-правовые и уголовно-правовые. Конечно, наибольшую значимость и эффективность наряду с уголовно-правовыми имеют гражданско-правовые способы защиты авторских прав.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, правовое регулирование, защита, правонарушение, интеллектуальная собственность.

А.А. Шонай¹, Г.Т. Жумаиш²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Халықаралық құқық кафедрасының оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

АВТОРЛЫҚ ЖӘНЕ САБАҚТАС ҚҰҚЫҚТАРДЫ ҚОРҒАУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Аңдатпа

Бұл мақала авторлық және сабақтас құқықтарды қорғау әдістері мен нысандарын талқылайды. Зияткерлік меншік құқықтарын, соның ішінде авторлық және сабақтас құқықтарды қорғаудың тиімділігі негізінен құқық иеленушілердің қызметіне байланысты.

Қазақстан Республикасының заңнамасы авторлар мен құқық иелерін өз құқықтарын қорғаудың кең ауқымымен қамтамасыз етеді. Қорғау құралдары әдетте заңмен көзделген қаражат ретінде түсініледі: жолын кесу, алдын-алу, құқық бұзушылықтарды жою, оны қалпына келтіру және (немесе) құқықтарды бұзудан келтірілген зиянды өтеу. Авторлық құқықты қорғау тәсілдері, олар байланысты болатын құқықтық қарым-қатынастарына байланысты азаматтық, әкімшілік және қылмыстық заңдарға бөлінеді. Әрине, авторлық құқықты қорғаудың азаматтық құқық қолдану әдісі қылмыстық заңмен қатар ең маңызды және тиімді.

Түйін сөздер: авторлық құқықпен байланысты құқықтар, құқықтық реттеу, қорғау, құқық бұзушылық, зияткерлік меншік.

A.A. Shonay¹, G.T. Zhumash²

¹ Lecturer of the Department of International Law, Sorbonna-Kazakhstan Institute, Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

² Lecturer of the Department of International Law, Sorbonna-Kazakhstan Institute, Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

LEGAL REGULATION OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS PROTECTION

Abstract

This article discusses the methods and forms of protection of copyright and related rights. The effectiveness of the protection of intellectual property rights, including copyright and related rights, largely depends on the activity of the rights holders themselves.

The legislation of the Republic of Kazakhstan provides authors and other rightholders with a fairly wide range of ways to protect their rights. The means of protection are usually understood as means provided by law that can be achieved: suppression, prevention, elimination of violations of law, its restoration and (or) compensation of losses caused by violation of rights. Methods of protection of copyright, depending on the area of which legal relations they relate to, can be divided into civil, administrative and criminal law. Of course, civil law enforcement methods of copyright protection are of the greatest importance and efficiency along with criminal law.

Keywords: copyright, related rights, legal regulation, protection, offense, intellectual property.

В гражданском законодательстве можно выделить два уровня регулирования способов защиты гражданских прав. Первый уровень заключается в определении таких способов защиты, которые носят универсальный характер и могут быть применены для защиты любого субъективного гражданского права. Данные способы перечислены в ст.9 ГК РК. К ним относятся: признание права; восстановление положения, существовавшего до нарушения права; пресечение действий, нарушающих право или создающих угрозу его нарушения; взыскание убытков, неустойки; компенсация морального вреда[1]. Второй уровень представляет собой установление законом способов, применяемых для защиты только определенных видов гражданских прав или для защиты от определенных нарушений. Применительно к нарушениям авторских прав такие способы предусмотрены ст.49 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах». Между тем, сравнительный анализ указанных норм гражданского законодательства, судебной практики свидетельствует о том, что из обычно используемых способов защиты авторских прав лишь три прямо не закреплены в ст. 9 ГК РК (взыскание дохода, выплата компенсации, публикация судебного решения в целях защиты репутации) [2].

Анализируя способы защиты, можно отметить, что исходными для применения являются нормы ст.48 и ч.1 ст. 49 Закона, согласно которым за нарушение предусмотренных данным Законом авторских прав наступает гражданская, административная и уголовная ответственность [3]. Физическое или юридическое лицо, которое не выполняет требований Закона, является нарушителем авторских прав, и в отношении него могут быть применены гражданско-правовые и иные меры защиты.

Наиболее действенными и востребованными практикой являются три способа защиты авторских прав: возмещение убытков, взыскание незаконно полученного дохода и выплата компенсации.

В сфере защиты авторских прав потерпевшие гораздо чаще требуют взыскать не реальный ущерб, а упущенную выгоду, которая могла бы быть получена правообладателем в условиях нормальной реализации принадлежащих ему исключительных прав. Поскольку доказать наличие убытков и документально обосновать их размер, особенно в части упущенной выгоды, бывает не всегда просто, законодательство предоставляет возможность требовать взыскания с нарушителя либо всего дохода, полученного им вследствие нарушения авторских прав, либо требовать выплаты компенсации по своему усмотрению.

В настоящее время авторам очень трудно защитить свои права. Можно более подробно рассмотреть действия автора по защите своих прав.

После того, как произведение увидело свет и начало «жить полноценной жизнью», автор начинает ходить по торговым точкам, смотреть, слушать. И вот здесь начинается самое интересное – в торговой сети он видит контрафактные произведения. На этом этапе автор может попробовать стать «частным детективом» и самостоятельно распутать “клубок” нарушений прав на свои творения. Он стремится определить, кто поставляет продукцию. Но это не всегда представляется возможным, поскольку продавцы - мобильны, имеют небольшое количество товара и перемещаются очень быстро с одного места

на другое. Если автору удастся выявить незаконного производителя экземпляров произведения, он может обратиться с иском в суд. Другая возможность – обращение автора в правоохранительные или контролирурующие органы [4].

В настоящее время в Казахстане созданы и создаются различные общества по коллективному управлению правами, а также различного рода юридические бюро, организации, которые в соответствии с уставом или на договорной основе за определенное вознаграждение или без такового готовы (или обязаны) представлять интересы автора в различных структурах в целях защиты его прав.

Необходимо также сказать о том, что государство должно взять на себя регулирующую роль и создать эффективное правовое поле, позволяющее автору творить и получать соответствующее вознаграждение, а государству получать в бюджет доходы от использования произведений в хозяйственном обороте [1].

В частности, как подчеркнула судья Верховного Суда Ирина Калашникова, представляя первый проект, защита авторских прав рассматривается как одно из важных условий обеспечения устойчивых и возрастающих темпов экономического роста республики и приобретает особую актуальность в условиях вступления Казахстана в ВТО.

По ее словам, внесенные изменения в законодательство в сфере интеллектуальной собственности продиктовали необходимость разработки нормативного постановления с целью правильного применения в судебной практике законодательных норм о защите авторского и смежных прав. Ирина Калашникова проинформировала, что проект предусматривает внесение дополнений в части уточнения международных договоров в области авторского права, установления фактов незаконного размещения произведений в сети Интернет, определения лиц, нарушающих авторские и смежные права.

Формы защиты авторских и смежных прав

Защита авторских и смежных прав и охраняемых законом интересов осуществляется в предусмотренном законом порядке, т.е. посредством применения надлежащей формы, средств и способов защиты. Под формой защиты понимается комплекс внутренне согласованных организационных мероприятий по защите субъективных прав и охраняемых законом интересов. Различают две основные формы защиты — юрисдикционную и неюрисдикционную.

Юрисдикционная форма защиты есть деятельность уполномоченных государством органов по защите нарушенных или оспариваемых субъективных авторских и смежных прав. Суть ее выражается в том, что лицо, права и законные интересы которого нарушены неправомерными действиями, обращается за защитой к государственным или иным компетентным органам, например, в суд, в третейский суд, в вышестоящий орган и т.п., которые уполномочены принять необходимые меры для восстановления нарушенного права и пресечения правонарушения.

В рамках юрисдикционной формы защиты, в свою очередь, выделяются общий и специальный порядки защиты нарушенных авторских и смежных прав. По общему правилу, защита авторских и смежных прав и охраняемых законом интересов осуществляется в судебном порядке. Основная масса авторско-правовых споров рассматривается районными, городскими, областными и иными судами общей компетенции. Если обоими участниками спорного правоотношения являются юридические лица, возникший между ними спор относится к подведомственности арбитражного суда. По соглашению участников авторского правоотношения спор между ними может быть передан на разрешение третейского суда. В качестве средства судебной защиты авторских и смежных прав и охраняемых законом интересов выступает иск, т.е. обращенное к суду требование об отправлении правосудия, с одной стороны, и обращенное к ответчику материально-правовое требование о выполнении лежащей на нем обязанности или о признании наличия или отсутствия правоотношения, с другой стороны. Судебный, или, как его еще называют, исковой порядок защиты применяется во всех случаях, кроме тех, которые прямо указаны в законе.

На требования, вытекающие из нарушения личных неимущественных авторских прав, не распространяется действие исковой давности. Иски, связанные с нарушением имущественных прав и интересов, могут быть заявлены в течение трех лет со дня, когда истец узнал или должен был узнать о нарушении своего права.

Неюрисдикционная форма защиты охватывает собой действия граждан и организаций по защите авторских и смежных прав и охраняемых законом интересов, которые совершаются ими самостоятельно, без обращения за помощью к государственным или иным компетентным органам. Разумеется, в данном случае имеются в виду лишь законные средства защиты, которые следует отличать от произвольных самоуправных действий, запрещенных законодательством. Типичным примером таких допускаемых законом средств самозащиты выступают в гражданском праве действия, совершаемые в порядке

необходимой обороны и крайней необходимости. В рассматриваемой области спектр неюрисдикционных мер защиты достаточно узок и по сути дела сводится к возможности отказа совершить определенные действия в интересах неисправного контрагента, например, отказаться от внесения в производство изменений и дополнений, не предусмотренных авторским договором, либо к отказу от исполнения договора в целом, например, в случае его недействительности.

Наибольшую практическую значимость и эффективность среди названных форм и видов защиты имеет гражданско-правовая защита авторских и смежных прав, реализуемая в рамках юрисдикционной формы. Она обеспечивается применением предусмотренных законом способов защиты [5].

Способы защиты авторских и смежных прав

Под **способами защиты** авторских и смежных прав понимаются закрепленные законом материально-правовые меры принудительного характера, посредством которых производится восстановление (признание) нарушенных (оспариваемых) прав и воздействие на правонарушителя. Новое авторское законодательство предоставляет потерпевшим достаточно широкий спектр способов защиты, ряд из которых предусмотрен законодательством впервые. В соответствии со ст. 49 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах» обладатели исключительных авторских и смежных прав вправе требовать от нарушителя:

- 1) признания прав;
- 2) восстановления положения, существовавшего до нарушения права;
- 3) пресечения действий, нарушающих право или создающих угрозу его нарушения;
- 4) возмещения убытков, включая упущенную выгоду;
- 5) взыскания дохода, полученного нарушителем вследствие нарушения авторских и смежных прав;
- 6) выплаты компенсации в сумме от двадцати до пятидесяти тысяч минимальных размеров заработной платы, а при нарушении прав авторов программы для ЭВМ или базы данных – в размере от пятисот до пятидесяти тысяч минимальных размеров заработной платы, устанавливаемой законодательством Республики Казахстан. Размер компенсации определяется судом вместо возмещения убытков или взыскания дохода;
- 7) принятия иных предусмотренных законодательными актами мер, связанных с защитой их прав [2].

Указанные способы защиты не исчерпывают собой всех возможных мер, к которым может прибегнуть потерпевший для защиты своих авторских и смежных прав и охраняемых законом интересов.

Авторские и смежные права по своей природе являются субъективными гражданскими правами, и поэтому их защита может осуществляться с помощью всех тех способов, которые применяются для защиты субъективных гражданских прав. В числе таких способов можно назвать требования о прекращении или изменении правоотношения, о признании недействительным не соответствующего законодательству ненормативного акта органа государственного управления или местного органа государственной власти, о возмещении морального вреда и некоторые другие [6].

Указанные санкции носят административный, а не гражданско-правовой характер и гражданско-правовыми способами защиты авторских и смежных прав в строгом смысле не являются. Как правило, обладатель нарушенного авторского или смежного права может воспользоваться не любым, а вполне конкретным способом защиты своего права. Зачастую способ защиты нарушенного права либо прямо определен специальной нормой закона, либо вытекает из характера совершенного правонарушения. Так, например, если при опубликовании произведения искажено имя его автора, он может требовать лишь внесения соответствующих исправлений. Чаще, однако, обладателю авторского или смежного права предоставляется возможность определенного выбора среди потенциальных способов защиты. Например, в случае, когда в результате нарушения авторских или смежных прав потерпевшему причинены убытки, он вправе по своему усмотрению либо потребовать их возмещения в полном объеме, либо взыскать в свою пользу доход, полученный нарушителем вследствие нарушения авторских или смежных прав, либо потребовать выплаты ему компенсации в пределах, установленных законом.

Перечень действий, которые могут быть запрещены ответчику, включает изготовление, воспроизведение, продажу, сдачу в прокат, импорт и иное пользование, а также транспортировку, хранение или владение с целью выпуска в гражданский оборот экземпляров произведений и фонограмм, в отношении которых предполагается, что они являются контрафактными.

Согласно ГК РК защита гражданских прав осуществляется путем:

- признания права;
- восстановления положения, существовавшего до нарушения права, и пресечения действий, нарушающих право или создающих угрозу его нарушения;

- присуждения к исполнению обязанности в натуре;
- взыскание убытков, неустойки;
- признание сделки недействительной;
- компенсации морального вреда;
- прекращение или изменение правоотношений;
- признание недействительным или не подлежащим применению не соответствующего законодательству акта органа государственного управления или местного представительного либо исполнительного органа;

- взыскание штрафа с государственного органа или должностного лица за воспрепятствование гражданину или юридическому лицу в приобретении или осуществлении права, а также иными способами, предусмотренными законодательными актами [1].

Обоснование размера причиненных убытков, включая упущенную выгоду, является задачей самого потерпевшего. Им же доказывается сам факт нарушения принадлежащих ему авторских или смежных прав, а также причинная связь между нарушением его прав и возникшими убытками. Что касается субъективного условия ответственности, то нарушитель авторских или смежных прав предполагается виновным до тех пор, пока им не будет доказано противное.

Поскольку доказать наличие убытков и обосновать их размер, особенно в части упущенной выгоды, бывает не всегда просто, Закон РК «Об авторском праве и смежных правах» предоставляет потерпевшим возможность компенсировать понесенные ими убытки двумя другими, более простыми способами [2].

Во-первых, они могут взыскать с нарушителя в свою пользу весь доход, полученный им вследствие нарушения авторских и смежных прав. Нетрудно заметить, что в данном случае ответственность нарушителя существенно повышается, так как речь идет о всем его незаконном доходе, а не о полученной им прибыли.

Во-вторых, обладатели нарушенных авторских и смежных прав могут поступить еще проще, потребовав от нарушителя выплаты компенсации в сумме от двадцати до пятидесяти тысяч минимальных размеров заработной платы, а при нарушении прав авторов программы для ЭВМ или базы данных – в размере от пятисот до пятидесяти тысяч минимальных размеров заработной платы, устанавливаемой законодательством Республики Казахстан. Размер компенсации определяется судом вместо возмещения убытков или взыскания дохода [3].

Список использованной литературы:

1 *Гражданский Кодекс Республики Казахстан от 27.12.1994 г. № 268-ХІІ с изм. и доп. от 29.12.14 г. № 269-V.-С.85.*

2 *Закон Республики Казахстан «Об авторском праве и смежных правах» от 10 июня 1996 года № 6. I (с изменениями, внесенными Законом РК от 12.01.12 г. № 537-IV). – С.25-52.*

3 *Закон РК «О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров» от 26 июля 1999 г. N 456. – С.37.*

4 *Пирогова В. Исключительные и интеллектуальные права: вопросы терминологии // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2006. – № 12. – С.40-46.*

5 *Баймолдина, С.М. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с нарушениями прав интеллектуальной собственности: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.08 / Баймолдина Светлана Маликовна. – Астана, 2007. – 30 с.*

6 *Ихсанов Е.У. Авторское право как субъективное гражданское право по законодательству Республики Казахстан: дис... канд.юрид.наук. – Алматы, 2001. – С. 45.*

УДК 341.2
МРНТИ 10.87.27

A.A. Nurzhauova¹, A.A. Sabitova²

¹The 2nd year master's student of International Law of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

²Scientific supervisor: doctor of Law, Professor, Director of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

TRAFFICKING AS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS

Abstract

At the beginning of the 21st century, governments' disrespect for human rights is still evident in all regions of the world. Human rights violations continue to be the norm rather than the exception. One of the human rights violations is human trafficking. Human trafficking is not a new phenomenon. It has historically taken different forms but always new dimensions. Human trafficking is a complex phenomenon that is multi-faceted and which involves several stakeholders both at the institutional as well as commercial level. Research reveals that up to 900 000 people are trafficked every year around the globe (Adepoju 2005) [1]. This article explores relations between human rights and human trafficking and the types of modern-day slavery in Africa.

Keywords: human rights, violation, human trafficking.

A.A. Нуржауова¹, А.А. Сабитова²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының 2-курс магистранты, Алматы, Қазақстан Республикасы

²Ғылыми жетекшісі: Заң ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының директоры

АДАМ САУДАСЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН БҰЗУ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

XXI ғасырдың басында Үкіметтің адам құқықтарын құрметтемеуі әлемнің барлық өңірлерінде байқалады. Адам құқықтарының бұзылуы ерекшелік емес, норма болып табылады. Адам құқықтарын бұзудың бірі адам саудасы болып табылады. Адам саудасы жаңа құбылыс емес. Ол тарихи түрде түрлі нысандарды қабылдайды, бірақ әрқашан жаңа өлшемдермен. Адам саудасы-бұл көп қырлы сипатқа ие және институционалдық және коммерциялық деңгейде бірнеше мүдделі тараптардан тұратын күрделі құбылыс. Зерттеулер көрсеткендей, жыл сайын 900 000-ға дейін адам саудасының құрбаны болады (Adepoju 2005). Бұл мақалада адам құқықтарымен адам саудасы арасындағы қатынастар, сондай-ақ Африкадағы қазіргі құлдықтың түрлері зерттеледі.

Түйін сөздер: адам құқықтары, бұзу, адам саудасы.

Нуржауова А.А.¹, Сабитова А.А.²

¹Магистрант 2-курса кафедрасы междунароного право Института Сорбонна-Казakhstan при КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Республика Казахстан

²Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор, директор Института Сорбонна-Казakhstan при КазНПУ им. Абая

ТОРГОВЛЯ ЛЮДЬМИ КАК НАРУШЕНИЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

В начале XXI века неуважение правительств к правам человека по-прежнему проявляется во всех регионах мира. Нарушения прав человека по-прежнему являются скорее нормой, чем исключением. Одним из нарушений прав человека является торговля людьми. Торговля людьми не является новым феноменом. Она исторически принимает различные формы, но всегда новые измерения. Торговля людьми – это сложное явление, которое носит многогранный характер и включает несколько заинтересованных сторон как на институциональном, так и на коммерческом уровне. Исследования показывают, что до 900 000 человек ежегодно становятся жертвами торговли людьми по всему миру (Adepoju 2005). В данной статье исследуются отношения между правами человека и торговлей людьми, а также виды современного рабства в Африке.

Ключевые слова: права человека, нарушение, торговля людьми

"Human traffickers lure individuals into trafficking by using force, fraud or coercion. The age, race, economic bracket, education level, social standing or citizenship of victims does not make a difference. Once trafficked, they are placed into forced labor... Prostitution seems to be the leading money-maker for traffickers" - Sister Jean Okroi

Human trafficking is the second largest, and one of the fastest growing crimes in the world. It leads to what may be called 'modern-day slavery', and involves illegal and sometimes forced or fraudulent trade of men, women, and children. People thus sold, are then made to enter the vicious circle of bonded labor, flesh trade or even drug trafficking. The links between human rights and the fight against trafficking are well established. From its earliest days to the present, human rights law has unequivocally proclaimed the fundamental immorality and unlawfulness of one person appropriating the legal personality, labour or humanity of another. Human rights law has prohibited discrimination on the basis of race and sex; it has demanded equal or at least certain key rights for non-citizens; it has decried and outlawed arbitrary detention, forced labour, debt bondage, forced marriage, and the sexual exploitation of children and women; and it has championed freedom of movement and the right to leave and return to one's own country.

Human rights most relevant to trafficking

- The prohibition of discrimination on the basis of race, color, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth, or other status
- The right to life
- The right to liberty and security
- The right not to be submitted to slavery, servitude, forced labour or bonded labour
- The right not to be subjected to torture and/or cruel, inhuman, degrading treatment or punishment
- The right to be free from gendered violence
- The right to freedom of association
- The right to freedom of movement
- The right to the highest attainable standard of physical and mental health
- The right to just and favorable conditions of work
- The right to an adequate standard of living
- The right to social security
- The right of children to special protection

Different human rights will be relevant at different points in the trafficking cycle. Some will be especially relevant to the *causes* of trafficking (for example, the right to an adequate standard of living); others to the actual *process* of trafficking (for example, the right to be free from slavery); and still others to the *response* to trafficking (for example, the right of suspects to a fair trial). Some rights are broadly applicable to each of these aspects.

Many of the practices associated with modern-day trafficking are clearly prohibited under international human rights law. For instance, human rights law forbids **debt bondage**: the pledging of personal services as security for a debt where the value of those services is not applied towards the liquidation of the debt or their length or nature is not limited and defined. Many trafficked persons who enter into a debt with their exploiters (relating to, for example, placement or transport fees) find themselves in a situation of debt bondage; the debt is used as a means of controlling and exploiting them. Human rights law also prohibits **forced labour**, defined by Convention No. 29 concerning Forced or Compulsory Labour of the International Labour Organization (ILO) as: "all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself [herself] voluntarily". **Slavery, servitude, child sexual exploitation, forced marriage, servile forms of marriage, child marriage, enforced prostitution and the exploitation of prostitution** are also trafficking-related practices that are prohibited under international human rights law [2].

Over the past few years, there has been an increase in the smuggling of migrants and trafficking in human beings to and from Africa, as well as within the continent. The recent research found that at least 34 percent of African countries are major sources for trafficking to Europe. They included Morocco, Algeria, Congo, South Africa, Madagascar, Somalia and Nigeria. In addition, 26 percent -- mostly in East Africa -- reported trafficking to Arab nations. In Africa, children are twice as likely to be trafficked as women [3].

As in the rest of the developed and developing world, trafficking is one of the largest profit makers for organized crime in Africa. Irrespective of the form of trafficking, traffickers adopt and implement deception, fraud, terror, isolation, physical violence and debt servitude towards their captives. There are several factors that

contribute to the ever growing business of child trafficking. These factors are the same in almost all regions and nations. They include poverty, extreme cultural and traditional practices, ignorance, lack of proper education, tendency to migrate among children, economic opportunities and demand for cheap labour. Rampant corruption among the authorities is of great help to these traffickers, and helps the latter to improve their business [4].

References:

- 1 *Human Trafficking in Africa [Electronic resource]. – URL: <https://educheer.com/term-paper/human-trafficking-in-africa/>(the date of the appeal: 20.03.19)*
- 2 *Human Rights and Human Trafficking// United Nations Human Rights Office of the High Commissioner// United Nations New York and Geneva. – 2014. – Fact Sheet No.36. – P.4-5*
- 3 *Africa Trafficking [Electronic resource]. – URL: <http://www.nytimes.com/aponline/international/AP-Africa-Trafficking.html>(the date of the appeal: 25.03.19)*
- 4 *Human trafficking and modern-day slavery across Africa [Electronic resource]. – 2018. – URL: <https://www.lawteacher.net/free-law-dissertations/human-trafficking-and-modern-day-slavery-in-africa.php> (the date of the appeal: 28.03.19)*

УДК 327.7
МРПТИ 11.25.49

V.V. Zakharova¹, M.K. Sembinov²

¹*master student of International relations of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU*

²*Professor of International relations of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU*

ASPECTS OF UNESCO AND KAZAKHASTAN COOPERATION IN THE IMPLEMENTATION OF CULTURAL PROGRAMS

Abstract

In the article, the analysis of the aspects of cooperation between UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) and the Republic of Kazakhstan in the implementation of cultural programs is present as well as the possible measures for their resolving. During the conducted research the author discussed the general and the specific issues related to the implementation of UNESCO cultural programs in Kazakhstan. Such as the absence of qualified specialists, investments, better public understanding and acknowledgement, inadequate access to the cultural infrastructure and other. As possible solutions of these questions the following measures were promoted by the author: ratification and adhesion to the most important international treaties and conventions that regulate treatment of cultural heritage; the education of employees of UNESCO Almaty Cluster Office on international master programs regarding world cultural heritage; supporting of public involvement in performance of festivals, seminars, round tables on Kazakh cultural heritage and other.

Keywords: UNESCO, Kazakhstan, cultural programs, culture, UNESCO Almaty Cluster Office, Central Asia, geopolitics, national policy

Захарова В.В.¹, Сембинов М.К.²

¹*магистрант кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ имени Абая*

²*научный руководитель: профессор кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ имени Абая*

ВОПРОСЫ СОТРУДНИЧЕСТВА ЮНЕСКО И КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ КУЛЬТУРНЫХ ПРОГРАММ

Аннотация

В данной статье представлен анализ вопросов сотрудничества ЮНЕСКО (Организация Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры) и Республики Казахстан в сфере реализации культурных программ и возможные пути их решения. В ходе проведенного исследования автором были

рассмотрены общие и частные проблемы, связанные с реализацией культурных программ ЮНЕСКО в Казахстане. Такие как: отсутствие квалифицированных специалистов, инвестирования, информационного ознакомления общества, недостаточный доступ к культурной инфраструктуре и другие. В качестве возможных путей решения указанных вопросов автором были предложены следующие меры: ратификация и присоединение к наиболее важным международным договорам и конвенциям, регулирующим обращение с объектами культурного наследия; обучение сотрудников Кластерного бюро ЮНЕСКО в Алматы на международных магистерских программах в сфере мирового культурного наследия; поддержание участия общественности в проведении фестивалей, семинаров, круглых столов на тему казахского культурного наследия и другие.

Ключевые слова: ЮНЕСКО, Казахстан, культурные программы, Кластерное бюро ЮНЕСКО в Алматы, Центральная Азия, геополитика, национальная политика.

В.В. Захарова¹, М.К. Сембинов²

*¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
Халықаралық қатынастар мамандағының магистранты*

*²Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры*

ЮНЕСКО ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ АРАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИ БАҒДАРМАЛАРДЫ ІСКЕ АСЫРУ СҰРАҚТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада ЮНЕСКО (Білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі Біріккен Ұлттар Ұйымы) және Қазақстан Республикасының арасындағы мәдени бағдарламаларды іске асыру жолындағы сұрақтарды талдау және оларды шешудің ықтимал жолдары ұсынылған. Жүргізілген зерттеу барысында автор Қазақстандағы ЮНЕСКО-ның мәдени бағдарламаларын жүзеге асыру жолындағы жалпы және жеке мәселелерді қарастырды. Олар: білікті мамандардың болмауы, инвестициялау жағы, қоғамның ақпараттық танымының болмауы, мәдени инфрақұрылымға қолжетімділіктің жеткіліксіздігі және тағы басқалар. Аталған проблемаларды шешудің мүмкін жолдары ретінде автор мынадай шараларды ұсынды: Мәдени мұра объектілерімен жағдайын реттейтін жоғары деңгейдегі халықаралық шарттар мен конвенцияларды ратификациялау және қосылу, атап айтқанда, ЮНЕСКО-ның мәдени өзін-өзі көрсету нысандарының әртүрлілігін қорғау және көтермелеу туралы конвенциясына; ЮНЕСКО-ның Алматыдағы Кластерлік бюросының қызметкерлерін әлемдік мәдени мұра саласындағы халықаралық магистрлік бағдарламаларда оқыту; қазақ мәдени мұрасы тақырыбына фестивальдар, семинарлар, дөңгелек үстелдер өткізуге жұртшылықтың қатысуын қолдау және тағы басқалар.

Түйін сөздер: ЮНЕСКО, Қазақстан, мәдени бағдарламалар, ЮНЕСКО-ның Алматыдағы Кластерлік бюросы, Орталық Азия, геосаясат, ұлтсаясат.

As one of UN agencies, UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) determines international standards, supports intercultural dialogue, controls implementation of educational, scientific and cultural programs and gives support to national initiatives in relevant spheres. UNESCO is focused on the Central Asian region, especially regarding protection of cultural, natural and intangible heritage [1]. The Almaty Cluster Office of UNESCO was established in 1994 and works for Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. The UNESCO office and its projects among other delivers knowledge on the intangible culture of the Kazakh people in cooperation with Kazakhstan partners.

The aim to determine, protect, develop cultural, natural and intangible heritage is primordial for Kazakhstan. The UNESCO Almaty Cluster Office and National Commission of the Republic of Kazakhstan for UNESCO and ISESCO have conducted substantive work to include relevant objects in the World Heritage List. As of today, three cultural (Mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi, Petroglyphs within the Archaeological Landscape of Tamgaly, Silk Roads: the Routes Network of Chang'an-Tianshan Corridor) and two natural (Saryarka – Steppe and Lakes of Northern Kazakhstan, Western Tien-Shan) objects were approved and included in the World Heritage List [2]. There birth of routes along the Silk Road supported not only by Kazakhstan and Central Asian countries but also by China in its modern initiative – “One Belt, One Road”, which is a mega project, that should cover almost all Eurasian continent by a dense network of trade and economic relations [3].

The development of cultural framework in Kazakhstan requires implementation of additional measures. The most referred obstacles are: lack of professional staff, investments, informational campaigns on cultural heritage, insufficient access to cultural infrastructure. In this paper the relevant issues will be discussed as well as measures that are deemed to help better resolution of the named issues.

In our study we will focus on the period beginning from the year of independence of the Republic of Kazakhstan (1991) and on those objects that were nominated to be included in the aforementioned lists and issues related to their approval as objects of world heritage. The perpetuation of traditions, cultural monuments and objects is the most efficient way to inspire cultural diversity and support continuous development of Kazakhstan.

In the UNESCO's brochure "Culture for the 2030 Agenda" the protection of cultural heritage is ranked among the targets as a target 11.4. The authors of brochure underline that the "cultural heritage in Central Asia is vulnerable to pillaging and illicit trafficking, as well as to the repercussions of conflicts near and far" [4]. As a measure to resolve these problems the countries should ratify the Conventions of 1954 (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict) and 1970 (Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property) and implement actions provided by these Conventions. [4] In its turn, the Concept of the Cultural Policy of Kazakhstan emphasizes that the Kazakhstan's adherence to the UNESCO Convention of 2005 "On the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions" will encourage the creation of environment for free interaction, rapprochement of cultures, promotion of the politics of intercultural dialogue on the local and international levels [5]. These recommendations prove that the Kazakhstan legal environment for protection and promotion of cultural heritage requires following improvement and harmonization with international standards.

However, as well as for effective combating extremism, the protection of cultural heritage requires a complex program for rational, systematic and continuous attraction of resources by entire society: the members of the clergy, scientific society, experts and media [6].

One of the measures that could be implemented to improve the professionalism of local staff is to educate employees of Almaty Cluster Office of UNESCO under the master program "World Heritage and Cultural Projects for Development", offered by the foreign universities in collaboration with the UNESCO World Heritage Centre and ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) [7]. The program was created for employees working in the sphere of management of World Heritage and are involved in programs of its preservation and promotion. Professionals of Almaty Cluster Office of UNESCO comply with these requirements as they are employees of UN Agency (UNESCO), involved in designing and management of cultural development projects, graduated from developing country and working in World Heritage sites in Kazakhstan. According to the official presentation of this program: "The Master in World Heritage and Cultural Projects for Development aims, through a multidisciplinary approach, to impart necessary competencies and skills in management of cultural resources, design and implementation of cultural projects, and promotion of World Heritage Sites and other UNESCO designations. The course combines essential knowledge of cultural economics and cultural policies with the competences needed to design projects in the cultural field. The program explores in detail the economic, social, institutional and legal considerations that govern the diverse UNESCO Conventions and programs" [7]. The professional education under such program will develop knowledge, skills and expand the world view of employees of Almaty Cluster Office of UNESCO.

It is also necessary to interest the younger generation in developing of traditional Kazakh culture. The measures proposed by Zhanat Zakiyeva (Councilor of Kazakhstan National Commission for UNESCO Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan) are the following: "The national government, jointly with UNESCO, should document and illustrate a wide range of forms of traditional oral creative works and encourage endeavors to perform and to create traditional oral forms by contemporary performers, to support performances, competitions, festivals and concerts promoting traditional oral creative works; hold scientific seminars and round tables on national creativity; and, finally, promote the preservation of national archives and documentation centers" [8]. I totally agree with Miss Zakiyeva because it is necessary to create the sense of tradition order and continuity among Kazakhstan children and young people and develop national strategy on this question.

Another instrument aimed to facilitate the identification, collection, acquisition, storage, study and promotion of the historic and cultural heritage of Kazakhstan is the Center for the Rapprochement of Cultures established in 2016 in Almaty. "The work of the Center is also aimed at the preservation and promotion of cultural diversity and interreligious dialogue in the countries of Central Asia on the basis of the best practices, humanitarian aspects and the principles of sustainable cultural development, elaborated by UNESCO in the framework of the "International Decade for the Rapprochement of Cultures 2013 - 2022" [9]. However, the work of the Center requires continuing support of the Almaty Cluster Office of UNESCO and Kazakhstan authorities and private actors.

The other obstacle is the recommendatory nature of the UNESCO's instructions and that the UNESCO has no vehicle to develop, maintain, support or preserve cultural heritage. As is known, the United Nations International Court of Justice could not resolve the disputes between a country and an international organization as well as its resolution also will be bound for parties [10]. Probably, the expansion of the International Court of Justice's powers will support the UNESCO's role in preservation of cultural heritage.

In this next section we will examine the particular questions raised in relation to archeological sites located in Kazakhstan. For example, the site of Talgar was included to the UNESCO World Heritage List as one of the components of the "Silk Roads: the Routes Network of Chang'an-Tianshan Corridor" in 2014 [11]. Among the problems related to this site the Kazakhstan medias mention: construction of private households in protected area, poor state of main gates building caused by flooding of soil, lack of site maintenance, including fence. The site is not respected by local citizens who litter and disregard the importance of cultural and archeological site [12]. These problems occur partially due to absence of strong and efficient relations between the local and national authorities as well as with international organizations and foreign investors.

The site of Saraishyk is intended to be included to the UNESCO World Heritage List as one of the components of the Syrdaria part of Silk Roads. However, the hill-fort is threatened to be destroyed as it is located on the shore of the Ural river and may be washed away by this river without the necessary rehabilitation [13]. The works on enforcement of the shore line began in 2016-2017 but these efforts are not sufficient for total security and safety of Saraishyk site [14]. Inclusion of this and other sites to the UNESCO World Heritage List will give an opportunity to attract international technologies, experts and additional financing to the sites in distressing situations.

The archaeological sites of Otrar were included to the UNESCO Tentative list in 1998 [15]. But according to the Minister of Culture and Sport of the Republic of Kazakhstan the uncontrolled archaeological excavations were performed on the Otrar site during many years. The territory of waste dumps exceeded the size of the cultural monument. The organizations that undertook archeological researches left the excavated site without conservation, did not remove the waste from territory that led to the irrecoverable lost of historic and cultural importance of the monument. These problems appeared due to absence of the relevant legal regulations of methodology for archaeological works on the historic and cultural monuments in Kazakhstan. However, it should be noted that apart from adoption of the necessary regulations their practical implementation should be verified during certain period of time. In addition, the archaeological works should be controlled and audited by Kazakhstan national authorities and UNESCO professionals.

The site of Kostobe was also included to the UNESCO World Heritage List as one of the components of the "Silk Roads: the Routes Network of Chang'an-Tianshan Corridor" in 2014 [16]. This site suffers from the road construction as many other UNESCO sites in Kazakhstan. East part of buffer zone of Kostobe will be affected by the construction of two lines highway with parking and other facilities. The road construction is one of the main threats for cultural monuments of Kazakhstan qualified as the components of the "Silk Roads: the Routes Network of Chang'an-Tianshan Corridor". Experts of the World Heritage Center underlined that the realization of road construction projects was initiated after inclusion of the relevant monuments to the UNESCO World Heritage List, but the Center was not informed on the planned construction [17]. To resolve this issue, it is necessary to prohibit construction of the roads and other facilities on the territory of cultural monuments and archeological sites in Kazakhstan. The respect of prohibition by the local authorities should be controlled by UNESCO and the responsible Ministry of Kazakhstan.

The cooperation with UNESCO is highly important for our country. During more than 20 years the most of UNESCO initiatives and projects, including in culture sphere, effectively supported by the President, the Government and the local authorities of Kazakhstan. However, there are some issues that still require actions to develop existing situation.

In this paper we discussed the cooperation of UNESCO and Kazakhstan in the implementation of cultural programs and relevant issues Kazakhstan face today, such as absence of qualified specialists, investments, better public understanding and acknowledgement, inadequate access to the cultural infrastructure, carelessness towards the Kazakhstan cultural and historic monuments, as well as other questions in this field that require to be resolved. As possible solutions of these questions the following measures were promoted by the author: ratification and adhesion to the most important international treaties and conventions that regulate treatment of cultural heritage, in particular, to the UNESCO Convention "On the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions"; the education of employees of UNESCO Almaty Cluster Office on international masters programs regarding world cultural heritage; supporting of public involvement in performance of festivals, seminars, round tables on Kazakh cultural heritage; development of strong and productive relationships with local and state authorities regarding protection and preserving the cultural and historic monuments; work on inclusion of

monuments to the World Heritage List; regulating at the legislative level the process of archaeological works; control of protection of cultural and historic monuments in Kazakhstan.

References:

1 Thematic research "Wider Value of UNESCO to Kazakhstan" [Electronic resource]. – 2015. – URL: [http://www.unesco.kz/files/76_Wider_value_of_UNESCO_to_Kazakhstan\(ENG+RUS\).pdf](http://www.unesco.kz/files/76_Wider_value_of_UNESCO_to_Kazakhstan(ENG+RUS).pdf) (the date of the appeal: 09.02.2019).

2 UNESCO World Heritage List – Kazakhstan [Electronic resource]. – 2018. – URL: https://whc.unesco.org/en/list/?search=&id_sites=&id_states=kz&id_search_region=&id_search_by_synergy_protection=&id_search_by_synergy_element=&search_yearinscribed=&themes=&criteria_restriction=&id_keywords=&type=&media=&order=country&description (the date of the appeal: 09.02.2019).

3 Сембинов М. К. Мега проект «Один пояс – один путь»: риски и преимущества стран Центрально-азиатского региона// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2018. – №1-2(52-53). – С.46.

4 Culture for the 2030 Agenda Published in 2018 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France. [Electronic resource]. – 2018. – URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002646/264687e.pdf> (the date of the appeal: 09.02.2019).

5 The Decree of the President of the Republic of Kazakhstan// "On the Concept of the Cultural Policy of the Republic of Kazakhstan". – November 4, 2014 – № 939

6 Сабитова Ш.А., Зикриярова Р. Роль Казахстана в борьбе с терроризмом в современных условиях международной политики// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2018. – №1-2(52-53). – С.222.

7 Call for applications, deadline 30 May: Masters in World Heritage and Cultural Projects for Development [Electronic resource]. – 2018. – URL: <https://whc.unesco.org/en/events/1440/> (the date of the appeal: 09.02.2019).

8 Country Report: Kazakhstan. Cooperation of Kazakhstan National Commission for UNESCO with UNESCO in the field of Safeguarding and Transmitting of Intangible Cultural Heritage [Electronic resource]. – 2008. – URL: https://www.accu.or.jp/ich/en/training/country_report_pdf/08_09/country_report_kazakhstan_03.pdf (the date of the appeal: 09.02.2019).

9 UNESCO and "The Center for the Rapprochement of Cultures" in Kazakhstan have defined an action plan for the intercultural dialogue [Electronic resource]. – 2016. – URL: <http://en.unesco.kz/the-first-scientific-and-methodological-meeting-of-the-council-of-the-state-museum-of-the> (the date of the appeal: 09.02.2019).

10 Саяткызы М., Сабитова А.А. Проблемы реформирования Международного суда ООН с целью повышения его роли в международном правосудии// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Международная жизнь и политика». – 2018. – №1-2(52-53). – С.225.

11 The Silk Roads have been inscribed to the UNESCO World Heritage List [Electronic resource]. – 2014. – URL: <http://en.unesco.kz/the-silk-roads-have-been-inscribed-to-the-unesco-world-heritage-list> (the date of the appeal: 09.02.2019).

12 Казахстанцы не умеют продавать памятники под брендом "ЮНЕСКО". Вместо этого они рушат и загрязняют их [Электронный ресурс]. – 2008. – URL: <https://www.caravan.kz/gazeta/kazakhstancy-ne-umeyut-prodavat-pamyatniki-pod-brendom-yunesko-vmesto-ehotogo-oni-rushat-i-zagryaznyayut-ikh-486357/> (дата обращения: 09.02.2019).

13 Древние города Казахстана войдут в список Всемирного наследия ЮНЕСКО. [Электронный ресурс]. – 2016. – URL: <http://theopenasia.net/articles/detail/drevnie-goroda-kazakhstana-voydut-v-spisok-vsemirnogo-naslediya-yunesko/> (дата обращения: 09.02.2019).

14 Городище Сарайшык могло сохраниться до наших дней [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: <http://atpress.kz/3371-gorodische-sarayshyk-moglo-sokhranitsya-do-nashikh-dney> (дата обращения: 09.02.2019).

15 UNESCO Tentative Lists – Kazakhstan [Electronic resource]. – 2018. – URL: https://whc.unesco.org/en/tentativelists/?action=listtentative&pattern=Kazakhstan&state=&theme=&criteria_restriction=&date_start=&date_end=&order (the date of the appeal: 09.02.2019).

16 The Silk Roads have been inscribed to the UNESCO World Heritage List [Electronic resource]. – 2014. – URL: <http://en.unesco.kz/the-silk-roads-have-been-inscribed-to-the-unesco-world-heritage-list> (the date of the appeal: 09.02.2019).

17 Способен ли Казахстан сохранить Всемирное наследие? [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: <http://esgrs.org/?p=17513> (дата обращения: 09.02.2019).

УДК 32
МРНТИ 11.01

К.С. Нұрғалым¹

¹саяси ғыл.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
«Сорбонна-Қазақстан институты», Халықаралық құқық кафедрасының доценті, kadyr_n@mail.ru

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ КОНЦЕПЦИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІН ТАЛДАУ

Аңдатпа

Қоғам дамуын негізге ала отырып, Рухани жаңғыру концепциясының өзекті мәселелерін мәні мен мазмұнын зерттеу қажеттілігіне талдау жасалған, Қазақстандағы саяси процестерді оқып бағалау қажеттілігі анықталды. Мемлекеттің қалыптасуындағы демократиялық билікке көшу процесіне теориялық тұрғыдан пайымдаулар жасалған. Рухани жаңару барысында институттардың саяси жүйесінің тиімді дамуының арқасында, мемлекетпен халық арасында әлеуметтік мәселелерді қолдау оң шешімін табады. Әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыру саяси биліктің жаңаруының көрінісі.

Түйін сөздер: "Қазақстан-2050" стратегиясы, саяси жаңғырудың алғы шарттары.

Нурғалым К.С. ¹

¹к.полит.н., доцент кафедры международного права института «Сорбонна-Казахстан»
КазНПУ им. Абая, kadyr_n@msil.ru

АНАЛИЗ АКТУАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ КОНЦЕПЦИИ ДУХОВНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

Аннотация

Основываясь на развитии общества, на теорию концепции духовного возрождения были изучены его содержание и суть, была выявлена необходимость в изучении политических процессов в Казахстане. «Политическая модернизация – это не только институт, который дает возможность постоянному и плодотворному росту политической системы в целях ориентирования социальных систем, но и создание канала между правительством и населением». Таким образом, удовлетворение социальных потребностей и политическое отношение с государством – основная картина модернизации в политической сфере.

Ключевые слова: Стратегии «Казахстан-2050» в условиях политической модернизации и предпосылки его развития.

K.S. Nurgalym¹

¹Associate professor of International Law, Abay KazNPU, candidate of political sciences kadyr_n@msil.ru

ANALYSIS OF ISSUES OF THE DAY OF CONCEPTION OF SPIRITUAL REVIVAL

Abstract

Being base on development of society, on the theory of conception of spiritual revival was studied its content and essence, it was revealed the need to study the political processes in Kazakhstan. "Political modernization is not only an institution that enables the constant and fruitful growth of the political system in order to orient the social systems, but also the creation of a channel between the government and the population." As a result, satisfaction of social needs and political relations with the state is the main picture of modernization in the political sphere.

Keywords: Strategy "Kazakhstan-2050" in the conditions of political modernization and offer its development.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтің бүкіл қоғамымызда үлкен серпіліс қызу қолдау тудырған, тұтас рухани әлемімізге қозғау салған терең мазмұнды мақаласы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» [1, 2 б.]. Бұл мақалада «ұлттық рухани коды» деген түсініктің мән-мағынасын зерделей келе, ұлттық кодымызды сақтай отырып, рухани жаңғыру мәселесін алдымызға қойды. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніміздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай

– деп қадап айтты. «Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тілімізбен музыкамыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс.

Халқымыздың тарихи болмысы, соған орай ұлттық рухы көшпелі өмір салтынан бастау алады. Біздің халық көшпелі өмірге байланысты табиғатпен етене қабысып кеткен. Төрт түлік малды бағып-қағып, қыс қыстау, жаз жайлауға көшіп жүріп, бүкіл табиғаттағы керемет тазалықты, мөлдірлікті, сұлулықты, гормонияны, үйлесімділікті терең танып біліп, ерекше аялап, қастерлеп, сол арқылы өмір салтын қалыптастырған. Қазақтың тарихи дүниетанымын табиғаттан тыс қары түсінуде бағалауда мүмкін емес. Мәселен, қазақ үшін сүтке балама «ақ» деген сөз ең қасиетті ұғымның бірі. «Ақниетіммен ұсындым, ақ батаңызды беріңіз» - дейді. Қазақтың ұлттық рухының бекемдігінің, күштілігінің қайнар көзі – жеті атаға дейін қыз алыспауынан туындайтын қан тазалығы, тектілігі. Осының арқасында ұлан байтақ жердің батысымен шығысы, оңтүстігімен солтүстігі бір-бірімен қыз алысып құдандалы болып, әдет-ғұрпының бір-бірімен ұқсас болуына, тілінің тазалығына, қоғамның бірлігін, жердің бүтіндігін сақтауға жағдай жасалғаны айқындалды [2, 12 б.].

«Қазіргі дәуір аты сай қайдың дәуірі емес, іс дәуірі», - деп Сұлтанбек Қожанов айтқандай, қазір сөзге емес, іске көшетін заман. Қазақстан тәуелсіз ел болғалы 27 жылдан асып келеді. Сонау ғасырлар қойнауының қатпар-қатпар белесінен байқасақ, Қазақстан «Тәуелсіз ел» атанғанда бүкіл алаш жұрты «міне, ел болдық, еркіндік қолымызға тиді» деп қуана бөріктерін аспанға атқандары тайға таңба басқандай анық байқалады. «Біз әлемдік мәдени құндылықтармен үндес жаңа заманға қазақтың озық мәдениетін қалыптастыруымыз керек» дейтін ел басымыз, еліміздің ендігі тарихын ұлылар рухында одан әрі жаңғыртуда. Тәуелсіздік алған сәттің алғашқы жылдарынан бастап елбасымыздың жолдаулары Қазақстан халқына бағыт-бағдар беріп, болашаққа нық сеніммен қарауға мүмкіндік берді. Біздер алғашқы жаңғыруда экономикадан нарықтық экономикаға өткен болсақ, екінші жаңғыруымыз «2050 стратегиялық бағдарламасының қабылдануы» болып есептелінді. Ал, үшінші жаңғыруымыздың орны орасан зор. Бүгінде «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» деп аталатын Қазақстанның үшінші жаңғыруы кімнің де болмасын делебесін қоздыратыны айдан анық. Өмір сүре білу үшін өзгере білу қажет. Міне, егемен елдің ертеңгі күні жарқын болсын десек, күні бүгіннен, тіпті дәл қазіргі сәттен бастап тынным таппауымыз керек.

Рухани жаңғырудың алты бағыты

1. Бәсекелік қабілет қазіргі таңда жеке адам ғана емес, тұтас халықтың өзі бәсекелік қабілетін арттырса ғана табысқа жетуге мүмкіндік алады. Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы.

2. Прагматизм Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкіл деп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек. Прагматизм – өзінің ұлттық және жеке байлығыңды нақты білу, оны үнемді пайдаланып, соған сәйкес болашағыңды жоспарлай алу, ысырапшылдық пен астамшылыққа, даңғойлықпен кердеңдікке жол бермеу деген сөз.

3. Ұлттық бірегейлікті сақтау Ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді. Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тілімізбен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бірсөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс.

4. Білімнің салтанат құруы білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет. Табысты болудың еңіргелі, басты факторы білімекенін әркім терең түсінуі керек. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді.

5. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы біздің кешегі тарихымыз бұлтартпас бір ақиқатқа – эволюциялық даму ғана ұлттың өркендеуіне мүмкіндік беретініне көзіміз жетеді.

6. Сананың ашықтығы көптеген проблема әлемнің қарқынды өзгеріп жатқанына қарамастан, бұқаралық сана-сезімнің «отбасы, ошаққасы» аясында қалуынан туындайды.

Бір қарағанда, жер жүзіндегі миллиардтан астам адам өзінің туған тілімен қатар, кәсіби байланыс құралы ретінде жапатармағай оқып жатқан ағылшын тілін біздіңде жаппай және жедел үйренуіміз керектігі еш дәлелдеуді қажет етпейтіндей.

Сананың ашықтығы зерденің үш ерекшелігін білдіреді.

Біріншіден, олд үйім дүниеде, Жершарының өзіне қатысты аумағында және өз еліңнің айналасында не болып жатқанын түсінуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, ол жаңа технологияның ағыны алып келетін өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз. Таяудағы онжылда біздің өмір салтымыз: жұмыс, тұрмыс, демалыс, баспана, адами қатынас тәсілдері, қысқасы, барлығы түбегейлі өзгереді. Біз бұғанда дайын болуымыз керек.

Үшіншіден, бұл – өзгелердің тәжірибесін алып, ең озық жетістіктерін бойға сіңіру мүмкіндігі. Азиядағы екі ұлы держава – Жапониямен Оңтүстік Корея бүгінгі келбеті – осы мүмкіндіктерді тиімді пайдаланудың нағыз үлгісі.

«Өзімдікі ғана таңсық, өзгенікі – қаңсық» деп кері тартпай, ашық болу, басқалардың ең озық жетістіктерін қабылдай білу, бұл – табыстың кілті, әрі ашық зерденің басты көрсеткіштерінің бірі.

Біздің әлеуметтік және гуманитарлық біліміміз ұзақ жылдар бойы бір ғана ілімнің аясында шектеліп, дүниеге бір ғана көзқараспен қарауға мәжбүр болдық. Әлемнің үздік 100 оқулығының қазақ тілінде шығуы 5-6 жылдан кейін-ақ жемісін бере бастайды. Сол себепті, уақыт ұттырмай, ең заманауи, таңдаулы үлгілерді алып, олардың қазақ тіліндегі аудармасын жасауымыз керек. Мемлекетпен ұлт құрыштан құйылып, қатып қалған дүние емес, үнемі дамып отыратын тірі ағза іспетті. Ол өмір сүру үшін заман ағымына саналы түрде бейімделуге қабілетті болуы керек. Жаңа жаһанды күрдіс терешкімненсұрамай, есік қақпастан бірден төрге озды. Сондықтан, заманға сәйкес жаңғыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр. Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыруда тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Екі дәуір түйіскен өліара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр. Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы. Өмір сүру үшін өзгере білу керек. Оған көнбегендер тарихтың шаңына көміліп қала береді.

Рухани жаңғырудың маңызымен мақсаты санасы сау, тарихын танитын, революциялық емес эволюциялық дамуды қолдайтын, прагматизмді сақтайтын заманауи талаптарды жатсынбайтын, әмбебап бола алатын жаңалыққа құштар, білімдар қоғам қалыптастыру.

«Алаш» қозғалысының қайраткерлері елдің экономикалық саяси, мәдени дамуын қазақ халқының санасын оятуды, оқыту арқылы ғана рухани жаңғыру қажеттілігін дәлелдеді. Бұл жайында Ахмет Байтұрсынов «Қазақша оқу жайынан» атты мақаласында былай деп жазады: «Әуелі бізге елді түзеуді бала оқыту ісін түзеуден бастау керек, неге десек, болыстықта, билікте халықта – оқу мен түзеледі» [3.11 б.].

Қоғам қайраткерлерінің ең басты, ізгі мақсаттары – халқына қызмет ету болды. Бұл мәселе М.Дулатовтың 1929 жылы Бутырск түрмесінен жазған хатынан байқалады. «Мен өзімнің құлдыққа түсіріліп, езгіге салынған бейшара халқымның осы құлдық жағдайдан шығуына көмектесуді өз борышым деп санадым... Саяси саладағы оқиғаларды дер кезінде болжай алмадым деп санаймын, ал қазір Кеңес өкіметіне қарсы күрес деп отырғанның бәрі – менің қазақ ұлтын дербес, тәуелсіз, бақытты жағдайда көргім келген тілегім ғана» [4.419 б.].

Рухани жаңғыру қоғамның дамуы А. Бергсон еңбектерінде «ашық қоғам» негізінде тұжырымдайды. Ол ұғымның негізінде қандайда бір шектеулерден адам, жалпы адамзаттық жоғары моральды, жеке тұлғаның бостандығымен шығармашылығын барынша дәріптейтін, өзіндік басы байлы гуманизм жатыр [4.32 б.]. Жалпы «ашық» пен «жабықтық» мәселелерінің өзара байланысының көрінісі ретінде қоғаммен адам, әлеуметтік тәртіппен табиғи тәртіп, ыңғаймен міндет, парызбен бағынушылық, міндетпен ақыл-ой талаптары, әлеуметтік моральмен жеке парыз, адамның қоғамдық мүдделерімен жеке мүдделері, қоғамдық намысымен жеке намысы арасындағы байланысты айтуға болады.

Рухани жаңғыру және формация категорияларының тарихи логикасын Л.И. Рейснер «қарым-қатынас тәсілі» және «өндіріс тәсілі» ұғымдарының мәнімен диалектикалық өзара байланысын түсіндіре отырып өрістетеді. Марксизм классиктерінің еңбектерін талдау барысында, ол қоғамның даму деңгейі ішкі және сыртқы қарым-қатынасты қаншалықты жетілдіре алғандығына байланысты болады деген тоқтамға келеді. Л.И. Рейснердің пайымдауынша: «аталған мәселені қарастырғанда әлеуметтік қатынас механизміндегі қалалармен қалалық жүйелердің ерекше орнына тап өтуіміз керек. Қоғам дамуының соңғы кезеңдеріндегі қалалық өмірдің алуан түрлілігімен күрделілігі, қала ауқымымен ел тұрғындары санындағы қалалықтар үлесі, қалалардың ауылдық аудандармен жартылай өркениетті халықтарға ықпал етуі, қалалардың әртүрлі әрекет салаларындағы өзара қарым-қатынасы – осының бәрі ішкі және халықаралық қарым-қатынас тәсілінің қол жеткізген жетістік деңгейінің объективті өлшемі болып табылады. Қалалар барлық еңбек бөлінісінің тарихи өзегі және қарым-қатынастың сан алуан түрлерімен формаларының генераторы болып табылады [1, 37-38 б.]. Рухани жаңғыру ошақтары қалалар бола отырып, қарым-қатынас тәсілдерін жетілдіруде жетекші рөл атқарады. Яғни, өркениеттің пайда болуымен гүлденуі қалалық өмірдің дамуына тікелей тәуелді, бұл біріншіден. Назар аударатын екінші мәселе, қоғамның әлеуметтік құрылымының стратификациялануымен дифференциациялануы. Бұл процестер тек

дамыған қалалық өмір жағдайында ғана орын алуы мүмкін. Бұл көрсеткіштерге сай келмейтін қоғам жартылай өркениетті болып табылады.

Дегенмен, Л.И. Рейснердің қарым-қатынас тәсілін өркениеттілік тұрғысынан талдаудың басты объектілерінің бірі ретінде қарастыруының методологиялық маңызы зор. Олай дейтініміз, қоғамның өзінің шектеулі ауқымынан шығып, әлемдік тарихи процеспен халықаралық қатынастың белсенді субъектісі ретінде әрекет етуі – өркениеттің мәнді сипаты. Қазіргі заманғы әлемдік өркениеттік даму қарым-қатынас тәсілдерінің жаңа формаларын дүниеге әкелді. Осыған орай, бұл қатынастардың мазмұны да өзгеріске ұшырады. Бірінші және екінші дүние жүзілік соғыстар, «қырғи қабақ» саясатпен әлемдік ірі екі жүйенің қарсы тұруы, әскери және экономикалық басымдылықтың қарым-қатынас тәсілі ретінде өз мүмкіндігін сарқығандығын аңғартады. Әлем гуманистік мазмұнмен толыққан жаңа сападағы қарым-қатынас тәсілін қалыптастыру қажеттілігін терең сезініп отыр. Бұл қатынастар толеранттылық пен өзара құрмет, өзара көмекпен ынтымақтастық, бейбіт мәдениетті (халықаралық және өркениетаралық мәселелерді күш қолданбай шешу), көп орталықты принциптерінен егізделуі керек. Бүгінгі таңдағы өркениеттер мазмұны мен қатынасы өндірістік тәсіл мен экономикалық әрекеттің көптүрлілігін, демократиялық және гуманистік идеялардың мәндік бірлігімен формалық әртүрлілігін мойындаумен құрметтеу арқылы айқындалады.

Л.И. Рейснер ұсынған өркениетті рухани даму қарым-қатынас тәсілі тұрғысынан талдауы өркениеттің әлеуметтік қырларына тереңірек мән беруге итермелейді. Бұл ұстаным Ресей ғалымы Б.С. Ерасовтың өркениет және формация категорияларының арақатынасын әлеуметтік феномен ретінде кең мәтінде қарастыруында жүзеге асады. Өркениеттік зерттеулердің өзектілігін ол теориялық ойдың әлеуметтік болмыс дамуының жалпы заңдылықтары мен сипатын айқындауға деген талпынысымен байланыстырады.

Рухани жаңғыру қоғамның дамуын қазіргі қалпында оның өткен тарихынсыз түсіну мүмкін емес. Сондықтан, өркениеттік үрдістерді зерттеуде тарихилық принципін басшылыққа алуға тиіспіз. Сонымен қатар, рухани өркениеттің тіршілігін түсіну үшін оның тарихи уақытпен кеңістікте орын алуын, тіршілік етуін қамтамасыз еткен факторларды айқындай білуіміз қажет. Бұл әдіснамалық ұстаным өркениет болмысын зерттеудің координаталар жүйесі болып табылады десек артық айтпаймыз.

Аталмыш бағыттардың бәрі барынша өзектендірілген және уақыттың алаптарына нақты жауап береді. «Рухани жаңғыру» үшін бізге ауадай қажетті қасиеттер мен құндылықтардың қайнары тоғысып, ақыл-парасаты толысқан, ғаламдық ғылымды игерген адамдар көп болса, еліміз өркениетті, бәсекеге қабілетті болатыны ақиқат. «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады... Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессия аралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы», – деп ашып көрсетеді. Бәсекеге қабілеттілік саясат пен экономикада, білім, ғылымда, технологияда, яғни барлық салада болуы тиіс. Латын әліпбиіне көшу – Мәңгілік Елдің рухани жаңғыруының басы болса, «Туған жер» бағдарламасы жаңа ғасырдағы әлемдік, өңірлік, ішкі-сыртқы тәуекелдерге қарсы тұра алатын отаншылдық тәрбиенің, ұлтжандылықтың кепілі болмақ.

Мемлекеттік тіліміздің латын графикасына көшуі туралы Президент бастамасы жуырда Парламентте халық қалауларымен белгілі саясаткерлер, зиялы қауым өкілдері, ғалымдар, сарапшылар, тіл мамандары, қоғамды құйым мүшелері және жаңа әліпбидің жобасын әзірлеген мамандар тобының қатысуымен өткен «Мемлекеттік тілдің латын графикасындағы әліпбиінің бірыңғай стандартын еңгізу мәселелері туралы» парламенттік тыңдауда да оң бағасын алды.

Латын графикасына көшу жаппай таралуы ХХ ғасырдың 50-60 жылдарында, алдымен АҚШ-та, содан соң Ұлыбритания мен Францияда өріс алған компьютер технологияларының негізінде өркен жайып, өте қысқа уақыт ішіндегі күллі әлемді орап алған Интернет байланыс технологиялары да себеп болды.

Қорыта айтқанда Қазақстанда 1994 жылы латын әліпбиіне көшу көтерілген болатын. Содан бері, бұл көкейкесті бастама онан аса дөңгелек үстелдермен ғылыми конференцияларға арқау болды және бұл мәселені талқылау барысында түйінделген пікірлер мен ұсыныстар әрдайым ақпарат құралдарында жарияланып отырды. Алда әлі ұзақ жол, үлкен асулар бар. Сол асулармен қиындықты жеңу үшін білектің күшімен найзаның ұшы керек емес. Оған тек жүрек пен білім, талант пен талап керек. Қазақ елінің абыройын асырып, мерейін үстем етер, әлем таңғалар, талай-талай жаңалық ашар білімділер керек. Осы Тәуелсіз еліміздің намысын қорғайтын, бүгінгімізді ертеңіне жалғайтын, қазақ елінің ертеңі, болашағы үшін жауап беретін бүгінгі ұрпақ екенімізді сезінейік. Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы. Өмір сүру үшін өзгере білу керек.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Болашаққа бағдар: Рухани Жанғыру // Егеменді Қазақстан газеті. – 2017. – 12 сәуір №70. – 1 б.
- 2 Сыдықов Ұ.Е. Ұлт рухы асқақтаса екен деп // Алматы. – 2018. – 12-12 б.
- 3 Сәрсенбаева Ж.Ғ. Қазақстан Республикасының билік жүйесін демократияландыру саясаты: с.ғ.к. автореф. – Алматы. – 2007. – 11 б.
- 4 Нысанбаев Ә.Н. Қазақстан. Демократия. Рухани жаңару: Қазақстан. Демократия. Духовное обновление. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1999. – 419 б.
- 5 Бергсон А. Два источника морали и религии. – М., 1994. – С.32.

УДК 327.5
МРНТИ 11.25.31

Белялов А.А.¹

¹старший преподаватель кафедры «Международных отношений»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ имени Абая

ЗНАЧЕНИЕ ВЫВОДА СОВЕТСКИХ ВОЙСК ИЗ АФГАНИСТАНА ДЛЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация

Статья посвящена Афганской войне, которая завершилась 30 лет назад. Она занимает особое место в современной истории и еще долго будут изучать историки, эксперты, аналитики и специалисты и анализировать это мировое событие. Известно, что при подготовке и проведении любой военной операции предшествует работа «бойцов невидимого фронта» – так говорят о разведчиках, порой не подозревая, насколько точно эти слова отражают действительность.

Мало кто знает, что в этой войне определенную роль сыграли чекисты-казахстанцы, выполнявшие секретные задания в составе подразделений специального назначения «Зенит», «Каскад», «Алтай», и других. Долгое время все, что было связано с этими подразделениями, хранилось под грифом «совершенно секретно». Ведь сотрудники Комитета государственной безопасности СССР, в них входящие, жили и работали зачастую под чужими именами, и только теперь, за давностью лет, мы узнаём о них. Речь идет о воинах-интернационалистах, полковниках Бекжанове Кабдолде Ешеновиче, Бокажанове Толеухане Кадыровиче и Шияне Викторе Фёдоровиче. Кратко описываются их жизненные пути, приведшие их в ряды бойцов невидимого фронта. Раскрываются отдельные аспекты афганской войны.

Жизнь наших казахстанских офицеров-участников боевых действий в Афганистане может служить примером для подрастающего поколения.

Ключевые слова: внешняя разведка, воины-интернационалисты, КУОС, подразделения специального назначения, Комитет государственной безопасности СССР, Комитет национальной безопасности Республики Казахстан, афганская война.

А.А. Белялов¹

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
Халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ҮШІН АУҒАНСТАННАН КЕҢЕС ӘСКЕРЛЕРІН ШЫҒАРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақала 30 жыл бұрын аяқталған Ауған соғысына арналған. Қазіргі заман тарихында ерекше орын алады және ұзақ уақыт бойы тарихшылар, сарапшылар, талдаушылар және мамандар осы дүниежүзілік оқиғаны зерттеп, талдайды. Белгілі болғандай, кез-келген әскери операцияны дайындау және өткізу алдында «көзге көрінбейтін майданның жауынгерлері» – сондықтан скауттар туралы айтады, кейде бұл сөздер шындықты қаншалықты нақты көрсететінін білмейді. Бұл соғыс кезінде Чекистер-қазақстандықтар ерекше рөл атқарып, арнайы мақсаттағы Зенит, Каскад, Алтай және басқа да бөлімдердің құрамында құпия тапсырмаларды орындады. Ұзақ уақыт бойы осы бөлімшелермен байланысты барлық нәрсе «құпия» қолымен сақталды, себебі КСРО Мемлекеттік қауіпсіздік комитетінің қызметкерлері

оларға тиесілі, басқа атымен жиі жұмыс істеді және қазір ғана көп жылдардан кейін біз олар туралы білеміз. Біз интернационалист-сарбаздар, полковник Бекжанов Қабдолда Есенович, Бокажанов Төлеухан Қадырұлы және Шижан Виктор Федорович туралы айтып отырмыз. Олар көзге көрінбейтін майданның жауынгерлері қатарына шығарған өмір жолдарын қысқаша сипаттайды. Ауған соғысының жеке аспектілері анықталды.

Ауғанстандағы әскери әрекеттерге қатысатын офицерлеріміздің өмірі жас ұрпаққа үлгі бола алады.

Түйін сөздер: сыртқы барлау, интернационалист жауынгерлер, арнайы жасақ, КСРО Мемлекеттік қауіпсіздік комитеті, ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитеті, ауған соғысы.

Belyalov A.A.¹

¹Senior teacher at the Department of "International Relations" at the Institute "Sorbonne-Kazakhstan" at KazNPU named after Abai

THE VALUE OF THE WITHDRAWAL OF SOVIET TROOPS FROM AFGHANISTAN FOR REGIONAL SECURITY

Abstract

The article is devoted to the Afghan war, which ended 30 years ago. It occupies a special place in modern history and for a long time historians, experts, analysts and specialists will study and analyze this world event. It is known that the preparation and conduct of any military operation is preceded by the work of "fighters of the invisible front" - so they say about the scouts, sometimes not knowing how accurately these words reflect reality. Few people know that in this war Chekists-Kazakhstanis played a certain role, performing secret missions as part of the special purpose units Zenit, Kaskad, Altai, and others. For a long time, everything connected with these units was kept under the "top secret" signature, because the employees of the USSR State Security Committee, who belong to them, often lived and worked under other names, and only now, after so many years, we learn about them. We are talking about soldiers-internationalists, Colonels Bekzhanov Kabdold Yeshenovich, Bokazhanov Toleukhan Kadyrovich and Shiyan Viktor Fedorovich. Briefly describes their life paths that led them to the ranks of the fighters of the invisible front. Separate aspects of the Afghan war are revealed.

The life of our officers-participants in the war in Afghanistan can serve as an example for the younger generation to follow.

Keywords: Foreign intelligence, soldiers-internationalists, KUOS, A special-purpose unit, the USSR State Security Committee, Committee of National Security of the Republic of Kazakhstan, Afghan war.

Исполнилось 30 лет, как в феврале 1989 года последняя колонна советских войск покинула территорию Афганистана. Согласно статистике, в той войне приняли участие около 900 тыс. (почти миллион!) советских солдат и офицеров, в том числе более 22 тыс. казахстанцев, почти 1000 из которых погибли, 584 стали инвалидами, 21 пропал без вести. За проявленные мужество и героизм при выполнении воинского долга тысячи воинов-афганцев удостоены государственных наград, пятеро стали Героями Советского Союза. Всего на чужой афганской стороне сложили головы свыше 14 тыс. рядовых и командиров Советской Армии [1].

Для понимания значимости боевых подразделений специального назначения необходим краткий экскурс в историю их создания.

В 60-х годах прошлого столетия, когда случился Карибский кризис, обстановка была чрезвычайно сложной. Такая обстановка в мире привела к тому, что руководство Комитета государственной безопасности решило создать, прямо скажем, уникальные Специальные курсы КГБ СССР, зашифрованное наименование – КУОС, Курсы усовершенствования офицерского состава, по подготовке командиров групп специального назначения для действий в глубоком тылу противника в особый период. 19 марта 1969 года Председатель КГБ подписал приказ о создании Специальных курсов. Это было совершенно секретное подразделение, о котором не знало большинство сотрудников КГБ того времени. Отбор на курсы был чрезвычайно жестким и сложным. От любой республики Советского Союза можно было направить на обучение на этих курсах только одного человека в год, а от других территориальных органов одного сотрудника раз в 3-5 лет. То есть это был штучный товар. Отбирались только успешные оперработники. Это можно сказать, что это была элита. Все они с одним-двумя высшими образованиями, со знанием одного или двух языков, а некоторые даже трех иностранных языков. Они все, конечно, были в хорошей физической форме, с блестящими партийными и служебными характеристиками.

Профессорско-преподавательский состав на этих курсах тоже был необычным. Это были преподаватели из Высшей Краснознаменной школы КГБ при Совете Министров СССР, подавляющее большинство имело опыт участия в боевых действиях в Великой Отечественной войны, многие из них не раз совершали рейды в тыл противника, и практически все они имели ученые звания. То есть это были не инструкторы, которые готовили боевиков, а это был профессорско-преподавательский состав, который готовил слушателей на высоком теоретическом уровне [2].

В связи с 50-летием создания КУОСа, поздравляем выпускников и желаем здоровья, бодрости духа, благополучия и мира семьям родных и близких, счастья детям и внукам.

Для сведения, из казахстанцев КУОС прошли только восемь человек [3]. В настоящее время здравствуют ныне только двое, полковники: Бекжанов Кабдолда Ешенович и Бокажанов Толеухан Кадырович (прим.автора).

Формирование спецназа КГБ СССР в 60-90-х гг.:

КУОС - командное послеузовское специальное чекистское учебное подразделение, факультет-кафедра (Москва, март 1969 – октябрь 1992).

Зенит - отряд особого назначения КГБ СССР (Афганистан, июль 1979 – январь 1980).

Каскад - отряд особого назначения КГБ СССР (Афганистан, июль 1980 – апрель 1984).

Вымпел - группа специального назначения КГБ СССР (Москва, август 1981 – декабрь 1993) [4].

Разведчик – одна из самых романтических профессий. Овеянная легендами, покрытая тайной недоговоренностей она необходима военачальникам, которые при планировании и проведении военных операций никак не могут обойтись без разведанных, добываемых мужественными и отважными людьми. Разведка многолика. Здесь служат кадровые офицеры, связисты, шифровальщики, медики, водители...

Судьба БекжановаКабдолды органически вплелась в историю разведывательных спецслужб нашей республики. Он,потомственный железнодорожник, окончил Московский институт инженеров железнодорожного транспорта. После чего работалпомощником машиниста электровоза, инженером, мастером пункта технического осмотра электровозов. В органах КГБ-КНБ служил с 1969 года – окончил двухгодичные курсы по подготовке оперативных работников со знанием иностранных языков при Высшей Краснознаменной школе (ВКШ) КГБ СССР им.Дзержинского (ныне Академия ФСБ России). В июне 1979 года,являясь помощником начальника КУОС в Подмосковном городе Балашиха, принимал непосредственное участие вкомплектации спецотряда «Зенит» из числа слушателей этих курсов, которые впоследствии принимали участие в штурме дворца Тадж-Бек в Кабуле [5].

Как рассказываетБекжанов, их нелегально, без документов за полгода до ввода войск отправили в Афганистан. В их задачу входили рекогносцировка, изучение и оценка оперативной обстановки на местности, отработка связей, сбор информации, обеспечение безопасности советских представителей и работников учреждений. Возглавлял отряд «Зенит» Герой Советского Союза, легендарный полковник Григорий Иванович Бояринов, начальник КУОСа, участник Великой Отечественной войны, погибший при штурме дворца Амина. Сам штурм дворца давно и прочно вошел в анналы истории как одно из самых кровопролитных и весьма скоротечных (бой длился всего 42 минуты) сражений [6].

Смещение высшего политического руководства Афганистана в лице Амина было осуществлено проведением специальной операции «Шторм-333», в котором совместно с 154 ооСПР («мусульманский батальон»), подразделениями «Зенит» и «Гром» КГБ СССР участвовали некоторые подразделения 103-й гвардейской воздушно-десантной дивизии. В результате Амин и все его ближайшее окружение были уничтожены. Свыше трехсот человек из охраны дворца были убиты, 1700 сдались в плен, некоторой части удалось уйти в горы. Потери спецназовцев составили 11 человек: пять из спецназа ГРУ и шесть из спецподразделений КГБ. Штурмом дворца руководили генерал Ю.Дроздов и полковник В.Колесник. В ходе проведения операции погибли офицеры подразделения «Зенит» Б.Суворов и А.Муранов, офицеры подразделения «Гром» Г.Зудин и Д.Волков, офицеры КГБ СССР Г.Бояринов и А.Якушев [7].

«Это действительно была уникальная операция», – говорит КабдолдаБекжанов. – Хафизулла Амин в последнее время, не доверяя никому, уединился в своей тщательно укрепленной резиденции. Защищало его более 2 тысяч человек, верных и преданных бойцов. Сам дворец дополнительно охранялся, так называемым, мусульманским батальоном. К дворцу вела одна узкая дорога. В 19 часов, когда был произведен первый взрыв, то есть уничтожен колодец связи, началась сама операция по захвату дворца Амина и еще порядка десятка объектов на территории Кабула (генштаб, тюрьма, учреждения, почтамт и т.д.)

«Зенитовцы» в составе 60 человек двигались на трех БТРах. При этом первый из них фактически сразу был выведен из строя. «В момент, когда операция могла захлебнуться», - говорил Бекжанов, бойцы мусульманского батальона, сформированного в Узбекистане, пришли на подмогу. Штурм вели совместно.

А после... После началась война, которая продлилась более 9 лет... В этой войне были и потери, и инвалиды, и без вести пропавшие. И если сравнивать эту войну с Великой Отечественной, где мы защищали конкретно свою землю, видели противника, в Афганистане все было чужим. Днем народ ходит, как дехкане. С наступлением сумерек у них вместо кетменя и лопаты в руках оказывалось оружие [8].

Не поддается описанию атмосфера на дорогах того времени. Они были под контролем различных враждующих между собой группировок. Все моджахеды ходили с автоматами Калашникова и винтовками БУР-303, и им ничего не стоило после окрика: «Дреш! – Стреляю!» открыть огонь на поражение. В этих непростых условиях небольшая группа из пяти человек во главе с К.Бекжановым, выполняя специальное задание, выехала в окрестности Кабула. Внезапно над ними на бреющем полёте пролетели истребители. Как оказалось, в одном из полков гарнизона вспыхнул мятеж. И поэтому при въезде в город их УАЗик остановил армейский пост, что это не предвещало ничего хорошего. Афганцы готовы были стрелять по поводу и без повода. Процедура проверки документов была до предела простой: если они вызывали подозрения, хозяина выводили на обочину и...расстреливали. Это было быстрым решением всех вопросов и сомнений.

Надо сказать, что у личного состава группы не было никаких документов и удостоверений личности. Но перед отправкой замполит группы Василий Степанович Глотов на всякий случай вручил своё удостоверение личности К.Бекжанову. Разведчик не понимал, зачем оно ему, да и как может пригодиться документ, где помещена фотография человека европейской внешности, но все же взял его. И когда услышал окрик постового: «Дреш! – Стреляю!», действовал молниеносно. Не выходя из машины, выбросил руку с чужим удостоверением прямо к носу солдата и решительно закричал: «Шурави! – Советские!» Тот от неожиданности вцепился в свой автомат и, не отнимая от него рук для проверки документа, сделал шаг назад, освобождая машине дорогу.

Так, опасная процедура сверки удостоверения личности русского политрука с внешностью казахского разведчика и последующим расстрелом не состоялась. Конечно, бойцы, находившиеся в машине в полном боевом снаряжении, были готовы к любой ситуации, но все облегченно вздохнули, поскольку на этот раз вооруженного столкновения удалось избежать [9].

После возвращения на родину в начале 1980 года Кабдолду Ешеновича вновь направляют со спецзаданием в Афганистан, где он с февраля по апрель месяцы в группе «зенитовцев» обеспечивает безопасность нового президента Афганистана Бабрака Кармаля в его резиденции.

Многие чекисты-разведчики Казахстана участвовали в боевых действиях на афганской земле. В июле 1980 года спецподразделением Первого управления Комитета государственной безопасности Казахской ССР был сформирован отряд «Алтай» из числа действующих сотрудников комитета и военнообязанных Казахстана, Киргизии и Таджикистана, предназначенных для использования по линии внешней разведки в военное, а при необходимости и в мирное время. Являясь сотрудником спецподразделения, Кабдолда принимал непосредственное участие в комплектовании «Алтая» и в её составе выехал в третью командировку в Афганистан.

По замыслу Центра зоной действия нашей команды была провинция Газни, – рассказывает КабдолдаБекжанов. – Там в контакте с местными властями планировалось проведение агитационной и пропагандистской работы среди населения. Также мы должны были активно содействовать установлению должного порядка в труднодоступных кишлаках, расположенных на окраине провинции. Кстати, подобные отдаленные населенные пункты вообще считались особо опасной и трудной зоной, поскольку там, как говорится, советской власти толком никогда не было.

В первые же дни на земле Афганистана произошло боевое столкновение бойцов команды с душманами, – вспоминает ветеран. В то время многочисленные бандформирования активно разворачивали диверсионную и террористическую деятельность. Бандиты убивали мирных жителей. Особенно врачей и партийных активистов, а также крестьян, получивших землю от государства для обработки. Они взрывали и жгли школы, электростанции, отравляли источники с питьевой водой. Вот в таких условиях мы и работали. В нашу задачу тогда также входила добыча сведений о готовящихся диверсиях.

Такой же достойный жизненный путь и у полковника Шияна Виктора Фёдоровича. Родился в рабочей семье 2 июня 1944 года, в Алма-Ате. С детства занимался спортом вначале плаванием, а затем современным пятиборьем. После окончания школы с ноября 1962 до августа 1963 года работал подсобным рабочим на заводе имени С.М. Кирова. В 1963 году поступил на геологоразведочный факультет Казахского политехнического института имени В.И. Ленина (ныне техническая академия имени К.Сатпаева), получив высшее образование по специальности «Технология и техника разведки месторождений полезных ископаемых» с присвоением квалификации горного инженера. С сентября 1970

по сентябрь 1973 года работал в Алма-Атинской гидрогеологической экспедиции в должности старшего бурового мастера. В сентябре 1973-го был зачислен в кадры КГБ при Совете Министров СССР и направлен на учебу на Высшие курсы КГБ СССР в городе Минске, по окончании которых прибыл в Алма-Ату и, как специалист с высшим техническим образованием был зачислен на должность оперуполномоченного 3 отдела (научно-техническая разведка) Первого управления КГБ при Совете Министров Казахской ССР.

Как рассказывает ветеран внешней разведки Виктор Шиян, в 1980 году вышел приказ руководства КГБ СССР о формировании спецотряда «Алтай» в составе команды особого назначения «Каскад». В кратчайшие сроки в Алма-Ате были отобраны 54 кадровых офицера из числа сотрудников КГБ Казахстана, Киргизии и Таджикистана и 48 спецрезервистов, из которых было создано пять диверсионно-разведывательных групп (далее по тексту – ДРГ) по 12 человек. Подготовка шла, как говорится, по полной программе при этом никто не знал, куда и зачем нас направят.

Сначала нас перебросили в Фергану, где были проведены дополнительные учения. Там нас экипировали камуфляжной одеждой, вооружили, в том числе и бронетехникой, и 13 августа 1980 года мы вылетели в Афганистан. Правда, об этом узнали, лишь когда приземлились в Кабуле. Причем летела целая армада самолетов –12 бортов. После ночевки в Кабуле за нами прибыла группа сопровождения из 191 мотострелкового полка, который базировался недалеко от провинциального центра Газни. Причём, бойцы только что вернулись из боя. Из Газни до Кабула немногим более 100 километров, и когда мы подъезжали туда, помню, уже стемнело, и слышно было, как невдалеке идёт бой. Два наших БТРа незамедлительно вступили в боевые действия. ...Так началась афганская война для Виктора Шияна, командира 2-й разведывательной группы спецотряда «Алтай». Афган встретил новобранцев войной, имевшей специфические особенности, тайный смысл которых постигался лишь с опытом [10].

В периоды выездов подразделений полка в рейды, личный состав ДРГ неоднократно участвовал в ночных охранениях и принимал участие в отражении нападений на территорию полка. В начале сентября 1980 года 1-я и 2-я группы отряда «Алтай» были переброшены в провинцию Пактика на водохранилище Сарде Банд. В конце октября в связи с перестановками в руководстве отряда, указанные группы были объединены в одну и В.Шиян был назначен её командиром. Легендой пребывания группы в Сарде Банд было обеспечение безопасности плотины водохранилища, являвшейся стратегически важным объектом, поскольку её разрушение могло повлечь за собой уничтожение более десятка кишлаков.

Как вспоминает Виктор Фёдорович, в задачу его группы входило: изучение политической обстановки в провинции; установление дислокации бандформирований, их численность и вооружение; выявление складов оружия и боеприпасов; караванных маршрутов, по которым басмачами осуществлялась доставка оружия и боеприпасов из Пакистана на территорию Афганистана; пропагандистская работа с местным населением. 23 декабря 1980 года, получив оперативные данные о готовящейся басмачами террористической акции, сформировав группу добровольцев, В.Шиян на БТРе выехал к предполагаемому месту нападения. На участке дороги, по которому чаще всего проезжали губернатор провинции и БТРы группы, были обнаружены 5 ещё не замаскированных закладок мин, обезвредить которые не позволил открытый басмачами огонь из стрелкового оружия. В результате боевого столкновения, была уничтожена ДРГ басмачей в составе 9 человек, а её командир, как было установлено по обнаруженным у него документам, прошедший соответствующую подготовку в Пакистане был взят в плен и доставлен в соответствующее подразделение контрразведки афганской армии.

Вместе с Виктором Фёдоровичем и Кабдолдой Ешеновичем в составе отряда «Алтай» был в Афганистане Толеухан Кадырович Бокожанов, также полковник в отставке, ветеран внешней разведки. Родился Толеухан 15 апреля 1942 года в г.Зайсане, Восточно-Казахстанской области в семье служащих. В 1959-61 гг. после средней школы окончил автошколу ДОСААФ и СПТУ в г.Зайсане. В 1961-1964 гг. служил Прибалтийском военном округе ВС СССР в г.Калининграде. В 1962 году, будучи армейским разведчиком, в составе специальной команды выезжал со спецзаданием на Кубу. Кстати, за период службы он 18 раз поощрялся командованием за неоднократное участие в качестве водителя на опытном образце бронетранспортера БТР-60П и опыт водителя пригодится ему в Афганистане.

После окончания в 1969 году Алма-Атинского педагогического института иностранных языков Бокожанов был направлен на Высшие курсы КГБ СССР в г.Минске. А в 1973 году ему предложили вновь поехать на учебу в Москву, на этот раз на семимесячные курсы КУОС.

- За первые неполных четыре года в Афганистане побывало 5 спецподразделений «Каскада», действия которых охватывали практически всю территорию страны, – рассказывает Толеухан Бокожанов. – Отряд «Алтай» действовал весьма активно и результативно. Он имел двойное подчинение – Центру, то

есть Москве, а на месте, представительству КГБ СССР в Кабуле. Летом 1980 года в составе «Каскада» был сформирован наш казахстанский отряд «Алтай», в нем были в основном кадровые сотрудники органов госбезопасности и спецрезерв КГБ СССР. Задачи «Алтая» были те же, что и у «Каскада» - борьба с бандформированиями, участие в военных операциях и помощь народу Афганистана.

Надо отметить, что «Алтай» формировался в основном из военнообязанных Средне-Азиатского военного округа (САВО) – это казахи, таджики и киргизы. Положительной стороной являлось то, что он в основном состоял из представителей азиатских национальностей, так как это давало возможность тесно контактировать с местным населением: сказывалось общность языков и религии. Но с другой стороны – его состав был неоднородным по социальной принадлежности: в нем были резервисты из числа партийных и советских работников, а также кадровые сотрудники КГБ. Поэтому нам, выпускникам КУОСа, было сложно работать с такой «разношерстной» командой, тем более что у гражданских звания ниже наших: не старше капитана, а мы – майоры и подполковники. Зато гонору у бывших начальников было много, и это вносило определенные сложности в работу, – рассказывает ТолеуханБокажанов. Но, несмотря на офицерские звания, все они являлись прежде всего солдатами. И, если погибали, то чаще всего безымянными. Здесь уже не было ни званий, ни статусов – перед смертью все были равны. Как добавил к этому Виктор Шиян: «Даже зарплату нам выдавали посуточно, а не за месяц, потому что гибли ребята. Погиб боец и довольствие выдавать некому».

Что собой представлял наш противник? Его называли по-разному: вооруженная контрреволюция, бандформирования, вооруженная оппозиция. А по сути, это были хорошо вооруженные группы, которые, по разным оценкам, насчитывали от 150 до 200 тысяч человек. Активная часть бандформирований состояла приблизительно из 1500 бандгрупп [10].

Советская группа войск тоже была достаточно хорошо подготовлена и вооружена, но наши бойцы в начале боевых действий, к сожалению, не обладали искусством ведения войны в горно-пустынной местности и постигать эту науку приходилось на практикепорой очень высокой ценой.

В качестве примера ТолеуханКадырович рассказал лишь об одном военном эпизоде, где он чудом остался жив.

– 16 сентября 1980 года по просьбе губернатора провинции Газни 3-я ДРГ отряда «Алтай», где я был разведчиком, в полном составе, на одном БТРе и грузовой машине, согласно приказу руководства команды, «Каскад» была привлечена к сопровождению колонны грузовиков, в которых ехало около 200 местных афганских активистов для установления народной власти в нескольких отдаленных кишлаках, расположенных в труднодоступной горной местности. Однако, прежде чем выехать из Газни, полдня жарились под солнцем во дворе губернатора (как потом оказалось, нас специально задерживали). Затем стали потихоньку двигаться. Кругом горы, и когда мы вошли в узкую часть ущелья, получилось так, что наш грузовик, двигавшийся впереди, оторвался от всей колонны. Вдруг слышим – выстрелы. Мы сразу же на БТРе туда. Видим – машина стоит, а ее накрывают шквальным автоматным огнем. Слышим крик одного из наших командиров: «Кто-нибудь выходите!». Но так как такие команды, ни к кому конкретно не относящиеся, в армии отдавать не принято, никто, естественно, не выходит.

Я, будучи старшим по возрасту и достаточно хорошо подготовленным разведчиком, решил – разделся до пояса, чтобы вылезти из БТРа, и побежал к грузовику. Водителем на той автомашине был наш алмаатинец, здоровый парень, он лежал в кабине с прострелянной головой. Его надо было как-то перетащить в БТР, потом убрать с дороги грузовик, чтобы колонна могла двигаться дальше. Еле-еле под обстрелом я дотащил его до бронетранспортера. Потом опять вернулся к машине, залег в кабине (голову поднять было нельзя из-за постоянных выстрелов), смотрю – через радиатор видна дорога, завел мотор и потихоньку стал двигаться. Проехал с километр, остановил машину на обочине и бегом к броневнику. Стучу – «возьмите меня». Никто люк не открывает, а кругом же стрельба, но в конце концов меня забрали. С боем мы выехали из ущелья. Добрались до ближайшего кишлака, где обосновались в крепости, которую окружили душманы, и всю ночь вели с ними бой. Утром нам удалось связаться со своими и попросить помощи. За нами прислали танки, и мы без потерь вернулись на базу. А когда там осмотрели наш грузовик, то насчитали 26 пулевых отверстий на кабине. Как потом мы узнали, эту засаду организовал бывший выпускник Академии Генштаба Советской армии майор Саид Джагран, который стал полевым командиром моджахедов.

- Как говорится, выучили на свою голову.

- Вот именно. Вообще, надо сказать, что такой подготовкой занималась не только Москва. Скажем, если на территории СССР в различных училищах и школах ежегодно готовилось до 50 тысяч афганских специалистов, то у наших противников эта цифра была в три, а то и четыре раза выше. Ведь душманы

проходили обучение в 124 лагерях в Пакистане и в 18 – на территории Ирана. По данным нашей разведки, только в Пакистане их готовили 10 бывших генералов, 40 полковников и 100 офицеров рангом ниже. Возвращаясь к тому инциденту в горном ущелье, хотел бы сказать, что гибель нашего водителя была первой и единственной потерей команды «Алтая» за весь период нашей спецкомандировки [10].

Следует отметить, что спецподразделение Первого управления Комитета госбезопасности Казахстана – единственное подразделение Комитета, которое в полном своем составе действовало на территории Афганистана и в то время было одним из лучших аналогичных спецподразделений бывшего СССР. По возвращении из Афганистана в 1981 году Бокажанова повысили по службе до заместителя начальника управления, Бекжанова назначили начальником спецподразделения, а Шияна назначили руководителем отдела Первого управления.

Кстати, после распада СССР спецподразделение в КНБ Республики Казахстан удалось сохранить. Даже в сложных условиях становления молодого суверенного государства и очень непростой экономической ситуации в стране, продолжались подбор и подготовка спецкадров. Дополнительно была разработана программа начальной военной подготовки молодых сотрудников разведки. В 1998 году впервые проведены военные сборы с принятием военной присяги у молодых сотрудников разведки [11].

На родине Кабдолды Бекжанова на станции Сары-Озек, Кербулакского района Алматинской области, в средней школе № 49 (бывшей 270), где он учился, благодарные земляки и воины-интернационалисты установили мемориальные памятные доски ему, ныне здравствующему, и еще двум односельчанам воинам «афганцам», погибшим в Афганистане при выполнении интернационального долга.

В настоящее время Бекжанов К., Почетный сотрудник КНБ РК, Почетный гражданин Кербулакского района, руководитель Алматинского филиала общественного объединения «Ветераны внешней разведки» РК и председатель Комиссии по увековечиванию памяти защитников Отечества и знатных людей Республики Алматинского городского Совета ветеранов, воспитывает внуков и правнука.

Члены Алматинского филиала общественного объединения «Ветераны внешней разведки» РК, воины интернационалисты, полковники Бокажанов Толеухан и Шиян Виктор также продолжают активную патриотическую работу с молодежью, крепить дружеские контакты с ветеранскими организациями органов безопасности и других стран СНГ. Известны в этом плане российско-белорусская акция «Рука друга», российско-украинско-казахстанская программа «Мы – наследники Победы!» [14] и поддерживается тесная связь с Фондом содействия ветеранам спецназа госбезопасности имени героя Советского Союза Г.И. Бояринова.

Список использованной литературы:

- 1 Брусиловская Е. *Война под грифом «Совершенно секретно»*. – Алматы: Казахстанская правда, 2017, 24 февраля. – С.17.
- 2 К 100-летию органов госбезопасности. О легендарном спецназе КГБ СССР. Лит.-худож. и общ.-публицист. журнал «Скажите, пожалуйста. Интервью с достойными» № 22-23, 2018. – С.23.
- 3 К 100-летию органов госбезопасности. О легендарном спецназе КГБ СССР. Лит.-худож. и общ.-публицист. журнал «Скажите, пожалуйста. Интервью с достойными» № 22-23, 2018. – С.31.
- 4 Выпуск № 4 Приложение к журналу «КУОС-ВЫМПЕЛ». – Москва, 2005. – С.3.
- 5 Белялов А. Приемник Великой Победы // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», №2(41), 2015. – С.86*
- 6 Белялов А. К годовщине вывода советских войск из Афганистана // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», №1(36), 2014. – С.25-26.*
- 7 «Братишка» (Журнал подразделений специального назначения) № 12 (189) декабрь 2013 года. – С.79.
- 8 Белялов А. К годовщине вывода советских войск из Афганистана // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», №1(36), 2014. – С.26*
- 9 Валентинов В. *Разведка не бывает в арьергарде*. – Алматы: Казахстанская правда, 2009, 30 января. – С.3.
- 10 Брусиловская Е. *Война под грифом «Совершенно секретно»* // Алматы: Казахстанская правда, 2017, 24 февраля. – С.17.
- 11 К годовщине вывода советских войск из Афганистана // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», №1(36), 2014. – С.27*
- 12 Цветков А.И., Сурудин В.И. *Герои особого назначения: документальная повесть; [предисл. Л.М.Смоляр]*. – М.: Интербук-бизнес, 2015. – 256 с., с.233-237.

УДК 341.1
МРНТИ 10.07.45

Гончарова А.С.¹, Сабитова Ш.А.²

¹студент 2 курса, специальности «Международное право»
²д.ф.н., ассоц. профессор кафедры международного права КазНПУ имени Абая, sabitova.shinar@mail.ru

РОЛЬ ВСЕМИРНОЙ ТОРГОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Аннотация

В статье рассматривается роль Всемирной торговой организации в современном мире. Данная статья рассматривает взаимодействия между государствами в сфере экономики. В статье также рассматриваются преимущества членства во всемирной торговой организации, принципы, цели, функции, задачи всемирной торговой организации.

Ключевые слова: отношение, ВТО, Генеральный совет, торговля услугами, Генеральное соглашение, интеллектуальная собственность, министерская конференция, мировая торговля, Ослабление границ, Всемирная торговая организация.

А.С.Гончарова¹, Ш.А.Сабитова²

¹"Халықаралық құқық" мамандығының 2 курс студенті
²халықаралық құқық кафедрасының ассоц. проф., ф.ғ.д., Sabitova.Shinara@mail.ru

ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САУДА ҰЙЫМЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада Дүниежүзілік сауда ұйымының қазіргі әлемдегі рөлі қарастырылады. Бұл бап мемлекеттер арасындағы экономика саласындағы өзара іс-қимылды қарастырады. Дүниежүзілік сауда ұйымына мүшеліктің артықшылықтары, Дүниежүзілік сауда ұйымының қағидаттары, мақсаттары, функциялары, міндеттері қарастырылған.

Түйін сөздер: қарым-қатынас, ДСҰ, Бас Кеңес, қызметтер саудасы, Бас келісім, зияткерлік меншік, министрлік конференциясы, Әлемдік сауда, шекараның әлсіреуі, Дүниежүзілік сауда ұйымы.

A.S. Goncharova¹, Sh.A. Sabitova²

¹2nd year student of the Specialty "International law"
²dr.ph.s., assoc. professor of the Department of International Law at Abai KazNPU, Sabitova.Shinara@mail.ru

THE ROLE OF THE WORLD TRADE ORGANIZATION IN THE MODERN WORLD

Abstract

The article discusses with the role of the World Trade Organization in the modern world. This article examines the interaction between States in the economic sphere. The article also discusses the advantages of membership in the World Trade Organization, principles, goals, functions, objectives of the World Trade Organization.

Keywords: attitude, WTO, General Council, trade in services, General agreement, intellectual property, Ministerial conference, world trade, weakening of borders, World Trade Organization.

В настоящее время максимальное достижение целей происходит за счет кооперации труда, принимая во внимание, что окончательный результат должен иметь выгоду для обеих сторон. Важность развития международных экономических отношений состоит в том, что они влияют на национальную экономику самой страны, которая связана этими отношениями. Изолирование от международных экономических отношений пагубно отражается на любой стране, мешает развитию здоровой экономики. Мировые торговые отношения объединяют участвующие в них страны международным разделением труда и производством, делают их зависимыми друг от друга с помощью тех или иных ресурсов, товаров и услуг, привязанных к определенной территории за счет каких-то специфических способов производств или

территориальных особенностей. В результате совершаемый товарооборот несет выгоду для всех сторон и поддерживает экономический баланс между странами. Актуальность данной темы заключается в том, что международные отношения должны контролироваться, чтобы все условия договоров между участвующими сторонами выполнялись [1].

Таким образом, появилось Генеральное соглашение о тарифах и торговле. Целью данного соглашения было восстановить экономику после окончания военных действий в 1945 году через ослабление границ в мировой торговле. Но, так как соглашения, регулируемого только обмен в рамках товаров, оказалось мало, было принято решение о создании Всемирной торговой организации. Данное решение было основано на том, что роль услуг в мировой торговле имеет тенденцию довольно быстро возрастать, а в обязанности ВТО, кроме обязанностей ГАТТ, вошли также в обязанности контроль за сферой торговли услугами и интеллектуальной собственностью. Структура ВТО основывается на трех условиях.

1. Еще во время Второй мировой войны появилась идея о создании такой организации, которая бы упрощала международные отношения, а именно международные торговые отношения и таможенные действия. Следует отметить, что все время сталкивались с временными функциями, а позже и с постоянными. И начиная с 1948 года появился ГАТТ.

2. С ростом значимости услуг в экономике появилась необходимость создать соглашение наподобие ГАТТ по отношению к услугам. Таким образом, появилось Генеральное соглашение по торговле услугами.

3. Также параллельно увеличению значимости сектора услуг явно стало, что авторские права тоже должны быть защищены. И вместе с ГАТТ был принят документ о Соглашении по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности.

Для эффективной работы ВТО на Генеральный Совет работают другие три Совета.

1. Регулярно собираются и решают проблемы торговли товарами Совет по вопросам торговли товарами. Главной задачей этого Совета – следить за работой ГАТТ.

2. Контролируется соблюдение положений ГАТС Советом по вопросам торговли услугами.

3. И, естественно, за соблюдением положений третьего соглашения, ТРИПС, следит отдельный Совет, Совет по вопросам ТРИПС и торговли подделками.

Самым главным органом ВТО, официально, является Министерская конференция. Конференция министров состоит из представителей стран-участников. Конференции проводятся один раз в два года или чаще. Это оговорено в «Марракешском соглашении о создании Всемирной торговой организации». Уже начислено девять конференций. Министерской конференции подчиняется Генеральный совет. Данному Совету подчиняется комиссия по торговой политике стран-участниц, которая следит за соблюдением положений ВТО. В подчинении Генерального совета и другие комитеты, и специальные группы с многочисленными функциями типа: сбор и анализ информации о развивающихся странах, финансово-бюджетных вопросов, политики ведения экономики и т.п [2], [3]. Возникновение недопонимания между сторонами дало предлог созданию Органа по разрешению споров. Вопросы всегда были сложные, поэтому до сих пор есть некоторые проблемы даже после их решения. Основные споры возникают США и Европейским союзом. Для того, чтобы стать членом ВТО, нужно подать меморандум. Благодаря ему ВТО будет рассматривать торговую и экономическую политику организации, подавшей меморандум для членства. Также в уставе ВТО есть статья о Выходе из ВТО. Детально процедура не описана, но на сегодняшний день нет организаций, изъявляющих желание покинуть состав ВТО. У ВТО есть особая цель – улучшить мировые экономические отношения путем их регулирования и либерализации. ВТО преследует три основные задачи.

1. Так как ВТО ослабляет границы, тем самым укрепляя отношения между странами-участниками, могут возникнуть какие-нибудь отрицательные последствия. К примеру, злоупотребление. Поэтому ВТО должна следить за тем, чтобы все участники знали и следовали положениям. А сами нормы были предельно ясными в толковании, их применение не скачкообразным и последовательным.

2. Так как в любом случае каждая страна на первое место будет ставить свои интересы, то это будет приводить к спорам. Чтобы споры проходили справедливо, и чтобы найти консенсус, именно ВТО становится третьим лицом, выполняющим функции посредника.

3. Урегулирование споров на юридической основе, делая каждую сторону равной: ведь они будут иметь одинаковые права, обязанности, возможности [4].

Для эффективности ВТО считается, что она должна следовать следующим принципам.

– Не допускать торговой дискриминации. Достичь такого уровня, чтобы отсутствовала разница в продаже иностранной продукции и национальной.

– Ослабление границ, которые затрудняют торговые отношения. Например, курсы валют, таможенные пошлины, ограничения в количестве на импорт и тому подобное, что мешает зарубежному товару попасть на отечественный рынок товаров и услуг.

– Стабильность условий торговли, которая будет залогом того, что иностранным компаниям, инвесторам и другим, осуществляющих схожую деятельность, физическим и юридическим лицам не стоит бояться внезапных перемен в отношении торговых условий.

– Стимулирование конкуренции при этом честной. Создание таких условий, чтобы не возникало возможности применять нечестные приемы конкуренции.

– Для того, чтобы активно принимали участие и слаборазвитые страны, нужно предоставлять им льготы. Этот принцип необходим, так как изначально слаборазвитые страны будут сильно отставать от своих более развитых коллег.

Таким образом можно выделить функции ВТО:

– Сотрудничество с различными международными организациями.

– Задействование в участии слаборазвитых стран.

– Контроль за соблюдением всех правил членства.

– Предоставление возможности переговоров.

– Урегулирование возникающих споров [5].

Какие же преимущества дает членство ВТО. Для начала это выгодно потребителям. Если торговые барьеры снижаются, то импортные товары падают в цене, также снижаются цены отечественной продукции, сырьем для которого выступали импортные ресурсы. Появляется больший выбор товаров и услуг и параллельно качество продукции отечественно производителя тоже растет в борьбе за место на рынке. Затем это выгодно для отечественных производителей, занимающихся экспортом. Это увеличивает доходы производителей, что в свою очередь увеличивает налоговые поступления, а от последнего растет госбюджет. Растет количество рабочих мест. Особую роль в этом играет именно экспорт. В настоящее время особую опасность несут в себе коррупция и лоббизм. А ВТО со своими правилами, принимаемые в интересах экономики в пределах всего мира, стремится искоренить эти отрицательные факторы. Нельзя отрицать, что существуют и недостатки, но в любом случае членство ВТО дает такое преимущество как укрепление международной стабильности и уравнивает в действиях всех стран-участниц.

Список использованной литературы:

1 Шнайдер В.В. Значение экономического анализа для планирования и осуществления инвестиционной деятельности // *Вестник СамГУПС*. – 2009. – № 5–1. – С. 82а-85.

2 Лобков К.Ю. Значение деятельности предприятий и организаций РКП в инновационно-инвестиционном развитии национальной экономики страны // *Решетневские чтения*. – 2015. – Т. 2. № 19. – С. 356–358.

3 Азимов Т.А., Безноцук Л.Ю. Инвестиционная политика Российской Федерации // *Молодой ученый*. – 2016. – № 27. – С. 325–327.

4 Саркаров Н.Т. Роль и значение инвестиционной деятельности российских регионов в обеспечении устойчивого экономического развития // *Terra Economicus*. – 2009. – Т. 7. № 33. – С. 272–274.

5 Азимов Т.А., Безноцук Л.Ю. Нестабильный курс рубля: причины, плюсы и минусы // *Молодой ученый*. – 2016. – № 7. – С. 747–750.

УДК 94(574)
МРНТИ 03.09

Г.А.Меңілбаев¹

¹ т.ғыл.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар кафедрасының доценті

ҚАЗАҚТЫҢ ШЫНАЙЫ ТАРИХЫН ЖАЗАТЫН УАҚЫТ КЕЛДІ...

Аңдатпа

Мақалада қазақ халқының осы күнге дейін белгісіз болып келген ежелгі тарихы мен қазақ халқының шығу тарихына байланысты тың мәліметтер келтірілген. Осы күнгі қазақ атауына ие болып отырған халықтың шығу тарихына антропологиялық және археологиялық тұрғыдан ғылыми талдау жасалған. Қазақтың генетикалық шығу тарихын осы күнгі қазақ ұлтының тарихымен байланыстыруға алғаш рет талпыныс жасалған. Оған ғылыми, жан-жақты түсініктемелер берілген. Қазақ халқының тарихы терең сырды қойнына бүгіп жатырған кең байтақ жері секілді. Бұл халықтың көне тарихы мен бүгінгі тарихы күні бүгінге дейін толық жазылып бітті деп айта алмаймыз. Жыл сайын халқымыздың тарихына байланысты тың деректер, жазбаша және заттай деректер табылып, антропологиялық, археологиялық, этнографиялық, нумизматикалық ғылым салаларына қатысты деректермен толыға түсуде. Сол себепті, халқымыздың көне тарихы мен бүгінгі тарихын жазбас бұрын осы тарихи жәдігерлерді басшылыққа алғанымыз дұрыс. Қазақ халқының тарихы әлем халықтарының тарихының бір тармағы, онымен тығыз байланысты.

Түйін сөздер: Ұлы дала, Тұран, мәліметтер, Эрмитаж, Санкт-Петербург, тарих, антропология, топонимика, археология, нумизматика, этнография, жазбаша деректер, ауызша деректер.

Менілбаев Г.А.¹

¹к.и.н, доцент Института Сорбонна-Казахстан, кафедрa международных отношений при КазНПУ им. Абая

ПРИШЛО ВРЕМЯ ПИСАТЬ ПОДЛИННУЮ ИСТОРИЮ КАЗАХСКОГО НАРОДА...

Аннотация

Статья представляет собой обзор информации, связанной с историческими сведениями возникновения древней истории казахского народа. Рассматриваются научные анализы по антропологическим исследованиям о происхождении истории казахского народа. Впервые были попытки сопоставить понятия о происхождении казахского народа по генетическим, антропологическим и археологическим артефактами, историческими названиями, исследованиями. Даны научные, исчерпывающие объяснения. История казахского народа похожа на великие секреты глубокой скорби. Мы не можем сказать, что эта древняя история и история людей были завершены. Каждый год мы находим новые факты, письменные и естественные факты, связанные с историей наших людей, и наполненные данными об антропологических, археологических, этнографических и нумизматических науках. Поэтому мы должны руководствоваться этими историческими событиями, прежде чем записывать историю и древнюю историю нашего народа. История казахского народа является частью истории народов мира и тесно связана с ней.

Ключевые слова: Великий степь, Туран, источники, Эрмитаж, Санкт-Петербург, история, антропология, топонимика, археология, нумизматика, этнография, письменные данные, устные данные.

Menilbayev G.A.¹

¹c.h.s., assistant professor of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

IT'S TIME TO WRITE THE TRUE HISTORY OF THE KAZAKH PEOPLE...

Abstract

The article is a review of information related to historical information and the emergence of ancient stories of the Kazakh people. Examines scientific analyzes of anthropological research on the origin and history of the Kazakh people. For the first time there were attempts to compare the concept of the origin of the Kazakh people

by genetic, anthropological and archaeological artifacts, historical names, research. Scientific, exhaustive explanations are given. The history of the Kazakh people is similar to the great secrets of deep sorrow. We cannot say that this ancient history and the history of people were completed. Every year we find new facts, written and natural facts related to the history of our people, and are filled with data on archaeological, ethnographic and numismatic sciences. Therefore, we must follow these historical events before recording the history and ancient history of our people. The history of the Kazakh people is a part of the history of the peoples of the world and is closely connected with it.

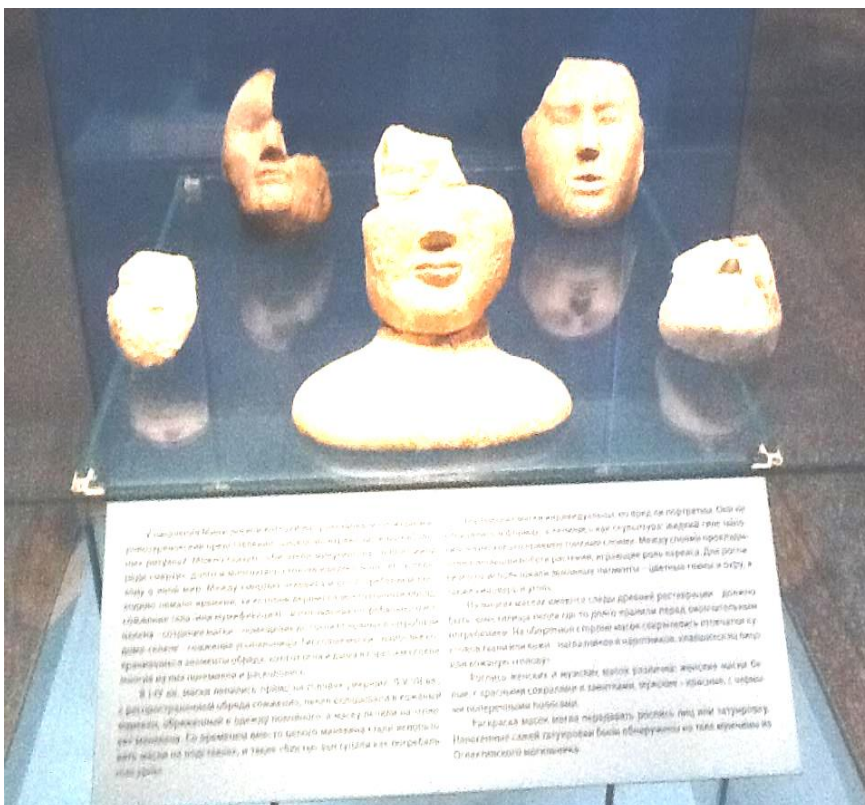
Keywords: Great steppe, Tyran, milimeter, Hermitage, St. Petersburg, antropologuya, history, toponemika, archeology, numismatics, ethnography, written data, oral data.

Қалай дегенде де, қазақ деген халықтың кемшін 3-4 мың жылдық тарихы барын дәлелдейтін деректер аз емес. Сондықтан тарихты шыққан тегімізден таратқан дұрыс болар. Қазақстан территориясында б.ж.с. бұрынғы VI-I ғғ. аралығында өмір сүрген сақтармен ғұндардың дәуіріне байланысты тарихи-археологиялық деректердің негізінде зерттеліп, анықталып келеді. Осы ретте айта кету керек, бұл анықтаулардың да кейде шартты болып келетінін ешкім жоққа шығара алмайды. Өйткені, ілкі тарихқа көзіміз жетпеседе, сақ, ғұн, үйсін, қаңлы дәуірінен бергі кезеңде қазіргі Қазақстан аумағын мекен еткен халықтар түп қопарыла басқа жаққа жер ауып кетпегені, шығысы Алтаймен батысы Атырауға дейінгі ұлан байтақ кеңістікті ен жайлаған байырғы жұрт, яғни күн келбетті қазақтар мен басқада түркі текті халықтар - осы сақтармен ғұндардың, үйсіндер мен қаңлылардың ұрпақтары екенін тарихшылар әлде қашан мойындаған. Одан арғы тарихқа көз жіберсек, археологиялық деректер қазақ жерінде бұдан бір миллион жыл бұрын адамзат баласы мекендегенін дәлелдеп отыр. Бұдан шығатын қорытынды, адам баласы алғаш пайда болған заманнан бері байтақ Тұран даласын адамзат баласы мекендеп келеді. Бұл недеген сөз? Ендеше, бүгін қазақ атанып отырған халық сол көне дәуірдегі адамдардың бүгінгі жалғасқан ұрпағы емес деп кім айта алады? Ешкімде. Әр халықтың тарихын, тегінтану үшін тарих, археология және физикалық антропология ғылымдарымен қатар, генетика ғылымыныңда берері мол.

Антраполог ғалым Оразақ Смағұлов ақсақалымыз осыдан 4 мың жыл бұрынғы Қазақстан аймағын мекендеген тайпалардың қаңқа сүйектерімен қазіргі қазақтардың қаңқасүйектерін салыстыра келіп, олардың антропологиялық, генетикалық байланыстарын анықтаған. Осы жұмыстарының нәтижесін Қытай, Жапония, Үндістан, Түркия, Германия, Ұлыбританияда, АҚШ-та өткен 15 халықаралық симпозиумдарда мәртебелі сарапшылардың талқысына ұсынып, баяндамалар жасаған. Сөйтіп, қазақ халқы өз елінде, өз жерінде тұрып жатқанына 40 ғасыр өткендігін, яғни 4 мың жыл болғандығын ғылыми негізде дәлелдеп берген.

Қазақ халқының 5 мың жылдық тарихын археологиялық қазба жұмыстары арқылы дәлелдеуіміз керек. «Шетелдік деректерге ғана арқа сүйеп қазақтың тарихын жазуға болмайды. Ол осы жерде сан ғасырлар бойы өмір сүріп келе жатқан халықтың биологиялық, лингвистикалық және тағы басқада осындай бірегей ұлттық ерекшелігінің негізінде жазылуы тиіс. Қазақ жерінде осыдан 4 мың жыл бұрын өмір сүрген адамдардың бет-бейнесі қазіргі таңда халықтың 30 пайызында сақталып қалған. Олардың қан жүйесі, тісі, бет-пішіні тектік жағынан өте ұқсас. Тіпті 5 мыңжылдық 5-6 сүйек табылып отыр, олар нашар сақталған. Дегенмен, осындай артефактілерді көбейтсек, қазақтың 5 мыңжылдық тарихын толық дәлелдеп шығуға болады», - дейді тарих ғылымдарының докторы, ҚРҰҒА академигі Оразақ Смағұлов. Ғалымның айтуынша, қытайлар өз ұлтын дәріптеп, «Қытай өркениетінің 5 жылжылдық тарихы бар. Ол біртұтас және бөлінбейді» деп жазып қояды. Қазақ сияқты биологиялық, лингвистикалық жағынан біртұтас халық әлемде өте аз.

Өйткені қазақтың өзіне ғана тән морфология-физиологиялық ерекшеліктері бар. Генетикалық жағынанда қазақ – жеке статусы бар халық. Кешенді ғылыми зерттеудің арқасында біз бұған көз жеткіздік. Демек, қазақтың өзіндік биологиялық-антропологиялық тарихы бар және ол 4 мыңжылдан астам этномәдени дәуірді қамтиды. Осының бірден-бір дәлелі, Ресейдің Санкт- Петербургтегі Эрмитажында тұрған заттай деректердің ішінен тікелей біздің тақырыбымызға қатысты айғақтарды байқауға болады. Мысалы, ежелгі замандағы адамдарды жерлеу үрдістері б.з. I-IV ғғ. Минусински жазығындағы қорғандары, Тастық қорғандары, Оқлақтық орғандары т.б. аттарының өздері-ақ айтып тұрғандай, қайтыс болған адамдардың беттерінен масқаларынан (бетбейнелерінен) ұқсастықты байқауға болады. Бұл жердегі заттай деректерді тікелей біздің тарихымызға қатысы бар деп айтуға болмас, сондада тақырыбымызға қатысы барлығын ешкім жоққа шығара қоймас. Яғни, біздің ежелгі тарихымыздың ашылмай жатырған бірақ таңдақ беттері болуы әбден мүмкін деп ойлауға болады. Бұл жерден қазақ даласынан кезінде алып кеткен көптеген заттай деректерді кездестіруге болады...

Қазіргі қазақтардың бейнесінде көне европoidық және кірмелік жасаған моңғолойд элементтері қатар келеді. Сондықтан бүгінгі әлемдік антропологиялық жүйелеуде қазақтарды үлкен европoid пен моңғолойдтың жігіне қояды. Адамзат негізінде үш расаға бөлінеді. 4 мың жыл бұрынғы ата-бабамыз таза европoid болған, б.д.д. V ғасырда шығыстан азиаттекес, моңғолойд текес халықтар кірмелік жасаған. Оның мөлшері 10-15 пайыздай болған. Түрік дәуірінде VII-IX ғасырларда шығыстан келген тайпалардың әсері көбірек болып, 50 пайызға дейін жеткен. Шыңғыс ханның шапқыншылығында олардың генетикалық, антропологиялық әсері 20 пайыздан аспаған. Бүгінгі қазақтардың моңғолойд элементі басым болып тұрғаны осы жиынтықтың нәтижесі. Сонда қорытындыласақ, қазіргі қазақтың 70 пайызы моңғолойдтық раса, ал қалған 30 пайызы бұдан 4 мың жыл бұрын өмір сүрген бабаларымыздың морфологиялық, физиологиялық ерекшеліктері.

Қазақ халқы және оның тегі антропологиялық тұрғыдан 4 мың жыл жасап келе жатқан біртұтас, бөлуге келмейтін антропологиялық ұжым, гомогендік популяция, яғни биологиялық, генетикалық ұлттық бірлікте. Сонымен қатар бүгінгі қазақ тілінде диалекті де жоқ. Әлемде пайдаланатын арнайы биометрикалық әдістемелер бар. Қан құрамы, не тері бедері, тіс құрылысы, жалпы, бар жағынан үш жүздің бір-бірінен ешқандай айырмашылығы жоқ, яғни түбі бір қазақ екенімізді ғылыми тұрғыдан алғаш дәлелденді. Антрополог ғалым Оразақ Смағұлов бұл зерттеуінің нәтижесі жайлы ғылыми жаңалығын халықаралық дәрежеде Жапония, Үндістан, Қытай, Түркия, Италия т.б. елдерінде ашық мәлімдеген, әлем ғалымдары бір ауыз қарсы дәйек келтіре алмай, ғылыми ақиқатты бірауыздан мойындаған. Яғни қазақ деген халықтың өмір сүріп келе жатқанына антропологиялық тұрғыдан кемі 40 ғасыр болғанын оларға осы ғылыми жаңалық арқылы мойындаған.

VII-X ғғ. жататын, Қазақ даласындағы Алтай өңірінен Ресейге алып кеткен түркі дәуірінің мүсіні. Бұл мүсін бүгінгі таңда Эрмитажда тұр.

Осы күні қазақ атауын иеленіп отырған ру-тайпалардың ежелгі тарихы өзінің бастауын сақтар мен ғұндар, түркілер дәуірінен алатындығын нақты сеніммен айта аламыз...

Бабалар мұратын жалғастырып, ел аманатын арқалап келе жатқан Ұлт көшбасшысы, Елбасшымыз Н.Ә. Назарбаевтың: «Біздің қасиетті жерімізді ықылым замандардан Ұлы Дала елі деп, ал бабаларымызды Ұлы даланың ұрпақтары деп атаған. Біз солардың жалғасымыз. Ұлы Даланың мұрагеріміз. Осынау кең байтақ Ұлы даланың көгінде халқымыздың бақ жұлдызы болып Жаңа Қазақстан дүниеге келді. Біздің Қазақстанымыз – ұлы істердің ұйытқысы болған Ұлы Дала Елі! Бұл – біздің тағдырымыз! Бұл-таңдауымыз!» – деген сөзі әрбір қазақтың жүрегін тебірентері сөзсіз. Өте орынды, халықтың жүрегінен жол тапқан ой деуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қаржаубай Сартқожаұлы Байырғы түрік жазуының генезисі. – Астана, 2007. – Б. 205.
- 2 Жанұзақ Т.Қазақ ономастикасы /атаулар сыры-3. – Алматы, 2007. – Б. 104.
- 3 Кузеев Р.Г. Происхождение Башкирского народа. – Москва, 1974. – Б. 56.
- 4 Өмірәлі Панзарбек. Сюньюй мен Хунну, Ашина мен Ашидэ, қимақ-қыпшақтардың этногенезі. – Шымкент, 2005. – Б. 97
- 5 Бутанаев В.Я. Происхождение хакасских родов и фамилий. – Абакан, 1994. – Б.30.
- 6 Аристов Н.А. Заметки об этническом составе тюркских племен и народностей и сведения об их численности. – СПб., 1897. – Б. 45
- 7 Махмұд әл-Қашқаридың «Дивани Лұғат ат-Түрік». – Алматы, 2005. – Б.154.
- 8 Жолдасбеков М., Қаржаубай С. «Орхон ескерткіштерінің толық атласы». – Астана, 2005. – Б.167.
- 9 Самашев З., Базылхан Н., Самашев С., Көне түрік таңбалары. – Алматы, 2010. – Б.112
- 10 Смағұлов О. Қазақтың 4 мың жылдық тарихын әлем ғалымдары мойындағанмен, өз еліміз түсінбей-ақ қойды. (Интернет деректерінен). – Б. 24.

УДК 81'271
МРНТИ 16.21.61

К.К. Демеубекова¹

¹к.филол.н., сениор-лектор кафедрасы қазақ және орыс тілдері, Университет Сәтбаева

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются исторические процессы формирования русской разговорной речи и разные направления исследователей. Автор отмечает тот факт, что развитию разговорной речи способствовала преобразовательская деятельность А.С. Пушкина, которая за счёт получения доступа разговорной речи в литературные тексты расширила рамки литературного языка. Научное осмысление и углубленное изучение разговорной речи происходит в XX веке - 50-80-ые годы. Данная статья ставит своей целью понимание особенностей живой звучащей речи и законов её построения, характеристику всех уровней разговорной речи, а также необходимости усвоения грамматики через разговорную речь с применением интернет-технологий.

Ключевые слова: словоупотребление, характерные признаки, речевая практика, литературный язык, история речи, грамматика, подвижность слов.

Қ.Қ. Демеубекова¹

¹филол.ғыл.к., Қазақ және орыс тілдері кафедрасының сениор-лекторы, Сәтбаев университеті

АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУДІ ДАМУЫ ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мақалада зерттеушілердің орыс ауызекі сөйлеу тарихы және оның қалыптасу процесі туралы әр түрлі бағыттары қарастырылады. Автор сөз сөйлеудің дамуына әдеби мәтіндерге ауызекі сөйлеуге қол жеткізу арқылы әдеби тіл шеңберін кеңейткен А.С. Пушкиннің қайта жасау іс-әрекеті ықпал еткендігін атап көрсетеді. Ауызекі сөйлеуді ғылыми ұғыну және терең зерттеу XX ғасырда – 50-80 жылдары жүргізіледі. Бұл мақала өз мақсатын қояды: біріншіден, тірі дыбыстың ерекшеліктерін және оны құру заңдарын түсіну, ауызекі сөйлеудің барлық деңгейлерінің сипаттамасы. Екіншіден, Интернет-технологияларды қолдана отырып, ауызекі сөйлеу арқылы грамматиканы меңгеру қажеттілігі.

Түйін сөздер: сөз тіркестері, өзіне тән белгілері, сөйлеу тәжірибесі, әдеби тілі, қазақстан тарихы, тіл, грамматика, қозғалғыштығы сөз.

К.К. Demeubekova¹

¹candidate of Philology, senior lecturer of the Department of Kazakh and Russian languages, Satbayev university

TOPICAL ISSUES OF THE HISTORY OF COLLOQUIAL SPEECH

Abstract

This article discusses the different directions of researchers in the history of Russian colloquial speech and the processes of its formation. The author notes the fact that the development of colloquial speech was facilitated by the transformative activity of A. S. Pushkin, who by gaining access to colloquial speech in literary texts expanded the scope of the literary language. Scientific understanding and in - depth study of colloquial speech takes place in the twentieth century-50-80-ies. This article aims: first, to understand the features of live speech and the laws of its construction, the characteristics of all levels of spoken language. Secondly, the need to learn grammar through speaking with the use of Internet technologies.

Keywords: word use, characteristic features, speech practice, literary language, speech history, grammar, mobility of words.

Основное ядро русского национального языка начинает формироваться в начале XIX века с активных процессов по нормализации словоупотребления. В данный период происходит процесс дифференциации разговорной лексики на приемлемую и неприемлемую для образованных носителей языка. По утверждению Л.А. Введенской и других учёных, в XIX веке на всём протяжении столетия продолжают

споры о том, что считать основой русского национального языка, какую роль должен играть церковно-славянский язык в развитии его стилей, как относиться к простонародному языку и просторечию. Язык XVIII в. формировался на основе классицизма, противопоставлением которому явился «новый слог» Н.М. Карамзина. Представители демократически настроенной русской интеллигенции подчёркивали, что вопрос о новом литературном языке не должен решаться без учёта проблемы народности, без определения живой народной речи в структуре общенационального языка, хотя слог Н.М. Карамзина опирался в основном на живую русскую речь. Творчество А.С. Грибоедова и И.А. Крылова явились доказательством того, какими неисчерпаемыми возможностями обладает живая русская народная речь. Развитию разговорной речи способствовала преобразовательская деятельность А.С. Пушкина, которая за счёт получения доступа разговорной речи в литературные тексты расширяет рамки литературного языка. Никто до А.С. Пушкина не писал таким реалистическим языком, никто так смело не вводил обычную бытовую лексику в поэтический текст [1, с.11-15]. Профессор С.П. Шевырев (1806-1864) отмечает: «Пушкин не пренебрегал ни единым словом русским и умел, часто взявши самое простонародное слово из уст черни, отправлять его так в стихе своём, что оно теряло свою грубость. ... Пушкин вслед за старшими мастерами указал нам на простонародный язык как на богатую сокровищницу» [2, с.292-293].

«Серебряным веком» русской словесности и русского языка можно считать XIX век. Именно в этот период приходит расцвет русской литературы, обогащение русского национального языка, пополнение русской фразеологии и образование новых слов. В 1963-1966 гг. издаётся четырёхтомный «Толковый словарь живого великорусского языка» В.И. Даля, который П.П. Червинским относится «не просто к памятникам, а к вечным книгам» [3, с.6]. Научное осмысление народной разговорной речи происходит относительно недавно, в середине XX столетия (50-ые годы), что было ознаменовано трудами А.Б. Шапиро. Исследователь приравнивает разговорную речь к речи устной и говорит о необходимости изучения новой проблемы – синтаксического строения предложений. Согласно учёному, в разговорной речи «собственно синтаксическая сторона строения предложения входит в соприкосновение с областью лексики, и исследователь оказывается перед проблемой взаимодействия этих двух различных, но вместе с тем нередко органически переплетающихся языковых областей. Как ни нова и ни сложна эта проблема, уклоняться от её рассмотрения нет никаких оснований, тем более, что на материале разговорной речи разработка её обещает дать более интересные результаты, нежели на материале речи письменно-книжной». Позволим заметить, что учёный достаточно объективно определил разговорную речь, приравняв её к устной речи, поскольку устная речь может быть также публичной речью. Не случайно отождествление разговорной речи и речи устной А.Б. Шапиро в 1953 г., принятое в «Очерках по синтаксису русских народных говоров», справедливо подвергается критике Н.Ю. Шведовой и воспринимается ею как неудачное, так как такое отождествление влечёт за собой слишком широкое и неопределённое наполнение этого термина; ср. утверждение, что к устной речи «относятся как диалог, состоящий из вопроса-ответа по поводу иногда самого мелкого житейского факта ... , так и знаменитая сцена приёма чиновников Хлестаковым или не менее знаменитый допрос Катюши Масловой». Н.Ю. Шведова отмечает, что в разговорной речи, как и в речи письменной, говорящий употребляет готовые, закреплённые в системе языка формы, которые, однако, в отличие от пользования письменной речью, обдуманно не отбираются, а используются естественно и непосредственно в процессе говорения. Если в письменной речи обязательно присутствует момент «избирательности» формы выражения, то в разговорной речи этого момента нет. Однако в нашем отечественном языкознании, проблема разговорной речи не получила специальной разработки. Ею больше занимались зарубежные лингвисты, главным образом немецкие и французские [4, с.3-6]. В 60-ые годы XX века Н.Ю. Шведова впервые в своих исследованиях предпринимает попытку показать, что русская разговорная речь имеет целый ряд специфических, характерных именно для неё, признаков, объединяемых общим кругом частных, объективно-модальных значений. Её работа носит характер предварительного изучения, а классификационный характер описания имеет своей целью не только упорядоченное изложение фактов в соответствии соответствующей в языке системой, но и наглядную иллюстрацию положенного в основу всего исследования тезиса о том, что синтаксис разговорной речи имеет свою систему норм и не представляет собою безбрежного моря произвольно и каждый раз по-новому складывающихся образований [5, с.369].

В 70-ые годы XX века О.Б. Сиротина определяет в своих работах границы понятия «разговорная речь» и приходит к выводу, что следует отказаться от представления о разговорной речи как об устной форме стиля и тем более от объединения разговорной речи и писем в системе одного «разговорного языка» [6, с.64]. В то же время литературно-разговорная речь «является частью литературного языка, устным проявлением одного из его стилей – разговорного...» [7, с.141]. О.Б. Сиротина даёт следующее

определение разговорной речи: это устная форма диалогической речи бытового или нейтрального типа разговорного стиля. Думается, что разговорной речью следовало бы называть речь, для которой характерны: разговорный стиль, устная форма, диалогический вид, деловой или нейтральный тип речи [8, с.384-386].

Далее в своих исследованиях О.А. Лаптева выделяет стиль по его функции в коммуникации. Функциональная определённость оказывается важным признаком не только таких сложившихся «классических» стилей, как деловой и научный, но и устно-разговорной разновидности литературного языка, которая призвана обслуживать широкую сферу устного общения носителей литературного языка и реализуется в условиях коммуникативного задания повседневной речевой практики. В этой своей функции устно-разговорная разновидность определённа, но многогранна, поскольку потребности устного общения широки и разнообразны: это и семейные, и вообще обиходно-бытовые, и служебные, и «магазинные», и «уличные» разговоры, и непринуждённая беседа двух и более участников в форме диалога и полилога, и пространственные повествования и выступления в форме монолога, и др. В этой усложнённости основной функции устно-разговорной разновидности лежит отличие её от стиля, основная функция которого, равно как и коммуникативная сфера, которую он обслуживает, несравненно более однородна [9, с.11].

В 80-ые годы XX века происходит уже более углубленное изучение русской разговорной речи такими учёными, как Е.А. Земская, её сторонниками – М.В. Китайгородская и Н.Н. Розанова, Е.П. Захарова, Т.М. Николаева. Рассматриваются такие разделы разговорной речи, как морфология, лексика, фонетика, останавливается внимание на роде и числе РР, функциях частиц и др. В современном состоянии разговорная речь существует параллельно с системой кодифицированного литературного языка. Реализацию такого подхода, впервые предложенного М.В. Пановым в 60-е годы, изучения разговорной речи осуществил коллектив под руководством Е.А. Земской. Учёный отграничивает разговорную речь от кодифицированного литературного языка как самостоятельный объект, исходя из структурных свойств разговорной речи. Согласно учёному, «это различные языковые системы, функционирующие в одном и том же коллективе» [10, с.21]. Перечисляя характерные отношения между этими двумя системами, учёный определяет данную языковую ситуацию как «диглоссию», предполагающую владение разными системами внутри одного языка в зависимости от условий коммуникации. Под языковой системой понимается целое, составленное из частей множество языковых элементов любого естественного языка, находящихся в отношениях и связях друг с другом, которое образует определённое единство и целостность, каждый компонент которой существует не изолированно, а лишь в противопоставлении другим компонентам системы.

Е.Н. Ширяев в работе «Об основной синтаксической единице разговорного языка», высказывает мысль о необходимости различения высказывания в разговорной речи и предложения в кодифицированном литературном языке как сходных, но не идентичных единицах.

С.Горбачевич отмечает вытеснение предложных сочетаний беспредложными, считая это редким явлением в движении нормы, хотя на сегодня частотно употребление беспредложных сочетаний. Е.А. Земская, напротив, подробно останавливает своё внимание на ряде специфических явлений в сфере согласования: согласовании в формах числа и согласовании в формах рода [10, с.147-148]. М.В. Русакова выделяет отдельную группу окказионального согласования существительного с прилагательным (причастием, местоимением-прилагательным, порядковым числительным) в рамках именной группы. Это происходит в случае, если прилагательное, выражающее согласованное определение, имеет омоним (словоформу того же прилагательного в другом падеже).

Вопросами моделирования русского разговорного синтаксиса занимались О.Б. Сиротина, О.А. Лаптева, В.Н. Шапошников и др. О.А. Лаптева выделяет типизированные предикативные конструкции, конструкции с именительным темы, конструкции добавления, конструкции наложения и др.. По мнению О.А. Лаптевой, связь согласования менее частотна, но более автоматизирована, а управление определяется полексемно, что объясняет детальное исследование учёным связи управления. Наиболее распространённым явлением, которое отмечали Н.И. Кручинина, О.Б. Сиротина, стали такие синтаксические конструкции, которые состоят из двух частей, между которыми образуется разрыв, пауза, и которые заменяют предписанные нормой подлежащее и сказуемое (Фартук / надо погладить срочно). Такие синтаксические конструкции не нуждаются в согласовании и управлении. В.Н. Шапошников указывает на появление предложений с двумя фактическими подлежащими, при параллельном использовании существительного и местоимения и приводит такой пример: Стабилизация / она может не наступить, называя данное явление плеонастическим местоимением, что означает акцентирование во фразе существительного, а не глагола [12, с.76].

Ю.П. Караулов, как и О.А. Лаптева, останавливает своё внимание на контаминации слов и форм. Говорящий при контаминации стремится выразить свою мысль очень кратко т. е. «наложить» друг на друга два одинаково возможных способов описания того или иного факта или события, н/р: «Я не буду лить много слов», говорит А.Асмолов вместо нормативного: «Я не буду лить воду и говорить много слов». Явление контаминации в лингвистике имеют название – универбация, которая несомненно «экономит усилия» и в то же время может приводить к искажению правильной русской речи в ситуациях, когда говорящий при формулировании им мысли имеют место «соперничающие планы преартикуляции», или «конфликтные речевые интенции».

О.Б. Сиротинина рассматривает подвижность в разговорной речи даже служебных слов – частиц и союзов [13, с.80]. В связи с ограниченным объемом оперативной памяти, по мнению О.Б. Сиротининой, возникает и такая особенность разговорной речи, как возможность интерференции предложений: накладывание предложений друг на друга, в результате чего одно перерастает в другое, так как начало первого забывается: У него не было никакого отношения к лингвистике Багрин не имел [13, с.109]. В.Д. Девкин останавливает своё внимание на том, что разговорная речь может быть нейтральной и сниженной. По мнению учёного, разговорная речь включается в понятие литературного языка при незначительной степени снижения, а при сильном выражении снижения её литературность нарушается. Учёный приходит к выводу о том, что разговорная речь одной стороной находится в пределах литературности, другой вне её [14, с.34].

Рассмотрев разные направления исследователей в вопросе истории русской разговорной речи, хочется отметить, что современное её изучение актуально для практических целей. Обращение лингвистов к человеку говорящему ставит важную задачу – понимание особенностей живой звучащей речи и законов её построения, характеристику всех уровней разговорной речи.

Для того чтобы научиться правильно разговаривать, необходимо грамматику усваивать через разговорную речь, формируя систему ценностей и развивая мысль. «В современном русском языке разговорная речь – очень активная стихия. ... Она влияет на кодифицированный язык, проникая в язык газет, в художественную литературу, в научно-популярные статьи, книги и др.» [10, с.234]. Граматику языка по правилам необходимо вводить в разговорную речь: изучив конструкцию, составляя предложения по модели, и придумывая различные ситуации, где можно употребить выбранное правило. Современные формы общения вносят коррективы и в привычную атмосферу педагогической деятельности. Уже никого не удивляет обращение к интернет технологиям в целях изучения языка. Сопровождающим методическим приёмом, отражающим эффективность педагогической технологии сотрудничества является программа WhatsApp, с помощью которого можно помочь студентам практиковать не только письмо, но и говорение. Опыт работы вне русскоязычной среды показывает, что этот приём весьма эффективен. В то же время он достаточно трудоёмок для преподавателя. Однако всё общество сейчас перешло на подобные средства и способы коммуникации, и при умелом и рациональном их использовании преподаватель и учащийся могут получить очень хороший результат.

Конечно, WhatsApp абсолютно не может заменить академического аудиторного общения с преподавателем, работы с учебником, использования классических учебных средств и учебных материалов. Однако интернет даёт преподавателю-практику возможность создания имитативного поля общения на изучаемом языке в соответствии с определёнными учебной ситуацией методическими целями и задачами. В общий чат для общения со студентами удобно отправлять дополнительные материалы, фото, аудио или видео для домашнего задания, а также сообщать о каких-либо изменениях, отменах, переносах занятий и др.

Список использованных литератур:

- 1 Введенская Л.А., Павлова Л.Г., Кашаева Е.Ю. Русский язык и культура речи: учебное пособие для вузов. – 25-е изд. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 539 с.*
- 2 Виноградов В.В. Очерки по истории русского литературного языка XVII–XIX веков. – М., 1982. – С. 292-293.*
- 3 Надель-Червинская М.А., Червинский П.П. Энциклопедический мир Владимира Даля. – Ростов-на-Дону, 1996. – С.6.*
- 4 Шапиро А.Б. Очерки по синтаксису русских народных говоров. – М.: АН СССР, 1953. – 317 с.*
- 5 Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. – М.: АН СССР, 1960. – 377 с.*
- 6 Сиротинина О.Б. Первые итоги специального изучения разговорной речи // Язык и общество. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1970. – С. 64*
- 7 Сиротинина О.Б. и др. Некоторые синтаксические особенности разговорной речи// Русская разговорная речь: сб. науч. тр. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1970. – С.141-148.*

8 Сиротинина О.Б. Разговорная речь (определение понятия, основные понятия) // В кн.: Вопросы социальной лингвистики. – Л.: Наука, 1976. – С.373-391.

9 Лаптева О.А. Русский разговорный синтаксис. – М.: Наука, 1976. – С.397.

10 Земская Е.А. Русский язык как иностранный. Русская разговорная речь. Лингвистический анализ и проблемы обучения: учебное пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 240 с.

11 Лаптева О.А. Живая русская речь с телеэкрана: разговорный пласт телевизионной речи в нормативном аспекте. – 6-е изд. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 520 с

12 Шапошников В.Н. Русская речь 1990-х.: Современная Россия в языковом отражении. – М.: МАЛП, 1998. – 242 с.

13 Сиротинина О.Б. Что и зачем нужно знать учителю о русской разговорной речи. – М., 1996. – С. 80-109.

14 Девкин В.Д. Немецкая разговорная лексика: спецкурс для фак. иностр. яз. – М., 1973. – С. 34.

УДК 94(574)
МРНТИ 03.20

Есеркемисова Б.А.¹, Оржанова У.К.²

¹кандидат исторических наук, доцент кафедры

«Регионоведение и международные отношения» Университета «Туран»

²кандидат исторических наук, доцент кафедры «Регионоведение и международные отношения»

Университета «Туран», u.orzhanova@turanaedu.kz, ulzhana1968@mail.ru

ДИНАМИКА НАЦИОНАЛЬНОГО СОСТАВА НАСЕЛЕНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД

Аннотация

В статье анализируется влияние миграционных процессов на этнический состав населения Центральной Азии в конце XX-начале XXI века. Осмысление миграционных процессов в контексте изменения этнической структуры населения региона и составляющих его государств (Казахстана, Узбекистана, Кыргызстана, Таджикистана и Туркмении) и развития мировых миграционных трендов проводилось с использованием совокупности теоретико-методологических принципов и подходов в науке: историзма, объективности, всестороннего рассмотрения взаимосвязи и взаимообусловленности исторических явлений, историко-сравнительного, историко-типологического, историко-ареального методов.

Ключевые слова: миграции, эмиграция, иммиграция, трудовая миграция, западный миграционный дрейф, миграционная подсистема, этносы, титульные этносы, полиэтническая структура населения, многонациональность.

Б.А. Есеркемисова¹, У.К. Оржанова²

¹тарих ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университетінің
«Аймақтану және Халықаралық қатынастар» кафедрасының доценті

²тарих ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университетінің
«Аймақтану және Халықаралық қатынастар» кафедрасының доценті,

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰРАМЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫ

Аңдатпа

Мақала Орта Азия халқының этникалық құрамына жиырма бірінші ғасырдың басындағы көші-қон процестерінің әсерін талдайды.

Облыс халқының этникалық құрылымын және оның құрылтай елдер (Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстан) өзгерту және жаһандық көші-қон үрдістерін дамыту ғылым теориялық және әдіснамалық принциптері мен тәсілдерін жиынтығын пайдалана отырып, жүргізілді тұрғысынан көші-қон процестерінің түсіну: тарихтық, объективтілік, қарым-қатынас жан-жақты шолу және тарихи оқиғалар, тарихи, салыстырмалы, тарихи-типологиялық, тарихи және аумақтық әдістерін өзара. Сонымен бірге, бұл әдістер Орталық Азия аймағындағы халықтың этникалық құрамының өзгерістерін жалпылама сипаттауға, жергілікті вариацияларды және олардың сапалық сипаттамаларын анық-

тауға мүмкіндік берді. Зерттеудің нәтижесі аймақтағы қазіргі көші-қон жағдайының негізгі белгілерін анықтау болды.

Түйін сөздер: көші-қон, көші-қон, көшпенділік, еңбек көші-қоны, батыс миграциялық ауытқу, қоныс аудару жүйесі, этнос, титулдық этнос, көпұлтты халықтың құрылымы, моно-ұлт.

B.A. Eserkemisova¹, U.K. Orzhanova²,

¹candidate of Historical sciences, Associate Professor at the Regional studies and International Relations Department of the University «Turan»

²candidate of Historical sciences, Associate Professor at the Regional studies and International Relations Department of the University «Turan»,

THE DYNAMICS OF THE NATIONAL COMPOSITION OF THE POPULATION OF CENTRAL ASIA IN THE MODERN PERIOD

Abstract

The article analyzes the impact of migration processes on the ethnic composition of the population of Central Asia in the late twentieth and early twentieth centuries.

Comprehension of the migration processes in the context of changing the ethnic structure of the population of the region and its constituent states (Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan) and the development of world migration trends was conducted using a set of theoretical and methodological principles and approaches in science: historicism, objectivity, comprehensive consideration of the relationship and the interdependence of historical phenomena, historical-comparative, historical-typological, historical-areal methods.

Keywords: migration, emigration, immigration, labor migration, western migration drift, migratory subsystem, ethnicities, titular ethnicities, multiethnic population structure, mono-nationality.

Динамика событий, которые происходили и происходят в Центральной Азии в конце XX-начале XXI века, уже сейчас позволяет говорить о том, что регион переживает изменения, уникальные по своим характеристикам колоссальные по масштабам.

Прежде всего, это западный миграционный дрейф – наблюдаемое в евразийском масштабе с 60-х годов XX века нарастающее перемещение значительных людских масс преимущественно в западном направлении. По отношению к странам Центральной Азии западный дрейф может рассматриваться в двух аспектах: локальном – относительно территории России (Ж.Зайончковская), когда каждая более восточная территория является демографическим донором соседней западной; и глобальном (межконтинентальном), что превращает огромную территорию РФ в пространство демографического транзита. Если рассматривать этапы процессов миграции в последние два десятилетия, то можно заметить резкие изменения в их мотивах и направленности.

Так, в первой половине 90-х годов XX века миграция охватывала, в основном, русскоязычное население и другие национальные меньшинства, которые возвращались на свою историческую родину, в связи с дестабилизацией межэтнических отношений на всем постсоветском пространстве. А со второй половины 90-х годов миграция приобретает явную экономическую направленность, т.е. обусловлена стремлением людей улучшить свое материальное положение.

Отток населения из Центральной Азии, обусловленный, главным образом, усилением демографического давления на рынок труда является устойчивой тенденцией уже на протяжении почти 30 лет. На современном этапе масштабы эмиграции увеличились, что особенно контрастирует с уменьшением объемов иммиграции.

Миграционные связи Узбекистана с Россией, исторически сложившиеся еще в дореволюционный период, затем укрепились и расширились. На протяжении многих десятилетий Россия сохраняет главенствующую роль во внешних миграциях населения Узбекистана. Однако современные размеры эмиграции в Россию заметно уменьшились. В начале 1990-х годов они варьировались в пределах 60-140 тыс. человек в год, а в последние годы – 30-40 тыс. Тем не менее, доля России в эмиграционных потоках не уменьшается, за счет изменения как общей численности, так и структуры эмиграции. Из года в год она превышает половину всей численности выбывших, а в отдельные годы - значительно выше.

Население Таджикистана продолжало расти в 1989-1999 годах, несмотря на значительный миграционный отток населения из республики (437 тысяч человек за 11 лет). В период между 1989-2000 гг.,

сокращалось только население большинства крупных городов страны, включая столицу – город Душанбе в результате миграционного оттока русскоязычного, а затем и таджикско-узбекского населения.

Миграция в странах Центральной Азии привела к серьезным сдвигам в этнической структуре населения этих стран, обозначился четкий дрейф к увеличению численности титульного населения, как в абсолютном, так и процентном соотношении. К примеру, в эмиграционных потоках из Казахстана по-прежнему преобладают славянские группы населения – русские, украинцы, белорусы, а также татары и немцы, направляющиеся в Россию, Украину, Германию, Израиль, Канаду, США. Для регионов преимущественного проживания русского населения – Акмолинской, Кустанайской, Павлодарской, Северо-Казахстанской областей, г. Астаны, расположенных на северо-востоке и в центральной части Казахстана, – до сих пор характерно отрицательное сальдо миграции.

В то же время, иммиграция в Казахстан состоит преимущественно из репатриантов – этнических казахов (оралманов) из Узбекистана, Туркменистана, Китая, Монголии, возвращение которых на историческую родину стало основным направлением государственной миграционной политики Казахстана с 1991 г. Репатрианты расселяются, в первую очередь, в южных и западных областях страны.

В первой половине 90-х годов на территории СНГ наиболее значительными были миграционные потоки, формируемые репатриантами. В определенной мере и Узбекистан оказался в орбите репатриации, т.е. возвращения населения на свою историческую родину, о чем свидетельствует высокая доля титульного населения республики в числе прибывших (37% за 1991-2008 гг.).

Относительно активным прибытием в Узбекистан выделяются русские (около 30% от общего количества за все годы), казахи (14%), татары и таджики. Доля русских в последние годы снизилась до 19-20% против 30-32% в середине 90-х годов. Аналогичные тенденции прослеживаются относительно всего русскоязычного населения. Среди прибывших увеличивается доля казахов, на долю которых сейчас приходится более 40% всей иммиграции, таджиков и киргизов. Таким образом, иммиграционный поток все более приобретает Центрально-Азиатское обличье.

Миграция оказала сильное влияние на национальную структуру населения республики, в которой непрерывно увеличивается численность представителей титульных национальностей Центральной Азии. Так, за 15 лет, прошедших после переписи 1989 г. (в Узбекистане новой переписи населения не проводилось), численность казахов, живущих в Узбекистане, возросла на 169,6 тыс. человек (на 21,0%), киргизов – на 52,5 тыс. человек (30,0%), туркмен – на 30,7 тыс. человек (25,2%), таджиков – на 303,8 тыс. человек (32,5%) [1].

Следует отметить, что среди республик Центральной Азии по характеру миграционных связей с Узбекистаном выделяется Таджикистан. В потоке из этой страны из года в год иммиграция превышает эмиграцию, хотя и в небольших размерах. Это обусловлено, прежде всего, гражданской войной в Таджикистане, а кроме того, относительно большой численностью таджиков в составе населения Узбекистана (4,9%; для сравнения – русские, по последним данным, составляют 3,3%). В Узбекистане имеются территории с исторически сложившимся компактным проживанием таджиков, в частности, в Самаркандской и Бухарской областях.

Из Узбекистана в Россию выезжает главным образом население нетитульных национальностей. Причем выявленные в результате социологических исследований этнические мотивы потенциальной эмиграции в Узбекистане были более значимыми (40,9%), чем, например, в Казахстане (31,9%) или в Кыргызстане (34,2%) [2].

Во внешних миграционных связях Узбекистана в последние годы непрерывно возрастает значение Казахстана. Эмиграция из Узбекистана в Казахстан увеличилась по сравнению с началом 90-х годов почти в 2 раза, а доля этой страны в общем объеме эмиграции поднялась с 8,9% в 1991 г. до 25,2% в 2001 г., а в 2008 г. превысила 35-40%. Таким образом, на этапе современного развития из Узбекистана «забирают» население, по сути дела, только две страны – Россия и Казахстан. Из других стран по величине эмиграции можно выделить еще Украину, на которую приходится 8,0% выехавших из Узбекистана.

Главными миграционными трендами во внешних миграциях постсоветского времени являются этнические миграции на свою историческую родину, поэтому внешние эмиграционные потоки имеют этническую окраску. В них преобладают русские. По годам доля их различается, но тенденция преобладания русской эмиграции сохраняется неизменной. Представители других славянских национальностей занимают небольшой удельный вес, что соответствует их относительно невысокой доле в структуре общей численности населения Республики, следовательно, и их миграционному потенциалу.

К концу 90-х годов миграционный потенциал многих этносов в значительной мере был исчерпан. Так, за 15 лет после переписи населения 1989 г. численность русских в Республике уменьшилась на 600

тыс. человек (в 1,6 раза), украинцев - на 56 тыс. человек (в 1,6 раза), татар – на 381 тыс. человек (в 2,4 раза) [3]. Имеются и более пессимистические оценки итогов эмиграции, сделанные независимыми экспертами. По этим оценкам, на 1999 г. уменьшение численности русских оценивалось в 843 тыс. человек (сокращение в 2 раза), украинцев – в 77 тыс. человек (тоже в 2 раза), евреев – в 50 тыс. человек (в 4,3 раза), татар – в 337 тыс. человек (в 3,6 раза), и т.д. [4]. К настоящему времени практически исчерпали свой миграционный потенциал также курды, грузины, азербайджанцы.

Эмиграционные процессы больше всего затрагивают территории с компактным проживанием нетитульного населения, тем самым оказывая сильное влияние не только на численность, но и на национальный состав населения данных регионов. Это, прежде всего, касается столичного региона (Ташкент и Ташкентская область), на который пришлось более 48% всей эмиграции из Узбекистана. В последние годы доля столичного региона несколько снизилась, в основном за счет резкого роста эмиграции из Республики Каракалпакстан, вызванной целым рядом факторов, в числе которых немалое значение имеют и экологические, связанные с ухудшением среды обитания на территориях, прилегающих к Аральскому морю.

Титульное население предпочитает выезжать в Россию не на постоянное место жительства, а на какой-то определённый период времени – на заработки. В Республике становится всё больше семей, в которых молодое поколение мужчин периодически выезжают на работу в Россию. На переезд в Россию на постоянное место жительства настроена часть смешанных русскоязычных семей.

В Кыргызстане политика коренизации привела к постепенному вытеснению русского и русскоязычного населения с более или менее значимых ниш в республике, за исключением промышленности, но и она была разрушена после распада СССР. В результате значительная часть европейского (в основном русскоязычного) населения Киргизии эмигрировала в первые же годы независимости в 1990-е годы, хотя присутствие русских по-прежнему заметно в Чуйской области и городе Бишкеке. Тем не менее, в Киргизии сохраняются значительные группы меньшинств, в первую очередь узбеков.

Киргизы в настоящее время являются самой многочисленной группой во всех областях (от 98,5% в Нарынской области) до 43,8% в Чуйской (1999 г., до 59,1% к 2009 году). В столице доля киргизов поднялась с 22,7% (138 тыс.) в 1989 г. до 52,1% (397 тыс. чел.) в 1999 году и до 66,2% в 2009 году, хотя раньше в городе всегда преобладали русские. Доля русских в Бишкеке сократилась с 55,8% (341 тыс.) в 1989 году до 33,2% (253 тыс.) в 1999 году и до 23,0% (192 тыс.) в 2009 году. В Чуйской области, где русские также ранее преобладали, их доля опустилась до 31,9 % (246 тыс.) в 1999 году и до 20,8% (167 тыс.) в 2009 году. Узбеки составляют относительное большинство населения в городе Ош (49,0%), и абсолютно преобладают в практически моноэтническом городе Узген (90%). Их доля достигает 14,4% в Баткенской, 24,4% в Джалал-Абадской и 31,1% в Ошской областях в 2009 г. [5].

Правительство Киргизии проводило и продолжает проводить селективную, структурированную по этническому признаку, миграционную политику. Такой вывод позволительно сделать, во-первых, в связи с массовым отъездом русского и в целом русскоязычного населения, особенно в первые годы независимости. Данный отток «пришлого» населения из бывшей метрополии не сдерживался, серьезных мер, направленных на ограничение выезда, не осуществлялось. Данный вывод подтверждается и тем фактом, что вначале русский язык был лишен всякого положения, а в 2000 году ему был придан статус официального языка.

Во-вторых, государство реализовывало репатриационные программы как минимум с 2001 года, когда в августе вышел Указ Президента КР №264 «О мерах по оказанию помощи этническим кыргызам возвращающимся на историческую родину», а в 2002 году правительством республики был принят пакет мероприятий по оказанию поддержки и помощи этническим киргизам, возвратившимся на историческую родину [6]. В 2006 году постановлением правительства республики была утверждена госпрограмма «Кайрылман» - «Возвращение» [7].

Целью программы стало содействие, как ясно из самого названия, возвращению и интеграции репатриантов – «этнических кыргызов», прибывающих на историческую родину, прежде всего из Таджикистана и Афганистана. Конкретной геополитической задачей программы стало повышение доли киргизов по отношению к инородным группам, и, прежде всего, узбекским, в зоне Приферганья.

Наконец, в 2008 году был принят закон КР «О государственных гарантиях этническим кыргызам, возвращающимся на историческую родину» [8], а в 2009 году был разработан проект Госпрограммы по оказанию содействия «этническим кыргызам, возвращающимся на историческую родину и проживающим за рубежом на 2009-2011 годы».

Самый большой поток этнических киргизов сформировал военно-политический конфликт в Республике Таджикистан в 1993-1997 годах. Часть беженцев после примирения воюющих сторон

вернулась в Таджикистан, другая часть – осела на территории республики, преимущественно в Чуйской области.

В-третьих, властями проводилась политика ограничения въезда на ПМЖ узбеков и таджиков, и в первую очередь, как уже было сказано выше, на юге республики.

Действия киргизского правительства в отношении узбекского демографического давления объяснимо: уж слишком высока плотность населения Ферганской долины; уж слишком значительна численность и текущий рост населения соседнего Узбекистана (на начало 2009 года свыше 27 миллионов человек при годовом приросте порядка 400 тыс. человек в год), уж слишком удалены, транспортно и экономически, и тем самым оторваны от северных и столичного регионов южные области, испытывающие демографическое давление со стороны соседа. Помножьте все это на постоянное напряжение, возникающее на границах то в связи с исламским фактором, то — водным вопросом, выходящим по значимости на первое место, и беспокойство Бишкека становится понятным.

Вывод очевиден: киргизское государство идеологически поощряет моноэтнизацию страны, полагая данный процесс условием укрепления ее государственного суверенитета, и рассматривает миграционную политику как средство достижения этой цели [9], но современная политика этнической дифференциации идет лишь в русле трендов, которым более полувека и, возможно, только поэтому данный аспект политики киргизского правительства кажется столь эффективным.

С момента распада СССР заметно изменился национальный состав населения Таджикистана. Для коренных национальностей характерен высокий естественный прирост, хотя его показатели сократились в постсоветский период. По данным переписи, доля русских в населении оказалась значительно ниже ожидаемой. В 1989 году в республике проживало 388,5 тысяч русских; по данным государственного учёта на 1996 год, с учётом миграций и естественной убыли, численность русских была оценена в 189,5 тысячи, но перепись 2000 года обнаружила лишь 68,2 тысячи русских [10]. Таким образом, часть миграций и смертей (особенно во время вооружённых столкновений), возможно, не была учтена официальной статистикой.

По данным переписи 2010 года в стране таджики (с памирцами и ягнобцами) составили 6373,8 тыс. чел. или 83,4%, узбеки - 926,3 тыс. или 12,2% (с близкими им племенами (народностями) - 1054,7 тыс. или 13,9%), киргизы - 60,7 тыс. или 0,8%, русские - 34,8 тыс. или 0,5%, туркмены - 15,1 тыс. или 0,2% [11],

Если до 1990 г. Таджикистан был трёхнациональной республикой (таджики-узбеки-русские), то после 1990 стал фактически двунациональной (таджики-узбеки).

Доля узбеков в населении сократилась с 23 % до менее чем 16%; доля киргизов осталась прежней – чуть более 1%. В то же время в межпереписной период значительно увеличилась численность и доля таджиков: в 1989 году их было 3172,4 тысячи (62,3%), в 2000 г. – 4898,4 тысячи (79,9%).

Самой мононациональной республикой в Центральной Азии является Туркменистан. Население Туркменистана составляет, по оценкам ООН и Бюро Переписей США около 5 млн. чел. Последние годы официальные оценки численности населения не публиковались. Итоги последней переписи населения 2012 года до сих пор не были опубликованы. До 1939 года доля русских в республике увеличивалась и достигла исторического максимума – 18,6%, при этом туркмены составили 59,2% населения. Послевоенный период стал временем падением процентной доли русских: в 1959 году они составили 17,3% (снижение их доли в 1939-1959 годах объясняется землетрясением 1948 в Ашхабаде, в котором погибли до 100 тысяч человек), а в 1989 году – 9,5%. Доля туркмен выросла к 1989 году до 72,0%, приблизившись к уровню 1926 года (73,2%).

В последнее десятилетие XX века доля туркмен продолжила расти в сочетании с миграционным оттоком русскоязычного населения. В 1995 году туркмены составили 77 % всего населения, а русские — 6,7%. В начале XXI века благодаря экономическому росту Казахстан стал центром притяжения трудовой миграции в Центральной Азии. В 2000-е гг. основным миграционным потоком в Казахстан становится стихийная трудовая иммиграция из среднеазиатских стран. Это было обусловлено, с одной стороны, его растущей потребностью в рабочей силе из-за ее дефицита на рынке труда, а с другой стороны, избытком рабочей силы, высокой безработицей и низким уровнем жизни в соседних странах Центральной Азии, население которых устремлялось в поисках работы в Казахстан. В регионе формируется миграционная подсистема – часть, элемент постсоветской миграционной системы и глобальных перемещений, где Казахстан – принимающая страна, а Киргизстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан – посылающие страны.

В этносоциальной структуре мигрантов преобладает коренное население посылающих стран (киргизы, таджики, узбеки). Многие из них впервые вышли на рынок труда и не обладают ни профессиональным образованием, ни навыками. Многие выходцы из села не знают русского языка

9 Хоперская Л. Киргизская республика: 2006. Ежегодные доклады сети этнологического мониторинга. – М., 2006.

10 Итоги переписи населения Таджикистана 1989-2000. подробный очерк. Демоскоп Электронный ресурс]. – URL: [\(https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%B8_\(2009\)\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%B8_(2009)) (дата обращения: 11.03.2019)

11 Национальный состав и владение языками, гражданство населения Республики Таджикистан (2010) Том 3// Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан.

УДК 341

МРНТИ 10.87

Сабитова Ш.А.¹, Д.А. Мендулла²

¹д.ф.н., ассоц. профессор Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая

²студентка 3 курса специальность «Международное право»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая

ИСТОЧНИКИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В СМИ

Аннотация

Средства массовой информации вошли в жизнь мирового общества. СМИ являются мощным средством воздействия на человеческий разум. Массовая информация является важным средством формирования национального и международного общественного мнения, неотъемлемым компонентом внутригосударственной и внешней политики. СМИ действительно имеют большую силу в мировом пространстве. И в качестве инструмента, который позволяет широким слоям населения реализовать свое право на свободу информации. Совокупность норм международного права и практика их применения позволяют сформулировать ряд специальных принципов, регулирующих международное использование средств массовой информации. Статья посвящена вопросам изучения средств массовой информации в международном праве. В статье говорится о источниках международного права в СМИ. Многие государства в мире выступают за то, чтобы информация служила делу мира и прогресса.

Ключевые слова: СМИ, международное право, государства, источник, декларация, договор, конституция

Ш.А. Сабитова¹, Д.А. Мендулла²

¹ф.э.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының ассоц. профессоры

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
«Халықаралық құқық» мамандығының 3 курс студенті

БАҚ-ндағы ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ КӨЗДЕРІ

Аңдатпа

Бұқаралық ақпарат құралдары әлемдік қоғамдастықтың өміріне кірді. БАҚ – адамның ақыл-ойына әсер етудің күшті құралы. Бұқаралық ақпарат – ұлттық және халықаралық қоғамдық пікірді қалыптастырудың маңызды құралы, ішкі және сыртқы саясаттың ажырамас бөлігі. Бұқаралық ақпарат құралдарында ғаламдық кеңістікте шынымен де зор күш бар. Жалпыға ортақ ақпаратқа еркіндік құқығын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін құрал ретінде. Халықаралық құқық нормаларының жиынтығы және оларды қолдану практикасы бұқаралық ақпарат құралдарын халықаралық пайдалануды реттейтін бірқатар арнайы қағидаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мақала халықаралық құқықтағы БАҚ-н зерттеуге арналған. БАҚ-ндағы халықаралық құқық көздері туралы айтылған. Әлемдегі көптеген мемлекеттер бейбітшілік пен прогрестің пайда болуына қызмет ететін ақпаратты қолдайды.

Түйінді сөздер: БАҚ, халықаралық құқық, мемлекеттер, көздер, декларация, шарт, конституция.

Sh.A. Sabitova¹, D.A. Mendulla²

¹Dr.ph.s, assoc. Professor of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan
²3rd year student of the "International Law" specialty of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

SOURCES OF INTERNATIONAL LAW IN THE MASS MEDIA

Abstract

The mass media entered the life of the world community. The mass media is a powerful tool for influencing the human mind. Mass information is an important means of shaping national and international public opinion, an integral component of domestic and foreign policy. The mass media really have great power in the global space. And as a tool that allows the general public to realize their right to freedom of information. The set of norms of international law and the practice of their application allow formulating a number of specific principles governing the international use of the mass media. The article is devoted to the study of the mass media in international law. The article talks about the sources of international law in the mass media. Many states in the world are in favor of information serving the cause of peace and progress.

Keywords: mass media, international law, states, source, declaration, treaty, constitution

Международное право является системой юридических принципов и норм, регулирующих правовые отношения с участием иностранного элемента и нормативных актов, а также определяющее взаимные права и обязанности. В данную систему международного права помимо общеправовых принципов и юридических норм входят, однородные комплексы норм и внутриотраслевые институты.

Международное право массовой информации представляет собой совокупность специальных международных принципов и норм, которые предусматривают права и обязанности субъектов международного права, а именно государств, международных организаций и наций, борющихся за свою независимость, в процессе использования средств массовой информации.

К средствам массовой информации принято относить электросвязь и информационные, коммуникационные технологии, в том числе радиовещание, телевизионное вещание, передача информации по сетям компьютерной связи, также к ним можно отнести распространение тиражированной печатной, звуковой, визуальной продукции, в виде книг, газет, журналов, кинолент, компакт-дисков и т.п. [1].

Используемый термин «массовые коммуникации» включает в себя, не только распространение информации, но и взаимные отношения между потребителями и источниками данной информации, то есть обратную информационную связь.

Большинство вопросов международной массовой информации являются объектом межгосударственных и межрегиональных отношений. Внедрение средств глобальной информации в интернациональном масштабе неразрывно связано с идейной борьбой. На данное внедрение распространяют свое воздействие императивные принципы международного права.

Идеологическая борьба – это пропаганда не только лишь превосходства той или иной финансовой и общественной системы, она также связана с попытками внушения массам населения религиозных мнений, обоснованности проводимого государством внутривнутриполитического и внешнеполитического курса, с распространением культуры, рекламой вида жизни, продуктов и т.п. Вследствие этого неверно было бы считать, что с завершением холодной войны закончилась и идейная борьба. Другое дело, что идеологическая борьба, соперничество мыслей и идей не должны переходить в политическую конфронтацию. Именно этому и должно способствовать, в частности, международное право.

Юридическую ответственность за нарушение законодательства о СМИ в широком смысле можно определить как – установленные нормами гражданского, уголовного, административного права юридические последствия неисполнения или ненадлежащего исполнения лицами, имеющими отношение к созданию и распространению информационных сообщений и материалов, обязанностей, предусмотренных законодательством, действующим в сфере СМИ [2].

Данная распространяемая информация, ни в коем случае не должна представлять собой какие-либо вмешательства во внутренние дела суверенных государств, так же как и противоречить всем остальным немало важным принципам международного права, которые собственно и лежат в основе любой области международных правоотношений. В свете изложенного без значительных оговорок невозможно согласиться с концепцией «свободного потока информации» на интернациональном уровне. Свобода средств массовой информации не должна опровергать принцип международной ответственности стран за деятельность своих национальных средств массовой информации на трансграничном уровне.

Основными источниками международного права массовой информации являются: Конституция, Международные договоры, Законы, Указы президента и постановления правительства, также Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 59 (I) от 14 декабря 1946 года и Всеобщая декларация прав человека 1948 года.

В статье 20 Конституции Республики Казахстан прописано, что «Свобода слова и творчества гарантируются. Цензура запрещается. Каждый имеет право свободно получать и распространять информацию любым, не запрещенным законом способом. Перечень сведений, составляющих государственные секреты Республики Казахстан, определяется законом. Не допускаются пропаганда или агитация насильственного изменения конституционного строя, нарушения целостности Республики, подрыва безопасности государства, войны, социального, расового, национального, религиозного, сословного и родового превосходства, а также культура жестокости и насилия» [3].

В данной резолюции Генеральной Ассамблеи ООН 59 (I) от 14 декабря 1946 года отмечалось, что «свобода информации, безусловно, требует от тех, кто пользуется ее привилегиями, желания и умения не злоупотреблять ими».

Провозглашенные во Всеобщей декларации прав человека 1948 года право и свобода каждого человека «искать, получать и распространять информацию и идеи любыми средствами и независимо от государственных границ» (статья 19) не могут быть абсолютными. В статье 29 Всеобщей декларации признается, что при осуществлении прав и свобод человек может подвергаться ограничениям. Критериями таких ограничений являются несколько факторов – они должны быть установлены законом; они могут устанавливаться исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе [1].

Статья 19 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 года добавляет к этому перечню право законодательного ограничения свободы информации «для охраны государственной безопасности», «здоровья или нравственности населения» [1].

Следует отметить, что одним из источников международного права средств массовой информации является Закон Республики Казахстан «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 года. Настоящий Закон регулирует общественные отношения в области средств массовой информации, устанавливает государственные гарантии их свободы в соответствии с Конституцией Республики Казахстан.

Данным законом гарантируется свобода слова, творчества, выражения в печатной или в иной форме собственных взглядов, мыслей и убеждений, получение и распространение информации любыми не запрещенными законом способами.

Основными и неотъемлемыми принципами деятельности средств массовой информации являются: объективность, законность, достоверность и уважение частной жизни, чести, достоинства человека и гражданина [4].

Абсолютно бесспорно, что распространение массовой информации за пределы страны местонахождения главного источника данной информации, которое собственно и предполагает международно-правовое ограничение свободы информации. Множество развивающихся стран поднимают в Комитете ООН по информации и в ЮНЕСКО вопросы более сбалансированном и справедливом мировом информационном и коммуникационном порядке.

Таможенное законодательство главным образом регулирует все вопросы ввоза и вывоза тиражированной продукции массовой информации из одного государства в другое. Помимо данного законодательства имеется ряд международных договоров.

Например, в 1954 году вступило в силу принятое в 1949 году в рамках ЮНЕСКО Соглашение об облегчении международных обменов визуальными и звуковыми материалами образовательного, научного и культурного характера. Данное соглашение предусматривает взаимное предоставление его участниками таможенных льгот на ввоз указанных материалов.

Также, существует Конвенция 1958 года о международном обмене изданиями регулирующая обмен между государствами изданиями просветительно-культурного и научно-технического характера. Государства-участники данной конвенции взяли на себя обязательство поощрять и облегчать обмен изданиями. Помимо этого, страны-участники Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе выразили в Заключительном акте 1975 года намерение о том, чтобы способствовать улучшению распространения на их территории газет и печатных изданий. Итак, выдвинув инициативу распространять издания периодических и непериодических из других государств-участников на основе заключения между их фирмами и компетентными организациями соответствующих соглашений и контрактов.

В 1978 году была принята Декларация ЮНЕСКО об основных принципах, касающихся вклада средств массовой информации в укрепление мира и международного взаимопонимания, в развитие прав человека и борьбу против расизма, апартеида и подстрекательства к войне. В этом документе отмечается, что посредством более широкого распространения всей информации, касающейся всемирно признанных целей и принципов, средства массовой информации эффективно способствуют укреплению мира и международного взаимопонимания. В ней подчеркивается необходимость того, чтобы поощрялись и развивались двусторонние и многосторонние обмены информацией между всеми государствами, в частности между государствами с различными экономическими и социальными системами.

Опасность негативного идеологического влияния через средства массовой информации привела к принятию Генеральной Ассамблеей ООН в 1952 году Конвенции о международном праве опровержения (вступила в силу в 1962 г.). Конвенция обязывает государства-участники передавать своим корреспондентам и информационным агентствам опровержение, поступившее от другого государства, на опубликованные или распространенные сведения, являющиеся ложными или искаженными и могущие причинить ущерб его престижу или отношениям с другими государствами [1].

Европейские государства придают большое значение воздействию телевидения на мораль, нравственность и общественное мнение.

В рамках Совета Европы подписана специальная Конвенция о трансграничном телевидении 1989 года.

Соглашение о создании СНГ 1991 года предусматривает предоставление государствами-членами гарантий свободы передачи информации в рамках Содружества (ст. 5). Устав СНГ содержит положение о содействии развитию общего информационного пространства (ст. 19).

Другие регионы также развивают сотрудничество в данной сфере. В 1973 г. был создан пул информационных агентств развивающихся стран.

Наличие отраслевых принципов – это основное свидетельство целесообразности выделения той или иной группы норм в отрасль международного права.

Изложенная выше совокупность норм международного права и практика их применения позволяют сформулировать ряд специальных принципов, регулирующих международное использование средств массовой информации. Каждое государство имеет право на распространение массовой информации за пределами своих границ.

Государства обязаны воздерживаться от распространения и пресекать распространение ряда антидемократических, реакционных идей, таких как пропаганда войны, расовая дискриминация, апартеид, порнография и др.

Государства обязаны воздерживаться от использования и пресекать использование национальных средств массовой информации для вмешательства во внутренние дела государств и от клеветнических кампаний, оскорбительной или враждебной пропаганды в отношении других государств. Государства обязаны поощрять распространение прогрессивных общедемократических идей. Государства вправе противодействовать распространению через средства массовой информации идей, противоречащих основным принципам международного права. Все народы имеют право на свободный доступ к сведениям, распространяемым с помощью средств массовой информации. Все государства имеют право развивать свои средства массовой информации и использовать их в трансграничном масштабе. Государства обязаны осуществлять контроль над деятельностью национальных органов массовой информации, распространяющих идеи и сведения за границей [1].

Итак, многие проблемы изучения средств массовой информации являются важными в международном праве.

Список использованной литературы:

1. Колосов Ю.М., Кривчикова Э.С. *Международное право: учебник / отв. ред. А.Н. Вылегжанин.* — М.: Высшее образование, Юрайт-Издат. — 1012 с.. 2009. - [Электронный ресурс]. — 2009 — URL: <https://www.google.com/>. - (дата обращения: 21.03.2019)
2. *Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года.* - [Электронный ресурс]. — URL: <https://www.google.com/> (дата обращения 21.03. 2019)
3. *Закон Республики Казахстан «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 года.*- [Электронный ресурс].— URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013966.-(дата обращения: 22.03.2019)
4. *Сабитова Ш.А. СМИ и международное право. // Д.А.Кунаев и индустриально-инновационное развитие современного Казахстана: Материалы Республиканской научно-теоретической конференции.* — Алматы, 2012. — С.230.

УДК: 811.133.1'27
МРНТИ 12.17.06

А.К. Талдыбаева¹

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУ ЖАҒДАЯТТАРЫНДАҒЫ СӨЗ ЭТИКЕТІНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Мақалада шетел тілінде оқитын студенттердің сөз этикасын дұрыс қолдана білуі белгілі бір тілдік ұжымда, нақты әлеуметтік қарым-қатынас жағдайларында қолданатын, ұлттық-мәдени және дәстүрмен негізделген типтік айтылымдар жиынтығына негізделген. Сондай-ақ сөз этикеті белгілі бір жағдаятта болатын қарым-қатынастың, сөйлеудің, сөз саптаудың тәртібіне тән ережелерді сақтауды талап етеді.

Ал “Жағдаят” түсінігі шетел тілін үйретуші оқытушылар арасында да, лингвистикалық зерттеулерде де қолданылады. Оның анықтамасын берумен сөйлеу қызметі теориясының аймағын зерттеушілер де, тілдің функционалды және әлеуметтік жағын зерттеушілер де, айтылымның және мәтіннің семантикасы мен прагматикасын зерттеуші ғалымдар да айналысып келеді. Бұл жұмыстарында аталған түсінік сөз этикетінің семиотикалық, прагматикалық, грамматикалық, семантикалық, стилистикалық, әлеуметтік лингвистикалық, лингвоәдістемелік аспектілерін зерттеуде қолданылған.

Түйін сөздер: Сөз этикеті, шет тілі, рөл, әдеби сөз нормасы, қарым-қатынас.

Талдыбаева А.К.¹

¹ старший преподаватель Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

РОЛЬ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА В РЕЧЕВЫХ СИТУАЦИЯХ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

В статье указывается правильное использование словесной этики, основанное на конкретных социальных взаимоотношениях, национально-культурных и традиционных сводов типовых выражений для студентов, изучающих иностранный язык. Словесная этика требует соблюдения закономерностей согласно правилам стилистики и конкретным ситуативным отношениям.

Понятие "ситуация" используется как среди преподавателей, преподающих иностранный язык, так и в лингвистических исследованиях. Его определением занимаются как исследователи в области теории речевой деятельности, так и исследователи функциональной и социальной сферы языка, ученые-исследователи семантики и прагматики произношения и текста. В настоящей работе данное понятие использовалось в исследовании семиотических, прагматических, грамматических, семантических, стилистических, социальных, лингвистических, лингво-методических аспектах речевого этикета.

Ключевые слова: словесная этика, иностранный язык, роль, национальная культура, норма литературного слова, взаимоотношения.

Taldybaeva A.K.¹

¹ senior lecturer at the Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named Abai, Almaty, Kazakhstan

THE ROLE OF SPEECH ETIQUETTE IN VERBAL SITUATIONS IN A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

The article deals with the correct use of verbal ethics, based on specific social relationships, national-cultural and traditional codes of typical expressions for students studying a foreign language. Verbal ethics requires compliance with the laws according to the rules of stylistics and specific situational relations.

The concept of "situation" is used both among teachers who teach a foreign language and in linguistic studies. It is defined both by researchers in the theory of speech activity, and by researchers in the functional and social sphere of the language, scholars and researchers in the semantics and pragmatics of pronunciation and text. In the present article, this concept is used in the study of semiotic, pragmatic, grammatical, semantic, stylistic, social, linguistic and methodological aspects of speech etiquette.

Keywords: speech etiquette, foreign language, role, national culture, norm of literary word, interrelations.

Мындаған жылдар аясында адамдардың өзара тілдесумен сөйлеу қарым-қатынасына қатысты мінез-құлық ережелері қалыптасқанын білеміз. Олар орта ғасырдан бастап этикет деп аталды. Антикалық дәуірдің кезінде адамдарды әсемде әдемі мінез-құлыққа арнайы баулуға көңіл бөліне бастағаны белгілі болды. Сыртқы сұлулықпен адамгершіліктің үйлесіміне желгі гректер “калогатия” (гректілінде “колос”-әсем, “агатос”- мейірімді) деп атаған. Адамның сұлулығымен күштілігінің болуы мен қатар әділ, дана, өр, ақылды болуы талап етілген еді. Дара тұлғаның ішкі мәдениетінің мен сыпайылығының, адмгершілік қасиетінің айқын көрінісі болып саналатын сөз әдеби тіл қатудың, сөз жұмсаудың қоғам қабылдаған, жұртшылық мақұлдаған, ұлттық сипатқа ие ережелерімен тәртібіне негізделеді. Демек бұлар сөз мәдениетінің этикалық сапаларын құрайды деген сөз.

Сөз этикасына моральдық принциптерге бағытталып, мәдени-ұлттық дәстүрге негізделген қарым-қатынас әдептері жатады. Сөз этикеті белгілі бір жағдаятта қарым-қатынастың, сөз саптаудың тәртібіне тән ережелерді сақтауды талап етеді [1] жалпы сөз этикеті дегеніміз белгілі бір тарихи кезеңде, белгілі бір қоғамда қабылданған сөз әдебінде іске асатын моральды этикалық нормалардың тілдік бейнеленуі [2]. Кең мағынасында қарайтын болсақ, сөз этикеті дегеніміз – бір ұлт өкілдері арасындағы нормативті сөз әдебінің формасы болып табылады. Ал тар мағынасында сөз этикеті деп – белгілі бір тілдік ұжымда, нақты белгілі бір әлеуметтік қарым-қатынас жағдайларында қолданатын, ұлттық-мәдени және дәстүрмен негізделген типті қайтылымдар жиынтығын айтамыз [3]. Демек, тіл қатудың тәртібі қарым-қатынас жағдаятына (**амандасу, танысу, қоштасу, ризашылық білдіру, құттықтау, жұбату, тындаушының назарынаудару, өтіну және т.б.**) қарай жұмсалатын арнайы сөздермен сөз орамдарының жүйесі (*француз тілінде аудару*) арқылы жүзеге асады. Яғни сөз этикеті қарым-қатынастың әртүрлі жағдайында (мекемеде, көпшілік алдында, отбасында, көшеде және т.б.) екіжақтың арасындағы қатынастың сипатына қарай (ресми, бейресми), екі жақтың әлеуметтік рөліне қарай (үлкен-кіші, бастық-бағынышты, оқытушы-студент), белгілі бір реңкте (ресмилеу-еркіндеу, жатырқау-жатырқамау, әдепті-әдепсіздеу және т.б.) өтуін реттеп отырады [4].

Ал “Жағдаят” түсінігі шетел тілін үйретуші оқытушылар арасындада, лингвистикалық зерттеулерде де қолданылады. Оның анықтамасын беру мен сөйлеу қызметі теориясының аймағын зерттеушілерде, тілдің функционалды және әлеуметтік жағын зерттеушілерде, айтылымның және мәтіннің семантикасымен прагматикасын зерттеуші ғалымдарда айналысып келеді. Бұл жұмыстарында аталған түсінік сөз этикетінің семиотикалық, прагматикалық, грамматикалық, семантикалық, стилистикалық, әлеуметтік лингвистикалық, лингво әдістемелік аспектілерін зерттеуде қолданылған.

Лингвистикада жағдаят түсінігіне сөйлемнің семантикалық құрылымын қарастыруда ұшырасады, әсіресе айтылым мағынасын зерттеуде. Шетел тілдерін үйрету әдістемесінде де жағдаятты қатысымының сыртқы шарттарымен қарым-қатынасқа түсушілердің ішкі реакциясының кешені деп түсіндіріледі. Яғни сөз этикетінің формалары белгілі бір жағдаят арқылы жүзеге асырылып сол жағдаятты көрсетеді. Оның компоненттері бірліктердің семантикалық және грамматикалық құрылым кезінде, сонымен қатар стилистикалық коннотацияларда көрініс табады. Сөз этикеттері таралатын жеке сөйлеу актілерінің нақты ситуацияларын бөліп алуда, дерексіздену және жалпылай дерексіздену деңгейін айыратын ситуацияның яғни жағдаяттың үш деңгейін көрсетеді:

- 1) тақырыптық топтарсоммасыретіндегісөзэтикетініңситуациялары;
- 2) тақырыптық топтар ситуациясы;
- 3) әрбір бірліктегі ситуациялар.

Жеке және нақты бірліктер ситуациялары, әлбетте, мұндай жағдайда өзіне тақырыптық топтардың түгел жалпыланған ситуацияларын және барлық сөз этикеттерін жиып алады.

Лингвистер де, әдіскерлер де ситуациядағы белгілерді, компоненттерді мынандай формула бойынша ажыратады: “кім-кімге – не туралы – қайда – неге – қашан – не үшін”, яғни “адресант – адресат – тақырып – орын – уақыт - уәж - мақсат”. Ситуациямен байланысты байланыс құралын, қарым-қатынасқа түсушілердің ара қашықтығын, ара қатынастарын, қарым-қатынастың өту жағдайының ресми немесе бейресмилігін де қарастырады.

Ситуация компоненттерін анықтап көрелік. Сөйлеу ситуациясының анағұрлым басым белгілерінің бірі деп айтушы – адресант және оны қабылдайтын қабылдаушы – адресат. Әдетте сөз этикетіне адресанттың “мен” және адресаттың “сен” формасы да бар.

Сөз этикеті ситуацияларының екінші қатардағы белгілеріне сөйлеу әрекетіндегі орын және уақытты жатқызады. Кейбір формулалар үшін орын мен уақыттың маңыздылығы зор болып табылады. Әрбір формуланың өзіндік іштей орны мен уақыты болатындықтан олар белгілі бір грамматикалық категориялармен семаларды түзеді: сәлемдесу-қарым-қатынастың басталуы, қоштасу-қарым-қатынастың аяқталуы.

Сөз этикетінің формуласын қолдану уәжі қажеттіліктен туындайды. Ал мақсаттылық уәжділікпен және байланыс орнатқан кезде жайлы, қолайлы, қажетті тон туғызу үшін қажет. Белгілі қажетті тон туғызуда тілдік емес құралдар да маңызды рөл атқарады. Мысалы: ым, ишара т.б.

Тақырыптық топтар ситуациясы түсінігіне тағы бір компонент айтылым тақырыбы енеді. Ол сөз этикетінде сөйлеу актісінің тақырыбы, оқиға тақырыбы секілді түсіндіріледі. Дәл осы тақырып тілекті алғыстан, сәлемдесуді қоштасудан айырып тұрады.

Нақты бірліктер ситуациясы түсінігіне тағы да бірнеше компоненттер енеді: қарым-қатынасқа түсушілердің қарым-қатынастарының ресмилік және бейресмилігі. Осы белгілермен синонимдік қатардағы стилистикалық тұрғыдан таңбаланған бірліктердің сипаттарымен байланысты. Байланысқа түсерде және қарым-қатынасты жалғастыру сәтінде әлеуметтік әрекет сөйлеу кезіндегі байланыс құралы ретінде, тіл негізіндегі қарым-қатынастардың ұлттық арнайы қалыптасқан формулалары болып табылады. Бұл “кодты” диалектикалық тұрғыдан екі жақты деуге болады: ол-белгілі бір ситуацияның туындауы және соған ұқсас ситуацияның пайда болуына мүмкіндік беретін градиент. Сөйлеу мәнерінің этикетінің әлеуметтік тұрғыдан жазылған формалары қарым-қатынасқа түсушілер қолдануға тиісті арнайы белгілі бір “тақырыптар тізімі” болады.

Қарым-қатынасқа түсуші әңгімелесушілердің ара қашықтық жағдайы белгілі бір салдарға әкеп соқтырады: сөйлеу әрекетінің визуалды түрде жалғасуы кезіндегі уақытта және кеңістіктегі байланыс әңгімелесушінің әлеуметтік жағдайын қысқа мерзімде анықтап алуға мүмкіндік береді және өзі әңгіме барысын осы жайларға байланысты ресми немесе бейресми түрге ауыстыруына, қажетті дауыс екпінін таңдап алуына, белгілі ара қашықтықты сақтауына көмектеседі. Мерзімдегі байланыс, сондай-ақ кеңістіктегі ара қашықтық әңгімелесушінің визуалды анықтауы арқылы сөйлеу әрекетін, ым-ишарасын бекіте алмайды, сонымен қатар әңгімелесушінің өз пікірлесушісіне ым-ишираттық белгілерді беру мүмкіндігінен айырады, нәтижесінде мынадай сөйлеу қорытындылары болады: пікірлесуші алған хабарын нақтылауына, ым-ишираны сөзге айналдыруға мәжбүрлейді. Пікірлесушілердің уақыттық және кеңістіктегі ара қашықтық жағдайлары хат жазу жанры арқылы араласуларына әкеледі. Түрлі қимылдар бұл кезде тілдік кейіп алып, ұлғайтылып отырады, бірақ адресатқа деген сезім қалыпты болып қала береді.

Сонымен, қарым-қатынасқа түсушілердің байланысы, ара қашықтықтары белгілі бір сөйлеу әрекетіндегі нақты формуланы таңдап алуға әсер етеді, бір жағынан, арнайы бірліктердің пайда болуын айқындайды.

Сөз этикетінің қызметін қарастыру маңызды, себебі, оның қызметі арқылы сөз этикетінің қарым-қатынастағы алатын орнын, міндетін және тілдесушілердің қарым-қатынасы құрамына қалай енетінін түсіне аламыз.

Сөз этикетінің функциялары

Сөз этикеті әлеуметтік-лингвистикалық көрініс ретінде функционалды жағы басым болып келеді, сондықтан оның бөлінуінің негізінде арнайы мамандандырылған функциялар жатыр. Тілдің әдістемелік, философиялық мәселелерімен, әлеуметтік-лингвистикамен, стилистикамен айналысатын зерттеушілер міндетті түрде тіл қызметін анықтау сұрағын шешуге тырысады. Функцияны анықтау сөз этикетін зерттеуде оң қадамдарға бастайды. “Функция” термині жан-жақты. Сөз этикетінің келесі қызметтерін ажыратуға болады:

1. Сөз этикеті байланыс орнатушы қызметін атқарады. Бұл оның ең арнайы мамандандырылған қызметі болып табылады. “Байланыстырушы функция” дегенде нені түсінеміз? Мұнда тіл құралдарының әлеуметтік-топтық жеке байланысты орнатуға және оны жалғастыруға арнауы, яғни, бұл арқылы адресаттың жүріс-тұрысын анықтауға болады. Мұндағы байланыс түрлі әлеуметтік топтардың немесе жеке адамдардың арасындағы байланысты сақтау, орнату немесе жалғастыру дегенді білдіреді. Яғни олар 1. достық қарым-қатынасты орнату және сақтау, бекіту; 2. Ресми сыпайы қарым-қатынастарды орнату және жалғастыра білу болып табылады. Микрожүйе ретінде тілдің де, сөз этикетінің де байланыс қызметі (контактная функция) бар. Сөз этикетінің байланыс қызметі коммуниканттардың арасындағы байланыстың орнауын, үзіліп қалмауын, сақталуын, нығайтуын қамтамасыз етеді. Л.П. Тиссен пікірінше тілдесім процесінде бұл функцияны сөз этикетінің «Қаратпа сөздер», «Амандық сұрау», «Танысу», «Рақмет айту», «Қоштасу» сияқты тақырыптық топқа жататын бірліктері атқарады [5]. Н.И. Формановская болса, сөз этикетінің бұл функциясын сөз этикетінің барлық тақырыптық топтарына жататын бірліктеріне жатқызуға болады – ситуацияның бастапқы түрі қаратпа, сәлемдесу, сол сияқты ситуацияның соңғы сәті қоштасуға да қатысты болады деген. Қоштасу – байланысты уақытша ұзу, тоқтату, оны кейін ажырап кеткеннен кейін де жалғастыруға болады. Мысалы, “Көріскенше!”, “Кездескенше!”. Байланысты тоқтату мүмкіндігі, қарым-қатынасты ажыратуды бірдей фразалар да білдіреді. Мысалы, “Ол менімен амандас-

пай, ол менімен қоштаспастан кетіп қалды т.б.”. Байланыс орнатушы функция мұндай қызметтерге бөлінуі, вокативті, апеллативті, әнгімелесушінің назарын аудару қызметін атқарады. Яғни, бастапқы кезеңнен (қаратпа сөз, амандасу) бастап, соңғы кезеңге (қоштасу) дейін болып табылады [6].

2. Сөз этикетінің мамандандырылған екінші қызметінің түрі адресатқа бағытталуы. Сөз этикетінің бірліктерінің таралуы қоғамдағы бір-бірімен араласушы адамдардың бір-біріне “Сіз” немесе “Сен” деп айтуымен, қоғамда қалыптасқан араласу мәнерінің көрінуімен байланысты болып отырады. Сондықтан адресатқа бағыттау функциясы сыпайылық функциясымен байланысты болады. Сөз этикеті арқылы берілетін социативті хабарлама, ақпарат үшін жалпы болып табылатын қарым-қатынастар және эмоциялар сипатын сөз этикеті тілдің модальды және эмоционалды жоспарымен байланыстырады. Сөз этикетінің эмоционалды-модальды қызметі қарым-қатынасқа түсушілердің қарым-қатынас жасау үшін белгілі бір дауыс ырғағын таңдап алуларымен көрініс табады. Сөз этикетінің арнайы қызметтерінің бірі-сыпайылық білдіру қызметі (конативная функция). Бұл ұжым мүшелерінің адресат пен адресанттың аралығында сыпайылықты сақтау, сол арқылы қарым-қатынасты жалғастыру міндетін атқарады. Белгілі бір тілдесім жағдайында коммуниканттың әлеуметтік сипатына қарай сөз этикеті бірліктерін орынсыз қолдану тілдесім реңкін өзгертіп байланыстың бұзылуына әкелуі мүмкін [7].

3. Сөз этикетінің келесі бір қызметі-реттеуші қызметі (регулятивная функция). Байланыс орнату кезінде белгілі бір сөз этикеті бірліктерін таңдау арқылы коммуниканттар ара қатынасы реттеледі. Яғни, сөз этикеті адресат пен адресант аралығындағы қарым-қатынас типтерін (үлкен-кіші, бастық- бағынышты, ресми-бейресми т.б) айқындайды және сөз этикетіндегі адресат пен адресант арасындағы қарым-қатынастар реттеліп отырады [7].

4. Тілдесу тобын айқындауды этикеттік қолданыстың мақсатында сезім-күйді білдіру қызметі (эмотивная функция) басты рөл атқарады. Әсіресе кешірім сұрау, жұбату, өтініш тәрізді этикет түрлерінде сезім-күйді білдіру функциясы өте айқын көрінеді. Яғни, сөз этикетінің бұндай жағдайларда сөйлеушінің сезімін білдіретін арнайы бірліктері бар [7]. А.Қобланованың пікірінше Сөз этикетінің бұл қызметі “Кешірім сұрау”, ”Жұбату”, ”Көңіл айту”,”Өтініш” тәрізді этикет түрлерінде оның бұл қызметі айқын көрінеді [7].

Қорыта келгенде, этикеттік мәні бар көптеген амал тәсілдердің ішінен адам өзінің әріптесінің әлеуметтік мәртебесіне, әлеуметтік рөліне, қарым-қатынас типіне лайықтап талғай білуі, белгілі бір әлеуметтік жіктің, органың, топтың өкілі ретінде соларға тән тілдік белгілерін қолдана білуі, өзінің тыңдаушы, я болмаса сөйлеуші ретінде коммуникативтік рөлін дұрыс атқара алуы, әрі сыпайылық таныта білуі қажет. Сөз этикетін өз орында дұрыс қолдана білу сөйлеушінің сөйлеу мәдениетін білдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Байбурун А.К., Топорков А.А. *У истоков этикета.* – Л.: Наука, 1990. – С.2-23.
- 2 Акишина А.А. *Русский речевой этикет.* – М.: Русский язык, 1993. – С.4-31.
- 3 Сосенко Э.Ю. *Создание речевых ситуаций на уроке // РЯЗР, 1970, № 3.* – С.17.
- 4 Берман И.М., Бухбиндер В.А., Очкасова В.Н. *Речевая ситуация и ситуативная направленность упражнений // Иностранные языки в высшей школе. Вып.10.* – М., 1975. – С.33-39.
- 5 Верещягин Е.М., Костомаров В.Г. *Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского как иностранного.* – М.: Русский язык, 1990. – С3-37.
- 6 *Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения.* – М.: Высшая школа, 1989. – С.159.
- 7 *Қобланова А. Қазақ сөз этикеті. Пед. ғыл. канд. дисс.* – Алматы, 1993. – С.2-17.

УДК 37-017-4
МРНТИ 14.35.05

Т.Т. Еспенова¹

¹Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының аға оқытушысы

«ТУҒАН ЖЕР» – ҰЛТТЫҚ ПАТРИОТИЗМНІҢ ӨЗЕГІ

Аңдатпа

Мақалада болашақ жастардың санасында Отанға деген сүйіспеншілікті қалыптастыру жолында ана тілінің рөлі қарастырылған. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласындағы басты ерекшеліктерді ескере отырып, рухани мәдениеттің озық үлгілерінің, оның ішінде фольклордың ұлттық құндылықтарды дәріптеудегі маңызы айтылған. Қазақ ертегілері, аңыздары, жаугершілік заман сипаттамасы, батыр бабалар және дана ақындардың өмірі мен шығармашылығы жайлы жазбалардың болашақ ұрпақ тәрбиелеу ісіндегі орны ерекше. Себебі, туған өлкесін танып өскен ұрпақ, туған жерін ешқашан ұмыт қылмайды. Барлық күш-жігерін Отанының гүлдеп-көркеюіне салады. Бұл мақаладағы басты идея Елбасымыздың «Туған жер» атты бағдарламасындағы және «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласындағы басты идеямен тұспа-тұс келеді.

Түйін сөз: тарих, миграция, патриотизм, фольклор, комикс, ұлттық идея.

Еспенова Т.Т.¹

¹старший преподаватель Казахской Национальной академии искусств им. Т.К. Жургенова

«РОДНАЯ ЗЕМЛЯ» – СТЕРЖЕНЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ПАТРИОТИЗМА

Аннотация

В статье рассматривается роль родного языка в формировании в сознании молодежи любви к Родине. Принимая во внимание основные особенности статьи главы государства Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», было подчеркнуто, что лучшие образцы духовной культуры, в том числе фольклорной, пропагандируют национальные ценности. Особое место в воспитании будущих поколений занимают рассказы о жизни и творчестве героев и мудрых поэтов, временах великих сражений, казахские сказки и мифы. Так как, потомки выросшие и зная историю родного края, никогда не забудут свою родную землю. Все свои усилия они будут вкладывать в процветание Родины. Основная идея в этой статье совпадает с основной идеей Лидера Наций озвученной в программной статье «Семь граней Великой степи» и в программе «Туған жер (Родная земля)».

Ключевые слова: история, миграция, патриотизм, фольклор, комикс, национальная идея.

Т.Т. Еспенова¹

¹Senior Lecturer at the Kazakh National Academy of Arts named after T.K. Zhurgenov

"NATIVE LAND" – THE POWER OF NATIONAL PATRIOTISM.

Abstract

The article discusses the role of the native language in the formation of love for the Motherland in the minds of young people. Taking into account the main features of the article of the head of state Nursultan Nazarbayev "Spiritual modernization: focusing on the future", it was emphasized that the best examples of spiritual culture, including folklore, promote national values. A special place in the education of future generations is occupied by stories about the life and work of heroes and wise poets, times of great wars, Kazakh fairy tales and myths. Since the descendants who grew up knowing the history of their native land, will never forget their homeland. They will invest all their efforts in the prosperity of the motherland. The main idea in this article coincides with the main idea of the Leader of the Nations, voiced in the program article "Seven Facets of the Great Steppe" and in the program "Tugan Jer (Native Land)".

Keywords: history, migration, patriotism, folklore, comics, national idea.

Кіріспе

Жаһандық дәуірге аяқ басқан ғаламшардағы барлық мемлекет азаматтары туған жер туралы мақтаншыпен айтатындары анық. Алайда қазіргі уақытта туған жер анықтамасы трансформацияланып, қосымша мәнге ие болып отыр. Бір естен шығармайтын мәселе ол жаһандану үдерістерінің объективтілігі және қайтарымсыздығы болып табылады. Жаһанданудың кері әсерінен «Туған жер» сөзі дүниетанымдық түсінікке айналып, қасиетті мазмұнынан айрылып отыр.

Рим империясы дәуірінен бастап көптеген халықтар өз дүниетанымында туған жерді, ең алдымен ата-бабалары өмір сүрген жермен байланыстырған. Өз отанын, туған жерін қорғау мақсатында олар алыс әскери жорықтарға аттанып отырды. Басқа елдің байлығын басып алу мақсатында емес, өз жерін сыртқы жаудан қорғау мақсатында бастарын қауіпке тікті.

Қоғамдық өмірдің барлық салаларына демократияның түпкілікті принциптері таралған сәттен, ұлттық құндылықтар, отансүйгіштік, ұлттық идея жаңа мәнге ие болып отыр. Қазіргі заманның сын-тегеуріндеріне қарсы тұрған жас буын жүрегінде отансүйгіштік қасиетті ұялату мемлекет алдындағы, қоғам алдындағы, отбасы алдындағы парыз. Бірақ ұлттық идея нақты іс-әрекеттерсіз өзекті бола алмайды. Ұлттық идеяны қалыптастыру және жүзеге асыру маңыздылығын саясаткерлерде, қоғамның басым бөлігінде мойындауда. Мұны біз әлеуметтанушылардың зерттеу нәтижелерімен дәлелдей аламыз. Бұл жағдайда ұлттық идеяны тұжырымдау ғана өзектілікке ие болып отырған жоқ, сонымен қатар оның түйінді түсініктерінің мазмұнын ғылыми-философиялық тұрғыда анықтау үлкен маңызға ие.

Негізгі бөлім

Тарих – табиғат пен қоғамның дамуы жайында ғылым.

Адамдардың уақыт кеңістігіндегі даму заңдарымен заңдылықтарын зерттейтін ғылымды тарих дейміз. Кез келген адам өзінің іс-әрекетімен елінің тарихында, ұрпақтар жадында сақталып қалады. Эволюциялық даму нәтижесінде әр халықтың рухани құрамдас бөлігі байи түседіде, жалып ұлттық идея қалыптасады.

Ұлттық идеяның бастау бұл ағын римдіктер заманынан орыналған туған жер идеясынан іздеу қажет. Егер кез-келген анықтамалық құралды алып, Отан терминологиясына анықтама іздейтін болсақ, адамның туған жері деген жауапқа тап боламыз. Бірақ, терең мағынада Отан халықтың тарихи дамуының өнімі. Кейбір адамдарда, Отан көп, ал кейбір адамдарда Отан жоқ. Қарапайым адамдарға туған жердің қолжетімді анықтамалары аксиологиялық аспектінің бейтараптылығына ие болғанымен, географиялық және саяси құрамы басым. Миграциялық үрдістердің толастап тұрған шағында туған жердің адамдар санасында, жүрегіндегі алатын орны – әлеуметтану ғылымының зерттеу тақырыптарының бірі.

Миграция – адамдардың бір аймақтан екінші бір аймаққа қоныс аударуы.

Тарих ғылымдарының докторы Кузнецов Евгений Александровичтің «Қазақстан Республикасының көш-қон саясатының кейбір заң актілері туралы» атты мақаласында: «Көші-қон адамзат тарихында маңызды рөл атқарды, ол жерде халықтарды орналастырумен, жердің экономикалық дамуымен, өндірістік күштерді дамытумен, білім беру және нәсілдер, тілдермен халықтардың араласу үдерісімен байланысты деген [1, 10 б.].

Миграцияның ел үшін бірқатар жақсы жақтары бар. Олардың қатарына жұмыс күші жетіспеушілігін жою, шетел жұмысшыларының тауарлармен қызметтерге деген сұранысының артуы нәтижесінде инфрақұрылымның жылдам дамуы, жергілікті халықтың жұмыс сапасының артуы және т.б. Ал эмиграциялық үрдістің бір басты кері әсері ол зияткерлік еңбекпен айналысатын жоғары маманданған жұмыс күшінің сыртқа ағылуы.

ҚР ұлттық экономика министрлігінің статистика бойынша комитетінің мәліметі бойынша 2018 жылы 41894 отандасымыз шетелге қоныс аударды. Оның ішінде ТМД елдеріне - 37754, басқа елдерге – 4140 адам. Миграцияның теріс сальдосы – 29109 адамды құрап отыр. Соңғы он жыл ішінде елден көпіп кеткен адамдар саны – 321064 адам болса, 249485 адам көшіп келген [2].

Қазақстандықтардың ел аумағынан тыс жерге уақытша болсын, тұрақты түрде болсын қоныс аударуының себептері өте көп. Олардың тек бір қатарын ғана атап өтейік, оқуын шетелде жалғастыру, жалақысы жоғары жұмыс табу, біліктілігін арттыру және т.б. Көптеген мамандар бұл үрдістен тек қана қауіптің басын көруде. Себебі ел экономикасының жаңа сатыға көтерілу сәтінде білікті мамандардың елге оралатындығына кепіл аз. Өйткені қазіргі қазақстандықтың тәрбиесінде ұлттық құндылықтар идеясы жоғала бастады.

Патриотизм – жергілікті халықтың туған жеріне деген сүйіспеншілігі.

Туған жер адамда біреу ғана, сол жердің топырағы, мөлдір бұлағы, биік шыңдары, терең тарихымен бай мәдениеті әр кезде адамның ішкі жан кеудесінде сақталып, әрқашанда сағындырып тұрады. Өйткені

отант ұжырымдамасы – ұлттың тұжырымдамасы сияқты объективті емес, субъективті және эмоционалды.

Армысындар, туған жер, туғандарым,
Кезіп жердің тау – тасын, нулы орманын
Келіп тұрмын, безгем жоқ өздеріңнен –

Мені алысқа сендерден куды арманым, - қазақтың мақтанышы, ардақты қызы Фариза Оңғарсынованың бұл өлең шумақтары туған жерге сағыныш әсерінен дүниеге келді. Сондықтанда жас буын шетелге білім іздеп шығуынан біз қорықпауымыз қажет. Біздің қорқынышымыздың басты факторы елімізде оларға лайықты жағдайды қалыптастыра алмауымызда болса керек.

Қазақстандық қоғамға батыстық либералды құндылықтарды енгізу, жасұрпақтың рухани-адамгершілік дамуына теріс әсеретті. Сондықтанда Елбасымыз «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» бағдарламасында патриотизм кіндік қаның тамған жеріне, өскен ауылына, қалаңмен өңіріне, яғни туған жеріне деген сүйіспеншіліктен басталады, дейді [3]. Әрбір азамат өз туған жерінің тарихын, мәдениетін, ұлы тұлғаларын білуі шарт.

Өз кезегінде Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» атты мақаласында негізгі үш ерекшелік мәнін айтуға болады:

«Бірінші, бұл білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуді, экологияны жақсартуға және елді мекендерді абаттандыруға баса мән беруді, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіруді көздейді».

«Екінші, басқа аймақтарға көшіп кетседе туған жерлерін ұмытпай, оған қамқорлық жасағысы келген кәсіпкерлерді, шенеуніктерді, зиялы қауым өкілдерімен жастарды ұйымдастырып, қолдау керек. Бұл – қалыпты және шынайы патриоттық сезім, ол әркімде болуы мүмкін. Оған тыйым салмай, керісінше, ынталандыру керек».

«Үшінші, жергілікті билік «Туған жер» бағдарламасын жинақылықпен және жүйелілікпен қолға алуға тиіс» [4].

Фольклор – халық ауыз әдебиеті, ғасырлар бойы жиналған халық даналығы. Ол бүкіл әлем көркем мәдениетінің тарихи негізі, ұлттық көркем дәстүрлердің қайнар көзі. Өскелен ұрпақтың руханилығымен құлықтылығын сақтау жолында фольклор таптырмас азық, халықтың аса бай қоры. Ертегі-аңыздар, өлең-жырлар анна тілінің арқасында, жасұрпақ санасында басты өмірлік құндылықтар (отбасы, еңбек, тып өскен жеріне және Қазақстан Республикасына деген құрмет және т.б.) жайлы дұрыс көзқарас қалыптастырады. Туған жерді қастерлеп, қызғыштай қорғау ісінде анна тілі, яғни қазақ тілі ерекше орыналады. Ана тілі арқылы адам бойына рухани азық жинайды.

Мен оның түнін сүйем, күнін сүйем,
Ағынды өзен, асқар тау, гүлін сүйем,
Мен оның қасиетті тілін сүйем,

Мен оның құдіретті үнін сүйем, деп жырлап кеткен Мұқағали ағамыз. Бұл өлең жолдарында терең мағына жатыр. Өйткені туған жерге деген махаббат Сол өлкенің аңызға толы тарихынан басталады. Әрқайсымыз сәби кезден туып өскен өлкенің тарихын біліп өстік. Әр тау-шатқалдың, өзен-көлдің атауы жайлы аңыз әңгімелер тыңдап, сол жердің дала-жазығын аралап, сол жердің құдіретін бойымызға сіңірдік. Сол жердің бір бөлігі болып сіңісіп кеттік. Әр адамның туған жерінде өсіп-өңіп, сол жерде ақтық сапарға аттанғысы келетін үлкен арманы бар. Өйткені ол бабалар жері, кішкентай кезден біз ол жердің түгелдерлік құпиясын аша алмасақта, бізден жақсы ол жерді танитын, ұғынатын, сүйетін пенде жоқ. Ата-жұртты аңсау әр қазақтың бойында бар қасиет. Туған өлкеміздің бір қалыптан емес енашар дамуының себептерінің бірі міне осында. Күн өрісіз деп кеткен жастардың орнын әлде ол мекенді мүлдем білмейтін тұрғындар келіп қоңыстануда немесе ол мүлдем қаңырап қалуда.

Жаһандық заманға аяқ басқан Ұлан ғайыр жеріміз, Тәуелсіз еліміз өскелең ұрпақты тәрбиелеу ісінде қазақ тілін бастық ару ретінде пайдалануы тиіс. Ана тілі өзінің тарихи орнына ие болмай, ұлттық құндылығымызды сақтап қала алмаймыз. Ол дегеніміз бабаларымыз аманат етіп қалдырған осынау кең жерді, болашаққа сақтап қалу ісінде ұрпақ алдындағы міндетімізді атқармау, аманатқа қиянат жасау. Аға буын оған жол бермеуі керек. Батыстың теріс ықпалына түскен жастардың ұлттық рухын ояту өз тарихымызды, рухани және материалдық мәдениетімізді зерттеп-зерделеуден, қазіргі жас буынға ыңғайлы әрі түсінікті етіп ықшамдауымызда жатыр. Себебі, өз Отанына қатысты бұқаралық ақпарат көздерінен үнемі тек сыни мағлұмат алатын жастар, соған қарамастан бірінші орынға туған жерді қояды.

Қазақ тілі қазақ ұлттық намысын сипаттайтын, туған жерге деген махаббаттан көрініс тапқан отансүйгіштік қасиетінің бет пердесі. Әсіресе, анна тілімізді өзге тілдермен салыстырғанда бұл ерекшелік

айқын көрінеді. Мысалы, бір ғана «туған жер» сөз тіркесінің синонимдер өте көп: атамекен, отан, елім, халқым, мемлекет, туған ел және т.с.с.

Бала кезде өсіп тыңдаған аңыздар бойымызда туған жердің сұлулығы жайында естен кетпес естеліктерді жүрекке таңба етіп басып қойды. Олардың қатарында «Бетпақ дала жайлы аңыз», «Кемпіртас туралы аңыз», «Қасымжомарт туралы аңыз» және т.б. Бұл аңыздар қоршаған ортаға жаңа көзқараспен қарауды үйретті, әр жердің атауындағы үлкен тәрбиелік мәннің бар екендігіне көзімізді жеткізді. Сөзсіз қазіргі заман, өскелең ұрпақты тәрбиелеу ісінде өз талаптарын қоюда. Дәстүрлі ұлттық құндылықтарымыз қазіргі заманның коммерциялық құрамдас бөлігіне айналуға. Оның екі жағы, яғни артықшылығымен кемшілік жақтарыда баршылық. Мәселен, артықшылық жағын қарастыратын болсақ болашақ ұрпаққа бір жағынан тарихи білім, мәдени азық, әрі заманауи бағыттан қалмауы үшін комикстер жанры көмекке келуде.

Комикс – суретпен бейнеленген тарих, иллюстрациясы бар әңгіме.

Жиырмамыншы ғасыр адамзат тарихында шығармашылықтың жаңа нысандарының, ұжымдық және жеке өнердің тез даму кезеңі ретінде айқындалды. Қазіргі заманда элиталық мәдениеттің орнына бұқаралық мәдениет келіп, елге кең таралып кетті. Бүгінде жалғасып келе жатқан осы дәуірге тән құбылыстардың бірі – комикс. Комикс – бұл хикая мен визуалды іс-әрекеттің бірлігі. Халықтың ақыл-ойларын басқару мақсатында комикстің идеологиялық идеясын көптеген мемлекеттер бақылау құралы ретінде қолданып келді. Комикстер мазмұнына қарай әдеби шығармаларға ұқсас. Олардың қатарында әзіл-ысқақ, фантастикалық, шытырман оқиғалы детектив және шайқастар туралы әңгімелер, жануарлар жайлы хикаялар, романтикалық сарындағы әңгімелер және т.б. бар. Қазіргі уақытта Қазақстан тарихы жайлы отандық комикстер кеңінен таралуда. Олардың қатарында «Еркетай», «Жетысу», «Орда», «Ертегі», «Дала» комикстері.

«Дала» комиксы оқырманды XVIII ғасырғы Орта Азияға жетелейді. Қазақ халқының жоңғар шапқыншыларымен шайқасы әсерлі түрде сипатталады. Аңыздың басты тақырыбы қазақ халқының қатыгез және мықты жауға қарсы күресі дәуірінде жас баланың есею тарихы [5, 195 б.].

Шетел мемлекеттері, оның ішінде әрине Америка Құрама Штаттарымен салыстырар болсақ, осы жанрдың дамуының арқасында балалар арасында отанды қорғау парызы, әлсізге пана болу, ұлттық құндылықтарды жоғары ұстау, ел туын желбірету, адамдар арасындағы қатынастың маңыздылығы, тіліне, дініне, ұлтына қарамастан бірлесе қиыншылықтарды жеңе білу, жергілікті табиғаттың маңыздылығы мен архитектуралық ескерткіштердің ел тарихындағы сипаты жоғары дәріптеліп, туған жердің ұлылығы күмән тудырмайды. Біздің ел де тәжірибе алар болсақ, міне осыдан тәжірибе алайық.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлы Даланың жеті қыры» атты мақаласында Қызықты әрі мелодрамалық сарындармен қатар, көрермендер үшін танымал фэнтези және шытырман оқиғалы блокбастерлердің элементтерін қоса отырып, жаңа тарихи теле-кино туындылардың жанрларын барынша кеңейту қажет. Осы мақсатпен Ұлы даланың бай мифологиялық және фольклорлық материалдарын пайдалануға болады [6].

Туған жер тарихына деген қызығушылық, ата-бабаларымыздың қайтпас ерлігі, тарихтың қиын-қыстау беттері жаңа кино туындылардың басты тақырыбына айналу керек. Ең бастысы қазіргі заман технологияларын пайдалана отырып, заманауи кинотуынды түсіру.

Туған жерге деген сүйіспеншіліктің мағынасы кең ауқымды. Бұл туған мекенге деген ыстық сезім, мейлі ол қала, көше, ауыл немесе қоршаған табиғат болсын, бұл туған жердің табиғатына деген сүйіспеншілік. Бұл жоғары патриотизмнің белгісі, ел үшін мақтаныш. Ол дегеніміз өз халқының мәдениеті мен дәстүрлерін, ата-бабаларын құрметтеу, олардың тырнақтап жинаған тәжірибесін жадыларында сақтау.

Ұлттық идея – бұл ұлттың мәні: заманның өзгеріске ұшырауы кезінде ұлттың өзіндік ұлттық идентификациялық негізі. Егер мемлекетте ұлттық идея мен рухани шоғырлану идеялары жойылып кетсе, онда бір адам идеясы басып болып, тек пайда табу мақсат болып қалады.

Ұлттық бірегейліктің инварианты – жеке менталитет, дәстүр және миссия. Ал соның ішінде менталитетті алып қарайтын болсақ, менталитет – ойлау стилі мен әлемді қабылдаудың ерекшелігі. Менталитеттің өзіндік ерекшелігі болмаса, адамзат қоғамдастығында ешқандай өзгеше ұлт та болмайды. Бұл жерде қазіргі заманның дамуы барысында қанымызға сіңген кері менталитеттік қасиеттерді айтудан аулақыз. Ондайға біз мынадай жағымсыз қасиеттерді – жағымпаздық, паракорлық, көз бояушылыққа ұмтылу, мақтаншақтық, бөтен адамның пікіріне жалтақтау жатқызамыз.

Халықтың менталитетін түсіну көзі – ұлттық рухани мәдениет: фольклор, философия, өнер, ұлт ойшылдарының шығармалары. Ең пайдасы жағынан бірінші орында – халықтың ортақ рухани қасиеттерін білдіретін ұлттық фольклор тұр. Ұлттық менталитет дәстүрлерден көрініс табады және

олардың негізінде айқындалады. Дәстүр - бұл адамдардың рухының тарихи дәлелденген көрінісі. Соның бірі халықтық ертегі – халықтың рухын, ұлттың рухани негіздерін түсіну қажетті іргелі эмпирикалық материал. Ертегілерде халықтың рухани өмірінің екі түрі – жан мен ақыл, психика және интеллект – өзара байланысты. Халық даналығы мен ертегілерде қамтылған ұлттық түсініктер шынайы, сондай-ақ халықтың мәні мен идеясын ашып, оның менталитетін көрсетеді.

Болашақ дамуына қажетті бағдарламалар көптеп қабылданып жатыр. Олар өмірдің барлық жағын, яғни әлеуметтік, саяси, экономикалық тұрғыда қамтып, біріншіден, демографиялық секірісті, екіншіден ұлттық дәстүр мен тілді жатқызар едім. Сонда ғана қоғамдағы әртектілік ұлттық бірлікке ұласады.

2017 жылы ана тілін меңгерген азаматтардың пайыздық мөлшері 83,1%. Ал осы топтың ішінде мектеп бітірушілер мөлшері – 70%-ға жетіп отыр. Ағылшын тілін 15 пайыз қазақстандық толыққанды меңгерген. Яғни үштілділікке бағыт алған мемлекеттің жоспарлы ұстанымы толық орындалуда. Әрине бұл тек ресми ақпарат қана.

Шетелдік ақпарат көздерінің статистикалық санақтарында тілді меңгерген адамдар арасындағы пайыздық үлесі бойынша, тіркелген әлемдегі тілдер қатарында қазақ тілін 2007 жылы 93, 2011 жылы 87 орынды иеленді [7].

Қорытынды

Ақыл, білім, тілмашы – тіл, бұл кепіл,
Жарық төгіп, елжіретер тіл деп біл! [8, 93 б.].
Жүсіп Баласағұн «Құтты білік»

Ұлттың мағынасын азаматтықпен толықтырған Еуропа мемлекеттеріне қарағанда, біздің елде ұлт пен халық арасында көрінбес ара жік бар. Біз этноұлттық мемлекеттілік ұстанымын бағыт етіп алдық. Азаматтық және этникалық құрамдас бөліктер арасындағы алтын көпір болып табылатын, ол - 1995 жылғы Конституциямыздағы қазақ тілінің мемлекеттік тіл екендігі туралы норма. Оны толыққанды меңгерген азамат қазақ ұлтының бір бөлігі, ал өзінің құрамына барлық өзге ұлттарды біріктірген қазақ ұлты – біртұтас халық.

Отанға деген сүйіспеншілік отбасынан, кіндік қанын тамған туған жерден бастау алады. Ал көшпелі халық үшін жер басты байлық. Туған жердің болашағы ойландырса, қазақ тілін статистикалық мәліметтер арқылы жетелеп, дамытпайық, оның шынайы халық арасында толыққанды таралуына мүмкіндік жасайық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кузнецов Е.А. «Қазақстан Республикасының көш қон саясатының кейбір заң актілері туралы». Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы №1-2(52-53), 2018 ж. – 09-14 б.
2. Республиканский деловой еженедельник «Курсив» <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-02/kazakhstancy-prodolzhayut-pokidat-rodinu-kolichestvo-emigrantov-iz>
3. Рухани жаңғыру: «Туған жер» бағдарламасының мәні. https://massaget.kz/mangilik_el/48470/
4. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. 12 сәуір 2017ж. http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
5. Оспан С.Р. Комиксы как вид искусства // Білім – болашақта жетістікке жетудің іргелі факторы» жас ғалымдардың Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы материалдары Қазақстан Республикасы, қ. Алматы, 2019 жыл 15 сәуір. – 193-196 б.
6. Мемлекет басшысының «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласы. 21 қараша 2018 жыл. <http://www.akorda.kz/kz/events/memleket-basshysynyn-uly-dalanyn-zheti-kyry-atty-makalasy>
7. Сколько людей владеют казахским языком в РК. https://forbes.kz/life/skolko_lyudey_vladeyut_kazahskim_yazykom_v_kazahstane/
8. Жүсіп Баласағұн. - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2003. – 208 б.

УДК 341.2; 341.231.14
МРНТИ 10.87.27

Сабитова Ш.А.¹, Ахметова А.²

¹д.ф.н., доцент кафедры международного права КазНПУ имени Абая
²студент 2 курса, специальности «Международное право»

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В ОТНОШЕНИИ ИНДИВИДА

Аннотация

В статье проводится анализ прав человека в соотношении – индивид и государство, рассматривается положение о невмешательстве государства в сферы жизнедеятельности граждан, аргументируется вывод – отношения государства и индивидов характеризуются их свободным и равным статусом, обязанностью государства не нарушать свободы и обеспечить равенство людей, а также ответственностью индивидов перед согражданами и государством.

Ключевые слова: права человека, обязанности государства, ответственность индивидов.

Сабитова Ш.А.¹, Ахметова А.²

¹ ф.э.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Халықаралық құқық кафедрасының ассоц. профессоры
²"Халықаралық құқық" мамандығының 2 курс студенті

ЖЕКЕ ТҮЛҒАҒА ҚАТЫСТЫ АДАМНЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Мақалада адам мен мемлекеттің қатынасында адам құқықтарын талдайды, мемлекеттің азаматтардың өміріне араласпау жағдайын зерттейді, мемлекет пен жеке адамдар арасындағы қарым-қатынас олардың еркін және тең мәртебесі, мемлекеттің бостандықты бұзбау және адамдардың теңдігін қамтамасыз ету міндеті, сондай-ақ азаматтардың мемлекет алдындағы жауапкершілігі.

Түйінді сөздер: адам құқықтары, мемлекеттік міндеттемелер, жеке жауапкершілік.

Sh.A. Sabitova¹, A.Akhmetova²

¹D.f.s., assoc. Professor of the Department of International Law at Abai KazNPU
²2nd year student of the Specialty "International law"

HUMAN RIGHTS OF THE INDIVIDUALS

Abstract

In this article is carried out analysis of human rights concerning the system of "individual and state". This article is considering the regulations of noninterference of the State into spheres of citizenry's vital activity. The conclusion is well founded in law. These relations between the State and individuals are characterized by their free and equal status. But for all that, duty of the State doesn't break freedom and provides people's equality. Certainly individuals are responsible for citizenry and the State.

Key words: human rights, duty of the State, the responsible of individuals.

В современном мире проблема прав человека и гражданина является одной из самых приоритетных. Достойное существование людей связано с качеством их индивидуальных прав. Вместе с тем, юридические полномочия индивида представляются одним из элементов формы, в которую облечены его отношения с государством и другими такими же индивидами. Эти отношения определяют качество данных прав, их содержание и способы реализации. Однако, одни и те же права в разных государствах означают не одно и то же. В этой связи, качество общественного статуса гражданина выглядит по-разному. Это качество всегда зависит от правовой культуры населения страны, сложившихся культурных традиций общества и, наконец, политического режима государства. Закрепленные в законе права граждан, фактически представляют собой набор притязаний, которые можно расценить как способ обеспечения их свободы и одновременно равенства в рамках общества. В этом как раз и заключается

универсальная общечеловеческая ценность юридических прав личности. В этой связи, закономерен вопрос о том, что представляет собой свобода и равенство как общечеловеческие ценности? Ответ на этот вопрос дан еще во французской Декларации 1789 года. Не станем цитировать этот документ, но отметим, что его определения свободы и равенства заимствованы и Конституцией Франции 1958 года 1 и Всеобщей Декларацией прав человека 1948 года и многими другими известными международными правовыми актами [1]. По сути, свобода определяется в них как возможность делать все, что не вредит другим и определено границами закона. Это означает выбор индивидом линии собственного поведения, в тех границах действующего закона, за которыми начинается свобода других индивидов. Но, чтобы законы были правовыми и не попирали свободу индивидов, в приведенных выше нормативных актах отражены допустимые пределы законодательного регулирования – закон может запрещать только деяния, приносящие вред обществу. Конечно, данное утверждение справедливо. Индивидуальную свободу в качестве принципа нельзя рассматривать в отрыве от принципа индивидуального равенства, который означает не искусственное уравнивание всех индивидов, а предоставления людям одинаковых возможностей для жизнедеятельности и реализации собственных возможностей. Поэтому, свобода индивида, есть его широкая самодеятельность на основе минимального, регулируемого строгими правовыми рамками, государственного вмешательства в эту самодеятельность. Правовое регулирование индивидуальной свободы в этих обстоятельствах предполагает предоставление индивидам равных правовых возможностей. С учетом значимости и важности тезиса о том, что права человека обеспечивают свободу, и равенство людей закономерным является вопрос: следует ли рассматривать свободу и равенство в качестве предельных ценностей, цели общества или это еще и средство для достижения этим обществом более значимых в отношении индивидуальной свободы и равенства задач? Ответ, на наш взгляд, может быть следующим. Свобода и равенство людей являются важными генераторами саморазвития общества [2]. Чем сильнее индивиды в своей раскрепощенной самодеятельности и их внутренняя взаимная поддержка, тем сильнее и общество. В этой связи, закономерным выглядит вывод о том, что права человека являясь средством юридического закрепления свободы и равенства индивидов, в конечном итоге обеспечивают достижение общественного саморазвития. Понятно, что без вмешательства в этот процесс государства невозможно обеспечить свободу и равенство индивидов. И такое вмешательство должно быть минимизировано и осуществляться в строгих формах. Государство не должно вмешиваться в некоторые сферы жизнедеятельности своих членов и активно вторгаться в общественные отношения только в случаях нарушения свобод. Задача достаточно трудная как собственно для государства, так и для его граждан, по причине того, что она связана с необходимостью соизмерения личных и общественных интересов. Поэтому, отношения государства и индивидов должны характеризоваться не только свободным и равным статусом последних, обязанностью государства не нарушать свободы и обеспечить равенство людей, но и ответственностью индивидов перед согражданами с одной стороны и государством с другой [3].

Индивидуальная свобода должна соответствовать индивидуальной ответственности. То есть общество может гармонично развиваться на условиях как свободы и равенства его индивидов, так и на их ответственности – обязанности индивидов [3]. Однако невозможно представить сильного индивида вне коллектива, где реализуются его основные жизненные проявления, где возможно соединять собственный жизненный опыт, индивидуальные и коллективные ценности. Отсутствие этого фактора в развитии индивида постепенно превратит его, свободного и равноправного, в маргинала.

Таким образом, права человека невозможно сводить только к индивидуальным правам, их составной частью являются права групп общества и общества в целом. Это права, нацеленные на обеспечение общих для членов соответствующих групп ценностей. Отсюда права и обязанности индивидов, их свободу и ответственность следует рассматривать в качестве самостоятельного явления, также в качестве коллективных прав, а в итоге как способ осуществления свободы, ответственности общности индивидов и общества в целом.

Список литературы:

- 1 Кутафин О. Е. Предмет конституционного права. – М.: Юрист, 2001. – С. 28-35.
- 2 Кин Д. Демократия и гражданское общество / пер. с англ.; послесл. М.А. Абрамова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – С. 45.
- 3 Фадеев В.И. У истоков народного представительства: политические идеи и практика античной демократии // Сборник, посвященный памяти Владимира Фадеева. – М.: Проспект, 2015. – Т. 1. – 992 с.

УДК 945(574)
МРНТИ 03.09

Г.А. Меңілбаев¹

¹ тарих ғылымының кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар кафедрасының доценті

ӘЛЕМДІК ДІНДЕР ЖӘНЕ ДІНАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАР

Аңдатпа

Ежелден дін рухани мәдениеттің негізгі нысандарының бірі болып табылады. Адам тарихы кезеңінде дін адамзат қызметінің барлық салаларына ықпалын тигізіп келуде, ол қоғамның рухани әрі әлеуметтік өміріндегі негізін қалаушы фактор болып табылады. Бүкіләлемдік жаһандандудың заманауи реалияларында әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің бас қосуы өзара ынтымақтастыққа жаңа жол ашып, зорлық, діни фанатизм, экстремизм және лаңкестіктен арылуға септігін тигізеді.

Түйін сөздер: Қазақстан, Еуразия, өркениет, форум, дәстүрлі дін, ислам, христиандық, иудаизм, буддизм, синтоизм, даосизм, жазбаша деректер, ауызша деректер.

Менілбаев Г.А.¹

¹к.и.н., доцент кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казakhstan при КазНПУ им. Абая

МИРОВЫЕ РЕЛИГИИ И РЕЛИГИОЗНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Аннотация

С древних времен религия является одной из основных форм духовной культуры. В эпоху человечества религия влияла на все аспекты человеческой деятельности, что является фундаментальным фактором в духовной и социальной жизни общества. Встречи мировых и традиционных религий в современном мире глобализации открывают новые пути сотрудничества и помогают искоренить насилие, религиозный фанатизм, экстремизм и терроризм.

Ключевые слова: Казахстан, Евразия, цивилизации, форум, традиционные религии, ислам, христианство, иудаизм, буддизм, синтоизм, даосизм, письменные данные, устные данные.

Menilbayev G.A.¹

¹c.h.s., assistant professor of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

WORLD RELIGIONS AND RELIGIOUS RELATIONS

Abstract

Since ancient times, religion is one of the main forms of spiritual culture. In the era of mankind, religion influenced all aspects of human activity, which is a fundamental factor in the spiritual and social life of society. Meetings of world and traditional religions in the modern world of globalization open up new ways of cooperation and help eradicate violence, religious fanaticism, extremism and terrorism.

Keywords: Kazakhstan, Yevraziya, tsivilizatsii, forum, traditsionnyye religii, islam, khristianstvo, iudaizm, buddizm, sintoizm, daosizm, Written data, Oral data.

Бүгінгі күні Жершарында 6 055 049 000 адам өмір сүреді. XX ғасыр ішінде адамдар саны 4 есе өсті, ал соңғы 50 жыл ішінде тағы үштен бірге өседі. Мамандар есептеуі бойынша 2050 жылға қарай Жербетінде шамамен 9 000 000 000 адам тұратын болады.

Ең үлкен, бірақ басым түспейтіндің Христиандық (жалпыхалықтың 33.0%) болып табылады. Жер халқының бесінші бөлігі Исламды (Жер халқының 19.6%) уағыздайды. 13.4% Индуизм. 6.4% Қытай этникалық діні [Ch-folk]. 5.9% Буддистер. 3.6% Этникалық діндер. 1.7 % Жаңаазиядіндері.

Бір пайыздан азды мынадай діни топтар құрайды Сикхистер (Sikhs) - 23 млн. адам, шамамен 0.3%. Иудаистер - 14 млн. адам, шамамен 0.2%. Бахаистер - 7 млн. адам, шамамен 0.1%. Әр діннің әрбірі

орташа еуропа елінің халқына сәйкес еді немесе асады. Мысалы иудаистер орташа бір жарым есе Австрия, Греция немесе Португалия елдерінің халқынан асады. Діни өмір жиегінде квази-діндер жатыр-80 млн., шамамен Жер халқының 1.4%.

Діннен тыс Жер халқының 12.7% жатыр. Ешбір дінді уағыздамайтын адамдарды атеистер деп атауға болмайды. Діннен тыс адамдар дін саласынан тыс болмауы да мүмкін. Бұл топқа түрлі себептермен өздерін қандай да бір конфессия мүшелеріне жатқызбайтын және өзінің діни тағылымы мен өзінің діни қатынастарын дәл анықтай алмайтын адамдар кіреді. Осы топқа діннен тыс және тұтас дін саласынан тыс адамдар кіруі мүмкін. Олар үшін дін жоқ, себебі діншілдік жоқ.

Діннен тыс халыққа дінге қарсы тек - атеизм (жер халқының 2.5%) жатады. Барлық дінге қарсы шыға отырып олар діни сенімнің көптеген белгілеріне ие. Атеизм жоқтыққа, дін барға сенеді.

Діннен тыстар мен атеистер бірлесіп Жер халқының 15.2% құрайды.

Берілген сандар әлемде діннің таралуын нақты көрсетеді. Алайда дін өсіп отырады. Дін туралы толық білу үшін оның даму үрдісін және оны өзге дін өсуімен салыстыру мүмкіндігін білу керек. Осы үлгімен біздің дініміздің өміршеңдігін және дін саласында болып жатқан ғаламдық процестер туралы біле аламыз.

Негізгі сандар мен процестер:

I. Жер халқы. Жыл сайын 124.3 млн. адам туады, олар Жер халқының 2.05% құрайды. Жыл сайын 52.7 млн. адам өледі - Жер халқының 0.87%. Туу мен өлім айырмашылығы біздерге халықтың нақты өсу санын береді - 71.6 млн. адам немесе жылына 1.18% Жер халқы.

II. Христиандық Христиандардың таза өсуін анықтау барынша күрделі. Көрсету үшін христиандарға Жер халқының барлық қалғандарын, яғни христиан еместерді қарсы қояйық. жыл сайын христиан отбасында 36.6 млн. адам (1.83% христиан) дүниеге келеді, Христиандыққа 19.0 млн. адам (0.95%) кіреді, Христиандықтан өзге діндерге 16.5 млн. адам (0.83%) кетеді, 18.4 млн. христиан (0.92%) өледі. Осы үлгімен туылғандар мен христиандыққа өткендерді қосып және кеткендер мен өлшендерді алып тастап әлемде христиандардың 20.7 млн. адамға таза өсуін аламыз (жылына 1.04% христиан немесе жылына Жер халқының 0.34 %).

Осы сызба бойынша Жердің христиан емес халықтардың өсу статистикасын есептейік. Христиан еместер жыл сайын: 87.7 млн. (Жер халқының 2.16%) туылады, христиандықтан 16.5 млн. (0.41%) келеді, христиандыққа 19.0 млн. (0.47%) кетеді және 34.3 млн. (0.85%) өледі. Христиан еместердің таза өсуі 50.9 (1.26% христиан еместер, немесе Жер халқының 0.84%) болады.

Жер шарының үштен бірін құрайтын христиандардың өсуі барлық қалған (христиан емес) халықтың өсуіне қарағанда екі жарым есе баяу жүреді.

III. Ислам. Барлық діндер арасында Исламды уағыздайтын адамдар саны барлығынан жылдам өсіп келеді. Жыл сайынғы өсу 24.9 млн. адамды құрайды, мұсылмандар санынан 2.1% немесе Жердің барлық халқынан 0.4%.

IV. Индуисттер Индуизмді ұстанушылар жыл сайын 1.7 % артып жылына 13.8 млн. адамды құрайды.

V. Буддисттер өсу 1.1% немесе жылына 3.9 млн. адам.

VI. Этникалық діндер өсу 1.3 % немесе жылына 2.9 млн. адам.

VII. Қытай этникалық дін [Ch-folk] Өсу 1.0% немесе жылына 3.8 млн. адам.

VIII. Жаңа Азия діндері Өсу 1.0% немесе жылына 1.0 млн. адам.

IX. Иудаизм Өсу 0.9% немесе жылына 0.13 млн. (130 мың.) адам.

X. Сикхи Өсу 1.9% немесе жылына 0.2 млн. (200 мың) адам.

XI. Христиан емес спиритуалисттер Өсу 2.0% немесе жылына 0.2 млн. (200 мың) адам.

XII. Синтоисттер Өсу -1.0 % (азаяды) немесе жылына -0.03 млн. (-30 мың) адам.

XIII. Джайнисттер Өсу 0.9 % немесе жылына 0.04 млн. (40 мың) адам.

Христиандық конфессиялар өсуі: 1. Католик шіркеуі - өсу 1.3% немесе жылына 13.5 млн. адам. 2. Тәуелсіз христиан шіркеулері - өсу 2.5% немесе жылына 9.5 млн. адам. 3. Протестанттар - өсу 1.4 % немесе жылына 4.85 млн. адам. 4. Англикандар - өсу 1.56% немесе жылына 1.24 млн. адам 5. Православиеліктер - өсу 0.54% немесе жылына 1.17 млн адам. 6. Маргинальдық христиан топтары - өсу 1.68% немесе жылына 0.4 млн (440 мың) адам.

Тарихтан бірнеше сандар: Иисуса Христ заманынан бүгінгі күнге дейін Жер бетінде 36 831 млн адам (36.8 миллиард) туды. Бұл осы уақыт ішінде Жерде бүгінгі күнге тең халық бес рет ауысты деген сөз. Барлық адамдардан 20 ғасыр ішінде христиандар тек 24% (8 816 млн адам) болды. Сандар христиан жақтаушылардың сәйкессіздігін және ол әлемдік тарих барысына әсерін көрсетеді (мысалы сапалы және сандық белгілердің өзара әрекеті).

Христиан азап шегушілері: Христиандықтың бірінші ғасырларының азап шегушілері христиан-дықтың дамуы мен таралуына қатты әсер етті. Олардың мақсаты идеологиялық сипатқа ие болды, олар

адамдар санасында төңкерістер жасап отырды. XX ғасыр азап шегушілері барлық бұрынғы ғасырлар ішінде азаптанып өлгендердің санынан бірнеше рет асатын санмен таң қалдырады.

Діндерді құрлықтар бойынша тарату: (дін уағыздаушылар санынан %)

Христиандар: Африка - 18% Азия - 15.6% Еуропа - 28% Латын Америкасы - 24% Солтүстік Америка - 13% Мұхит аралдары - 1.3% усұльмандар: Африка - 26.7% Азия - 70% Еуропа - 2.7% Латын Америкасы - 0.14% Солтүстік Америка - 0.37% Мұхит аралдары - 0.03%

Индуисттер: Африка - 0.3% Азия - 99% Еуропа - 0.2% Латын Америкасы - 0.1% Солтүстік Америка - 0.2% Мұхит аралдары - 0.04%

Діннен тыс тар мен атеисттер: Африка - 0.6% Азия - 79.5% Еуропа - 14% Латын Америкасы - 2.0% Солтүстік Америка - 3.3% Мұхит аралдары - 0.4 %

Дінаралық диалог мәдениеттердің бірігу негізі Тарих деректеріне сүйенсек, Қазақстан әрқашанда Шығыс пен Батыстың түрлі діни дәстүрлерінің, мәдениеттері мен өркениеттерінің тоғысу және үйлесу торабы болды әрі күні бүгінге дейін болып келеді. Егемендігін алғаннан бері жиырма жыл ішінде елімізде барлық конфессия өкілдеріне белгілі бір дінді тұтуға толық еркіндік қамтамасыз етілді. Діни институттардың сандық және сапалық тұрғыда айтарлықтай өсуі орын алды. Бүгінгі таңда Қазақстан – аумағында 130ға жуық ұлт пен этникалық топ, 46 конфессия және деноминация өкілдері тұрып жатқан көп ұлтты мемлекет. Соңғы кездерде қазақстандық қоғамның өсіп келе жатқан діндарлығы байқалады. Осылайша, Мәдениеттер мен діндердің халықаралық орталығы ұйымдастырған 2011 жылғы социологиялық зерттеулердің мәліметтеріне сәйкес соңғы 3 жыл ішінде әр оныншы адам діндарлау бола түсіп, бұрын өздерін дінсіздер қатарына жатқызған адамдардың тағы 4,5% Құдайға сене бастаған. Қазақстандықтардың көпшілігі елдегі этносаралық қатынастар тұрақты оң сипатқа ие деп есептейді, және олардың басым бөлігі түрлі дінді ұстанатын адамдармен тұрғанды өздері үшін тиімді деп санайды 79,6%, бұл, әлбетте, қазақстандық қауымның жоғары діни толеранттылығын дәлелдейді. Соңғы статистикалық деректерге қарағанда діни бірлестіктердің жалпы саны 3975 құрап отыр. Діни бірлестіктердің қарамағында 3423 культтық ғимарат бар, олардың ішінде 2495 – мұсылман мешіттері, 260 – православиелік және 100 – католик шіркеулері, 7 – синагога, және бес жүзден астам протестант шіркеулері мен ғибадат үйлері. Ел халқының 90% астамы өздерін Қазақстандағы екі негізгі діни конфессияның біреуіне жатқызады – ислам (54,7%) және православиелік христиандық (36,2%). 12/18/2015 Congress of World Religions Дінаралық; диалог мәдениеттердің; бірігу негізі Құрбан айт пен Рождество Христово Қазақстанда демалыс күндері етіп жарияланған ресми түрде діни мейрам болып табылады. Осылайша, мәдени, этникалық және діни алуантүрлілікте мәдениетаралық және дінаралық диалогты қолдау, ата бабаларымыздың дәстүрлерін, бейбітшілік пен келісімді, рух бірлігі мен өзара түсініспеншілікті сақтау жас мемлекет үшін таптырмас тәжірибе болып табылады.

Дәстүрлердің мирасқорлығын жалғастырып, қазіргі замандағы діннің артқан рөлін ескере отырып, Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев Әлем және дәстүрлі діндер лидерлерінің Съезін өткізу бастамасын ұсынды. Мемлекет қолдауымен өткізілген дінаралық кездесулердің әлемде бұрын сонды болып көрмегендігін атап айтқан жөн. Ежелден дін рухани мәдениеттің негізгі нысандарының бірі болып табылады. Адам тарихы кезеңінде дін адамзат қызметінің барлық салаларына ықпалын тигізіп келуде, ол қоғамның рухани әрі әлеуметтік өміріндегі негізін қалаушы фактор болып табылады. Бүкіләлемдік жаһандандудың заманауи реалияларында әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің бас қосуы өзара ынтымақтастыққа жаңа жол ашып, зорлық, діни фанатизм, экстремизм және лаңкестіктен арылуға септігін тигізеді.

Осылайша, халықаралық конференциялар мен дінаралық форумдар қазіргі заманның өзекті мәселелерін шешуде діндердің нәтижелі диалогы мен тиімді ынтымақтастығының, қауіпсіздік, өзара құрметтеу, тең құқықтылық қағидаларын бекіту, руханиадамгершілік негіздері басымдықтарының маңыздылығын ашық дәлелдейді. Қазақстанның тәжірибесі әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің конструктивтік пікір алмасу және бірлесіп күш салысу жолы адамдарды бөлетін тосқауылдардан өтуге, мәдениеттердің жақындасуына, бейбітшілік пен келісім идеяларын ойдағыдай алға қарай жылжытуға септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Ислам. Энциклопедиялық сөздік. – М.: «Ғылым», Шығыс әдебиетінің басты редакциясы, 1991. – 315 бет. – ISBN 5-02-016941. – 2 бет.68-69.*

2 *Токаев К.К. Под стягом независимости: очерки о внешней политике Казахстана. – Алматы: Білім, 1997. – 736 с.*

3 *Токаев К.К. Внешняя политика Республики Казахстан в условиях глобализации. – Алматы: АО “САК”, 2000. – 584 с.;*

4 *Олкотт. Двенадцать мифов о Центральной Азии. // Казахстан и мировое сообщество. - №3. – 1995. – С. 35.*

5 Бакаев А.К. *Национальная безопасность РК: в контексте истории и современности.* – Астана: Елорда, 2000. – 160 с.

6 Бакаев А.К. *Военная и внешняя безопасность Казахстана на пороге XXI века (в савт.).* – Алматы, 1998. – 125 с.

7 Кузнецов Е.А. *Современные проблемы международных отношений.* – Алматы: АГУ им. Абая, 2000. – с. 3 – 12.

8 Лаумулин М. *Казахстан в современных международных отношениях: безопасность, геополитика, политология.* – Алматы, 2000 г.

9 Сарсенбаев Т.С. *Государственная идеология и политический плюрализм // Мысль.* – 1996. – № 5. – С.14-16; с.14.

10 *Центральная Азия до и после 11 сентября: геополитика и безопасность.* – Алматы: КИСИ, 2003. – 209 с.

11 Иванов В., Трофимов Я. *Религии Казахстана. Справочник.* – Алматы, 1999. – 139 с.; с. 17.

12 Нуртазина Д. *Казахстан и Арабский мир: проблемы и перспективы сотрудничества.* – Алматы. – С. 103-108; с. 103.

УДК 331.101.262

МРНТИ 10.63.33

Г.Е. Канафина¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан*

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ: ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ РАСШИРЕНИЯ В ЕАЭС

Аннотация

Статья рассматривает экстенсивный путь развития миграционной ситуации в ЕАЭС. В экстенсивном сценарии развития миграционной ситуации в ЕАЭС рассматриваются перспективы географического расширения Евразийского экономического союза, оценивается влияние расширения на потоки трудовой миграции и социально-экономические последствия для вступающих в Союз стран. В интенсивном сценарии развития миграционной ситуации в ЕАЭС рассматриваются перспективы углубления экономической интеграции стран-участниц, оцениваются перспективы создания единого рынка труда высококвалифицированных специалистов в ЕАЭС на базе единой инновационной инфраструктуры и единого образовательного пространства.

Перспективы присоединения новых стран к Евразийскому экономическому союзу могут коренным образом повлиять на решение ряда социально-экономических проблем. К их числу следует отнести: предотвращение возможных конфликтов, зарождающихся на основе усиления миграционных процессов, а также создание механизмов интеграции и адаптации мигрантов к условиям новой социокультурной среды.

Дальнейшее расширение Евразийского экономического союза должно строиться на активном взаимодействии с другими интеграционными объединениями. В частности, странам ЕАЭС целесообразно развивать сотрудничество с Китаем в рамках проекта «Новый шелковый путь».

Ключевые слова: миграция, социально-экономические, перспективы, расширения, процессы, благосостояние, влияние, факторы.

Г.Е. Канафина¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

ЕҢБЕК КӨШІ-ҚОНЫ: ЕАЭО-да ОНЫ КЕҢЕЙТУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Аңдатпа

Мақала ЕАЭО-дағы көші-қон жағдайын дамытудың экстенсивті жолы қарастырылады. ЕАЭО-дағы көші-қон ахуалын дамытудың экстенсивті сценарийінде Еуразиялық экономикалық одақтың географиялық кеңеюінің перспективалары қарастырылады, Еңбек көші-қон ағымына кеңеюдің әсері және одаққа кіретін елдер үшін әлеуметтік-экономикалық салдарлар бағаланады. ЕАЭО-дағы көші-қон жағдайын да-

мытудың қарқынды сценарийінде қатысушы елдердің экономикалық интеграциясын тереңдету перспективалары зерттеліп, бірыңғай инновациялық инфрақұрылым мен бірыңғай білім беру кеңістігі негізінде ЕАЭО-да жоғары білікті мамандардың бірыңғай еңбек нарығын құру перспективалары бағаланады.

Жаңа елдердің Еуразиялық экономикалық одаққа қосылу перспективалары бірқатар әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуге түбегейлі әсер етуі мүмкін.

Олардың қатарына мыналарды жатқызуға болады: көші-қон процестерін күшейту негізінде туындайтын ықтимал жанжалдардың алдын алу, сондай-ақ көшіп-қонушыларды жаңа әлеуметтік-мәдени орта жағдайларына біріктіру мен бейімдеу тетіктерін құру.

Еуразиялық экономикалық одақты одан әрі кеңейту басқа интеграциялық бірлестіктермен белсенді өзара іс-әрекетте құрылуы тиіс. Атап айтқанда, ЕАЭО елдері "Жаңа Жібек жолы" жобасы аясында Қытаймен ынтымақтастықты дамытқан жөн.

Түйін сөздер: көші-қон, әлеуметтік-экономикалық, перспективалар, кеңейту, процестер, әл-ауқат, ықпал, факторлар.

G.E. Kanafina

Kazakh national Pedagogical University named after Abai Almaty, Kazakhstan

LABOR MIGRATION: PROSPECTS FOR ITS EXPANSION IN THE EAEU

Abstract

The article considers the extensive way of the development of the migration situation in the EAEU. In the extensive scenario of the development of the migration situation in the EAEU, prospects for the geographical expansion of the Eurasian Economic Union are considered, the impact of the expansion on labor migration flows and socio-economic consequences for the countries joining the Union are assessed. In the intensive scenario of the development of the migration situation in the EAEU, prospects for deepening the economic integration of the participating countries are considered, the prospects for creating a single labor market of highly qualified specialists in the EAEU on the basis of a single innovation infrastructure and a single educational space are evaluated.

Prospects for new countries to join the Eurasian Economic Union may fundamentally affect the solution of a number of socio-economic problems. These include: preventing possible conflicts arising from the intensification of migration processes, as well as creating mechanisms for the integration and adaptation of migrants to the conditions of a new social and cultural environment.

Further expansion of the Eurasian Economic Union should be based on active interaction with other integration associations. In particular, it is advisable for the EAEU countries to develop cooperation with China in the framework of the New Silk Road project.

Keywords: migration, socio-economic, prospects, expansion, processes, welfare, influence, factors.

В статье рассматривается экстенсивный путь развития миграционной ситуации в ЕАЭС. В экстенсивном сценарии развития миграционной ситуации в ЕАЭС рассматриваются перспективы географического расширения Евразийского экономического союза, оценивается влияние расширения на потоки трудовой миграции и социально-экономические последствия для вступающих в Союз стран. В интенсивном сценарии развития миграционной ситуации в ЕАЭС рассматриваются перспективы углубления экономической интеграции стран-участниц, оцениваются перспективы создания единого рынка труда высококвалифицированных специалистов в ЕАЭС на базе единой инновационной инфраструктуры и единого образовательного пространства.

Экстенсивный сценарий – перспективы расширения ЕАЭС

Как отмечает исследователь Безвербный В.А.: «конкуренция за трудовые ресурсы, а также развитие единого рынка труда способствуют демографическому и территориальному расширению международных интеграционных объединений для достижения устойчивого социально-экономического развития. В этой связи стремление большинства интеграционных объединений к поиску ассоциированных членов и принятию новых стран видится абсолютно логичным, экономически оправданным решением» [1].

Перспективы присоединения новых стран к Евразийскому экономическому союзу могут коренным образом повлиять на решение ряда социально-экономических проблем. К их числу следует отнести: предотвращение возможных конфликтов, зарождающихся на основе усиления миграционных процессов,

а также создание механизмов интеграции и адаптации мигрантов к условиям новой социокультурной среды.

Дальнейшее расширение Евразийского экономического союза должно строиться на активном взаимодействии с другими интеграционными объединениями. В частности, странам ЕАЭС целесообразно развивать сотрудничество с Китаем в рамках проекта «Новый шелковый путь».

Как отметил президент РФ В.В. Путин: «Евразийский экономический союз не стремится объединить только постсоветские государства; формируемое евразийское пространство будет иметь более широкие границы. Экономический союз может сыграть роль связующего звена между Европой и Азиатско-Тихоокеанским регионом. У взаимоотношений ЕАЭС и ЕС есть большие перспективы совместного развития, несмотря на некоторую напряженность последнего периода, а удовлетворение обоюдных экономических интересов в XXI веке может привести к формированию единого экономического пространства от Лиссабона до Владивостока. ЕАЭС станет частью и европейского, и азиатского экономического пространства, создаст большую площадку экономического взаимодействия, «гармоничное сотрудничество экономик» [2]. Это официально засвидетельствовал и президент Александр Лукашенко, выдвинув понятие «интеграция интеграций», [3] предполагающее тесное взаимодействие двух интеграционных структур – ЕС и ЕАЭС. По сравнению с другими примерами проявления регионализма на постсоветском пространстве, преимущество ЕАЭС – в преследовании четких задач, в основе чего лежит взаимная выгода и уважение суверенитета стран участниц.

Несмотря на возникшие в 2014 году экономические проблемы, резкое снижение курса рубля, некоторые разногласия на политическом уровне, ЕАЭС продолжает оставаться самым реальным и перспективным вариантом развития интеграционных процессов на постсоветском пространстве. Это обусловлено тем, что интеграция имеет экономическую направленность; политизация взаимоотношений в формирующемся экономическом союзе, как показал прошлогодний опыт, лишь мешает его развитию.

На сегодняшний день множество стран проявляет интерес к интеграционному объединению ЕАЭС, особенный интерес проявляется в присоединении к зоне свободной торговли ЕАЭС.

В 2015 г. заключено соглашение о создании зоны свободной торговли ЕАЭС с Вьетнамом. Рассматриваются возможности заключения подобных соглашений с Израилем, Египтом, КНР, Индией, Ираном, Пакистаном, Зимбабве, Тунисом, Сирией, Иорданией, Монголией, Албанией и с Европейским союзом [4] Данные страны уже не один раз выражали свое желание о создании ЗСТ с ЕАЭС. Всего в Евразийскую экономическую комиссию было подано около 30 подобных обращений. Важнейшим событием в этом плане может стать реализация договоренностей лидеров России и Китая (май 2015 г.) об объединении двух проектов – ЕАЭС и «Нового Шелкового пути». Реальным механизмом такого объединения также может стать ЗСТ.

Однако, судя по всему, в обозримом будущем именно страны Центральной Азии присоединятся к ЕАЭС. Наиболее вероятным представляется вступление в ЕАЭС Республики Таджикистан. Президент Таджикистана Э. Рахмон в 2014 г. заявил о необходимости изучения экономической базы и правовых документов Евразийского экономического союза «с целью возможного дальнейшего вхождения в это новое интеграционное объединение» [5].

Одним из основных факторов вступления в ЕАЭС является обширная трудовая миграция из Таджикистана в Россию и Казахстан. Для Таджикистана эмиграция стала механизмом снижения безработицы и сокращения дефицита платежного баланса за счет поступления денежных переводов. Трудовая миграция стала не только средством выживания населения и инструментом снижения демографической напряженности, но и механизмом экономической интеграции на постсоветском пространстве снизу [6]. По данным Всемирного Банка трудовая миграция и денежные переводы занимают центральное место в развитии Таджикистана с 2000 года [7].

Население Республики Таджикистан быстро увеличивается, в то время как количество рабочих мест растет недостаточным темпом. По данным Агентства по статистике при президенте Республики Таджикистан демографический прирост в Таджикистане за 2005-2013 гг. составил 2 млн. человек (с 6,1 млн. до 8,1 млн. человек) [8]. Сельское хозяйство – единственный сектор, где наблюдается существенный рост числа рабочих мест, около 66% занятых в общей структуре занятости. Занятость в не аграрных секторах растет очень медленно или вовсе стагнирует. Лишь 18% заняты в нематериальной сфере. 36,3% населения в трудоспособном возрасте были не заняты по данным ЕАБР на 2010 г. [9] По данным обследования уровня жизни в Таджикистане, проведенным Всемирным Банком в 2007 г. трудовая миграция остается прерогативой членов бедных домохозяйств: среди 60% домохозяйств с низкими показателями уровня потребления минимум один член семьи работает за рубежом. [10] Стоит также

отметить разницу в доходах трудовых мигрантов, выезжающих на заработки в Российскую Федерацию и граждан Таджикистана, работающих в Республике. По оценкам ЕАБР в среднем, мигранты зарабатывают в 3,8 раз больше, чем работник в Таджикистане с аналогичными социально-экономическими характеристиками. По данным опроса ЕАБР (вернувшихся в Таджикистан) мигрантов в 2009 году, 98% из них заявляли, что основная причина миграции – поиск работы. Более 60% уехавших из страны были безработными. Около 27% мигрантов работали в Таджикистане, но предпочли переехать в другую страну с целью поиска новой работы и более привлекательной зарплаты [11].

Стоит также отметить высокий уровень зависимости национальной экономики Таджикистана от трудовых мигрантов, а именно от денежных переводов трудовых мигрантов. Более 90% денежных переводов приходится на Российскую Федерацию. Чем выше доля поступлений от трудовых мигрантов в ВВП страны-донора, тем больше национальная экономика страны-донора зависит от экономической ситуации в стране-реципиенте рабочей силы. По данным Национального банка Республики Таджикистан, трудовые мигранты в 2014 г. отправили около 4 млрд. долларов США, что составляет 45% ВВП страны [12], что сделало Таджикистан самым зависимым от денежных переводов государством в мире.

По информации Центрального Банка РФ, в 2014 г. из России в Таджикистан через системы денежных переводов (Anelik, BLIZKO, Contact, InterExpress, UNISream, Western Union, Колибри, ЛИДЕР, Почта России, Золотая Корона) было переведено 3,83 млрд. дол. [13] Данную цифру нельзя считать достоверной, поскольку она не учитывает средства, вывезенные в наличной форме и переведенные через неформальные каналы. Экономический спад в Российской Федерации выявил высокую степень зависимости Республики Таджикистан от миграции. По данным всемирного Банка, в результате резкой девальвации российского рубля, стоимость денежных переводов в долларовом эквиваленте снизилась на 8,3% в 2014 г. В начале 2015 г. стоимость денежных переводов продолжила падение: в январе-апреле 2015 г. в республику физическими лицами было перечислено 615,6 млн. дол, что на 318,6 млн. (т.е. на 34,1%) меньше показателя аналогичного периода прошлого года [14].

Денежные переводы трудовых мигрантов играют значимую социально-экономическую роль для Республики Таджикистан. Если бы не денежные переводы, уровень бедности увеличился бы с 33,8 % до 54,5 % в среднем по стране. Уровень бедности среди получающих переводы домохозяйств значительно меньше, чем в среднем по стране (18,8% против 32,2%). Денежные переводы снижают уровень бедности в сельских районах. Денежные переводы способствуют сокращению уровня бедности [15] в Таджикистане, который снизился с 40,9% в 2012 г. до 33,8% в 2014 г.

Сегодня можно наблюдать масштабную трудовую миграцию из Таджикистана в Россию. По данным ФМС России по состоянию на май 2015 г., в РФ находилось 990 300 таджикских граждан. Из этого числа самую крупную категорию составляют молодые трудоспособные мужчины в возрасте от 18 до 29 лет – 411 615 человек. Абсолютное большинство граждан Республики Таджикистан, находящиеся на территории России – трудовые мигранты и члены их семей [16]. Стоит отметить, что реальное число трудовых мигрантов в России из Республики Таджикистан, значительно больше, учитывая, что официальная статистика не охватывает все категории иностранцев, в частности, въехавших и пребывающих в РФ нелегально. Представители ФМС России оценивают число нелегальных мигрантов в России всех национальностей по состоянию на февраль 2015 г. в более чем 2 млн. чел., среди которых значительное количество трудовых мигрантов из Таджикистана [17].

Снижение валютных доходов, ужесточение миграционного законодательства и экономические проблемы в России в 2014-2015 гг. способствовали сокращению общего числа трудовых мигрантов из Таджикистана в РФ. По статистическим данным ФМС РФ потоки трудовой миграции из Таджикистана в Россию уменьшились примерно на 200 тыс. человек с 1,2 млн. до 1 млн. человек [18].

Вступившее в силу новое миграционное законодательство с множеством ограничений в отношении стран, не входящих в ЕАЭС и «проводниковый эффект трудовой миграции» может стать определенным притягивающим фактором в вопросе присоединения Таджикистана к ЕАЭС. Сегодня Евразийский экономический союз можно позиционировать как определенный механизм регулирования трудовой миграции, так как членство в Союзе предоставляет доступ к единому рынку труда. Россия, как основная страна-реципиент рабочей силы в ЕАЭС, в свою очередь, заинтересована не только в увеличении трудовых ресурсов, но и в легализации большого количества трудовых мигрантов из Таджикистана, а также в сохранении и укреплении интеграционных связей с бывшими советскими республиками для обеспечения оптимального демографического баланса. Кроме того, вступление Таджикистана в ЕАЭС позволит трудовым мигрантам на законном основании и в полной мере воспользоваться преференциальным режимом единого рынка труда ЕАЭС.

Таким образом, в случае присоединения Таджикистана к ЕАЭС и к единому рынку труда соответственно, можно выделить следующие эффекты в контексте трудовой миграции:

Для стран-участниц ЕАЭС (основные страны-реципиенты Россия и Казахстан):

- Рост доходов бюджетов принимающих стран за счёт уплаты подоходного налога (российский бюджет недополучает 10-40 млрд. рублей в год только от налога на доходы физических лиц).
- Оптимизация распределения рабочей силы внутри Единого экономического пространства.
- Уменьшение издержек по сдерживанию недокументированной миграции (легализация трудовых мигрантов через механизм единого рынка труда).
- Повышение рисков и угроз национальной безопасности в связи с наличием общей границы Республики Таджикистан с Афганистаном и проблемой системы санитарно-эпидемиологического надзора в Республике Таджикистан.

Для Республики Таджикистан:

- Вхождение в единый рынок труда в большей степени приведет к легализации тех трудовых мигрантов, которые работают на данный момент в странах-участницах ЕАЭС незаконным образом, чем к увеличению потоков трудовой миграции из Таджикистана. Стоит полагать, что после вступления Таджикистана в ЕАЭС трудовая миграция увеличится незначительно, примерно на 10-15%, учитывая сезонный характер трудовой миграции из Таджикистана.
- Объем денежных переводов зависит от количества трудовых мигрантов, средней заработной платы и доли доходов, которые перечисляются домой. Учитывая, что при присоединении Таджикистана к единому рынку труда, уровень заработной платы мигрантов приблизится к национальному уровню, оценки роста денежных переводов находятся в интервале 15-25% от текущего уровня, а доли переводов до 49-53% ВВП (в предположении роста ВВП на 7%) при изменении экономической ситуации в России.

Список использованной литературы:

1. Безвербный В.А. Демографические и миграционные аспекты региональной интеграции (исследование проведено при поддержке гранта РГНФ № 13-32-01305-а2). Миграционные мосты в Евразии: Материалы VII международной научно-практической конференции «Роль трудовой миграции в социально-экономическом и демографическом развитии посылающих и принимающих стран» (Москва – Ставрополь, 13-18 октября 2015 года) // Под ред. чл.-корр. РАН Рязанцева С.В. – М.: Изд-во «Экон-Информ», 2015. – С. 338.

2. Путин В.В. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня // Известия. 5.10.2011. – С. 5.

3. Лукашенко А. О судьбах нашей интеграции // Известия. 19.10.2011. – С. 5.

4. Российская газета. Тунис предложил создать зону свободной торговли с ТС и ЕАЭС. [Электронный ресурс]. – URL: <http://rg.ru/2015/01/14/tunis-anons.html> (дата обращения 18.12.2015). Интерфакс. Зимбабве захотела заключить соглашение о зоне свободной торговли с ЕАЭС. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.interfax.ru/business/454338> (дата обращения: 19.11.2015). Газета.ру. Египет и ЕАЭС договорились о создании зоны свободной торговли. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gazeta.ru/business/news/2015/02/10/n_6911237.shtml (дата обращения: 26.02.2015).

5. Национальное информационное агентство Таджикистана «Ховар». [Электронный ресурс]. – URL: <http://khovar.tj/rus/economic/43089-tadzhikistanu-i-evraziyskiy-ekonomicheskij-soyuz.html> (дата обращения: 25.12.2014).

6. Экономическое взаимодействие стран-членов СНГ в контексте Евразийского интеграционного проекта: Сборник научных статей /Отв. ред. Л.Б. Вардомский, А.Г. Пылин. Дадабаева З.А. Потенциал и перспективы вступления Республики Таджикистан в Евразийский экономический союз. – М.: ИЭ РАН, 2015. – С. 262.

7. Официальный сайт Всемирного Банка. Таджикистан: Замедляющийся рост, растущая неопределенность. Доклад об экономическом развитии Таджикистана №1. Весна 2015 г. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Publications/ECA/centralasia/Tajikistan-Economic-Update-Spring-2015-ru.pdf> (дата обращения: 05.12.2015).

8. Официальный сайт Агентства по статистике при президенте Республики Таджикистан. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.stat.tj/ru/img/b417f44e3113e555ffff3cd143d5b3fe_1404816557.pdf (дата обращения: 12.01.2016).

9. Официальный сайт ЕАБР. Оценка экономического эффекта присоединения Республики Таджикистан к Таможенному союзу и Единому экономическому пространству. [Электронный ресурс] URL: http://www.eabr.org/r/research/centre/projectsCII/Tajikistan_CU_SES/ (дата обращения: 22.02.2016).

10. Официальный сайт Всемирного Банка. Обследование уровня жизни в Таджикистане 2007 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://siteresources.worldbank.org/INTLSMS/Resources/3358986-1181743055198/3877319-1220620169904/Basic_Information_Document_June_08_Rus.pdf (дата обращения: 7.02.2015).

11. Официальный сайт ЕАБР. Оценка экономического эффекта присоединения Республики Таджикистан к Таможенному союзу и Единому экономическому пространству. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.eabr.org/r/research/centre/projectsCII/Tajikistan_CU_SES/ (дата обращения: 22.02.2016).

12. Официальный сайт Национального Банка Республики Таджикистан. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.nbt.tj/files/monetary_policy_2012_tj.pdf.pdf (дата обращения: 17.04.2015).

13. Официальный сайт ЦБ РФ. Трансграничные переводы, осуществленные через системы денежных переводов по основным странам-контрагентам за 2014 год. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=CrossBorder/Rem_countries_14.htm (дата обращения: 10.05.2015).

14. Официальный сайт Всемирного Банка. Таджикистан: Замедляющийся рост, растущая неопределенность. Доклад об экономическом развитии Таджикистана №1. Весна 2015 г. [Электронный ресурс]. – URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/187691489563911716/Tajikistan-Economic-Update-Spring-2015-ru.pdf> (дата обращения: 03.02.2016).

15. Официальный сайт ФМС РФ. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.fms.gov.ru/document/5832> (дата обращения: 03.02.2016).

16. Лукашенко А.Г. О судьбах нашей интеграции // Известия. – 19 октября 2011. – С. 5.

17. Лукашенко А.Г. О судьбах нашей интеграции // Известия. – 19 октября 2011. – С. 7.

18. Официальный сайт ФМС РФ. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.fms.gov.ru/document/5832> (дата обращения: 03.02.2016).

УДК 32:372.8
МРНТИ 11.01.45

Н.А. Даукен¹, Л.Х. Матакбаева²

¹ «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

² ғылыми жетекшісі: саяси ғылымдар докторы,

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің

Халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры,

Алматы қ., Қазақстан

ЕУРО ОДАҚ ЖАҢА ТАҢДАУ АЛДЫНДА

Аңдатпа

Еуропадағы интеграциялық үдерісті дамыту ХХІ ғасырдағы халықаралық қатынастардың қалыптасуындағы жаңа жүйедегі айқындаушы фактор болып табылады. Интеграциялық үдерістер Батыс Еуропаға, интеграцияның модельдері мен механизмдеріне арналған облыстық «зетрханаға» айналды. ИАК бастаған Еуропалық Одақ еркін сауда аймағы өзінің дамуына қарай ұлттықтан жоғары құрылымдар желісін құру деңгейіне жекелеген салаларды қозғайтын мемлекетаралық келісімдерден шықты. Бұл мақалада еуропалық континенттің 28 мемлекетінің халықаралық интеграциясының жаңа жүйесін құру мәселелерін талдауға әрекет жасалды. Мұндай ауқымды кеңейту экономикалық даму деңгейі бойынша да әрбір елдің бірлестік құрамындағы өз құқықтары мен міндеттеріне көзқарастары бойынша да саралануға алып келеді. Қауымдастық деңгейіндегі басқару тек қана қалыптасады. Еуроодақ елдерінің ұлттық эгоизмін және көп деңгейлі диалогты басқару және еңсеру үшін уақыт қажет.

Түйін сөздер: Еуропалық одақ, жаһандану, еуропалық мәдениет, постмодернизм, жалпыеуропалық институттар.

Даукен Н.А.¹, Матакбаева Л.Х.²

¹магистрантка 1 курса специальности "Международные отношения", КазНПУ имени Абая

²научный руководитель: доктор политических наук, профессор кафедры международных отношений КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

ЕВРОСОЮЗ ПЕРЕД НОВЫМ ВЫБОРОМ

Аннотация

Развитие интеграционных процессов в Европе является определяющим фактором в новой системе формирования международных отношений в XXI веке. Интеграционные процессы характерны для Западной Европы, опытной лаборатории для моделей и механизмов интеграции. Европейский Союз во главе с ИАК вышел из межгосударственных соглашений, затрагивающих отдельные отрасли, на уровень создания сети наднациональных структур по мере своего развития. В данной статье предпринимались попытки анализа вопросов создания новой системы международной интеграции 28 государств Европейского континента. Такое масштабное расширение также приведет к дифференциации по уровню экономического развития и по отношению каждой страны к своим правам и обязанностям в составе объединения. Управление на уровне сообщества только формируется. Для преодоления национального эгоизма и многоуровневого диалога стран Европейского союза необходимо время.

Ключевые слова: Европейский союз, глобализация, европейская культура, постмодернизм, общеевропейские институты.

N.Dauken¹, L.Matakbaeva²

¹postgraduate of Master 1 specialty International relations, Department of international relations of the Institute Sorbonne-Kazakhstan in KazNPU named after Abai,

²doctor of political sciences, professor of chair International relations Kazakh National Pedagogical University named Abai, Almaty, Kazakhstan

THE EUROPEAN UNION BEFORE THE NEW SELECTION

Abstract

The development of integration processes in Europe is a determining factor in the new system of formation of international relations in the XXI century. Integration processes are typical for Western Europe, regional laboratory for models and mechanisms of integration. The European Union, led by IAC, has moved from interstate agreements affecting individual industries to a network of supranational structures as it develops. This article attempts to analyze the creation of a new system of international integration of 28 States of the European continent. Such a large-scale expansion will also lead to a differentiation in the level of economic development and in the relation of each country to its rights and obligations within the Association. Community-level management is only formed. Time is needed to manage and overcome the national selfishness of the European Union countries and multi-level dialogue.

Key words: European Union, globalization, European culture, postmoderism, European institutions.

Қазіргі заманғы Еуропадағы интеграциялық үдерісті сипаттайтын ауқымдармен тереңдік басқа өңірлік интеграциялық бірлестіктермен салыстарғанда ЕО-ның бірегейлігін растайды. Халықаралық қатынастар жүйесінің біртұтас құрамдас бөлігі ретінде қалыптаса отырып, Еуропалық Одақ АҚШ-тың жаһандық үстемдігіне саяси және экономикалық қарсы тұр. Еуропалық қоғамдастықтар мен Еуро Одақ беріктігімен орнықтылығы олардың құрамына еркін нарықтық экономикамен құқықтық мемлекет принциптерін ұстанатын мемлекеттер кіруімен ғана емес, сонымен түсіндіріледі. Бірақ, олардың көпшілігі Батыс Еуропа өркениетіне жатады, өздерінің рухани және мәдени қауымдастықтарын түсінеді. Еуропалық интеграцияда бірігуден экономикалық пайданы сезіну және Еуропа шеңберінде ортақ нарық құру маңызды рөл атқарады [1]. Кейбір зерттеушілер Еуропалық Одақ позитивті жаһандандудың жалғыз үлгісі болып табылады деп санайды, шын мәнінде бұл билікті ұлттықтан жоғары үкіметке берудің жалғыз үлгісі. Еуроодақ халықаралық ұйыммен квазимемлекеттік федералдық ұрылымның сапасын өзіне қосады. Жақында ғана бірыңғай Еуропа жобасы айқын табысқа жетуде. Осы кенейту үдерістерінің барлығы іс жүзінде ЕО басқарушылығы және осы ұйымның тиімді жұмыс істеу мүмкіндігін күрт төмендетті, бүгінгі қиындықтар, мысалы Грециямен байланысты проблемалар өз уақытында ескі континенттің көшбасшылары таңдаған жалпыға бірдей құрлықтың

интеграцияға жол қайта қарау мен түзетуді талап ететінін көрсетті. Грецияның еуро аймақтан кетуін білдіретнін жаңа неологизм – GrExit пайда болды. Gresse және Exit Грецияның Еуроаймақтан шығуы үлкен шығын әкеледі. GrExit одақтың басқа елдеріндегі саясаткерлердің электртануына әрекет ететін бірқатар процестер құрар еді. Орталық банкирлер, шенеуніктер және саясаткерлер деген белгі Франкфуртте Брюссельмен Берлинде Еуропа тағдырын өз қолында ұстап тұр. Бұл екі реет ойлануға тиіс сайлаушыларға арналған сабақ болды, ол қарсы үнемдеу жақтаушыларына дауыс беру алдында, сондай-ақ саясаткерлерге арналған тепе-теңдік қауіпі туралы сабақ. Грек экономикасы кейін қалпына келсе, қалғандарына сендіру әлде қайда қиын болар еді. Еуропалық Одақ қандай қиындықтарға тап болады? Еуропалық Одақтың кеңеюіне интеграциялық үдерістің тереңдеуі мен тығыз байланысты. Осылайша, 2000 жылдың ортасында Еуро одақ интеграциялау процесі механикалық тұрғыда өтті. Тек 3-4 жылда осы бірлестіктің қатысушы елдерінің саны екі есеге өсті. ЕО-ның жаңа кеңеюі өзінің ауқымы бойынша ғана емес сондай-ақ әлеуметтік және экономикалық дамудың әртүрлі деңгейлеріндегі ескі және жаңа мүше мемлекеттердің интеграциясы процесінің күрделілігіне қарайда маңызды рөл атқарады. Орталық және Шығыс Еуропа елдері үшін Еуропалық Одақты кеңейтудің экономикалық әсері интеграциялық ядро елдеріне қарағанда, экономикалық тұрғыдан Батыс Еуропа үшін үшінші орынды иеленеді. Еуропалық Одақ мемлекеттері негізінен экономикалық емес, саяси пайымдауларды басшылыққа ала отырып, орталық және нақты еуропа елдерін қабылдау пайдасына принципті шешім қабылдады.

2004 жылы оған Эстония, Латвия, Литва, Польша, Чехия, Словения, Венгрия, Словакия, Кипр қабылданды. Мальта Одақтың әр түрлілігінің өсуіне алып келді, шағын елдердің жағдайын шиеленісті және олардың мүдделеріне қауіп төндірді, олар әртүрлі бағыттағы мақсаттардың алуан түрлілігіне ұшырауы мүмкін. ЕО кеңейтудің экономикалық тиімділігі азаматтар табысының өсуіне алып келеді деп болжалды, бірақ іс жүзінде жаңа елдердің қосылуы жан басына шаққандағы табыс деңгейінің 13 пайызға төмендеуіне алып келеді. Тереңдету және кеңейту әрдайым бір-бірімен өзара іс-қимыл жасайды, бұл буындағы жетекші бастау тереңдеу болып табылады. Экономикалық тұрғыдан алғанда, мұндай әсер екі топтың ЖІӨ-нің жан басына шаққандағы мөлшерінің арақатынасымен айқындалады. Бірінші көрсеткішке кіретін мемлекеттердің салыстырмалы экономикалық күшін, екіншісі-интеграциялық ядромен салыстырғанда олардың дамуы мен әл-ауқатының салыстырмалы деңгейі. Тұтастай алғанда, бұл екі көрсеткіш кеңейтілген бірлестіктегі мүше елдердің үлес салмағы мен рөлін алдын ала айқындайды. Олардың радио ішіндегі интеграцияны тереңдету процесіне ықпалының сипаты мен дәрежесі, сондай-ақ оның интеграциялық стратегиясы. Қатысушылар санының осындай тез және күрт өсуі ескі Еуропа деп аталатын бастапқы тұрақтылықты елеулі түрде бұзды. Яғни, осы бірлестіктің бастауында тұрған елдер. Еуроодақ қарқынды түрде кеңейген кезде, интеграция барысында артта қалған елдер алдыңғы қатарлы деңгейге дейін көтерілгендігі болжалды, бірақ дағдарыс артта қалған елдер көшбасшыларды қуып жетпегенін, ал одан әрі артта қалғанын көрсетті. ЕО құру және кеңейту Еуропаның ең үлкен жетістіктерінің бірі болды, бірақ енді оның біртұтас деп айтуға жіне өздерінің негізгі экономикалық және әлеуметтік мәселелерін шешуге қабілетсіздігі Еуропа позициясына нұсқан келтіреді. Бірыңғай нормалар белгілі бір мәдени ареал шекарасында жақсы жұмыс істейді, бірақ оларды бір текті емес әлеуметтік-экономикалық ландшафтқа енгізуге тырысқан кезде іркіліс береді. Бұл Еуропалық Одақтың нормативтік базасы бүгінгі таңда пайда болған шындықты ескере отырып, үлкен пысықтауды талап ететінін білдіреді. Бұл көптеген іргелі бағыттар бастапқыда келісілмеген, құжатпен бекітілген және сыналған. Экономикадағы дағдарыстық құбылыстар ЕО-ның тұрақты жұмыс істеу моделін бұзатын ең жарқын факторлардың бірі болып табылады. 2000 жылдың аяғында ЕО елдері арасында қайшылықтар өсуіне себеп болды. 2008 жылдың дағдарысы үлкен түзетулер енгізді және Франция мен Германия мен Ұлыбритания арасындағы белгілі бір қайшылықтарды анықтады. 2010 жылдан бастап қаржылық басқарудың екі деңгейлі схемасының жүйесі енгізілді. 2011 жылы ЕО-ның барлық мүшелерінің қатысу дәрежесін арттыруға мүмкіндік беретін басқарушы қорлар туралы арнайы қаулы қабылданды. Еуропалық деңгейдегі реттеудің тағы бір объектісі несиелік рейтингтік агенттіктер сайланады және тіпті қызметті тіркеу үшін төлқұжаттар жүргізілді. Бұл шарттар басқалармен бірге қаржы нарықтарын тұрақтандыруға және реттеуге мүмкіндік берді. Сарапшылардың алдын ала қорытындылары көрсеткендей Еуроодақтағы нарықтық реттеу иерархиялық құқықтық негізі бар көп деңгейлі басқару тәртібін рәсімдеуге алып келді. Ұлттықтан жоғары деңгейде қабылданған заңнамалық актілерді мүше мемлекеттер орындай тиіс немесе егер олар директива нысанын алса, қатысушы елдердің парламенттері ұлттық заңнамаға қайта құрылуы тиіс. Алайда ЕО-дағы иерархиялық саяси-институционалдық құрылымы салыстырмалы әлсіз.

2008-2012 жылдар аралығында Батыс Еуропада экономикалық даму қарқынының кездейсоқ және ерекше ұзақ баяулауы тіркелді. Дағдарыс кезінде бір-бірін қолдауға мүмкіндік беретін іс-қимылдың нақты стратегиялық моделі, бұл интеграция процесіне деген сенімге айналды. Батыс Еуропа елдеріндегі экономикалық саясат жыл сайын дұрыс емес жолмен деп санайтын талдаушылар бар. Мемлекеттік бюджет тапшылығы ЖІӨ-нің 3 пайызынан аспауы тиіс деп белгілейтін маастрихт өлшемдері. Мемлекеттік қарыз ЖІӨ-нің 60 пайыздан жоғары болмауы мүмкін, бүкіл Еуропаны елеусіз алып келген үлкен экономикалық сынған жоқ. Жапонияның мемлекеттік қарызы ЖІӨ-нен асып түседі, ал АҚШ мемлекеттік бюджеттің тапшылығы ЖІӨ-нің 11,6 пайызы 2011 жылы 9,3 пайызы болды. Бірақ қаржылық тұрақтылық шарттары мен экономикалық перспективалар бойынша АҚШ пен Жапония өсімінің Батыс Еуропаға қарағанда жақсы жағдайда тұр. Еуропалық қоғамдар қазіргі таңда өзінің саяси жүйесін терең қайта құру процесін, легитимацияның жаңа институттары мен механизмдерін қалыптастыруды бастан кешуде [2]. Бұл туралы Еуропалық бірегейліктің идеялары өз жемісін бергеніне қарамастан, Еуропалық Қоғамдастық мүдделерінің ұлттық мүдделерінен үстемдігіне қарсы наразылық байқалғанда еуропалық интеграция үдерісінің серпінін талдау қуәландырды. Бұл Шығыс Еуропа елдерінің әрқайсысында ұлттық егемендікті және ұлттық мәдениет дәстүрлерін сақтауға әрекет ететін және көптеген азаматтар сүйетін саяси күштер бар екенін қуәландырды. Бұл дегеніміз тарихи және ұлттық дәстүрлер даму шамасына қарай демократия теориясына қайшы келеді. Демократияның либералды теориясы үлгі ретінде бола алмайды. Мұндай тәсіл коммунизммен демократияға көшудің бастапқы кезеңінде өз тәжірибесінің жоқтығынан ақталды. Алайда, соңғы жылдар ішінде де демократия туралы бұрынғы түсініктерді белгілі бір қайта пайымдау жүруде. Мәселен, либералды демократияның дамуы институционалдық коммуникацияның жаңа элементтерінің пайда болуына алып келді. Партиялар кәсіби одақтарды, түрлі қоғамдық қозғалыстарды толықтырады, олар ұжымдық ерік-жігерді және қоғамның коммуникациясын анықтаудың жаңа нысандарын әзірлеу қажеттілігін туындатады [3]. Халықаралық саяси иерархияда айтарлықтай шартты орын ала отырып, Еуропалық Одақ халықаралық қатынастарда мемлекеттердің құндылық қағидаттары мен мінез-құлқының ережелерін әзірлеу және осы ережелерді мемлекетаралық қарым-қатынас практикасына енгізу тұрғысынан елеулі рөл атқарады. Еуропалық мәдениеттің жер қойнауынан либералды демократияның құндылықтары өсіп, олардың негізінде көптеген батыс елдерінің қазіргі заманғы практикасы дамыды. Интеграциялық жақындасудың бес онжылдығының арқасында Еуроодақтың кеңістігі күн сайын пайда болатын жаңа шындықтарға, проблемалар мен жағдайларға қолданылатын нақты саяси және құқықтық ұстанымдардың өміршеңдігін сынаудың басты полигонына айналды. Қазіргі заманғы Еуропаның интеграциялық практикасы үнемі материал шығарады, оны қорытудың негізінде мемлекеттің қоғамдағы және халықаралық қатынастардағы мемлекеттік егенмендіктің қазіргі рөлі, топ құқықтарымен салыстырудағы адамның жеке құқықтарының басымдығы, ал адам құқықтарының жалпы сол немесе өзге елдегі және т.б. ұлттық мүддені білдіретін өзекті саяси проблемаларға қатысты неғұрлым радикалды қарама-қайшы либералды теориялар өңделді [4].

ЕО-ның интеграциялық серпілісі өмір сүрудің барлық салаларында бірыңғай саясатсыз мүмкін емес. Бұл әлеуметтік салаларды қаржыландыруға және еңбек көші-қон реттеуге және кірген елдердің өмір сүру деңгейін тұрақты арттыруға қол жеткізуге қатысты. Еуропа халқының қартаюымен байланысты демография саласындағы қолайсыз үрдістер жағдайында мұндай бағыттарды іске асыру. ЕО-ның бүгінгі жағдайы бірқатар күйге келтіру сипатындағы факторлармен күрделене түсуде. Қауымдастық деңгейінде басқару әлі де қалыптасып отыр. Интеграциялық шеңбердің кеңеюі ЕО елдерінің ұлттық эгоизмдерін басқару және тежеу міндеті жүктелген жалпыеуропалық институттардың барлық реформаларын қанағаттандыратын серпіннің себебі болды, өйткені жаңа міндеттерді шешу үшін ЕО-ның қазіргі институттары бейімделмеген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Джузеппе Тулто. *Что не так в экономике Западной Европы // Международная жизнь. 01.2014. – С.33.*
2. Матакбаева Л. *Легитимность политической власти Республики Казахстан: особенности и проблемы. – Алматы, 2011. – С.60-61.*
3. Калиев Д. *Постмажоритарная демократия в Европе: от правого ренессанса к построению новой легитимности /Analytic/ 2010. – №1. – С.48*
4. Стержнева М.В. *Структурирование политического пространства в европейском Союзе. - [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: / <http://ebiblioteka.ru/browse/dos/>. (дата обращения 25.04.2019)*

УДК 327(4/9)
МРНТИ 11.25.91

Т.З. Төлегенов¹, Б.Е. Сейсенбек²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы
² Халықаралық қатынастар кафедрасының 2 курс студенті

СИНГАПУРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢІНДЕГІ ҚЫТАЙМЕН АЛҒАШҚЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ

Аңдатпа

Қазіргі таңда алдыңғы қатарлы дамыған мемлекеттердің бірі болып табылатын Сингапурдың қалыптасуы өте күрделі болды. Сол күрделі кезеңде басталған Қытаймен арадағы қарым-қатынас қауіпті болды, әріауадай қажет еді. Бұл мақалада осы қарым-қатынастын бастауы мен оның күрделілігі туралы айтылады. Қытай Азия аймағындағы жаңадан отардан азат етілген шығын мемлекеттерді өз ықпалына бағыттауға тырысқандықтан Сингапур билігі мемлекет аралық саяси-экономикалық байланыстарды өте сақтықпен жүргізуге тырысты. Сингапурдың дамуына үлкен үлес қосқан Ли Куан Ю-дың естелігінен алынған мәліметтер сол кезеңнің аса күрделі болғандығын сипаттайды.

Түйін сөздер: Сингапур, Қытаймен қарым-қатынас, МКП, Bank of China, Нэньян.

Төлегенов Т.З.¹, Сейсенбек Б.Е.¹

¹старший преподаватель кафедры международных отношений КазНПУ имени Абая
²студент 2 курса кафедры международных отношений

ОТНОШЕНИЯ СИНГАПУРА С КИТАЕМ ВО ВРЕМЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТАНОВЛЕНИЯ

Аннотация

В настоящее время становление Сингапура, являющегося одним из ведущих развитых государств, было очень сложным. Отношения с Китаем, начавшиеся в тот сложный период были опасны, но в тоже время были необходимы. В этой статье речь идет о начале этих отношений и его сложности. В связи с тем, что Китай пытался направить свое влияние в страны, которые были освобожденные от колониального гнета в Азиатском регионе, власти Сингапура старались с особой осторожностью проводить межгосударственные политико-экономические связи. Ли Куан Ю, внесшие большой вклад в развитие Сингапура, характеризует то, что этот период был очень сложным.

Ключевые слова: Сингапур, отношения с Китаем, МКП, Bank of China, Нэньян.

Tolegenov T.Z.¹, Seisenbek Y.E.²

¹senior lecturer
²2nd year student of Chair of International Relations at Abai Kazakh National Pedagogical University

SINGAPORE'S RELATIONS WITH CHINA DURING STATE FORMATION

Abstract

At present, the formation of Singapore, which is one of the leading developed countries, was very difficult. Relations with China, which began in that difficult period were dangerous, but at the same time were necessary. This article is about the beginning of this relationship and its complexity. Due to the fact that China tried to direct its influence to the countries that were liberated from colonial oppression in the Asian region, the Singapore authorities tried to conduct interstate political and economic relations with particular caution. Lee Kuan Yew, who made a great contribution to the development of Singapore, characterizes the fact that this period was very difficult.

Keywords: Singapore, relations with China, Inc, Bank of China, Shenyang.

Ұлыбританиядан басқа, бірде – бір шетелдік мемлекет Сингапурдың саяси дамуына Қытай сияқты ықпал етпеді. Қытай мен Сингапур арасындағы қарым-қатынас ұзақ уақытқа дейін күрделі және теңсіздік жағдайда дамыды. Сингапурдың 1819 жылы құрылған сәтінен бастап, 1867 жылға дейін Қытайды билеген Цин әулеті шетелде тұрған қытайларды мойындамады. Бұл саясат 1870-ші жылдары Қытай Нэньянда («Оңтүстік теңіздер елдері») – Ұлыбритания, Франция және Голландияның отарлары болған

аймақтарда консулдық ашқаннан кейін ғана өзгерді. Бұл консулдықтар, Сингапурдағы консулдықтық оса алғанда, қытайлықтардың мүдделерін қорғау үшін ғана емес, олармен байланысты нығайту және қытай мәдениетімен білімін қолдау жолымен олардың Қытайға адалдығын пайдалану үшін, сондай-ақ олардан қаржылай қолдау алу мақсатында ойластырылған еді.

1920 жылдары Қытайдың коммунистік партиясы (ҚКП) Сингапурда коммунистік қозғалысты ұйымдастыру мақсатында өз агентін жіберді. 1930 жылы коммунистер Сингапурда Малай Коммунистік партиясын (МКП) ұйымдастыру үшін жасырын кездесу өткізгенде, оған Вьетнам коммунистерінің аты аңызға айналған көшбасшысы Хо Ши Мин қатысты. Гомиьндан мен ҚКП ұлтшылдық партиясы арасындағы қақтығыс Қытайда ғана емес және де олардың Сингапур мен Малайдағы жақтастарына тарайды. Соғыс кезінде Гомиьндан және КПК жапондықтарға қарсы бірлесіп шайқасты. ҚКП жапондықтарға қарсы аса батыл күрескендіктен, ол Қытайда жұмысшылармен шаруалардың кең қолдауына ие болды.

1949 жылы Қытайда коммунистердің жеңуі қытай қауымының мүшелері арасында патриоттық мақтаныш тудырды. Қытайлықтар осының нәтижесінде, ағылшындар мен басқада еуропалықтардың мемлекеттерінің билігінде болған кемсітумен жаулап алу сезімімен арылатын, қуатты Қытай мемлекеті пайда болады деп есептеді. Екінші жағынан, бұл оқиға малайлықтар, үндістер, ағылшын тілді қытайлықтар және Гомиьнданды қолдайтын қытайлықтар арасында терең түбегейлі қорқынышты тудырды. 1949 жылы Гомиьндаңа және ҚКП-ға да Сингапурда тыйым салынды, бірақ оларды қолдаған мүшелері арасындағы қақтығыс жойылмады.

Қытай Халық Республикасының (ҚХР) мақсаты шетелде тұратын қытайлықтар арасында Пекинді жақтауын күшейту болды. 1949 жылы ҚХР-да шетелдердегі қытайлықтармен байланыс жөніндегі Комиссия (Overseas Chinese Affairs Commission) құрылды. Комиссия Қытай білімінің дамуын қолдап, аймақтарда тұрып жатқан қытайлықтарды білім алу үшін өз балаларын Қытайға жіберуге және туыстарына ақша аударымдарын жасауға ынталандырды. Комиссия сондай-ақ арнайы мамандарға: докторларға, инженерлер мен мұғалімдерге - Қытайға қайтып оралуға және Отанын қалпына келтіруге көмектесуге шақырды. Ол жақында тәуелсіздікке ие болған Индонезия және Малайелдерде отаршыл үкіметтерімен билігіне қарсы іс-әрекеттер жасады. Radio Beijing , People ' s Daily , Beijing Review тұрақты түрде аталған аймақтардағы этникалық қытайларға көрсетілген қысымдарды айыптады.

Тунку және басқада алай көшбасшылары Пекиннің ПМК-ге және Малайдағы этникалық қытайлықтардың ықпалынан қауіптенді. 1963 жылы ҚХР премьер-министрі Чжоу Эньлай Сингапур басшы Ли Куан Юге және басқада үкіметтердің басшыларына ядролық қаруды жою туралы ұсыныспен хат жолдаған кезде, ол оған осындай шешімді барлық мемлекеттерге қолдану қажеттігі туралы жұмсақ жауап берді. Бұл Сингапур Малайзия штаты емес, өзін-өзі басқаратын колония болған кезеңде болған оқиға. 1964 жылы Қытайда Чжоу Эньлайға Ли Куан Юдың хаты жарияланған кезде, Сингапур Малайзия штаты болған еді. Тунку оған «Малайзия мойындамайтын Үкіметпен» тікелей хат алмасқаны үшін сөгіс жасады.

1965 жылдың қаңтарында Пекиндегі Индонезия делегациясының алдында сөйлеген сөзінде Премьер-министр Чжоу Эньлай Малайзияның қалыптасуының айыптады. Тәуелсіздік алғаннан кейін Сингапур ҚХР-мен дипломатиялық байланыстар болмады. 1970 жылға дейін Пекин тәуелсіз Сингапурдың болуын мүлдем мойындамады. ҚХР-дан шыққан радио хабарлармен онда шыққан жарияланымдарда Сингапурды «Малайдың бір бөлігі» ретінде санады. Сондай-ақ Малайзия Пекин үшін де жеке мемлекет ретінде санамады. Қытайлық насихат «Сингапур билігін» Сингапур халқын қару күшімен қылмыстық билеуде де пайыптады. 1966 жылы Бүкіл қытайлық Кәсіподақтар федерациясы (All China Federation of Trade Unions) Сингапурдың солшыл кәсіподақтарына жіберген жедел хатында «Сингапурдың билігін американдық және британдық империализмнің ықпалында өрілген деп сынап, жұмысшыларға жасалған күш көрсетуін варварлық акті» ретінде санаймыз деп жариялады. 1968 жылы «Пекин радиосы» Ли Куан Ю-ды «американдық және британдық империализмнің ізің қуышы» деп атай отырып, оны дер бес саяси шабуылдарға ұшыратты.

Қытай «мәдени төңкерісінің» қызған кезеңінде Сингапурға кейбір қытай кітап дүкендері импорттаған «Мао ойлары» басылған Қытай маркаларының көптеген санын, сондай-ақ Сингапурға Қытай теңізшілері әкелген Ма оның коммунистік ой-пікірлерінен тұратын кітапшалардың мыңдаған даналарын тәркілеуге тура келді. Тіпті Bank of China сингапурлық бөлімшесіде бұл іске тартылып, банкклиенттеріне «мәдени революция» атты насихат памфлеттерін тарата бастады. Сингапур билігі өз азаматтарымызды тұтқындап, жазалады, бірақ Қытаймен сауданы үзбеу үшін ҚХР азаматтарын тыныштық тақалдыруға мәжбүр болды.

70-ші жылдардың соңында Пекин Сингапурға қатысты өз саясатын өзгертті. Сингапурдың дипломатиялық өкілдіктері бар мемлекеттердің астаналарында қытайлықтар олардың дипломаттарын ҚХР ұлттық мерекесіне арналған қабылдауларға шақыра бастады. Сол кезде Кеңес саясатының басымдығын, оның

оңтүстік-шығыс Азиядағы әсерін шектеу үшін осы аймақтағы мемлекеттердің неғұрлым көп санын топтастыруға бағытталған саясат қолға алынды. 1968 жылы Чехословакияға кеңестік әскердің басып кіру және 1969 жылы Амур өзеніндегі Қытай және Кеңес әскерлерінің арасындағы қақтығыстар Қытайдың кеңестік агрессияға қарсы тұру қабілетін әлсіз екендігін көрсетіп, қауіптің қайдан болатынын көрсетті.

1971 жылға қарай Қытай Сингапур үкіметіне қарсы жария шабуылдарды тоқтатты. Сол жылы Сингапурдың ұлттық мерекесін тойлау кезінде Bank of China филиалы өз ғимаратында Сингапурдың туын алғаш рет шығарды. ҚХР мен Сингапур арасындағы сауда балансы әрқашан Қытай пайдасына болды. Сол кезде Сингапур ҚХР үшін Гонконгтан кейін көлемі жағынан екінші болып пайда түсімінің көзі болды. Қытаймен саудадағы теріс теңгерім Сингапурге ерекше алаңдаушылық туғызбады, себебі делдалдық сауда Сингапур экономикасының негізі болып тұрды. Осы кезеңде, Қытаймен сауда жасаған Сингапурдың барлық қытайлық фирмалары коммунистік елдермен сауданы бақылайтын үкіметтік агенттік тегіркелуді талап етілді. Осылайша, ҚХР сауда операцияларын жүргізуге лицензияны Сингапур үкіметінің рұқсатын алуға мәжбүр болды.

Елдер арасындағы алғашқы байланыстар «пинг-понгдипломатиясының» нәтижесінде 1971 жылы орнатылды. Осы жылдары Сингапур құрамасына үстел теннисінен Пекиндегі Афро-Азия достық ойындарына (Afro-Asia Table Tennis Friendship Games) қатысуға рұқсат берілді. Бірнеше айдан кейін екінші делегация Азия үстел теннис Одағының (Asian Table Tennis Union) жарыстарын ашықты. Келесі жылы Сингапур үстел теннисінен Қытай құрамасының достық сапармен келу туралы ұсынысын қабылдады. Бұл АҚШ президенті Никсонның Қытайға сапарынан кейін бірнеше айдан соң қабылданған шешім. Негізі бұған дейінгі қытайлық ұсыныстарды Сингапур билігі аса ыждағаттылық пен қабылдамай тұғын, мәселен: акробаттар тобының гастрольдері туралы және Пекин сауда делегациясының сапарларына рұқсат етілмеген. Осы кезеңде Сингапурдың сыртқы істер министрі Раджа үшінші бас тарту қытайлықтардың қажетсіз намысына тию болып саналады деп есептеді.

ҚХР сондай-ақ шетелде тұрып жатқан қытайлықтарға деген көзқарасын өзгертті. 1974 жылдың мамырайында Сайгон құлағанға бір жыл қалғанда, Малайзия премьер-Министрі Разак делегацияны Пекинге жіберді. Делегация қайтып келгеннен кейін Малайзия үкіметі Сингапур билігі алдында келіссөздер туралы есеп берді. Делегация басшысы премьер-министр Чжоу Эньлайға екі сұрақ қойды: біріншіден, ҚХР-ның шетелде тұратын қытайлықтарға қатынасы туралы; екіншіден, ҚХР тарапынан МКП-ға көрсететін қолдауы туралы. Чжоу Эньлай «шетелде тұратын қытайлықтар» термині дәл емес, өйткені олардың көпшілігі өздері тұратын мемлекеттердің азаматтары болып саналады. Оның айтуынша, олар табиғи жағынан өте консервативті адам болып табылады және ҚХР мен осы елдер арасындағы қарым-қатынаста айтарлықтай мәселелер туындады. «Жаңа Қытай» шетелде тұратын қытайлықтарға қатысты жаңа революциялық саясатты жүргізе беретін болады. ҚХР тіпті Қытайға қайтып оралу туралы шетелдегі қытайлар мен байланыс жөніндегі комиссияны таратқанын айтты. ҚХР қытайлықтар тұрып жатқан қандайда бір ел Қытай газетін немесе мектебін жабар болса қарсылық көрсетпейтінеді. МКП-ге қатысты болса, Чжоу Эньлай «мәселе тарихи тұрғыдан қарастырылуы тиіс» деді. Ол ҚХР-ның отарлық езгіге қарсы күрескен азаттық қозғалыстарын әрдайым қолдайтынын мәлімдеді, және мұндай қозғалыс ҚХР тарапынан емес, елішінде қолдау нәтижесінде ғана табыс қажет алатынына тап өтті. Демек, егер Оңтүстік-Шығыс Азия елдерімен Қытай бір бағытта дамуды мақсат тұтар болса, онда олар қарым-қатынасты жақсартуға және дипломатиялық қарым-қатынастарды орнатуға қол жеткізе алады.

1969 жылдан бастап ҚХР елге келген қытайлықтардан виза алуын талап ете бастады, ал оған дейін Қытайға кіру еркін түрде болатын. ҚХР үкіметі егер қытайлықтар тұратын Оңтүстік-Шығыс Азия елдерімен қалыпты дипломатиялық қарым-қатынас орнатқысы келсе, онда «қан заңы» қағидаттарынан, яғни әкесі қытай шетелдіктердің барлығын Қытай азаматы ретінде санаудан бас тарту керек екенін түсінді.

1971 жылдың қазан айында БҰҰ-дағы Сингапурдың Тұрақты өкілі, ҚХР-ді ұйымға мүшелікке қабылдау туралы дауыс беруге қатыса отырып, былай деп мәлімдеді: «бір ғана Қытай бар және Тайвань Қытайдың бір бөлігі болып табылады... Яғни Тайвань қытайлықтармен Тайвань тұрғындарының өзара бірлесіп шешетін ішкі мәселесі». Сол кезеңде Сингапур әліде ҚХР-мен қандайда бір ресми байланыстарда болмады. 1974 жылдың мамыр айында Малайзия Үкіметі ҚХР-мен дипломатиялық қарым-қатынас орнатқаннан кейін, Сингапур үшін ҚХР Үкіметімен ресми байланыс орнату үшін қолайлы сәт келді де 1975 жылдың наурыз айында сыртқы істер министрі ресми сапармен Қытайға барды.

Ли Куан Ю қытайлықтар Сингапурдың олардың қарсыласы – Кеңес Одағымен қарым-қатынасы туралы мәселелерге маңыз беретінін терең түсінді. 1974 жылдың қазан айында ҚХР Сыртқы істер министрінің орынбасары Сяо Гуанхуа БҰҰ-да Раджамен кездесіп, оған Сингапурда жөндеуден өткен кеңестік кемелер туралы сұрақ қойды. Раджа оған Сингапурдың ашық порты мемлекет екенін айтып

жауап берді, сондықтан мұнда өз кемелерін жөндеуге тұрақтайтын кез-келген елдің кемелеріне бас тартпайтынын білдірді. Ол сондай-ақ, Сингапурды көрші мемлекеттермен Қытайды қоса алғанда, көршілеріне қарсы бүлікшілік іс-әрекет үшін біреуге пайдалануға мүмкіндік бермейтінін сендірді. Раджа Чжоу Эньлай мен болған кездесуде өздерінің ұстанымын толық түсіндірді. Сингапурдың халқының көпшілігі этникалық қытайлықтардан құралғанына байланысты ҚХР-мен дипломатиялық қарым-қатынаста ерекше ыждағаттылықпен жүргізу қажеттігін білдірді, сол үшін де Қытаймен дипломатиялық қарым-қатынасты Индонезия жасаған соң ғана орнатуға жоспарлады. Осы себептен Қытаймен туыстық байланыстар Сингапурдың саясатына әсер ететіне қатысты кез келген мүмкін болатын күдіктің алдын алуға тиіс. Чжоу Эньлай осы кездесуде ҚХР Сингапурдың құқығын Тәуелсіз мемлекет ретінде құрметтейді деп жауап берді. Қытай орта мектептерімен Наньян университетінде коммунистердің бүлікшілік қызметін жойғысы келді деп ойлаған Қытаймен қарым-қатынасты қалпына келтірудің тағы бір шұғыл себебі болды. Сондай-ақ, халық құрамында Қытайда туған, сондықтанда шовинистік насихатқа ұшыраған және Қытай коммерциялық палатасын қоса алғанда, түрлі ұйымдарға ықпал етуге қабілетті Сингапур тұрғындарының үлесі қысқарғанша уақыт ұтуы қажет еді.

ҚХР Премьер-Министрі Чжоу Эньлай Сингапур басшысына 1975 жылы маусымда Пекинге келген Таиланд премьер-Министрі Кукрит Прамой арқылы Қытайға келуге шақыру берді. Ол шақыру кейінге қалдырылды. 1975 жылдың қыркүйегінде Ираншахымен Тегерандағы кездесу кезінде, Иран премьер-Министрі Ховейда Ли Куан Ю-ге Чжоу Эньлаяның шақыруын берді. Осы шақыруға ғана Сингапур билігі келісті. Себебі Ли Куан Ю-дың естелігінде: «Мен мұны жақынарада Пекинге баруды жөн көрдім, әйтпесе бұл кездесу өтпесте еді», - деп еске алады. Осы кезеңде баспасөзде Чжоу Эньлайдың ауруханада болғаны туралы көптеген хабарламалар пайда болғандықтан ол жедел түрде баруға шешім қабылғаның өз мемуарында жазған еді. Бірақ 1976 жылдың мамыр айында оның сапарының күні туралы келісімге келгенге дейін Чжоу Эньлай қайтыс болды. Сингапур өкілділігі сәуір айының ортасында болжанып отырған Қытайға алғашқы сапар туралы хабарлама жасады. Бірнеше күн өткен соң Раджатағы да біздің олардың ұстанымы туралы терең түрде мәлімдеді. Осылайша Сингапур Қытаймен дипломатиялық өкілдіктермен алмасатын соңғы АСЕАН мүше – ел болып тарихқа енді.

Өкілдік Қытайға осы сапарына аса мұқият дайындалды және өздерінің шетелдік сапарларына қарағанда егжей-тегжейлі ұйымдастырды. Себебі Қытайға барған басқа делегациялардың мүшелерінен қытайлықтар бұл сапарларға өте жүйелі түрде сайланып келетінін және делегацияның әрбір мүшесінен ақпарат алуға тырысатынын білді. Олар делегацияның барлық жоғары лауазымды мүшелерімен негізгі мәселелер бойынша ортақ ұстаным туралы уағдаластық жасады. Біріншіден, бұл дипломатиялықтану және дипломатиялық қатынастар орнату туралы мәселе болды. Сингапурдың Пекинмен дипломатиялық қарым-қатынас орнатқан соңғы АСЕАН елі болуы тиіс деген қағидатты ұстанымынан бас тарта алмады және бұған тек Индонезиядан кейін ғана баруға болатындығы келісілген еді. Екіншіден, бұл Кеңес Одағының Сингапурдағы қызметі туралы мәселе болды. Кеңес Одағына Қытайға қарсы бағытталған кез келген қызметті жүргізуге мүмкіндік беруіне мүмкіндік бар еді. Бірақ Сингапур экономикасы еркін еді, сондықтан қалада сауда операцияларын жүргізу үшін Мәскеу Халық банкінің филиалын ашуға рұқсат берілгендіктен, олар орыстар жетекшілік ететін қытайлық бизнесмендерге қолдау көрсетіп кетуінен қорқатынын жасырмады. Сол үшін де қытайлықтарды Сингапурдың күшті Қытайға күмәнсіз қарайтындығына сендіру қажеттігін білдірді. Сингапур просоветтік позицияда, прокитайлық позицияда да тұрмады – олар қосалқы позицияны ұстанды, өйткені бұл Сингапурмен оның көршілерінің мүддесі үшін қажет еді. Қытай Кеңес Одағының Сингапурдағы және аймақ елдеріндегі қызметі туралы толық хабардар болды және алдағы уақытта да оны мұқият қадағалап отыратынын болжады.

Сингапур қытайлықтар байланыс офицерлерінің немесе сауда өкілдерінің алмасуын талап етеді деп күтті, және олар Индонезия мен ұқсас өкілдіктермен алмасқаннан кейін ғана жасалатынын анық түсінуге шешім қабылдағанын түсіндірді. Дегенмен, олар Bank of China Қытай өкілі өзінің сингапурлық филиалында жұмыс істеу туралы ұсынысымен келісті. Сингапур Қытаймен сауда-саттықты кеңейтуді көтермелеп, баскетбол, үстел теннисі немесе акробаттар труппасының сапарлары сияқты мәдени және спорттық алмасудың салыстырмалы зиянсыз формаларының дамуына жол беруге дайын екенін көрсетті. Бірақ оларға үлкен саяси мәселелерге қатысты жалған үміт үшін ешқандай себеп бермеді. Сондай-ақ Кеңес Одағымен қақтығысқа түсуді қаламады. Тайваньға қатысты олар «бірыңғай Қытай», атап айтқанда ҚХР-ді мойындау саясатын растауға дайынғын білдірді. Ал ең бастысы, қытайлықтар Сингапурдың «туысқан мемлекет» екенін атап өтетін болады деп күтетіндіктен, Сингапур өздерінің өзіндік болмысымен тәуелсіздігін барынша атап өтуге шешім қабылдады.

Қытай тарапынан бұл сапардың мерзімін ұзартуға мүмкіндік қажеттігі білінді. Бұл Ли Куан Ю-ге Қытайда мүмкіндігінше көп көруге мүмкіндік тудырды. Қытайлықтар 1976 жылғы 10-23 мамыр аралығында сапардың мерзімін белгіледі. Сингапур өкілдігі қытайлықтар өздерін «туыстарының» делегациясы ретінде қабылдас үшін, 17 адамнан тұратын делегацияның құрамына Сыртқы істер министрі Раджаратнам, парламенттік хатшы Ахмад Маттарды кіргізді, олар барлық отырыстарға қатысуы тиіс болды және келіссөздер ағылшын тілінде жүргізілуі тиіс деп бекітілді. Сингапурдан Пекинге тікелей әуе рейсі болмағандықтан, делегация Гонконгқа ұшып кетті. Онда делегация Қытаймен шекараны жаяу кесіп өтіп, оларды кантонға жеткізген арнайы пойызға апарды. Түстен кейін делегация Пекинге Британдық «Трайидент» өндірісінің ұшағымен ұшырылды. Әскери оркестр Сингапурмен Қытайдың мемлекеттік гимндерін орындағаннан кейін, делегация өкілдігі алдында Қытайдың Халықтық-азаттық армиясының барлық әскер түрлерінің өкілдерінен тұратын құрметті қарауыл құрылысын көрсетті. Содан кейін оларды қытай және сингапурлық қағаз жалаулармен және гүлдермен көмкеріп, «қош келдіңіз» және «шын жүректен қош айтамыз» сияқты түрлі-түсті костюмдерде 2000-ға жуық оқушыларды қарсы алды. Әуе жайда үлкен транспарант орнатылды, онда қытай тілінде: «Сингапур халқын батыл қолдаймыз» деп жазылған. Сингапур үкіметінің атына осыдан артық ерекше құрмет көрсетілмеді. «Жэньминьжибао» – да Қытайдың дипломатиялық қарым-қатынасы орнатылған мемлекет басшыларының кездесуі салтанаты туралы алдыңғы қатарлы мақалада жарияланбады, ал әуе жайда делегация басшысын дипломатиялық корпус өкілдері қарсы алған жоқ. Осы сәттерді қоспағанда, олар ресми Хаттамада көзделген барлық құрметкөрсетті.

Осылайша алғашқы көптеген жылдар бойы қалптасып келе жатқан салқын дипломатиялық қатынас өз шегіне жетіп, Сингапур-Қытай қарым-қатынасының жаңа бастамасы басталды. Бұл Сингапурдың қазіргі таңда дамуына тікелей қатысы бар тарихи оқиғалардың бірі болып табылады. Осы кездесудің арқасында Сингапур өзінің тәуелсіздігін нақтылап аяғына тұрғызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Ли, Куан Ю Из третьего мира - в первый. История Сингапура 1965-2000.* – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – Б. 313-315.
2. *Singapur. Сингапур. Карта.* – М.: Freytag & Berndt, 2013. – Б. 25-27.
3. *Малайзия и Сингапур. Путеводитель.* – М.: АСТ, Астрель, 2017. – Б.48.

УДК 327.82
МРНТИ11.25.09

Ж.Е. Ашинова¹, С.Г. Бекжанова²

¹*т.ғ.к., доцент Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.,*
²*Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Қазақстан, Орал қ.*

ЖАПОН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ОРНАЛАСУ ФАКТОРЫ

Аңдатпа

Жапония – өзінің ұлттық мәдени дәстүрлерімен әлемге әйгілі болуымен қатар, технологиялары жоғары дамыған мемлекет болып саналады. Қазіргі кезде Жапония жоғары деңгейде дамыған держава-лардың бірі болып табылады. Пайдалы қазбаларға кедей ел болғанына қарамастан, әлемдік экономикада жоғары орын алуы Күншығыс елінің ерекшелігі болып табылады. Табиғи жағдайлары мен географиялық орналасу жағдайынан пайда болған экономикалық мәселелерді дер кезінде, дұрыс шешуі арқылы Жапония аз уақыттың ішінде экономикалық жағынан дамыған әлемдік державалардың қатарына қосылып, ең ірі экспорттаушы мемлекеттердің біріне айнала алды. Мақалада Жапонияның экономикалық-географиялық жағдайының ерекшеліктеріне талдау жасалынады. Елдің экономикалық-географиялық жағдайынан шыққан мәселелер қарастырылып, олардың елдің экономикалық дамуына әсері қарастырылады. Өзінің географиялық жағдайының әлсіз тұстарын әр түрлі бағытта, тиімді түрде қолдануы арқылы экономикасын жоғары деңгейге көтере алған мемлекеттің саясатына ерекше көңіл бөлінеді.

Түйін сөздер: экономикалық-географиялық жағдай, кудока, ғылыми-техникалық прогресс, өңдеуші өнеркәсіп.

Ашинова Ж.Е.¹ Бекжанова С.Г.²

¹к.и.н., доцент, Казахский Национальный Университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²Западно-Казахстанский инновационно-технологический Университет, Казахстан, г. Уральск

ФАКТОР ГЕОГРАФИЧЕСКОГО РАСПОЛОЖЕНИЯ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ЯПОНИИ

Аннотация

Япония – восточная страна, которая славится своими национальными культурными традициями и в то же время является страной высоких технологий. На сегодняшний день Япония входит в число высокоразвитых держав. Отличительной чертой страны Восходящего солнца является высокое положение в мировой экономике, несмотря на то, что страна бедна на полезные ископаемые. Благодаря правильному решению экономических проблем, появившихся вследствие природных условий и географического положения, Япония за короткое время смогла вступить в клуб экономически развитых мировых держав и стать одной из крупнейших стран-экспортеров. В статье проводится анализ особенностей экономико-географического расположения Японии. Рассматриваются проблемы, порожденные экономико-географическим расположением страны, и их влияние на экономическое развитие. Особое внимание уделяется политике государства, которое в разном направлении грамотно использовала свои неудобства географического положения, и смогла вывести свою экономику на высший уровень.

Ключевые слова: Япония, экономико-географическое положение, кудока, научно-технический прогресс, обрабатывающая промышленность.

Zh.Y. Ashinova¹, S.G. Bekzhanova²

¹Ph.D., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²West Kazakhstan innovative-technological University, Kazakhstan, Uralsk

THE FACTOR OF GEOGRAPHICAL LOCATION IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF JAPAN

Abstract

Japan is an eastern country that is famous for its national cultural traditions and at the same time is a country of high technology. To date, Japan is among the highly developed powers. A distinctive feature of the country of the Rising Sun is the high position in the world economy, despite the fact that the country is poor in mineral resources. Due to the correct solution of economic problems arising from natural conditions and geographical location, Japan in a short time was able to join the club of economically developed world powers and become one of the largest exporting countries. The article analyzes the features of Japan's economic and geographical location. The problems caused by the economic and geographical location of the country and their impact on economic development are considered. Particular attention is paid to the policy of the state, which in a different direction wisely used its weaknesses in geography, and was able to bring its economy to the highest level.

Keywords: economic-geographical position, kudoka, scientific and technical progress, manufacturing industry.

Кіріспе.

1945 жылы соғыста жеңіліп, материалды және рухани жақтан орасан зардаптарға ұшыраған Жапония аз уақыттың ішінде елін қалыпқа ғана келтірмей, өндіріспен сауда, ғылым мен техника салаларында көшбасшылық еткен алдыңғы қатарлы экономикалық державаға айналуы әлі күнге дейін қызығушылық танытатын тақырыптардың бірі.

Жапон экономикасының үш онжылдық ішінде өндірістік жоғары қарқынды дамуы әлі күнге дейін әлемнің экономистері мен ғалымдарымен үлкен қызығушылықпен зерттелініп келіп, дамушы мемлекеттерге даму үлгісі ретінде ұсынылады.

Жапонияның өнеркәсіптік және экономикалық дамуы қызықты болғанымен, ел дамуына түрткі болған географиялық және табиғи жағдайларының тиімсіздігін назарға алатын болсақ, оның жеткен жетістіктері оданда бетер таңғалдырады.

Бұл мақалада Жапонияның экономикалық-географиялық орналасуының оның экономикалық дамуына тигізген әсері қарастырылады. Тақырыпты ашу үшін алдымен экономикалық-географиялық жағдай (ЭГЖ) түсінігін қарастырып өту қажет.

Экономикалық-географиялық жағдай (ЭГЖ) – экономикалық географияның ерекше түрінің бірі. ЭГЖ территорияның географиялық, экономикалық және тарихи ерекшеліктерінің жиынтығы мен сипатталатындықтан, мемлекеттің стратегиялық қоры болып табылады. Экономикалық-географиялық жағдай - елдің, әлемнің экономикалық картасындағы орнын көрсетеді. Бұл түсінік кеңістіктік объектілердің, әсіресе аумақтық жүйелердің көптеген қасиеттерін түсіндіруге және олардың алдағы дамуын болжауға көмектесетіндіктен, экономикалық география мен экономика салаларындағы негізгі түсінік болып табылады. ЭГЖ-ға баға беру дегеніміз, оның жағдайын:

- әлемдік экономиканың басты орталықтарына, әлемдік нарыққа (нарықтық-географиялық жағдайы);
- көрші елдерге (көршілік жағдай);
- халықаралық көлік жолдарына (көліктік-географиялық жағдай) қатысты анықтау.

Экономикалық географияда территориялық жағдай тек таулар, өзендер, теңіздер сияқты физикалық-географиялық көрсеткіштермен ғана анықталмайды. Тарихи барыста адамның қолымен жасалған жағдайлар бойынша анықталады. Экономикалық география үшін елдің (немесе қаланың) ірі жолдарға, нарық көздеріне, орталықтарға (өндірістік, сауда, әкімшілік, мәдени) қатысты орналасуы өте маңызды. Осыған орай экономикалық және әлеуметтік географияда «экономикалық-географиялық жағдай» (ЭГЖ) түсінігі пайда болды.

ЭГЖ түсінігін ғылымға Н.Н. Баранский енгізіп, оған бірнеше рет оралып, мазмұнын тереңдетіп, кеңейткен болатын. Сонымен қатар, ЭГЖ түсінігін дамытуға зор үлес қосқан ғалымдарға Ю.Г. Саушкин, Я.Г. Машбиц, Е.Е. Лейзерович, И.М. Маергойз жатады. Н.Н. Баранскийдің теориясы бойынша ЭГЖ деп белгілі – бір орынның, ауданның немесе қаланың одан тыс жатқан экономикалық маңызға ие объектілерге қатысын айтады. Объектілер табиғи құрылысты болсын немесе адамның шаруашылық қызметі барысында жасалған болсын мағынасы өзгермейді. (Маергойз И. – М., 1981: 18).

Экономикалық-географиялық жағдай – бұл кеңістіктік санаттағы ұғым, себебі оны құраушы бөлшектер бір-бірінен белгілі қашықтықта, өзара көршілес орналасқан объектілер (елдер, аудандар, қалалар, шикізат көздері және т.б.) болып табылады. Нақты территорияға байланысты белгілі бір объектінің орталық, ішкі, шалғай және шекаралық сияқты орналасу түрлері анықталады. Сонымен қатар өндірістік және өндірістік емес салаларға байланысты көліктік-географиялық, өндірістік-географиялық, агроөнеркәсіптік, нарықтық, демографиялық, рекреациялық-географиялық болып бөлінеді. (Маергойз И.М., 1986).

ЭГЖ тікелей территорияның экономикалық дамуына әсер етеді. Ол тиімді және тиімсіз болып бөлінеді. (Земцов С.П., Бабурин В.Л., 2016: 117). Негізінен экономикалық-географиялық жағдайы қолайлы, тиімді территориялар тезірек әрі сапалы дамиды деп саналады. Дегенмен Жапонияның мысалында бұл мүлде өзгеше. Жапонияның экономикалық-географиялық орналасу жағдайы қолайсыз болғанына қарамастан, ол оны экономикалық дамуына тиімді әсерін тигізетіндей қолдана алды. Оны дәлелдейтін бірнеше көрсеткіш бар.

Әдістер: Мақаланы жазу барысында зерттеудің тақырыбы бойынша тарихи-салыстырмалы және тарихи-жүйелі ғылыми зерттеу әдістері қолданылды. Сонымен қатар, экономикалық-статистикалық талдау мен экономикалық география саласындағы ақпаратты талдау әдістері қолданылды. Мемлекеттің оның біртіндеп экономикалық дамуындағы қызметін зерттеу мақсатымен мәселелік-хронологиялық әдіс қолданылды.

Негізгі бөлім. Жапонияның жер көлемі 378 мың шаршы км., халық саны 130 млн.ға жақындап келеді (әлем бойынша 9 орында) тығыздығы бойынша 1 шаршы метрге 341 адам келеді. Бұның барлығын айтқан кезде, Жапония аумағының $\frac{3}{4}$ бөлігін биіктігі 3000 метрге дейін және одан көпке жететін таулар алатындығын ескеру қажет. Сондықтан таулы аймақ игеруге мүлде келмейді дегенге жақын. Жапониядағы таулы аймақтың көп бөлігін 150 шамасындағы жанартаулар құрайды, соның 15-і сөнбеген. Сонымен қатар ел сейсмикалық белсенділігі жоғары аймақ болып саналады – жылына 1500-ге дейін жер сілкіністері болып тұрады. Жазықты жердің аздығы қатынас жол салуға кедергісін келтіреді. Жазықты жерлердің көбі теңіз бен өзендердің жағасында орналасып, негізінен халық көп шоғырланған және шаруашылық қызметтердің орталығы болып саналады. Осындай территорияның аздығы жапондықтарды жасанды аралдарды салуға, инфрақұрылымын жоғары деңгейде ұйымдастыруға мәжбүрлетеді.

Сонымен қатар, Жапонияның табиғи жағдайлармен байланысты экономикалық мәселесіне минералды шикізатты импорттаудың тәуелділігі жатады. Жапонияның импорттық шикізатқа тәуелділігі келесі

көрсеткіштермен сипатталады: темір руда – 99%, марганец – 100%, хромиттер – 100%, бокситтер – 99%, мыс – 99,9%, қорғасын – 94,1%, мырыш – 85,3%, никель – 100%, кобальт – 100%, вольфрам – 100%, қалайы – 100%, фосфат – 100%. Аздаған көмір, мұнай және газ қорлары бар (Николаев А.В., 2006: 236).

Табиғи жағдайлардан туған экономикалық мәселелерді тиімді шешу арқылы Жапония аз уақыт аралығында экономикалық деңгейі жоғары, жетекші экспорттаушы мемлекеттердің біріне айналды. Ол жаһандық ЖІӨ-нің шамамен 8%-ын құрайды. (Макашева К.Н., 2018: 55). Оған себеп болған соғыстан кейінгі кезеңде мемлекет ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-құрастырымдық жұмыстарды дамытуға бағытталған шетел лицензиялары мен патенттерді сатып алғанда едәуір қаражатты үнемдеді. Сонымен қатар, осы кезеңде минералды шикізат пен энергия тасымалдаушылардың бағасы арзан болды. Және де сол кезде Жапонияда басқа дамыған мемлекеттермен салыстырғанда жұмыс күші арзан болды. Соғыстан жеңілгеннен кейін жаңа конституциясының тоғызыншы бабы бойынша Жапония қорғаныс күштеріне Жалпы Ішкі Өнімнің 1% ғана жұмсауға құқылы болды. Бұл елдің экономикалық саласын дамытуға бағытталған қосымша қаражат тудырды.

Шикізат көздерінің аз болуы Жапонияның кен игеру өнеркәсібін емес өңдеу өнеркәсібімен айналысу жолына түсірді. Сондықтан да Жапония шикізатты ең көп мөлшерде импорттаушы мемлекеттердің бірі болып саналады.

Жапонияның экономикалық жетістіктері ең алдымен өңдеу өнеркәсібінің дамуымен сипатталды. Пайдалы қазбалар қоры жоққа жақын Жапония, өнеркәсіпті тез дамыту үшін, жылдан жылға шикізат пен жанармайды шетелден көп мөлшерде әкелуге мәжбүр болды. Осы уақытта бұл тауарларға қойылған баға тұрақты болып, ал кейбір жылдары арзандауын Жапония пайдаланып, өңделмеген шикізатты әкеліп өз территориясында оны өңдеудің толық айналымын ұйымдастыруды жөн көрді. Осылайша, Жапонияда ауыр өнеркәсіп саласы жақсы дамып кетті.

1950 жылдардан бастап Жапонияда өнеркәсіптің басты салаларында негізгі капиталды жаңарту үрдісі басталады. Бұл үрдіс қара металлургия, мұнай өңдеу, электрөкілік құрылысы, кеме құрылысы, химиялық өнеркәсіп сияқты салаларда жүрді. Сонымен қатар бұл үрдіс шетел техникасы мен технологияларын импорттауға негізделді. 1950-1971 жылдары Жапония шетелден 15 мыңнан жоғары патенттер мен лицензияларды сатып алды. Шетелден сатып алынған технологияларды жапондық компаниялар жетілдіріп, нәтижесінде Жапонияда жасалған техника мен құрылғылар батыстағы аналогтерінен де асып түскен. 1960-1970 жылдары жапон өнеркәсібінің техникалық деңгейі әлемдік жоғары деңгейде болды. Жылдан жылға көліктер мен құрылғыларға өскен сұраныс өндіріс пен инвестициялардың ауыр өнеркәсіп салаларында шоғырлануымен сипатталды. Нәтижесінде жапондық өнеркәсіп саласында ауыр өнеркәсіп саласының маңызы едәуір артты.

Ауыр өнеркәсіп саласы жапон экономикасына жағымды әсер етекпен, оның зақым келтірген тұстары да болды. Олардың бастысы энергия мен материалды қажетсінетін салалардың қалдықтары ірі көлемдерде қоршаған ортаны ластандырды. Жапон аралдарының табиғаты ғана емес, халқының денсаулығы да қауіпке төнген болатын. Сынап пен ауыр металлдардың тұздарын ағын сулардың су қоймаларына тұрақты тасталуы, қалдықтардың теңіз өнімдеріне сіңіп осыған дейін Жапонияда кездеспеген «итай-итай», «минамата» сияқты аурулардың пайда болуына әкелді.

Жапония шикізат көздеріне тапшылығынан, өңдеуші өнеркәсіп арқасында экономикасын дамытқанымен, 1973-1974 жылдардағы энергетикалық кризис ол саланы дамытуға кедергі келтірді. Энергетикалық дағдарыс 1973-1974 жылдары әлем нарығындағы шикізат пен энергияға бағалардың күрт өсуімен сипатталды. Осы энергетикалық дағдарыс жапон экономикасын дамытып отырған негізгі салалардың бірі ауыр өнеркәсіп саласының дамуына зақым келтірді. Дегенмен де, осындай энергетикалық дағдарыс сияқты күрделі жағдай жапон экономикасын қайта құрып, өзгертуге серпін берді. Соның нәтижесінде энергия мен материалды аз қажет ететін құрылымды жасау жапон экономикасын дамытудың жаңа бағытына айналады.

Осымен бірге 1973-1974 жылдардағы дағдарыстан кейін Жапон энергетикасын түпкілікті өзгерту басталды. Оның басты бағыты болып мұнайға баламалы энергия көздерін (көмір, сутек, геотермалды энергия, күн мен жел энергиясы) игеру арқылы елдің энергия теңгерімін мұнайға тәуелділігінен әлсірету болды. Жапон экономикасын дамытушы саланың, яғни өнеркәсіптің қызметі тікелей энергетикамен байланысты болғандықтан, бұл бағыт туралы айтып өту маңызды болып табылады. Баламалы энергия көздерін игеру бойынша жұмыстар «Күн сәулесі» деген мемлекет қаржыландыратын бағдарламада біріктірілді. Осылайша, Жапонияның шикізат көздеріне тапшылығы экономикасын дамытушы бірнеше салалардың қызметіне зор әсер етеді деуге болады.

1980 жылдары жапон өнеркәсібінің салалық құрылымында маңызды өзгерістер болды. Біріншіден, көлік жасаушы (электр көлік құрылғылары) салалардың үлесі өсті – 1973 жылы 33,4%-дан 1989 жылы 38,2%-ға дейін.

Екіншіден, энергия мен материал қажет ететін салалардың салыстырмалы үлесі азайды. Шикізатты типті салалардың үлесі 1973 жылы 42,7%-дан 1989 жылы 37,0%-ға дейін азайып, өңдеуші салалардың үлесі сәйкесінше 57,3%-дан 63,0%-ға дейін көбейді. (Экономика Японии., 2008: 46).

Шикізат бағасының қымбаттауы мен Жапонияда өзінің шикізат көздерінің аздығы, оны басқа бағытта дамуға мәжбүрледі. Осылайша, 1970 жылдары жапон экономикасын дамытушы негізгі факторға ғылыми-техникалық прогресс айналды. 1970-1980 жылдары жапон өнеркәсібінің маңызды тұсы болып ғылыми-техникалық прогресстің жетістіктерін қолдану негізінде өнеркәсіптің техникалық деңгейін көтеру болды. Бұл үрдіс барлық жаңа да ескі де, тез де жай дамушы да салаларда өтті.

Жапон экономикалық жоспарлау басқармасының есебі бойынша егер 1971-1975 жылдары ғылыми-техникалық прогресстің экономикалық дамуға қосқан үлесі 20% болса, 1976-1980 жылдары 70% , ал 1981-1985 жылдары және 1986-1990 жылдары 60% шамасында болды. Бұл көрсеткіштер ғылыми-техникалық прогресс жетістіктерін қолдануды күрт көбейтудің негізінде 1974-1975 жылдардағы дағдарыстан кейін жапон өнеркәсібі индустриалдыдан постиндустриалды өндірістік күштердің жүйесіне ауысты деп қорытындылауға мүмкіндік береді. (Экономика Японии., 2008: 49).

Осылайша, жапон өнеркәсібі ғылыми-техникалық прогресстің жетістіктерін енгізу арқылы шикізат пен энергияны үнемдеу салаларында таңғаларлық жетістіктерге жете алды.

1980 жылдары жапон өнеркәсібінің түрі қатты өзгерді. 1970 жылдары жапон өнеркәсібі ғылымды орташа деңгейде қажетсінетін салалардан (көлік құрылысы, тұрмыстық электроника, кеме құрылысы, болат өндірісі) тұрса, 1980-1990 жылдары ғылымды қажетсінетін, жоғары технологиялық өндіріс салаларынан тұрған. Осы уақытта Жапонияға әлемдік роботтарды өндірудің 2/3 бөлігі, технологиялық құрылғылардың қозғалтқышын басқару қабілеті бар білдектер өндірудің жартысы, ірі интегралды сызбаларды шығарудың 3/4 бөлігі, 60,0-тан 90,0%-ға дейінгі кішігірім процессорлардың бөлек типтерін өндіру және т.б. жатты. Жапонияның әлемдік экспорттағы жоғарытехнологиялық тауарларының үлесі 24,0%-ға жетіп АҚШ-пен бірдей болды. Бұның барлығы Жапонияның экономикалық дамуының көрсеткіштері болып табылады.

Жапонияның географиялық орналасуының тағы бір қолайсыз факторы - жердің аздығы, тапшылығы. Бұл фактор Жапонияны инфрақұрылымын жақсартуға итермеледі. Елде аймақтық диспропорциялар басқа дамыған елдермен салыстырғанда әлдеқайда көп. Дегенмен, Жапонияның өндірістік күштерінің аймақтық шоғырлануы Батыс Еуропаның көлемі бойынша аумағы жақын елдермен салыстырғанда таңғалдырады. Негізгі халық пен өнеркәсіптегі жұмысшылар Тынықмұхиттық белдеу деп аталатын елдің бөлігінде орналасқан.

Сонымен қатар, жердің тапшылығынан және экологияға зақымынан жергілікті өнеркәсіптік зауыттардың көбін шетелге шығару үрдісі орын алды. Жапон экономикалық әдебиетінде өндірісті шетелге шығару үрдісін «кудока» деп атайды. (Экономика Японии., 2008: 106).

Шетелде кәсіпорындарды ашу мақсатымен жапон компаниялары капиталды шетелге шығаруы 1970 жылдары басталды. Ол кезде шетел инвестициялары негізінен азиялық мемлекеттерге бағытталды. Онда ол өндірістік құрылымының жеңіл салаларын (мата өндірісін, азықтүлік тауарлары, тігін бұйымдары, химиялық тыңайтқыштар, әртүрлі тұрмыстық техника және т.б.) көшіріп, өз аумағында өндірістің одан да бетер қиын түрлерін игеріп, дамытты. (Лебедева И.П., 2012: 8). Шетелге өндірісті шығарудың Жапония үшін тиімді жақтары болды. Олар экологияға зақым келтіретін көздердің азаюы; шетелдегі жұмыс күшінің арзан болуы; қосымша табыстың пайда болуы; сауда мен тауарларды өткізудің жаңа нарықтарының ашылуы; экономикалық және саяси ықпалының күшеюі;

Жалпы «кудока» термині 1980 жылдың екінші жартысында ірі көлемде капиталды шетелге шығаруға байланысты пайда болды. 1980 жылдардан бастап АҚШ пен Батыс Еуропа елдерінде кәсіпорындарды салу үшін жапон инвестициялары тез қарқында көбейе бастады. Олар жапон тауарларының жолында пайда болған кедергілерді өту үшін және сауда қайшылықтарын жұмсарту мақсатында, сонымен қатар жапон мен батыс фирмаларының арасындағы әртүрлі қауымдастықтардың түрлерін жақсарту мақсатында көбейген болатын. Сонымен қатар, жапон компанияларының шетелде кәсіпорындарды көптеп ашуы, АҚШ доллары мен әлемдік валюталарға қатысты иенаның өсуімен байланыстырылады.

Азиялық мемлекеттер Жапонияның екінші өндірістік базасына айналғанымен, жапон фирмаларының шетелге инвестициялаудың басты объектілері АҚШ, Қытай, Батыс Еуропа сияқты дамыған мемлекеттер болды.

Капиталды шетелге шығарудың тиімді жақтары көп болғанымен, уақыт өте келе оның тиімсіз жақтары да пайда болды. Оларды көлік құрылысының мысалында көрсетуге болады. 1990 жылдары көлік құрылысында өндірісті шетелге шығару ірі көлемдерде өткізілді. Жапон компанияларының шетелдік кәсіпорындарында жылына 3,2 млн көлік, яғни ішкі өндірістің ¼ бөлігі шамасында көлік шығарылды. Осы уақытта ішкі көліктерді шығару көлемдері де едәуір мөлшерде өсіп отырды. Осы кезеңде шетел өндірісі ішкі өндірісті толықтырып отырды.

Дегенмен, келесі жылдары шетелдегі жапон көлік құрушы компанияларының өндіріс санының артуы, ішкі өндірістің азаюымен сипатталды. Басқаша айтқанда, кудока үрдісі көлік өндірісін елдің өнеркәсіптік құрылымынан «шайып» әкетті. Көптеген шетел компаниялары жапон фирмаларының акцияларын сатып алып, іс жүзінде 2005 жылы сегіз ірі көлік шығарушы компаниялардың ішінен тек «Тойота» шетел капиталынан тәуелсіздігін сақтап қалды. Қалғандары шетел компанияларына тәуелді болып кетті.

Қорытынды. Қорытындылай келсек, Жапония постиндустриалды қоғамның басты мәнісін, яғни өркендеп, даму үшін ел пайдалы қазбаларға бай болуы міндетті емес екенін өз даму мысалында дәлелдеді. Жапония өзінің қолайсыз экономикалық географиялық жағдайына қарамастан таңғаларлық экономикалық жетістіктерге жетіп отыр. Ал Қазақстанның экономикалық географиялық жағдайы Жапониямен салыстырғанда әлдеқайда тиімді әрі өте қолайлы болып саналады. Сондықтан, Қазақстанның Жапониядан да қарқынды дамуына экономикалық жағынан барынша толық мүмкіндіктері бар және бұл мүмкіндіктер зор.

Жапония өзінің географиялық орналасу қолайсыздығын әр кезеңде, әртүрлі бағытта, тиімді тұрғыдан қолдануы арқылы экономикасын жоғары даму деңгейіне көтере алды. Сонымен қатар жапон экономикасының дамуына негізінен келесі факторлар үлкен әсер етті: негізгі капиталды жаппай жаңарту; шетелдік ғылыми-техникалық жетістіктерді кеңінен қолдану; патенттер мен лицензияларды сатып алу;

Жапонияның экономикасы өзіндік табиғи шикізаттық негізінде емес, шетелден әкелінетін импорт негізінде жұмыс істеп, сапасы жоғары тауарларды өз ішінде жасап, оны экспорттау арқылы дамып, капиталдың жиналуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, Жапония үнемі өзгеріп отыратын экономикалық даму жағдайларына уақтылы және тез бейімделудің жоғары деңгейін көрсетеді.

Осылайша, баламасы жоқ экономикалық дамудың «жапон феномені» соғыстан кейінгі күйзеліс пен тоқырауға ұшыраған күйден алдыңғы қатарлы постиндустриалды мемлекеттің деңгейіне көтерілудің ерекше жолын көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Маергойз И.М. *Методика мелкомасштабных экономико-географических исследований.* – Москва: МГУ, 1981. – 136 с.

2 Маергойз И.М. *Задачи изучения экономико-географического положения.* – Новосибирск: Наука, 1986. – Т.7.

3 Машибиц Я.Г. *Географическое положение. Комплексное страноведение.* – Москва: Смоленск, 1998. – С.101-112.

4 Лейзерович Е.Е. *Базовые составляющие экономико-географического положения стран и районов.* *Известия РАН, №1.* – 2006. – С. 9-14.

5 Лейзерович Е.Е. *К вопросу о количественной оценке экономико-географического положения промышленного предприятия.* – Москва: ВИНТИ-МФ ВГО, 1964. – С. 62-89.

6 Баранский Н.Н. *Экономическая география.* – Москва: Государственное издательство географической литературы, 1960. – С. 128-159.

7 Саушкин Ю.Г. *Экономическая география. История, теория, методы, практика.* – Москва: Мысль, 1960. – 362 б.

8 Земцов С.П., Бабуринов В.Л. *Оценка потенциала экономико-географического положения регионов России. Экономика региона. Вып. №1.* – 2016. – Б. 113-138.

9 Николаев А. В. *Японская экономика: некоторые характерные черты и показатели. Экономический журнал. №13.* – 2006. – Б. 231-239.

10 Лебедева И.П. *Глобализация японского промышленного производства.* Москва: Институт Востоковедения РАН. – 2012. – 220 б.

11 *Экономика Японии.* – Москва: Восточная литература, 2008. – 407 б.

12 Макашева К.Н., Серикбаева А.Г. *«Дипломатия шелкового пути»: развитие инициативы Японии // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы, №1-2 (52-53), 2018. – С. 54-60.*

УДК 945(574)
МРНТИ 03.09

Г.А. Меңілбаев¹

¹ т.ғыл.к., Абай атындағы ҚазҰПУ,
Сорбона-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар кафедрасының доценті

ЖАҢА ДАМУ ЗАМАНЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК ДІНДЕР МЕН ДІНАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАР

Аңдатпа

Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап-ақ тек өзінің ішкі-сыртқы проблемаларын шешумен ғана шектеліп, әлем бастан кешіп жатқан әділетсіздіктерге тек сырттан бақылаушы позициясын ұстанбай, әлемдік мәселелерге белсене араласты. Біртұтас діни кеңістік жасау мүмкін емес. Біз қай діннен, қай ұлттан, қай қауымнан болсақ та өзара құрмет пен төзімділікті басты кредо етіп өмір сүруге тиіспіз. Жастардың иманды, дінге жақын болғаны, күнәсіз таза өмірге ұмтылғаны жақсы. Алайда, білімнің таяздығынан адастырушылардың соңына еріп, фанатизмге бой ұрып, тіптен сойқаншыл ланкестердің қолшоқпарына, құрбандығына айналып кетіп жатады, бұған жол бермеуіміз керек.

Түйін сөздер: Қазақстан, Еуразия, Өркениет, форум, дәстүрлі дін, ислам, христиандық, иудаизм, буддизм, синтоизм, даосизм, мәліметтер, жазбаша деректер, ауызша деректер.

Менілбаев Г.А.¹

¹к.и.н., доцент кафедры международных отношений
Института Сорбонна-Казakhstan КазНПУ им. Абая

МИРОВЫЕ РЕЛИГИИ И МЕЖРЕЛИГИОЗНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

С момента обретения Казахстаном независимости Казахстан, ограничиваясь только решением своих внутренних и внешних проблем, активно принимал участие в мировых проблемах, несмотря на несправедливость, происходящие в мире. Создать единое религиозное пространство невозможно. Мы должны жить главным образом во взаимоуважении и терпимости от какой-либо религии, национальности, общины. Чтобы у молодежи была вера ближе к религии, а также стремились к чистой жизни без греха. Однако из-за мелочи знаний, заблудившихся в конце заблудших, в фанатизме становятся жертвами и зонтиками, жертвоприношенными террористами.

Ключевые слова: Казахстан, Евразия, Цивилизации, Форум, Традиционные религии, Ислам, Христианство, Иудаизм, Буддизм, Синтоизм, Даосизм, Письменные данные, устные данные.

Menilbayev G.A.¹

¹c.h.s., assistant professor of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

WORLD RELIGIONS AND INTERRELIGIOUS RELATIONS IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Abstract

Since Kazakhstan gained independence, Kazakhstan, limited only to solving its internal and external problems, actively participated in the world's problems, not watching the injustice, experiencing the world. It is impossible to create a single religious space. We must live mainly in mutual respect and tolerance from any religion, nationality, community. That the youth was faith, closer to religion, sought a clean life without sin. However, because of trivia knowledge, lost in the end lost in the bigotry to be victims and umbrellas, sacrificed by terrorists.

Keywords: Kazakhstan, Yevraziya, Tsivilizatsii, Forum, Traditsionnyye religii, Islam, Khristianstvo, Iudaizm, Buddizm, Sintoizm, Daosizm, Written data, Oral data.

Ұлы Жібек жолы Қазақстанның қазіргі аумағы бойынша өтетін және Шығыс пен Батыс, Солтүстік пен Оңтүстіктің өзара мәдени және рухани баюының арнасы болып қызмет етті. А.Македонскийдің Эллилік өркениеті біздің даламызға жетіп жатты, Будда оқуларымен ислам әлемінің ғылыми жетістіктері Қытайға және Шығыс Еуразияның басқа бөліктеріне Орталық Азия аумағы арқылы жетіп жатты, батыс еуропалық саяхатшылар Марко Поло, Платано Карпинимен Гильом Рубрук Монғол империясының астанасына дейін біздің аумақ арқылы өтті.

751 жылы бір жағынан Аббасидхалифатымен Түргеш қағанатының арасында және Таң Қытайы әскерінің арасында болған Талас соғысы Орталық Азия тарихына үлкен әсер етті. Біздің өңірде мәдениет пен рухани құндылықтардың көтерілуіне үлкен әсер етіп, біздің өңірде ислам таралуы бастау алды. Келешекте Қазақстан деп аталатын ауқымды аумақта Фараб, Испиджаб (Сайрам), Сығанақ, Сауран, Сарайшық сияқты басқада қалалар тұрғызылып дамып гүлденді. Әл-Фараби бастаған ғалымдар шоғыры әлем ғылымына баға жетпес үлес қосты.

Енді қазіргі біздің ХХІ ғасырда әлемдік және дәстүрлі дін лидерлерінің съезі әлеммен жеке Қазақстанға не берді?

Жоғарыда атап кеткенімдей, осы халықаралық іс-шара дінаралық және өркениетаралық келіссөзді алға жылжыту бойынша алғашқы саммиттердің бірі болды. Съезд рухани құндылықтардың жаһандық өзара кірігуі, адамдар санасында адамзаттың дәстүрлі діндерінің қасиетті идеалдарын насихаттаумен нығайту процесінің елеулі қозғалтқыштарының бірі бола білді.

Съезд алғаш рет бірнеше ғасырлық діни оқуларына, надандық, экстремизмдік және террор идеологиясына шырмалғандарды адамзаттың асыл идеяларымен қарама-қарсы қоя білді.

Бұл жерде ұлы Абайдың сөздерін еске алуға болады: «Адамшылықтың алды: махаббат, ғадәләт, сезім». Шынымен барлық уақытта әлем осы құндылыққа сүйенді, адамзат қоғамында махаббатқа, әділдік пен жоғары сезімдерге орай бейбітшілікпен тұрақтылық, әл-ауқатар туымен даму қалыптасты.

Жаһандану заманында қандайда бір қатер бір елдің, бір дін басының, жекелеген мемлекет басшысының құзыры жететін шеңберден әлде қайда ауқымды болып келеді. Қатердің қоздырғышы сырттан қасақана ұйымдастырылып жатса, оны түптамырымен жою бір елдің ғана қолынан келетін іс емес. Қазақ мұндайда «Жалғыздың үні шықпас, жаяудың шаңы шықпас» демейме? Бұл жағдайда сөзіне әлем халықтары құлақ түретін – аузы дуалы, сөзі уәлі, жалған айтады-ау деп күдік келтірмейтін – иманы кәміл адамдар ғана айтқанына сендіріп, ақиқатқа бас идіре алады. Міне, Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезі – иманы кәміл, дуалы ауыздардың бірі немес, бәрін бір шаңырақ астына жинап, жаһандық бейбітшілікке жету үшін құрылған осындай институт.

Елбасының дін лидерлері алдында сөйлеген сөзінде: «Барлық кезеңде мәртебелі моральдық құндылықтардың сақтаушылары діни лидерлер – түрлі діндердің басшылары болған және болып отыр. Нақ сондықтанда осынау күрделі кезеңде дін қайраткерлеріне айрықша үміт артылады. Бүгінде қай кездегіге қарағанда діннің адамгершіл-гуманистік императивтері қажет болып отыр. Нақ сіздер, діни лидерлер, руханилықтың – дүниенің үйлесімді дамуының басты шартының қайта өрлеуінің жүргізушілері бола аласыздар. Біз өз Съезіміздің мәртебелі мақсатын осыдан көреміз», дейтінде сондықтан.

Жершарының арғы бетінде болған құбылыс бергі бетіндегі елдің өміріне тікелей әсері тиіп жататын жаһандану заманында адамзат өміріне қауіп төндіретін кез келген қатер тек сол елдің ғана проблемасы болудан қалды. Сондықтан Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап-ақ тек өзінің ішкі-сыртқы проблемаларын шешумен ғана шектеліп, әлем бастан кешіп жатқан әділетсіздіктерге тек сырттан бақылаушы позициясын ұстанбай, әлемдік мәселелерге белсене араласты.

Біртұтас діни кеңістік жасау мүмкін емес. Біз қай діннен, қай ұлттан, қай қауымнан болсақта өзара құрметпен төзімділікті басты кредо етіп өмір сүруге тиіспіз. Жастардың иманды, дінге жақын болғаны, күнәсіз таза өмірге ұмтылғаны жақсы, әрине. Алайда, білімнің таяздығынан адастырушылардың соңына еріп, фанатизмге бой ұрып, тіптен сойқаншыл лаңкестердің қол шокпарына, құрбандығына айналып кетіп жатады. Бұл орайда дін лидерлерінің жастарды өздері ұстанатын діннің шынайы құндылықтарынан хабардар етіп, көзін ашуы адасушылар қатарынан табылмауларына кепіл болары анық. Сонымен бірге, жастардың заманға лайық білім алуын, құқықтары қорғалуын, еңбекпен қамтылуын мемлекет өз деңгейінде шеше алмаса, бұл да әлеуметтік ахуалдың ушығуына әкеліп соғатын фактор.

Жаһандану заманында әлемнің көптеген елдерінде өзгенің қаңсығын таңсық көру, этномәдениетінен жеріп, «ескіліктің қалдығы» санау – «жоғары мәдениеттіліктің», «уақытынан озып туғандықтың» белгісі сияқты қабылдануда.

Мұның ақыры бір мемлекетте бейбіт қатар өмір сүріп жатқан азаматтардың сыртқы әсердің ықпалымен жікке бөлінуіне, тұтастық пен ынтымақтың бұзылуына апарып соғу қаупін туғызады. Бұл

орайда ұлттық ерекшелік, салт дәстүр, тарихи этномәдениет дегенді тәркет етіндер – діни фанаттар. Олар діни сенім-нанымдағы адам факторын мүлде жоққа шығарып, соқыр бас ұрушылыққа бой алдырады. «Бұл осылай болуға тиіс, және басқаша болуы мүмкін емес» деген төзімсіз көзқарас ұстанып, адамзатты ұстанған дініне, нәсіліне, салт-дәстүр ерекшелігіне қарай дос және дұшпан деп екіге бөледі. Пікірін бөліспегендерді күшпен көндіруге, тіптен жойып жіберуге күш салады. Бұған ықылым заманнан бері тарихтан белгілі діни соғыстар мен террористік әрекеттер, нәсілдік кемсітушіліктен туындаған көтерілістермен асыл текті ұлт құруға деген қанды қырғындар мысал. Бүгінгі сананың дамып, надандықты білім мен ғылым жетістіктері жоя бастаған өркениет заманында әртүрлілікті дау-жанжалдың нысаны емес, құрметтеуге тұрарлық Жаратушы сыйы ретінде қабылдау бейбіт өмірге бастамақ.

Елімізде бүгінде этностардың мәдениеттері, тілдері, дәстүрлерінің дамуына қажетті барлық жағдай жасалған. Мемлекет аумағында қазіргі күні 800-ден астам этномәдени бірлестіктер болса, оның ішінде 28-і республикалық болып табылады. 15 тілде газет-журнал, 8 тілде радио бағдарламалар, 7 тілде телебағдарламалар шығады. Білім беру толықтай өзбек, тәжік, ұйғыр және украин тілдерінде жүргізілетін 88 мектеп жұмыс істейді. 108 мектепте 22 этностың тілі жеке пән ретінде жүргізіледі. Осымен қатар, балалардан басқа үлкендерде 30 этнос тілдерін оқуға мүмкіндік алған 195 этно-білім беру кешендері, жексенбілік және лингвистикалық мектептер ашылды. Қазақ және орыс театрларын қоспағанда елімізде тағы төрт ұлттық – өзбек, ұйғыр, кәріс және неміс театрлары жұмыс істейді. Әр жыл сайын Қазақстан этностарының тілдерінде бірнеше ондаған жаңа кітаптар жарық көреді

Адамзат алдында бүгінгі күні қиын міндет тұр – қазіргі уақыттың күрделі проблемаларымен мәселелерін: бейбітшілік пен келісімді сақтау, соғыс пен қақтығыстардың алдын алу, қайыршылық пен аштық пен күрес, экологиялық проблемаларды шешу, адам саудасына қарсы тұру, СПИД таралуын болдырмау және басқада көптеген проблемаларды шешу бойынша нақты адымдар қалыптастыру. Осы мәселелер жеке елдің проблемасы емес, олар бүкіл адамзат үшін күн тәртібінде тұр. Сондықтан бұрынырақ тағы әлем тарихындағы жағдайларға ұқсас бүгінгі күні планета адамдары мен мемлекеттеріне келешек ұрпақ үшін түрлі пішінде диалог қажет.

Діни лидерлер диалогының пішіні жер залқының ең белсенді және қарқынды бөлігі – жас адамдарға сөзсіз қатысты болатын заманымыздың проблемаларын шешу жолы болып табылады. БҰҰ деректері бойынша келесі ғасырдың соңына қарай 30 жас мөлшеріне дейінгі тұлғалар жер шарындағы халықтардың 60%-ын, ал 25 жасқа дейінгі адамдар – шамамен 50% құрайтын болады. Өте оң сәттердің бірі алдағы өтетін IV Съездің секциялық жиналысында қазіргі замандағы жастардың рөлінің қарастырылуы болып табылады. Ал алда тұрған мәселелер өте көп. Бүкіл әлемде жастар еңбекпен қамтылу перспективасының болмауына алаңдайды және жұмыс орнын табу мүмкіндігін кеңейтуді талап етеді.

2010 жыл соңында жастар арасында жұмыссыздықтың жалпы әлемдік деңгейі 12,6% құрады. Бүгінгі күні жұмыспен қамтылған жастардың шамамен 152 миллионы қайыршылық деңгейінен төмен отбасыларында тұрады (күніне 1,25 АҚШ доллары), бұл кедей еңбеккерлердің жалпы санының 24% құрайды. Қазіргі кезде жастар әлем халқының 18 пайызын құрайды, олардың ішінде жершарындағы жастардың 85 пайызы дамушы елдерде тұрады. Шамамен 10 миллион жас адамдар ВИЧ/СПИД-пен ауырады. Білім алуда даму 113 миллион балаға жеткен жоқ, олар мектепке бармайды – қазіргі әлемдегі сауатсыз жастардың 130-миллиондық тобымен салыстырыла алады.

Тағы бір алаңдатарлық жағдай балаларға қатысты болып табылады – бүкіл әлемде үй-күйсіз балалар армиясы шамамен 40 миллион адамға жетеді. Күн сайын іш өту, малярия немесе аштықтық оса емделуге және алдын алуға келмейтін аурудан бес жас мөлшеріне дейінгі жастағы 26 000 бала көз жұмады. Шамамен 2,3 миллион ВИЧ/СПИД-пен ауырады, тағы 15 миллион адам осының салдарынан жетім атанды. Қол жеткізілген таза суға қолы жететін 1,2 миллиард баланы қамтамасыз етуге қарамастан, 18 жас мөлшеріне жейінгі жастағы тағы 425 миллионы қауіпті су көзінен жиі су ішіп тұрады, ал 980 миллионы санитария саласында негізгі қызметтерге қол жеткізе алмай отыр. БҰҰ деректері бойынша қазіргі уақытта Либерия, Ирак және Ауғанстанда 250 000-нан астам бала-әскерлер бар. Сондықтан мемлекеттердің ғана емес діни қоғамдастық өкілдерінің бірлескен ынтымақтастығы қажет.

Діни ұйымдарда жеткіншек ұрпаққа рухани-адамгершілік тәрбие беру бөлігінде өте пайдалы болатын, жастармен жұмыс істеудің бай тәжірибесі бар екені мәлім. Әлемде болып жатқан қазіргі дағдарыс – бұл бірінші кезекте рухани – адамгершілік жетіспеушіліктен болатын дағдарыс болып отыр, бұл қазір арамызда берік орын алған. Қазіргі уақыттың құндылық бағыттары да үлкен проблема болып отыр, Ресей бизнесінің өкілі атап кеткендей: «Капитализм – үлкен, іргелі проблема. Ақша жетістіктің әмбебап өлшеуіші болып табылатын жағдайда жүйе жетілмейді және бұдан көптеген нәрсе зардап шегеді. Әсіресе адамгершілік өте ақсайды».

Осы қатынаста жастар өздерінің жас мөлшеріне қарай экстремистік және террористік тұрғыдағы идеялар арасында қорғансыз болып табылады. Әдетте әділдік пен мейірімділік үшін күресте жастар тым қайшылыққа баруы мүмкін. Осындай қауіптен жастарды ағартушылық және түсіндіру жұмыстарын жүргізу арқылы қорғау керек. Қорғашан орта туралы бұрыс ойлардың нашарлығы мен қателігі туралы жастармен әңгімелесу керек. Себебі әр адам өзінің ойы бойынша әлемді өзгерте алады деген сеніммен көптеген ойларының басымдығы ерте жас кезеңдерін есінде сақтайды. Осы шынайылық пен әділдікке және жарқын болашаққа деген сенім күнделікті қалыпта бәсеңдеп көмескі тартады. Қазақтың ұлы ойшылы Абай Құнанбаев өзінің қара сөздерінде «адам - өз уақытының ұрпағы. Егер ол жаман болса, оған оның өз замандастары кінәлі» деген. Бірақ бар қиыншылықтар мен проблемаларға қарамастан адамдар құтқарушы – Құдайға сенеді. Осы бойынша Абай «Жалғыз және Құдыретті Құдайдың барлығына дәлел көптеген жылдар бойына түрлі тілде адамдар Құдайдың барлығы туралы сенеді және әлемде қанша дін болса да, барлығы Құдайға сүйіспеншілік пен әділдік тән деп санайды». Себебі Құдай бүкіл дінде біреу. Оңтүстік Шығыс Азияда бір керемет жағдай болды, шіркеулер мен мешіттер су тасқынынан кейін сақталып, ал қалалар жер бетінен шайылып кеткен кез еді. Құдайдың өзі діндер арасында айырмашылық жоқ, мейірімділік пен қаскөйлік, әділдік пен қатыгездік арасында ғана айырмашылық бар екенін білдіргісі келетін сияқты. Адамға деген сүйіспеншіліктегі бірлік – бір-бірімізді Қазақ халқында балалар атасынан озып тууы керек деген пікір қалыптасқан. Жас ұрпақ жақсы өмір сүру мүмкіндігіне ие және сондықтан жастар өздерін әрі қарай дамыту үшін барлық күшімізді жұмсауымыз керек

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Ислам. Энциклопедиялық сөздік. – М.: «Ғылым», Шығыс әдебиетінің басты редакциясы, 1991. – 315 бет. – ISBN 5-02-016941-2. –68-69 бет.*
- 2 *Токаев К.К. Под стягом независимости: очерки о внешней политике Казахстана. – Алматы: Білім, 1997. – 736 с.*
- 3 *Токаев К.К. Внешняя политика Республики Казахстан в условиях глобализации. – Алматы: АО “САК”, 2000. – 584 с.*
- 4 *Олкотт М.Б. Двенадцать мифов о Центральной Азии // Казахстан и мировое сообщество. - №3. – 1995. – С. 35.*
- 5 *Бакаев А. К. Национальная безопасность РК: в контексте истории и современности. – Астана: Елорда, 2000. – 160 с.*
- 6 *Бакаев А.К. Военная и внешняя безопасность Казахстана на пороге XXI века (в савт.). – Алматы, 1998. – 125 с.*
- 7 *Кузнецов Е. А. Современные проблемы международных отношений. – Алматы: АГУ им. Абая, 2000. – 3. – 12 с.*
- 8 *Лаумулин М. Казахстан в современных международных отношениях: безопасность, геополитика, политология. – Алматы, 2000 г.*
- 9 *Сарсенбаев Т.С. Государственная идеология и политический плюрализм // Мысль. – 1996. – № 5. – С.14-16.*
- 10 *Центральная Азия до и после 11 сентября: геополитика и безопасность. – Алматы: КИСИ, 2003. –209 с.*
- 11 *Иванов В., Трофимов Я. Религии Казахстана. Справочник. – Алматы, 1999. – 139 с., (с. 17).*
- 12 *Нуртазинова Д. Казахстан и Арабский мир: проблемы и перспективы сотрудничества. –Алматы, С. 103-108.*

УДК: 37.091.
МРНТИ 3:811.111

Сейдуллаева Г.А.¹, Мендулла Д.²

¹старший преподаватель кафедры «Международное право»
Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
²студентка 3 курса кафедры «Международное право»
Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

ЮРИДИЧЕСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные аспекты развития и образования специфических терминов на примере юридических. Тема эта является одной из важных и актуальных тем на сегодняшний день, так как профессиональное использование терминологии обеспечивает ее информативную качественность. Каждой отрасли науки присуща собственная терминология. Без терминов, то есть слов точного значения, имеющих один четко очерченный смысл, невозможно добиться максимальной точности изложения законодательной мысли. Юридический язык должен быть краток, лаконичен, точен и понятен, а в следствие чего большее значение приобретает тема терминологии. Каждой науке, каждой отрасли знаний присуща собственная терминология, которая отражает характерные особенности и свойства предмета познания и регулирования.

Ключевые слова: терминология, профессиональный, наука, юриспруденция, деятельность, образование, гражданское право, общество, государство.

Сейдуллаева Г.А.¹, Мендулла Д.²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының 3 курс студенті

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАҒЫ ЗАҢ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа

Мақалада заң саласында арнайы терминдердің дамуы мен қалыптасуының өзекті аспектілері қарастырылады. Бұл тақырып бүгінгі таңда маңызды және өзекті тақырыптардың бірі болып табылады, өйткені терминологияны кәсіби пайдалану оның ақпараттық сапасын қамтамасыз етеді. Ғылымның әр саласына өз терминологиясы тән. Терминдерсіз, яғни бір айқын мағынасы бар нақты мағынадағы сөздер заңнамалық ойды баяндаудың барынша дәлдігіне қол жеткізу мүмкін емес. Заң Тілі қысқа, қысқа, дәл және түсінікті болуы тиіс, соның салдарынан терминология тақырыбы үлкен маңызға ие болады. Білім мен реттеу пәні.

Түйін сөздер: терминология, кәсіби, ғылым, юриспруденция, қызмет, білім, Азаматтық құқық, қоғам, мемлекет.

G.A. Seidullaeva¹, D. Mendulla²

- ¹Senior teacher of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU;

²3course student of the International Law Chair of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

LEGAL TERMINOLOGY IN INTERNATIONAL LAW

Abstract

The article discusses the current aspects of the development and formation of specific terms on the example of legal. This topic is one of the most important and relevant topics today, as the professional use of terminology ensures its informative quality. Each branch of science has its own terminology. Without terms, that is, words of exact meaning that have one clearly delineated meaning, it is impossible to achieve maximum accuracy in the

presentation of legislative thought. Legal language must be brief, concise, accurate and understandable, as a result of which the topic of terminology becomes more important. Each science, each branch of knowledge has its own terminology, which reflects the characteristic features and properties of the subject of cognition and regulation.

Keywords: terminology, professional, science, law, activity, education, civil law, society, state.

«Юридическая терминология» - одна из важных и актуальных тем на сегодняшний день. Тема нашей работы актуальна потому, что профессиональное использование терминологии обеспечивает ее информативную качественность, определенную стабильность знаковых систем. Скажем, словосочетание «особое производство» в обывденной жизни понимается по-разному, что вполне естественно. Для юриста же в обобщенном терминологическом значении это разновидность гражданского судопроизводства, при котором между заинтересованными лицами отсутствует спор о праве.

Специфика юридического языка и терминологии

Каждой науке, отрасли знаний присуща собственная терминология, которая отражает характерные особенности и свойства предмета познания и регулирования. Очень часто категории и понятия, которыми пользуются представители той или иной научной сферы, очень сложны, для тех людей, которые не имеют никакого отношения к этой сфере. Однако и существует такая терминология, которая всё-таки специфична, но востребована повседневно и повсеместно. Если рассматривать в частности, то она является необходимой составной частью юридического мира, который выработал собственный юридический язык и собственную систему юридических понятий.

Юридический язык - совокупность грамматических, логических и иных способов передачи и оформления понятийного содержания права. Он, как и любой другой язык определённой профессии, обладает специфическими признаками, которые отличают юридическую работу от другой деятельности и которые характерны только для профессионального юридического языка, среди которых можно выделить, такие признаки как:

- исторически длительный процесс образования, который включает поэтапное формирование юридического языка, с древних времен, по отдельным частям стран (партикулярный уровень), по странам (национальный уровень) по регионам (в частности, язык европейского права или мусульманского права) и выработку общих правовых понятий мирового сообщества;

- профессионализм, так как юридический язык (как и язык моряков, военных, бухгалтеров, политиков и т.п.) создается в интересах определённого слоя общества, который призван на постоянной основе, обслуживать право как общественное явление;

- искусственность, которая связана с привязкой правовых понятий и терминов к целям и задачам правотворчества;

- интернационализм, который был определен в первую очередь римским правовым наследием, а также влиянием тех стран, оказавших большое влияние на становление и закрепление, а национальном законодательстве общепринятой юридической терминологии;

- консерватизм, проявляющийся в осторожности в процессах формирования новой юридической терминологии;

- стабильность, которая является гарантом длительного использования постоянных форм юридического языка;

- сложность, требующая выяснение не только истинного содержания правовой нормы, но и различных аспектов ее внешнего оформления [1].

Общая и специальная правовая терминология. Классификация юридических терминов

Вопрос о терминологии существует в любой специальной отрасли знания. В юриспруденции проблема терминологии достаточно актуальна. Чем совершеннее законодательство, тем более четко и глубоко оно регулирует общественные отношения, тем большее значение приобретает проблема терминологии. Без терминов, т.е. слов точного значения, имеющих один четко очерченный смысл, невозможно добиться максимальной точности изложения законодательной мысли.

Юридический термин (от лат. *Terminus* - граница, предел) – слово или словосочетание, которые, обеспечивая определенность и четкость языка права, конкретизируют используемые в нем понятия для определенной сферы регулирования.

В юридической науке и законодательстве следует различать основные группы понятий и терминов:

✓ обиходные слова и выражения повседневной речи, которые без всякого своего изменения своего обычного литературного содержания используются и для обозначения юридических понятий. Например, такие слова как, «строение», «здание», «документ», «родители», «находка», они применяются как в обычном смысле, так и в специальном.

✓ общепотребляемые слова и выражения, которым юристы придают специальное значение, наделяя терминологические слова или словосочетания особым смыслом. Например «эмансипация», у обычного человека ассоциируется с представлением женщинам равноправия в общественной или семейной жизни, а в гражданском праве означает объявление несовершеннолетнего полностью дееспособным в случаях, если он работает по трудовому соглашению, либо он вступил в официальные брачные отношения.

✓ профессиональные понятия и термины из других сфер социального регулирования. Они включены в понятийный аппарат юриспруденции из других научных областей, оперирующей специальной терминологией (в частности, из техники, медицины, экономики, биологии и т.д.). Примерами могут служить используемые в юридических текстах такие слова, как депозит, промышленное предприятие, эвтаназия и т.п.

✓ собственно юридические термины и понятия, используемые в юриспруденции и правоприменительной практике для обозначения специфических государственных и правовых явлений и отношений. Среди них, в частности, «абдиция» - официальное отречение монарха от престола; «кассация»- обжалование и опротестование в вышестоящий суд судебных решений, приговоров, не вступивших в законную силу; шикана - в науке гражданского права злоупотребление своим правом.

✓ полисемичные (многозначные) термины и понятия. Применяя юридическую терминологию, следует помнить, что различный смысл имеют не только одни и те же слова, общепотребимые как в повседневном, так и правовых аспектах. Разными по вложенному в них содержанию могут быть и специальные термины, используемые в одной или нескольких областях права [2].

Основные понятия права

Пытаясь понять, что такое право и какова его роль в жизни общества, еще римские юристы обращали внимание на то, что право не исчерпывается одним каким-либо признаком или значением. Право употребляется в нескольких смыслах. Во-первых, право означает то, что всегда является справедливым и добрым, - каково естественное право. В другом смысле право - это то, что полезно всем и многим в каком-либо государстве, каково гражданское право.

По мере развития общества и государства у людей, естественно менялось и представление о праве. Появилось множество различных правовых идей, теорий и суждений. Однако изначальные основы, заложенные римскими юристами, особенно в такой отрасли права как гражданское (цивильное), хотя и в модернизированном виде, но сохранились. В первую очередь это касается таких правовых институтов как право собственности, наследования, купли-продажи и многих других [3].

Таким образом, можно сделать вывод, что многообразие понятий права, позволяет судить об этом целостном и однородном, но в то же время и сложном явлении с различных точек зрения, нередко рассматривающих право в более широком смысле, чем его юридическое содержание.

В юридическом аспекте право представляет собой совокупность общеобязательных велений, установленных от имени государства и им обеспеченных, которые выражают согласованную общественную волю и направлены на создание условий для нормальной жизнедеятельности личности, общества и государства в целом. Это является объективным правом, распространяющееся в пределах своего действия заданный им масштаб свободы поведения на всех своих субъектах и независимо от них. В субъективном аспекте право рассматривается как обеспеченная юридической нормой мера возможного поведения конкретного участника правовых отношений.

Субъективное право принадлежит установленному индивиду как рамки свободы его действий, обеспеченные соответствующими действиями иных субъектов.

Общее право как общесоциальное понятие позволяет обозначить установленную уровнем развития человеческой цивилизации совокупность правовых идей и начал, которые являются критерием права современного государства, как части мирового сообщества.

Естественное право как понятие означающее совокупность неотъемлемых принципов и прав, вытекающих из природы человека и независимых от социальных условий. Такими неотчуждаемыми и неизменными правами является право на жизнь, право на частную собственность, свободу мысли и слова и др.

Неофициальное право (неформальное) право как понятие оно свойственно дуалистическим правовым системам, где наряду с действующими от имени государства и им обеспеченными юридическими нормами осуществляются нормы, которые диктуются образом жизни, религией или обычаями определенных общин.

Национальное (официальное) право является совокупностью нормативных установлений государства, соединенных в его законодательных и иных источников права и отражающих в себе специфические черты, а также правосознание конкретного народа и общества. Это так называемое позитивное право государства, формируемое в официально принятом порядке и являющееся общеобязательным для всего населения страны. Международное право в своем понятии это система принципов и норм, регулирующих отношения властного порядка между государствами и другими субъектами международного общения.

Международное право не входит в национальное право какого-либо государства, представляя собой особую систему собственных международно-правовых источников, отраслей и отношений, субъектами которой являются государство и международные организации.

Также в последнее время принято стало выделять право межгосударственных союзов (например, право Европейского союза), которое определяется как правовой порядок, устанавливаемый рядом государств в отношении друг друга и ограничивающий тем самым суверенитет национальных прав в определенных сферах [4].

Англоязычная юридическая терминология. Примеры

The word **LEGAL** has the following meanings in Russian:

1) юридический

Legal person - Юридическое лицо

2) правовой

Legal text - Правовой текст

3) судебный

Legal action - Судебный иск

4) законный, дозволенный законом

Legal owner - Законный владелец

6) легальный

Legal activities - Правомерная, законная деятельность

The word **GOVERNMENT** has the following meanings in Russian:

1) государственная власть

Executive government — исполнительная власть
judicial government — судебная власть
legislative government — законодательная власть

2) управление, руководство

to carry out the government of a state — осуществлять управление государством

3) форма правления, государственное устройство, политический строй

democratic /republican / federal / parliamentary government — демократическая / республиканская / федеральная / парламентская форма правления

constitutional government — конституционная форма правления

a system of government — система правления

4) правительство, правительственный аппарат

Liberal /Labour/ Conservative Government — либеральное // лейбористское / консервативное правительство

to form the government — сформировать правительство

The word **AUTHORITY** has the following meanings in Russian:

1) власть

supreme authority — верховная власть

2) полномочие, право, права, компетенция

to act on smb.'s authority — действовать на основании полученных полномочий

3) пл. власти, начальство, администрация

local authorities — местные власти; органы местного самоуправления

4) авторитет, вес, влияние

to have authority with smb. — пользоваться авторитетом у кого-либо

5) авторитет, крупный специалист

he is an authority on law — он является авторитетом в области права

б) авторитетный источник

to quote one's authorities — ссылаться на авторитетные источники [5].

Итак, язык права – это такой элемент юридической техники, который одинаково важен для науки, нормотворчества и правоприменения. Юридический язык очень важен для точного понимания правовых норм. От построения предложений в Законе или иных нормативно-правовых актах, зависит их смысл.

Язык права в своем терминологическом выражении един и неразделим. В сфере юридической деятельности, особенно в сфере правотворчества, немало важную роль играет терминология. От точности употребления терминов в законе во многом зависит точность выражения воли законодателя, а, следовательно, и результативность закона и его значимость в жизни общества.

Для правовых актов используется законодательный официальный стиль. Клише или языковые стандарты необходимы, для обеспечения точности языка права.

Выражаясь юридическим языком, следует руководствоваться логическим построением высказываний. Юридический язык должен быть краток, лаконичен, точен и понятен. Большую роль в организации текста, в логичном выражении мыслей играют порядок слов и использование местоимений, но в текстах правовых актов встречаются случаи нарушения этих правил, что мешает правильному их пониманию, порождает двусмысленность.

Список использованной литературы:

- 1 Алексеев С. С. «Теория государства и права»: Норма. – Москва, 2004. – С. 45
- 2 Алексеев С.С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования. – М.: Издательская группа НОРМА - ИНФРА-М., 2003. – С. 112.
- 3 Венгеров А.С. Теория государства и права: учеб. [для юрид. вузов] - 7-е изд., стер. – М.: Издательство «Омега-Л», 2010. – С. 69.
- 4 Лукашук И.И. Международное право: особенная часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. - Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 99.
- 5 Туманова Ю.Л., Королева-МакАри В.А., Свешиникова М.Л., Тихомирова Е.В. Just English, Английский для Юристов, Базовый Курс. – М., 2002. – С. 17-18.

УДК 81'35
МРНТИ 16.21.31

*А.Т. Талгат*¹

¹2 курс магистранты, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, mega.ayaulu@mail.ru

ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАЗЫЛЫМҒА ҮЙРЕТУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада шетел тілдерін оқытуда жазылымға үйретудің тиімді әдістері қарастырылады. Жазылым және жазылымның ең тиімді әдістерінің түрлері ұсынылады. Әрбір әдістің ерекшелігі мен тиімділігі жайлы қарастырылатын болады. Шетел тілдерін үйренуде жазылымды үйренудің әдістері көп. Солардың ішіндегі ең тиімді, әрі заманауи түрлері осы мақалада қарастырылады.

Түйін сөздер: хат, жазылым, әдіс, форма, грамматика.

*Талгат А.Т.*¹

¹2 курс магистрант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, mega.ayaulu@mail.ru

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ПИСЬМУ В ОБРАЗОВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье рассматриваются эффективные методы обучения письму в образовании иностранного языка. Будут предложены методы обучения письму и письменной речи. Специфика и эффективность каждого метода будут рассмотрены. Есть много методов обучения письму в образовании иностранного языка. В этой статье обсуждаются наиболее выгодные и современные виды.

Ключевые слова: письмо, письменная речь, метод, форма, грамматика.

Talgat A.T.¹

¹2nd course of the Master's student, KazUIR & WL named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan, mega.avayuly@mail.ru

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING WRITING IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract

This article deals with the effective methods of teaching in foreign language education. There will be suggested writing skills and methods of teaching writing. There will be considered specificity and effectiveness of each method. This article discusses the most effective and modern types of methods.

Keywords: letter, writing, method.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына 2018 жылғы 10 қаңтардағы Жолдауында: «Қазақстандықтардың болашағы – қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруінде», - деп атап көрсетті [1].

Бүгінгі күннің талабына сай шетел тілін білудің және үйренудің маңызы зор. Біздің елімізде қазақ және орыс тілдері сияқты ағылшын тілінің де меңгерілуі маңызды орынға қойылып отыр. Яғни, заманның талабына сәйкес шетел тілін үйренудің қажеттілігі артып отыр. Сондықтан да біздің еліміздің оқу орындары шетел тілдерін оқытуға көп көңіл бөлуде. Яғни, оқу орындарын шетел тілдерін оқытатын арнайы мамандармен қамтамасыз етуде. Бұл білім алушылар үшін өте маңызды болып табылады. Қазіргі технологиялар ерекше дамыған заманның өзінде білім сапасын қамтамасыз етудегі мұғалім рөлін ешнәрсемен ауыстыруға болмайтындығын халықаралық тәжірибелер көрсетіп отыр. Демек, мұғалімнің біліктілігі бұл еліміздің бүкіл білім беру жүйесін алға бастырып, оны заман талабына сай етіп құрудың негізгі алғышарты, басты кепілдігі болып табылады. Білімді ұрпақты, бәсекеге қабілетті мамандарды білімді мұғалімдер, жан-жақты кемел ұстаздар ғана тәрбиелеп шығара алады.

Шетел тілін меңгеру – қазіргі заманның маңызды аспектісі десек, қателеспейміз деп ойлаймын. Себебі, шетел тілін білудің артықшылықтары өте көп. Атап айтатын болсақ, біріншіден, үш тіл білетін адам өзге тілдерді де еркін меңгереді, екіншіден, өзге мәдениеттің ерекшелігін түсіне біледі, үшіншіден, үш тілді еркін меңгерген адамның жұмыс табу мүмкіндігі жоғары және т.б. артықшылықтары көп екені белгілі.

Шетел тілін үйренуде төрт дағды бар және олардың төртеуінде маңызы рөл атқарады. Олар: айтылым, жазылым, тыңдалым және оқылым. Осы төрт дағдының ішінде жазылымдағдысы, яғни, жазылым және оны үйретудің тиімді әдістері жайлы қарастырылатын болады.

Шеттілін оқыту әдіснамасында хат және жазылым тек қана оқу құралы ретінде ғана емес, шеттілін үйренудің мақсаты болып табылады. Хат – жазылымның техникалық компоненті. Жазылым, айтылыммен қатар, сөйлеу белсенділігінің өнімді, мәнерлі нысаны болып табылады және белгілі бір мазмұнды графикалық белгілермен бекіту кезінде көрінеді [2].

Жазылым тілмен нақты білімді сақтауға мүмкіндік береді, ойлаудың сенімді құралы, шеттілінде сөйлеу, тыңдау және оқуды ынталандырады. Жазылымды үйретудің мақсаты – жазбаша сипаттағы жазбаларды, жазылымның мазмұнын және формасын қамтитын студенттердің жазбаша коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру.

Жазылым дағдысын дамыту үшін кез келген мұғалім белгілі бір әдістерді қолданады. Дәл сол әдістердің көмегімен, оқытушы жазылым дағдысын тиімді түрде дамытуға мүмкіндік алады. Яғни, кез келген дағдыны оқытуда немесе үйретуде әдістердің рөлі ерекше екені аян.

Алжалпы, әдіске келетін болсақ, әдіс туралы түсініктер көп. Әдіс (грек тілінде *methodos* - зерттеу) – мақсатқа жету тәсілі, белгілі бір жолмен реттелген әрекет; амал, тәсіл немесе қимыл амалы; белгілі бір міндеттерді шешуге бағынатын, ақиқатты тәжірибелік және теориялық тұрғыдан меңгерудегі тәсілдер немесе әрекеттер жиынтығы. «Әдіс» түсінігінің анықтамасы көп. Оқу әдісі оқушының танымдық және тәжірибелік іс-әрекетін ұйымдастырушы, білім мазмұнын меңгеруін қамтамасыз етуші және осылайша оқу мақсатына жеткізетін, оқытушының «мақсатқа бағытталған іс-әрекетінің жүйесі» болып табылады [3]. Әдістер сабақтың ұтымды және нақты өтілуіне көмектеседі. Сабақ барысында әдістерді қолдану арқылы мұғалім уақытты тиімді ұйымдастыра алады. Яғни, мұғалім белгілі бір әдісті қолдану барысында уақытты жоспарлай отырып, сабақтың орынды әрі сапалы өтуіне сенімді бола алады. Бір сөзбен айтқанда әдістің тигізер көмегі көп.

Оқытушы кез келген тақырыпты, кез келген дағдыны үйрету барысында соған сәйкес әдістерді қолданады. Яғни, сабақ барысында қолданатын әдістер оқушылар болсын, студент болсын, сол белгілі бір

жастағы білім алушылардың деңгейіне, жасына, қабілетіне сай болуы тиіс. Мұндағы біз қарастыратын білім алушылар – студенттер болып табылады. Яғни, жоғары оқу орындарында студенттерге жазылымды үйрететін әдістер жайлы айтылатын болады. Студенттерді жұмыс істеу қабілетіне және білім деңгейлеріне қарап топтарға бөліп, лайықты тапсырмалар берген ұтымды. Сабақта жазылым мен жұмыс әр түрлі әдістердің жиынтығынан тұрады. Сол әдістердің ішіндегі ең тиімді әдістер мыналар:

- 1) хат жазу әдісі;
- 2) жазбаша жаттығулар орында уәдісі;
- 3) ақыл-ой картасын жасау әдісі;
- 4) заманауи технологияларды пайдалану әдісі.

Хат жазу әдісі ең қарапайым әрі күрделі әдіс. Себебі, шетел тілін үйренуде шетел тілінде хат жазу онайға соқпайды. Дегенімен, хат жазуды үйренуге болады. Хатты үйрену барысында белгілі бір кезеңдерден өту керек. Басқаша айтқанда, хат жазуды үйренудің кезеңдерімен танысып, оларды меңгеру өте маңызды болып табылады. Себебі, тіл үйренуші студенттер бірден хат жаза алмауы мүмкін. Сондықтан студенттерге ең алдымен хат жазуды үйренудің бастапқы қадамдарымен таныстырған жөн. Күнделікті өмірде байқайтынымыздай барлық студенттердің деңгейлері бірдей емес. Сол себепті де, оқытушы студенттерге хат жазу әдісінің кезеңдерімен таныстырып, оқытқаны жөн. Хат пен жазылымның кезеңдері туралы айта келіп, төмендегілерді бөліп көрсетуге болады:

1. Орфографияны оқыту.
2. Грамматиканы оқыту.
3. Жазылымның әртүрлі формаларын оқыту.
4. Әртүрлі жазбаша мәтіндерді жазуды үйрену.

1. Орфографияны оқыту.

Жазу техникасын үйретудің негізгі мақсаты – оқушылардың графикалық, каллиграфиялық және орфографиялық дағдыларын дамыту. Графика және каллиграфия дағдыларын дамыту негізі төменгі кластарда жүзеге асырылады да, оқытудың ортаңғы және жоғары сатысында тек жетілдіру үшін жаттығулар талап етеді. Ал орфография дағдыларын дамыту бүкіл оқу курсына, жаңа лексикалық материал жиналған сайын жүріп отырады. Жазу техникасын меңгеруде ең қиыны – орфографиялық дағдыларды меңгеру. Орфография ережелерін қолдана отырып жүргізілетін жаттығулардың екі тобы бар. Бірінші топқа ережеге сай келетін сөздерді тану жатады: көпше түрдегі зат есімдерді көшіріп жазу, зат есімнің септік жалғауларын қосып жазу т.б. Екінші топқа сөздерді өз бетімен қолдануға арналған жаттығулар жатады: сөйлемдегі сөздерді көпше түрде жазу, етістіктерді белгілі шақ формасында жазу, белгілі орфограммаларға қарап, сөздерді топтастыру т.б. Жазу техникасы мен орфографиялық дағдыларды жетілдіру үшін қолданылатын жаттығулардың бірі – мәтінді көшіріп жазу. Бұл жаттығуды орындау барысында барлық анализаторлар қатысады: көру, сөйлеу, қол қозғалысы. Сондықтан мұндай жаттығулар сөздердің орфографиясын есте сақтауға көп ықпалын тигізеді. Мәтінді ойланбастан көшірмес үшін оқушыларға қосымша тапсырмалар беріледі; белгілі орфограммалардың астын сызу. Сөйтіп, оқушылардың назары қиын сөздерге аударылады [4].

2. Грамматиканы оқыту;

Грамматика шетел тілін үйренудің аспектісі болып табылады. Грамматиканы оқытудағы басты міндет сол грамматикалық құбылыстарды сөз әрекетінің әр түрінде қолдана білу дағдыларын қалыптастырып, одан әрі дамыту болғандықтан, шетел тілін оқытуда грамматикалық материалды бекітуге арналған жаттығулар жетекші орын алады. Сонымен қатар, грамматиканы үйрену сөздік қорға байланысты деуге де болады. Дәлірек айтқанда, грамматиканы түсіну үшін сөздік қордың маңызы зор.

Грамматикалық материалды бекітуге арналған жаттығулар төмендегі талаптарға сәйкес болуға тиіс:

- 1) жаттығулар грамматикалық материалмен жұмыс істеуге үйретуге тиіс;
- 2) олар сөз әрекетінің дамытылып отырған түрлерінің психофизиологиялық және лингвистикалық заңдылықтарына сәйкес келуі керек;
- 3) жаттығулардың коммуникативтік бағдары болуға тиіс;
- 4) жаттығулар дидактиканың жеңілден ауырға қарай деген принципіне сәйкес болуға тиіс;
- 5) олар оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға тиіс [5].

3. Жазылымның әртүрлі формаларын оқыту;

Бұл кезеңде негізгі идеяларды, негізгі сөйлемдерді жазу, жоспар құру, мәтіндерді кеңейту немесе қысқарту, тезис жазу сияқты тапсырмалар орындалады. Осындай тапсырмалар студенттердің тек қана жазып қана қоймай, сол бір мәтін жайлы терең ойлап, өз ойын кеңінен жеткізуге мүмкіндік береді. Былайша айтқанда шығармашылық ойлау қабілетін дамытады. Студенттер осы тапсырмаларды орындау

барысында ішкі ойларын емін-еркін жеткізуге мүмкіндік алады. Бұл да бір жазылымды дамытатын тәсілдердің бірі.

4. Әртүрлі жазбаша мәтіндерді жазуды үйрену.

Бұл кезеңде резюме жазу, әртүрлі сипаттағы хаттар жазу, эссе жазу сияқты тапсырмалар орындалады. Дәл осы тапсырмалар жазылымды дамытуда үлкен рөл атқарады. Себебі, мұндай тапсырмаларды орындау барысында студенттер хат жазуды, шығарма жазуды үйренеді. Мұндай тапсырмаларды орындау барысында студенттер орфография бойынша немесе грамматикалық қателіктер жіберуі мүмкін. Ал, мұғалім осы қателерді түзеп, студенттерге қателерін түсіндіру арқылы олардың хат жазудағы білімдерін арттырады.

Жазбаша жаттығулар орындау әдісі бұл да бір жазылымды дамытуға көмектесетін тиімді әдістердің бірі. Мұнда көптеген түрлі жаттығулар орындалады. Бұл жаттығулар студенттердің тереңінен ойлау қабілетін дамыта отырып, жазылымды үйренуге көмектеседі.

Лексикалық жазбаша жаттығуларға грамматикалық және лексикалық түрде бағытталған жаттығулар кіреді:

- Суреттер бойынша: суретке байланысты жазбаша түрде бірнеше сұрақ жазу, суреттегі жағдаятпен келісу немесе келіспеу туралы жазу, суреттерді салыстыра отырып, оларға салыстырмалы ой-пікір жазу.

- Мәтін бойынша: мәтінге жауап беру/сұрақ қою, әңгіме жоспарын жасау, жазбаша мәтіннің қысқаша мазмұнын жазу, дұрыс/дұрыс емес пікірлерді жазу [6].

Жазылымды үйрететін көптеген әдістер бар. Олардың бірі ақыл-ой картасын жасау әдісі. Яғни, шетел тілінен айтқанда “Mind map” қолдану. Қазақ тіліне аударғанда “ақыл-ой картасы» деген мағынаны білдіреді. Ақыл-ой картасын қолдану жазуды дамыту үшін өте тиімді. Ақыл-ой карталары көптеген мақсаттар үшін пайдаланылуы мүмкін. Ақыл-ой картасы - жазбаларды жасау стратегиясы. Бұл студенттер кездейсоқ тәртіпте қағазға жазатын миға шабуыл сияқты идеялардың өзара байланысын көрсететін құрылымдалған стратегия. Ақыл-ой картасын жасау – ең алдымен жазбаша жасалатын жұмыс. Бұл студенттерге бір-бірімен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Ақыл-ой картасын жасау барысында студенттер бір-бірімен қарым-қатынас жасап, топта жұмыс жасап қана қоймай, өз ойларын картаға жазбаша түрде жеткізе алады. Яғни, студенттер ақыл-ой картасын жасау барысында өз ойларын жазбаша жеткізу арқылы жазылым дағдысын дамытады. Студенттер бір-бірінің жазбаларын оқи отырып, қателескен жерлері болса, мұғаліммен қатар студенттер бір-бірін түзете алады. Бұл да бір үлесін тигізетін тәсілдердің бірі. Бұл әдіс те жазылымды дамытатын тиімді әдістердің бірі болып табылады. Ақыл-ой картасын ұйымдастыру тәртібі төмендегідей:

1. Тақырып таңдалады. Дәстүр бойынша студенттерге жазуға тақырып беріледі. Әр топта екі-үш студент болады.

2. Ақыл-ой карталарын ұйымдастыру. Студенттер ақыл-ой картасына берілген тақырып бойынша өз ойларын және фактілерді жазады.

3. Кері байланыс. Ақыл-ой картасы дайын болғаннан кейін, әрбір топтан бір студент ауысып, басқа топтардың ақыл-ой карталарын зерттейді. Яғни, әрбір топ ақыл-ой карталарының не туралы екенін түсіндіреді. Сонымен қатар, студент басқа топтың картасына өз ойын жаза алады.

Соңғы төртінші әдістердің бірі заманауи технологияларды пайдалану әдісі. Сабақ барысында студенттерге әртүрлі технологияларды, заманауи техникалық құралдарды, ақпараттық және коммуника- тивтік құралдарды қолданып, қызықтыру керек. Бұл сабақты қызықты етуге және студенттерді ынталан- дыруға көмектеседі. Қазіргі ақпараттық құралдар дамыған заманда технологияларды пайдаланбайтын адам жоқ шығар. Себебі, барлық адамдар, әсіресе жас буын жаңа технологиясыз өмір сүре алмайтыны анық. Заманауи технологиялардың түрлері өте көп. Олар кез келген салаға тигізер үлесі зор. Әсіресе, заманауи технологиялардың білім саласындағы орны ерекше десек, қате болмас. Айта кететін болсақ, кез келген оқу орындары жаңа заманауи технологиялармен қамтылған, сонымен қатар кез келген адамда ол бар. Яғни, күнделікті өмірде қолданатын компьютер, ұялы телефон, планшет және т.б. да заттар. Осы атап өткен технологиялық құрылғылар ең көп қолданылатын технологиялардың түрлері болып табылады. Яғни, компьютер, ұялы телефон, планшет сияқты құрылғылар арқылы студенттердің жазылым дағдысын дамытуға мүмкіндігі өте көп. Мәселен, осы құрылғылардың қайссында болмасын студенттер бір-біріне хабарлама жаза алады. Сол сияқты осы құрылғыларды қолдану арқылы студенттер түрлі әлеуметтік желілік онлайн қызметтеріне тіркеліп, шетел азаматтарымен хабарлама жазысу арқылы қарым-қатынас жасай алуға мүмкіндігі бар. Яғни, мұндай онлайн қызмет түрлері өте көп және сан алуан. Күнделікті өмірде қолданып жүрген Инстаграм, Фейсбук, Майл.Ру сияқты онлайн қызметтерін айтатын болсақ, олар тек қана фотосурет жариялап қана қоймай, хабарлама жазуға мүмкіндік береді. Инстаграм желісінде

студент хабарлама жазумен қатар түрлі шетел азаматтарының посттарын, комментарийлерін оқи алады. Яғни, тек қана хабарлама жазумен шектелмей, студент шетел тілінде оқи алады. Былайша айтқанда, шетел тілінде оқу арқылы да жазылым дағдысын қалыптастыруға болады. Бұл тәсіл де жазылымды дамытудың тиімді әдістерінің бірі. Сонымен қатар, Grammarcheck, Grammarly сияқты онлайн қызметтері бар. Мұнда студент ағылшын тілінде жазбалар жаза алады. Ал, бұл онлайн қызмет жазбадағы қателерді түзейді. Бұл да өте пайдалы тәсілдердің бірі. Яғни, студент жазбадағы қателерін білуі арқылы, оның жазылым дағдысын қалыптастыруға үлкен үлесін тигізеді.

Осы әдістер жазылым дағдысын қалыптастыруда үлкен үлес тигізері анық. Себебі, бұл әдістер ең тиімді әдістердің бірі болып табылады. Тілдің кез-келген басқа аспектілері сияқты хат және жазылымды нәтижелі оқыту үшін мотивация қажет, бұл үнемі дамуы керек. Студенттерді қызықтырып, жазбаша тіл меңгерудің маңыздылығын атап көрсету керек. Бұл дұрыс ұйымдастырумен дұрыс нәтижелерге қол жеткізетін қиын әрі күрделі жұмыс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар. [Электрондық ресурс]. – Режим доступа: http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-n-nazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar. – (қаралған күні 3.01.2019).

2 Письмо как средство обучения при изучении иностранного языка. [Электрондық ресурс]. – Режим доступа: <https://infourok.ru/pismo-kak-sredstvo-obucheniya-pri-izuchenii-inostrannogo-yazyka-709753.html>. – (қаралған күні 12.01.2019).

3 Скаткин М.Н. Дидактика средней школы. Некоторые проблемы современной дидактики. – М., 1992. – С.3-15

4 Арнайы кәсіби бағыттағы материалға үйрету, оларды берілген кәсіби жағдаяттарда қолдану. [Электрондық ресурс]. – Режим доступа: <https://leksii.org/14-70861.html> – (қаралған күні 7.02.2019).

5 Трудности при обучении учащихся письменной речи и пути их преодоления на уроках английского языка. [Электрондық ресурс]. – Режим доступа: <https://multiurok.ru/files/trudnosti-obucheniia-pis-miennoi-riechi-i-puti-ik.html> – (қаралған күні 13.02.2019).

6 Аскарлова Г.К. Методика формирования международно-стандартного уровня владения иностранным языком на основе когнитивно-лингвокультурологического комплекса. Диссертация канд.пед.наук. – Алматы, 2008.

УДК 34.01
МРНТИ 10.01.39

К.Е. Тауенов¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
«Әлеуметтану» мамандығының докторанты
Алматы қ., Қазақстан

STREET LAW – ҚҰҚЫҚТЫ ОҚЫП ҮЙРЕНУДІҢ БЕЛСЕНДІ ЖӘНЕ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Мақала оқушылар мен студенттердің құқық негіздері сабағы барысында алған теориялық білімдерін тәжірибеде қолдану мүмкіндігіне бағытталған «Street Law» бағдарламасына арналған. Азаматтардың конституциялық құқықтарын қолдана алмауы, қоғамда мемлекетке, жүйе ретінде сенімсіздік туғызады. Азаматтардың конституциялық құқықтарын білмеуі, кей жағдайда біле тұра қолдана алмауы, олардың құқықтық дәрменсіздігіне әкеп соғады. Ал сол құқықты қорғауға міндетті органдар, халықтың құқықтық сауатсыздығын жиі пайдалануда. Сондықтан да АҚШ-та өз жұмысын белсенді жүргізіп жатқан «Street law», бағдарламасы, зерттеуді, қажет жағдайда Қазақстанның білім жүйесіне енгізуді қажет етеді. Автор мақалада бағдарламаның құрылымын, адамның күнделікті өмірінде құқықты тәжірибелік қолдану жолдарын ашып көрсетеді.

Түйін сөздер: «тірі құқық», күнделікті құқық, құқық бұзушылық, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары.

К.Е. Тауенов¹

¹Докторант специальности «Социология»
Казахского национального педагогического университета им. Абая

STREET LAW – АКТИВНАЯ И ИНТЕРАКТИВНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ИЗУЧЕНИЯ ПРАВА

Аннотация

Статья посвящена программе «Street Law», которая занимается изучением вопроса практического применения теоретических знаний полученных учащимися во время школьных или лекционных занятий по правоведению. Проблема несостоятельности гражданами использования их конституционных прав, порождает в обществе безразличное отношение к государству как к системе. Не знание, а порой несостоятельность применить свои знания, приводит к тому что люди чувствуют себя бесправными, а те органы которые призваны защищать эти самые права, бессовестно пользуются неграмотностью населения. Поэтому программа «Street Law» хорошо зарекомендовавшая себя в США, нуждается в изучении и при необходимости внедрении в систему образования Казахстана. Автор в статье раскрывает структуру программы и практическое применение права в повседневной жизни человека.

Ключевые слова: «живое право», повседневное право, правовой всеобуч, права и обязанности человека и гражданина.

К.Е. Тауенов¹

¹Doctoral student of the specialty "Sociology" of the Kazakh national pedagogical University named after Abai.

STREET LAW – ACTIVE AND INTERACTIVE TECHNOLOGY OF LAW LEARNING

Abstract

The article is called "Street Law", which teaches the practical application of theoretical knowledge gained during the time of school or lexicography. The problem of non-exploitation of citizens by their constitutional rights, which creates a society in a state of unimaginable affiliation. No matter what you can do, you can use it for your own benefit, bringing people to feel guilty, and those who are proud to protect the rights of others, are utterly absorbed in ignorance. "Street Law" is a good program for the USA, which requires learning and learning in Kazakhstan. The author explicitly points out the structure of the program and the practical application of the right to human life.

Keywords: street law, the right to self-determination, the right to all, the rights and obligations of the person and the citizen.

«Тірі құқық» – бұл құқық, демократия және адам құқықтары саласында жалпы тәжірибелік білім алу бағдарламасы (көше құқығын зерделеу негізінде, яғни көшеде әрқайсымыз тап болатын жағдайларды қарастыру, соның негізінде құқықтың мәнін түсіну). Ол құнды ақпараттардың және әдіснамалық тәсілдемелердің бірегей құрамдастырымы болып табылады. Студенттер құқық, демократия, және адам құқығы саласынан шынайы ақпаратты, бірлесіп оқуға, сыни ойлауына және демократиялық қоғамның толыққанды мүшесі болуына жағдай жасайтын педагогикалық әдістемелер арқылы меңгереді.

Street Law бағдарламасын меңгерген жастар, сауатты тұтынушы ретінде қоғамда өмір сүріп, өз құқықтарын белсенді түрде қорғай алады. Street Law – өзінің философиясымен бағдарламаларының көмегімен адамдарға өзіндік демократиялық идеалдарын азаматтық тәжірибелік әрекетке айналдыруға мүмкіндік туғызады.

Street Law, Inc. пайда болуының тарихына үнілетін болсақ, 1971 жылы Джорджтаунның заң факультетінің белсенділігі нәтижесінде пайда болған бұл бағыт, алғашында профессор ЭдаО'Брайеннің басшылығымен мектеп оқушыларын тәжірибелік құқыққа үйрету мақсатында өз қызметін бастады. Төрт жылда бір реет жарық көретін оқу құралдары, оқулықтар, оқытушыға нұсқау, тестер және бақылау тапсырмаларының жинағы, бейне материалдар құқықты зер салып үйреніп жүрген американдық оқытушылармен жастар арасында танымал және сұранысқа ие.

Street Law аясында «Жасөспірімдер, қылмыс және жергілікті қоғамдастық», «Оқыту барысында ойын түріндегі сот процестерін өткізу», «Адам құқықтары барлығына» арнайы бағдарламаларын ұйымдастыру мақсатында оқу-әдістемелік жинақтар әзірленіп, жарық көрді. «Демократия барлығына» атты Street Law-тың оңтүстік Африкалық үлгісі үлкен жетістікке қолжеткізе білді. Олар құқықты білу адамның жеке құқықтарымен бостандықтарын қорғауда қуатты қару екендігін көрсетті. Қазіргі уақытта Street Law, Inc. АҚШ-ның барлық 50 штатында оқу құралдарымен бағдарламаларын ұсынуда. Street Law, Inc. тәжірибемен ойалмасу мақсатында әлемнің барлық елдеріндегі оқытушылармен заңгерлермен тығыз

қарым-қатынаста жұмыс атқарып келеді. Нәтижесінде құқық үстемдігін орнату арқылы өмір деңгейін жақсартып, қоғамды жетілдіру көзделуде. Бірте-бірте мұндай Халықаралық бағдарламалар көршілес Ресейелінде де іске асырыла бастады.

Жаһандық білім беру бойынша пікірталас

Қазіргі уақытта Street Law, Inc. әлемнің 30-ға жуық елінде техникалық көмекпен оқытуды жүзеге асырып келеді. Street Law – бұл құқықтық білім бұлағы. Street Law-тың көмегімен жастар құқық, заң жүйесі, демократияның негізі болып табылатын іргелі принциптер туралы тәжірибелік білім алады. Жастар бір жағынан өз құқықтарымен бостандықтары туралы біліп, беделге ие болса, екінші жағынан белсенді азамат болудың жолдарын үйренеді. Студенттер бостандық, міндет, теңдік және билік тұжырымдамаларын меңгере отырып, құқық жүйесі туралы ақпарат алады. Дәріс барысында олар әртүрлі тақырыптарды қарастырады. Оның ішінде адам құқықтары, дау-жанжалдарды шешу жолдары, құқық қорғау органдары қызметінің, сот жүйесінің принциптері. Ал бұл өз кезегінде заң көмегімен басқарылатын ортада өмір сүру түсінігін кеңейтеді.

Street Law – бұл практикалық дағды. Street Law студенттерге, жалпы барлық адамдарға күнделікті өмірде және жетістікке жету үшін қажетті дағдыларды иеленуге мүмкіндік туғызады. Мысалы, мәселелерді шешу, сыни ойлау, қатысу, тілдесу, әртүрлі сұрақтарға түрлі көзқараспен қарау. Студенттер мәселелерді және қоғамдық өмірді талқыға салады, дауларды шешуге үйренеді, оқу сот процесіне қатысу арқылы жаңа білім алады. Street Law-тың барлық әдіснамаларында жастар әріптес болғандықтан, интер белсенді болып табылады. Street Law – бұл іс-әрекет және қатыстық. Street Law оқытушылары заңгерлермен, заң факультеті студенттерімен, судьялармен, жасөспірімдермен жұмыс атқаратын мамандармен бірге қызмет атқарады. Қоғамның өкілдерінен шақырылған мамандардан студенттер бірінші кезекте осы жүйеде жұмыс істейтін мемлекеттік органдар мен адамдар туралы алғашқы мәліметтерді ести алады.

АҚШ-та «тірі құқық» бағдарламасының негізін қалаған Эдвард О'Брайэн қазіргі уақытта, Street Law, Inc. корпорациясының директоры болып табылады. Оның айтуынша, «алғашында «Street Law» термині заң мамандықтарында оқымайтын адамдарды оқыту үшін қолданылды. Яғни, басында тек оқушыларды оқытып келдік. Бірақ «Street Law» аудиторияларына бас бостандығынан айырылғандар, бостандығынан айырылған жасөспірімдер, кәдімгі азаматтар (жастар мен ересектер) және басқада көптеген халық топтары кірді» [1, 449 б.].

Аудиторияларда лекциялар өтіп, оқушы-студенттерді қажетті ақпараттармен қаруландырған өте пайдалы. Бірақ қазіргі уақытта сол теориялық білімді тәжірибеде қолдануға үйрету бұданда маңыздырақ. Азаматтық құқықтарымен міндерін білумен қатар, ол құқықты қажетті жағдайда қорғай білу, «тірі құқық» жобасының басты мақсаты. Өйткені, күнделікті өмірдің, қоршаған ортаның барлығы дерлік құқықпен байланысты. Адамның өмір сүру құқығы, еркін жүріп-тұру құқығы, өз пікірін айту құқығы, көлік жүргізу, жекеменшікке құқығы, некеге тұру құқығы, еңбекке құқығы және т.б.

Профессор Сабикенов Салахиден Нурсариевичтің пікірінше – «Құқық және мемлекет, әсіресе құқықтық құралдар, нарықтық экономиканың мәселелерін шешуде және қоғамды қайта құруда шешуші рөл атқарады. Заңның көмегімен біз негізінен нарықтық экономиканы қалыптастыру міндеттерін шеше алғанымен, қазақстандық қоғамның азаматтық қоғамға айналуына қолжеткізген жоқпыз, әліде көп нәрсе жасалуы керек» [2, 135 б.].

Адам құқықтарының, құқықтың және демократияның негіздерін әртүрлі санаттағы адамдарға үйрету үшін оқытуда әртүрлі әдістемелер пайдаланылуы мүмкін. Кез келген әдіс-тәсілдерді қолдану барысында дәріс алушылар процесі үздіксіз үйренуге және материалдарға қызығушылық танытады. Зерттеулер көрсеткендей адамдардың жаңа материалдарды қабылдау деңгейі әртүрлі, сондықтан бір әдіс нәтижесіне жетпей жатса, келесібір әдістің нәтижелілігі жоғары болуы мүмкін. «Тірі құқықты» оқытуда қазіргі уақытта ұстаздар төмендегідей әдістерді қолдануда:

1. Ой-талқы.
2. Нақты істер.
3. Казустар.
4. Дебат.
5. Жауап алу.
6. Топтық пікірталас.
7. «Ойды аяқта».
8. Сұрақтарға жауап.
9. Рейтинг.
10. Құндылықтарды анықтау.
11. Сот процестерін келтіру.

12. Рөлдік ойындар.
13. Имитация.
14. Презентациялар.
15. Сарапшылармен және басқа да тұлғалармен кездесу.
16. Экскурсия.
17. Көрнекі құралдарды пайдалану [1, 464 б.].

Әдістердің қайсысы болсын қолдануға лайық, әрі тиімді. Ең бастысы алдыға қойылған мақсатқа жету.

Зерттеу әдістері

Қазақстанда және әлемде етек жайған коррупция осы құқықтық білімсіздіктен. Жергілікті халықтың өз-өзін мемлекеттік шенеуліктер тарапынан қылмыстық қол сұғушылықтан қорғай алмауы, ел беделіне нұқсан келтіруде. Transparency агенттігінің сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексіне сәйкес, Қазақстан 127-ші орынды иеленіп отыр, ал ол болса экономикаға инвесторларды тарту жұмысына өз зиянын келтіруде. Қазақстан экономикасының қай саласы болмасын осы дертке шалдыққан. Алайда, мемлекет тарапынан қылмыстық әрекеттерге қарсы күрес жүргізілуде, Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі құрылып, мемлекет осы індетке қарсы үлкен күш жұмылдыруда.

Мемлекеттің жемқорлыққа қарсы күрес нәтижесі, рейтингке үлкен ықпал келтірмеуде. Өйткені өзгерістер мардымсыз. Ал оның басты себебі қабылданып жатқан шешімдердің жеткіліксіздігінен. Мемлекеттік қызметкерлер мен бюджеттік саладағы жұмыскерлердің айлығын көтеріп, әлеуметтік қамсыздандыруын жақсартумен қатар, халықтың құқықтық білімділігін арттыру қажет. Қандай да болмасын қылмысқа көз жұма қарамай тәрбиелеген дұрыс.

Көршілес Ресей Федерациясында «Street Law» ұғымын сөзбе-сөз аудармай, мағынасына қарай «Живое право» деген түсінік берген. Бұл бағытта жұмыс жандана жүріп, оқу-құралдары мен әдістемелік нұсқауларды жазу қолға алынды. Мысал ретінде осындай оқу-құралы мен әдістемелік нұсқаулардан көрнекілік ретінде мысал келтіре кетейін. Бұл «Тірі құқықтың» маңыздылығын тәжірибелік жолмен дәлелдейді.

«Заңды тұлғаны құрмай коммерциялық емес қызметті бастау үшін сіздің жеке шешіміңіз немесе серіктестеріңіздің келісімі жеткілікті. Ол үшін мемлекеттік тіркеу қажет емес (тіркеу туралы жалпы ережеден ерекшелігі). Заң сондай-ақ қорғаушылардың, нотариустардың, жеке детективтердің қызметін коммерциялық емес деп танығанмен, мұндай қызметті бастау үшін қорғаушының, нотариустың, жеке детективтің мәртебесіне ие болу керек. Егер сіз әріптестермен бірге әрекет етсеңіз, олармен жазбаша келісім шарт жасасқан жөн, себебі бұл іс жалпы қаржыларды басқару және мүлікті пайдалануға қатысты болуы мүмкін» [3, 112 б.].

Бұл жерде болашақ кәсіпкерлерге азаматтық кодексті басшылыққа ала отырып, Ресей заңдарына сәйкес өз бизнесіңізді ашудың нақты жолдары көрсетілген. Ешкімге құпия емес нарықтық экономика дәуірінде көптеген азаматтар өздерінің кішігірім болсын бизнесін ашуға мүдделі. Алайда олардың басым көпшілігі оның жолдарын білмеуде. Міне, осы себептен заңды жолмен кәсіпкерлікпен айналысу үшін, негізгі мәліметтермен қаруланған жөн. Себебі, ақша бар жерде алаяқтар да бар. Олардың арбауына түспеу үшін құқықтық білімді ертерек алған дұрыс.

Қорытынды

Қазіргі уақытта Қазақстанда «Street Law-Kazakhstan» қоғамдық бірлестігі өз жұмысын жүргізіп келеді. Олар «Street Law» құқықтық білім беру бағдарламаларын жасау арқылы ҚР-ның азаматтарының құқықтық тәрбиесін жоғарылатуда. Бүгінгі таңда қоғамдық бірлестікке Қазақстан Республикасының мемлекеттік заң университетінің 95 студентінен құралған «Street Law-Kazakhstan» командасы, жоғарғы және орта оқу орындарының оқытушылары, «Әділет» жоғары мектебінің студенттері, «Мирас» халықаралық университетінің (Шымкент қ.) және ҚазМЗУ Қарағанды филиалының студенттері кіреді.

Алматы, Шымкент және Қарағанды 20-ға жуық мектептерінде пилоттық жоба ретінде «Street Law» командасы мүшелері тәжірибелік құқық бойынша дәрістер өткізіп, адам құқығы бойынша олимпиадалар ұйымдастыруда Қазірдің өзінде 6-7 сыныптарға арналған «Адам құқықтары барлығына» атты оқу-әдістемелік кешені жасалды.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Қазақстан Республикасының барлық азаматтарына қатысты жалпылама құқықтық білім беру жарлығын шығарып, 1-ден 11-сыныпқа дейін мектеп оқушыларына құқықты оқыту көзделген. Бағдарлама «Street Law» бойынша, азаматтық білім беруге бағытталған, уақыт талабына сай жасалған және жастарға өз құқықтарын қалыптастыру үшін жағдай жасауда.

«Street Law» азаматтарды дұрыс оқытуға бағытталған, уақыт талаптарына сай және қоғамның құқығын қалыптастыруға өз үлесін қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Румынина В.В. В защиту общественных интересов. Глава №8 Просвещение в области прав человека. – Москва: Издательская группа «Юристъ», 2004. – 504 с.

2 Сабиков С.Н. «Жалпы теориялардағы ғылымдардың әдістемелік негізі». \\ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы №1-2(52-53), 2018 ж. – 133-136 б.

3 Пронькин В.Н., Гутников А.Б., Орлова Л.С. Живое право. Курс практического права. Том 3. Гражданское право и процесс: Учебное пособие для 10–11 кл. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского института права имени Принца П.Г. Ольденбургского, 2005. – 168 с.

УДК 341:342(4/9)

МРНТИ 10.87.17

Хасанай А.М.¹, Сабитова А.А.²

¹магистрант 1-курса специальности международного права,

Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая Алматы, Казахстан

²Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор Сабитова А.А. директор
Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая Алматы, Казахстан

ИНСТИТУТ ГРАЖДАНСТВА В МЕЖДУНАРОДНОМ И ВНУТРИГОСУДАРСТВЕННОМ ПРАВЕ

Аннотация

В международном и внутригосударственном праве РК институт гражданства занимает особое место, так как он затрагивает права и свободы человека. Поэтому все вопросы, связанные с гражданством, регулируются на уровне государства и международным правом на уровне мирового сообщества, посредством норм международных законодательных актов. Предмет исследования в данной статье - институт гражданства, его соотношение в международном и внутригосударственном праве.

Ключевые слова: гражданство, институт гражданства, международное право, внутригосударственное право, приобретение гражданства, государство.

А.М. Хасанай¹, А.А. Сабитова²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ,

Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық мамандығының 2-курс магистранты
Алматы, Қазақстан

²Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының директоры

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ЕҢБЕК ЗАҢДАРЫНДАҒЫ АЗАМАТТАРДЫҢ ИНСТИТУТЫ

Аңдатпа

Қазақстан Республикасының ішкі және халықаралық құқықтағы азаматтық институты ерекше орын алады, себебі ол адамның құқықтары мен бостандықтарына әсер етеді. Демек, азаматтық қатысты барлық мәселелер халықаралық деңгейде халықаралық заңнама нормалары арқылы мемлекет деңгейінде және халықаралық құқық бойынша реттеледі. Осы мақалада зерттеу тақырыбы азаматтық институт болып табылады, оның халықаралық және ішкі заңнамамен өзара байланысы қарастырылған.

Түйін сөздер: азаматтық, азаматтық институт, халықаралық құқық, ішкі құқық, азаматтық алу, мемлекет

А.М. Hasanai¹, А.А. Sabitova²

¹The master of 1 course of the international law of the Institute "Sorbonne-Kazakhstan", Almaty, Kazakhstan

²Scientific supervisor: doctor of law, professor, director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU

INSTITUTE OF CITIZENSHIP IN INTERNATIONAL AND DOMESTIC LAW

Abstract

In the International and State law of the Republic of Kazakhstan, the Institute of citizenship occupies a special place, as it affects the rights and freedoms of man. Therefore, all matters related to citizenship are governed at the state level and International law at the level of the world community, through the norms of International legislative acts. The subject of the study in this article is the Institute of citizenship, its ratio in International and State law.

Keywords: citizenship, institute of citizenship, international law, domestic law, acquisition of citizenship, state

Во внутригосударственном праве термин «гражданство» – публично-правовой статус индивида в конституционно-правовом институте и суверенном праве государства. Статус индивида установлен на законодательном уровне каждого государства. Например, в Казахстане, индивид защищен Конституцией, Законом «О гражданстве Республики Казахстан» и другими законодательными актами, касающимися прав и свобод индивида. В казахстанском законе о гражданстве, дано определение гражданству, «гражданство Республики Казахстан определяет устойчивую политико-правовую связь лица с государством, выражающую совокупность их взаимных прав и обязанностей» [1]. В связи с чем, можно выделить несколько особенностей данного определения: невозможность изменения статуса гражданина в одностороннем порядке, наличие условий для возникновения и прекращения гражданства, регулирование всех вопросов гражданства только положениями закона и иными нормативно-правовыми актами, взаимосвязь прав и обязанностей индивида и государства определяет двусторонний характер таких отношений. В научных трудах правоведов - международных институт гражданства определен как, неотъемлемая часть государства и часть общесистемного института международного права, где гражданские отношения регулируются международно-правовыми и национальными нормами. Профессор Лукашук И.И. также считает, что «международное право призвано стать гомоцентричным, т.е. ориентированным на человека. Оно придало статус императивных норм принципам и нормам о правах человека. И исходит из того, что эти принципы и нормы должны обладать соответствующим статусом и в правовой системе государства» [2]. Следовательно, институт гражданства является частью не только внутригосударственного права, но и частью международного права.

Рассмотрев структуру института гражданства и определив его статус, можно определить на какой стадии решения находятся вопросы, касающиеся развития международно-правового характера гражданства. Известно, что оно осуществляется самостоятельно отдельно взятым государством, по принципам государственного суверенитета, где все вопросы решаются в законодательном порядке того или иного государства. Можно выделить следующие основные способы приобретения гражданства: приобретения гражданства в общем порядке, приобретения гражданства в исключительном порядке. Различают следующие их виды: в результате рождения; в результате натурализации, пожалование гражданства. В исключительном порядке, различают такие виды как: коллективной натурализация; трансферт; оптация; реинтеграция; предоставления гражданства в результате признания и в порядке его регистрации, например, при усыновлении ребенка гражданином другой страны.

Казахстане правовое регулирование приобретения гражданства происходит в соответствии с Законом «О гражданстве Республики Казахстан» 1991 года. Так, согласно статьи 10 вышеуказанного Закона, гражданство приобретается: по рождению; в результате приема в гражданство Республики Казахстан; по основаниям или в порядке, предусмотренными межгосударственными договорами Республики Казахстан; по иным основаниям, предусмотренным настоящим Законом (например, восстановление в гражданстве ст.18 и так далее) [1]. В своем Послании народу Казахстана «Стратегия Казахстан-2050», Президент страны, Нурсултан Абишевич Назарбаев определил стратегию, в которой «внешнеполитический курс Казахстана будет основываться на Концепции внешней политики, обеспечении национальных интересов, повышении международного авторитета страны» [3]. Это говорит о том, что современное политическое развитие страны, государство и гражданское общество едины в воплощении норм международного и внутригосударственного права.

Однако в международном праве всегда возникали вопросы, касательно гражданства. Например, в правовой системе РК возможность дипломатической защиты гражданина Казахстана государством исключена в случае юридического непризнания за лицом фактического состояния в гражданстве другой

страны. Так в ст.3 «Принадлежность к гражданству Республики Казахстан» Закона о гражданстве РК гражданином Республики Казахстан не признается гражданство другого государства.

В Европейской Конвенции о гражданстве также остро стоит вопрос о дипломатической защите лиц с двойным гражданством, где сказано, что «государство не может предоставлять дипломатическую защиту кому-либо из своих граждан от другого государства, гражданством которого такое лицо также обладает» [4], то есть лицо, имеющее двойное гражданство, будет считаться лицом, имеющим только одно гражданство. Проблемы двойного гражданства в неопределенности правового положения индивида, который находится на территории третьего государства. Согласно международному праву, двойное гражданство, приобретенное на законодательном уровне не может оспариваться другим государством и в тоже время оно не может не считаться с тем, что человек, имеющий два гражданства, фактически является гражданином одного государства. Несмотря на такие разногласия, Европейская Конвенция о гражданстве разрешает странам самостоятельно определять принципы, которыми они могут руководствоваться при определении преимущественного гражданства, где третья страна не должна вмешиваться во внутренние дела других стран, относительно гражданства лица, но в тоже время она решает – на основании какого права подлежит применение вопросов гражданства на ее территории, при этом не нарушая компетенцию иностранных государств и руководствуясь своим законодательством и взятыми на себя международными обязательствами.

В современном мире экономика каждой отдельно взятой страны зависит от степени ее интеграции в мировом порядке, которая предполагает необходимость развития и приведения ее права в соответствие с международными стандартами., которые в свою очередь предполагают защиту прав и свобод человека.

Таким образом, проблема соотношения международного и внутригосударственного права очевидна. Международная обстановка, которая предполагает международную безопасность и международное сотрудничество зависит от международной и внутригосударственной законности, и это не является новостью в международном праве. Сложившаяся нестабильная экономическая и политическая ситуация в мире требует изменений в институте гражданства в соответствии с реалиями нашего времени.

Список использованной литературы:

1 Закон Республики Казахстан «О гражданстве Республики Казахстан»(с изменениями и дополнениями по состоянию на 16.04.2018 г.)от 20 декабря 1991 г.

2 Лукашук И.И. *Международное право. Общая часть. Учебник для студентов юридических факультетов и вузов* Издание 3-е, переработанное и дополненное.– Москва. Волтерс Клувер, 2005.-с.1

3Послание Президента РК-Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана. *Стратегия Казахстана-2050* [Электронный ресурс]. – URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs/(дата обращения: 20.03.2019)

4 *Европейская Конвенция о гражданстве Ст.17. Страсбург, 06.11. 1997 г.*[Электронный ресурс]. – URL: <http://hrlibrary.umn.edu/euro/Reits166.html> №(дата обращения: 20.03.2019)

УДК 94(574)
МРНТИ 03.20

Есеркемисова Б.А.¹, Оржанова У.К.²

¹*кандидат исторических наук, доцент кафедры «Регионоведение и международные отношения» Университета «Туран»*

²*кандидат исторических наук, доцент кафедры «Регионоведение и международные отношения» Университета «Туран»*

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ РК

Аннотация

В статье дан анализ изменения численности и этнической структуры населения по регионам Казахстана. Выделяются особенности территориального размещения этносов, определяются регионы с наиболее высокой концентрацией русского и казахского населения. Кроме того, рассматривается уровень урбанизации регионов и динамика роста численности городского населения в Северном, Восточном, Западном, Центральном и Южном Казахстане.

Ключевые слова: население, территориальное размещение, регионы, городское население, сельское, этнический состав.

Есеркемисова Б.А.¹, Оржанова У.К.²

¹тарих ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университетінің
«Аймақтану және Халықаралық қатынастар» кафедрасының доценті

²тарих ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университетінің
«Аймақтану және Халықаралық қатынастар» кафедрасының доценті

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ АЙМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада санының өзгерістер мен өңірлер бойынша халықтың этникалық құрылымын талдайды. Этникалық топтардың аумақтық бөлу құрметті ерекшеліктері, орыс және қазақ халқының ең жоғары концентрациясы анықталды аймақтар болып табылады. Сонымен қатар, ол аймақтарда және Солтүстік, Шығыс, Батыс, Орталық және Оңтүстік Қазақстанда қала халқының өсу динамикасы урбанизация деңгейі болып саналады.

Түйін сөздер: халық саны, аумақтық бөлу, аймақтар, қала халқы, ауылдық, этникалық құрамы.

Eserkemisova B.A.¹, Orzhanova U.K.²,

¹*candidate of Historical sciences, Associate Professor at the Regional studies and International Relations
Department of the University «Turan»*

²*candidate of Historical sciences, Associate Professor at the Regional studies and International Relations
Department of the University «Turan»*

REGIONAL CHARACTERISTICS OF THE ETHNIC STRUCTURE OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN

Abstract

The article analyzes the changes in the number and ethnic structure of the population by regions of Kazakhstan. Features of the territorial distribution of ethnic groups are distinguished and regions with the highest concentration of Russian and Kazakh population are defined. In addition, the article considers the level of urbanization in the regions and the dynamics of urban population growth in the North, East, West, Central and Southern Kazakhstan.

Keywords: population, territorial distribution, regions, urban population, rural population, ethnic composition.

Социально-демографическое развитие населения на современном этапе играет важнейшую роль в создании и экономически развитого и процветающего общества. Ключевая роль демографического потенциала значительно возрастает в условиях нового этапа политического и социально-экономического развития Казахстана, реализации задач вхождения в число 30-ти наиболее конкурентоспособных государств мира.

Наша страна, располагая гигантскими территориальными размерами и огромными природными ресурсами, имеет невысокую численность населения. При этом территориальное размещение характеризуется диспропорцией, наиболее густо заселены южные, более благоприятные в климатическом отношении зоны. Северные, центральные, восточные и западные области обладают низкой плотностью населения, концентрирующегося вокруг крупных городов и промышленных центров. В начальном периоде независимости вследствие целого ряда социально-экономических, политических и морально-психологических факторов пришли в движение значительные массы населения, вызвав масштабный отток и сокращение численности, особенно коснувшиеся северных, восточных и центральных областей. Негативные тенденции 90-х годов удалось преодолеть в начале XXI века, когда экономический рост привел к сокращению миграционных потоков и постепенному увеличению численности населения почти во всех регионах страны.

Таблица 1 – Население Казахстана и его областей в 1999-2014 гг., тысяч человек [1]

	1999	2003	2009	2012	2013	2014
Казахстан	14953,1	14862,5	15 982, 4	16 673,1	16 909,8	17 16077,4
Акмолинская	836,3	748,2	738, 8	731,3	732,7	735,566
Актюбинская	682,6	668,3	756,7	786,3	795,8	808,932
Алматинская	1558,5	1560,5	1 804,0	1 908,7	1 946,7	1984,518
Атырауская	440,3	452	509,1	542,9	555,2	567,861
Восточно-Казахстанская	1531	1466	598,3	612,5	617,6	623,977
Жамбылская	988,8	979,5	1 020,8	1 055,8	1 069,9	1084,482
Западно-Казахстанская	616,8	601,9	1 341,2	1 357, 9	1 362,7	1394,018
Карагандинск.	1410,2	1333,6	886,3	879, 5	879,9	1369,667
Костанайская	1017,7	919,1	677,7	712, 9	726,7	880,776
Кызылординск.	596,2	603,8	482,6	545,8	567,8	739,776
Мангистауская	314,6	338,5	2 462, 8	2 621,5	2 678,9	587,419
Павлодарская	807	748,7	742,3	747,0	749, 0	752,793
Северо-Казахстанская	726	682,1	597,5	583,6	579,5	575,766
Южно-Казахстанская	1978,3	2110,8	1 396, 9	1 394,7	1 393,6	2733,279
г. Алматы	1129,4	1147,5	1 361,9	1449,8	1 475,4	1507,509
г. Астана	319,3	502	605,3	742,9	778,2	814,435

Лидером по росту численности населения в 1999-2014 гг. стала Западно-Казахстанская область, где оно увеличилось с 616,8 до 1394,018 тыс. чел., то есть более чем вдвое. Высокие темпы прироста продемонстрировали и другие области Западного региона – Актюбинская, Атырауская и Мангистауская.

Южно-Казахстанская область показала рост численности населения более чем на 72%. Другие области Южного Казахстана также увеличили численность, но в меньших размерах.

В Восточно-Казахстанской области население сократилось почти в 3 раза – с 1531 тыс. в 1999 г. до 623,977 тыс. в 2014 году. Значительно сократилось население за этот период в Северо-Казахстанской области – с 726 тыс. до 575,766 тыс. чел. В других областях Северного Казахстана – Павлодарской и Костанайской сокращение численности населения было не столь мощным. В Карагандинской области население также уменьшилось, но не так катастрофично.

В целом прирост происходил за счет южных и западных областей, городов Алматы и Астаны. Наиболее высокими были темпы роста численности населения в Мангистауской и Южно-Казахстанской областях, традиционно заселенных казахами. Население Западно-Казахстанской области показало рекордные темпы, увеличившись более чем в два раза. Напротив, численность населения северных, восточных и центральных областях, являющихся ареалом обитания русских, сокращалась. Но с 2013 года наблюдается медленный рост и в этих областях, исключение составляет Северо-Казахстанская область, в которой идет дальнейшая убыль.

Таблица 2 – Население Казахстана и его регионов в 1989-2014 гг. [2]

	1989	1999	2009	2013	2014
Казахстан	16199	14953	15 982, 4	16 909,8	17 16077,4
Юг	5079,6	5122,1	4704,3	4978,0	5654,055
Запад	2111,1	2054,4	5069,8	5392,6	5587,89
Восток	1767,2	1531,0	598,3	617,6	623,977
Центр	1745,4	14150,2	886,3	879,9	1369,667
Север	4142,6	3387,0	2756,3	2787,9	2944,901
Астана	281,3	319,3	605,3	778,2	814,435
Алматы	1071,9	1129,4	1361,9	1 475,4	1507,509

В региональном разрезе Южный Казахстан, бывший самый населенным в 1989 году, в 2014 году сохранил свои позиции, но темпы роста населения значительно замедлились, прирост за этот период составляет 574,475 чел. Зато Западный регион увеличил свою численность более чем в 2,6 раза. Сегодня он обошел ранее второй по численности Север и занял его место. Судя по темпам роста в скором времени, он может превратиться в самый населенный. Восточный Казахстан, располагавшийся в 1989 году на четвертом месте, спустился на пятое – последнее в рейтинге, а Центральный поднялся на четвертое место.

С 2013 года негативные тенденции сокращения численности населения Северного, Центрального и Восточного Казахстана стали превращаться в более позитивные. В 2015 году тенденция роста населения продолжилась во всех областях, при этом увеличилась численность, как городского, так и сельского населения.

Население Северного Казахстана менее всего участвовало в достижении позитивных результатов в увеличении численности. В 2014 году оно было меньше по сравнению с 1989 годом на 1197,7 тыс. чел. В 2015 году ситуация не изменилась. Однако, положительным фактом является то, что процесс сокращения прекратился и с 2009 года наблюдается тенденция его роста, усилившаяся в 2013 году.

Таблица 3 – Городское население Казахстана и его регионов в 2009 и 2013 гг. [3]

	2009	2013	2013 в % к 2009
Казахстан	8 662 919	9 277 657	107,1
Юг	2 093 869	2 238 148	106,9
Запад	1 238 577	1 349 540	108,9
Восток	801 145	815 502	101,8
Центр	1 039 005	1 068 385	102,8
Север	1 523 192	1 552 455	101,9

Что касается городского населения, то во всех без исключения регионах с 2009 года идет его рост. В 2009-2013 гг. наиболее высокими темпами росло городское население Западного Казахстана – прирост составил 108,9 %. На втором месте Южный регион, где рост составил 106,9%. Наиболее низкие темпы показали Восток и Север – 101,8 и 101,9% соответственно, что более чем на 5 пунктов ниже среднереспубликанских показателей.

Таблица 4 – Численность городского и сельского населения в разрезе регионов в 2014 г. (тыс. чел.) [4]

	Всего за 2014 г.	В том числе	
		городское	сельское
Республика Казахстан	17397 181	9 612 568	7 784 613
Северный регион	2 945 024	1 579 098	1 365 926
Южный регион	6 648 077	2 330 346	4 317 731
Западный регион	2 636 566	1 394 036	1 242 530
Восточный регион	1 395 139	826 827	568 312
Центральный регион	1 377 623	1 087 509	290 114
Всего по регионам (без городов Астаны и Алматы)	15 002 429	7 217 816	7 784 613
г. Астана	850 410	850 410	-
г. Алматы	1 544 342	1 544 342	-

В 2014 году городское население значительно превосходило по численности сельское в Центральном регионе, сельские жители составляли около 26,7% от общей численности. Центральный Казахстан традиционно являвшийся наиболее урбанизированным и сегодня сохранил свои лидирующие позиции. На втором месте по уровню урбанизированности находится Восточный регион. На третьем месте Северный Казахстан с чуть менее 54% и за ним следует быстро набирающий темпы Западный Казахстан, где уровень урбанизированности составил почти 53%. И на последнем месте разместились традиционно аграрный Южный регион, где свыше 64 % жителей сосредоточены в сельской местности.

Сегодня вектор роста городского населения сместился в сторону Запада и Юга страны, где темпы его роста в 2009-2014 гг. составили 112,6% и 111,3%. Север и Восток занимают отстающие позиции - 103,7% и 103,2% соответственно.

Сложившаяся в стране в результате крупных миграционных движений этническая структура населения не являлась и не является неизменной. В течение XX века формирование населения Казахстана в большой степени зависело от внешней миграции, представленной в основном русскими. Сложились регионы концентрации основных этносов: казахи в большинстве своем проживали на юге (современные Алматинская, Жамбылская, Кызылординская, Южно-Казахстанская области) и западе республики (Актюбинская, Атырауская, Западно-Казахстанская, Мангистауская области); русские - на севере (Акмолинская, Костанайская, Павлодарская, Северо-Казахстанская области), востоке (Восточно-Казахстанская область) и в центре (Карагандинская область). Основная масса русских в конце 80-х годов XX века обосновалась

в городах (77% по переписи 1989 года). Вследствие этого динамика численности населения в первое суверенное десятилетие определялась регионально выраженным этническим фактором.

Миграционный отток населения в последнем десятилетии минувшего века, а также этнические различия в рождаемости привели к заметным изменениям этнического состава населения Казахстана. Наибольшие сокращения наблюдались в областях с преобладающим русским (европейским в целом) населением.

В свою очередь, интенсивность роста титульного населения в южном и западном регионах была почти в два раза выше, чем в северном, восточном, и центральном. Таким образом, наблюдается условная этническая поляризация населения: казахи концентрируются на западе и юге, русские - на северо-востоке Казахстана.

Таким образом, анализ этнического состава населения в 1999-2015 годах свидетельствует о том, что зоны этнического проживания остались прежними: казахи расселены в основном на юге и западе Казахстана, русские - на северо-востоке. При этом отмечается рост численности казахов во всех регионах, в том числе и в тех, где долгое время преобладало русское население. Однако, сегодня фактор этнической дифференциации прослеживается гораздо слабее, чем в конце XX века. Набирает силу тенденция пространственной дифференциации: население концентрируется в регионах большего социального благополучия.

Список использованной литературы:

1 Сост. по итогам переписи 1999, 2009 гг.; информации о численности населения Комитета по статистике РК за 2003-2015. - [Электронный ресурс]. – URL <http://www.e.gov.stat.kz> (дата обращения 03.03.2019)

2 Сост. по итогам переписи 1999, 2009 гг.; информации о численности населения Комитета по статистике РК за 2003-2015. - [Электронный ресурс]. – URL <http://www.e.gov.stat.kz> (дата обращения 11.03.2019)

3 Сост. Социально-экономическое развитие Республики Казахстан// Краткий статистический бюллетень. Январь-декабрь 2014 г. – Астана, 2015. – С.47.

4 Сост. по информации о численности населения Комитета по статистике РК за 2014. - [Электронный ресурс]. – URL <http://www.e.gov.stat.kz> (дата обращения 012.03.2019)

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

Шонай А.А.¹, Жумаши Г.Т.²

¹*преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая г. Алматы, Казахстан*

²*преподаватель кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая г. Алматы, Казахстан*

СОВРЕМЕННЫЕ ПУТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПНЫХ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКИХ ПРАВ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Аннотация

В статье рассматриваются современные пути расследования преступных нарушений авторских прав.

Борьба с интеллектуальным пиратством, и в частности с нарушениями авторских прав, – это сложный комплексный процесс, который включает в себя и государственную политику, и мероприятия, планируемые и проводимые правоохранительными органами, и, наконец, корпоративную борьбу с интеллектуальным пиратством.

Специфика интеллектуального пиратства напрямую и очень тесно связана с национальными особенностями авторского права и несовершенством действующего законодательства РК. Анализируя деятельность профессиональных распространителей произведений, можно вести речь о фактической легализации деятельности большей части пиратов.

Под корпоративной борьбой с нарушениями авторских прав следует понимать систему мер, направленных на уменьшение незаконного использования произведений и объектов смежных прав, планируемых и проводимых группами правообладателей либо отдельными правообладателями.

Ключевые слова: авторское право, пиратство, интеллектуальное пиратство, смежные права, мошенничество, правонарушение, контрафактная деятельность, интеллектуальная собственность.

А.А. Шонай¹, Г.Т. Жұмаиш²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Халықаралық құқық кафедрасының оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ БҰЗЫЛУЫН ТЕРГЕУДІҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада қылмыстық авторлық құқық бұзушылықтарды тергеудің заманауи тәсілдері қарастырылады.

Зияткерлік қарақшылыққа, әсіресе авторлық құқық бұзушылыққа қарсы күресте мемлекеттік саясатты, құқық қорғау органдары жоспарлаған және жүзеге асыратын әрекеттерді және ақыр соңында зияткерлік қарақшылыққа қарсы корпоративтік күресті қамтитын күрделі және күрделі үдеріс болып табылады.

Зияткерлік қарақшылықтың ерекшелігі тікелей және авторлық құқықтың ұлттық ерекшеліктерімен және Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасының жетілмегенімен тығыз байланысты. Жұмыстарды кәсіби дистрибьюторлардың қызметін талдай отырып, қарақшылардың көпшілігінің іс-әрекетін нақты заңдастыру туралы айтуға болады.

Авторлық құқық бұзушылыққа қарсы корпоративтік күреске сәйкес, құқық иеленушілердің немесе жеке құқық иеленушілердің топтары жоспарлаған және жасайтын жұмыстар мен объектілердің құқықтарын заңсыз пайдалануды азайтуға бағытталған шаралар жүйесін түсіну керек.

Түйін сөздер: авторлық құқық, қарақшылық, интеллектуалдық қарақшылық, байланысты құқықтар, алаяқтық, құқық бұзушылық, контрафактілік қызмет, зияткерлік меншік.

A.A. Shonay¹, G.T. Zhumash²

¹Lecturer of the Department of International Law, Sorbonna-Kazakhstan Institute,
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

²Lecturer of the Department of International Law, Sorbonna-Kazakhstan Institute,
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

MODERN WAYS OF INVESTIGATION OF CRIMINAL VIOLATIONS OF COPYRIGHT

Abstract

The article deals with modern ways of investigating criminal copyright infringements.

The fight against intellectual piracy, and in particular against copyright infringements, is a complex and complex process, which includes government policy, activities planned and carried out by law enforcement agencies, and, finally, the corporate fight against intellectual piracy.

The specifics of intellectual piracy are directly and very closely related to the national peculiarities of copyright and the imperfection of the current legislation of the Republic of Kazakhstan. Analyzing the activities of professional distributors of works, we can talk about the actual legalization of the activities of most of the pirates.

Under the corporate fight against copyright infringements we should understand the system of measures aimed at reducing the illegal use of works and objects of related rights planned and carried out by groups of rightholders or individual rightholders.

Keywords: copyright, piracy, intellectual piracy, related rights, fraud, offense, counterfeit activity, intellectual property.

Корпоративная программа борьбы с интеллектуальным пиратством должна включать четыре направления, а именно: создание предпосылок для успешной защиты авторских смежных прав; деятельность по выявлению нарушений; помощь правоохранительным органам в привлечении нарушителей к ответственности; предупреждение нарушений.

По мнению, Абзала Естаева председателя Комитета по правам интеллектуальной собственности Министерства юстиции РК, правообладателям интеллектуальной собственности следует активно отстаивать свои права и использовать существующие способы их защиты. Ведь именно правообладатели, создавая специальные службы безопасности, привлекая к работе различные компетентные правоохранительные органы, отслеживая конъюнктуру рынка, работая с розничными торговыми сетями и

пострадавшими потребителями, становятся обладателями полной оперативной информации, необходимой для выявления и пресечения перемещения поддельной продукции. Прежде всего это касается компаний, торгующих бытовой техникой, парфюмерией, фармацевтической продукцией, одеждой и обувью, оптическими носителями информации [1].

«Цифровая техника предоставляет широкие возможности для того, чтобы вмешиваться в аудиовизуальную работу и редактировать ее. Но самая большая беда в том, что авторы сами не проинформированы о своих правах», – сказал председатель Гильдии кинорежиссеров Гусейн Мехтиев.

По его словам, в основном права авторов аудиовизуальной продукции нарушают телеканалы. В частности Мехтиев назвал Общественный канал (ОТВ), который «по идее должен быть примером другим каналам». «Мы намерены развивать свою деятельность в борьбе с нарушениями авторских прав».

«Деятели культуры не могут вынести интеллектуальную собственность на рынок, следовательно, нет продаж, нет доходов, и они не могут продолжать свою деятельность», – отметил в свою очередь председатель Форума НПО Айдын Керимов. По его мнению, общество от этого деградирует.

Представитель Независимого правового центра Акпер Багиров сказал, что правонарушители не привлекаются к ответственности по конкретным статьям Гражданского кодекса АР о нарушении авторских прав [2].

Руководители компаний не осознают всей серьезности угроз, которым они подвергают свои компании, санкционируя установку и использование контрафактного программного обеспечения. Между тем, представители правоохранительных органов сегодня в состоянии расследовать и доводить до суда дела, связанные с нарушением прав правообладателей.

Для того, чтобы правильно понять и представить, какими методами следует бороться с пиратством в Казахстане, какую выработать стратегию и тактику, заложив их в основы борьбы с преступными нарушениями авторских, смежных, изобретательских и патентных прав, необходимо сначала выявить и уяснить причины роста пиратства в РК. Это в своем роде криминологическое исследование в миниатюре основных причин появления и роста пиратства как в РК, так и за рубежом. Без уяснения всех вышеуказанных моментов, мы не сможем увидеть правовой механизм борьбы с этими антисоциальными, негативными явлениями в сфере ИС.

В наиболее упрощенном и обобщенном виде основные причины появления и всевозрастающего роста пиратства в области ИС заключаются в следующих узловых моментах:

Причина первая – это недооценка чиновников государственных органов, органов исполнительной власти и правоохранительных органов необходимости каждодневной и скрупулезной борьбы с контрафактной деятельностью, которая зачастую связана не только с уклонением от уплаты налогов, но и с мошенничеством во многих сферах хозяйствования (подделка товарных знаков, акцизных марок, голограмм, т.е. пиратства обычного и необычного рода и вида).

Мошенничество и контрафактная деятельность занимают все более существенное место среди преступлений экономической направленности, совершаемых в Казахстане. Серьезную обеспокоенность вызывает динамика роста этих видов преступной деятельности, повышение их изоциренности, степени организованности, размеров нанесенного ущерба. Ущерб, причиняемый государству и гражданам РК мошенничеством и контрафактной продукцией, исчисляется ежегодно сотнями миллиардов тенге. Данные преступления подрывают международный авторитет РК, ухудшают инвестиционный климат, способствуют криминализации и разрушению экономики, коррупции среди должностных лиц, подрывают интеллектуальный и культурный потенциал общества. Во многих случаях они представляют прямую угрозу физическому здоровью населения и моральным устоям общества.

Борьба с данными видами преступлений жизненно важна для государства и общества. Между тем ведется она до сих пор недостаточно эффективно. При высоком уровне фактического мошенничества и контрафактной деятельности регистрируется и расследуется правоохранительными органами не более 5%, а осуждается не более 20% подследственных. Существуют серьезные недостатки в организации взаимодействия правоохранительных органов со службами и подразделениями коммерческих и государственных структур, занимающихся защитой бизнеса от мошеннических посягательств и противодействием контрафактной деятельности.

Вторая причина – это преступный элемент в Казахстане давно осознал чрезвычайно высокую прибыльность в этом деле – почти 400%, что привлекает в их ряды все большее количество преступников [3].

Причина третья – это относительно незначительная мера наказания за содеянное. Санкция по ч. 2 ст. 198 УК РК предусматривает при причинении крупного ущерба наказание арестом до семидесяти пяти суток, а по ч. 3 ст. 198 УК РК (то же деяние, но совершенное группой лиц, в крупном размере или с использованием своего служебного положения) – до 3 лет лишения свободы. Поэтому нет сомнения в том, что очень трудно найти другой вид незаконного бизнеса, как «пиратство», в том числе и

использование чужого патента, где прибыль была бы столь высокой, а риск задержания и судебного преследования так мал.

Четвертая причина больше субъективная – это тот факт, что многие работники прокуратуры и судьи живут старым стереотипом. Так, 80% судей считают преступление, совершенное по признакам ст.198 и ст.199 УК малозначительным деянием, что соответствует понятию «преступления небольшой тяжести», так как санкция ч.1 ст.198 и ч.1 ст.199 УК РК не превышает наказания арестом до семидесяти пяти суток [4].

Однако, необходимо учитывать, что «пиратство», совершенное в крупном размере, может подпитывать и тяжкие преступления (бандитизм, отмывание (легализацию) денежных средств, уклонение от уплаты налогов и т.д.). Парадоксально, но факт: чем активнее ведется борьба в РК с различными видами пиратства, тем выше его уровень, т.е. показатели величины преступлений, предусмотренных ст.198 УК. Цифры статистики упорно подтверждают вышеуказанный вывод.

Существует несколько форм, в которых реализуется обеспечение прав интеллектуальной собственности (равно как и других субъективных гражданских прав): превенция, защита, ответственность, охрана. Причем, меры превенции (превентивные меры), меры защиты и меры ответственности могут применяться как самостоятельные не зависящие друг от друга процессы, так и в совокупности.

Реализация права на защиту нарушенных или оспоренных прав интеллектуальной собственности осуществляется в определенном порядке, использование которого равнозначно применению надлежащей формы, средств и способов защиты. Именно данные элементы образуют внутреннюю структуру механизма гражданско-правовой защиты исключительных прав.

Правообладатель в случае нарушения его прав может прибегнуть к юрисдикционной форме защиты, реализуемой в судебном (общем для защиты прав интеллектуальной собственности) и административном (специальном) порядке.

Что касается средств защиты прав интеллектуальной собственности, то под ними понимается закрепленные законом материально-правовые меры принудительного характера, посредством которых производится восстановление (признание) нарушенных (оспариваемых) прав и интересов правообладателей и имущественное воздействие на правонарушителя.

Право выбора конкретного способа защиты, предусмотренного законодательством, по общему правилу, предоставляется правообладателю. В то же время, возможно прямое указание закона на определенный способ защиты нарушенных исключительных прав, либо такой выбор может быть обусловлен спецификой защищаемого права и характера нарушения.

Значительной спецификой отличается судебный порядок правовой защиты интеллектуальной собственности. Определенные нюансы имеют место, начиная с определения подведомственности спора при подаче иска, и заканчивая исполнением решения. При реализации правовой защиты интеллектуальной собственности через институт системы уголовно-правовой отрасли возникают свои особенности: возбуждаются только по заявлению потерпевшего и подлежат прекращению в случае его примирения с обвиняемым. В данном институте автор творческого результата не всегда может полноценно защищать свои права, так как пират является участником этого же творческого процесса, но имеет свой контрафактный материал.

В РК авторами было создано неограниченное количество организаций, управляющих имущественными правами на коллективной основе. Такие организации могут выдавать лицензии на использование произведений и объектов смежных прав от имени всех авторов и правообладателей, в том числе и тех, кто не передал таких полномочий. Это привело к созданию в регионах контролируемых группами пиратов организаций, управляющих имущественными правами на коллективной основе. Бесконтрольная выдача лицензий от имени всех правообладателей привела в настоящее время к легализации большей части видео- и аудиопиратов.

Устранить подобное положение дел можно посредством изменения норм Закона РК "Об авторском праве и смежных правах" либо путем посылки правообладателям в адрес всех зарегистрированных организаций, управляющих имущественными правами на коллективной основе, требований об исключении конкретных произведений из лицензий, выдаваемых такими организациями, и соответствующего контроля.

Таким образом правообладателям интеллектуальной собственности следует активно отстаивать свои права и использовать существующие способы их защиты. Ведь именно правообладатели, создавая специальные службы безопасности, привлекая к работе различные компетентные правоохранительные органы, отслеживая конъюнктуру рынка, работая с розничными торговыми сетями и пострадавшими потребителями, становятся обладателями полной оперативной информации, необходимой для выявления и пресечения перемещения поддельной продукции. Прежде всего это касается компаний, торгующих

бытовой техникой, парфюмерией, фармацевтической продукцией, одеждой и обувью, оптическими носителями информации.

Список использованной литературы:

- 1 Официальный сайт МВД РК/ [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <http://www.mvd.kz> (дата обращения: 18.03.2019)
- 2 Ларичев В.Д., Трунцевский Ю.В. защита авторского и смежных прав в аудиовизуальной сфере: Уголовно-правовой и криминологический аспекты: // Науч.-практическое пособие. – М.: Дело, 2004.–С.56.
- 3 Минасова Д. Правообразующие факты в делах о защите авторских прав // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 10. – С.5
- 4 Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03.07 2014 г. № 226 -V (введен в действие с 1 января 2015 г.). – С.112.

УДК 341
МРНТИ 10.87.01

Сабитова Ш.А.¹, Нуржау Б.², Нурмуханов А.³

- ¹д.ф.н., ассоц. профессор Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им Абая
²студент 1 курса специальность «международное право»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая
³студент 1 курса специальность «международное право»
Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО ДРЕВНЕГО МИРА

Аннотация

В статье рассматриваются такие понятия, как возникновение правовых норм в древних государствах. В статье четко указывается, что развитие и формирование международно - правовых норм связано с поворотными моментами в истории. Возникновение международно-правовых отношений можно отнести к периоду межплеменных и межплеменных отношений.

В статье упоминается о том, что международные отношения между государствами древнего мира строились исключительно с позиции силы. В статье также говорится о первых международных договорах в истории человечества. Первые договоры были в Древнем Риме, Греции, Китае и Индии. Можно также отметить, что в этих государствах появились первые мыслители и профессиональные суды. Статья очень интересна, полезна в области международного права древнего мира и поможет многим узнать новые сведения о древнем мире.

Ключевые слова: международное право, Древний мир, договор, государство, сведения.

Ш.А. Сабитова¹, Б.Нуржау², А.Нурмуханов³

- ¹филология ғылымдарының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Сорбонна-Қазақстан Институтының профессоры
²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
«Халықаралық құқық» мамандығының 1 курс студенті
³Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының
«Халықаралық құқық» мамандығының 1 курс студенті

ЕЖЕЛГІ ӘЛЕМНІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ

Аңдатпа

Мақалада ежелгі мемлекеттердегі құқықтық нормалардың пайда болуы сияқты ұғымдар қарастырылады. Сондай-ақ халықаралық және құқықтық нормалардың дамуы мен қалыптасуы тарихтағы бұрылыс сәттерімен байланысты екені анық көрсетілген. Халықаралық құқықтық қатынастардың пайда болуын алмасаралық және алмасаралық қатынастар кезеңіне жатқызуға болады.

Мақалада Ежелгі әлем мемлекеттерінің арасындағы халықаралық қатынастар тек күш тұрғысынан құрылғаны туралы айтылады. Мақалада сондай-ақ адамзат тарихындағы алғашқы халықаралық шарттар

туралы айтылған. Алғашқы шарттар Ежелгі Римде, Грецияда, Қытай мен Үндістанда болған. Сонымен қатар, бұл мемлекеттерде алғашқы ойшылдар мен кәсіби соттар пайда болғанын атап өтуге болады. Мақала өте қызықты, ежелгі әлемнің халықаралық құқық саласында пайдалы және көптеген ежелгі әлем туралы жаңа мәліметтерді білуге көмектеседі.

Түйін сөздер: халықаралық құқық, ежелгі әлем, шарт, мемлекет, мәліметтер.

Sh.ASabitova¹, B.Nurzhanov², A.Nurmukhanov³

¹*dr.ph.s., assoc. Professor of the Sorbonne-Kazakhstan Institute KazNPU named after Abai*

²*1st year student of the specialty "international law" of the Sorbonne-Kazakhstan Institute KazNPU named after Abai*

³*1st year student of the specialty "international law" of the Sorbonne-Kazakhstan Institute KazNPU named after Abai*

INTERNATIONAL LAW OF THE ANCIENT WORLD

Abstract

The article deals with such things as the emergence of legal norms in ancient States. The article clearly States that the development and formation of international and legal norms is associated with turning points in history. The emergence of international legal relations can be attributed to the period of inter-tribal and inter-tribal relations.

The article also States that the international relations between the States of the ancient world were built exclusively from the position of force. The article also refers to the first international treaties in the history of mankind. The first treaties were in Ancient Rome, Greece, China, and India. It can also be noted that the first thinkers and professional courts appeared in these States. The article is very interesting and useful in the field of international law in the ancient world and will help many to learn new information about the ancient world.

Keywords: international law, the Ancient World, treaty, state, information

В современной научной литературе нет книги, в которой история международного права древнего мира была бы разобрана полно и обстоятельно, а также с привлечением всего имеющегося материала и с использованием всех результатов, добытых специальными исследованиями. Поэтому в кратком обзоре статьи невозможно дать исчерпывающие ответы по изучаемой теме. Всё-таки, хотелось бы рассказать из того, что мы имеем сегодня.

История международного права неразрывно связана с развитием международных отношений и развитием человеческой цивилизации, и с появлением, так называемых центров человеческой цивилизации. В древности туда входили районы Древнего Китая, Древней Индии, Древней Греции, долины рек Нила, Тигра и Евфрата и Древний Рим. Государства, которые располагались в таких центрах и поддерживали различные отношения между собой, а также все вышесказанное об этом и привело к возникновению международно-правовых норм.

Крупный ученый, юрист-международник Богатырев В.В. отмечает, что «международно-правовые нормы, которые регулировали отношения государств в региональных центрах имели, прежде всего, двусторонний характер, но наряду с ними существовали и нормы регионального характера. Общее в развитии государств разных регионов предопределило появление сходных международно-правовых норм [1]. Ряд международно-правовых норм, возникших в глубокой древности, претерпели различные изменения и стали частью современного международного права, например, некоторые нормы, касающиеся дипломатического права и права международных договоров.

В истории международного права вопрос о ее периодизации является наиболее спорным и сложным, поскольку отсутствуют общепризнанные критерии. Хотя периодизация истории международного права неотделима от периодизации истории международных отношений, первая имеет свои особенности, обусловленные тем, что процесс возникновения, развития и формирования международно-правовых норм тесно связан с поворотными точками истории.

Международное право развивалось на протяжении длительного периода времени на основе общественной практики. Его возникновение и становление следует отнести к периоду межродовых и межплеменных отношений.

Многие ученые, юристы-международники в своих трудах описывают и выделяют различные периоды (например К.А. Бекяшев, И.И. Лукашук и др.) развития международных отношений и

международного права. Следует отметить, что в некоторых изученных источниках первоначально можно выделить стадию первобытного сообщества «международных отношений», локальную по своей природе. Ему соответствовал период зарождения обычаев. Следующий этап развития международных отношений характеризовался региональностью. В этот период региональный характер имело и международное право. Укрепление отношений между государствами, развитие науки, техники и средств связи привели к развитию международных отношений, которые, в свою очередь, привели к универсализации международного права.

Универсализации международного права предшествовал этап его деления на право «цивилизованных» и прочих народов. В настоящее время международное право находится на стадии всеобщего признания и применения, хотя региональные тенденции продолжают оказывать воздействие.

Начали межгосударственные правовые нормы свое развитие в 4 тыс. до н. э. с возникновением первых рабовладельческих государств на базе уже имеющихся правил догосударственного межплеменного «права». Родиной международного права был Ближний Восток, долины рек Тигра, Евфрата, Нила. Именно там, в 4 тыс. до н. э. образовалось древнейшее государство. В процессе взаимодействия между ними сформировались первые межгосударственные правовые нормы.

Основными характерными чертами *международного права Древнего мира*:

неразвитость международного права (отсутствие межгосударственных отношений в том виде, в каком мы их сегодня знаем; международный сектор не занимал значительного места в жизни народов и государств; в силу этого не было объективных потребностей в установлении и развитии постоянных и разнообразных международно-правовых отношений; основными проявлениями международных отношений являлись торговля и война).

регионализм (международные отношения и регулировавшие их правовые нормы формировались и поддерживались известных нам древних центрах международной жизни - Индии, Китае, Вавилоне, Греции, Риме, Египете).

эпизодичность (в отношениях между государствами не было постоянства, они обычно устанавливались и поддерживались в связи с текущей потребностью и носили непостоянный и кратковременный характер).

норм преобладание обычных над договорными, обусловленное недостаточным развитием международно-правовых отношений.

верховенство права войны (отношения между государствами строились исключительно с позиции силы, война была основным средством внешней политики древних государств и определяла характер международных отношений – неравноправных отношений господства и подчинения, территориальных завоеваний, превращения побежденных в рабов и работорговля) [3].

Основными чертами таких межгосударственных правовых норм были:

пришедшие из догосударственного межплеменного «права» правила, закрепленных в обычаях и договорах;

- 1) религиозность;
- 2) регионализм;
- 3) обычай как основной источник международного права.

В то время не было международных отношений в современном смысле. В сферу мирового рынка и глобальных отношений не входили целые континенты (Америка, Австралия, большая часть Африки), неизвестные европейцам, население которых жило еще при племенном строе. В различных географических районах имели место свои центры международной жизни (Ближний Восток, Индия, Китай, Греция, Рим и др.). Они включали относительно небольшие группы государств с более или менее стабильными связями [2].

Древнейшим известным международно-правовым актом на сегодняшний день является договор около 3100 г. до н. э., заключенный между правителями месопотамских городов Лагаш и Умма. Он подтверждал государственную границу и говорил о ее неприкосновенности. По договору споры сторон должны были решаться мирным путем на основе арбитража. Обязательство по выполнению договора гарантировалось клятвами богам.

К первым древним договорам мы должны отнести и договор хеттского царя Хаттушиля III с египетским фараоном Рамзесом II (начало XIII в. до н. э.). Это был договор, который отражал в своем тексте мир и братство двух народов, взаимную поддержку друг друга в войне против захватчиков, выдачу беглых рабов) [2].

В момент зарождения международного права его субъектами в Древнем Египте были фараоны, цари и другие правители, а что касается Индии, то она не знала равенства субъектов международного права. В результате появился институт признания, а получившее его государство признавалось независимым во внутренних и внешних делах. В Древней Греции (VI-IV вв. до н. э.) предметом международного права был каждый полис, которое предполагало собственное гражданство и государственную территорию, и поэтому они (полисы) имели право вести дипломатические сношения, объявлять войну и заключать мир.

Главным условием ведения внешней политики древнейших стран были войны. В Египте во время войны не было юридически ограниченного произвола. Побежденные и их имущество как добыча переходили к победителю. В Индии обычаи права войны были наиболее развитыми, они были закреплены в «Законах Ману» и «Артхашастре». Но если война и считалась правомерным действием, то рассматривалась она как нежелательное явление. Были и определенные ограничения. Таким образом, нельзя было убивать женщин, детей, стариков и раненых, а также тех, кто сдался в плен. Неприкосновенностью пользовались храмы и другие места поклонения и их служители. В то время уже существовали регламенты, ограничивающие применение оружия. Интересно также, что именно в Индии возникли первые правовые нормы, касающиеся ведения войны на море. В Китае (11-1 тыс. до н. э.) аналогичным образом развивались определенные нормы права войны, имевшие свою специфику. Мы помним из истории, что Китай вел частые междоусобные войны, и то что жизненный принцип «цаньпи», означавший «поедание земель соседей», получил здесь наивысшее значение.

Что касается Греции, она понимала войну как борьбу всех граждан одного полиса со всеми гражданами другого. Количество правил, ограничивающих применение тех или иных видов оружия, не столь велико. Интересно ещё то, что при взятии какого-либо вражеского города убийство мирных жителей считалось вполне закономерным. У греков не существовало режима заключенных. Таким образом, побежденных можно было подвергнуть пыткам и убить, а имущество их уничтожить. Наряду с этим в Греции уже знали состояние нейтралитета и невмешательства. Нейтралитет был возможен только во время войны, а невмешательство - и в мирное время.

А вот в Риме все войны считались справедливыми, ибо, по мнению римлян, велись они по воле богов. В результате этого войны не подлежали к каким-либо юридическим ограничениям. Отсюда и жестокость римской армии, которая не щадила никого. Не исключение даже святыни народов, так как храмы подвергались разрушению.

Не только в процедуре объявления войны, но и в ее проведении была религиозность, это прослеживается и в дипломатии. В Китае вопросы церемониального характера отражали обычаи того времени. Таким образом, установленные ритуальные нормы приема послов и заключения договоров сопровождалась обрядами и жертвоприношениями.

Древние греки не знали института постоянного дипломатического представительства, и зачастую посольства носили единовременный характер. Послам выдавали документы, подтверждающие их официальный статус и разрешающие право на переговоры. Документ был в виде сдвоенных навощенных дощечек и назывался дипломом (отсюда и возникновение слова «дипломатия»). Неприкосновенность послов была общепризнанной, и несоблюдение ее могло привести к войне. Согласно существовавшей в Риме веры послы находились под покровительством богов и были также неприкосновенны. От послов требовалось обладать великим искусством ведения переговоров, заключать договоры о мире, союзе и взаимной помощи.

Позднее появились договоры о торговле и правах иностранцев, лишение которых прав было серьезным препятствием для развития торговых отношений. Самым ярким примером этого была Греция. Греки начали формировать институт проксена (покровителей), в начале своего развития носивший личный характер. Затем постепенно институт становится государственной линией. Проксен был защитником иностранных граждан в своём полисе. В Риме был создан пост претора Перегринна, чиновника, который определял принципы и правила, касающиеся положения иностранцев и их пребывания в Риме. Он также разрешал споры между ними. Позднее из этих учреждений было сформировано консульское право.

В этот же период, различные формы посредничества и арбитража были известны в Китае и Индии. Так, в 546 г. до н. э. был создан общекитайский конгресс. Это привело к подписанию Договора о ненападении, предусматривающего мирное урегулирование споров путем обращения спорящих сторон в арбитраж [2].

Период международного права Древнего мира заканчивается падением Западной Римской Империи в 476 году н. э. К этому времени Рим вобрал в себя все «новорожденные» институты международного

права и дополнил их своими особенностями. Когда война не заканчивалась полным покорением, заключался мирный договор. С III века до н. э. существовал договор о защите, который предусматривал предварительную сдачу оружия, выдачу противной стороной своих вождей и заложников. Победенная сторона оставалась вместе с тем субъектом международного права. В дальнейшем договор о покровительстве стал заключаться и в мирное время. Государства, получившие его, становились союзниками Рима. От мирных договоров отличался договор перемирия. Последний подписывался командующим армией, консулом или легатом и, хотя условно вступал в силу немедленно, подлежал ратификации.

Международно-правовые взгляды древних мыслителей

Отсутствие систематических знаний и знаний в области международного права. Однако отдельные высказывания и позиции ученых представляют и сегодня интерес. Платон советовал правителям в международных делах проявлять умеренность, избегать ненужных войн, стремиться к «вечному миру». Цицерон считал, что весь мир подобен "одному государству людей и богов". У этого государства есть свое право-естественное право и право народов. Правила этого права остаются неизменными. Они налагают на государство такие же обязательства, как и на индивида; право народов превосходит внутреннее право) [3].

Цицерон делил войны на «справедливые» и «несправедливые» («Ни одна война не является справедливой, если она не объявлена, если она не предпринята вследствие нанесенной обиды»), что оказало огромное влияние на последующие учения о международном праве на средневековых авторов по международному праву. К Цицерону же восходят корни доктрины об экстерриториальности (внеземельности) послов, которые находятся «как бы вне территории» страны, где пребывают, а потому неприкосновенны для ее властей.

Следует также отметить, что римский юрист Ульпиан (II век) дал международному праву определение, продержавшееся в науке несколько столетий: «Право народов, составляют занятие, застроение и укрепление местностей, войны, плен, рабство, постлиминий (восстановление в правах вернувшихся пленных), мирные договоры, перемирия, священный долг не оскорблять послов и запрещение браков с чужеродцами. Правом же народов его называют потому, что этим правом пользуются почти все народы») [3].

Таким образом, вопросы изучения международного права древнего мира необходимы нам всем будущим юристам-международникам. Изучая историю древнего мира, историю международного права, конечно, мы познаем целый мир.

Список использованной литературы:

- 1 Богатырев В.В. *Международное право*. – 2016. – С. 22-26; с. 22.
- 2 *История возникновения и развития международного права [Электронный ресурс]*. – 2011. – URL http://www.aup.ru/books/m232/1_2.htm: (дата обращения: 5.03.2019).
- 3 *Международное право древнего мира [Электронный ресурс]*. – 2011. – URL https://studopedia.su/10_87136_mezhdunarodnoe-pravo-drevnego-mira-drevnie-veka---V-v.html: (дата обращения: 7.03.2019).

УДК 327(4/9)
МРНТИ 11.25.91

Т.З. Төлегенов¹, Ж.Б. Базарбаева²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан

² Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,
Халықаралық қатынастар мамандығының 1 курс студенті

СИРИЯ ҚАҚТЫҒЫСЫНА ӘЛЕМДІК КӨЗҚАРАС

Аңдатпа

Мақалада Сирия мемлекетінің қысқаша тарихына шолу жасалып, соғыс себептері мен ертеңі туралы ой қозғалған. Араб әдебиеті мен ислам ғылымы дәуірлеп, ақыл-ойдың орталығы саналған құт мекеннің, соғысқа дейінгі жағдайы баяндалған. Башар Асадтың жүргізіп отырған саясатына, ұстанған бағытына, діни сеніміне түсініктеме берілген. Сирия қақтығысына Батыстық елдердің, Ресей мен Иранның көзқарасы, көздеген мақсаты мен мүддесі қарастырылған.

Сонымен қатар, ДАИШ ұйымы туралы ақпарат беріліп, ұйыммен күресіп жатқан Ұлыбритания, Франция, Канада, Австралия, Сауд Арабиясы, Түркия іс-әрекеті баяндалды. Сирия қақтығысынан зардап шеккен халық мұңы, бүгінгі мен ертеңі туралы сөз етілді. Сирия қақтығысына қарсы әлем елдерінде қолдау ретінде ұйымдастырылып жатқан конференциялар, қолдаулар нәтижелері көрсетілген.

Түйін сөздер: Сирия, соғыс, зерттеулер, сарапшылар пікірі, ұйым, дипломатия, серіктестік.

T.Z. Tulegenov¹, G.B. Bazarbayeva²

¹Senior lecturer of the Department of international relations KazNPU Abaya,
Sorbonne-Kazakhstan Institute, Almaty, Kazakhstan

²KazNPU named after Abaya, Sorbonne-Kazakhstan Institute, 1st year student majoring in International relations

WORLD VIEWS ON CONFLICTS IN SYRIA

Abstract

The article provides an overview of the Brief history of the Syrian state, the causes and prospects of the war. Arabic Islamic literature, science and e mental calculated business center of the settlement, and the state of war to the present day. Bashar Asadi the policy went in the direction of the explanation of religion. Western countries to the conflict in Syria, Russia, Iran and eye-black, goals and interests. Information was also provided on the organization of DAESH, as well as on the activities of the UK, France, Canada, Australia, Saudi Arabia, Turkey, which are struggling with the organization. It was about the people affected by the clashes in Syria, its tragedy, the present and the future. The results of the conference and support that are held in support of the Syrian conflicts in the world.

Keywords: Syria, war, research, expert opinion, organization, diplomacy, partnership

Төлегенов Т.З.¹, Базарбаева Г.Б.²

¹старший преподаватель кафедры международных отношений в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

²студентка 1 курса специальности «Международные отношения» Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

ВСЕМИРНЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА КОНФЛИКТЫ В СИРИИ

Аннотация

В статье приведена краткое содержание истории государства Сирии, причины войны и ее будущее. А также описывается довоенное состояние государства. Даны пояснения религиозным убеждениям, политике Башара Асада. Рассматриваются состояние России, Ирана и западных государств по вопросу войны в Сирии. Дается информация об организации ДАИШ, описываются действия Великобритании,

Франции, Австралии, Саудовской Аравии. А также говорится о бедах народа, о сегодняшнем его состоянии.

Ключевые слова: Сирия, война, исследование, экспертное мнение, организация, дипломатия, партнерство.

Сирия қақтығысы

Сирия... Аңыз-ертегілердің желісіне арқау болған ежелгі Шам елі... Адамзатқа бірнеше өркениет сыйлаған, тарихы біздің заманымыздың төртінші ғасырынан бастау алатын өлке. Араб әдебиеті мен Ислам ғылымы дәуірлеп, ақыл-ойдың орталығы саналған құт мекен. Ал бүгінде бұрынғы тылсым сыр, тұмса даналықтан, есте жоқ ерте заманның ескерткіштері мен кешегі қызылды-жасылды реңктен түк қалмаған. Қираған қалалар, өртенген үйлер. Ата-баба қонысын тастап, үдере көшкен халық. Жұртында қалып, өз жерінде тұтқын болған адамдар. Ашыққан балалар. Жоқтау айтуға шамасы келмейтін жесірлер. Мұны айтқанда бүгінгі Шам елінің көрінісін көз алдыңызға елестете алдым десеңіз, қателесесіз. Осы айтылғандарды он есе күшейтіп, жүз есе ұлғайтып бір қарап көріңіз. Бәлкім сонда Сирия туралы сан түрлі қарама-қайшы ақпараттардың әсерінен айығып, адами көзқараспен сарапқа салудың сәті түсер.

Сирияның қазіргі жағдайын айтпас бұрын, Сирия тарихына шолу жасап өтейік: [1943 ж. желтоқсанда](#) Сирия тәуелсіздігін алды. [1945 ж. наурызда](#) Сирия Араб елдерінің лигасын құруға атсалысып, [1948-49 ж. араб-израиль соғысына](#) қатысты. Египетке қарсы ағылшын-француз-израиль басқыншылығы кезінде ([1956](#)) Египетті қолдады. [1958-61 ж.](#) Сирия Египетпен бірігіп, Біріккен Араб Республикасын (БАР) құрды. [1961 ж.](#) БАР құрамынан шығып, Сирия Араб Республикасы болып жарияланды. [1967 ж.](#) маусымда [Израильдің](#) шабуылына ұшырап, елдің бір бөлігі – Голан жотасынан айырылды. Қалыптасқан қиын жағдайға байланысты генерал Хафиз әл-Асад бастаған әскерилер өкімет басына келді. [1973 ж.](#) ел конституциясы қабылданды. [1973 ж.](#) қазанда Сирия Израильге қарсы соғыс қимылына қатысып, [1974 ж.](#) Голан жотасын қайтарып алды. [1976-2005 ж.](#) Сирияның [бітімгершілік](#) күштері Ливанға кіргізілді. [1980-88 ж.](#) Иран-Ирак соғысында [Иранды](#) қолдады. [1980-90 ж.](#) Таяу Шығыстағы араб мемлекеттерімен достық қарым-қатынас орнатты. [2005 ж.](#) көктемде Ливандағы бітімгершілік күштерін кері қайтарып алды. [1992 ж.](#) 27 наурызда [Қазақстан Республикасы](#) мен Сирия арасында [дипломатиялық қарым-қатынас](#) орнады.

Сирия қақтығысына келер болсақ :

Қазіргі кезде Сирияны бомбының астына алуды жоспарлап, қай қаласы кімнің иелігінде қалатынын өзара талқылап, додаға салынып жатыр. Жаулары мен достары жан-жақтан тартқылап аяусыз тартысқа түскен Сирияның тағдыры өз жерінен тыс, сыртта шешіліп жатыр. Бұл жерде «жаулары» деген сөзді де, «достары» деген сөзді де тырнақшаға алудың әбестігі жоқ еді. Себебі Сирияның сыртта түсін түстейтін анық жауы жоқ, бар жауы – іште. Бірақ қысылғанда қолын созар шын досы да жоқ сыртта – Сирияның тағдырын шешуге атсалысуға ұмтылғандардың әрқайсысының өз ішкі есебі бар.

Ашығын айтқанда, Шам елінің бүгінгі күйі – қас дұшпанға тілемейтін жағдай. Ірісі бар, ұсағы бар, алысы бар, жақыны бар – жетпіс шақты мемлекеттің мүддесін бір жерде түйістіріп, олардың бәрінің көңілінен шығатын шешім табу қиынның қиыны, бәлкім, ешқашан мүмкін емес. «Жетпісті» былай қойып, Сирияның өзі үшін тиімді жол табыла ма?

Бұл сұрақтарға жауап беру үшін мәселенің түп-төркініне көз жүгірткен жөн шығар. Сонымен, Сирияда кімдердің мүддесі қайшыласты? Ара-жігін ажыратып көрелік.

Сирияның қазіргі президенті Башар Асад – алауиттер әулетінен. Алауиттер – сунизмге жатпайтын, шииттік ғұлат (әсіре өктем) тобына жататын діни ағым. Сирия 1946 жылы Франциядан тәуелсіздігін алып, дербес мемлекет болғалы бергі 70 жылда осы топтың өкілдері билік тізгінін уысынан шығарған емес. Халқының 90 пайызы ислам дінінде. Діннің ықпалы зор саналатын елде азшылық жамағаттың өкілдері қалайша көпшілікті бағындыра алғанына қатысты бірнеше жорамал бар. Соның бірі – Батыстық елдердің, ең әуелі бұрынғы отарлаушы ел Францияның қолдауының арқасы. Башар Асадтың өмірбаянына қарасаңыз, оның Ұлыбританияда білім алғаны, яғни Батыстық құндылықтармен ауызданған тұлға екеніне көз жеткізесіз. Бір сөзбен айтқанда, алауиттер Батыспен тығыз қарым-қатынаста болғанда ғана ықпалды болды.

Ал Асад әулеті КСРО-мен, одан кейін Ресеймен әріптестік орнатып, сыртқы саясаттағы ұстанымын өзгертуге бет алғанда, бұрынғы одақтастарының қолдауынан айрылды. Сириядағы оппозицияшыл күштер, Асадқа қарсы соғысып жатқан әскерді қару-жарақпен, техникамен, қолдап отырғанын Батыс қазір жасырмайды да.

Осылайша, Асад АҚШ бастаған Батыстық елдерді өзіне қарсы қойды. 2011 жылғы «Араб көктемінің» салқыны Асадты орнынан ұшыруы тиіс еді. Оның Хусейн мен Каддафидің немесе Мурсидің тағдыры қайталауы әбден ықтимал болатын. Бірақ бес жылғы азаматтық соғыстың ылаңына, халықаралық

коалициялық күштердің әскери соққысына, халықаралық оқшаулау саясатына қарамастан, Асад тағынан сырғыған жоқ.

Батыстық елдерді былай қойғанда, Сирияға көршілес елдердің өз көксемі бар:

Ирак – ығысқан ирактық сүнниттердің күшеюінен қорықса,

Түркия – өз ішіндегі алауиттердің сыртқы қолдаушысы болған Асад билігінің тұғырдан тайғанын қалайды.

Сауд Арабиясы – Сириямен аймақтық көшбасшылыққа бақталас әрі онымен экономикалық мүддесі қайшылас. Оған қоса, салафиттік идеологияның қанат жаюына кедергі келтіріп отырған Сириядағы білім ошақтарының шаңырағы ортасына түсуіне мүдделі.

Қысқасын айтқанда, Сауд Арабиясы, Катар мен Түркия Сириядағы сүнниттік оппозицияшыл топтарды қолдайды.

Қарсыластары оңай жау емес – АҚШ бастаған Батыстық елдер, Сауд Арабиясы бастаған мұсылман мемлекеттер. Бұған ішкі жауларын – оппозицияшыл күштер мен ДАИШ-ты қосыңыз. Ал Сирия жағында – Ресей мен Иран тұр. Сондай-ақ Ливан мен Ауғанстандағы исламдық құрылымдар қолдау көрсетеді. Осылайша, түрлі мемлекеттердің мүдделері Шам елінде өзгеше болып отыр.

Егер нақты айтып кетер болсақ, қазіргі таңда бұрынғы Кеңес Одағы аумағынан тыс орналасқан жалғыз ресейлік әскери база Сирияның портты Тартус қаласында орналасқан. Осы база арқылы тікелей Жерорта теңізі аймағына шығуға болады. Осыған қоса Сирия белгілі ресейлік қару-жарақтың тұрақты сатып алушысы болып отыр.

Қытай сыртқы күштердің басқа елдің ішкі ісіне араласуының қарсы болуының себебі, оның өзінің ішкі сипаратизммен бетпе-бет келуі. Егер болашақта Қытайда билікке қарсы қарулы көтеріс орнайтын болса, Аспанастаны елінің басшылары ыңғайсыз жағдайға түсетін еді. Қытайдың Сирияда экономикалық мүдделері де бар. Мысалы, CNPC компаниясы осы елдегі мұнай саласындағы бірнеше жобаларда үлеске ие.

Иранның ықпалындағы Хезболлах ұйымы бар. Оның жетекшісі Хасан Насралла ұйым сарбаздарының Асад әскерлері жағында соғысып жатқандығын ресми түрде мойындады.

Бүгінде Сирия туралы сөз болғанда, ДАИШ ұйымы туралы әңгіме қозғамау мүмкін емес. ДАИШ-тың көзін жоюды биік мінберлерден қайта-қайта мәлімдеген АҚШ, Еуропа мен Ресей басшылары бұл үшін әуелі Сириядағы соғысты тоқтату керек деген пікір айта бастады. АҚШ бастаған халықаралық коалицияға Ұлыбритания, Франция, Канада, Австралия, Сауд Арабиясы қосылып, террористік ұйымның көзін жою үшін Сирияны әуеден атқылауда. Ал Ресей былтыр Башар Асад үкіметінің «сұрауымен» өз бетінше соғыс қимылдарына кірісті. Жакында Сауд Арабиясы мен Түркия Сирияға жаяу әскер кіргізуге дайындалып жатыр деген ақпарат тарайды. Сауд Арабиясы ДАИШ-пен күресті сылтауратып, Сирияға әскер кіргізуге әзір екенін ашық мәлімдеді.

ДАИШ ұйымының аты шыққанына көп бола қойған жоқ. Ол әуелгіде Ирак аумағында пайда болды. 2006 жылы Әл-Каидадан «Таухиди Жихадия» деген атпен бөлініп шыққан ұйым 2011 жылы Әл-Багдадидің жетекшілігімен аты «ДАИШ» болып өзгертілген. Одан соң тез қанат жайып, көршілес Сирияға ауды.

Бұл ұйымның қысқа мерзімде қалайша ғаламдық масштабта тамырлаған күрделі желіге айналғаны түсініксіз. Қазір Еуропа, Америка, Африка, Азия елдерінен, яғни бес құрлықтан Сирияға ДАИШ әскерінің қатарында соғысуға аттанғандар мыңдап саналады. Сирияда халықаралық «интернационалды» әскер жасақталып үлгерді. Тіпті, «Галибанға» бірде-бір үндіс кірмеді деп мақтанатын Үндістаннан ондаған жас Отанын тастап, ДАИШ қатарында соғысуға кеткен. Бұл алапат соғыстың өрті Орталық Азия елдерін де жанама түрде шарпып отыр. Өзбекстан мен Қырғызстан елдері Сирияға кетіп, қаза болған азаматтарының санағын ала бастады. Жатжұрттық насихатқа еріп, Қазақстаннан кеткендер саны бес жүзден асады. Осылай санамалай берсеңіз, бүгінде ДАИШ-қа «әскер» бермеген мемлекеттер саусақпен санарлықтай.

ДАИШ-тың Сирия жеріне мықтап орналасып, халықаралық «жиһад» шақыруының алғышарттары бар, әрине. Бұған анық бір себеп – бес жылдан бері азаматтық соғыстан сансыраған, ал қазір халықаралық коалициялық күштердің соққысының астында қалған Сирияда біртұтас ықпалды билік жоқ. Мемлекеттің ресми президенті 2000 жылдан бері – Башар Асад, сөз жүзінде елде заң шығарушы және атқарушы билік бар, ал іс жүзінде... Сирияның орталығы мен батысы ДАИШ пен тағы бір исламдық «ан-Нусра» ұйымының ықпалында, ал елдің солтүстігі мен шығысы оппозицияшыл күштердің иелігінде. Сонда Башар Асад пен ресми биліктің құзыреті тек Дамаск пен оның төңірегін ғана қамтиды. Бір ауыз сөзбен айтқанда, Асад билігінің бүгінгі бар қауқары – мемлекеттің астанасын ұстап отырғаны ғана.

Біріншіден, Асад – Сириядағы азшылық топтың – алауиттер әулетінің өкілі, азаматтық соғыс басталғанға дейін саны басым сүнниттер тұратын мемлекетті басқарып келді. Егер сыртқы арандатушы күш-

тердің, әсіресе, көршілес Сауд Арабиясы сияқты бақталас елдердің астыртын ықпалы болмаса, мейлі, ол Башар болсын, басқа болсын, алауиттер билік басында одан әрі салтанат құруды жалғастыра берер ме еді.

Екіншіден, кез келген мемлекетте ресми билікке қарсы оппозицияшыл күштер болады. Башар Асадтың жүргізіп отырған саясатына, ұстанған бағытына, тіпті діни сеніміне, т.б. толып жатқан себептерге байланысты оны президенттіктен кегіруді тілейтін топтың болуы заңды. Ендеше, өзі азшылықтың өкілі болса әрі авторитарлы жүйе құруға бейім болса, Башар Асадтың саяси бітіспес қарсыластары болуы әбден заңды. Бірақ Башар Асадты билік басынан кетіру сол елдегі ішкі оппозицияшыл күштерден гөрі Батыстық мемлекеттерге керегірек болған сияқты. АҚШ, Германия, Франция т.б. мемлекет басшылары «Башар Асадты президенттік өкілеттігінен айыру керек» деген мәлімдемені ашықтан-ашық айтып жүр. Осыған орай «Неге?» деген сұрақ туады. Себебі «Башар Асад – авторитарлы мемлекет басшысы, Сирия халқының демократия жолымен дамуына кедергі келтіріп, адам құқығы мен сөз бостандығын шектейді» деген жауап айтылады. Ал Башар Асад биліктен бүгін-ертең кете қалған күннің өзінде, Сириядағы азаматтық соғыс тоқтай ма, елдің өз ішіндегі түрлі топтар мен жамағаттарға бөлінген күштер біріге ме, ДАИШ сияқты террористік ұйымдар жан-жақтан жинаған әскерлерін тарата ма? Қысқасын айтқанда, Сирия, өз тәуелсіздігі мен территориялық тұтастығын сақтап, дербес мемлекет ретінде төл саясат жүргізіп, ұлттық экономикасын түзеуді қолға ала ма? Әлде Хусейн Саддамсыз қалған Ирак пен Муаммар Каддафисіз қалған Ливияның кебін кие ме? Әлбетте, Хусейн мен Каддафиді бекер құлаттық дегенді ресми Вашингтон да, Лондон да, Париж бен Берлин де ешқашан мойындамас. Бірақ бұл елдердегі саясаттанушы, сарапшы, публицист мамандар «диктатор басшыларды» құрту мақсатымен Ирак пен Ливияға әскер кіргізіп, соғыс қимылдарын жүргізудің қателік болғанын жасырмайды. Бұл елдердегі соғыс қимылдары аймақтық экономикалық байланыстарды үзді, нарықтық жүйені қиратты, мемлекеттік жүйені қалыпты өмір сүру дағдысынан айырды, тұрғын халқын босытып, кәрі құрлыққа қарай айдады. Еуропаның есігін қағып, пана сұраған миллиондаған босқындардың ішінен Сирия, Ирак пен Ливиядан шыққандарды іріктеп, оларды кідіріссіз кіргізіп жатқаны да содан. Әлеуметтік дағдарыстар мен қаржылық қиындықтарға қарамастан, босқындарды қабылдауға мәжбүр болғаны да содан.

Қазақстан Сирия қақтығысын басу жолындағы Астана қаласында Астана процесіне кепіл елдердің сыртқы істер министрімен кездесу жасады. Кездесуге Ресей Федерациясының Сыртқы істер министрі Сергей Лавров, Түркия Республикасының Сыртқы істер министрі Мевлют Чавушоғлы, Иран Ислам Республикасының Сыртқы істер министрі Мохаммад Джавад Зариф қатысты. Нәтижесінде, кепілге алынғандар мен тұтқындарды өзара алмасу қарастырылды. Ең бастысы, Астанадағы келіссөздер Сирия қақтығысы аясында барлық бағыттағы күш жігерді жұмылдыра білді.

Қорыта айтқанда, Сирияға көмек көрсету барысындағы: Женева келіссөздері, Лондон басқосулары, мемлекет басшыларының екеуара-үшеуара кеңестерінің Сириядағы дәл бүгінгі жағдайға қатысы шамалы. Анығын айтқанда, мұның бәрі – сөз, геосаясаттағы қарсыластың қабағын бағу, назарын басқаға аудару, себеп пен салдардың орнын ауыстырып, басқаларды шатастыруға бағытталған саяси сөз таластары қана. Ал шын саясат, яғни, нағыз саясат Сирияның аумағында жүріп жатыр. Соңғы үлгідегі қару-жарақпен сипатталып, бейбіт тұрғындардың қанымен жазылып, қираған елді мекендердің шекарасымен хатталып, ертеңге деген үмітін жоғалтқан халықтың ащы зарымен айтылып жатыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Сирия тарихы.* - [Электронный ресурс]. – 2011. – URL [https:// ru.wikipedia.org/wiki /%D0%A1%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%8F](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%8F): (дата обращения: 7.03.2019)

2 *Сирия – Араб.* - [Электронный ресурс]. – 2011. – URL [https:// ru.wikipedia.org/wiki /%D0%9E%D0%B1%D1%8A%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%91%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%B1%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%8A%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%91%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%B1%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0) (дата обращения: 7.03.2019)

3 *Қазақ Сирия қарым-қатынасы .*-[Электронный ресурс]. – 2011. – URL [https:// ru.wikipedia.org/wiki /%D0%9E%D0%B1%D1%8A%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%91%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%8A%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%91%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0) (дата обращения: 7.03.2019)

УДК 327
МРНТИ 11.25.19

Камбар Н.С.¹, Сембинов М.К.²

¹ магистрант 2 курса, Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
² научный руководитель: кандидат исторических наук, доцент ВАК, профессор кафедры международных отношений в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

США И МИРОВОЙ “БАЛАНС СИЛ”

Аннотация

В данной статье рассматривается мировой “баланс сил” с точки зрения Соединенных Штатов Америки. Анализируются исторические предпосылки становления США как единственной мировой державы наших дней. Также, изучаются внешнеполитические интересы страны в различных регионах мира и меры по их достижению с использованием всевозможных средств дипломатий, экономики и военной силы.

Статья ставит своей задачей: во-первых, проследить основные направления изоляционизма и политики интервенции в сохранении баланса сил в различные периоды истории. Во-вторых, выяснить положение баланса сил США в наши дни, с учетом увеличения мощи некоторых стран на мировой арене, а также со все возрастающей тенденцией на изменения существующих институтов и систем в международных отношениях.

Ключевые слова: США, баланс сил, изоляционизм, однополярность, сверхдержава, внешняя политика.

Н.С. Камбар¹, М.К. Сембинов²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2 курс магистранты,

² Ғылыми жетекшісі: тарих ғылымдарының кандидаты, доцент
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

АҚШ ЖӘНЕ ӘЛЕМДІК “КҮШТЕР ТЕПЕ-ТЕНДІГІ”

Аңдатпа

Мақалада Америка Құрама Штаттарының тұрғысынан алғандағы әлемдік “күштер тепе-теңдігі” қарастырылады. АҚШ-тың қазіргі таңдағы жалғыз әлемдік күшке айналуының тарихи алғышарттары сипатталады. Сонымен қатар, мемлекеттің әлемнің түрлі аймақтарындағы сыртқы саясат мүдделері мен оларға қол жеткізу жолындағы барлық дипломатиялық, экономикалық және әскери тәсілдер зерттеледі.

Мақала өз алдына келесідей мақсаттарды қояды: біріншіден, тарихтың әр түрлі кезеңдеріндегі изоляционизм мен интервенция саясатының негізгі бағыттарын бағдарлау. Екіншіден, әлемдік сахнадағы кейбір елдердің уақыт өте келе күшейуін, және де қазіргі кездегі халықаралық қатынастар аясындағы бар институттар мен жүйелерді өзгертуге деген тенденциялардың көбеюін ескере отырып, АҚШ күштер тепе-теңдігінің қазіргі құрылымын анықтау болып табылады.

Түйін сөздер: АҚШ, күш балансы, тепе-теңдік, изоляционизм, бірполярлық, ұлы держава, сыртқы саясат.

N.S. Kambar¹, K.M. Sembynov²

¹ Master of 2 year of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU,

² Scientific supervisor: assistant professor of historical sciences, Professor of the Department of International Relations at the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

USA AND WORLD “BALANCE OF POWER”

Abstract

This article examines the global “balance of power” from the point of view of the United States of America. Analyzed the historical background of the formation of the United States as the only world power of our days. Also, the foreign policy interests of the country in various regions of the world and measures to achieve them with the use of various means of diplomacy, economics and military power are being studied.

The article sets itself the task: first, to trace the main directions of isolationism and the policy of intervention in maintaining the balance of power in different periods of history. Secondly, find out the position of the balance of power in the United States today, taking into account the increasing power of some countries on the world stage, as well as the ever-increasing tendency to change existing institutions and systems in international relations.

Keywords: USA, balance of power, isolationism, unipolarity, superpower, foreign affairs.

На фоне глобальной изменчивости существующее мироустройство в зависимости от обстановки и решаемых проблем приобретает различные формы – бесположности; однополярности с Соединёнными Штатами в качестве лидера; биполярности; полицентричности. Сосуществование различных форматов мироустройства предопределяет многообразие конфигураций, взаимодействующих акторов, построенных на ситуативных союзах и гибких институтах. Обратной стороной функционирования модели, построенной на смене правил, является неустойчивость мировой системы.

Основные проблемы глобального развития решаются ведущими мировыми державами, хотя формально выносятся на обсуждение в различных международных организациях и становятся предметом дебатов в парламентах. В контексте фундаментальных трансформаций современного мира возрастает потребность в осмыслении влияния центров силы на международные отношения.

С момента опубликования в 1823 г. доктрины Монро и по настоящее время Соединённые Штаты оказывают возрастающее влияние на глобальные процессы, а в XXI столетие вступили в статусе мирового лидера. Они обладают самым мощным военным потенциалом в мире и по существу являются единственным государством, способным проводить комплексную многовекторную и мультирегиональную внешнюю политику. По мнению ряда ведущих американских экспертов (Зб. Бжезинский, Дж. Най), «умная сила» может стать универсальным инструментом внешнеполитического курса США в обозримом будущем [2].

Превосходя другие государства по совокупной мощи и влиянию на мировые процессы, США тем не менее сталкиваются с нарастающими трудностями в сохранении лидерских позиций из-за колоссального государственного долга, бюджетного дефицита и усиления конкуренции на мировой арене со стороны других центров силы, прежде всего Китая.

К настоящему времени накопился обширный пласт публикаций об упадке Америки и возвышении Китая. Их авторы прогнозируют грядущее опережение Китаем Соединённых Штатов по абсолютным экономическим показателям и даже формирование новой биполярности по мере его превращения во вторую сверхдержаву.

Хотя Китай и другие страны БРИКС по объёму ВВП действительно догоняют Соединённые Штаты, производимая ими продукция качественно уступает американской. Даже самая мощная из экономик этого интеграционного объединения - китайская практически полностью зависит от импортных технологий и ориентирована в первую очередь на производство дешёвых товаров для рынков более развитых стран, включая США [1].

Несмотря на позитивные сдвиги в использовании инструментария «умной силы» с целью формирования прокитайски настроенных групп населения, влияние Китая уступает американскому и японскому. Привлекательность китайской модели носит ограниченный характер, а имидж Китая в мире продолжает оставаться неоднозначным или негативным, за исключением некоторых азиатских и африканских стран. По оценке американского профессора Д. Шамбо, с конца 2000-х гг. репутация КНР в Азии ухудшилась из-за активной модернизации военного потенциала и ужесточения позиции КНР в регионе Юго-Восточной Азии [4].

Прочность и долговременность американской мощи основывается прежде всего на инновационности экономики. Чтобы сравняться с США и тем более превзойти их Китаю необходим переход на качественно иной технологический уровень. Доступ же к новейшим разработкам контролируется ведущими мировыми ТНК. Китайское руководство, понимая императивность такого перехода, пытается ускорить и облегчить решение этой задачи через масштабный коммерческий кибершпионаж.

Во взаимодействии с Китаем США со времён «холодной войны» сочетают два подхода - «сдерживание» и «вовлечение». После отказа Китая от раздела мира «сферы влияния» через учреждение предложенной Зб. Бжезинским и Г.Киссинджером «Большой двойки» приоритет был отдан «сдерживанию», которое мотивируется усилением совокупной государственной мощи соперника, его геополитическими и геоэкономическими притязаниями [2].

Помимо экономических параметров возможности стран БРИКС конкурировать с Соединёнными Штатами ограничены их региональным уровнем, отсутствием дипломатических и политических средств

влияния на глобальную политику. Причинами тому бедность населения и сложные социальные проблемы, несовершенство политических систем, региональное соперничество (КНР - Индия, Бразилия - Аргентина), неэффективность интеграционных процессов. Можно согласиться с американским исследователем Б.Джонсом в том, что страны БРИКС, уступая Соединённым Штатам по степени своего влияния на мировую политику, способны главным образом осложнить реализацию отдельных американских инициатив на глобальном уровне [4].

Фактором увеличения могущества США также является широкая система альянсов и партнёрств, которой не располагает ни одна другая страна. Американский потенциал в сферах разведки и дипломатии позволяет осуществлять мобилизацию сторонников на решение поставленных задач. В обозримой перспективе по существу только Соединённые Штаты обладают необходимым арсеналом средств для оказания программирующего влияния на мировое развитие.

Сегодня США являются самой мощной державой в мире, однако возникновение множества очагов нестабильности по всему миру и зрелая экономика, которая уже неспособна поддерживать традиционную роль Америки, изменили глобальные перспективы. Именно поэтому разработка внешней политики США, основанной на принципах Меттерниха, может принести ощутимую пользу.

Разумеется, эти те регионы где расположены такие очаги представляют собой слабые звенья в процессе установления глобального баланса сил. Однако в отсутствие американского жандарма подобные альянсы могут стать главным гарантом благополучного будущего. Если нет баланса, возникают либо чье-то господство, либо анархия. Равновесие не появляется спонтанно. И в этом отношении американская дипломатия может принести массу пользы в том случае, если в США будет разработана правильная внешнеполитическая стратегия.

США является необходимым сохранить свое присутствие на Евразийском континенте, так как именно он, считается основным материком мира. На Евразийском континенте очень сложное геополитическое положение, которая меняется с каждым десятилетием. После Второй мировой войны страны Европы перестали играть особую роль в мире, утерев свою власть и силу, они становятся второстепенными державами [6].

Вне зависимости от мотивов, которыми руководствовались люди при занятии той или иной позиции относительно внешней политики США, эти две программы разнятся в отношении вопроса о привлечении сил, что, вместе с изучением различных возможностей такого привлечения и их последствий для Соединенных Штатов, и является темой данного исследования. В таком свете оба подхода имеют глубочайшее различие в оценке важности баланса сил в Европе и Азии как залога безопасности США. Параллельно этому существует несогласие по вопросу о влиянии географического положения США и принципов военной и политической стратегии, основанной на нем. Интервенция и изоляция представляются в таком свете двумя отличными друг от друга школами геополитической мысли [2].

Те, кто желал политической интервенции, заняли позицию, согласно которой первая линия обороны Соединенных Штатов – это сохранение баланса сил в Европе и Азии. Не отрицая того факта, что их географическое положение предоставляет ряд очевидных преимуществ в сохранении территориальной безопасности, они настаивали на том, что это не дает нам права пренебречь вопросом баланса сил. США не были свободны от необходимости обдумывания стратегий, которые другим государствам на протяжении истории приходилось принимать в целях собственного выживания. В дополнение к установлению равновесия в Европе и Азии, интервенционисты видят также вторую линию обороны в Западном полушарии. В свою очередь изоляционисты, опасавшиеся столь масштабного вовлечения сил, описанного в данной программе, понимали, что уникальное географическое положение между двумя океанами дает им возможность оставить без внимания заокеанскую борьбу за власть и хладнокровно наблюдать разрушение баланса сил в Европе и Азии [2].

Спор об интервенции и изоляции, как спор о принципах большой стратегии, проистекающей из географического положения, возник не с началом Второй Мировой Войны. Это один из старейших предметов спора в американской внешней политике, и, когда бы не поднимался вопрос о взаимодействии с заокеанскими силами или необходимости активных действий в Европе или Азии, он всегда становился предметом дискуссии. Когда в начале XIX в. Франция при поддержке Священного союза обдумывала реконквисту испанских колоний, Великобритания попросила США присоединиться к ней в противостоянии этому плану. Это был долгий и сложный спор, конечную победу в котором одержали сторонники независимости и односторонних действий. Доктрина Монро выступила публичным заявлением намерения защищать Западное полушарие без европейских союзников [1].

Размер географической зоны в Новом Мире, необходимой для построения адекватной системы защиты последовательно увеличивался в умах изоляционистов. В начале она располагалась в пределах государства; после постройки Панамского Канала расширилась и включила в себя Карибский бассейн, а затем и все полушарие. И интервенционисты, и изоляционисты сделали защиту Нового Света частью своих программ, но имели разногласия в оценке относительной важности этого вопроса. Для первых это была вторая линия обороны, к которой они могли отступить, если бы политическая интервенция в Европу и Азию окончилась бы неудачей. Для изоляционистов же она представлялась первой линией фортификаций, на создание которой должны были быть направлены все силы и за границей которой отсутствовали какие-либо интересы. Защита полушария через его изоляцию стала новой, модернизированной версией старой изоляционистской позиции [3].

История знает несколько попыток доказать пригодность изоляции или интервенции в качестве основной стратегии через отсылки к различным прецедентам и апеллированию к авторитету Отцов-основателей. Обе группы обильно использовали эти инструменты в процессе спора, а история была существенно обогащена и изменена, чтобы предоставить аргументы обеим сторонам. Даже если благоприятная часть прошлого была больше неблагоприятной, из этого еще не следует, что она представляет из себя образец правильной политики. Исторические прецеденты и воззвание Отцов могут быть использованы для получения общественной поддержки доктрины, но не как доказательство надежности. Не принятие прошлого, а работа в настоящем является критерием надежности политики. Не специально выбранные моменты истории Соединенных Штатов, а общий опыт государств должен стать основой для программы будущих действий.

Базовый аспект силы в международных отношениях не заслужил большого внимания в США. Частично из-за того, что они выдумали себе изоляцию под защитой океанов, частично из-за религиозной составляющей их идеологии. Международное общество, тем не менее, это общество без центральной власти, охраняющей закон и порядок, и без какого-либо официального ведомства, защищающего права его членов. В результате одиночные государства должны сделать возможность сохранять и преувеличивать свое влияние основной целью внешней политики. Надежная внешняя политика Соединенных Штатов основывается на реалиях международного сообщества и на основе этого всегда старается сохранить тот баланс сил, который будет умножать их преимущества [5].

Таким образом, можно с уверенностью утверждать, что США, с момента своего включения в процессы глобальных международных отношений, стараются сохранять нужный баланс для своих интересов в каждом отдельном регионе мира. С учетом характера развития международных отношений и увеличения мощи региональных держав, но в то же время неспособностью этих самых держав стать мировой державой, дает Вашингтону время и поле для маневра в укреплении своего могущества и баланса сил.

Список использованной литературы:

- 1 Удалов В.В. Баланс сил и баланс интересов// *Международная жизнь*. – 1990. – № 5. – С. 19-20.
- 2 Brzezinski Zb. *Strategic Vision. America and the Crisis of Global Power* // N.Y.: Basic Books. – 2012. – 208 p.
- 3 Баланс сил в мировой политике: теория и практика// *Сборник статей под ред. Акад. АЕН России Э.А. Позднякова. М.* – 2003. – С. 176
- 4 *США в международных отношениях*[Электронный ресурс]. – 2012. – URL: <https://textbooks.studio/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/ssha-mejdunarodnyih-otnosheniyah-22424.html> (дата обращения: 11.02.2019)
- 5 Cole A.R. *America as the grand facilitator*// *Foreign policy*. – 1992. – №87. – P. 47-65.
- 6 Матакбаева Л.Х. Особенности внешнеполитической стратегии США после второй мировой войны // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика»*. – 2015. – №2(41) – С.82-84.

УДК 327(4/9)
МРНТИ 11.25.91

Т.З.Төлегенов¹, Ж.М.Сакенова²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан

² Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар мамандығының I курс студенті

ҮНДІСТАННЫҢ «ҚОСЫЛМАУ ҚОЗҒАЛЫСЫНДАҒЫ» РӨЛІ. ҮНДІ-ПӘКІСТАНДЫҚ ҚАҚТЫҒЫС

Аңдатпа

Мақала Үндістанның «Қосылмау қозғалысында» рөлін зерттеуге арналған. Зерттеу Индира Ганди, Махатма Ганди, Джавахарлал Неру және т.б. сияқты үнділік көшбасшылардың негізгі дәйексөздері таңдалды. Мақалада Үндістан мен Пәкістан арасындағы қақтығыстық қарым-қатынас тақырыбы талқыланды, зерттеуге осы теориялық бағытты қолдану қажеттілігі анықталды.

Түйін сөздер: Үндістан, саясат, қосылмау қозғалысы, Пәкістан, ядролық қару, Үнді-пакистандық қақтығыс.

Т.З.Төлегенов¹, Ж.М.Сакенова²

¹старший преподаватель кафедры международных отношений
в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан

² Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая студентка I курса специальности
Международные отношения

РОЛЬ ИНДИИ В «ДВИЖЕНИИ НЕПРИСОЕДИНЕНИЯ» ИНДО-ПАКИСТАНСКИЙ КОНФЛИКТ

Аннотация

Статья посвящена изучению роли Индии в «Движении неприсоединения». Исследование было выбрано из основных типов текстов выступления лидеров Индии, таких как: Индира Ганди, Махатма Ганди, Джавахарлал Неру и т.д. В статье затрагивается тема конфликтных отношений Индии и Пакистана. Выявляется и обосновывается необходимость применения данного теоретического направления в исследовании.

Ключевые слова: Индия, политика, движение неприсоединения, Пакистан, ядерное оружие, индо-пакистанский конфликт.

T.Z. Tulegenov¹, Zh.M. Sakenova²

¹Senior lecturer of the Department of international relations KazNPU. Abaya, Sorbonne-Kazakhstan Institute, Almaty, Kazakhstan

²KazNPU named after Abaya, Sorbonne-Kazakhstan Institute, 1st year student majoring in International relations

THE ROLE OF INDIA IN THE "NON-ALIGNED MOVEMENT" THE INDO-PAKISTAN CONFLICT

Abstract

The article is devoted to the study of the role of India in the "Non-Aligned Movement". The study selected the main types of speeches of Indian leaders such as Indira Gandhi, Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru and etc. The article touches upon the topic of conflict relations between India and Pakistan. The necessity of applying this theoretical direction in research is revealed and justified.

Key words: India, politic, non-aligned movement, Pakistan, nuclear weapon, indo-pakistan conflict.

«Қосылмау – ұлттық тәуелсіздік пен еркіндік. Біздің қозғалысымыз бейбітшілік пен қарсыласудың алдын алу үшін. Оның мақсаты – әскери одақтардан бас тарту. Бұл елдер арасындағы теңдікпен экономикалық және саяси қатынастарды демократияландыруды білдіреді».

Индира Ганди (1983 ж.)

Үндістан Республикасы Оңтүстік Азияда орналасқан. Сондай-ақ оның құрамына Араб теңізіндегі Лаккадив аралдары, Бенгаз шығанағындағы Андаман және Никобар аралдары бар. Үндістан Пәкістан, Ауғанстан, Қытай, Непал, Бутан, Бангладеш, Мьянма елдерімен шектеседі. Үндістанның ең үлкен ұзындығы - солтүстіктен оңтүстікке қарай - 3200 км, батысқа қарай - 2700 км. Үндістан - федералдық республика, оның құрамына 25 штат кіреді. Олардың әрқайсысы өзінің заңнамалық жиналысы мен үкіметі бар, бірақ барлық күш орталық билікке ие.

Тәуелсіздік алғаннан кейін Үндістан халықаралық іс-шараларға белсене қатыса бастады. Бұған арнайы Уақытша үкіметтің вице-премьер-министрі және Сыртқы істер министрі ретінде Джавахарлал Неру ие болды, ол бірқатар жетекші елдермен дипломатиялық қарым-қатынас орнатуға бастамашы болды. 1946 жылы Қытаймен, Кеңес Одағымен, Құрама Штаттармен, ал 1947 жылы Франциямен, Бельгиямен, Швециямен және басқа елдермен қарым-қатынас орнатылды. Үндістан тез арада әлемдік қауымдастыққа ірі қатысушы ретінде еніп, бірте-бірте өзінің халықаралық ықпалын арттыра бастады. Екі ғасыр бойы отаршылдық үстемдікте болса да, ол халықаралық істерге айтарлықтай әсер ете алатын тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасып, осы бағытта көп нәрсе жасады.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Үндістанның сыртқы саясаты ішкі факторлардың ықпалымен қалыптасты. Олар тәуелсіз мемлекетті құрудың, бірінші кезекте жаппай кедейлік пен сауатсыздықты жою, Үндістанның үдемелі дамуын қамтамасыз ететін индустриялық және ауылшаруашылық инфрақұрылымын құру жөніндегі кең ауқымды міндеттерді шешуге байланысты болды. Сыртқы салада бұл екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы мен Үндістанға орнықты тұрақты даму үшін қолайлы сыртқы жағдайларды қамтамасыз ететін әлемдік отаршылдық жүйесінің құлдырауынан кейінгі әлемдегі лайықты орынды табу және анықтау болды.

Нәтижесінде, Неру басқарған алғашқы Үндістан үкіметі бейтараптық бейбітшіліктің түбегейлі жаңа тұжырымдамасын әзірледі, оның негізі Үндістанды КСРО мен АҚШ басқаратын екі қарсылас әлемдік блоктардың құрамына кірмеу. Үндістан сыртқы саясаттың басты элементі ретінде келіспеу туралы жариялады. Бұл «қырғиқабақ соғыс» кезінде әскери блоктарға қосылмайды немесе лагерьге жақында-тылмайды. Дегенмен, Үндістанның әлемдік істерден алшақтауын білдірмейді. Керісінше, ол Азия көшбасшысының және барлық «Қосылмау қозғалысын» қолдаған елдердің маңызды ролінде әрекет ететін әлемдік саясатқа белсене қатысуы керек деген сөз болды. Осы жылдар ішінде Үндістан өзін отаршылдыққа және империализмге қарсы бейбітшілік пен тұрақтылық үшін күрескер ретінде көрсетті. Нерудың айтуынша, Батыс отаршылдық пен империализммен тікелей байланыста болды [1]. Сонымен қатар, Нерудың ұстанған социалистік идеялары капитализммен нақты қайшылықтардың бір бөлігі болды. Дегенмен, Батыстың, ең алдымен, Құрама Штаттардың үлкен экономикалық және әскери ресурстарға ие екенін, сондай-ақ Үндістанның демократияны дамытуға деген күш-жігерін жұмсайтынына назар аудармады.

Кеңес Одағының Үндістанға белгілі бір үстемдігі бар еді, өйткені ол отаршылдық пен империализмнің мұрасымен байланысты емес еді. Ол 1950-1960 жылдардағы өз елінің даму бағытына қатысты көптеген үнділіктердің көңілінен шығатын идеяларды ұсынды. Үндістан КСРО-ны қауіп деп есептемеді.

1946 жылы Неру Үндістанның «Бірін-бірі алмастыратын блоктардан немесе топтардан аулақ болу, олар бұрынғы уақытта әлемдік соғыстарға әкеліп, тағы да қайғылы жағдайға алып келеді» [2]. Ол сондай-ақ: «Сыртқы істер сіздің бақылауыңыздан шығады және біреудің бақылауында болады, сіз сол дәрежеде және сол көлемде тәуелсіздігіңізді жоғалтасыз ...» [3]. Сондықтан Неру біз оны жалғастыра отырып, одақтастардан аулақ болуымыз керек, бірақ достық ынтымақтастық үшін мүмкіндіктер жасауға тырысамыз. «Біздің бүкіл әлемге көзқарасымыз достық негізде жатыр» деген [3].

Орталық Азияның кеңестік республикаларының өкілдері қатысқан Азиялық елдердің Конференциясында (1947 жылғы наурыз, Дели) Неру Үндістанның барлық елдермен және халықпен бейбітшілік, еркіндік пен демократияны нығайту ісінде ынтымақтасатындығын айтты. Бұл сыртқы саясат принциптері Неру мен Үндістанның басқа да басшылары тарапынан бірнеше рет расталды.

Үндістанның премьер-министрі И.Ганди 1983 жылы наурыз айында Делиде өтіп жатқан мемлекет және үкімет басшыларының жетінші Конференциясында келісілмеген тұжырымдаманы әзірледі және кеңейтті. Оның пікірінше, «Қосылмау қозғалысы» әртүрлі елдердің тарихи, рухани және мәдени ағымдарының бірыңғай ағынмен біріктірілген ең маңызды тарихи процесс болды [4].

Сыртқы саясатында Үндістан өзінің бірікпеуін тәуелсіздігі мен еркіндігін, бейбітшілік үшін күрес пен қақтығыстар болдырмау, елдер арасындағы теңдік, халықаралық қарым-қатынастарды демократияландыру, барлық адамдармен достық қарым-қатынас жасау, нәсілшіл үкіметтер мен бостандыққа қатер төндіретіндерден басқа, өзінің сыртқы саясатында жатыр. Конференцияда И.Ганди «Қосылмау қозғалысы» – бұл сөзсіз, теріс немесе бейтарап емес екенін растады [5].

1980-жылдардың соңына қарай 100-ге жуық мемлекеттер «Қосылмау қозғалысының» құрамына кірді. Мүшелерінің санының артуы бұл қозғалыстың әртүрлі континенттерде жүздеген миллион адамның мүддесіне сай екенін дәлелдеді. Үндістан, басқа мүшелері сияқты, әділдік пен әділдікке негізделген халықаралық экономикалық қатынастарды түбегейлі қайта құруды қолдады.

2004 жылы билікке келген Үндістанның Ұлттық Конгресі басқарған Біріккен Прогрессивтік Альянстың үкіметі ХХІ ғасырдың басталуымен туындаған қиындықтарды жеңу үшін, «Қосылмау қозғалысын» жаңғырту, қайта құру және жаңарту қажеттілігін атап өтті. Дегенмен, ол «Қосылмау қозғалысы» және қосылмаудың өзі синоним емес екенін атап өтті. Қырық жыл бұрын колониализм, апартеид және империализм басты мәселе болса, ХХІ ғасырдың басына қарай жаңа күн тәртібі анықталды. Бұл қаржылық мәселелер, терроризм, экологиялық мәселелер, демографиялық мәселелер. Бейсызық елдер БҰҰ-да, оның ішінде БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесін реформалау бойынша күш-жігерлерін біріктіруі керек. Азияда, Латын Америкасында және Африкада тек қана бір ел – Қытай - Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі және Батыс әлемі – төрт ел: Құрама Штаттар, Франция, Біріккен Корольдік және Ресей. Бұл жағдай мүлдем демократиялық емес.

ХХІ ғасырдың басында «Қосылмау қозғалысы» күш-жігері арта бастады. Бұл 2006 жылғы 15-17 қыркүйекте Гаванада (бірінші мұндай конференция 1979 жылы Гаванада «қырғи-қабақ соғыс» кезінде өткізілген) «Қосылмау қозғалысының» ХІV конференциясында көрініс тапты.

Конференцияда сөйлеген сөзінде Үндістан Премьер-Министрі Манмохан Сингх осы елдердің бейбітшілік пен қауіпсіздікті қорғау жөніндегі күш-жігерін әлемнің мәдени және саяси әртүрлілігіне негізделген халықаралық заңдар негізінде біріктіру туралы айтқан болатын [6]. Қосылмау қозғалысына әртүрлі діндердің, идеологиялардың, этникалық топтардың және мәдениеттердің өкілдері кіретінін және өркениеттердің жақындасуын талап етіп, олардың «қақтығысы».

Ол жаһандық басқару үдерісінде демократияны дамыту, «заңға, парасаттылық пен теңдікке негізделген» жаңа жаһандық саясатты әзірлеу үшін басқа да «ұқсас елдермен» күш жұмылдыруға шақырды. «Бүгінгі күні жасанды түрде құрылған мәдени және діни бөліністердің желісі бойынша әлемнің бөлінуі қауіпке қарсы тұруымыз керек. Адамдардың барлық діндерін, барлық этникалық топтарын және идеологиялық үрдістерді қамтитын «Қосылмау қозғалысы», М.Сингх әр түрлі елдер арасында түсіністікке жету үшін көпір рөлін атқаратын ерекше орынды тағы бір рет иеленетінін айтты [7].

Үндістанның Гаванадағы конференциясында бүкіл әлемде әділ даму проблемаларын, жаһандық энергетикалық қауіпсіздікті және Африканы көтеру үшін белсенді жұмыс жасауды қажет деп тапты. Сондай-ақ әрбір мемлекеттің өзіндік басқару формасын таңдауға егемендік құқығы бар екендігі атап өтілді.

Үндістан қатысқан келесі «Қосылмау қозғалысының» ХV конференциясы 2009 жылдың шілде айында Шарм әл-Шейхте (Египет) өтті.

ХХІ ғасырдың басында дүниедегі басым жағдайларда «Қосылмау қозғалысы» Кеңес Одағының бөлінуіне дейін ойнаған рөліне қарағанда өзінің сипатын түбегейлі өзгертті. Саяси мәселелердің орнына, экономикалық даму, өзара қарым-қатынас бұл қозғалыстың бөлігі болып табылатын дамыған және дамыған елдермен. Үндістанға тәуелсіз, жаңа біріктірілмеген қозғалысқа қатысушы елдердің осы екі топтары арасындағы байланыс ретінде әрекет етуі және осы мүмкіндікті әлемдегі экономикалық және саяси әсерін жоғарылату үшін пайдалана алатындығын білдіреді.

ХХ ғасырдағы Үндістанның ғасырлық тарихында ең алдымен, үнді халқының отаршылдыққа қарсы, елдің тәуелсіздігі үшін күресінің уақыты болды. Өткен мұраны еңсеру және жаңа мемлекеттің құрылысы, халықтың ауқымды көлемінің жаппай кедейлігі мен сауатсыздығы сияқты зор әлеуметтік және экономикалық міндеттерді шешу уақыты. Бұл әртүрлі конфессияларға, этникалық топтарға және қастарға бөлінген көптеген әлеуметтік топтардың демократиялық құрылысының шығармашылық үдерісіне қатысу уақыты болды.

Азаттық үшін күрес негізінен зорлық-зомбылықсыз әдістермен жүргізілді. Бұл, ең алдымен, екі діни қауымдастықтың арасында - үндістер мен мұсылмандардың бірігуінің болмауы қиындады. Сонымен қатар, бұл күрес саяси өмір бетінде өсті, қоғамның төменгі сыныптары өздерінің әлеуметтік теңдігіне деген сұраныстарымен басталды. Колониалдық билік органдары әртүрлі қоғамдастықтар арасындағы

айырмашылықтарды кеңінен қолдана отырып, отаршылдыққа қарсы бір қозғалысты қалыптастыру қиынға соқты.

Ганди басқарған Конгрестің қызметіндегі айрықша ерекшелігі, қарым-қатынастардағы мерзімді шиеленісулерге қарамастан, Үндістанның тәуелсіздігін алған 1947 жылғы 15 тамызға дейін жалғасқан британдық билікпен ымыраға келуді іздеу болды.

Тәуелсіздікке қол жеткізуді колониялы негізінен үнділіктер тұратын Үндістан мен мұсылман халқы тұратын Пәкістанның бөлінуі бірге жүрді. Бөлім діни және коммуналдық топырақта көптеген қақтығыстарға алып келді, көптеген адамдар қаза тапты. Содан бері жиі сұрақ пайда болды – басқаша қалай болар еді? Онда қарапайым жауап жоқ. Үндістер енді шетелдік үстемдікке ұшырағысы келмейді, ал британдықтар өздерінің күштерін сақтай алмайды.

Үндістанның тәуелсіздігі басқа отарлы елдердегі босату қозғалысына зор әсерін тигізді, отаршылдыққа қарсы күресте үлгі болды және одан кейінгі жылдары Азиядағы және бүкіл әлемдегі жағдайды түбегейлі өзгертті.

XX ғасырдағы Үндістанның ғасырлық тарихында ең алдымен, үнді халқының отаршылдыққа қарсы, елдің тәуелсіздігі үшін күресінің уақыты болды. Өткен мұраны еңсеру және жаңа мемлекеттің құрылысы, халықтың ауқымды көлемінің жаппай кедейлігі мен сауатсыздығы сияқты зор әлеуметтік және экономикалық міндеттерді шешу уақыты. Бұл әртүрлі конфессияларға, этникалық топтарға және қастарға бөлінген көптеген әлеуметтік топтардың демократиялық құрылысының шығармашылық үдерісіне қатысу уақыты болды.

Азаттық үшін күрес негізінен зорлық-зомбылықсыз әдістермен жүргізілді. Бұл, ең алдымен, екі діни қауымдастықтың арасында - үндістер мен мұсылмандардың бірігуінің болмауы қиындады. Сонымен қатар, бұл күрес саяси өмір бетінде өсті, қоғамның төменгі сыныптары өздерінің әлеуметтік теңдігіне деген сұраныстарымен басталды. Колониалдық билік органдары әртүрлі қоғамдастықтар арасындағы айырмашылықтарды кеңінен қолдана отырып, отаршылдыққа қарсы бір қозғалысты қалыптастыру қиынға соқты. Бұл секцияда үнділер мен мұсылмандар арасында күрделі қақтығыстар пайда болды және босқындардың үлкен ағындары туындады. Түрлі бағалаулар бойынша, шамамен 6,5 миллион мұсылман Үндістаннан Пәкістанға көшті, 4,7 миллионға жуық индустар мен сикхтар керісінше болды. Діни көзқарастар мен кейінгі қоныс аударуларға байланысты 500 мыңға дейін адам өлтірілген. Джамму мен Кашмирдің князьдігінде аумақтық тәуелділікке қатысты ең өткір дау пайда болды. Кашмир халқының басым көпшілігі мұсылмандар болғанына қарамастан, Джамму мен Кашмир билеушісі Махараджа Хари Сингх индуизм болғандықтан, Педбицитке қатысудан бас тартып, Кашмирмен Үндістанға қосылды. Осы шешімнің нәтижесі Кашмир бөлімінде аяқталған алғашқы Индо-Пәкістан соғысы (1947-1949 жж.) болды. Одан кейінгі екінші және үшінші Үнді-Пәкістан соғысы (1965 және 1971).

1971 жылғы 17 желтоқсанда Үндістан мен Пәкістан арасында атысты тоқтату туралы келісімге қол қойылды, ал 1972 жылдың 2 шілдесінде бақылау желісін құру туралы келісім (ол 1949 жылғы атысты тоқтату сызығымен сәйкес келеді). Осылайша, Джамму мен Кашмирдің бұрынғы князьгі аумағының 60% Үндістанның бақылауында қалды (бұл Джамму және Кашмир Үндістан мемлекеті), 30% Пәкістанға (бұл Азад Кашмир провинциясы және Солтүстік провинциясы) берілді. 1950-1960 жылдары бұрынғы Князьдігіндегі аумақтың тағы 10%-ы. Қытайды басып алған.

Кашмир учаскесі шекарадағы ресми келісімдерде бекітілмеген. Аймақтағы шиеленістер сақталып отыр. 1980-жылдардың соңында. Кашмирде исламшыл ұрандарда «үнділік оккупацияланған Кашмир бостандығын» талап ететін лаңкестік ұйымдардың қызметі күрт өсті. 1999 жылы Үндістан мен Пәкістан арасында «Каргиль соғысы» деп аталатын шекара қарулы қақтығыстар болды. 2002 жылдың мамыр айында екі мемлекет қайтадан соғыс шегіне жетті.

БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі 1948 жылғы қаңтардан бастап «Кашмир мәселесі» туралы мәселені қарайды. Сол кезде БҰҰ-ның Үндістан мен Пәкістан жөніндегі комиссиясы 1950 жылға дейін жұмыс істеді, 1948 жылғы 21 сәуірде және 13 тамызда және 1949 жылғы 5 қаңтарда қабылданған Қауіпсіздік Кеңесі БҰҰ Үндістан мен Пәкістанды таласқан аумақтардан әскерлерді шығарып алуға және БҰҰ-ның Үндістанға немесе Пәкістанға қосылуға бақылауы бойынша плебисцит өткізуге шақырды. 1949 жылы қақтығыс аймағына әскери бақылаушылар тобы жіберілді. 1971 жылдан кейін атыс тоқтатады. Олардың мандаты үнемі кеңейді. Алайда бұл қақтығыс әлі де жалғасуда. Пәкістанмен болған шиеленістер Үндістанның сыртқы саясатының күн тәртібінде қалып отыр. Бұл елмен үш соғыс және Қарғилдегі күрт қарулы қақтығыстар, Кашмир проблемасы, оның шешімін таппады, барлығы Үндістанның саясатына, оның ішінде басқа елдермен қарым-қатынасқа әсер етті.

14 ақпанда таңертеңгі сағат үш жарымда Үндістанның солтүстік-батысында орналасқан Джамму қаласынан брондалған автокөліктермен бірге жүретін автобустардың барлығы 78 автокөлік ұзын колоннасы Мумбайдағы Кашмир астанасы Шринагарға Орталық полиция қорғаныс күштерінің екі жарым мың жауынгері мен командирлері жіберілді (Ресей Ішкі әскерлерінің аналогы).

Бәрі қалыпты жағдайда өтіп жатты: колонна бір жолда жүрді, автокөліктер мен жүк көліктеріне тосқауыл қойылды. 15:15-ге дейін, колонна Пулвам аймағы арқылы өтіп бара жатқанда, террорист жарылғыш заттармен толтырылған автокөлікті әскер қатарына жіберді.

Жарылыс ондаған километрге дейін естіледі. Автобуста сапар шеккендердің бәрі бірден қайтыс болды: қалдықтар соншалықты жаралы болды, ал келесі күні таңертең өлгендердің нақты санын анықтау мүмкін болмады. Ақырында, 15 ақпанда ресми түрде хабарлаған болатын: 40 адам қаза тапты, 35 адам жарақат алды. Джаиш-е-Мухаммад қозғалысының исламшыл жауынгерлеріне қосылу үшін мектепті тастап шыққан террорист, 22 жасар Адиль Ахмар Дар, жарылған. Топ шабуыл үшін жауапты болғандықтан, бірнеше сағатқа аз.

Пулвамдағы үнділік қоғамды сілкіндірді деп айту ештеңе айтпайды. Кашмирде бір террористік шабуыл үшін құрбан болғандардың саны 2001 жылдан бері байқалмаған, жарылғыш заттармен жүк тиелген автомобиль Мемлекеттік заң шығарушы Ассамблеяның ауласының қақпаларын бекіткен. Содан кейін 38 адам қаза тапты, бірақ барлық бейбіт тұрғындар, Кашмирдің тұрғындары, боевиктер сияқты. Ал Пулвамда сарбаздар Үндістанның барлық жерінен жиналды. Қайғы-қасірет әрбір мемлекетке келді. Қазір Үндістанда не болып жатқанын бір сөзбен сипаттау оңай емес: бұл ашулы азаматтық қоғамда сиқырлық ояту мен сиқырлы аңшылық арасындағы нәрсе.

Осы жағдайлардан кейін «Болашақта не болады?» деген сұрақ қойылады. Соңғы кезге дейін ол Үндістан мен Пәкістан арасындағы қарым-қатынас қарқынды түрде жүрмесе де, аялдамалар мен сәтсіздіктері де бар процесс болып табылады. Осы терактан кейін Үндістан үнсіз қалмады. Біз көршімізге жағдайды тұрақсыздандыруға жол бермейміз», - деді Үндістанның премьер-министрі Нарендра Модри қауіпсіздік жөніндегі кеңесшілермен кездесуден кейін. Үндістан әуе күштері Пәкістандағы «Джаиш-е-Мухаммад» тобына қарсы әуе шабуылын бастады. Рейд нәтижесінде 300 жуық жауынгер өлтірілді. Содан кейін Пәкістан әуе күштері Үндістан армиясының Кашмирдегі демаркациялық сызыққа жақын орналасқанын көрді. Жауап ретінде үнділік боевиктер әуеге көтерілді, олардың біреуі атылып, ұшқыш ұсталды. «Біздің іс-қимылдарымыздың мақсаты - олардың аумағына, олар сияқты бізде басып кіре алатынымызды көрсету», - деді Пәкістанның премьер-министрі Имран Хан. Қақтығыстың шиеленісуін ескере отырып, екі ел үкіметтері өз аумағында әуе кеңістігін жауып тастады. Бұл көптеген ірі Азия әуежайларында рейстердің кешігуіне әкелді.

Үндістан мен Пәкістан арасындағы бұл жайт басқа мемлекеттерге де әсерін тигізді. Америка Құрама Штаттары Вашингтонда бұл жағдайға байланысты алаңдаушылық білдірілді және тараптарды ұстамдылыққа шақырды. Ал Ресейдің сыртқы істер министрі Сергей Лавровтың айтуынша егер екі жақ татулық ниетіне ие болса, Ресей келіссөздер үшін платформаны ұйымдастыруға дайын. «Бұл қақтығыс кезінде Мәскеу Үндістанға, Пекинге - Пәкістанға көбірек қолдау көрсетіп отыр. Бұл көзқарастың мағынасы жоқ. Бірақ қазір Ресей мен Қытайдың екі жағынан да ертерек атысты тоқтатуға мүдделі екені сөзсіз. Әрине, Қытай мен Үндістанда көптеген қарама-қайшылықтар бар, соның ішінде аумақтық мәселелер бойынша, бірақ Пәкістан мен Қытай арасындағы анти-индия одағының пайда болмайды», - деді Карней.

Қазақстанның билігі Үндістан мен Пәкістан арасындағы әскери-саяси жағдайға алаңдаушылық білдірді және тараптарды күшейтуді болдырмау үшін халықаралық құқықтың нормаларын сақтауға шақырды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Котовский Г.Г. Индия в новейшее время. –1979 г.

2 Белокреницкого В.Я., Москаленко В.Н. История Пакистана. XX век. – 2008.

3 Алаев Л.Б. «Индия: национально-освободительное движение и обострение конфессиональных разногласий». – 2008.

УДК 327.82
МРНТИ11.25.09

Дуйсекина А.Б.¹, Ашинова Ж.Е.²

¹PhD докторант, Казахский национальный университет им. аль-Фараби
Казахстан, г. Алматы

²к.и.н., доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби
Казахстан, г. Алматы

К ВОПРОСУ О МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНИЦИАТИВЕ КНР «ОДИН ПОЯС-ОДИН ПУТЬ»

Аннотация

Под руководством президента Си Цзиньпина Китай предпринимает амбициозные шаги на пути к усилению экономического и политического влияния во всем мире, стремясь утвердить себя в качестве великого лидера и иметь власть по всем определениям. В последнее время одной из стратегий, направленных на достижение данной цели, является инициатива «Один пояс – один путь». В данной статье авторы рассматривают ключевые идеи и пытаются раскрыть основные концептуальные положения и направления инициативы, которая расширит торговые маршруты и ресурсные трубопроводы над землей и в море, достигающее Африки, Ближнего Востока и Европейский континент.

Ключевые слова: инициатива «Один пояс-один путь», международная инициатива, Новый шелковый путь, морской шелковый путь, страны-участники.

А.Б. Дуйсекина¹, Ж.Е. Ашинова²

¹PhD докторанты, ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., aidana.d@bk.ru

²т.ғ.д., доцент, ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., janar72@mail.ru; ashinova.zhanar@gmail.com

ҚХР-дың «БІР БЕЛДЕУ – БІР ЖОЛ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАСТАМАСЫ ТУРАЛЫ

Аңдатпа

ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің басшылығымен Қытай бүкіл әлем бойынша экономикалық және саяси ықпалды нығайтуға бағытталған ауқымды қадамдар жасап, барлық анықтамаларда ұлы держава ретінде қалыптастыруға ұмтылады. Жакында бұл мақсатқа жетуге бағытталған стратегиялардың бірі «Бір белдеу-бір жол» бастамасы болды. Бұл мақалада авторлар Африка, Таяу Шығыс және Еуропа елдеріне жететін, сауда жолдары мен ресурстық құбырларды жер мен теңізден кеңейтетін, «Бір белдеу-бір жол» бастамасының негізгі идеяларын түйіндеуге, және бастаманың негізгі тұжырымдамалық ережелері мен бағыттарын анықтауға тырысады.

Түйін сөздер: «Бір белдеу-бір жол», халықаралық бастама, Жаңа жібек жолы, Теңіз Жібек жолы, қатысушы-мемлекеттер.

Duisekina A.B.¹, Ashinova Zh.Y.²

¹doctoral student, al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, aidana.d@bk.ru

²candidate of historical sciences, docent, al-Farabi Kazakh national university,
Kazakhstan, Almaty, janar72@mail.ru; ashinova.zhanar@gmail.com

TO THE ISSUE OF THE PRC BELT AND ROAD INITIATIVE

Abstract

Under the leadership of President Xi Jinping, China is taking ambitious steps towards increasing economic and political influence around the world, seeking to establish itself as a great power by all definitions. Recently, one of the strategies aimed at achieving this goal has been the “Belt and road” initiative. This article discusses the basic ideas and the main porpoises of the Belt and Road initiative, which will expand trade routes and resource pipelines over land and the sea, reaching Africa, the Middle East and even Europe.

Keywords: Belt and Road initiative, international initiative, New silk road, Maritime silk road, participating countries.

Введение

Как известно, Китай сегодня занимает передовую позицию в мире по экономической мощи, что сильно влияет на его политический вес в мировой арене. Роль КНР на международном уровне с каждым годом возрастает, и любые действия со стороны Китая мировым сообществом воспринимается очень серьезно и тщательно обсуждаются, одним из таких является заявление КНР председателя КПК КНР Си Цзиньпина инициатива «Один пояс – один путь».

В исторической ретроспективе, «Один пояс - один путь» - одностороннее видение Китая о будущей структуре Большого Евразийского региона. Он пытается содействовать соединению инфраструктуры и инвестиций через континентальную Евразию, не имеющую выхода к морю, продвигать идеи целесообразности морских перевозок из Южно-Китайского моря через Африку в Западную Европу, и надеется оказать свое региональное экономическое, стратегическое и военное влияние в регионе.

Первой попыткой такой интеграции была идея «Поднебесной империи» (天下, Tianxia), затем председатель Мао Цзэдун в свое время пытался выдвинуть идею построения классово-пролетарской общности мира. Современная инициатива «Один пояс - один путь» – это третья попытка поднебесной в организации мирового порядка. Если истоки идеи «Поднебесной империи» идут корнями к конфуцианской идеологии, идея построения классового пролетарского общества принадлежит к коммунистической, а идея инициативы «Пояса и пути» больше относится к реальной политике.

Концепция «Один пояс – один путь», выдвинутая председателем КНР Си Цзиньпином в первый же год после его вступления в должность, привлекла к себе широкое внимание как в Китае, так и в других странах. Стратегическая инициатива «Один пояс – один путь» тесно связана с географическим положением и историей Китая. Сама идея соответствует трендам многополярности мира, экономической глобализации, культурного разнообразия и социального информационного потока.

Цель, основные направления и идеи научного исследования: цель данной статьи заключается в кратком анализе появления и начального этапа реализации инициативы «Один пояс – один путь». Статья направлена на проведение анализа экономических, географических и политических аспектов инициативы. Основная идея научного исследования заключается в том, что международный проект, инициированный Китаем наряду с положительными эффектами, несет определенные угрозы и риски для стран участниц в том числе для Казахстана.

Методология исследования: полиаспектность объекта исследования определила множественность подходов к его изучению. В силу того, что в статье рассматриваются экономические, политические, исторические аспекты реализации инициативы применяется междисциплинарный подход. В статье для анализа были использованы конкретно исторический метод, сравнительно-аналитический и системный методы.

Суть обсуждаемой проблемы и проведенный анализ:

По мнению исследователей, одной из причин воссоздания идеи инициативы «Один пояс – один путь» являются внутренние множественные проблемы Китая. С 1978 года, в результате реализации политики реформ и открытости, объявленная премьером Дэн Сяопином, которая была направлена на развитие восточной части КНР, неравномерное региональное развитие между западом и востоком становилось все заметнее [11]. Сегодня эта проблема стала одним из самых серьезных вопросов Китая. Концепция экономического пояса Шелкового пути призвана не только стать средством укрепления сотрудничества с соседними странами, но и ослабить разницу между западным и восточным регионами внутри Китая [12]. Таким образом, для достижения на среднем западе Китая стремительного развития, нужно ускорить передачу восточных производственных мощностей на запад, раскрыть возможности потенциального сотрудничества между западом Китая и соседними странами [13]. Одной из целей международного проекта заключается в создании трансевразийского сухопутного моста, что особенно важно для западного Китая [9]. По мнению лидеров КПК КНР «Один пояс – один путь» сможет стать хорошим мостом решения проблемы экономического дисбаланса Китая и установлению регионального гармоничного развития.

7 сентября 2013 года лидер Китайской Народной Республики Си Цзиньпин выступил с речью в Назарбаев Университете в Астане. В своем выступлении под названием «Укреплять дружбу народов, вместе открыть светлое будущее», он объявил о планах Китая создать экономический пояс, который соединит китайский рынок с Центральной Азией, Ближним Востоком и Европой [1]. Его амбициозное заявление об инициативе КНР в казахстанском университете перед президентом Н.А. Назарбаевым было не случайным, поскольку наша страна оказалась важным звеном в осуществлении данного проекта. В своем выступлении он заявил о том, что для налаживания более тесных экономических связей и

углубления сотрудничества, расширения пространства развития в евразийском регионе мы должны принять инновационный подход и совместно создать «Экономический пояс Шелкового пути». Это будет большое дело, которое принесет пользу людям всех стран на данном маршруте (МИД КНР, 2013). По мнению Си Цзиньпина, новый экономический пояс соединит экономику Китая с экономикой Запада, станет возрождением древних наземных торговых путей Великого шелкового пути. Позже данный проект стал известен как инициатива «Экономический пояс Шелкового пути». Помимо этой континентальной инициативы, появились другие инициативы, к примеру «Морской шелковый путь», представлена Си Цзиньпином во время государственного визита в Индонезию в октябре 2013 года. «Морской шелковый путь» направлен на соединение китайских портов с другими портами в Азии и в конечном итоге, с европейскими. В дальнейшем проекты «Экономический пояс шелкового пути» и «Морской шелковый путь» были сопряжены к инициативе «Один пояс - один путь».

Выступая в Назарбаев университете, Председатель КНР Си Цзиньпин впервые обозначил концептуальные положения инициативы «Один пояс – Один путь», которые представлены ниже:

1. Усиление политического согласования.

Руководствуясь принципом достижения единства мнений при сохранении различий разрабатываются программы по развитию регионального сотрудничества, конкретные мероприятия по укреплению практического взаимодействия между бизнес-структурами стран-участниц стратегии «Один пояс – Один путь».

2. Усиление строительства единой дорожной сети.

Дорожная сеть в рамках стратегии «Один пояс – Один путь» строится ускоренными темпами. Практически завершена магистраль Западный Китай – Западная Европа. На подходе создание сети транспорта, соединяющей восточную, западную и южную Азию, что создает благоприятную возможность экономического развития стран – участниц стратегии «Один пояс – Один путь» и укрепления дружбы между народами.

3. Усиление торговых связей.

В экономическом поясе Шелкового пути проживает около 3,0 млрд.чел. Стратегия «Один пояс – Один путь» позволит не только ускорить торговый оборот между странами-участницами, но и значительно сократить торговые барьеры, снизить торговые издержки, ускорить приток инвестиций.

4. Усиление валютных потоков.

В 2016 г. юань вошел в корзину резервных валют Международного валютного фонда. Это дало возможность укрепиться не только юаню, но и другим национальным валютам, а также снизить риски на финансовом рынке и повысить конкурентоспособность региональных экономик.

5. Усиление народных связей.

Межгосударственные отношения строятся на взаимном расположении народов. Председатель КНР Си Цзиньпин подчеркнул необходимость активизации дружественных контактов для укрепления взаимопонимания.

«Один пояс» – экономический пояс шелкового пути, который стимулирует экономическое сотрудничество между Китаем и соответствующими странами – участниками посредством торговли и инвестиции. «Один путь» – Морской шелковый путь XXI века, который направлен на расширение торговых обменов на данных территориях. Долгосрочные планы совместной разработки и реализации этого мегапроекта с партнерским участием всех заинтересованных государств нацелены не только на решение ряда внешних и внутренних проблем Китая, но и на содействие интеграции мирового сообщества, создание условий для экономического и культурного сближения развитых и развивающихся стран в евразийских пределах [4].

Необходимо заметить, название данного международного проекта, инициированного китайским лидером Си Цзиньпином, различное в разных странах. В китайском обществе, где приятно сокращать длинное звучание стал называться «Один пояс – один путь» (一帶一路), а западные исследователи и политики называют The Belt and Road initiative, в Казахстане «Один пояс - Один путь» «Бір белдеу бір жол». В итоге на сегодняшний день, необходимо признать, данная инициатива КНР стал важным центрально-китайским проектом во внешней политике и вызвал огромный интерес в международной сфере.

Инициатива Пояса и Пути председателя Си постулирована двойным видением. Одно из них заключается в том, что страны региона «запрыгнули на экономическую волну Китая». Перефразируя сказанное китайским лидером, страны – участники инициативы «Один пояс – один путь» будут участвовать в экономическом процветании Китая через развитие инфраструктуры, которое станет возможным благодаря Китаю. Это относится к идее, что инвестиции в инфраструктуру, инициированные

Китаем посредством финансирования его многосторонними финансовыми институтами и политическими органами, и строительство инфраструктуры, осуществляемое Китайскими компаниями в 65 странах – участниках проекта принесут экономическое процветание и повысят уровень жизни этих стран. Второе видение, сформулированное Президентом Си, заключается в том, что региональные страны создают «Сообщество единой судьбы» (人类命运共同体) [5]. Тем самым Китай в первую очередь пытается поднять национальную экономику через сотрудничество со странами-участниками данного проекта с помощью финансовых институтов страны. Таким образом, китайская инициатива в глобальном и региональном масштабе делает доступным долгосрочное финансирование, что в конечном итоге окажет положительное влияние на экономический рост, и содействует повышению уровня жизни стран, включенных в инициативу «Один пояс - один путь». Это приведет в значительной степени единому экономическому уровню развития всех стран-участников международного проекта.

Во время выступления в Давосе в 2017 году региональное видение Си Цзиньпина далее перешло к более грандиозной «единой судьбе человечества» [6]. Это видение олицетворяет моральный идеал, который предполагает гораздо более сложные диалоги, чем простое понимание сути инициативы «Один пояс - один путь» как общей рекомендации экономического процветания для всего региона. Здесь уместно привести параллель с аналогичным принципом внешней политики США «явное предназначение» (the manifest destiny), которая в современной литературе и науке широко используется для обозначения американской «миссии» по продвижению демократии во всем мире. Схожесть заключается в том, что, обе идеи направлены на воздействие на широкую массу и на внешний мир посредством величия одной крупной державы, стремящийся установить мировой порядок.

На наш взгляд, большой интерес представляет геологическое измерение инициативы «Один пояс - один путь». Как известно, экономический пояс Шелкового пути простирается от Восточного Китая вдоль реки Янцзы, в северо-западном городе Китая Сиань, отправной точкой древнего Шелкового пути через мусульманскую префектуру Синьцзян, Центральную Азию, Россию, весь путь до Восточной и Центральной Европы, бывший советский блок. Морской шелковый путь XXI века связывает Южно-Китайское море с Индийским Океаном, в нефтяные страны на Ближнем Востоке, и еще один маршрут через Африку в направлении в Западной Европе. Китай формирует видение возрожденного регионального экономического субъекта, основанного на концепции Великого Шелкового пути.

Страны инициативы «Один пояс – один путь» в настоящее время включают в себя:

- 10 стран АСЕАН: Сингапур, Малайзия, Индия, Мьянма, Таиланд, Лаос, Камбоджа, Вьетнам, Бруней, Филиппины.
  - Монголия и Россия.
  - 18 стран Западной Азии и Средиземноморья: Иран, Ирак, Турция, Сирия, Иордания, Ливан, Израиль, Палестинская территория, Саудовская Аравия, Йемен, Амман, Объединенные Арабские Эмираты, Катар, Кувейт, Бахрейн, Греция, Кипр, Египет Синайский полуостров;
  - 8 стран Южной Азии: Индия, Пакистан, Бангладеш, Афганистан, Шри-Ланка, Мальдивы, Непал и Бутан.
  - 5 стран Центральной Азии: Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Таджикистан, и Киргизстан.
  - 6 стран бывшего СССР: Украина, Беларусь, Хорватия, Азербайджан, Армения, и Молдова; а также,
  - 16 стран Центральной и Восточной Европы: Польша, Литва, Эстония, Латвия, Чехия, Словакия, Венгрия, Словения, Хорватия, Босния и Герцеговина, Черногория, Албания, Румыния, Болгария и Мальта
- Инициатива ОПОП стремится построить крупнейшую в мире сеть экономических коридоров, включая коридоры Китай-Монголия-Россия, Китай-Центральная Азия-Западная Азия (Ближний Восток), Китай-Южная Азия, а также экономические коридоры Китай-Пакистан и Китай-Бангладеш-Индия-Пакистан.

На сегодняшний день к инициативе «Один пояс - один путь» подключены более 64 стран, что свидетельствует о международном уровне и глобальном масштабе данного проекта. По прогнозам ученых, в перспективном будущем количество стран-участников возможно будет возрастать (географические данные показаны на рисунке 1)

Рис. 1. Economic corridors along the “One Belt, One Road”

Economist.com

Source: www.economist.com

Процесс реализации инициативы «Один пояс – один путь», которая была официально представлена в качестве региональной стратегии развития экономики и торговли, затем вышедшая из-под рамки экономического сотрудничества вызывает определенную научную и практическую дискуссию. Китай призывает страны к развитию многосторонней региональной инфраструктуры под руководством Китая вдоль экономических коридоров стран инициативы «Один пояс – один путь» для достижения общего экономического процветания. Однако, многие на Западе подозревают, что такая политика выходит за рамки простых экономических инициатив. По данным официального сайта банка развития Китая, на начальном этапе реализации данной инициативы Китай инициировал создание Азиатского банка инфраструктурных инвестиций (АИВ), содействовал финансированию в размере 100 миллиардов долларов, для развития инфраструктуры в регионе сопряженных к международному проекту. Китай также учредил Фонд Шелкового пути с активом в 40 миллиардов долларов, для инвестирования в инфраструктуру и ключевые проекты развития в странах региона. Кроме того, Новый банк развития (НБР, ранее известный как Банк БРИКС) с размером активов в 100 млрд. долл. США направлено на обеспечение финансирования развития стран БРИКС (Бразилия, Россия, Индия, Китай и ЮАР). В мае 2017 года Си Цзиньпин на форуме «Пояс и пути» объявил, что Банк развития Китая предоставит 250 миллиардов юаней (около 38 миллиардов долларов США) в виде долгового финансирования для стран пояса и пути. Более половины этой суммы уже инвестировано в страны Пояса и Пути [7].

По мнению аналитиков, данные финансовые учреждения, с совокупным размером капитала в 280 миллиардов долларов, разработаны под руководством китайского лидера, с целью повышения экономического влияния Китая в регионе.

Интерес к Мегапроекту в странах Центральной Азии обусловлен не только стремлением элит к новой возможности переформатировать устоявшийся политический и экономический порядок и получить большие преференции на волне создания новых международных политических структур и транспортно-производственных комплексов, но и со стороны большего числа населения этих государств как новая возможность для самореализации и процветания [15, с. 48].

Выводы и заключения

Подводя итоги, можно сделать вывод о том, что новая стратегия Китая для Центральной и Восточной Евразии, South-east Азии и Тихого океана - это первая крупномасштабная инициатива поднебесной после реформы открытости Китая. Экономически «Один пояс – один путь» создан для содействия экономическому расширению на основе инфраструктуры через региональный механизм инвестиций в инфраструктуру под руководством Китая, включая АИВ, NDB и Фонд Шелкового пути, с совокупным размером активов в 240 миллиардов долларов, что больше, чем размер Всемирного банка.

В геополитическом плане Президент Китая Си Цзиньпин призывает к созданию «Сообщества единой судьбы» среди партнеров инициативы «Один пояс – один путь», что вызывает огромный резонанс в мировой общественности, в том числе среди ученых, занимающихся вопросами глобального мироустройства.

Также необходимо заметить, что «Один пояс – один путь» все еще находится на его ранних стадиях развития. За пять лет инициатива добилась существенного прогресса, однако, авторы считают, устойчивость такого крупного проекта вызывают сомнения в силу масштабности и огромного количества участников, потребности в колоссальном финансировании. За короткий период реализации проекта «Один пояс – один путь» пока еще трудно оценить истинную величину инициативы и ожидаемые результаты.

Эффективность реализации международного проекта, инициированного КНР зависит как от внутренних факторов политики страны инициатора, также от внешних факторов в том числе, от колебаний на мировой конъюнктуре.

Таким образом, Республика Казахстан, как стратегический партнер и участник данного международного проекта, должна разработать взвешенную политику, основанную на прагматизме и нацеленной на взаимовыгодное сотрудничество в рамках данного проекта как с Китаем, так с другими участниками инициативы «Один пояс – один путь». Наша страна должна выбрать такой подход, по которому рациональные инвестиции в национальную экономику будут оказывать положительные сдвиги в социально-экономическом развитии, в тоже время будет сохранена национальная безопасность Республики Казахстан.

Список использованной литературы:

- 1 冯宗宪. 一带一路构想的战略意义. 光明日报. 2014 - 10 -20. [Фэн Цунсиань. Стратегическое значение стратегии «Один пояс – один путь»// Гуаньминь Жибао.2014. 20 окт.].
- 2 王义桅. 一带一路: 机遇与挑战 [M. 北京: 人民出版社, 2015. 245 页. [Ван Ивэй. Один пояс – один путь: возможности и вызовы. Пекин// Народноеиздательство, 2015. 245с.]
- 3 Shi Jianguo. A Literature Review on Current Researches Concerning the “One Belt and One Road” Strategy// Journal of Chinese neighboring diplomacy. 2015. №1. P. 130-150.
- 4 推动共建丝绸之路经济带和21 世纪海上丝绸之路的愿景与行动[M].国家发改委, 外交部, 商务部, 2015(3). [Перспектива и мероприятия построения Экономического пояса шелкового пути и Морского шелкового пути 21 века// Национальный комитет реформ и развития, МИД, Министерство торговли и коммерции. 2015(3).]
- 5 Jinping Xi, Boao Forum for Asia, May, 2015. [Electronic resource]. – URL: http://www.xinhuanet.com/politics/%202015-03/28/c_1114794507.htm
- 6 Jinping Xi, Davos World Economic Forum, 2017. http://wap.chinadaily.com.cn/%202017-01/17/content_27982053.htm
- 7 Official website of China Development Bank, [Electronic resource]. – URL: http://www.cdb.com.cn/xwzx/mtjj/%20201705/t20170525_4318.html, May 25, 2017.
- 8 Xinhua news [Electronic resource]. – URL: http://www.gov.cn/xinwen/ 2017/05/06/content_5191500.htm?gs_ws=tsina_636297786852778905
- 9 Li Xiao, Li Junjiu. One Belt and One Road and the Reshaping of China's Geopolitical and Geoeconomic Strategy// World Economics and Politics. 2015. №10. P. 30-59.
- 10 Li Xiangyang. Relations to Be Prioritized in China's Belt and Road Initiative // International Economic Review. 2015. №1. – P. 54-63.
- 11 邹磊. 中国一带一路战略的政治经济学[M]. 上海: 上海人民出版社, 2015. 354 页. [ЦзоуЛэй. Политэкономия в китайской стратегии «Один пояс – один путь»// Шанхайское народное издательство, 2015. 354с.]
- 12 Chu Yin, Gao Yuan. China's Belt and Road Initiatives: Three Questions to be Answered// International Economic Review. 2015. №2. – P.90-99
- 13 邹磊. 中国一带一路战略的政治经济学[M]. 上海: 上海人民出版社, 2015. 354 页. [ЦзоуЛэй. Политэкономия в китайской стратегии «Один пояс – один путь» // Шанхайское народное издательство. 2015. 354 с.]
- 14 Министерство иностранных дел Китайской Народной Республики, 2013 год, пункт 29.
- 15 Сембинов М.К. Мегaproект «Один пояс – один путь»: риски и преимущества стран Центрально-Азиатского региона // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы, №1-2 (52-53), 2018 ж. – С. 45-50.

УДК 343.13(4/9)
МРНТИ 10.79.91

Қайратұлы Ж.¹, Хусаинов О.Б.²

¹магистрант 2 курса, специальность
«Юриспруденция», Казахская Академия труда и социальных отношений,
Алматы, Казахстан

²научный руководитель: к.ю.н., доцент

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ ОРГАНОВ И ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ПО РАССЛЕДОВАНИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЙ (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И ГЕРМАНИИ)

Аннотация

В данной статье дан анализ расследованию неочевидных и нераскрытых преступлений, в частности, вопросы порядка взаимодействия следственных и оперативных органов по данной категории уголовных дел. Кроме этого исследовано уголовно-процессуальное законодательство зарубежных стран, таких как Российская Федерация и Германия, в области борьбы с преступностью, которое содержит ряд оригинальных положений, отличающихся от казахстанского уголовного процесса, либо воспринятых им лишь фрагментарно, в другом виде. Отдельно рассмотрены вопросы полномочий следователя в вышеперечисленных странах.

Ключевые слова: прокурор, судебный следователь, расследование преступлений, неочевидные преступления, нераскрытые преступления, зарубежное уголовно-процессуальное законодательство, правовые системы мира, Республика Казахстан, Соединенные штаты Америки, Германия, зарубежный опыт, взаимодействие, поручение следователя, постановление следователя, исполнение поручений следователя, возбуждение уголовного дела, подследственность.

Ж.Қайратұлы¹, О.Б. Хусаинов²

¹Қазақ еңбек және әлеуметтік қатынастар академиясының
«Құқықтану» мамандығының 2 курс магистранты, Алматы, Қазақстан

²ғылыми жетекшісі, з.ғ.к., доцент

ҚЫЛМЫСТАРДЫ ТЕРГЕУ БОЙЫНША ТЕРГЕУ ОРГАНДАРЫ МЕН ЖЕДЕЛ БӨЛІМШЕЛЕРДІҢ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ (ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ, РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ГЕРМАНИЯ МЫСАЛЫНДА)

Аңдатпа

Бұл мақалада әлі қарастырылмаған және ашылмаған қылмыстарды тергеу, соның ішінде қылмыстық істердің бұл санатындағы тергеу және жедел органдардың өзара іс-қимыл тәртібі туралы мәселелер қарастырылады. Сонымен қатар, Ресей Федерациясы мен Германия сияқты шет мемлекеттердің қылмыстық іс жүргізу заңнамасы қылмыстық әрекетке қарсы күрес саласында тергеу жүргізілді. Онда Қазақстан қылмыстық үдерісінен ерекшеленетін немесе олардың фрагменттік түрде өзгеше түрде қабылданатын бірқатар бастапқы ережелер бар. Жоғарыда аталған елдердің тергеушісінің құзыретіне қатысты мәселелер қаралды.

Түйін сөздер: прокурор, сот тергеушісі, қылмыстарды тергеу, анық емес қылмыстар, шешілмеген қылмыстар, шетелдік қылмыстық іс жүргізу заңнамасы, әлемнің құқықтық жүйесі, Қазақстан Республикасы, Америка Құрама Штаттары, Германия, шетел тәжірибесі, өзара әрекеттесуі, тергеушінің бұйрығы, тергеушінің бұйрығы, тергеушінің тапсырмаларын орындау, қылмыстық іс, юрисдикция.

Kairatuly Zh.¹, O.B. Khusainov²

Undergraduate 2 course, specialty - "Jurisprudence", Kazakh Academy of Labor and Social Relations,
Almaty, Kazakhstan

scientific adviser: Ph.D., Associate professor

**COMPARATIVE-LEGAL ANALYSIS OF THE INTERACTION OF THE INVESTIGATION
AUTHORITIES AND OPERATIONAL UNITS IN THE INVESTIGATION OF CRIMES
(ON THE EXAMPLE OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN, RUSSIAN FEDERATION
AND GERMANY)**

Abstract

This article provides an analysis of the investigation of unclear and unsolved crimes, in particular the issues of the order of interaction between investigative and operational bodies in this category of criminal cases. In addition, the criminal procedural legislation of foreign countries, such as the Russian Federation and Germany, was investigated in the area of combating crime, which contains a number of original provisions that are different from the Kazakhstan criminal process, or are perceived by them only fragmentarily, in a different form. Separately considered the issues of authority of the investigator of the above countries.

Keywords: prosecutor, judicial investigator, crime investigation, non-obvious crimes, unsolved crimes, foreign criminal procedure legislation, legal systems of the world, Republic of Kazakhstan, United States of America, Germany, foreign experience, interaction, investigator's order, investigator's order, execution of investigator's instructions, a criminal case, jurisdiction.

Вопросы изучения, анализа уголовно-процессуального законодательства ведущих зарубежных стран, а также возможности заимствования некоторых положений по раскрытию и расследованию неочевидных преступлений, взаимодействию следственных органов и оперативных подразделений и внесение этих новелл в отечественную уголовную юстицию часто обсуждается на страницах отечественной юридической печати [1].

Стоит отметить, что согласование международных правовых средств в изучаемой сфере затрудняется не только существенными различиями в правовых системах государств, но и спецификой объекта правового регулирования [2].

В связи с этим представляет интерес анализ процесса раскрытия и расследования неочевидных преступлений в различных правовых системах мира. В данном исследовании мы рассмотрим особенности расследований таких преступлений в РФ, Германии. Выбор этих стран детерминирован следующими причинами:

1) во-первых, Германия – это наиболее яркий представитель континентальной системы права, которая добились достаточно весомых успехов в борьбе с преступностью;

2) во-вторых, использование зарубежного опыта предполагает целесообразным изучение опыта стран как со схожими правовыми системами (российский и немецкий уголовные процессы с некоторыми оговорками однотипны и причисляются к смешанному типу) [3].

3) в третьих, Российская Федерация правопреемник СССР, член СНГ, ЕвраЭС, системе казахстанского и российского права имеют одну основу, определенную схожесть понимания уголовно-процессуального права. Однако, имеются ряд особенностей, которые были бы интересны для исследования как отечественного, так и законодательства РФ.

Вышесказанное позволяет нам провести сравнительно-правовой анализ взаимодействия следственных и оперативных органов по раскрытию и расследованию неочевидных преступлений в Республике Казахстан, Российской Федерации, Германии в целях выработки путей адаптации положительного зарубежного опыта в российских условиях.

Известен факт, что успешное расследование большинства преступлений, в особенности неочевидных, во многом зависит от эффективности взаимодействия следователя и органов дознания. Такое взаимодействие осуществляется в определенных формах, под которыми в научной литературе понимаются основанные на уголовно-процессуальном законе конкретные способы сотрудничества этих органов, средства связи между ними, обеспечивающие их совместную согласованную работу при расследовании преступлений [4, с. 65].

Так, п. 4 ч. 2 ст. 38 УПК РФ определяет, что следователь уполномочен давать органу дознания в случаях и порядке, установленных Уголовно-процессуальным кодексом РФ, обязательные для исполнения письменные поручения о проведении оперативно-розыскных мероприятий, производстве отдельных следственных действий, об исполнении постановлений о задержании, приводе, об аресте, о производстве иных процессуальных действий, а также получать содействие при их осуществлении [5].

Следовательно, в уголовно-процессуальном законе РФ четко обозначены основные направления, по которым при расследовании неочевидных преступлений следователь осуществляет взаимодействие с органами дознания, а именно:

- поручения следователя о проведении органами дознания оперативно-розыскных мероприятий по уголовному делу, находящемуся в производстве следователя;
- поручения следователя о производстве органами дознания следственных действий;
- исполнение постановлений следователя о задержании подозреваемого или обвиняемого, их приводе и аресте;
- поручения следователя о производстве иных процессуальных действий;
- получение содействия со стороны органов дознания при производстве следователем следственных и иных процессуальных действий [6, с.36-37].

К поручениям следователя органу дознания можно выделить следующие наиболее общие, на наш взгляд, требования закона:

- в законе подчеркивается обязательность исполнения органами дознания полученных от следователя поручений;
- закон устанавливает, что юридическую силу имеет только поручение, данное следователем в письменной форме;
- закон наделил следователя правом давать органу дознания поручения о проведении оперативно-розыскных мероприятий;
- закон установил право следователя давать органу дознания поручения о производстве отдельных следственных действий. Однако он не может давать органам дознания поручения о производстве любого следственного или процессуального действия.

Таким образом, посредством анализа уголовно-процессуального законодательства мы приходим к выводу о том, что в России процесс и формы взаимодействия следственных органов и оперативных подразделений при раскрытии и расследовании неочевидных преступлений так или иначе закреплены в нормах права, хотя и имеется ряд пробелов и сложностей в осуществлении данной правоприменительной деятельности.

Обратимся к зарубежному опыту.

В Федеративной Республике Германия полиция традиционно осуществляла и осуществляет оперативно-розыскную деятельность, дознание и предварительное следствие. Сотрудник полиции наделен как оперативно-розыскными, так и следственными полномочиями, что позволяет говорить о слиянии оперативно-розыскных и следственных полномочий. Правда, внутри криминальной полиции имеются подразделения (отделы) по расследованию убийств, по борьбе с наркоманией, организованной преступностью, то есть своего рода линейность.

До 1975 года предварительное расследование в Германии осуществлялось в форме полицейского дознания и предварительного следствия судебным следователем. Однако, с целью повышения рационализации производства, предварительное следствие было отменено в связи с дублированием расследования со стороны полиции и прокурора [7, с.19]. В настоящее время расследование осуществляет полиция под руководством прокурора, а судебный следователь (участковый судья - дознаватель) принимает в нем лишь эпизодическое участие, связанное с принятием важнейших решений по делу и легализацией доказательств.

По УПК ФРГ обязанность проведения расследования лежит на прокуроре. После возбуждения уголовного дела прокурором по большинству уголовных дел расследование осуществляет полиция. При этом функция прокурора сводится к решению вопроса о дальнейшей судьбе дела: направлению на следствие, прекращению уголовного преследования или передаче в суд. По наиболее важным и сложным делам прокурор сам осуществляет расследование, а полиция обязана исполнять его указания по производству процессуальных и иных действий [8, с.213-214].

Органы полиции в ФРГ создаются на трех административных уровнях. В пределах этих полицейских сил имеется внутреннее деление на общую и уголовную полицию. Общая полиция занимается

расследованием мелких (малозначительных) преступлений, уголовная - серьезных преступлений. На федеральном уровне существует федеральное управление уголовной полиции. Оно выполняет в основном координирующую функцию и функцию поддержки местных подразделений. Управление может расследовать ограниченное число категорий уголовных дел об особо опасных преступлениях (например, фальшивомонетничество, терроризм).

Производимое полицией или прокурором предварительное расследование не имеет детально регламентированной процессуальной формы и осуществляется розыскным порядком. Такое расследование трудно отличить от оперативно-розыскной деятельности. Более того, некоторые негласные оперативно-розыскные мероприятия, которые вправе применять полиция по судебному разрешению, регламентированы уголовно-процессуальным кодексом ФРГ. Иными словами, полицейское расследование во многом осуществляется внепроцессуально.

Помимо вышесказанного, мы считаем необходимым отметить, что в и Германии отсутствует как таковая процедура формального возбуждения уголовного дела, в отличие от казахстанского и российского уголовно-процессуального механизма. На наш взгляд, это способствует более быстрому и эффективному расследованию преступлений. Дознание при этом в данных государствах представляет собой предварительную проверку, которая по своему содержанию сравнима с доследственной проверкой, предусмотренной УПК РК и УПК РФ. Различие между ними заключается в том, что полиция наделена правом производства следственных действий, которые по отечественному законодательству возможны только после возбуждения уголовного дела.

Следовательно, нельзя не отметить такую отличительную черту законодательства рассматриваемых стран по вопросам расследования неочевидных преступлений как его исключительная рациональность, стремление к экономии сил и средств, отсутствие дублирования и параллелизма.

Также анализ законодательства и правоприменительной деятельности Германии показал, что в ходе предварительного расследования преступлений полицейские этих стран, на которых возложены функции по расследованию преступлений, меньше всего занимаются составлением процессуальных документов и заботятся о соблюдении процессуальной формы. Протоколы допросов свидетелей, потерпевших, подозреваемого представляют собой простые заметки, наброски. Однако в случаях, когда действия полиции затрагивают интересы граждан, они должны быть санкционированы судьей. К их числу относятся такие следственные действия, как предварительный арест, обыск и другие следственные действия, связанные с ограничением личной свободы граждан. Такая организация расследования преступлений обеспечивает значительную экономию, рациональное использование сил и средств.

Подводя итог данному исследованию, хотелось бы отметить, что своеобразие системы организации расследования неочевидных преступлений в ФРГ заключается в том, что полицейские никоим образом не заинтересованы в укрытии от учета нераскрытых преступлений. Более того, мировая практика борьбы с преступностью давно отказалась от попыток решения задачи раскрытия каждого преступления и достижения 100%-й раскрываемости. Практическая реализация этого постулата исключила заинтересованность в укрытии преступлений от учета, необоснованные переводы нераскрытых преступлений в категорию раскрытых и другие манипуляции статистикой. Все, что связано с обнаружением преступлений и установлением преступников, полностью передано в данных государствах в ведение и на усмотрение полиции. В юридической литературе нет сведений о фактах укрытия преступлений или необоснованного отнесения нераскрытых преступлений к категории раскрытых. Очевидно, полиции «невыгодно» укрывать преступления, так как с реальным состоянием борьбы с преступностью связывается выделение средств, техники, штатов (земель).

Думается, что именно так и должно выглядеть решение весьма важной и актуальной проблемы для критериев оценки органа дознания, зачастую называемой «палочной» системой [9, с.39-40]. Для отечественных органов внутренних дел данная проблема имеет весьма серьезное значение.

На наш взгляд, совершенствование взаимодействия следователя и оперативных органов предполагает четкое разграничение их полномочий и вместе с тем установление надлежащих контактов в их деятельности по раскрытию и расследованию неочевидных преступлений. Особенно актуальны здесь вопросы, связанные с оптимизацией процесса управления взаимодействием, направленной к достижению общей цели - раскрытию и расследованию преступлений, установлению объективной истины по делу.

Список использованной литературы:

- 1 Рустемова Г.Р. Следственный судья по проекту УПК Республики Казахстан // *Материалы междунаучно-практич. конф. «Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики России и стран СНГ», посвящ. 85-лет со дня рождения профессора, доктора юридических наук, Заслуженного деятеля Высшей школы Ю.Д. Лившица.* – г. Челябинск, 4 апреля 2014 г. часть 1. – Челябинск: Цитеро, 2014. – 282 с.;
- Успанов Ж.Т. Организация и тактика противодействия организованной преступности. Журнал «Известия вузов Кыргызстана». Республиканский научно-теоретический журнал. № 5, – 2015. – Бишкек. – 382 с.;
- Хусаинов О.Б. Современные новые технологии в получении и анализе ОР информации. Актуальные проблемы юридической науки вопросы теории и практика материалы междунаучно-практич. Конф. Алматинской Академии РК им. М. Есбулатова. – Алматы 2018. – 278 с.
- 2 Хусаинов О.Б. Правовые проблемы использования больших данных в оперативно-розыскной деятельности // *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международная жизнь и политика», 2018. – №3. – 4(54-55). – С.120-124.*
- 3 Ижнина Л.П., Петровская А.А. Сравнительно-правовой анализ взаимодействия следственных органов и оперативных подразделений по раскрытию и расследованию неочевидных преступлений (на примере России, Германии и США). *Право, Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2015, № 4. – С. 137-140.*
- 4 Бекетов М. Процессуальные аспекты исполнения органами дознания поручений следователя о производстве розыскных действий // *Уголовное право. 2009. № 3. – С.65.*
- 5 Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 27.12.2018) (с изм. и доп., вступ. в силу с 08.01.2019).
- 6 Быков В.М. Процессуальное обеспечение полномочий следователя с органами дознания: проблемы теории и практики // *Российский судья. 2013. № 2. – С. 36-37.*
- 7 Якубина Ю.П. Актуальные вопросы совершенствования форм предварительного расследования: Автореф. дис. канд. юр. наук. – Челябинск, 2010. – С.19.
- 8 Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: Учебник. – М.: Норма, 2013. – С. 213-214.
- 9 Крылов А.П. Опыт использования полицией Федеративной Республики Германия, Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии и Соединенных Штатов Америки средств массовой информации при раскрытии и предупреждении преступлений в XX веке. *История и современность // Безопасность бизнеса. 2007. № 1. – С. 39-40.*

УДК 32
МРНТИ 11.01

К.С. Нұрғалым¹, Ш.А. Сабитова²

¹саяси ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Sorbonne – Қазақстан институты», Халықаралық құқық кафедрасының доценті
²ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының профессоры

ИНТЕРПОЛДЫҢ ҚЫЗМЕТІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАРМЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Аңдатпа

Қазіргі таңда экономикалық және қаржы салаларының жаһандану жағдайында кез келген мемлекет алдында, оның ішінде Қазақстан алдында өз мүдделерін жалпы мүдделермен келістіру міндеті тұр. Халықаралық қауымдастықтың ортақ мүдделері – бұл әртүрлі мемлекеттердің сәйкес келетін мүдделері ғана емес, сонымен қатар, мемлекеттердің әлеуметтік-саяси жүйелеріндегі әр түрлілікке қарамастан, қоғамның ерекше әлеуметтік-саяси құрылуы ретіндегі қажеттіліктері болып табылады. Сондықтан, мемлекеттердің жалпы мүдделерін қамтамасыз ету проблемалары қазіргі халықаралық құқық үшін ерекше маңызы бар.

Түйін сөздер: интерполдың қызметі, БҰҰ, Еуропалық Одақ, мемлекет, комитет.

Нургалым К.С.¹, Сабитова Ш.А.²

¹к.полит.н., доцент кафедры международного права института

«Сорбонна-Казakhstan» КазНПУ им. Абая

²д.ф.н., профессор кафедры Международного права,
Институт Сорбонна-Казakhstan при КазНПУ им. Абая

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНТЕРПОЛА СОТРУДНИЧЕСТВО С МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ

Аннотация

В настоящее время в условиях глобализации экономической и финансовой сфер стоит задача согласовать свои интересы перед любым государством, в том числе и перед Казахстаном, и их общими интересами. Общими интересами международного сообщества являются не только совпадающие интересы различных государств, но и потребности общества как специфического социально-политического устройства, несмотря на разнообразие в социально-политических системах государств. Поэтому проблемы обеспечения общих интересов государств имеют особое значение для современного международного права.

Ключевые слова: деятельность Интерпола, ООН, Европейский Союз, государство, комитет.

K.S. Nurgalym¹, Sh.A. Sabitova²

¹Associate professor of International Law, Abay KazNPU, candidate of political sciences

²D.f.s., professor, department of International Law, Sorbonne-Kazakhstan Institute
at KazNPU named after Abay

THE WORK OF INTERPOL'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract

Currently, in the context of globalization of economic and financial spheres, the task is to coordinate their interests before any state, including Kazakhstan, with common interests. The common interests of the international community are not only the common interests of different States, but also the needs of society as a specific socio-political system, despite the diversity in the socio-political systems of states. Therefore, the problems of ensuring the common interests of states are of particular importance for modern international law.

Keywords: the work of Interpol, the UN, the European Union, the state Committee.

Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының ұйымдастыру-басқару қызметін ретке келтіретін бұрынғы құрылтай құжаттарында (1923 ж. Жарғы; 1946 ж. Уақытша ереже) оның ішкі ұйымдастыру құрылымына жаңа Жарғыны әзірлеушілер (1956 ж.) Интерпол құрылымы бойынша жұмыс барысында, көрсетілген кемшіліктерді есепке ала отырып, оның негізіне бір қатар халықаралық ұйымдардың типтік құрылымын қабылдады. Басқаша айтқанда, өз құрылымы бойынша бұл үкімет аралық ұйым Біріккен Ұлттар Ұйымының мамандандырылған мекемелерінің негізінде құрылды. Қазіргі таңдағы қылмыстық күрес жүргізетін халықаралық ұйымдарды екі тең емес топқа жіктеуге болады:

1. Өзінің негізгі қызметін жүзеге асыру мақсатында қылмыспен күрес жүргізетін халықаралық ұйымдар.

2. Негізгі жұмыс түрі қылмыспен күрес болып табылатын халықаралық ұйымдар.

Бірінші топқа БҰҰ, халықаралық әуе тасымалы ассоциациясы, халықаралық банк қауіпсіздік Ұйымы, халықаралық кеден ұйымы және т.б. Екінші топқа Интерпол және Еуропа жатады. Алайда тек интерпол әлемдік дәрежеге ие болса, бүкіл мемлекеттер полициясын басқара алады. Сол тұста интерпол барлық әлемдік және аймақтық халықаралық ұйыммен қарым-қатынас жасауға тырысады.

Интерпол әр уақытта БҰҰ мен халықаралық экономикалық және әлеуметтік сұрақтар бойынша байланыс жүргізеді. Егер қылмысты әлеуметтік феномен ретінде алсақ, онда БҰҰ барлық мемлекеттермен қатынасты және қылмыстылықпен күресті басқарады. БҰҰ бір бөлімінен мынандай мақсаттарды көруге болады: халықаралық бейбітшілікпен қауіпсіздікті сақтау, ұлттар арасындағы достық қарым-қатынастарды дамыту, халықаралық экономикалық, әлеуметтік, мәдени, гуманитарлық тұрғыдағы халықаралық ынтымақтастықты сақтау. Алайда БҰҰ тұрғысында нақты оперативтік ынтымақтастық

орыналмаған. БҰҰ қызметі мәлімет жинау, статистика және қылмыстық құқықтық актілер унификациясы жатады. Нақты тұрғыдағы қылмыс БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының қызметі болып табылады.

Оның құрылуының негізгі себептері ретінде ұйымдасқан қылмыс топтарының қылмыс жасауының өсуі, халықаралық делінетін қылмыс түрлерінің өсуі, Еуропаны біріктіретін мемлекеттер арасында қылмыспен күресті жүргізу стратегияларының керектігі. Алайда, мәлімет алмасу тек осы мемлекеттердің полиция орталықтары арасында жүргізіледі. 2001 жылдың аяғында ғана Питерполмен Еуропаларасында қарым-қатынас туралы ресми келісім жасады.

Интерполдың басқа мемлекеттердегі Ұлттық орталық бюросы Европол қызметімен толық қанағаттана алмайды. Одан басқа, Еуропалық Одақ тұсында Еуропалық Одақтың қаржы саласындағы қылмыспен айналысатын Еуропалық алдап-арбауға қарсы жұмыс атқаратын орталығы, (European anti-Fraud office-OLAF), ол 2003 ж. сәуірдің соңында ресми түрде Еуропалық Советтің 2007 ж. 8 ақпан шешімімен Евроюст (Eujust) ашылады, оның негізгі мақсаты өте күрделі қылмыстармен күрес болып есептеледі [1,63 бет]. Әсіресе транс шекаралық тұрғыдағы Алайда, қазірге дейін Имперполдың бұл орталықтарымен қарым-қатынасы ресми бекітілген жоқ. Ең бір көзге түсер позитивті жағы, 2003 ж. евро белгісінің жасанды ақшамен күрес барысында Ұйымның бас ассамблеясы Еуропалық Орталық банкпен Ынтымақтастық туралы келісім жасауды ұйғарды.

Жаңа мыңжылдықта мемлекеттер бірігіп ұйымдастыруымен «БҰҰ алдыңғы қатардағы мәселелерді шешуде өте қолайлы құралға айналдыруды мақсат етті, оның ішінде зорлық пен күрес, террор және қылмыс пен күресе Бас Ассамблеяның орталық орнын БҰҰ ішіндегі маңызын бекітіп оны ары қарай жалғастыруға мүмкіндік жасау; Қауіпсіздік Кеңесінің баршаға ортақ реформаларын нығайтып, оның түрлі аспектілеріндегі жұмысын нығайту; соңғы жетістіктерге сүйене экономикалық және әлеуметтік Кеңес маңызын жазылған жарғымен сәйкестендіре нығайту; халықаралық мәселелерде әділеттікпен құқықтың бояуын басқаратын халықаралық соты нығайту; БҰҰ органдары арасындағы консультациялармен бағыттардың өз жұмысын қадағалауда өткізілуін мақұлдау» [2]. Осы әрекеттердің жүзеге асуы жақынарада БҰҰ ең глобалды және әлемдегі қажетті ұйым болатынын көрсетеді.

Мемлекеттердің қылмыспен күрес барысында жасаған маңызды қадамы халықаралық қылмыс полиция ұйымы интерполды құру болды, бұл үкіметтік емес ұйым құрамына әлем бойынша 186 мемлекет кіреді. Я.М. Бельсон айтқандай: «Әлемдік деп есептелетін ұйым Интерпол өз қызығушылық салаларын бүкіл континенттерге тартады» Қазақстандық заңгер Т.М. Джангельдин былай деп жазған: «Интерпол аса жоғары дәрежедегі халықаралық ұйым, себебі ол өзінің керемет құрылымына, құқықтық негізімен техникалық қамтамасыздануына байланысты өте мұқият және рационалды түрде халықаралық полиция ынтымақтастығын қадағалайды».

Шындығында да, бүгін Интерпол мүше – мемлекеттердің полиция күшін біріктіретін, кереметтілікке сәйкес келетін жалғыз ұйым болып есептеледі. В.Г. Горбачев және А.Н. Гуров атап айтқандай: «Кінәлі емес адамдарға тигізетін қылмыстың көбеюі, оның халықаралық дәрежеге түсуі, көлемінің ұлғаюына байланысты халықаралық саяси ұйым құру қажеттілігі бұрын туындаған болатын.

Сонымен қатар, жеке мемлекеттердің ұлттық полиция қызметкерлерінің «халықаралық» делінетін қылмыспен күресу нәтижесі өте төмен болатын. Ешбір мемлекет тек өз күшіне сүйене нәтижелі түрде есірткіні заңсыз тасымалдау, тірі тауар сату, ұрлық, өнер туындыларын контрабанда жасау іспетті қылмыс түрлерімен нәтижелі күресе алмаған.

Я.М. Бельсон атап көрсеткендей Интерполдың есебі бойынша халықаралық қылмыс дегеніміз 3 немесе одан көп мемлекеттер араласқан қылмыс түрі. Сол тұста Интерпол қызығушылық танытқан жоқ бағыттарын қадағалайды. Бұл жағдай халықаралық құқықта бекітілген ешбір мемлекеттің басқа мемлекеттің соттық, полициялық ұлттық қызметтің өз қолына ала алмауымен түсіндіріледі».

Ресми түрде бұл ұйым қылмыстың полицияға мүше мемлекеттердің халықаралық қылмыспен күрестегі қимылдарын бақылайды. Интерпол жарғысына сәйкес ұйымның негізгі міндеттері криминалды полиция арасында кең көлемді мәлімет алмасу жалпыға бір адам құқықтары жөніндегі мемлекетте қызмет декларация тұсында жұмыс істеу және қылмыс пен жедел күрес атқаратын, болғызбайтын Институттар ашу.

Интерпол жарғысына сәйкес ұйым діни, россалық, әскери, саяси тұрғыдағы мәселелермен айналыспайды. Ұйымның негізгі міндеттері криминалды полиция арасында кең көлемді мәлімет алмасу және қылмыспен жедел күрес жүргізетін, қылмысты болдырмайтын институттар ашу.

Қазіргі таңда Интерпол қылмыспен күресте айтарлықтай маңызды әсерін тигізеді. Интерполға мүше әр мемлекет бір орган құрады, ол орган Ұлттық орталық бюро болады. Ұйым және ұлттық полиция

органдарымен ынтымақтастықты қадағалап тұрады. Осыған ұқсас орталықтар басқа халықаралық ұйым құрылысында жоқ. Оның қызмет атқаруы халықаралық қылмыспен күрес ынтымақтастығын жеңілдетеді. Интерпол механизмінің институтциональды қызметінің болуына оның нақты ұйымдастырылған құрылымы себеп болады.

Ұйымдасқан қылмыспен күрес тұсында арнайы ФОПА тобы жұмыс атқарады, Бас хатшылықпен құрылған бұл топ елдерден түскен нақты қылмыс түрі туралы мәліметтерді сараптап, «ұйымдасқан қылмысқа» сәйкес мәліметтерді бөліп қарайды. Топ міндеттері ішінен ақты қылмыстың топқа түсетін пайда көздері туралы мәліметті сараптау, мемлекеттердің «ұйымдасқан қылмыс» тұсында консультациялар өткізу, ұйымдасқан қылмыспен айналысатын полиция құралына оқу жүргізу жатады.

Интерпол заңсыз есірткі заттарының айналымы және психотропты заттар туралы сұрақтармен айналысады. Интерполдың Бас хатшылығы күнделікті түрде мемлекеттерге есірткі жаңа әдіспен тасымалдау мәліметін беріп оны қызмет барысында қолдану үшін баспаға шығарады.

Ұлттық орталық бюро арқылы Бас хатшылық жыл сайын мемлекеттерден есірткіні тұтыну және сату туралы, бұл іспетті қылмыспен күресу заңдылықтарын сұрап, наркомандарды емдеу туралы мәлімет алады. 1977 ж. Интерпол жыл сайын Бас хатшылық мемлекеттері ішінде тіркелген, сатылған, тұтынған есірткі туралы мәлімет жинау формалары ашылған. Интерпол есірткі заттарының әлем бойынша және жеке мемлекеттерде таралуын бөлек алып қарады. Бұдан басқа, БҰҰ Комиссиясына мемлекеттерде ұсталған есірткі мөлшері, сол әрекеттерде қатысы болған тұлғалар жөнінде мәлімет беріледі. Бұл мәліметтерді БҰҰ жыл сайынғы қорытынды құжаттарға қосады. Бангкокта есірткі тасымалын қадағалайтын әлемге әйгілі «Алтын Үшбұрыш» плантациясы Тайланд, Лаос 6 Бирма шекарасының қиылысында орналасқан, орталық сонны қадағалайды [3,55 бет]. Интерпол сонымен бірге қолдан ақша жасау әрекеттерін алдын алады. Сол тұста ол мына бағыттар бойынша жұмыс атқарады:

1. Қолдан ақша жасау әрекеттерін тіркеу.
2. Шығарушылармен басатындарды.
3. Ұсталған өтірік ақшамен құнды қағаз саны.
4. Әлем мемлекеттеріндегі ақша системасының өзгеруі және реформалар жөніндегі мәліметті жинау.
5. Қылмыскерлер қолданатын ақша белгілерімен құнды қағаздарды танып білуді үйрену
6. Қылмыскерлер қолдануға қиын болатын ақша белгілерімен құнды қағаздарды технологияны күрделендіру
7. Халықаралық және ұлттық деңгейде жасанды ақша жасаумен күреске құқықтық қадағалау енгізу
8. Жасанды ақша және құнды қағазбен күрестегі полиция тәжірибесін өсіріп, пайдалы әдістерді қолдану
9. Жасанды ақшамен күрестегі полиция қызметкерлерінің профессионалды деңгейін арттыру, мүлде күрделі жасанды ақша жасау статистикасын тіркеу.

Қазіргі таңда терроризм қанатын жайған уақытта, Интерпол мемлекеттердің осы қылмыстың алдын алуда жұмыс атқарып, қылмысқа қатысы бар тұлғаларды анықтауда мәлімет жинайды.

Интерполда бар мәлімет банкі халықаралық қылмысты болғызбауда осы орталықтарға көмектеседі, қылмыс ашылуына негіз жасайды және жасырынып жүрген қылмыскерлерді табуда өте маңызды құрал болады. 1994 ж. Басында соңғы қылмыс және қылмыскерлер жөнінде мәлімет беретін халықаралық автоматы іздеу салу системасы құрылады (АТС). Автоматты іздеу салу системасы бірте-бірте бүкіл Интерпол жүйесіне енеді. Мүше – мемлекеттерге Планштаб-пәтерінде орналасқан қылмыскерлер туралы түспен кодталатын мәліметтер алу мүмкін болды. Компьютерленген архив жұмыс жасауда фото суретін беру, саусақ суретін беру және түрлі жасанды заттарды тану системасы бар. Шифрларды тез және нәтижелі ашатын, хакер немесе қылмыскерлерден мәліметті қорғайтын Х400 компьютерлік почта системасы орнатылған [4,15 бет].

Қылмысты алдын-алумен байланысты Интерполдық теоретикалық мәселелерін қарастыру мүше мемлекеттер арасында қылмыс туралы қатты маңызы жоқ қылмыс туралы мәлімет алмасу, олардың құқық қорғау органдарына таптырмас көмек болады. Интерполдың 31 бөліміне сәйкес ұйымда алда қойылған мақсаттарға жетуде мүшелердің қатысуы болып, олар БҰҰ керек бар талаптарды ұсынады, жұмыстың нәтижелі болуы бірінші кезекте мүше мемлекеттерге тиісті болу керек.

Интерпол қызметінің нәтижелі жұмысы халықаралық қылмыс құқығының дамуына байланысты. Айтып өтетін жайт, ұйым жұмысында да белгілі бір қиындықтар туындайды. Жалпыға бірдей заң бойынша ұлттық орталық бюро шетелден сұраныс алғанда сол мемлекеттің заңының қызығушылығына сәйкес жұмыс атқарады. Осы тұста мәлімет беру уақыт өткен кезде, мәлімет беруші мемлекетке қатысты

ешкандай жаза қолданылмайды. Соған қатысты қылмыспен күресте Ұлттық Орталық бюро, полиция қызметкерлерінің жұмысы, Интерпол тұсындағы оперативті мәлімет алмасу өседі.

БҰҰ-ның Қылмыс пен күрес және құқық бұзушыларды алдын алу туралы 5-ші конгресінде көптеген мемлекеттердің халықаралық қылмыспен күресте полицияның халықаралық деңгейде өсіретін заң қабылдау керек болады. Осыған байланысты полицияның Интерполмен ынтымақтастығы халықаралық және мемлекет ішіндегі құқыққа сүйене жүргізілуі, яғни, ұлттық және халықаралық нормалар тұсында болғандықтан, Интерпол тұсындағы қызмет барысында мүше мемлекеттер ерекшеліктері айқындалады. Мәселен, бір мемлекеттерді қылмыскерлерді экстрадация жұмысымен сол мемлекет прокурорлары айналысса, басқа сұрақтармен сот органдары айналысады.

Қылмыстық және қылмыс процесінің заңдылықтарының мүше мемлекеттерде ерекше болуы, Интерполмен біріккен қылмыс ашуда үлкен қиындық туғызады. Айтатын қағида, халықаралық терроризм мәселесі тек зерртеушілердің ғана емес, сонымен қатар БҰҰ бас назарында. 1972 жылы 23 қыркүйектегі БҰҰ-ң Бас Ассамблеясының XXVII сессиясында халықаралық терроризммен күресетін арнайы комитет ашылады, ол екі реет жиналып терроризмнің шығуы, онымен күрес жүргізуге нақты бағыттар көрсетті (1973,1977). Өкінішке орай, арнайы арнайы комитет қарастырған мәселелер әліде шешімін таппаған, әсіресе, Нью-Йорк, мәскеудегі оқиғалардан кейін бұл сұрақтар маңызы арта түсті. БҰҰ Арнайы комитеті террористік актінің шығуына мына мәселелерді жатқызады:

1. БҰҰ жарғысына қарсы болатын күшті қолдану.
2. Агрессия.
3. Мемлекеттің саяси тәуелсіздігінің, суверинеттігінің территориялық біртұтастығының бұзылуы.
4. Рализм.
5. Фашизм және шифонизм.
6. Әлеуметтік, экономикалық саяси әділетсіздік.
7. Адам құқықтары мен бостандықтарының бұзылуы.
8. Мемлекет кедейлігі, адамдардың тұру, өмір сүруіне әсер етіп, жалпының аштық жағдайына алып келу.

БҰҰ Бас Ассамблеясы Арнайы Комитет зерттеуінің қорытындысы бойынша (Әсіресе, 42/159-1987 ж. 7 желтоқсан, 44/29-1989 4 желтоқсан, 46/51-1991 ж 9 желтоқсан резолюциялары) мүше мемлекеттерге халықаралық терроризм себептерін ликвидациялауға шақырды. Осылайша, халықаралық терроризм шығу себептерімен жағдайларын зерттеу, террористік актілерді алдын-алу қазіргі таңдағы аса маңызды сұрақ болып отыр. Қазіргі таңда құрылған әлемдік ұйымдар БҰҰ мен Интерпол тұсындағы институциональды механизм айналуы олардың алға шығуын талап етеді, себебі олардың әлемдік дәрежеде болуы мемлекеттердің қылмыспен күресте ынтымақтастығын нығайтып, түрлі өмір салаларындағы біріккен әрекеттерін өсіреді. Бұл ұйымдардың міндеттері мемлекеттердің біріккен жұмыстары мен тәжірибелерінсіз жүзеге аспайды. Осыған қатысты мен мына жағдайларды атап өтуім абзал:

1. БҰҰ негізгі реформасының бөлігі мемлекеттердің халықаралық – құқық пен міндеттемелерді ұстануы, халықаралық құқық нормаларын ескеруі орындалмаған жағдайда бүкіл адамзатқа қауіп төнудің болуы

2. БҰҰ тұсында бақылау системасы нақты ұйымдастырылуы тиіс. Мемлекеттер сол тұста БҰҰ-ң бақылау жүргізу орталықтарына кедергі жасамауы тиіс.

3. БҰҰ дағы өзгертулер жүргізу ең маңызды орган қауіпсіздік кеңесінің міндеттерімен байланыстырылады. Бұл орган жұмысының маңыздылығының артуы, оның механимдерінің жедел орындалуы, оның алдына қойылған сұрақтарды шешуде өте маңызды.

4. Анық жағдай мемлекеттердің әлемдік дәрежедегі халықаралық қылмыс полициясы Интерполмен түсініспеушілікті болдырмау. Қылмыспен күресте мемлекеттердің осы ұйым жағдайларын қолдануы ұйым мен мемлекет арасындағы ынтымақтастықты күшейтеді.

Қорыта айтқанда қылмыспен күрес жүргізу бірыңғай шаралар негізінде болатын әлем аймақтарында қылмыспен күрес бірыңғай криминалды саясатқа негізделу керек. Қарастырылып отырған ынтымақтастық зерттеу контекстінде Еуропа мемлекеттерін жақындастыру мәселелері аймақтық ұйымдардың рөлі маңызды, мәселен, Орталық, Шығыс Еуропа мемлекеттерін біріктіретін, еуропалық бірлік көрсеткіші болатын, адам құқықтары мен демократиялық 1949 жылғы 5 мамырдағы жарғыға сәйкес жұмыс атқаратын Еуропалық Кеңесті айтса болады. Соңғы уақытта Еуропа Кеңесі қылмыспен күрес жүргізуге, мүше мемлекеттердің қылмыспен күрес әрекеттерін біріктіруге маңызы артты.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 *Setting up Euro just with a view to reinforcing the fight against serious crime// Official Journal of the European Communities.* – 2002. – 1 р.

2 Декларация тысячелетия ООН. – 2000.

3 Бахрейн И.В. Региональное сотрудничество государств в борьбе с преступностью. – Киев, 1997. – С.4-17.

4 Галенская Л.Н. Правовые проблемы сотрудничества государств в борьбе с преступностью. – Л., 1978. – С.2-45.

МРНТИ 11.25
УДК 327; 930.22

Т.З. Төлегенов¹, А.А. Белялов²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
«Халықаралық қатынастар» кафедрасының аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының
«Халықаралық қатынастар» кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

КЕҢЕС ӘСКЕРЛЕРІНІҢ АУҒАНЫСТАННАН ШЫҒАРУЛУЫНЫҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫ

Аңдатпа

Мақала Ауғанстаннан Кеңес әскерлерінің шығарулуының 30 жылдығына арналған. Бұл қазіргі заман тарихында ерекше орын алатын және ұзақ уақыт бойы тарихшылар, сарапшылар, талдаушылар және зерттеушілер зерттеп, талдап келе жатқан дүниежүзілік оқиға. Мұнда кезкелген әскери операцияны дайындау және өткізу алдында «көзге көрінбейтін майдан жауынгерлері» - деп аталатын барлаушылар туралы, олардың тәжірибесі және әртүрлі тапқырлығы туралы айтылады.

Бұл соғыс кезінде чекист-қазақстандықтар ерекше рөл атқарып, арнайы мақсаттағы «Зенит», «Каскад», «Алтай» және басқа да бөлімдердің құрамында құпия тапсырмаларды орындағанын көпшілік біле бермейді. Ұзақ уақыт бойы осы бөлімшелерге қатысты барлық мағлұмат «құпия» ретінде сақталды, себебі КСРО Мемлекеттік қауіпсіздік комитетінің қызметкерлері басқа атпен жұмыс істеді және көп жылдардан кейін ғана біз олар туралы білдік. Біз интернационалист-сарбаздар, полковник Бекжанов Қабдолла Ешенович, Бокажанов Төлеухан Қадырұлы және Шиян Виктор Федорович туралы айтып отырмыз. Мақалада оладың «көзге көрінбейтін» майданның жауынгерлері ретіндегі өмір жолдары қысқаша сипатталады және ауған соғысының жеке аспектілері анықталады.

Ауғанстандағы әскери әрекеттерге қатысатын офицерлеріміздің өмірі жас ұрпаққа үлгі бола алады.

Түйін сөздер: сыртқы барлау, интернационалист жауынгерлер, арнайы жасақ, КСРО Мемлекеттік қауіпсіздік комитеті, ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитеті, ауған соғысы.

Төлегенов Т.З.¹, Белялов А.А.²

¹старший преподаватель кафедры «Международных отношений» Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

²старший преподаватель кафедры «Международных отношений», Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

К ЮБИЛЕЮ ВЫВОДА СОВЕТСКИХ ВОЙСК ИЗ АФГАНИСТАНА

Аннотация

Статья посвящена Афганской войне, которая завершилась 30 лет назад. Она занимает особое место в современной истории и еще долго будут изучать историки, эксперты, аналитики и специалисты и анализировать это мировое событие. Известно, что при подготовке и проведении любой военной операции предшествует работа «бойцов невидимого фронта» – так говорят о разведчиках, порой не подозревая, насколько точно эти слова отражают действительность.

Мало кто знает, что в этой войне определенную роль сыграли чекисты-казахстанцы, выполнявшие секретные задания в составе подразделений специального назначения «Зенит», «Каскад», «Алтай», и других. Долгое время все, что было связано с этими подразделениями, хранилось под грифом «совершенно секретно». Ведь сотрудники Комитета государственной безопасности СССР, в них входящие, жили и работали зачастую под чужими именами, и только теперь, за давностью лет, мы узнаём о них. Речь идет о воинах-интернационалистах, полковниках Бекжанове Кабдолде Ешеновиче, Бокажанове Толеухане Кадыровиче и Шияне Викторе Фёдоровиче. Кратко описываются их жизненные пути, приведшие их в ряды бойцов невидимого фронта. Раскрываются отдельные аспекты афганской войны.

Жизнь наших казахстанских офицеров-участников боевых действий в Афганистане может служить примером для подрастающего поколения.

Ключевые слова: внешняя разведка, воины-интернационалисты, КУОС, подразделения специального назначения, Комитет государственной безопасности СССР, Комитет национальной безопасности Республики Казахстан, афганская война.

Tolegenov T.Z.¹, Belyalov A.A.²

¹senior Lecteur of Department of "International Relations" at the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai, Almaty, Republic of Kazakhstan

²senior Lecteur Department of "International Relations" at the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai, Almaty, Republic of Kazakhstan

TO THE ANNIVERSARY OF CONCLUSION OF SOVIET TROOPS FROM AFGARISTAN

Abstract

The article is devoted to the Afghan war, which ended 30 years ago. It occupies a special place in modern history and for a long time historians, experts, analysts and specialists will study and analyze this world event. It is known that the preparation and conduct of any military operation is preceded by the work of "fighters of the invisible front" - so they say about the scouts, sometimes not knowing how accurately these words reflect reality.

Few people know that in this war Chekists-Kazakhstanis played a certain role, performing secret missions as part of the special purpose units Zenit, Kaskad, Altai, and others. For a long time, everything connected with these units was kept under the "top secret". After all, employees of the USSR State Security Committee, who belong to them, often lived and worked under other names, and only now, after so many years, we learn about them. We are talking about soldiers-internationalists, Colonels Bekzhanov Kabdold Yeshenovich, Bokazhanov Toleukhan Kadyrovich and Shiyan Viktor Fedorovich. Briefly describes their life paths that led them to the ranks of the fighters of the invisible front. Separate aspects of the Afghan war are revealed.

The life of our officers-participants in the war in Afghanistan can serve as an example for the younger generation to follow.

Keywords: foreign intelligence, soldiers-internationalists, KUOS, a special-purpose unit, the USSR State Security Committee, Committee of National Security of the Republic of Kazakhstan, Afghan war.

1989 жылдың ақпанында Кеңес әскерлерінің соңғы тобы Ауғанстан аумағынан шығарылды. Статистикаға сәйкес, соғысқа шамамен 900 мыңға жуық кеңес жауынгерімен офицерлері қатысты, соның ішінде 22 мыңнан астам қазақстандықтар қатысып, олардың ішінен 1000 адам қайтыс болды, 584 адам мүгедек болды, сонымен қатар 21 адам жоғалып кетті. Әскери міндеттерді орындау кезінде көрсеткен батылдықпен ерлігі үшін мыңдаған ауған әскерлері мемлекеттік наградалармен марапатталды, бесеуі Кеңес Одағының Батыры атағына ие болды, 14 мыңнан астам әскери қызметкерлері мен командирлері ауған аумағында көз жұмды.

Арнайы мақсаттағы жауынгерлік бөлімшелердің әскери істерінің маңыздылығын түсіну үшін олардың қалыптасу тарихына қысқаша талдау қажет. Өткен ғасырдың 60-жылдары, Кариб теңізі дағдарысы болғанда, әлемдегі саяси жағдай өте қиын болды. Әлемдегі мұндай жағдайларға байланысты КСРО-ның МҚК-нің бірегей арнайы курстарында, шифрланған атау - КУОС, ерекше операцияларды және жеке күштердің командирлерін даярлау бойынша офицерлерді жетілдіру курстарын құру туралы шешім қабылданды. МҚК төр ағасы арнайы курстарды құру туралы бұйрыққа 1969 жылдың 19 – наурызында қол қойды. Бұл уақытта МҚК қызметкерлерінің көпшілігі туралы жасырын бөлімдер өте құпия сақталды. Ерекше курстарға іріктеу өте қатал, әрі қиын талаптар арқылы жүргізілді. Кеңес Одағының кез-келген Республикасынан жылына бір адамға осы курстарда оқуға, ал бір қызметкердің басқа аумақтық органдарынан 3-5 жылда бір-ақ рет қана жіберуге рұқсат берілді. Яғни, бұл өте құпиялы әскери топтар болып сақталды. Бұл топқа тек табысты оперативті қызметкерлер ғана таңдалды. Яғни,

бұларды жоғары әскери элита деп айтуға болады. Олардың барлығы бір немесе екі жоғары білімі бар, бір немесе екі тіл, ал кейбіреулері үш шет тілін меңгерген, өте тәжірибелі әскери офицерлер еді. Олардың бәрі, әрине, тамаша дене пішініндегі, керемет партиялық және ресми сипаттамалары бар жеке тұлғалар болды. Бұл курстардағы оқытушыларда ерекше болды. Олар КСРО Министрлер Кеңесі жанындағы МҚК Жоғары мектебінің оқытушылары болды. Олардың басым көпшілігі ірі соғыстарға, қақтығыстарға қатысу тәжірибесінен өткен, көпшілігі бірнеше рет қарсыластар жағындағы жасырын топтарда қызметте болған және барлығы дерлік академиялық атаққа ие болды.

Яғни жауынгерлерді дайындаудағы нұсқаушылар ғана емес, жоғары теориялық деңгейдегі оқыған оқытушылар болды. КУОС-тың құрылуына 50 жыл толуына байланысты, оның барлық түлектерін құттықтай келе және жақын адамдарымыздың отбасыларына денсаулық, ерлік, амандықпен бейбітшілік, ал балаларымен немерелеріне бақыт тілейміз. Ақпарат бойынша Қазақстандықтардан КУОС құрамына тек сегіз адам ғана өткендігі белгілі. Қазіргі кезде олардың тек екеуі ғана денсаулығы жақсы қалыпта сақталған, полковник Бекжанов Қабдолда Ешенұлы және Бокажанов Төлеухан Қадырұлы (автордың түсініктемесі).

60-90-жылдардағы КСРОМҚК арнайы күштерін қалыптастыруға тоқталсақ:

КУОС - командалық, арнайы МҚК оқу бөлімі, факультет - кафедра (Мәскеу, 1969 ж. наурыз - 1992 ж. қазан).

«Зенит» - КСРОМҚК-нің арнайы бөлімі (Ауғанстан, 1979 ж. шілде - 1980 ж. қаңтар).

Каскад - КСРО-ның МҚК-нің арнайы бөлімі (Ауғанстан, шілде 1980 - сәуір 1984).

Вымпел - КСРО-ның МҚК-нің ерекше тобы (Мәскеу, 1981 жылғы тамыз - 1993 ж. желтоқсан).

Барлаушы – ең жоғары тәжірибені қажеттетін мамандықтардың бірі. Қарсы келушілердің құпия сын ашу бағытындағы іс-тәжірибені қажет ететін, әскери іс-қимылдарды жоспарлағанда және жүргізгенде батыл және алғыр ойлы адамдардан жасақталған әскери қызметкерлерді қажеттетін ерекше қызмет түрі деседе болады. Мұнда қызмет көрсететін офицерлер байланыс операторлары, шифрлаушылар, дәрігерлер, жүргізушілер т.б. мамандығын қоса игеруі қажет.

Бекжанов Қабдолданың тағдыры республикамыздың барлау қызметтерінің тарихында да ерекше орыналады. Ол теміржол қызметкері жанұясында өмірге келді, өзі Мәскеу теміржолшылар инженерлер институтын бітірді. Осыдан кейін ол электровоздарды техникалық тексеру пунктінде локомотив машинистінің көмекшісі, инженер, теміржол шебері қызметтерінде болды. МҚК-ҰҚК органдарында 1969 жылдан бастап жұмыс істеп, Дзержинский атындағы КСРОКБК-нің (қазіргі Ресей ФСБ Академиясы) Жоғары мектебінде шеттілдерін меңгерген жұмысшыларға арналған шұғыл екі жылдық курсты бітірді. 1979 жылдың маусым айында Мәскеу облысының Балашиха қаласындағы КУОС басшысының көмекшісі болды, ол осы курстарға қатысқандардың ішінен Зенитарн айы топтарының конфигурациясына тікелей қатысып, одан кейін Кабулдағы Тач-Бек қаласының сарайына шабуыл жасаушылардың қатарында болды.

Бекжановтың айтуынша, олар Ауғанстанға құпия түрде, ешбір құжатсыз, кеңес әскерлері кіргенге дейін, алты ай бұрын жіберілді. Олардың міндеті сол жердегі жедел жағдайды зерттеу, барлау және бағалау, байланыстарды дамыту, ақпарат жинау, кеңестік өкілдердің және мекемелер қызметкерлерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болды. Ол Кеңес Одағының Батыры, «Амин» сарайының шабуылында қайтыс болған, Ұлы Отан соғысына қатысқан КУОС басшысы, аңызға айналған полковник Григорий Иванович Бояриновтың басқаруындағы "Зенит" құрамасында болды. Сарайға шабуыл ұзаққа созылған және қан төгістің ең өткір (шайқас 42 минутқа созылған) шайқастарының бірі ретінде Ауған соғысы тарихына кірді.

Ауғанстанның жоғары саяси билігін ауыстыру, басшыларын Аминмен қоса құрықтау бағытындағы «Шторм-333» арнайы операциясын өткізу жүзеге асырылды. Ол операция 154 ооСПР-мен («мұсылман батальоны»), «Зенит» және «Гром» бөлімшелері КСРО-ның МҚК бөлімшелермен бірге жүргізілді. Нәтижесінде Аминмен оның барлық жақын жасақтары жойылды. Сарай қоршауындағы үш жүзден астам адам қаза тапты, 1700 адам тұтқынға алынды, олардың кейбіреулері тауға жасырынып үлгерді. Арнайы күштердің шығыны 11 адамды құрады: бесеуі ГРУ арнайы күштерінен және алты МҚК арнайы күштерінің сарбаздары еді. Сарайда шабуылға генерал Е.Дроздов пен полковник В.Колесник жетекшілік етті. Операция барысында «Зенит» бөлімшесінің қызметкерлері Б.Суворов пен А.Муранов, "Гром" тобының офицерлері Г.Зудин және Д.Волков, КСРО МҚК офицерлері Г.Бояринов пен А.Якушев қаза тапты.

Бұл шын мәнінде бірегей операция болды, - дейді Қабдолда Бекжанов. Хафизулла Амин соңғы кездері ешкімге сенбей, мұқият нығайтылған резиденциясында жасырынып жатты. Оны қорғауға 2 мыңнан астам адам және оған аса берілген жауынгерлері дайын болды. Сарайдың өзін мұсылман батальоны деп аталатын әскерилер жеке қорғады.

Амин сарайына баратын тек қана жалғыз жол болды. Сағат 19:00 шамасында байланыс бөліміне шабуыл жасалғаннан кейін, операцияның өзі іске асырылды. Келісім бойынша Амин сарайымен бірге Кабулдағы Бас Штаб, түрме, почта және т.б. мекемелерді қолға алу басталды.

«Зенитшілер» құрамында 60 адам, 3 БТР шабуылға аттанды. Біріншісі бірден қатардан шығарылды. Осы сәтте, операция іске аспау қауіпі төнді дейді, - дейді Бекжанов. Өзбекстанда қалыптасқан Мұсылман батальоны көмекке келіп үлгергені сәтті болды. Шабуыл бірлесе жүргізілді. Ал содан кейін... Тоғыз жылдық соғыстың басы басталды... Бұл соғыста құрбан болғандар, мүгедектер мен жоғалған адамдар болғандығы тарихтан белгілі. Егер бұл соғысты Ұлы Отан соғысымен салыстыратын болсақ, онда ол кезде біз өз жерімізді нақты қорғаған едік, ал Ауғанстанда мүлде бөтен аймақ. Бұл жерде халық күндіз дихандар сияқты жүреді. Кеш батқаннан кейін, олардың қолындағы кетпені мен күрегі қаруға айналады.

Сол кезеңдегі жағдайды сипаттау өте қиын еді. Олар әртүрлі соғысушы фракциялардың бақылауында болды. Барлық моджахедтер калашниковтар мен БУР-303 винтовкаларымен жүрді, және оларға «Дреш! - Атамын!» деген айқайдан кейін қару қолдыну мүмкүндіктері бар еді. Осы күрделі жағдайда К.Бекжанов басқарған, бес адамнан тұратын кішігірім топ, Кабулдың маңына арнайы тапсырманы орындауға аттанды. Кенеттен олардың төбелерінен әскери ұшақ ұшып өтті. Бұл гарнизон полкінің бірінде көтеріліс пайда болғандығының белгісі. Сондықтан қаланың кіре берісінде олар мінген УАЗ- әскери машинасын әскери пост тоқтатты, бұл өте қауіпті жағдай еді. Ауғандар себеппен немесе себепсіз атуға дайын болды. Құжаттарды тексеру процедурасы өте қарапайым еді: егер олар күдікті деп санаса болды, оларды жол шетіне алып шығып атып тастауға дейін барды. Бұл олар үшін барлық сұрақтар мен күмәндердің тез шешілу жолы болды.

Айта кету керек, топ құрамында ешқандай құжаттар мен жеке куәліктер жоқ еді. Бірақ бұған дейін топтың саяси комиссары Василий Степанович Глотов Қ.Бекжановқа өзінің жеке куәлігін ұсынды. Ол еуропалық келбетті адамының фотосуреті орналастырылған құжатты не үшін бергенің түсінбеді, бірақ ол оны қабылдады. Әскери постта: «Дреш! – (Атамын!)» деген айқай шыққанды, ол найзағайдай әрекет жасады. Автокөліктен шықпай, солдаттың тұмсығына жеке куәлігімен қолың созып, қатты дауыстап: «Шурави! – (Кенестік!)» деп айқайлады. Таң қалған солдат, автоматын жерге қаратып, құжатты тексеруге қолдарын созбастан, машинаға жолды босатып, бір адым артқа шегінді.

Осылайша, Ресейлік саяси қайраткердің жеке куәлігімен Қазақстандық барлаушы офицердің тапқырлығымен тексеру процедурасы қару қолданбастан сәтті аяқталды. Әрине, жауынгерлік жаттығуларда болған жауынгерлер кез-келген жағдайға дайын еді, бірақ бәрі де жеңіл өтті, себебі бұл жолы да барлаушының шапшаң әрекеті іске асты.

1980 жылдың басында Отанына оралғаннан кейін, Қабдолда Ешенович қайтадан Ауғанстанға арнайы миссиямен жіберілді, онда ол ақпан айынан сәуірге дейін «Зенит» тобында Ауғанстанның жаңа президенті Бабрак Кармальдың қауіпсіздігін қамтамасыз етті.

Ауған территориясындағы қақтығыстарға Қазақстанның көптеген қауіпсіздік қызметкерлері қатысты. 1980 жылдың шілдесінде Қазақ КСР Мемлекеттік қауіпсіздік комитетінің Бірінші дирекциясының арнайы бөлімшесі қазіргі уақытта жұмыс істейтін қызметкерлерден, әскери, соғыс уақытында және қажет болған жағдайда, бейбіт уақытта пайдалануға арналған Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстанның әскери қызметкерлерінің қатарынан «Алтай» арнайы тобы құрылды. Арнайы бөлімнің қызметкері ретінде Қабдолда «Алтайдың» құрамына тікелей қатысып, Ауғанстанда үшінші миссияны өткізді.

Орталықтың жоспарына сәйкес біздің командалық жұмыс істеу аймағы Газни провинциясы болды», - дейді Қабдолда Бекжанов. Онда жергілікті билік орындарымен байланысып, халық арасында үгіт-насихат жұмыстарын жүргізу жоспарланды. Біз провинцияның шетіндегі шалғайдағы ауылдарда тиісті тәртіп орнатуды белсенді түрде алға жылжытуымыз керек еді. Айтпақшы, мұндай қашықтағы елді мекендер, әдетте, аса қауіпті және қиын аймақ болып саналды, себебі, ол жерлерде ешқашан кеңес үкіметі болған емес.

«Ауғанстан жеріндегі алғашқы күндерде, команданың жауынгерлері мен душмандар арасындағы шайқас болды», - деп есіне алады ардагер. Сол кезде көптеген бандалар диверсиялық және террористік әрекеттерді белсенді түрде пайдаланды. Олар бейбіт тұрғындардың өміріне қауіп келтірді. Әсіресе дәрігерлер мен партиялық белсенділерге, сондай-ақ мемлекет үшін жерді өңдеуге алған шаруаларға қауіп төндірді. Олар мектептерді, электр станцияларын өртеп, ауыз суды улады. Біз осындай жағдайда жұмыс істедік. Біздің міндетіміз алдағы диверсиялық іс-әрекеттер туралы ақпараттарды анықтау болды.

Сол сияқты құпия мен қауіпке толы өмір салты полковник Шиян Виктор Федоровичке де тиесілі. Ол 1944 жылдың 2-маусымында Алматыда жұмысшы отбасында дүниеге келді. Балалық шағынан бастап ол спортпен шұғылданып, алғашында жүзумен, содан кейін заманауи бессайыспен айналысты. 1962 жылдың қараша айынан, 1963 жылдың тамыз айына дейін мектепті бітіргеннен кейін, С.М. Киров атындағы зауытта қосалқы жұмысшы болып жұмыс істеді. 1963 жылы В.Ленин атындағы Қазақ политехникалық институтының геологиялық барлау факультетіне (қазіргі уақытта Қ.И. Сәтбаев атындағы техникалық академияға) түсіп, «Пайдалы қазбалар кен орындарын барлау технологиясы және техникасы» мамандығы бойынша жоғары білімді тау инженері біліктілігіне ие болды. 1970 жылдың қыркүйегінен бастап, 1973

жылдың қыркүйегіне дейін, Алматы гидрогеологиялық экспедициясында аға бұрғылау шебері болып жұмыс істеді. 1973 жылдың қыркүйек айында КСРО Министрлер Кеңесінде МҚК қызметкері болып қабылданып, Минскке КСРО МҚК Жоғарғы курстарына оқуға жіберілді. Одан кейін ол Алматыға келіп, жоғары техникалық білімі бар маман ретінде Қазақ КСР Министрлер Кеңесі жанындағы МҚК-нің Бірінші Дирекциясының 3-ші бөлімінің арнайы қызметкері болып жіберілді (ғылыми-техникалық барлау).

Барлаушы-ардагер Виктор Шиянның айтуы бойынша, 1980 жылы «Каскад» арнайы тапсырма командасының құрамында «Алтай» арнайы жасағын қалыптастыру туралы КСРО МҚК басшылығы бұйрығы шықты. Алматыда қысқа мерзімде Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстанның МҚК офицерлерінен 54 қызметкер таңдалды, олардың 48-і арнайы резерв офицерлері бақылауындағы диверсия және барлау топтары (бұдан әрі - ДБТ) құрылды, олардың әрқайсысы 12 адамнан тұрды. Дайындық, өте құпия түрде толық бағдарламада жүргізілді, ал қайда және қай уақытта жіберілетінімізді ешкім білмеді.

Алдымен бізді қосымша жаттығулар өткізілген Ферғанаға ауыстырды. Онда камуфляж киімі мен қарумен, оның ішінде бронетехникамен жабдықтап, 1980 жылдың 13 тамызында Ауғанстанға ұшып кеттік. Рас, біз бұл туралы тек Кабулға қонған кезде ғана білдік. Сонымен қатар, 12 толыққанды жабдыкталған ұшақтың барлығы бір сәтте ұшты. Кабулда түнді өткізгеннен кейін, провинциялық Газни орталығына жақын 191 мотоатқыштық полкінің тобы келді. Негізінде бұл жауынгерлер шайқастан қайта оралған еді. Газниден Кабулға 100 километрге жуық қашықтықта жол жүріп бара жатқанда, мен қараңғы болған сәтте алыстан шайқас болып жатқанын естідім. Біздің екі бронетранспортерлеріміз дереу күреске кірді. ... Осылайша «Алтай» арнайы бөлімшесінің 2-ші барлау тобының командирі Виктор Шиян үшін Ауған соғысы басталды. Ауған жаңадан келгендерді қарулы күшпен қарсы алды, оның ерекше соғыс екенін және оның құпия мәні тек тәжірибе арқылы ғана келді.

Арнайы бөлімшелердің рейдтерге шығу кезеңдерінде ДБТ қызметкерлері түнгі қорғауларға бірнеше рет қатысып, полк аумағында шабуылдарды жоюға қатысты. 1980 жылдың қыркүйек айының басында «Алтай» отрядының 1-ші және 2-ші тобы Пактика провинциясына «Сарде Банд» сукоймасына ауыстырылды. Қазанның соңында командалардың басшылығындағы ауысуларға байланысты бұл топтар біріктіріліп, В.Шиян оның командирі болып тағайындалды. Топтың Сарде Банд аймағына ауыстырылуының себебі, бұл стратегиялық маңызды объект болып табылатын су қоймасының бөгетінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету болды, өйткені, оның жойылуы оннан астам ауылдарды жойып жіберуі мүмкін еді.

Виктор Федорович еске түсіргендей, оның тобының міндеті: облыстағы саяси жағдайды зерттеу; бандалардың орналасу аймақтарын анықтау; олардың сандары мен қару-жарақтарын бақылау; Ауғанстан аумағына Пәкістаннан қару-жарақтар мен оқ-дәрілерді жеткізуді жүзеге асырған керуен жолдарын бақылау; жергілікті халықпен насихат жұмыстарын жүргізу. 1980 жылдың 23 желтоқсанында басмашылар дайындалған лаңкестік әрекеттер туралы оперативті деректерді қолға түсіргеннен кейін, В.Шиян еріктілер тобын құрып, бронетранспортермен шабуыл жасалатын орынға шықты. Провинцияның губернаторы мен бронетранспортерлер тобы жүретін жол бойында 5 жасырылмаған мина табылды. Оларды залалсыздандыруға басмашылардан атылған оқ жол бермеді. Шайқас нәтижесінде 9 адамнан тұратын басмашылар (ДБТ) жойылып, оның басшысы қолға түсті. Оның қолындағы құжаттарға сәйкес Пәкістанда арнайы дайындықтан өткендігі белгілі болды. Қолға түскендер ауған әскерлерінің арнайы бөліміне тапсырылды.

Виктор Федоровичпен және Қабдолла Ешеновичпен бірге, «Алтай» отрядында отставкадағы полковник барлау ардагері Төлеухан Қадырұлы Бокочанов болды. Төлеухан 1942 жылы 15 сәуірде Шығыс Қазақстан облысының Зайсан қаласында туылған. 1959-61 жылдары орта мектепті бітіргеннен кейін, ДОСААФ автомектеп мектебін және Зайсан қаласындағы кәсіптік мектепті бітірді. 1961-1964 жж. КСРО Қарулы Күштерінің Балтық әскери округінде қызмет етті. 1962 жылы армияның барлаушы офицері ретінде, ол арнайы команда құрамында арнайы топпен Кубаға барды. Айтпақшы, қызмет көрсету кезеңінде оны ВТР-60П бронетранспортерінің жүргізушісі ретінде 18 рет мадақтауға ие болғаны және жүргізушінің тәжірибесі Ауғанстанда оған пайдалы болады.

1969 жылы Алматы педагогикалық шет тілдер институтын бітіргеннен кейін, Бокажанов Минск қаласында КСРО МҚК Жоғарғы курстарына жіберілді. Ал 1973 жылы Мәскеуге жеті айлық КУОС курсына оқуға баруды ұсынды.

«Алғашқы төрт жыл ішінде 5 арнайы «Каскад» бөлімшесі Ауғанстанға барып және олардың іс-әрекеттері елдің бүкіл аумағын қамтыды», - дейді Төлеухан Бокажанов. «Алтай» отряды өте белсенді және тиімді жұмыс жасады. Ол екі мекемеге бағынды. Олар: Орталық, яғни Мәскеу, және Кабулдағы КСРО МҚК өкілдігі. 1980 жылдың жазында біздің Қазақстандық «Алтай» отряды «Каскадтың» құрамында құрылған болатын, ол негізінен КСРО МҚК-нің мемлекеттік қауіпсіздік органдары мен арнайы қорларының қызметкерлері болатын. «Алтайдың» міндеті «Каскад» сияқты бандалармен күресу, әскери операцияларға қатысу және Ауғанстан халқына көмек көрсету еді.

Айта кету керек, «Алтай» негізінен Орта Азиялық әскери округтан (ОАӘО) құрылған - қазақтар, тәжіктер мен қырғыздардан тұрды. Мұның бір жақсы жағы, негізінен Азия ұлттарының өкілдерінен тұрғандықтан, жергілікті тұрғындармен тығыз байланыста болуға мүмкіндік берді. Оған ортақ тіл мен дін әсер етті. Екінші жағынан, оның құрамы мен әлеуметтік құрылымы біркелкі болмады: партиялық және кеңестік жұмысшылардан, сондай-ақ МҚК қызметкерлерінің резервтерінен тұрды. Сондықтан біз үшін КУОС-ның бітірушілеріне осындай азаматтық ұжыммен жұмыс істеу қиынға соқты, әсіресе, әскери шендерінің бізден төмен екендігі, олардың ең жоғары шені капитаннан аспаған, ал бізде - майор мен лейтенант-полковниктер. Бірақ біздер үшін бұл жұмыста белгілі бір қиындықтармен күресуге тура келді», - дейді Төлеухан Бокажанов. Бірақ, офицер атағына қарамастан, олар бәрінен бұрын солдат болды. Бұл жерде соғыс болғандықтан, егер олар қайтыс болса (олар көбінесе аса жарияланбады), онда бұл жерде ешқандай мадақ, мәртебелер жоқ, бәрі өлім алдында тең еді. Виктор Шиян осыған қосқандай: «Біз тіпті бір айға емес, күндерге жалақы алдық, өйткені әскерилер қайтыс болған жағдайда төлемді беретін адам жоқ болады».

Біздің қарсыласымыз кімдер деп түсіндірсек болады? Оларды әр түрлі атаулармен атады: қарулы контрреволюция, бандалар, қарулы оппозиция. Шын мәнісінде, олар әртүрлі бағалаулар бойынша 150 мыңнан, 200 мың адамға жуық, жақсы қаруланған топтар болды. Бандалар саны шамамен 1500 топтан тұрды.

Кеңес әскерлері де әбден дайындалған және қаруланған болатын. Бірақ, біздің сарбаздарымыз, өкінішке орай, тау-шөлді жерлерде соғыс өнеріне ие болмады, кейде мұның әсері өте жоғары төлемге мәжбүр етті. Мысал ретінде, Төлеухан Қадырұлы керемет түрде тірі қалғаны туралы айтқан әңгімесі есімізде. 1980 жылғы 16 қыркүйекте, Газни провинциясының губернаторының өтініші бойынша, «Каскад» командасының басшылығының бұйрығына сәйкес, мен «Алтай» бөлімшесінің 3-ші ДБК барлау офицері, Шалғай-дағы таулы аудандарда орналасқан, бірнеше алыстағы ауылдарға 200-ге жуық ауған белсенділерін халық билігін орнату үшін алып жүрдім. Дегенмен, Газниден кетер алдында, губернатордың ауласында күні бойы тұрған едік (шын мәнінде, бізді арнайы ұстап тұрған екен). Сонан кейін баяу қозғала бастадық. Таудың бойында, шатқалдың тар бөлігіне кіргенде, біздің алға қарай жүріп келе жатқан жүк көлігіміз бүкіл колоннадан шығып кетті. Кенеттен, атыс дауысын естідік. Біз бірден БТР-мен сонда бардық. Жүк көліктің ауыр автоматты атыс астында тұрғанын көрдік. Біздің командирлеріміздің бірі: «Біреуің шығындар!» - деп айқай салды. Бірақ, мұндай командалар ешкімге қатысы жоқ, әскериге әдетті емес болғандықтан, ешкім де оны тыңдамады.

Мен жақсы дайындалған және тәжірибиесі көп барлаушы болғандықтан, БТР-ден шығып, көлікке жүгірдім. Жүк көліктің жүргізушісі - біздің алматылық, енгезердей қарулы жігіттің басына атылған оқпен отырғанын көрдім. Оны қандай да бір жолмен БТР-ге апарып, содан кейін жүк көлігін жолдан алып тастауға мәжбүр едік. Әрең дегенде мен оны болып жатқан атыстың астынан бронетранспортерге сүйреп апардым. Содан кейін, қайтадан жүк көлікке қайта оралып, кабинаға кіріп жата қалдым (үздіксіз атыстан басты көтеру мүмкін емес еді), радиатордағы тесік арқылы көрініп тұрған жолға қарап, қозғалтқышты қосып, баяу қозғала бастадым. Бір километр жүріп, автокөлікті жолдың шетіне тоқтатып, брондалған машинаға жүгірдім. «Мені ал» - деп тоқылдаттым. Ешкім қақпақты ашпады, өйткені, айналада атыс болып жатыр. Бірақ, соңында есікті ашып, мені өздерімен бірге алып кетті. Атыспен біз шатқалдан шығып кеттік. Біз ең жақын ауылға жеттік. Онда біз дұшпандар қоршап алған бекіністе түні бойы шайқастық. Таңертең біз штабпен байланысып, көмек сұрадық. Бізге танкі жіберілді. Сөйтіп, біз базаға ешқандай шығынсыз оралдық. Жүк көлігімізді көргенде, кабинада 26 оқ атылған тесікті есептедік. Кейінірек белгілі болғандай, бұл шабуылды бұрын Кеңес Армиясының Бас штабы академиясының бұрынғы түлегі, қазіргі душман командирі Саид Джагран ұйымдастырған болатын.

- Айтқандай, осы жағдайдан көп үйрендік.

- Тұтастай алғанда, мұндай дайындықты тек Мәскеу ғана емес, басқаларда айналысқан деуге болады. Мысалы, егер КСРО аумағында әр жыл сайын 50 мыңға жуық ауғандық мамандар әртүрлі курстар мен мектептерде оқытылса, ал біздің қарсыласымыздың бұл көрсеткіші үш, тіпті төрт есе жоғары болатын. Өйткені, Пәкістанда 124 және Иранның аумағында 18 жаттықтыратын лагерь болды. Біздің мәліметке сәйкес, Пәкістанда бұрынғы 10 генерал, 40 полковник және 100 офицер дайындықтан өткен. Тау шатқалындағы оқиғаға оралсақ, біздің жүргізушіміздің өлімі біздің «Алтай» командасының арнайы миссиясы кезеңіндегі алғашқы және жалғыз өлім болғанын айтқым келеді.

Қазақстанның Мемлекеттік қауіпсіздік комитетінің Бірінші басқармасының арнайы бөлімшесінің барлық қызметкерлері Ауғанстан аумағында жұмыс істеп келе жатқанын және КСРО МҚК-нің ең үздік арнайы бөлімшелерінің бірі болғанын атап өткен жөн. 1981 жылы Ауғанстаннан оралғаннан кейін, Бокажанов басқарма бастығының орынбасары лауазымына тағайындалды, Бекжанов арнайы бөлімшенің бастығы болып тағайындалды, Ал Шиян бірінші басқарма бастығы болып тағайындалды.

Айтпақшы, КСРО ыдырағаннан кейін, Қазақстан Республикасы ҰҚК арнайы бөлімі сақталып қалды. Тіпті, жас, егеменді мемлекеттің қалыптасуының күрделі жағдайларында және елдегі өте қиын

экономикалық жағдайда да арнайы кадрларды таңдау мен дайындау жалғастырылды. Сонымен қатар, жас мамандар үшін бастапқы әскери дайындық бағдарламасы әзірленді. 1998 жылы алғаш рет жас офицерлерден әскери ант қабылдаумен, әскери жиналыс өткізілді.

Алматы облысының Кербұлақ ауданындағы Сары-Өзек станциясында, №49 (бұрынғы 270) орта мектепте оқыған Қабдолда Бекжановқа, ризашылық білдірген отандастар мен интернационалистік сарбаздар оған және басқа екі Ауғанстанда халықаралық борышын орындау кезінде қаза тапқан жерлестеріне ауыл тұрғындары мемориалдық тақталар орнатты.

Қазіргі уақытта ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитетінің құрметті қызметкері, Кербұлақ ауданының құрметті азаматы, Қазақстан Республикасы Сыртқы барлау ардагерлерінің қоғамдық бірлестігінің Алматы филиалының бастығы, Отан қорғаушылардың естелігін сақтау жөніндегі комиссия төрағасы және Алматы қаласының ардагерлері кеңесінің көрнекті қайраткері Қ.Бекжанов немерелері мен шөберелерін тәрбиелейді.

Қазақстан Республикасының «Сыртқы барлау ардагерлері» қоғамдық бірлестігінің Алматы қалалық филиалының мүшелері, интернационалист жауынгерлер, полковник Бокажанов Төлеухан және Шиян Виктор жастармен белсенді патриоттық жұмыстарды жалғастырып, қауіпсіздік органдары мен басқа да ТМД елдерінің ардагерлер ұйымымен достық байланыстарын нығайтуда. Орыс-беларусь акциясы «Достың қолы», Ресей-Украина-Қазақстан «Біз - Жеңіс мұрагерлеріміз!» бағдарламасымен және Кеңес Одағының мемлекеттік қауіпсіздік қызметінің ардагерлеріне көмек көрсету қорымен тығыз қарым-қатынас сақтау бағытында аталған азаматтар өз үлестерін әлі де қосып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Брусиловская Е. *Война под грифом «Совершенно секретно»*. – Алматы: Казахстанская правда, 2017, 24 ақпан. – 17 б.
- 2 К 100-летию органов госбезопасности. *О легендарном спецназе КГБ СССР. Лит-худож. И общ.-публицист. Журнал «Скажите, пожалуйста. Интервью с достойными» № 22-23, 2018.* – 23 б.
- 3 К 100-летию органов госбезопасности. *О легендарном спецназе КГБ СССР. Лит-худож. И общ.-публицист. Журнал «Скажите, пожалуйста. Интервью с достойными» № 22-23, 2018.* – 31 б.
- 4 Выпуск №4 Приложение к журналу «КУОС-ВЫМПЕЛ». – Москва, 2005. – 3 б.
- 5 .Белялов А.Преемник Великой Победы// *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международное жизнь и политика»*. – №2(41), 2015. – 86 б.
- 6 Белялов А. *К годовщине вывода советских войск из Афганистана// Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международное жизнь и политика»*. – №1(36), 2014. – 27 б.
- 7 «Братишка» (*Журнал подразделений специального назначения*) №12 (189) желтоқсан 2013 ж. – 79 б.
- 8 Белялов А. *К годовщине вывода советских войск из Афганистана. // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международное жизнь и политика»*. – №1(36), 2014. – 26 б
- 9 Валентинов В. *Разведка не бывает в арьергарде* – Алматы: Казахстанская правда, 2009, 30 қаңтар. – 3 б.
- 10 Брусиловская Е. *Война под грифом «Совершенно секретно»*. – Алматы: Казахстанская правда, 2017, 24 ақпан. – 17 б.
- 11 Брусиловская Е. *Война под грифом «Совершенно секретно»*. – Алматы: Казахстанская правда, 2017, 24 ақпан. – 17 б.
- 12 Брусиловская Е. *Война под грифом «Совершенно секретно»*. – Алматы: Казахстанская правда, 2017, 24 ақпан. – 17 б.
- 13 Белялов А. *К годовщине вывода советских войск из Афганистана. // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Международное жизнь и политика»*. – №1(36), 2014 – 27 б.
- 14 Цветков А.И., Сурудин В.И. *Герои особого назначения: документация повесть / Цветков А.И., Сурудин, В.И. [предисп. Л.М.Смоляр]*. – М.: Интербук-бизнес, 2015. – 256 б., 233 б, 237 б.